

ବେତାର ନାଟ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ

ଡକ୍ଟର ସ୍ନେହଲତା ମିଶ୍ର

ବିଶ୍ୱ ବୁକ୍ସ

ବେତାର ନାଟ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା
ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ

ଲେଖିକା
ଡକ୍ଟର ସ୍ନେହଲତା ମିଶ୍ର, ଏମ୍.ଏ., ପିଏଚ୍.ଡି.

ପ୍ରକାଶକ

ବିଶ୍ୱ ବୁକ୍ସ

ବାଲୁ ବଜାର, କଟକ-୭୫୩ ୦୦୨

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ

ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷୋର

ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ-୭୫୩ ୦୦୨

ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟ : ଶଶିକାନ୍ତ

ଛାପାସଂଖ୍ୟା-୫୦୦

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ

ପଣାସଂକ୍ରାନ୍ତି-୨୦୦୩

ଅକ୍ଷରସଜ୍ଞ

କଂପ୍ୟୁଟର ଟ୍ରିବ୍, ଲିଙ୍କରୋଡ୍, କଟକ-୧୨

ମୁଦ୍ରଣ : ଗୁରୁପ୍ରସନ୍ନ ପ୍ରେସ୍, କଟକ-୧

**Betara Natyasrasta
Gopal Chhotray**

by
Dr. Snehalata Mishra

Published by

BISWA BOOKS

Balu Bazar, Cuttack-753002

Available at

ORISSA BOOK STORE

Binode Behari,

Cuttack-753 002

PRICE : Rs.145/-

ISBN 81- 86091-29-7

1st Edition : 2003

ମୋର ଚିର ପୂଜ୍ୟ

ଓ

ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ

ନନା ଓ ବୋଉକୁ

ମନି

କୃତଜ୍ଞତା ।

ମୋର ଦୀର୍ଘ ତିନିବର୍ଷର ପ୍ରଚେଷ୍ଟାକୁ ନେଇ ଏହି ନିବନ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ ‘ବେତାର ନାଟ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନା ଛୋଟରାୟ’ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଭାବ-ଅସୁବିଧା ତଥା ପରିବେଶ ଓ ପରିସ୍ଥିତିର ରୂପ ହିଁ ଏହାର ସମୟସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିଦେଇଛି । ଏଥିପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାର ନାଟକ ଓ ବେତାର ନାଟକ ସଂପର୍କୀୟ ଆଲୋଚନା ପାଠ କରିବାକୁ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ବେତାର ନାଟକକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ଅନେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ଆଲୋଚନା ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଛି । ସେହି ଅଗ୍ରଜ୍ଞମାନଙ୍କର ଲେଖନୀ ମୋତେ ଏହି ନିବନ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ ଚିରକୃତଜ୍ଞ । ତଃ ଚୟନ୍ତଦାସଙ୍କ ରଚିତ ‘ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକ’ ପୁସ୍ତକଟି ମୋତେ ଏହି ନିବନ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ପରୋକ୍ଷ ଓ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିର ଋଣୀ ।

ଏହି ନିବନ୍ଧର ବିଷୟବସ୍ତୁ ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରଶ୍ନା ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ମୋତେ ଏ ଦିଗରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ, ସହାନୁଭୂତି ଓ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ସଦ୍‌ବିଚ୍ଛା ପାଇଁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଶୀର୍ବାଦ ହିଁ କାମନା କରୁଛି ।

ଏହି ନିବନ୍ଧ ରଚନା ଦିଗରେ ମୋର ପଥପ୍ରଦର୍ଶିକା ତଃ ଶ୍ରୀମତୀ ସଂଘମିତ୍ରା ମିଶ୍ରଙ୍କର ସମଯୋପଯୋଗୀ ପରାମର୍ଶ ଓ ପ୍ରେରଣା ମୋତେ ପ୍ରତି ପଦକ୍ଷେପରେ ଉପାଦିତ କରିଛି । ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଓ଼ିପଚାରିକତା ହିଁ ହେବ । ତେଣୁ ନିବନ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ହେବା ଅବସରରେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ଚାହିଁବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଦୀର୍ଘଜୀବନର କାମନା କରୁଛି ।

ମୋର ସାନଭାଇ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଦୀପ କୁମାର ମିଶ୍ରର ଅଳ୍ପଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ ମୋତେ ଏହି ନିବନ୍ଧ ରଚନା ଦିଗରେ ଆଗେଇ ନେଇଛି । ଏହି ଅବସରରେ ମୁଁ ତାର ଉତ୍କଳ ଉଦ୍‌ବିଷ୍ମୟତର କାମନା କରୁଛି ।

ମୋର ଅନ୍ୟତମ ପୂଜ୍ୟଗୁରୁ ତଃ କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ସାହୁଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ପରାମର୍ଶ ଏ ଦିଗରେ ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ଏହି ଅବସରରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବିନମ୍ର ଭାବରେ ସ୍ମରଣ କରୁଛି ।

ଆଉ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଆନ୍ତରିକତା ମୋତେ ଏ ଦିଗରେ ଆଗେଇ ନେଇଛି ସେମାନେ ହେଲେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ପ୍ରଫେସର ଡଃ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଶତପଥୀ, ଡଃ ବାସୁଦେବ ସାହୁ, ପତ୍ର ବିନିମୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଡଃ ନାରାୟଣ ସାହୁ ଏବଂ ପ୍ରାଣନାଥ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ଅଧ୍ୟାପିକା ଡଃ ବିଜୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱାଇଁ । ଏମାନଙ୍କର ଶୁଭକାମନା ଏହି ନିବନ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତୁତି ପାଇଁ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ସେମାନଙ୍କୁ ଏ ଅବସରରେ ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନ ଜଣାଉଛି ।

ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସମୟରେ ନିବନ୍ଧ ଶେଷ କରିବାକୁ ଯାଇ ମୁଁ ମୋର ପରିବାରର ଉତ୍ତମପକ୍ଷର ସଦସ୍ୟଙ୍କ ମନରେ ଅନେକ ଦୁଃଖ ଦେଇଛି । ଏହି ଅବସରରେ ତେଣୁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ କ୍ଷମା ମାଗିନେଉଛି ।

ଏଥିପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବାପାଇଁ ମୁଁ ଦୂରଦର୍ଶନ ପାଠାଗାର, ରାଜ୍ୟ ଅଭିଲେଖାଗାର, ସୂଚନା ଭବନ, ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିଜା ପାଠାଗାର ପ୍ରଭୃତିର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଛି । ସଂପୃକ୍ତ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞ । ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କୁ ବେତାର ନାଟ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ଭାବରେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ସମୟରେ ଆକାଶବାଣୀ କଟକ କେନ୍ଦ୍ରସହିତ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଆନ୍ତରିକତା ଆଶା କରିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଉଦାସୀନତା ପାଇଁ ମୁଁ ଦୁଃଖିତ ।

ଆଜିର ସମାଜରେ ମୋ ଭଳି ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଏକାଏକା ଧାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲାବେଳେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଅନେକ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛି । ତଥାପି ଇଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦ ଯେ ; ମୁଁ ଅନେକଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ସହାନୁଭୂତି ପାଇଛି ଓ ଯୌର୍ଯ୍ୟଧରି ଏହି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନ କରିପାରିଛି ।

ଶେଷରେ ମୋର ଶୁଭାକାଂକ୍ଷୀ ଗୁରୁଜନମଣ୍ଡଳୀ, ବଂଧୁବର୍ଗ ଓ ପରିବାରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଦସ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ କି ମୁଁ ବିବ୍ରତ ହୋଇପଡୁଥିବା ସମୟରେ ବିଶେଷ କରି ମୋର ମା', ଭଉଣୀ ଏବଂ ମୋତେ ଉତ୍ସାହ ଦେଇ ଆଗକୁ ଆଗେଇ ଯିବାରେ ବହୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ; ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ମୁଁ ଇଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ।

ଡଃ ସ୍ନେହଲତା ମିଶ୍ର

ମୁଖବନ୍ଧ

ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ପରିସୀମା ସୁଦୂରପ୍ରସାରୀ । ଲୋକ ନାଟକର ପ୍ରାଚୀନତା ଓ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଆଲୋଚନା ଓ ଗବେଷଣା ଅବ୍ୟାହତ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରଭାବରେ ସ୍ଥାପିତ ପ୍ରୋସେନିୟମ୍ ମଞ୍ଚ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବାର ସମୟ ବିଶେଷ ଦୀର୍ଘ ନୁହେଁ । ୧୮୭୭ରେ ଜଗନ୍ନାଥନ ଲାଲାଙ୍କ ରଚିତ ‘ବାବାଜୀ’କୁ ଆମେ ପ୍ରଥମ ଆଧୁନିକ ମଞ୍ଚନାଟକର ସମ୍ମାନ ଦେଇଥାଉ ।

ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଇଂରାଜୀ ନାଟକର ଅନୁକରଣ, ସଂସ୍କୃତ ନାଟକର ଅନୁବାଦ ଓ ଅନୁସରଣ, ବଙ୍ଗଳା ନାଟକର ମଞ୍ଚାୟନ ଓ ଲୋକ ନାଟକର ସଂଗୀତାତ୍ମକତା ଦ୍ଵାରା ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛି । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟ ପ୍ରାୟ ଅଶ୍ଵିନୀକୁମାରଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ।

ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଦ୍ଵିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ; କାନିତରଣଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଗତିଶୀଳ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟ ; ଶୁଣ ଓ ପରିମାଣ ଉଭୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ଏହି ସମୟ ଭାରତର ସ୍ଵାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ ଓ ସ୍ଵାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାୟ (୧୯୩୬ରୁ ୫୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ବିସ୍ତୃତ । ଏହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସାୟୀ ଥିଏଟର ଦଳ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା । ସେହି ମଞ୍ଚମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଶତାଧିକ ନାଟକ ରଚିତ ଓ ଅଭିନୀତ ହେଉଥିଲା । ମଞ୍ଚକଳାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସମୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉନ୍ନତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସମୟର ମୁଖ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାରଗଣ ହେଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଇଂଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ, କାର୍ତ୍ତିକ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ, ବ୍ୟୋମକେଶ ତ୍ରିପାଠୀ, ଉଦୟ ନାଥ ମିଶ୍ର ପ୍ରଭୃତି ।

ଭାରତର ସ୍ଵାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ତେଜନା ଏମାନଙ୍କ ନାଟ୍ୟସୃଷ୍ଟିର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରେରଣାରସ୍ରୋତ ଥିଲା । ଉତ୍ତମ ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଥିଲା ଏମାନଙ୍କ ନାଟକ ରଚନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସ୍ଵାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶା, ନୈରାଶ୍ୟରେ ପର୍ଯ୍ୟବେସିତ ହେଲା । ଏହି ଯେଉଁ ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ଆଶା-ଆଲୋକର ବାର୍ତ୍ତାମେର ନାଟକ ଜଗତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ; ସେମାନେ ପତାଶ ବେଳକୁ ସ୍ଵାଧୀନତାର ସ୍ଵପ୍ନଭଙ୍ଗର ଯନ୍ତ୍ରଣା ନେଇ ନାଟକ ସୃଷ୍ଟି କରିଗଲେ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଶ୍ଵଯୁଦ୍ଧ ଓ ଭାରତର ସ୍ଵାଧୀନତାପ୍ରାପ୍ତି ଓଡ଼ିଶାର ନାଟ୍ୟକାରମାନଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ନାଟ୍ୟସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥିଲା ; ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆକାଶବାଣୀ କେନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ନାଟକ ରଚନାର ପରିସର ବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲା । ଆକାଶବାଣୀରେ ମନୋରଞ୍ଜନର ନାନବିଧ ସାଧନ ମଧ୍ୟରୁ ନାଟକ ପରିବେଷଣ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଲୋକପ୍ରିୟ ହେଲା । କ୍ରମଶଃ ଆକାଶବାଣୀ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ନାଟକ ସୃଷ୍ଟିରେ ମନ ବଳାଇଲେ । କେତେକ ନାଟ୍ୟକାର ମଞ୍ଚନାଟକ ଯଥେଷ୍ଟ ସଫଳତା ପାଇବା ପରେ ଆକାଶବାଣୀ ପାଇଁ ନାଟକ ଲେଖିଲେ । କେତେକ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ନାଟକ ଲେଖି ନୀରବ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟକେତେକ ପ୍ରତିରୋଧର ପ୍ରସ୍ତା ; ଆକାଶବାଣୀକୁ ନିଜ ନାଟ୍ୟକାର ଜୀବନ ପାଇଁ ଆଶୀର୍ବାଦ ମଣି ବାରଂବାର ନାଟକ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରତିଭା ମଞ୍ଚନାଟକ ଲେଖି ସେ ସଫଳତା ଲାଭ କରିଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କର ନାଟ୍ୟପ୍ରତିଭାର ପରିସ୍ଫୁରଣର ମୁଖ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା ଆକାଶବାଣୀ । ୧୯୪୧ ମସିହାରୁ ଜଣେ ବେତାର ନାଟ୍ୟଶିଳ୍ପୀ ଭାବରେ ବେତାରନାଟକ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ କିଛିଦିନ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ; ୧୯୪୯ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ସେ କଟକ ଆକାଶବାଣୀ କେନ୍ଦ୍ରରେ ସ୍ଥାୟୀ ନାଟ୍ୟକାରଭାବେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଦର୍ଶକର ଅନୁପସ୍ଥିତି ତାଙ୍କୁ ଘାରି ନଥିଲା, କାରଣ ସେ ଦୃଢ଼ବିଶ୍ଵାସ ରଖୁଥିଲେ ଯେ ; ତାଙ୍କର ନାଟକ ଶୁଣିବାକୁ ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀଠାରୁ ସହରର ଧନାତ୍ମ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଉତ୍ସୁକତାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାର, ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ, ଦର୍ଶକ ଓ ଅଭିନେତା ଏହି ଚାରିଟି ସ୍ତମ୍ଭ ଉପରେ ଦକ୍ଷାୟମାନ ନାଟକକୁ ସେ ତ୍ରିପାକ୍ଷିକ ଚକ୍ରିରେ ପରିଣତ କଲେ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଧ୍ବନି ନିର୍ଭର ହୋଇ ନାଟକ ଶ୍ରାବ୍ୟକାବ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଦୃଶ୍ୟମାନତା (Stageability), ପୋଷାକପତ୍ର (Make-up) ଓ ଗତି (Movement) ନଥାଇ ମଧ୍ୟ ; ଏହି ରେଡ଼ିଓ ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ଖୁବ୍ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ହୋଇପାରିଲା ।

ମଞ୍ଚ ନାଟ୍ୟକାର ଭାବରେ ଛୋଟରାୟ ଅନେକ ସମ୍ମାନ ଓ ପ୍ରଶଂସାର ଅଧିକାରୀ, କିନ୍ତୁ ଜୀବିକାରୁ ଜୀବନ ପାଳି ଯାଇଥିବା ବେତାର ନାଟକରେ ନାଟ୍ୟକାର ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଇଁ ପୂର୍ବରୁ ବାରଂବାର ନାନାବିଧ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଛି ଯତ ; ମାତ୍ର ଏ ସମସ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ ହୋଇପାରିନାହିଁ ବା କାଁ-ଭାଁ ହୋଇ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ବେତାର ନାଟ୍ୟକାର ଭାବରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭାର ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ଏହି ମହାନିବନ୍ଧରେ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି ।

ତାଙ୍କର ଏଐତିହାସିକ ମନସ୍ତାତ୍ବିକ, ସାମାଜିକ ଓ ସମସ୍ୟାମୂଳକ ; ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାର ନାଟକ ରହିଛି । ଅନ୍ଧସଂଖ୍ୟକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ରୂପକ ଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ତଥ୍ୟାଶ୍ରୟୀ ଓ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ଧାରାବାହିକ ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରିପାରିଛି । ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ହସ-ଖୁସି, ଭୁଲ୍ ବୁଝାମଣାକୁ ନେଇ ଏଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାର ଜନଜୀବନକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପରିପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ଗୀତିନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ କରି ପରିବେଷିତ କରାଇ ; ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ; ଏକ ଏଐତିହାସିକ ଦାୟିତ୍ବ ସଂପାଦନ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏତାତ୍ବଶ୍ଚ ଏକକ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ; ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅତୀତ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନର ମାନସିକ ଯୋଗାଯୋଗର ପଥ ସୁଗମ କରିଛି ଓ ଗୀତିନାଟକଗୁଡ଼ିକୁ ପୁନର୍ବିନ୍ୟାସ କରିବା ଦ୍ବାରା, ସେଗୁଡ଼ିକ ବିସ୍ତୃତି ଗର୍ଭରେ ଲୁପ୍ତ ନହୋଇ ସାହିତ୍ୟର ସ୍ବାୟୀ ପରିସରକୁ ଛୋଇଛି । ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଗୀତିନାଟକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରଚାର କରାଇଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ । ଏହାଛଡ଼ା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ; ବିଶିଷ୍ଟ ଔପନ୍ୟାସିକ ଓ ଗାଳ୍ପିକ ମାନଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ଓ ସାର୍ବକାଳୀନ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକୁ କାଷ୍ଠଛାଣ୍ଟ କରି ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ପରିବେଶ ଉପଯୋଗୀ ନାଟକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟ ଆତ୍ମବିଶ୍ବାସ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ରହିଛି ; ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରେରଣାପ୍ରଦ । ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେବାପାଇଁ ସେ ଅନେକ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ବହୁମୁଖୀ ପ୍ରତିଭାର ନିଦର୍ଶନ ସବୁ ନାଟ୍ୟରୂପରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇପାରିଛି । ରେଡ଼ିଓ ମାଧ୍ୟମରେ ଅମଡ଼ାବାଟ, ବଧୂନିରୂପମା, ଝଞ୍ଜା ଭଳି ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ ଯେ ; ଓଡ଼ିଶାର କୋଣ-ଅନୁକୋଣର ସାଧାରଣ ମଣିଷଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିପାରିଛି ଏହା କମ୍ ଗୌରବର କଥା ନୁହେଁ ।

ବେତାର ନାଟ୍ୟକାର ଭାବରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ; ପଞ୍ଚମ ଦଶକରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘ ତଥା ସଫଳ ଜୀବନର ଅଧିକାରୀ । ଏଭଳି ଦେଖାଯାଇଛି ; ଯେ ଶ୍ରୋତାର ଚାହିଦା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୋଟିଏ କଥାବସ୍ତୁକୁ ଏକାଧିକବାର ଟିକିଏ ଏପଟ-ସେପଟ କରି ପ୍ରଚାରିତ କରାଯାଇଛି । ଏଭଳି ଭାବିବା ମଧ୍ୟ ଅଯଥାର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ ; ଶତାଧିକ ରେଡ଼ିଓ ନାଟକ ଲେଖୁଥିବା ସୁଷ୍ମାଙ୍କର କେତେକ ନାଟକ ପରସ୍ପରର ପାଖାପାଖି ହୋଇଯିବେ ବା ସେମାନଙ୍କର ଚାରିତ୍ରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସମାନ ହୋଇଯିବ ।

ତାଙ୍କର ନାଟକ ମୁଖ୍ୟତଃ ସମାଜ କୈନ୍ଦ୍ରିକ । ସେ ସମାଜ ଶିକ୍ଷିତ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ସମାଜ । ସାଧାରଣତଃ କଟକ ସହରର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ସମସ୍ୟା ତାଙ୍କ ନାଟକରେ

ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ୟା ଅଛି ସତ ; କିନ୍ତୁ ତାର ସମାଧାନ ସହରର କୋର୍ଟ କଚେରୀରେ ହୋଇଛି । ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ମଣିଷର ଭଲପଣିଆ ଓ ତାର ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ପ୍ରକୃତି ଉପରେ ଗଭୀର ଆତ୍ମଶ୍ରଦ୍ଧା । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ନାଟକରେ ସମସ୍ୟା ଯେତେ ତୀବ୍ର ; ସମାଧାନ ସେତିକି ହୃଦ୍ୟ । କେଉଁଠି ସେ ଦର୍ଶକ (ବା) ଶ୍ରୋତାକୁ ଭାରୀ ମଣ୍ଡିଷରେ ଘରକୁ ଫେରିବାକୁ ଦେଇନାହାନ୍ତି । ରାଶି ରାଶି ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ ତାକୁ ବାନ୍ଧି ରଖୁଛନ୍ତି ଏବଂ ତାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ସମୟାକୁ ଦଣ୍ଡେ ଘଡ଼ିଏ ଲାଗି ଦୁଲାର ଦେଇଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର ସଂଳାପ ପରିବେଷଣର କୃତିତ୍ୱ ଅବିସମ୍ଭାବିତ । କଥୁତ ଭାଷାରେ ଖୁବ୍ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଭାବରେ ସେ ନିଜର ବକ୍ତବ୍ୟ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ଦେଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ନାଟକରେ ବିଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀର ଚରିତ୍ର, ବିଭିନ୍ନ ଭାଷା ଓ ଭାବଭଙ୍ଗୀ ଦେଇ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଚିକଣିତ ହୋଇପାରନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ଗନ୍ଧକଥା, ରମ୍ୟରଚନା ଲେଖିବାରେ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଗନ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ନାଟକୀୟତାର ଅନୁପ୍ରବେଶ ବେଶ୍ ହୃଦ୍ୟ । ତାଙ୍କର ଗନ୍ଧ ସଂକଳନର ନାମ ‘ସେଇଫୁଲ’ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ବହୁମୁଖୀ ପ୍ରତିଭା ମଧ୍ୟରୁ ଏହି ମହାନିବନ୍ଧରେ କେବଳ ତାଙ୍କୁ ବେତାର ନାଟ୍ୟକାରତାବରେ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ବେତାରନାଟକର ଅବଦାନ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାକୁ କଥାବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏବଂ ବେତାର ନାଟ୍ୟକଳା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । କଥାବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାକୁ ରୂପକ, ଗୀତିନାଟ୍ୟ, ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ନାଟକ, ଐତିହାସିକ ନାଟକ, ସାମାଜିକ ନାଟକ, ସମସ୍ୟାମୂଳକ ନାଟକ ଇତ୍ୟାଦି ବିଭାଗରେ ବିଭାଜିତ କରାଯାଇଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ବେତାରନାଟକର ବିବିଧ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ବିଶଦ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ଏଥିରେ ସଂଳାପ, ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ, ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ତଥା କାହାଣୀର ଆଲୋଚନା ହୋଇଛି ।

ଏଠାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଦେବା ଉଚିତ ହେବ ଯେ ; ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ଶତାଧିକ ବେତାରନାଟକ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରକାଶିତ, କିନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶ ଉପଯୋଗୀ ହେବା ମଧ୍ୟରେ ଏଗୁଡ଼ିକର ପାଞ୍ଜିଲିପି (Script)ରୁ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି

ବୋଲି ନାଟ୍ୟକାର ନିଜେ କହନ୍ତି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରରୁ ପ୍ରଚାରିତ ଏହି
 ନାଟକ ଗୁଡ଼ିକର କ୍ୟାସେଟ୍ ବା ଟ୍ରିପ୍ଲର୍ ମିଳିବା ସହଜସାଧ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ, ତେଣୁ ନାଟକର
 ପ୍ରଚାର ସମୟ ଜାଣିବା ପାଇଁ ମୋତେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନିକଟରେ
 ଥିବା ସ୍ୱହସ୍ତଲିଖିତ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ହୋଇଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ
 ସୂଚନା ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ହେବ ଯେ ତାଙ୍କର ଅନେକ ତଥ୍ୟସଂବନ୍ଧିତ ରୂପକ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
 ଅପ୍ରକାଶିତ ଯାହା ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଗ୍ରହ ପକରେ ମୋତେ ମିଳିବା ସମ୍ଭବ
 ହୋଇପାରିଛି । ତେଣୁ ଅଧିକାଂଶ ନାଟକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ମୁଁ ମୁଖ୍ୟତଃ
 ପାଣ୍ଡୁଲିପିଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ମୋ ନିବନ୍ଧ ରଚନା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଶ୍ରେୟସ୍କର
 ମନେକରିଛି । ଯେଉଁଠି ପାଣ୍ଡୁଲିପି ମିଳିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ ; ସେଠାରେ ମୁଦ୍ରିତ
 ପୁସ୍ତକକୁ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି ।

ଡଃ ସ୍ନେହଲତା ମିଶ୍ର

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକର ବିକାଶଧାରାରେ
ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଅବଦାନ—

- (କ) ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓ କାବିକା
- (ଖ) ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ
- (ଗ) ବେତାର ନାଟ୍ୟକଳା ଦୃଷ୍ଟିରୁ

ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକର ବିକାଶଧାରାରେ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଅବଦାନ :

ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକର ବିକାଶଧାରାରେ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଅବଦାନ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓ ଜୀବିକା ସଂପର୍କରେ କିଛି ଆଲୋଚନା କରାଗଲେ ଉଚିତ ହେବ । ଆଲୋଚନାର ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । (୧) ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ (୨) ବେତାର ନାଟ୍ୟକଳା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ।

(କ) ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓ ଜୀବିକା :

ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ୧୯୧୬ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ ୨୦ ତାରିଖରେ ପୁରୁଣାଗଡ଼ଠାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତାଙ୍କ ନାମ ଥିଲା ହଳଧର ଛୋଟରାୟ ଏବଂ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଥିଲା ଇନ୍ଦୁମତୀ ଦେବୀ । ତାଙ୍କର ପିତୃଦତ୍ତ ନାମ ଥିଲା ଗୋପାଳ ପ୍ରସାଦ ଛୋଟରାୟ । ଯାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଯାଇଛି । ପୁରୁଣାଗଡ଼ ମି. ଉ. ସ୍କୁଲରୁ ପାଠ୍ୟ କରି କିଶୋର ଗୋପାଳ ରେଭେନ୍ସା କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ କଟକ ଆସିଲେ । ବାରବର୍ଷ ବୟସରେ ତାଙ୍କର ପିତୃ ବିୟୋଗ ଘଟିଲା ଓ ଅନେକ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ମାଟ୍ରିକ୍ ପାସ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲେ ।

ରୁଚି :

ମଧ୍ୟରାଜୀ ସ୍କୁଲରେ ପାଠପଢ଼ିବା ସମୟରେ; ସେ ଏକ ହାତଲେଖା ପତ୍ରିକା ‘ପଲ୍ଲୀସଖା’ ସଂପାଦନା କରିଥିଲେ; ଯାହା ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନର ଆଦ୍ୟ ଓଁ କାର ଥିଲା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ତାଙ୍କ ରଚିତ କବିତାସବୁ ସେତେବେଳେ ଗୋଧୂଳି; ପ୍ରଗତି’, ‘ସହକାର’, ‘ଡଗର’, ପ୍ରଭୃତିରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ନାଟ୍ୟକାର ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଅଭିନେତା ଭାବରେ ମଞ୍ଚକୁ ଓହ୍ଲାଇଥିଲେ । ଭାରତୀ ଥିଏଟର୍ସ ପ୍ରଯୋଜିତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଅଭିମାନ ହିଁ ଥିଲା; ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଅଭିନୀତ ନାଟକ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସେ Statesman ର ସଂପାଦକୀୟ ରୀତିମତ ପଢୁଥିଲେ । ଜ୍ରୀଡ଼ା ସଂପର୍କୀୟ ଟିକିନିଖି ବିବରଣୀ ରଖୁଥିଲେ । ସମୟପାଇଲେ ଯାତ୍ରା ଓ ନାଟକ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ।

୧୯୪୧ ରେ କଟକରେ ଥିବା ସମୟରେ ନାଟିବାଦ ଓ ପାଣିବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ‘ଏକାଂକିକା’, ‘ପ୍ରତିଯୋଗିତା’, ହେବାର ଏକ ବିଜ୍ଞାପନ ପତ୍ରି ସେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇ ‘ସାଗରକନ୍ୟା’ ନାମକ ନାଟକ ଲେଖି ‘ମୁକୁର’ ର ସଂପାଦକ ବ୍ରଜ ସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କୁ ଭେଟିଥିଲେ । ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ନାଟକଟି ଆମୃତଚୂର୍ଣ୍ଣ ଶୁଣିଥିଲେ ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଆହୁରି ନାଟକ ଲେଖିବାକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କରିଥିଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଖଣ୍ଡାଧରିତା ହାତ କଲମ ଧରିବା ପାଇଁ ସଂକଳ୍ପବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ।^(୧)

ଜୀବିକା :

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ କଟକ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ଅଫିସରୁ କିରାଣୀ ଭାବରେ ଚାକିରିଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ୧୯୪୬ ଅଗଷ୍ଟ ମାସରେ ଫେରିଆ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହେବାପରେ ସେ ତତ୍କାଳୀନ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିପାରିଥିଲେ । ‘ଭରସା’, ‘ନକ୍ସପର୍ବଣୀ’, ‘ଶଙ୍ଖାସିନ୍ଧୁର’, ‘ଅରାଗିନୀର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ’ ପ୍ରଭୃତି ମଞ୍ଚନାଟକ ରଚନା କରି ସେ ନିଜ ପ୍ରତିଭାର ସ୍ୱାକ୍ଷର ଅଙ୍କନ କରିପାରିଥିଲେ । ୧୯୪୮ ମସିହାରୁ ସେ ବେତାରରେ ଯୋଗ ନ ଦେଇ ମଧ୍ୟ; ବାହାରେ ଥାଇ ଅସଂଖ୍ୟ ନାଟକ; ବେତାର ପାଇଁ ଲେଖୁଥିଲେ । ୧୯୫୬ ମସିହାରେ ସେ ବେତାରକେନ୍ଦ୍ର ସହିତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ସତେଯେପରି ବୃଦ୍ଧି ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ ତାଙ୍କର ନାଟ୍ୟକାର ଜୀବନର ସାପତ୍ୟ ପାଇଁ ପଥ ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇଗଲା । ଶତାଧିକ ରେଡ଼ିଓ ନାଟକ, ଏକାଂକିକା, ଧାରାବାହିକ, ରୂପକ, ଐତିହାସିକ ନାଟକ, ସାମାଜିକ ଓ ଗାତିନାଟକ ଇତ୍ୟାଦି ରଚନା କରି; ସେ ଆକାଶବାଣୀରେ ନିଜର ଏକ ପରିଚୟ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ପରିସୀମା ପରିବ୍ୟାପ୍ତ କରିପାରିଲେ ଓ ନିଜର ସମକାଳୀନ ତଥା ଅନୁଗାମୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ; ପ୍ରେରଣାର ଉଷ୍ମ ପାଲଟିଗଲେ । ଆଜି ପରିଣତ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଲେଖନୀର ଚଳମାନ ଓ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ :

ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକକୁ ନାନା ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା : ସାମାଜିକ ନାଟକ, ଧାରାବାହିକ, ଐତିହାସିକ ନାଟକ, ଗାତିନାଟକ, ରୂପକ, ରୂପାନ୍ତର, ଏକାଂକିକା, ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ନାଟକ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବେତାର ନାଟ୍ୟକଳା ଦୃଷ୍ଟିରୁ :

ବେତାର ନାଟ୍ୟକଳା କହିଲେ ବୁଝାଯାଏ ଯେ; ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଧ୍ୱନିନିର୍ଭର ନାଟ୍ୟକଳା । ଯଦି ନାଟକରେ ଚାରିଟିସ୍ତମ୍ଭ : ନାଟ୍ୟକାର, ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ, ଅଭିନେତା ଓ ଦର୍ଶକ ହୁଅନ୍ତି; ତେବେ ବେତାରନାଟକ ହେଉଛି; ତ୍ରିସ୍ତମ୍ଭ ବିଶିଷ୍ଟ କଳା । କାରଣ ଏଥିରେ ସର୍ବପେକ୍ଷା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତମ୍ଭ ଦର୍ଶକ ବା ଶ୍ରୋତାମାନେ ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ନଥାନ୍ତି । ଯଦିତ ସେମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ବୋଲି ଏହି ତିନି ସ୍ତମ୍ଭରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଥାନ୍ତି । ବେତାର କଳାରେ ଧ୍ୱନିର ସ୍ଥାନ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ସ୍ୱରରଙ୍ଗ, ସ୍ୱରଲହରୀ, ସ୍ୱରମାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ପରିବେଷଣ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ

(୧) ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ସହିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାକ୍ଷାତକାର ।

ଶ୍ରୋତାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପହଞ୍ଚିଯିବାରେ କିଛି ଅସୁବିଧା ହୁଏ ନାହିଁ ବରଂ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାକୃତିକ ସମୟର ଦୀର୍ଘ ବର୍ଷନାକୁ; ବର୍ଷନା ମାଧ୍ୟମରେ ଏଥିରେ ପରିବେଷଣ କରାଯାଇପାରେ । ଉ: ସ୍ୱ: ରେକଗାଡ଼ିର ଶବ୍ଦଶୁଣାଇ ସେସନ, ପଣିକିଆ ଡାକିବାରେ ଶବ୍ଦରୁ ସ୍ଥୂଳଘର, ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଜନରୁ ସମୁଦ୍ରକୂଳ, ଚଢ଼େଇରାବରୁ ସକାଳ, ଘଣ୍ଟ ଘଣ୍ଟା ଶବ୍ଦରୁ ସଂଳବେଳର ସୂଚନା ସହଜରେ ମିଳିଥାଏ ।

ନାଟକର ଦୃଶ୍ୟମାନତାକୁ ଧ୍ୱନି ମାଧ୍ୟମରେ ପରିପ୍ରକାଶ କରିବାର କଳା ହିଁ ବେତାରକଳା । ଏଥିରେ ଅଭିନେତା; ନିଜର ଗତି, ଆହାର୍ଯ୍ୟ ବା ବେଶଯୋଷାକ ପ୍ରଭୃତି ନଥାଇ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୋତାକୁ ନିଜର ଅଭିନୟ ଦକ୍ଷତାରେ ଅଭିପ୍ରେତ କରି ରଖିପାରେ । ନାଟକର ସାମାଜିକ ଦାୟିତ୍ୱ ସଂପର୍କରେ ଅଭିନେତା - ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶମ୍ଭୁମିତ୍ର କହନ୍ତି; Theatre is a social Art, perhaps all art are; But none of them depends so much upon social encouragement. The artists and the audience must continually meet each other with sympathy and understanding, otherwise the whole edifice will collapse", ^(୧) ଆଲୋଚକ Emil Hartik ଓ Robert Yarber କୁହନ୍ତି; "Contemporary drama of or derived from the realistic tradition is likely to embody conventions involving the assumption that events on stage are literal representations of reality." ^(୨)

ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଟକ ବେଶ୍ ଯଥାର୍ଥ ମନେ ହୁଏ ।

ସାମାଜିକ ନାଟକ :

ନାଟକ ସମାଜର ଦର୍ପଣ ସଦୃଶ । ତେଣୁ ସମାଜ ହିଁ ନିଜର ବୈଚିତ୍ର୍ୟକୁ ନେଇ କଳାତ୍ମକ ଭାବରେ ନାଟକରେ ପରିବେଷିତ ହୋଇଥାଏ । ନାଟକରେ ସମାଜର ପ୍ରତିଫଳନ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ବା ସମାଧାନ ପାଇଁ ଇଚ୍ଛିତ ଥାଏ । ଜୀବନ ପାଇଁ ଏକାଧିକ ଉଦାହରଣ ଥାଏ । ସର୍ବୋପରି ଜୀବନ ପାଇଁ କିଛି ବାର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଆଜି ସମାଜରେ ବିଭିନ୍ନ ସମ୍ଭାବ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅଗ୍ରଗତି, ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରତିଫଳନ ପ୍ରଭୃତି; କେବଳ ନାଟକ ନୁହେଁ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି । ଆଲୋଚନା I. A. Richards କହନ୍ତି - "It is possible that the burden of information and consciousness that a growing mind has now to carry may be too much for its natural strength. If it is not too much already, it may soon become so for the situation is likely to grow worse before it is better." ^(୩)

(୧) "Modernity and contemporary Indian Literature".
Essay - 'In the Theatre' By - Sambhu mitra. Cultural
Heritage of India. Vol - III. P - 75

(୨) 'An Introduction to Drama of criticism' Ginn & company pub
lication 1971 - p - 3.

(୩) Practical criticism - I. A. Richards. P - 320.

ସମାଜ ସାହିତ୍ୟକୁ ସର୍ବଦା ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ । ବେତାରରେ ଗୋପାଳଙ୍କରୁ ନାଟକ ରଚନା କଲାବେଳେ କାହାଣୀରେ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟାର ଚିତ୍ରଣ ବେଶ୍ ସଫଳ ଭାବରେ କରିଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରର ଚଳଣି ବିଶେଷକରି ଗ୍ରାମ୍ୟ ପରିବେଶକୁ ଉପକାବ୍ୟକରି ତାଙ୍କ ବହୁନାଟକ ରଚିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ଆଦୃତି ମଧ୍ୟ ପାଇଛି । ଲୋକଚରିତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନରେ ତାଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ; ଯାହା ସେ ସ୍ଵାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ କାଳରେ ପାଇଥିଲେ ଏଇଠି ତାକୁ ବ୍ୟବହାର କଲେ । ଗଞ୍ଜ ଖୋଜିବାରେ ସେ ସମୟ ଦେଇନାହାନ୍ତି । ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯାହା ଅବହେଳିତ, କ୍ଷୁଦ୍ର, ସେହି ଘଟଣାମାନଙ୍କୁ ତୋଳି ଧରିଛନ୍ତି ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ପାଇଁ । ତାଙ୍କର ନାଟକରେ ସାଧାରଣ ଜୀବନ, ସମସ୍ୟା ଓ ଘଟଣାସବୁ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରରେ ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟା; ଯେପରି ଭାଇ-ଭାଇ କଳି, ସ୍ଵାମୀ - ସ୍ତ୍ରୀ ମନୋମାଳିନ୍ୟ, ନାରୀନିର୍ଯ୍ୟାତନା, ଯୌତୁକ, ଜାତିଭେଦ, ଜମିଦାର-ପ୍ରଜା ସଂପର୍କ ପ୍ରଭୃତି ନିୟତ ଘଟୁଥିବା କଥାସବୁ ପରିବେଷଣ କରାଯାଇଛି । ସହର ଅପେକ୍ଷା ପଲ୍ଲୀ ବିଶେଷକରି କଟକର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନର ଗୋପାଳଙ୍କରୁ ବେଶ୍ ଦକ୍ଷ । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ପାଖରେ ସେ ବେଶ୍ ଆନ୍ତରିକ ମନେହୁଅନ୍ତି ।^(୧) ତାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ରଚିତ ସାମାଜିକ ନାଟକଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନରେ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

ଧୀର ଆଉ ଧୀରା :

“ଧୀରା ଆଉ ଧୀରା” ହସଖୁସିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପାରିବାରିକ ନାଟକଟିଏ । ଗୋଟିଏ ପରିବାରର ହସ - କାନ୍ଦ, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ଆଲୋଚନା ଇତ୍ୟାଦିକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ନାଟକଟି ଗଢ଼ିଶାଳ । ନାଟକରେ ଦୃଢ଼ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ଧୀର ଆଉ ଧୀରା ନାମଟି । ପରିବାରର କର୍ମୀ, ପତ୍ନୀ, ତିନିଝିଅ (ଗିନି, ଝିନି, ସିନି) ଏବଂ ଚାକର ହେମନ୍ତ ଓ ଧୀର ଆଦିକୁ ନେଇ ପରିବାରଟି ଗଢ଼ିଉଠିଛି । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ପ୍ରଚାର ଦିବସ ହେଉଛି; ୧. ୧୦. ୧୯୮୫ ମସିହା ।

ତିନିଝିଅ ଏକକୁ ଆରେକ, ପାଠ, ଖେଳ, ନାଚ ସବୁଥିରେ ଭଲ । ତିନିଝିଅ ଏବଂ ଘରର ବୋଲହାଳ, ଏକମାତ୍ର ହେମନ୍ତଦ୍ଵାରା ସମ୍ଭବ ନ ହେବାରୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଛୋଟ ପିଲାଟିଏ ରଖିବାପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଇଚ୍ଛା । କିନ୍ତୁ ଗୃହକର୍ମୀଙ୍କର “ଛୋଟପିଲାଟିଏ ରଖିବା ସତ ମାତ୍ର ପୁଅ ନରଖି ଝିଅଟିଏ ରଖିବା ।”^(୨) କଥା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ପାଇଛି । ହେମନ୍ତ ଧୀରାକୁ ଆଣିଛି । ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଧୀରା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ଜୟ କରିପାରିଛି । ଖୁଦୁରୁକୁଣୀ ଓଷାରେ ସମସ୍ତେ ପୂଜା କରିଛନ୍ତି । ପୂଜା ସରିବାପରେ ଯେତେବେଳେ ଧୀରାକୁ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି ଭଲବରଟିଏ ମାଗିବା ପାଇଁ କୁହାଯାଇଛି; ସେତେବେଳେ ଧୀରା କାନ୍ଦିପକାଇଛି ଏବଂ ସତକଥା ପ୍ରକାଶ କରିଦେଇଛି । ନଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଧୀରା :

“ନାହିଁ ପତ୍ନୀ ମୁଁ ଝୁଅ ନୁହେଁ ପୁଅଟାଏ । ମୁଁ ପୁର୍କ ପିନ୍ଧେ ନାହିଁ । ପେଣ୍ଠ ଜାମା ପିନ୍ଧେ । ମୁଣ୍ଡରେ ଝୁଅବାଳ ରଖେ ନାହିଁ, ପୁଅ ବାଳରଖେ । ପୁଅ ଖେଳେ ନାହିଁ । ସେ ବର ପୁଅଟାକୁ ବାହାହେଲେ ଛେଟିବ ନାହିଁ ଛାଡ଼ିଦେବ ।”^(୩)

(୧) ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟ୍ୟମାନସ - ସଂ: ୭୫. ନାରାୟଣ ସାହୁ P - 29.

(୨) ‘ଧୀର ଆଉ ଧୀରା’ SC. No. - 18.

(୩) ଚଣ୍ଡେବ - (SC. No. - 25)

ହେମନ୍ତ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ନିଜର ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରିଛି । ଧାରା ଯେ ପ୍ରକୃତରେ ଝିଅ ନୁହେଁ ପୁଅନାଏ ଏକଥା ଆଗରୁ କେହି ଜାଣିପାରିନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଧାରାକୁ ପୁଅଟିଏ ଜାଣିପାରି ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦିତ । ହେମନ୍ତକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ପୁରସ୍କାର ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥା ହିସାବରେ ଗୃହ କର୍ତ୍ତା ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ପରିବାରରେ ପୁତ୍ରର ଅଭାବ ଥିଲା । ଧାରାର ଆଗମନରେ ସେ ଅଭାବ ପୂରଣ ହୋଇଯାଇଛି । ଉତ୍ତଣୀକୁ ଭାଜଟିଏ ମିଳିଯାଇଛି ଏବଂ ପରିବାରକୁ ପୁତ୍ରଟିଏ ମିଳିଯାଇଛି । ସମସ୍ତେ ଖୁସି । ସମଗ୍ର ନାଟକଟିକୁ ପାଠକଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ; ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟି ଏକ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପାରିବାରିକ ନାଟକର ଚିତ୍ରଟିଏ । ନାଟକର ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦର ଧାରା ଶୁଷ୍କ । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ ନାଟ୍ୟକାର ପାରିବାରିକ ଚଳଣୀ, ଘରର ହାନିଲାଭ ସଂପର୍କରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ମତାମତ; ଏକାଧିକ କନ୍ୟାଜନ୍ମପରେ ପୁତ୍ର ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳତା ସଂପର୍କରେ ମତପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ପରିବାରର ସନ୍ତାନ ଧାର ନିଜର ଉଦରପୂର୍ତ୍ତି ପାଇଁ ନାମ ବଦଳାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଛାଇ ନାହିଁ ।

ଗାଁ ପରିମଳ :

ଗୋଟିଏ ଝିଅର ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷା, ତ୍ୟାଗ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ନେଇ ‘ଗାଁ ପରିମଳ’ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି । ଏହା ପ୍ରଚାର ଦିବସ ହେଉଛି : ୨୧. ୧୨. ୧୯୬୩ ମସିହା ୬ଟା ୪୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । କୁସୁମ-ପୁର ଗାଁର ୧୨।୧୮ ବର୍ଷର ଝିଅଟିଏ କୁସୁମ । ମନରେ ଅଦମ୍ୟ ଆଶା । ନିଜ ଗାଁରେ ଗୋଟିଏ ମହିଳା ସମିତିଘର ତୋଳାହେବ । ସେଥିରେ ପଢ଼ାଘର, ସଭାଘର ତଥା ହାତ କାମଘର ଏହିପରି ତିନୋଟି ବଖରା ରହିବ । ଗାଁର ଝିଅବୋହୁମାନେ ପାଠ ପଢ଼ିବେ । ବିଭିନ୍ନ ହାତକାମ ସବୁ କରି ଦୁଇପଇସା ରୋଜଗାର କରିବେ ଇତ୍ୟାଦି । କିନ୍ତୁ କୁସୁମଟି ଆଶାରେ ବାଧା ଦେଇଛନ୍ତି ଗାଁର କେତେକ ସ୍ୱାର୍ଥଲାଭୀ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠବ୍ୟକ୍ତି । ଗାଁ ସମିତି ନାମରେ ମଂଜୁର ହୋଇଥିବା ଦଶହଜାର ଟଙ୍କାକୁ; ଅଗାଧ ଦାଦା; ଜରିପଢ଼ା ଗ୍ରାମର ମହିଳାସମିତି ନାଁରେ ମଂଜୁର କରିଦେଇଛନ୍ତି । କୁସୁମ ଏକଥା ସହିପାରିନି । ତା’ର ଏକାକିୟ - ଏ ଗାଁରେ ମହିଳାସମିତି ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ଏବଂ ଏହା ପୂରଣ ନ ହେବା ଯାଏଁ ସେ ବିବାହ କରିବ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ । ତେଣୁ ସବୁ କଥାକୁ ପଛରେ ପକାଇ କୁସୁମ; ହାତରେ କୋଡ଼ିକୋଦାଳଧରି ଜମି ଖୋଜିଚାଲିଛି । ଏଥିପାଇଁ କୁସୁମକୁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଛି; ଖବର କାଗଜରେ ବାହାରିଥିବା ଏକ ସମ୍ବାଦ । ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ - “ରାୟପୁର ଜିଲ୍ଲା - ଧମାଦ୍ ଭୁବ୍ବର ସୋମନାଥ ଗଣନାମକ ଜଣେ ଗ୍ରାମବାସୀ; ତା’ର ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଏକା ଏକା ଖଟି; ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ ଏକର ଜମିରେ ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀ ଖୋଳିପାରିଲେ; (୧) ତେଣୁ କୁସୁମମନରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଛି; ଯଦି ସେଇ ଲୋକଟି ଏକା ଏକା ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀ ଖୋଳିପାରିଲା; ତାହାଲେ ସେ ନିଜେ ଏଇ ତିନିବଖରା ଘର କ’ଣ ତୋଳିପାରିବ ନାହିଁ ? ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ନାଟକଟି ରଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଥିରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ପରେ ଦେଖାଦେଇଥିବା ନାନା ସମସ୍ୟା ଯଥା: ଗ୍ରାମୋନ୍ନତି ନାମରେ ନିଜର ହାତପାଣି ବଢ଼ାଇବାରେ ମୁଖିଆମାନଙ୍କ ପାରିଲାପଣ, କୁସୁମର ସଂକଳ୍ପ ମାଧ୍ୟମରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଗ୍ରାମ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପରିକଳ୍ପନା,

(୧) ଗାଁ ପରିମଳ - (SC. No. - 31)

ନାରୀ ସ୍ବାଧୀନତା, ନାରୀର ଦୃଢ଼ମନୋବଳ, ଯେଉଁଠି ପୁରୁଷମାନେ ମୁହଁ ଛୁପା ଦେଇ ରହନ୍ତି ସେଠି ଗ୍ରାମ୍ୟନାରୀ ସେମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ସାହାଯ୍ୟରେ ସଚେତନ କରିପାରିଛି ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ ସମସ୍ୟା ରୂପପାଇଛି । ମୋଟ ଉପରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ପଲ୍ଲୀଜୀବନର ଏକ ସମସ୍ୟାକୁ ନେଇ ନାଟକଟି ରଚିତ ହୋଇଛି ମହିଳା ସମିତି ନିମନ୍ତେ ଦୁଇଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ; ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ତାହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଅପର: ଗ୍ରାମରଝିଅ; କୁସୁମ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ନ ପାଇ ମଧ୍ୟ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉଦ୍ୟମରେ ସମିତି କରିବାକୁ ସଂକଳ୍ପବଦ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । “ଉଦ୍ୟମ କଲେ ଅସମ୍ଭବ ଯେ ସମ୍ଭବ ହୁଏ; କୁସୁମ ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ନାଟ୍ୟକାର ଏହି କଥାକୁ ହିଁ ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ।

ପାରିବାରିକ :

ଗୋଟିଏ ମୁସଲମାନ ପରିବାରର କାହାଣୀକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଆଲୋଚ୍ୟ ପାରିବାରିକ ନାଟକଟି ଗଢ଼ିଉଠିଛି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧. ୧. ୧୯୬୬ ମସିହା ସଂଧ୍ୟା ୬ ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ । x x x x x ଦୁଇ ପୁଅ ସଲିମ୍ ଓ ଅନ୍ୱାର । ଝିଅ - ଫରିଦା ଏବଂ ମା’ ଓ ବାପା ଖାଁ ସାହେବକୁ ନେଇ ସୁଖୀ ପରିବାରଟିଏ ଗତିଶୀଳ । ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକମନ ଏକ ପ୍ରାଣ । ମୁସଲମାନ ହେଲେବି ସେ ବୋହୂଠିକ୍ କରିଛନ୍ତି ହିନ୍ଦୁଘରେ । ଝିଅ ଫରିଦାକୁ ମଧ୍ୟ ସେ; ହିନ୍ଦୁଘରର ବୋହୂକରି ପଠାଇବାରେ ରାଜି । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ‘ବିଶ୍ୱମୈତ୍ରୀଭାବ’; ଖାଁ ସାହେବଙ୍କ ପରିବାରରେ ସତ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଛି । ଖାଲି ଚିନ୍ତା ତାଙ୍କର ସାନପୁଅ ଅନ୍ୱାର ପାଇଁ । ଖାଁ ସାହେବଙ୍କ ସୁଖୀ ପରିବାରରେ ଅନ୍ୱାର ଯେମିତି ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିକ୍ରମ । ଯେଉଁ ସମୟରେ crash India ପାଳନ କରାଯାଉଛି; ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ କାହାରି ଏକ ପରାମର୍ଶରେ ଆର୍ ମସଜିଦ୍‌ଯାଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି । ଏକଥା ଶୁଣି ଘରର ସମସ୍ତେ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ଖାଁ ସାହେବଙ୍କ ବାଣୀ "We are first Indian and last Indian" ରେ ଆର୍ ଭଙ୍ଗା ପକେଇଛି । ତେଣୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରାଗିଯାଇ ଖାଁ ସାହେବ; ଆର୍‌କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରଦେବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ତା ପୂର୍ବରୁ ଆର୍ ଟିପି ମାଧ୍ୟମରେ ସମସ୍ତ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିଦେଇଛି । ଆର୍ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । -“ମୋର ଏ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ପାଇଁ ତୋ’ ବ୍ୟତୀତ କେହି ଦାୟୀ ନୁହଁନ୍ତି । ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ମୋର ଅପରାଧ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ଓ ସେଥିପାଇଁ ବାବାଙ୍କ ନିକଟରୁ କ୍ଷମାଭିକ୍ଷା କରୁଛି ଖୁଦା - ହା - ଫିଲ୍ - ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ଜିନ୍ଦାବାଦ୍ ।”^(୧) ସାମାନ୍ୟ ରୁଲ୍ ବୁଝାମଣା ଯେ; ପରିବାରରେ କେତେବଡ଼ ଅନର୍ଥ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରେ ଏହି କଥାକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ସମଗ୍ରନାଟକରେ ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ଦଙ୍ଗା, ଦେଶବିଭାଜନ, ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ବିଶ୍ୱମୈତ୍ରୀ ଭାବ, ଧାର୍ମିକ ଉଦାରତା ଆଦି ନାନା ସମସ୍ୟା ରୂପାୟିତ । ଏଥିରେ ଭାଷାପ୍ରୟୋଗରେ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ।

(୧) ପାରିବାରିକ - (SC. No. - 28)

ଦୃଷ୍ଟିପାତ (ନରିଭାଇ) :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୮. ୧୦. ୧୯୬୭ ମସିହା ରାତି ୮ଟା ସମୟ । ନରି ଭାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁବିଧାବାଦୀ ଲୋକ । ପରିବାରର ସମସ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତ ବିବ୍ରତ ଥିବାବେଳେ ଅନିମନ୍ତିତ ତଥା ଅଯାଚିତ ଭାବରେ ହଠାତ୍ ନରିଭାଇଙ୍କର ଆଗମନକୁ କେହି ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ କିରପାରି ନାହାନ୍ତି । ତଥାପି ନରିଭାଇ ଛାଡ଼ିବାଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ହାତ ପାହାନ୍ତାରେ ମିଳୁଥିବା ଜିନିଷକୁ ପାଦରେ ଠେଲିଦେବା ଉଚିତ୍ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ; ନରିଭାଇ ମିଳୁଥିବା ସମସ୍ତ ଜିନିଷର ସଦୃଶଯୋଗ କରି; ନିଜର ସୁବିଧା ହାସଲ କରିବାରେ ଥାନ୍ତି । ଯଥା: ଆସୁ ଆସୁ ରିକ୍‌ସାକଡ଼ା, ଗ୍ଲାସ୍‌ଭର୍ଗି ଲେମ୍ବୁ ସ୍ବାସ୍ ସହିତ ମନଇଚ୍ଛା ଚିନିରସର୍ବତ, ଗୋପାବାରୁଙ୍କ ହାତରେ ଛତାସିଲାଇ, ରବିବାରୁଙ୍କ ହାତରେ ଓକିଲଙ୍କ ପାକକୁ ଚିଠିଲେଖା ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ବରାଦ୍ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ କରୁଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଗୋପାବାରୁଙ୍କ ସାନଭାଇ ରବି; ଏସବୁକୁ ସହ୍ୟ କରିପାରିନାହିଁ । ତାକୁ ଏକ ଉଚିତ୍ ଶିକ୍ଷାଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛି । ନରିଭାଇଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଓକିଲଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠି ଲେଖିଛି ସତ; ମାତ୍ର ଏଭଳି ଚିଠି ଲେଖିଛି ଯଦ୍ବାରାକି “ସାପମରିବ ହେଲେ ଲାଠି ଭାଙ୍ଗିବ ନାହିଁ ।” ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ - “ପ୍ରିୟ କୃଷ୍ଣ ବାବୁ । ଏ ଭଦ୍ର ଲୋକ ମୋର ଆତ୍ମୀୟ ସତ; ହେଲେ ତମେ ତାଙ୍କ କଥା ନ ଶୁଣି; ତମର ଯାହା ଉଚିତ୍ ତାହା କରିବ; (୧) ଚିଠି ପଢ଼ି ନରିଭାଇଙ୍କୁ ସରୁତଟକଣା ଖାଇଲାପରି ମନେହୋଇଛି । ତାଙ୍କର କଫି ଖାଇବା ବରାଦ୍‌ଟି ଏତିକିରେ ରହିଯାଇଛି । x x x x x ନରିଭାଇ ସୁବିଧାବାଦୀଙ୍କର ଗୁରୁ । ଆଜିକାଲି ସମାଜରେ ଏଭଳି ଲୋକଙ୍କର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଭଦ୍ର ମୁଖାଧାରୀ ଏହିଭଳି ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ସ୍ବରୂପକୁ ଦର୍ଶାଇବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ :

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ଏକ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ସାମାଜିକ ନାଟକ । ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ବାବୁ ତାଙ୍କର ଏକ ମାତ୍ର ଉତ୍ତମା ମିନିକୁ ମଦନ ବାବୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୁଲୁବାବୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ସହିତ ବିବାହ ଦେଇଛନ୍ତି । ବୁଲୁବାବୁ M.A ପଦ୍ଧତୀ ଶିକ୍ଷିତ ବେକାର । ତେଣୁ ଯୌତୁକ ବାବଦକୁ ଯେତିକି ଟଙ୍କା ସ୍ଥିର କରାଯାଇଛି, ଶ୍ରୀକାନ୍ତବାବୁ ସେତିକି ରଣପତ୍ର ହିସାବରେ ମିନିକୁ ଦେଇଛନ୍ତି । ଯାହାଦ୍ବାରାକି ବୁଲୁବାବୁ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାକିରି କରିନଥାନ୍ତେ; ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମିନି; ନିଜର ହାତଖର୍ଚ୍ଚ ଅନ୍ୟକାହାରିକୁ ନ ମାରି; ସେଇ ପଇସାରୁ ହିଁ କରିବ । କାରଣ ମିନି ଯୋଗ୍ୟା । B.A. ପାଶ୍ କରିଛି । କିନ୍ତୁ ମଦନବାବୁ ଚାହାନ୍ତି ମୋଟା ଯୌତୁକ । ତେଣୁ ସେ ବୋହୂକୁ ନନେଇ ଫେରିଯାଇଛନ୍ତି । ବିବାହ ଭାଙ୍ଗିଯିବାରୁ; ବୁଲୁବାବୁ ପାଠପଢ଼ା ଛାଡ଼ି ପ୍ରଜାପତିଘଟସ୍ବତ୍ର ଅଫିସ୍ ଖୋଲିଛି । ଏବଂ ମିନି ପାଠପଢ଼ିବାକୁ କହି; “ପ୍ରଜାପତି ଘଟସ୍ବତ୍ର ଅଫିସର Joint secretary post ରେ ଚାକିରି କରିଛି । ମିନି; ବୁଲୁବାବୁଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିତ ଏବଂ ବୁଲୁବାବୁ ମଧ୍ୟ ମିନିକୁ ଚିହ୍ନିପାରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କେହି କାହାରିକୁ ଚିହ୍ନା ଦେଇନାହାନ୍ତି । x x x ଦିନେ ମଦନବାବୁ ନିଜର ପୁତ୍ରପାଇଁ କନ୍ୟାପ୍ରସ୍ତାବ ଆବେଦନ କରିବାକୁ ପ୍ରଜାପତି ଘଟସ୍ବତ୍ର ଅଫିସ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ମିନି ତାଙ୍କୁ ୨୧ ତାରିଖଦିନ ଆସିବାକୁ ସମୟ ଦେଇ ବିବରଣୀ ଟିପି ରଖିଛି । ୨୧ ତାରିଖ ଦିନ ଉଭୟ ବାପ- ପୁଅଙ୍କର ସେଠାରେ ଭେଟ ହୋଇଛି । ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ବାବୁ ଓ ମାଳାମଧ୍ୟ

(୧) ଦୃଷ୍ଟିପାତ ନରିଭାଇ - (SC. No. 48)

ଅଫିସ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚିଛି । ସବୁ ପ୍ରହସନରେ ସମାଧାନ ହୋଇଯାଇଛି ଏବଂ ମଦନବାବୁ ପୁଅ ବୋହୂକୁ ଧରି ଘରକୁ ଫେରିଛନ୍ତି । ଏହିଠାରେ ନାଟକର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି । ନାଟକରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା । ପ୍ରତିକଥାରେ ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟର ବ୍ୟବହାର । ଗଣଗୋଳର ଆରମ୍ଭ ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟରୁ ଏବଂ ଗଣଗୋଳର ଶେଷମଧ୍ୟ ସେହି ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟରୁ । ସମସ୍ତେ ପ୍ରାୟ ଉଣାଅଧିକେ ଏହି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇପାରେ ।

ନାଳ :

ହେ ଟୋକା ଏଇ ନୋଟିସ୍ ମାରିଦେ ଯେ ଖୋଦ୍ ମାଲିକଙ୍କ ବିବାହ ଯୋଗୁଁ ଅଫିସ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ତିନିଦିନ ବନ୍ଦ । ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।^(୧)

x x x x x ଆଧୁନିକ ସମାଜରେ ନିତିପ୍ରତି ଘଟୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣା ଯଥା : ଯଥା; ବିବାହ, ଯୌତୁକ ଦାବା, ଯୌତୁକ ପୂରଣ ନ ହେବାରୁ ବର ଫେରିଯିବା, ବୋହୂକୁ ଚାକିରି କରାଇବା ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ଘଟଣା ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ସ୍ଥାନପାଇଛି । କ୍ଷୁଦ୍ର ନାଟକ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ସମସ୍ୟା ରୂପାୟିତ । ଏହିସବୁ ଘଟଣା ଗୁଡ଼ିକୁ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆଣିବାପାଇଁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି । ଏହା ‘ପ୍ରଜାପତି ଘଟସ୍ବତ୍ୱ ଅଫିସ୍’ ନାଟକରେ ସ୍ଥାନପାଇଛି । ବିଷୟବସ୍ତୁ ଏକ ମାତ୍ର ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ନାମର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି ଏବଂ ସମସ୍ୟା ଉଡ଼ୁଆପନର ଶୈଳୀ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ହୋଇଛି ।

ବହୁରୂପୀ :

‘ବହୁରୂପୀ’ ଏକ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ସାମାଜିକ ନାଟକ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୦.୧୨.୧୯୬୧ ମସିହା ରାତି ୮ଟା ସମୟ । ଶମ୍ଭୁନାଥ, ପଦ୍ମା କୁସୁମ ଏବଂ ଉତ୍ତମା ମାଗାକୁ ଧରି ଟ୍ରେନ୍‌ରେ କଟକ ଯାଉଛନ୍ତି । ସିବୁ ନଥିବାରୁ ଶମ୍ଭୁନାଥବାବୁ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର କୁସୁମଦେବୀ ଏକଥା ଆଦୌ ସହ୍ୟକରି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ଡେଣୁ ସେ ପାଖରେ ଶୋଇଥିବା ଲୋକ ଜଣକୁ ଦେଖେଇ ଦେଖେଇ କିଛି କିଛି କହୁଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଉଦ୍ରଲୋକ ଜଣକ ଶୋଇ ନଥାନ୍ତି । ସେ ଏମାନଙ୍କ କଥାସବୁ ଶୁଣୁଥାନ୍ତି । ସବୁ ଶୁଣି ଶେଷକୁ ସେ ନିଜର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଉଦ୍ରଲୋକ ଜଣକ ଆଉ କେହି ନୁହଁନ୍ତି - ଖୋଦ୍ କୁସୁମଦେବୀଙ୍କର ସଂପର୍କୀୟ ଯୁଗଳ ଭାଇ । ଦୁହେଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ମାତ୍ର ଶମ୍ଭୁବାବୁ ଯୁଗଳ ବାବୁଙ୍କୁ କଟକ ଯିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଂପର୍କରେ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । କେବଳ କଟକରେ କୋଉଠି ରହିବେ; ସେ ନେଇ ବ୍ୟସ୍ତତା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । କାରଣ; କଟକରେ ଟ୍ରେନ୍ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ପୂରା ରାତି ଅଧ । ଯୁଗଳବାବୁ ତାଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ ରହିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ପଦବାବୁ; ଯୁଗଳବାବୁଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ବନ୍ଧୁ । ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ସେଇ ଏକାଘରେ ରହିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି ଯୁଗଳବାବୁ । ଉଭୟ ପଦବାବୁ ଓ ଶମ୍ଭୁନାଥବାବୁ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି; ଘରେ ରହିବାର ନେଇ ଝଗଡ଼ା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଛନ୍ତି । ଝଗଡ଼ା ଲାଗୁଲାଗୁ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରିଚୟର ଆଦାନପ୍ରଦାନ ହୋଇଛି । ଦୁହେଁ ବନ୍ଧୁ । ଦୁହେଁଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମାନ । ଯୁଗଳବାବୁ କବାଟ ପାଖରେ ରହି ସବୁ ଦେଖୁଥିଲେ । ପରିସ୍ଥିତି ଅସମ୍ଭାବ୍ୟ ହେବାରୁ ଲୋଭ

(୧) ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ - (SC. No. - 37)

ସମାଜିକ ନ ପାରି ଭିତରକୁ ପଶିଆସିଲେ ଏବଂ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଆହୁରି ରଙ୍ଗମୟ କରିଦେଲେ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ଆଉ ସମାଜି ପାରିଲି ନାହିଁ ବାବୁ - କହିଲି ପାଲାଟା ତ ଲଗେଇ ଦେଇଚି - ଯାଇ ଦେଖେଁ ଲୁଚି ଲୁଚି ଏଠି ଆସି ସବୁ ଦେଖୁଛି । ଇଏ ଯେ ଏକାବେଳକେ ବିଦ୍ୟାସୁନ୍ଦର ପାଲା । କିଛି ନଜାଣି ନଶ୍ୱାଣି; ଗୋଟାଏ ବହୁରୂପୀ ସ୍ୱତ୍ର ଖଣ୍ଡି ଦେଇଥିଲି ବୋଲି; ଦେଖାଦେଖି ପାଲାଟା ଆଜି ଏଇଠି ସରିଗଲା ।”^(୧) କନ୍ୟା ଦେଖା ଶେଷ ହେଲା । ବୋହୂ ମଧ୍ୟ ପସନ୍ଦ ହେଲା । ପ୍ରସ୍ତାବ ଏଇଠି ଠିକ୍ ହେଲା । ଆଉ ଆଗକୁ ଯିବା ଦରକାର ନାହିଁ ବହୁରୂପୀ ସାଜି ଯୁଗଳ ଭାଇ ଅତିସହଜରେ ଏବଂ ଅତିସୁନ୍ଦର ଭାବରେ କାମଟିକୁ ଛିଣ୍ଡାଇଦେଲେ । ଗୋପାଳ ଉଡ଼େକର ବିଦ୍ୟାସୁନ୍ଦର ଯାତ୍ରା; ଓଡ଼ିଶାରେ ଏବଂ ବଙ୍ଗଳାରେ ବହୁ ଜନପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଥିଲା । ଫଳରେ ଯାତ୍ରାନାଟକ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ; ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ; ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ଯୁଗଳ ଭାଇଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ସଂଳାପ ମାଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାସୁନ୍ଦର ପାଲା ସଂପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ସଂପର୍କରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭୂୟାଁ କହନ୍ତି; “ମଣିଷର ପ୍ରେମାଖ୍ୟାନକୁ ଯାତ୍ରାଭିନୟରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ହିଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ବିଦ୍ୟାସୁନ୍ଦର ଯାତ୍ରା ହିଁ ମାନବକାହାଣୀ ପୃଷ୍ଠହୋଇ କଳିକତା ଓ ଏହାର ଉପକଣ୍ଠରେ ବେଶ ଆଲୋଚନ ସୃଷ୍ଟିକଲା ।”^(୧)

X X X X X

ଏକ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି ।

ଭାଗିଯାଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିବେଶ :

ଧର୍ମ ନାମରେ ସାଂପ୍ରଦାୟିକତା, ସର୍ବଧର୍ମ ସମବୃନ୍ଧର ଭାବନା, ଗଠନ ମୂଳକ ଚିନ୍ତାଧାରା ଇତ୍ୟାଦିକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଆଲୋଚ୍ୟ “ଭାଙ୍ଗିଯାଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିବେଶ” ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ଦିବସ ହେଉଛି; ୫.୨.୧୯୬୨ ମସିହା ରାତି ୮ଟା ସମୟ ।

ଉତ୍ତରା ଓ ମିତ୍ରା ଦୁଇ ବାନ୍ଧବୀ । ଦୁହେଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ ଖୁବ୍ ନିକଟତର । ଦୁଇ ବାନ୍ଧବୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟକଣେ ତୃତୀୟ ବନ୍ଧୁ ‘ଆଲି’ ର ଆଗମନ ହୋଇଛି । ‘ଆଲି’ ସେମାନଙ୍କର କଲେଜ ବନ୍ଧୁ । କିନ୍ତୁ କେହି କାହାରିକୁ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ । ଆଲି ସେମାନଙ୍କୁ ପରିଚୟ ଦେଇ Writer festival ରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଛି । ପ୍ରଥମ ଦେଖାରେ ଉତ୍ତରା; ଆଲିପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ଆଲି ମଧ୍ୟ; ଉତ୍ତରା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼ିଛି । କିନ୍ତୁ ଆଲି ମୁସଲମାନ ଏବଂ ଉତ୍ତରା ହିନ୍ଦୁ । ସମାଜର କୌଣସି ବାଧା - ବନ୍ଧନକୁ ନ ମାନି ଦୁହେଁ ଏକ ହୋଇଯିବାକୁ ଚାହେଁଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଆଲିର ପିତା ; ହାଜୀ ମହମ୍ମଦ ମାର୍ଜୀ - ସୁସାହେବ ଖାଁ ଚାହାନ୍ତି - ହାଜୀ - ମମ୍ମଦ ବଂଶର ମାନ - ଇଜ୍ଜତ, ବୁନିଆଦି । ତେଣୁ ସେ ଉତ୍ତରାକୁ, ଇସ୍ଲାମ୍ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରାଇ ବୋହୂ କରିବାକୁ ରାଜି ହୋଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଲି; ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକମତ ନହେଁ । ତେଣୁ ସେ ଫେରିଆସିଛି ।

(୧) 'ବହୁରାୟା' - (SC. No. - 16)

(୧) “ଓଡ଼ିଆ ଯାତ୍ରା ଓ ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରିକ୍ରମା” - ସଂ; ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ସାମଲ ଓ ହୃଷୀକେଶ ମଲିକ ।

ବିଷୟ: ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଯାତ୍ରା - କୃଷକେ ଡାକ୍ତା P- 122.

ଉତ୍ତରା ହିନ୍ଦୁଘରର ଝିଅ ନଥିଲା, ସେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଘରର ଝିଅ । ଦିନେ ବାଧରେ ପଡ଼ି ଉତ୍ତରାର ମାତା, ଧର୍ମୀନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମାତ୍ର ଦେଢ଼ ବର୍ଷର ଶିଶୁ କନ୍ୟାକୁ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ ଯାଇ ଉତ୍ତରାର ପିତା; ମେଘନାଦବାବୁ ଲୁଚି ଲୁଚି ଚୋରଙ୍କ ପରି କଲିକତା ପକାଇ ଆସିଥିଲେ । ପିଲାଟି ଉପରୁ କଳଙ୍କର ଦାଗକୁ ପୋଛିଦେବା ପାଇଁ ମେଘନାଦ ବାବୁ ଝିଅକୁ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ସବୁଦିନପାଇଁ ଟେକିଦେଇ ଯାଯାବର ଜୀବନ ଯାପନ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଉତ୍ତରା ହେଲା ହିନ୍ଦୁଘରର ଝିଅ । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ସମସ୍ତ ରୀତି - ନୀତି ଲକ୍ଷଣକୁ ସେ ପାଳନକଲା । ଏକଥା କେହି ଜାଣିନଥିଲେ । କେବଳ ମେଘନାଦବାବୁ ଓ ଆଚାର୍ଯ୍ୟବାବୁଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ । x x x x ଖାଁ ସାହେବ ଆଲିର ପିତା; ଯିଏକି ଦିନେ ଧର୍ମୀନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ନ କଲେ ଉତ୍ତରାକୁ ବୋହୂ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି କହୁଥିଲେ; ଆଜି ଉତ୍ତରାର କାହାଣୀ ଶୁଣି ସାରିବା ପରେ; ତାକୁ ଆଗ୍ରହରେ ବିନା ଧର୍ମୀନ୍ଦ୍ରରେ ବୋହୂକରିନେବାକୁ ରାଜି ହୋଇଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଖାଁ ସାହେବଙ୍କର ଉଦାରତାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ଉତ୍ତରା ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବ ନାହିଁ ଅଥଚ ତା’ର ପ୍ରିୟ ପୁରୁଷକୁ ସେ ପାଇବ । ବହୁ ଚିନ୍ତା; ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ଆଲି ଓ ଉତ୍ତରାର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଏ ନିଷ୍ପତ୍ତି ମୁଁ କରିଛି । ଦୁହେଁଙ୍କର ବିବାହ ହେବ । ମସ୍ଜିଦ୍ରେ ଆଦାମ୍ ତାକବେଲେ ଆଲି ପବିତ୍ର କୋରାନ ପାଠ କରୁଥିବ । ମସିରର ଘଣ୍ଟା ଆରତିବେଳେ ଉତ୍ତରା ପାଠକରୁଥିବ ଗୀତା - ଭାଗବତ । ଆଉ ଆମେ ଗର୍ବରେ ଛାତି ଫୁଲେଇ କହୁଥିବା - ଆମେ ଭାରତୀୟ ହୋଇ ଜନ୍ମ ହୋଇଛୁ ସେଇ ଭାରତୀୟ ହୋଇ ଏ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେବୁ ।” (୧)

x x x x x
ସମସ୍ତ ବିବାଦର ଅବସାନ ଘଟିଛି । କେହି କାହାରି ଧର୍ମତ୍ୟାଗ କରିନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତରା ଓ ଆଲିର ବିବାହ ସଂପନ୍ନ ହୋଇଛି । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର “ବସୁଧେବ କୁଟୁମ୍ବକମ୍ ଭାବ” ଫୁଟିଉଠିଛି ଏହି ଭାରତୀୟ ନାମରେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଏହି ଆଦର୍ଶବାଣୀକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ; ଗୋପାଳଛୋଟରାୟଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ; ଯହିଁରୁ ଜାତି - ଧର୍ମ - ବର୍ଣ୍ଣ - ନିର୍ବିଶେଷରେ ଏକ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷା ମିଳିଥାଏ । ଏହି ନାଟକଟି ‘ପାରିବାରିକ’ ନାଟକର ଅନୁରୂପ ।

ପାହାର :

ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ନାରୀଜୀବନର ଅସହାୟତା ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏକ କଳାକାରକୁ ମନଦେଇଥିବା ନାରୀର ବିବାହ ଅନ୍ୟ ପାତ୍ରରେ ଘିର ହୋଇଯାଉଛି । ନିରୁପାୟ ନାୟିକା ପ୍ରସ୍ତାବିତ ପାତ୍ର ନିକଟକୁ ନିଜର ଅସହାୟତା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଚିଠି ଲେଖୁଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ହିଁ ସେ ସର୍ବନାଶକୁ ଏଡ଼ାଇଦେଇପାରିଛି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୩. ୬. ୧୯୭୭ ମସିହା ରାତି ୯ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଏକପଟେ ସୁକାନ୍ତବାବୁ - ତାହାର student ହାତରେ ଫରେନ୍ ଅଫର ରହିଛି । ପାଞ୍ଚପାଞ୍ଚଟା ବିଷୟରେ Gold medal ପାଇଛି । ତା’ଛଡ଼ା, ଗୋଟିଏ ବଡ଼ Com-pany ରୁ ତାଙ୍କରା ମଧ୍ୟ ଆସିଛି । ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓକିଲ ଅଭିରାମ ପାତ୍ରଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର; ଧନ, ମାନ, ତିର୍ରୀ, ବଂଶମର୍ଯ୍ୟାଦା ସବୁଦିନି ହାତ ପାହାନ୍ତାରେ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟପଟେ ଅଶୋକ; ଭଲ ହେଲେବି

(୧) ‘ଭାଙ୍ଗିଯାଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିବେଶ’ - (SC. No. - 20)

ସେ M.A. ପାଠ ବେଳାର । ତେଣୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖିରେ ସୁକାନ୍ତ ହିଁ ଯୋଗ୍ୟ ଅଶୋକ ଗୌଣ । ନାଟ୍ୟକାରକ ଉକ୍ତିକୁ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । “x x x ଯାହାର ଗୋଟାଏ ଚାନ୍ଦ୍ର କି ଇଞ୍ଜିନିୟର ପୁଅ ଅଛି-ଧରିନେବାକୁ ହେବ; ସେ ଗୋଟିଏ ଲଟେରା ଟିକେଟ୍ ଜିତିବସିଛି । ସେଇକି କ୍ଲାଙ୍ଗ ସହକରେ ଆଶା କରିବ କିଏ ???^(୧)

x

x

x

x

ଅଶୋକ ଚାହିଁଥିଲେ; ତାହାର କିମ୍ବା ଇଞ୍ଜିନିୟରଟିଏ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ସେ ତାହା ଚାହିଁନି । I.sc ରେ 1st class ପାଇସୁଦ୍ଧା ସେ B.A. ପଢ଼ିଛି । ଏହାର ମୂଳରେ ରହିଛି ସଂଧ୍ୟା । ସେଦିନ B.A. ନା B.Sc. ପଢ଼ିବେ-ଏହିଭଳି ଏକ ଦୋହଲ୍ୟମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିବାବେଳେ ସଂଧ୍ୟା ପରିସ୍ଥିତିର ସମାଧାନ କରିଛି । ସଂଧ୍ୟାହାତରେ ଉଠିଥିବା ଲଟେରା ଯୋଗୁ ଅଶୋକ B.A. ପଢ଼ିଛି । ଏଥିପାଇଁ ସଂଧ୍ୟା ନିଜକୁ ଦୋଷୀ ମନେକରୁଛି । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ସହଧର୍ମିଣୀ ହୋଇ ସେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ଚାହିଁଛି । ନିଜର ଅସହାୟତାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନାକରି; ସଂଧ୍ୟା, ଅଶୋକ ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ସବୁକଥା ଚିଠିଲେଖି ଜଣାଇଦେଇଛି । କିନ୍ତୁ ଅଶୋକ ବାବୁ; ସଂଧ୍ୟାକୁ ଦୋଷୀ ମାନି ନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଇନାହାନ୍ତି । ବରଂ ସୁନ୍ଦର ଉପଦେଶ ମାଧ୍ୟମରେ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । “ମୁଁ ଯଦି ସେଦିନ ମୋ ଭାଗ୍ୟର କ୍ରୀଡ଼ନକ ହୋଇଥାଏ; ତେବେ ଆଜି ତମେ ଥରେ ତମର ଭାଗ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରିନିଅ । ମନେକର ତମେ ସେଦିନ ସେମିତି ଏକ ଛକଜାଗାରେ ଠିଆ ହୋଇଛ । ହାତରେ ଦୁଇଟି କାଗଜ ପୁଡ଼ିଆ । ମୁଁ ଲଟେରା ଉଠାଇଲି । ତମେ ପଢ଼ିଲ-ତମ ହାତରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା ଅଛି-ସୁକାନ୍ତ । ଏଇଠି ସବୁର ସମାପ୍ତି । ଅତି ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିପାତରେ ମଧ୍ୟ ସବୁକଥା ତମ ଆଗରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠିବ ।”^(୨) ଅଶୋକ ବାବୁ ସଂଧ୍ୟାକୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ଦେଇନାହାନ୍ତି । ବରଂ ନିଜର ଦୁଇବୁହା ଲୁହରେ ସକଳ ଶୁଭମନାସି ସଂଧ୍ୟାକୁ ବିଦାୟ ସମ୍ବର୍ଣ୍ଣନା ଜଣାଇଛନ୍ତି । ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ କେତେ ନିବିଡ଼ ଦୁହେଁ-ଦୁହେଁକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଅଥଚ କେହି କାହା ଆଗରେ ନିଜକୁ ପ୍ରକାଶ କରିନାହାନ୍ତି । ପ୍ରକାଶ କଲାବେଳକୁ ପରିସ୍ଥିତି ସେମାନଙ୍କୁ ଅଲଗା କରିଦେଇଛି । ତେବେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇନାହିଁ ଏହା ନାଟ୍ୟକାରକର ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ଏଥିରେ କିଏ ପାହାର ଖାଇଛି; ସଂଧ୍ୟା ନା ଅଶୋକ-ନା ଆଉ କିଏ ???

ଆଜିର ଯୁଗ; ଧନ-ମାନ-ପ୍ରତି-ପରିର ଯୁଗ । ଏ ଯୁଗ ବିଜ୍ଞାନ ଆଉ ବିଶ୍ଳେଷଣର । ଏଠି ତାହାର, ଇଞ୍ଜିନିୟର, ଶିଳ୍ପପତି ଓ କାରିଗରୀର ସ୍ଥାନ ବହୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବରେ । କଳାକାରର ମୂଲ୍ୟ ଅତି ତୁଚ୍ଛ; ଆଉ ନଗଣ୍ୟ । ଯାହାର ଧନ ଅଛି ହାତରେ ତିଗ୍ରୀ ଅଛି ତାର ସବୁକିଛି ଅଛି । ମାତ୍ର ଯାହାର ଏସବୁ ନାହିଁ; ସେ କଳାକାର ହେଲେ ବି ନିଃସ୍ବ । ଏହି କଥାଟିକୁ ଦର୍ଶାଇବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ।

(୧) ‘ପାହାର’ - (SC. No. - 3)

(୨) ‘ତଡ଼େବ’ - (SC. No. - 31)

ଅପେକ୍ଷା :

‘ଫୋନ୍’ ଏବଂ ‘ଅପେକ୍ଷା’; ଏହି ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ ‘ଅପେକ୍ଷା’ ରଚିତ। ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୦.୭.୧୯୬୮ ମସିହା ରାତି ୮ଟା ସମୟ।

ଜଣେ ଏକେଷ ଭଲଦିନ, ବାର, ନକ୍ଷତ୍ର ପାରସୋଗ ଦେଖି ଗୋଟାଏ ଖୁବ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ଜଣେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାକରିବାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି। ଆଗରୁ ଅନେକଥର ଚେଷ୍ଟାକରି ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରିଛନ୍ତି। ତେଣୁ ମନରେ ଅନେକ ଆଶା ଓ ଆକାଂକ୍ଷା ସାଙ୍ଗକୁ ନାନା ଆଶଙ୍କା ମଧ୍ୟ ଥାଏ। ଉ: ସ୍ୱ: ଦେଖାହେବ କି ନାହିଁ? କେତେ ସମୟ ଅପେକ୍ଷାକରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଇତ୍ୟାଦି। କିନ୍ତୁ Luck ଭଲଥିବାରୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଖାହୋଇ ଯାଇଛି। ପରଂପରାନୁସାରେ ଅତିଥି ଚର୍ଚ୍ଚା ସାଙ୍ଗକୁ ପରିଚୟର ଆଦାନ-ପ୍ରଦାନ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି। ଏକେଷ ଜଣକ ଆସିବାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ତଥାପନ କରିଛନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ମଝିରେ ମଝିରେ Phone ର ରିଂଣ୍ଡ; ତାଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର disturb କରିଛି ଏବଂ ଅପେକ୍ଷାରେ ପକାଇଛି। ସ୍ୱଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ନାନାପ୍ରକାର Phone call ଯଥା: ଘରୁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର Phone wrong Number ଏବଂ ଉପରିସ୍ଥ ଅଫିସରଙ୍କ Phone call ଇତ୍ୟାଦି। ସମସ୍ତ Phone କୁ ସାହେବ attend କରିଛନ୍ତି; ଗୋଟିଏ ପଦ କଥାର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରି। ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ। “ଦୟା କରି ଗୋଟିଏ ମିନିଟ୍ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ Mr. ନାୟକ।”^(୧) Phone ମାଧ୍ୟମରେ ସାହେବଙ୍କର ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ପ୍ରତିଟି ଛବି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠିଛି। ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ।

ସାହେବ :

“ରୁନୁ ଓ ମିଲି ଠିକ୍ ସମୟରେ ସ୍କୁଲ ଗଲେତ ? ଶୁଣ ଧୋବା ଆସିଲେ ମୋର ସ୍କାର୍ଫଟ୍ ରଙ୍ଗର ସାର୍ଟଟାକୁ ବି ଡ୍ରାଏ କରିବାକୁ ଦେବ ।”^(୨)

x x x x x
ଏହା ମଧ୍ୟରେ ପାଞ୍ଚଥର Phone ଆସିଛି ଏବଂ ଯାଇଛି। ସେଦିନ ଏକେଷଙ୍କର ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାହୋଇଛି କି ନାହିଁ; ତାହା କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ; ସମଗ୍ର ନାଟକଟିକୁ ଆତ୍ମଜଟୁଳ ପାଠକଲୋ ଦେଖାଯାଏ ଯେ; କେବଳ ଅପେକ୍ଷା କରିକରି ହିଁ ନାଟକର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି। ଯେଉଁ ଅପେକ୍ଷାରେ ହିଁ ନାଟକର ଆୟମାରମ୍ଭ ଠିକ୍ ସେଇ ଅପେକ୍ଷାରେ ହିଁ ନାଟକର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି। ଜୀବନତାତ୍ତ୍ୱିକ ଅପେକ୍ଷାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ। ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମାଈଁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି। ସମସ୍ତ କାମ ମଧ୍ୟ ହେଉଛି। ମାତ୍ର ଅସଲକାମ, ଯାହାକି ଦାୟିତ୍ୱ; ତାହାକୁ ମଣିଷ ଭୁଲିଯାଉଛି। କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ; ଧୀରେ ଧୀରେ ମଣିଷଜୀବନରୁ ଉଠିଯାଉଛି। ଏହି କଥାକୁ ଦେଖେଇବାପାଇଁ ନାଟ୍ୟକାର ଏଠାରେ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ Phone ର ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି। Phone କେବଳ ଜରୁରୀ କାମପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ। କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ଯେଉଁଭଳି ଭାବରେ Phoneର ଅସଦ୍ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି; ସେଥିପାଇଁ

(୧) ‘ଅପେକ୍ଷା’ - (SC. No. - 7)

(୨) ‘ତଡ଼େବ’ - (SC. No. - 8)

ନାଟ୍ୟକାର ସଚେତନ । ତେଣୁ Wastage of time, wastage of govt. Money and wastage of Phone; ଅତି ସାଧାରଣ କଥାରେ କହିଲେ; ସମୟ, ସରକାରୀ ଅର୍ଥ ଏବଂ Phone ର କିଭଳି ଅପବ୍ୟବହାର ହେଉଛି; ତାହାକୁ ନାଟ୍ୟକାର ଅତି ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଆଗରୁ Samuel Beckett କ ଦ୍ଵାରା ରଚିତ 'Waiting for Godot' ରେ 'ଅପେକ୍ଷା' ର ଯେଉଁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଥିଲା; ତାହାକୁ ଏକ ପରିଚିତ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଯଥାର୍ଥ ରୂପଦେବାପାଇଁ ନାଟ୍ୟକାର ଏଠାରେ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

ପାଉଣା :

ଆଧୁନିକ ସମାଜରେ ଲୁଚିରହିଥିବା ଏକ ଗୁଡ଼ ରହସ୍ୟକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର 'ପାଉଣା' ନାଟକର ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧.୫.୧୯୬୮ ମସିହା ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ ।

ରାଜୁ; ଗରିବଘରର ଫୁଲବିକାନିଟିଏ । ବଜାରରେ ଜଣେ ବାବୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଛ' ଯୋଡ଼ା ଫୁଲଦାନୀ ଧରି ଅତିସବୁ ଆସିଛି ବିକିବା ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ଅତିସ୍ ବାହାରେ ଜରିଥିବା ଦରଘ୍ଵାନ୍ ତାକୁ ଭିତରକୁ ଛାଡ଼ିନି ବରଂ ରାଜୁଠାରୁ ସବୁକଥା ପଚାରି ବୁଝିଛି ଏବଂ ଆଜିକାଲି ଦୁନିଆଁର ହାଲୁକାଲୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ରାଜୁକୁ ବୁଝାଇଦେଇଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । ଦରଘ୍ଵାନ୍ :

“ହାତରେ କ'ଣ ଧରିଛ ? କ'ଣ ଅଛି ଏ ଝୁଡ଼ିରେ ? x x x x ଆରେ ବାବୁ ଫୁଲଦାନୀ ପାଇଁ କିଏ ଅର୍ଡ଼ର ଦେଇଛି ? ।”^(୧)

x x x x
ବହୁ କାଳୁଟିମିନିଟି କରିବାପରେ ରାଜୁ ଭିତରକୁ ପଶିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଛି ଏବଂ ଅଳ୍ପ ସମୟ ଭିତରେ ସମସ୍ତ ଫୁଲଦାନୀ ବିକି ଖୁସିରେ ଫେରିଆସିଛି । ଅତି ଖୁସିରେ; ରାଜୁ; ଦରଘ୍ଵାନ୍ ସାହେବଙ୍କୁ କିଛି ପାଉଣା ଯାଚିଛି । କାରଣ; ଦରଘ୍ଵାନ୍ ସାହେବଙ୍କ ଯୋଗୁ ସେ ଭିତରକୁ ଯାଇପାରିଛି । କିନ୍ତୁ ଦରଘ୍ଵାନ୍ ସାହେବ ତା'ଠାରୁ ପାଉଣା ଗ୍ରହଣ କରିନାହିଁ ବରଂ ନିଜପରିବାର ତଥା ନିଜ ପୁତ୍ରକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଛୋଟ ଉପଦେଶଟିଏ ଦେଇଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । “ବ୍ୟବସାୟ କରିବାପାଇଁ ମନର ବଳ ଅଛି । ମୁଣ୍ଡରେ ବୁଝିଅଛି । ବ୍ୟବସାୟ କର । କିନ୍ତୁ ମୋ ପୁଅ ଭଳି ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁଠି ପାଉଣା ପତ୍ରର କାରବାର; ସେ ଦୁଆର ମୁହଁ ମାଡ଼ିନାହିଁ ସେ ପାପରୁ କେହି ତମକୁ ବଞ୍ଚେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ଏଇ ନିଅ ତମ ପଇସା ।”^(୨)

x

ଆଜିର ଦୁନିଆଁରେ ଛୋଟଠାରୁ ବଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିକ୍ଷେତ୍ରରେ; ପ୍ରତିଜାଗାରେ ଏବଂ ପ୍ରତିସ୍ତରରେ ସବୁଠି ପାଉଣା ଦରକାର । ଅତି ସାଧାରଣ କଥାରେ କହିଲେ; ପାଉଣା ଅର୍ଥାତ୍ ଲାଜ, ବଳସିଦ୍ଧି, ଉପହାର, ଭେଟି ତଥା ହାତଗୁଞ୍ଜା, ଶବ୍ଦଟି ଅତି ଭୟଙ୍କର । ପାଉଣା ବିନା କୌଣସି, କାମ ଅସମ୍ଭବ

(୧) 'ପାଉଣା' - (SC. No. - 4-5)

(୨) 'ତଡ଼େବ' - (SC. No. - 13)

ନୁହେଁ । ଯିଏ ଯେତିକି ପାଉଣାଦେବ; ତା'କାମ ସେତିକି ସୁରୁଖୁରୁରେ ହେବ । ନାଟ୍ୟକାରକର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ଏଥିରେ ପାଉଣା ଯତାହୋଇଛି ମାତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇନାହିଁ । ତଥାପି ସେଥିରେ ଅବଶେଷ ନାହିଁ ବରଂ ଅଛି ଏକ ଆତ୍ମତୃପ୍ତି

ଭୁଲ୍‌କାହାର :

ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟି ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ଏକ ବହୁ ପ୍ରଣୀତ ସାମାଜିକ ନାଟକ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ଦିବସ ହେଉଛି; ୨୯.୬.୧୯୭୦ ମସିହା ରାତି ୯ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରର ମାନ, ଅଭିମାନ ଏବଂ ସାହାଯ୍ୟକୁ ଭିକ୍ଷା ଭାବି ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଇତ୍ୟାଦି ନାଟକରେ ଦେଖାଇଦିଆଯାଇଛି । ଦଳେଇଘାଇ ଚାଙ୍ଗିବାପରେ ଦୁଇକନ୍ୟାସହ ଜଣେ ଗୃହସ୍ଥର ବୃକ୍ଷରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ, ରିଲିଫ୍ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଏବଂ ଶେଷରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟାକୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇଦେବାର ଛଳନାରେ ଅପହରଣ ପ୍ରଭୃତି ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର କଥାଚାନ୍ଦରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

ଜମିଦାର ବଂଶର ଝିଅ କୁସୁମ । ତା' ଗର୍ଭରେ ବୁନିଯାଦି ମିଶିରହିଛି । ତେଣୁ ସେ ତା' ପାରିବାରିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇ ପାରୁନାହିଁ । ସାନଭଉଣୀ ହାତରୁ କଦଳୀମଞ୍ଜା ନେଇ ଫିଙ୍ଗି ଦେବା ଭିତରେ ତାର ମାନସିକତା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ସେ ରିଲିଫ୍ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ନାରାଜ । କିନ୍ତୁ ବନ୍ୟାଗ୍ରସ୍ତ ମଣିଷମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍‌ଦୟପୂର୍ବି ହିଁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ବାସ୍ତବତା; ଯାହାକୁ ଗିରିକରି ରିଲିଫ୍ ନେବାକୁ ଆସିଥିବା ଶଙ୍କର ବାବୁ କୁସୁମକୁ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନ ପାଇଁ ନିୟୋଜିତ କରିଛନ୍ତି । ଦୁଇଦୁଇଥର election ରେ ହାରିଯିବା ପରେ; ତାହାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ଚାହିଁଛନ୍ତି ଶଙ୍କରବାବୁ । ତେଣୁ ଦାସିକା, ବୁଦ୍ଧିମତାଝିଅ କୁସୁମକୁ ହିଁ ସେ ଏଥିପାଇଁ ହାତ କରିଛନ୍ତି । ଦଶଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର କମ୍ପାନୀ ଲାଇସେନ୍ସଟା ଖସାଇ ଆଣିବାପାଇଁ ଶଙ୍କର ବାବୁ; କୁସୁମକୁ ମି. ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଛନ୍ତି । କୁସୁମ ଫେରିଆସିଛି କୁଳତ ଆଖି ଓ ଶୁଖିଲା ମନନେଇ । ଅତି ସହଜତାବରେ ଲାଇସେନ୍ସଟା ଫେରାଇଦେଇ, ଶଙ୍କରବାବୁଙ୍କ ସମସ୍ତ ଅନୁରୋଧକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି କୁସୁମ ଫେରିଆସିଛି ରିଲିଫ୍ ବଣାକି ଅଶୋକବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ । ଏଠାରେ ନାଟ୍ୟକାରକ ଉଦ୍ଭିକ୍ତ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “କାହିଁକି ତୁମକୁ ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲି । କାହିଁକି ତୁମେ ଜୋରକରି ମତେ ତଙ୍ଗରେ ବସେଇ ଆଣିଲ ନାହିଁ - ଏଭୁଲ୍ ତୁମେ କଲ କାହିଁକି ? x x x x ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଯଦି ବୁଦ୍ଧିମତା ହୁଏ; ତେବେ ସେ ବାରୁତ ଜଳିବାପାଇଁ ନିଆଁର ଦରକାର ନାହିଁ- ସେ ଆପେ ଆପେ ଜଳିଉଠିବ । ଆଉ ସେ ନିଆଁରେ ତା' ସଂସାରକୁ ଜାଳିପୋଡ଼ି ଶେଷରେ ନିଜେ ଜଳି ପାଉଁଶ ହୋଇଯିବ ।”^(୧) ଅଶୋକର ସମସ୍ତ ଅନୁରୋଧକୁ ପଛରେ ପକାଇ କୁସୁମ ଗାଁକୁ ଚାଲିଆସିଛି ଟିକେ ବଞ୍ଚିରହିବା ପାଇଁ । କୁସୁମକୁ ଦେଖି; ପିତା ଓ କେତକାଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ନିଜେ କୁସୁମ ଖୁସି ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ଚାହିଁଥିଲେ ସୁଖରେ ରହିପାରିଥାନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ସବୁକୁ ସେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛି । ଏ ଭୁଲ୍ ପାଇଁ ଦାୟୀ କିଏ ??? ନିଜେ କୁସୁମ ନା ଏଇ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଅସାମାଜିକ ମଣିଷ - ନା ଏଇ ସମାଜ ??? ସାମାନ୍ୟ ଟିକିଏ ଭୁଲ୍‌ପାଇଁ କୁସୁମର ବିରାଟ ଆଶା ପାଣିପୋତକାପରି ମିଳାଇଯାଇଛି । x x x x ସମଗ୍ର ନାଟକଟିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ;

(୧) ‘ଭୁଲ୍‌କାହାର’ - (SC. No. - 46/47)

ସାମାନ୍ୟ ‘ଭୁଲ୍‌କୁ’ କେନ୍ଦ୍ରକରି ନାଟକଟି ଗଢ଼ିଉଠିଛି । x x x x ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଜୀବନରେ କିଛିନା କିଛି ଭୁଲ୍ କରିଥାନ୍ତି । କିଏ ଅନ୍ଧତ-କିଏ ବହୁତ । କିଏ ଜାଣିକରି ତ କିଏ ଅଜାଣତରେ । କିଏ ଭୁଲ୍‌ପାଇଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରେ ତ କିଏ ବା ନକରେ । ତେବେ ପ୍ରଶ୍ନଉଠେ ଯେ; ଏ ଭୁଲ୍ କାହାର ??? ଏ ଭୁଲ୍‌ପାଇଁ ଦାୟୀ କିଏ ??? ମଣିଷ- ବା ସମାଜ - ବା ବିଜ୍ଞାନ । ଏକଥାକୁ ଦର୍ଶାଇବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ।

ପଞ୍ଚାୟତ :

ଭାଇଭାଗର କାହାଣୀ ହେଲା; ନାଟକ ‘ପଞ୍ଚାୟତ’, ଏହାର ପ୍ରଚାର ଦିବସ ହେଉଛି; ୨୯.୯.୧୯୬୨ ମସିହା ୬ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । “ଯେତେଭାଇ ସେତେ ଘର । ଯେତେ କନିଆଁ ସେତେ ବର” । ସେଥିପାଇଁ ଭାଇ ଭାଇ ଭିତରେ କଳିଟା କିଛି ନୁଆକଥା ନୁହେଁ । ନାଟ୍ୟକାର କିନ୍ତୁ ସେଥିପାଇଁ ସମାଧାନ ଖୋଜି ପାଇଛନ୍ତି ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରୁ ସମାଜରେ ଏବଂ ଘରେ ମିଳିମିଶି ରହିବାର ଏକ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷା ମିଳିଥାଏ ।

ମାଧବ ଓ ବିପ୍ରତରଣ ଦୁଇଭାଇ । ଦୁହେଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳିଆଲାଗିଛି । କଳିଆ ଗୁରୁତର ଆକାର ଧାରଣ କରିଛି ଏବଂ ପଞ୍ଚାୟତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବାକୁ ଛିନହୋଇଛି । ଦୁଇଭାଇଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ଦୁଇ ବୋହୂ ମଧ୍ୟ କଳିଆ କରିଛନ୍ତି । ଉଭୟେ ସମାଧାନ ପାଇଁ ନିଜନିଜର ଓକିଲଭାଇଙ୍କୁ ଗୁପ୍ତରେ ଡକାଇଛନ୍ତି । ଦୁଇଭାଇ ସମାଧାନ କରିବାପାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି ସତ, ମାତ୍ର ଆସୁଆସୁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘର୍ଷ ଉପୁଜିଛି । କିନ୍ତୁ ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇଯାଇଛି । ଘରକୁ କୁଣିଆଁ ଆସିଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଦୁଇବୋହୂ ଚର୍ଚ୍ଚାକରିବାକୁ ନାରାଜ୍ । ଦୁହେଁ ନିଜନିଜ ଭାଇଙ୍କ ପାଇଁ ଅଲଗା-ଅଲଗା ଚର୍ଚ୍ଚାର ଆୟୋଜନ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଖାଇବାବେଳେ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ; ସବୁ ଓଲଟପାଲଟ ହୋଇଯାଇଛି । ଯା’-ତରକାରୀ ତା’ ପାଖରେ ଆଉ ତା’ ତରକାରୀ ଯା ପାଖରେ । ଦୁହେଁ କଳହକୁ ଭୁଲି ଏକାଠି ବସି ଗୋଟିଏ ଗିନାରୁ ତରକାରୀ ଖାଇଛନ୍ତି । ଏହି ସାମାନ୍ୟ କଥାରୁ ହିଁ କଳିଆର ସମାଧାନ ଆପେ ଆପେ ହୋଇଯାଇଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏଠାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ପଞ୍ଚାୟତ ପଞ୍ଚାୟତ, ପଞ୍ଚାୟତ୍ତ ଏବେ ଏଇ ଘରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଉ ।” (୧)

x

x

x

x

ଯେଉଁଠି ପାଞ୍ଚମନ ଏକାଠି ସେଠି ନ୍ୟାୟ-ଅନ୍ୟାୟ ପଞ୍ଚାୟତର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁଛି କୋଉଠୁ ??? ସମାଜରେ ଦେଖାଦେଉଥିବା ଭାଇ-ଭାଗର କୁପରିଣାମକୁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କର କଳହ ଏବଂ ପୃଥକ୍ ହେବାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ; ଉଭୟ ପକ୍ଷର ଶ୍ୟାଳକମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି ଏବଂ ତୁଳୁ ଘଟଣାରୁ ଭାଇମାନଙ୍କର ମତପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରଭୃତି ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଉପଯୁକ୍ତ ବୁଝାମଣା ଯେ ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ମାନିଷ୍ୟ ଦୂରକରିଦିଏ ତାହାକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।

(୧) ‘ଭୁଲ୍ କାହାର’ - (SC. No. - 33)

ମୋତିମହଲ :

ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ; ନାୟିକା; ମୋତିର ହିଂସା ଓ ପ୍ରତିହିଂସାକୁ ନେଇ ରଚିତ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ଦିବସ ହେଉଛି; ୧୪.୭.୧୯୭୨ ମସିହା ରାତି ୯ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ମୋତି ଯେଉଁ ମହଲର ବେଗମ୍ ହୋଇଛି; ତାରି ନାଁ ‘ମୋତି ମହଲ’ । ନାଟକଟି ଯେଉଁ ସମୟରେ ରଚିତ; ସେ ସମୟରେ ଭାରତ-ପାକିସ୍ତାନ ମଧ୍ୟରେ ଲଢ଼େଇ ଚାଲିଥାଏ । ପାକିସ୍ତାନର ଲକ୍ଷ୍ୟ - Crash India. ପାକିସ୍ତାନୀ ଆର୍ମିକୁ ଆଦେଶ ଦିଆହୋଇଥାଏ; ପାକିସ୍ତାନୀଛଡ଼ା ଅନ୍ୟସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯେଉଁଠି ଦେଖିଲେ ବି ଗୁଳିକରି ମାରିଦେବା ପାଇଁ । ସେଥିପାଇଁ ପାକିସ୍ତାନୀ ଆର୍ମି; ବିନାକାରଣରେ ନିରାହ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ରାସ୍ତାରେ ଗୁଳିକରି ଶୁଆଇ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଡାକ୍ତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କେତେକେତେ ନିରାହ Scholar ପାକିସ୍ତାନୀ ଆର୍ମିର ଗୁଳିରେ ଟକିପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଡାକ୍ତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟପାଖ ମସ୍ଜିଦ୍‌ର ଧର୍ମପ୍ରାଣ ମୌଳବୀ ଆଉ ଜିନ୍‌ସେଣ୍ଡ ଅର୍ପାନେଜ୍‌ର ଫାଦରୁ ଏଣ୍ଟରିଓ ମଧ୍ୟ ବିନାଦୋଷରେ ପାକିସ୍ତାନୀ ଆର୍ମିର ଗୁଳିରେ ପ୍ରାଣଦେଇଛନ୍ତି । ସବୁଦେଖି ମୋତି ପ୍ରତିହିଂସା ପରାୟଣା ହୋଇଉଠିଛି । ମନେପଡ଼ି ଯାଇଛି ସେଦିନର ସେହି ନାରକୀୟ ଦୃଶ୍ୟର କଥା । କିନ୍ତୁ ଶତତେଷାକର୍ତ୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟ ମୋତି; ପାର୍ ଆର୍ମି କବଳରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷାକରିପାରିଲା ନାହିଁ । ସୁବେଦାର୍ ଖାନ୍ ବାହୁବନ୍ଧନରେ ସେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ବନ୍ଦିନୀ ହୋଇ ରହିଯାଇଛି ସତ; ହେଲେ ମୋତି ମହଲର ବେଗମ୍ ହୋଇ ସେ କେବେ ସୁଖୀହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ଆଖିରେ ତାର ସର୍ବଦା ନାରୁଥାଏ; ଅତୀତର ସେହି ନାରକୀୟ ଦୃଶ୍ୟ । ମୋତି ମନେ ମନେ ଉପାୟ ଖୋଜୁଥାଏ । x x x ଭାରତପାର୍ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଛି । ଅନବରତ ଯୁଦ୍ଧରଳୀଳା । ପାକିସ୍ତାନୀ ରେଡ଼ିଓ ବାରମ୍ବାର ଘୋଷଣା କରୁଥାଏ; ନିଜର ବାହାଦୁରୀ । ଲକ୍ଷ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର Crash India. ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଭାରତ ଜିତିବେ ଏବଂ ଏ ବର୍ଷର ଖୁସି କଲିକତାର ଏସ୍‌ପ୍ଲାନେଟ୍‌ରେ କଟେଇବେ ସେଥିପାଇଁ ସୁବେଦାର୍ ଖାନ୍ ମନରେ ଅନେକ ସ୍ୱପ୍ନ । କିନ୍ତୁ ଖାନ୍ ସମସ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନ; ସ୍ୱପ୍ନରେ ରହିଯାଇଛି । ପାର୍ ସେନାକୁ କାବୁକରି ସମଗ୍ର ପାକିସ୍ତାନକୁ ଭାରତୀୟ ସେନା, ଦଖଲ କରିନେଇଛି । ବାଧ୍ୟହୋଇ Surrender କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି ପାର୍‌ଆର୍ମିକୁ । କିନ୍ତୁ ଖାନ୍ Surrender କରିବାକୁ ରାଜିନୁହେଁ । ସେ ଚାହିଁଛି ଏସ୍‌କେପ୍ କରିଯିବ । ମୋତିର ପ୍ରତିଶୋଧନେବାର ସମୟ ଆସିଛି । ଏଇଠି ସେ ନେବ ଅତୀତର ପ୍ରତିଶୋଧ । ତେଣୁ କାଳବିଳମ୍ବ ନକରି ମୋତି; ଖାନ୍‌କୁ ମାରିବାପାଇଁ ପିସ୍ତଲ ଉଠାଇଛି” କେହି କାହାକୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ରାଜି ନୁହନ୍ତି । ଦୁହେଁ ଚାହାନ୍ତି ଦୁହେଁଙ୍କ ଶେଷକରିଦେବେ । କିନ୍ତୁ ଖାନ୍ ପାରି ନାହିଁ । କାରଣ ସେ ଭାରୁ ଦୁର୍ବଳ, ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ମୋତିର ଉଦ୍ଧୃତ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

“..... ତମେ ସୈନିକ ନୁହଁ । ଗୋଟାଏ ପ୍ରଫେସନାଲ୍ ସୋଲ୍‌ଜାରର କୌଣସି ମହତଗୁଣ ତମଠି ନାହିଁ । ବୀରତ୍ୱର ମହିମାମେଲ ତମେ ମରିଜାଣନା କି ମାରିମଧ୍ୟ ଜାଣନା । ଯୁଦ୍ଧର ।^(୧) କେହି କାହାକୁ ମାରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ମରିବାପୂର୍ବରୁ ଖାନ୍, ଭାରତୀୟ କମାଣ୍ଡରଙ୍କ କବଳରେ ଧରାପଡ଼ିଯାଇଛି । ସେ ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଛି । ତଥାପି ମୋତିର ପ୍ରତିହିଂସା ଦମନ ହୋଇ ନାହିଁ । ସେ ଚାହିଁଛି; ଖାନ୍‌କୁ ହତ୍ୟାକରିବ । ମାତ୍ର କମାଣ୍ଡର ଏଥିପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ମୋତିଠାରୁ କ୍ଷମା ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଶେଷରେ ମୋତି ଅତି ଖୁସିରେ କନ୍ଦଭାରତ - କନ୍ଦ ବାଙ୍ଗାଳାଦେଶ କହି ହସି ହସି ଭାରତୀୟ କମାଣ୍ଡରଙ୍କ ସାଥରେ ଭାରତ ଫେରିଆସିଛି ।

(୧) ‘ମୋତି ମହଲ’ - (SC. No. - 37)

x x x x ୧୯୭୧ ମସିହାର ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପରେ ହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ପ୍ରଚାରହୋଇଛି । ବଙ୍ଗଳା ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ସେ ଦେଶର ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କୁ ନୃଶଂସ ଭାବରେ ହତ୍ୟାକରାଯାଉଥିବା ବେଳେ ଇମାମ୍ କନ୍ୟା ‘ମୋତି’, ବିପ୍ଳବର ଝୁଲି ନେଇ କେଉଁ ଉପାୟରେ ଜଣେ ସୁଜୟ ପାତ୍ରକୁ ରକ୍ଷାକରିଥିଲା; ତାହା ହିଁ ଏହି ନାଟକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

ପାର୍ଶ୍ୱ :

ପାର୍ଶ୍ୱନାଟକରେ ଗ୍ରାମୋନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିବା ବଙ୍ଗାରାସ୍ତ୍ରା ସଂପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ଦିବସ ହେଉଛି ୧୪.୭.୧୯୭୪ ମସିହା ରାତି ୮ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଧନ୍ଦିପୁର ଗ୍ରାମର ବିକାଶପାଇଁ ସିଧାସଳଖ କାମ ନହେବାରୁ ପାର୍ଶ୍ୱକରି ଅମିକା ତାର ସମାଧାନ କରିଛି । ସାହାଡ଼ା ଗଛରେ ସିନ୍ଦୂରମାରି ନିଶାକରର ସ୍ତ୍ରୀ ଅମିକା - ହୁକୁମ୍ ଦେବାର ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଚାରିଆଡ଼େ ଖବର ପ୍ରଚାର ହୋଇଛି । ଖବର କାଗଜରେ ନାଁ ବାହାରିଛି । ପ୍ରତିଦିନ ଶହଶହ ଲୋକ ଅମିମାତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ପାଇଁ ରାସ୍ତାଘାଟ ତିଆରି ହୋଇଛି । ପାଣିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । Health centre ବସିଛି । ଥାନା ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି ଏବଂ ଶେଷରେ ମନ୍ତ୍ରାଳୟ ଆଗମନ ପାଇଁ ହେଲିପ୍ୟାଡ଼ ତିଆରି ହୋଇଛି । ସବୁଯେପରି କ୍ରମାବଳିରେ ଆସିଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ସବୁ ସୁବିଧା ହୋଇସାରିବା ପରେ ହଠାତ୍ ନାୟକ-ନାୟିକା; ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ପଳାୟନ କରିଛନ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଗୋଚରରେ । ସେଦିନ ଯୋଉଥିପାଇଁ ନିଶାରାତିରେ ଅମିକା, ପାର୍ଶ୍ୱର ଆରମ୍ଭକରିଛି । ଆଜି ପୁଣି ସେହି ନିଶାରାତିରେ ପାର୍ଶ୍ୱର ଅବସାନ ଘଟାଇ ଭୁବନେଶ୍ୱର ପଳାଇଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଅମିକା : “ଉଠ ଉଠିଲ ତମେ । ଏବେ ବାହାରିବା । ନିଶା ଗର୍ଜୁଛି । କେହି ଜାଣିବେ ନାହିଁ ଉଠ ।

ନିଶାକର : “ହଉ ଉଠ । ସେଦିନ ନିଶାଗର୍ଜିଲାବେଳକୁ ସାହାଡ଼ାଗଛମୂଳକୁ ଯାଇଥିଲି । ଆଜି ନିଶା ଗର୍ଜିଲାବେଳକୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯିବି ।” (୧)

x x x x
ଅମିମାତାଙ୍କ ହୁକୁମ୍ ଥିଲା ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱ ବା ବାହାନା - ଏକଥା କେହି କିଛି ଜାଣିପାରି ନାହାନ୍ତି । ତେବେ ସେହି ପାର୍ଶ୍ୱଫଳରେ ଗ୍ରାମର ଅନେକ ଉନ୍ନତି ହୋଇପାରିଛି । ଧନ୍ଦିପୁର ଗ୍ରାମକୁ ଲୋକେ ଚିହ୍ନିଛନ୍ତି ଜାଣିଛନ୍ତି । କ୍ଷେତ୍ର ବିଶେଷରେ ସିଧାସଳଖ ରାସ୍ତାରେ ଯେ କିଛି ହୁଏ ନାହିଁ - ଏହିକଥା ଦର୍ଶାଇବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଗ୍ରାମର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ସିଧାସଳଖ କାମ ନ ହେବାରୁ ‘ପାର୍ଶ୍ୱ’ କରି ସେ ଏହାର ସମାଧାନ କରିଛନ୍ତି । ୧୯୫୧-୧୯୫୨ ମସିହାରେ ଅନୁଗୁଳ ପାଖ ରକ୍ତଲେଇଠାରେ ଘଟିଥିବା ଘଟଣାର ଛାୟା; ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ ଉପରେ ପଡ଼ିଛି ବୋଲି ତଥ୍ୟ ଜୟନ୍ତ ଦାସ ମନେକରନ୍ତି । (୨) ଆଜି ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ହୁକୁମଦେବା ନାମରେ ବହୁ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଆମ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ରହିଛି ।

(୧) ‘ପାର୍ଶ୍ୱ’ - (SC. No. - 21)

(୨) ‘ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକ’ ତଥ୍ୟ ଜୟନ୍ତ ଦାସ - P- 176.

ପାହାଚ (ଦୃଷ୍ଟିପାତ) :

ଏକ ପଟେ ରାଜେନ୍ଦ୍ରବାବୁ । ପରେନ୍ ପେରନ୍ତା B. Sc. ଇଞ୍ଜିନିୟର - ଓକିଲ ଅଭିରାମ ବାବୁଙ୍କର ପୁଅ । ଧନ - ମାନ ତିନ୍ତା ସବୁକିଛି ହାତପାହାଚରେ ରହିଛି । ଅନ୍ୟପଟେ ଅଶୋକ; ଭଲ Student ହେଲେବି 2nd Class-M.A. ପାଶ୍ ବେକାର । ତେଣୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖିରେ ରାଜେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ହିଁ ମିତ୍ରାପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ଏବଂ ଅଶୋକ ଗୌଣ । ଅଶୋକ ଚାହିଁଥିଲେ B.Sc. ପଢ଼ି ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ଲାଭନ୍ରେ ଯାଇପାରିଥାନ୍ତା କିନ୍ତୁ ସେ ତାହା ଚାହିଁଲାନି । ସେ ଚାହିଁଲା କଳାକାର ହେବ । ଅବଶ୍ୟ; ଅଶୋକର ଏହି Arts Line ରେ ଯିବା ପଛରେ ଥିଲା ମିତ୍ରା । ଲଟେରୀ ଉଠାଣରେ ମିତ୍ରା B.A. ଲେଖାଥିବା ପୁଡ଼ିଆଟିକୁ ଉଠାଇବାରୁ ଅଶୋକ ସେଇଟିକୁ ହିଁ ନିଜର ଲାଭନ୍ ବାଛି ନେଇଛି । ଅଶୋକବାବୁଙ୍କର ଏତାଦୃଶ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ମିତ୍ରା; ନିଜକୁ ହିଁ ଦାୟୀ କରିଛି । ତେଣୁ ସେ ଚାହିଁଛି ଏହାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କରିବ ଅଶୋକ ବାବୁଙ୍କ ସହଯମ୍ନିଣୀ ହୋଇ । ନିରୁପାୟା ହୋଇ ମିତ୍ରା; ଅଶୋକବାବୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ନିଜର ଅସହାୟତା ବର୍ଣ୍ଣନାକରି ଚିଠି ଲେଖିଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ହିଁ ସେ ନିଜର ସର୍ବନାଶକୁ ଏଡ଼ାଇ ଦେଇ ପାରିଛି ହେଲେ; ଅଶୋକବାବୁ ମିତ୍ରାକୁ ଦୋଷୀମାନି ନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ବରଂ ସୁନ୍ଦର ଉପଦେଶ ମାଧ୍ୟମରେ ମିତ୍ରାକୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । “..... ମୁଁ ଯଦି ସେଦିନ ମୋ ଭାଗ୍ୟର କ୍ରାନ୍ତନକ ହୋଇଥାଏ ତେବେ ଆଜି ତମେ ଥରେ ତମର ଭାଗ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରିନିଅ । ମନେକର ତମେ ସେମିତି ଏକ ଛକଟାଗାରେ ଠିଆ ହୋଇଛ । ହାତରେ ଦୁଇଟି କାଗଜ ପୁଡ଼ିଆ । ମୁଁ ଲଟେରୀ ଉଠେଇଛି । ତମେ ପଢ଼ିଲା - ତମ ହାତରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା - ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଏଇଠି ସବୁର ସମାପ୍ତି । (୧) ଦୁହେଁ ଦୁହିଁକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କେହି କାହା ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରକାଶ କଲାବେଳକୁ ପରିସ୍ଥିତି ଦୁହିଁକୁ ଅଲଗା କରିଦେଇଛି ।

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟି ‘ପାହାଚ’ ନାଟକ ନାମରେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟତ୍ର ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଉଭୟଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏକ - ସ୍ୱାଦ ଏକ । କେବଳ ସ୍ଥାନ - ପାତ୍ର କାଳରେ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ବାସ୍ତବିକ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟି ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ଆଜିର ଦୁନିଆଁ ଧନ, ମାନ, ପ୍ରତିପତ୍ତିର ଯୁଗ, ବିଜ୍ଞାନର ଯୁଗ । ଶିକ୍ଷା, କାରିଗରୀ ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ରୀର ଯୁଗ । ସେଠି କଳାକାରର ମୂଲ୍ୟ ଅତି ତୁଳ୍ଲ । ଯାହାର ଧନ ଅଛି - ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ତିନ୍ତା ଅଛି । ତା’ର ସବୁକିଛି ଅଛି କିନ୍ତୁ ଯାହାର ଏସବୁ କିଛି ନାହିଁ - ସେ କଳାକାର ହେଲେବି ନିଃସ୍ୱ । ଏହି କଥାକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଦ୍ୱିଧାରା :

କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ନେଇ ପରିକଳ୍ପିତ - ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ ‘ଦ୍ୱିଧାରା’ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧. ୧୨. ୧୯୫୮ ମସିହା ୯ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ନାଟକରେ ନାଟ୍ୟକାର ଦୁଇଟି ଧାରା ବା ଦିଗପ୍ରତି ଆଲୋଚନା ପାତ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମତଃ

ନାଟକରେ ନାୟକର କିଶୋରସୁଲଭ ଚପଳତା ଏବଂ ଦ୍ଵିତୀୟତଃ ନାୟକର ସେହି କିଶୋର ସୁଲଭ ଚପଳତାକୁ ନେଇ ପାରିବାରିକ ଅଶାନ୍ତି ଓ ତାହାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ପିତାର ନିର୍ମମ ଶାସନ । ଏକପଟେ ବାହାର ଦୁନିଆଁର ଆକର୍ଷଣ ଏବଂ ଅନ୍ୟପଟେ ବାପା - ମା'ଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ଶାସନ; କିଶୋର 'ଲାନୁକୁ' ଅନେକ ଦୃଢ଼ ଭିତରେ ପକାଇଛି । ମାତ୍ର ୧୫ ବର୍ଷପରେ କିଶୋର ଲାନୁର ଡିଟେକ୍ଟିଭ ବହିପଢ଼ାରୁ ରେଖାସହିତ ପରିଚୟ ହୁଏ । ପ୍ରେମ ଓ ଭଲପାଇବା କ'ଣ ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିକାର ନାହିଁ । ତଥାପି ସେମାନଙ୍କର ଏହି ମିତ୍ରତା ପାରିବାରିକ ଅଶାନ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଡିଟେକ୍ଟିଭ ବହି ପଢ଼ିବାକୁ ଦେଉଥିବାରୁ ଲାନୁର ପିତା; ରେଖାକୁ ଲାନୁର ପରମ ଶତ୍ରୁ କହୁଥିଲା ବେଳେ; ତା'ଭରବାବୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦିକୁ ପରମମିତ୍ରରୂପେ ସ୍ଵୀକାର କରିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । “ଲାନୁ ଓ ରେଖା ଯେ ପରମମିତ୍ର ହୋଇପାରିଛନ୍ତି; ତା'ର ମୂଳକାରଣ ଡିଟେକ୍ଟିଭ ଉପନ୍ୟାସ ବହିପଢ଼ା ନୁହେଁ କାରଣ ହେଉଛି; ଲାନୁ ପୁରୁଷ ଆଉ ରେଖା ସ୍ତ୍ରୀ । x x x x ଆଉ ସେଇ ବନ୍ଧୁତ୍ଵର ସୁଯୋଗନେଇ ସେମାନଙ୍କର ଚାଲିଛି ଡିଟେକ୍ଟିଭ ଉପନ୍ୟାସ ଚର୍ଚ୍ଚା ।” (୧)

ଭାଉଜ ମାଳ; ଏକଥାରେ ଆଦୌ ରାଜି ହୋଇନାହିଁ । ତା'ର ଦରକାର ମୁଠାମୁଠାଟଙ୍କା । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଦନ ଦୁନିଆଁକୁ ଚିହ୍ନିନଥିଲା କିନ୍ତୁ ଆଜି ଠିକ୍ ଚିହ୍ନିଲା । ତେଣୁ ସେ କଟକରେ ରହି ଚାକିରି କରିବାକୁ ରାଜି ହୋଇଛି । ପରଦିନ ସକାଳୁ ମଦନର କଟକ ଯିବାକଥା କିନ୍ତୁ ଦେଖାଯାଇଛି; ମଦନ ଘରେ ନାହିଁ । ତା'ର ଡାକ୍ତରୀ ବାକ୍ସ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ବିଶୁ ମଉସାଙ୍କ ପେଟକୁ ମାରୁଛି । ରକ୍ତବାନ୍ଧି କରି ଗଡୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ମଦନ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ଜଗିବସିଛି । ବିଶୁ ମଉସା; ଯିଏକି ମଦନର ସବୁଠୁ ବଡ଼ ଶତ୍ରୁ; ମଦନ ତାଙ୍କରି ସେବାକରିଛି । ମଦନ ନଥିଲେ ବିଶୁମଉସା ହୁଏତ ବଞ୍ଚିଥାନ୍ତେ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ମଦନ; ମଣିଷ ନୁହେଁ ଦେବତା । ମଦନ ଭଳିଆ ଭାଲଟିଏ ପାଇ ତା'ର ଭାଇ ଆଜି ଗର୍ବିତ । ଏ ଦୁନିଆଁରେ ଅନେକ ଡାକ୍ତର ଅଛନ୍ତି- କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖୀରକାଳ ସେବା ପାଇଁ ନିଜକୁ ଉପର୍ଣ୍ଣ କରିଦେଇଛନ୍ତି କେଇଜଣ ??? ଗାଁ- ଗହଳି ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ; ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ; ନାଟ୍ୟକାର ମଦନ ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ଡାକ୍ତରର ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମକୁ ହିଁ ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ପଟେ ଅର୍ଥର ମୋହ, ଅନ୍ୟପଟରେ ଭାଉଜର ନାରୀସୁନ୍ଦର ଅଭିମାନ- ଆଉ ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଜନସେବା - ଏହି ତ୍ରିମୁଖୀ ବିବାଦ ମଧ୍ୟରେ ମଦନର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଆହୁରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇଉଠିଛି ।

ତଥାପି :

ଗାଁ - ଗହଳି ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନାଟକ - 'ତଥାପି' ରେ; ନାଟ୍ୟକାର; ଗାଁ ମାନଙ୍କରେ ଚାଲିଥିବା ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ କୁସଂସ୍କାରକୁ ହିଁ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ଦିବସ ଦେଉଛି; ୨.୧୨.୧୯୬୧ ମସିହା ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୪୫ମିନିଟ୍ । x x x ରେବ ନାନୀ ବୋହୂ ମାଳ; ସ୍ୱାମୀର ଅପାରଗତା ହେତୁ ତିନିବର୍ଷ ହେଲା ବିବାହ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ମାଆ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ଶାଶୁ ଏବେ ତାକୁ ଦୋଷ ଦେଉଛନ୍ତି । ସେ କାହାକୁ ନିଜ ମନକଥା କହି ମଧ୍ୟ ପାରିନି । ବୁଦ୍ଧି ତା'ର ହଜିଯାଇଛି । ଦେହ, ମନ ଜଳୁଛି । ବାହାଘର ତା' ପାଇଁ ଏକ ପିଲାଖେଳ । ତେଣୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ଆଜି ବି ତିନିବର୍ଷ ତଳର ସେଇ କୁଆଁରୀ ଝିଅ ମାଳ । ଏପରି ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ତା'ର ମନେପଡ଼ିଛି ପ୍ରେମିକ ସୁରଭାଇଙ୍କ କଥା । ସାଇପଡ଼ିଶାଳ ନିନ୍ଦା - ଅପବାଦ ତଥା ବାପାବୋଉଙ୍କ କଥାକୁ ଏଡ଼ାଇ ନ ପାରି ସୁରଭାଇଙ୍କୁ ସେଦିନ ମାଳ ଦୂରେଇଦେଇଥିଲା । ସତ; ମାତ୍ର ନିଜେ କ'ଣ ଦୂରେଇ ରହିପାରିଲା ??? ଆଜିର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗରେ ସେ ତାକୁ ହିଁ ଖୋଜୁଛି । ନିଜକୁ ଦୋଷ ଦେଉଛି । ଏଠାରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଉକ୍ତିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । "ତୁମକୁ ମୁଁ ଦୁଃଖ ଦେଇଥିଲି ବୋଲି କ'ଣ ତମେ ମତେ ଅଭିଶାପଦେଇ ମୋ ଜୀବନକୁ ଜାଳିପୋଡ଼ି ଦଉଡ଼ ସୁରଭାଇ ? x x ଥରେ ଆସି ଦେଖିମାଅ ସୁରଭାଇ - ମୁଁ ତମର ତିନିବର୍ଷ ତଳର ସେଇ ମାଳ । ତମେ ନ ଆସିଲେ ମୁଁ ପାଗଳ ହୋଇଯିବି ମୁଁ ପାଗଳ ହୋଇଯିବି ସୁରଭାଇ ।" (୧) ମାଳର ଏହି ମାନସିକ ଅଶାନ୍ତିକୁ ବୁଝିବାକୁ କେହି ସକ୍ଷମ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ବରଂ ପାଗଳ ହୋଇଯାଇଥିବାର ଅଥବା ଭୂତ - ପ୍ରେତ ଲାଗିଥିବାର ଆଶଙ୍କା କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଚିରାଚରିତ ପ୍ରଥା ଝାଡ଼ ଫୁଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ମାତ୍ର ଏହିସବୁ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ, ଝାଡ଼ଫୁଙ୍କ, ଝୁଣାଳକାଗୁଣ ଧୂଆଁ, ତେନ୍ତୁଳି ଛାଟ

ପ୍ରହାର, ଦାନ୍ତରେ କାମୁଡ଼ି ପାଣିଗରା ଉଠାଇବା ଉଦ୍ୟୋଗ କିନ୍ତୁ; ଆଜିର ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ସ୍ୱରଭାଇଙ୍କୁ ଅସହ୍ୟ ମନେହୋଇଛି । ଏସବୁ ଅନ୍ୟାୟ ବୋଲି ସେ ପ୍ରତିବାଦ କରିଛନ୍ତି । ନିଜ ଆଖିଆଗରେ ମାଲକୁ ଭଲହୋଇ ଯାଇଥିବାର ଦେଖି ମଧ୍ୟ ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରିନି ଏହା ସତ ବୋଲି । ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ କ’ଣ - ତାହା ତାକୁ ଖୋଜି ବାହାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଭୂତ - ପ୍ରେତ, ତାଆଣୀ, ଲାଗିବାର ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଗାଁ - ଗହଳିର ଲୋକ ମାନଙ୍କ ମନରେ ଏବେ ବି ରହିଛି ଏବଂ ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ପାଇଁ ଝାଡ଼ୁପୁଙ୍କ ଉପରେ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ସେଇଥିରେ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ମୁକ୍ତି ଏବଂ ଆନନ୍ଦ x x x ଗାଁ ଗହଳିରେ ଲାଗିରହିଥିବା ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ କୁସଂସ୍କାରକୁ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ନାଟ୍ୟକାର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଅବଦମ୍ବିତ କାମନା ମାଳର ପାଗଳାମିର ହେତୁ, ଏହା ବୁଝି ହେଉଛି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରତିକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ-ପାରିନାହିଁ ।

ଚୋରାଚଇତି :

ଚୋରାଚଇତି ନାଟକ; ସମାଜ ଯୌତୁକ ବିରୋଧରେ ଏକ ମହାନ ପଦକ୍ଷେପ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୧.୬.୧୯୬୦ ମସିହା ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ ।

ନରହରି କାନଗୋଇ; ଜଣେ ଥିଲା ଘରର ଲୋକ । କିନ୍ତୁ ସମାଜର ଏଇ ଯୌତୁକ ପ୍ରଥା କଥା ଚିନ୍ତା କରିକରି ସେ ପାଗଳ ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଆଶାଥିଲା; ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିଲେ ଏକଲଙ୍କ ଆପେ ଆପେ ଲୋପ ପାଇଯିବ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଆଶା; ଆଶାରେ ହିଁ ରହିଯାଇଛି । ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଉଛି; ବର ଅପେକ୍ଷା; ବରପାତ୍ରଙ୍କ ଯୌତୁକଦାବା ବଳିପଡ଼ିଛି । ଯାହାର ଶକ୍ତି ଅଛି - ସେ ଦେଉଛି । କିନ୍ତୁ ଯାହାର ନାହିଁ - ତା’ ଅବସ୍ଥା କ’ଣ ହେବ ? ତା’ର ଦବାର ଶକ୍ତିନାହିଁ ବୋଲି କ’ଣ ଦୟାକରି ଉପଯୁକ୍ତ ବର ପାତ୍ର ତା’ ପାଖକୁ ବଳେବଳେ ଆସିବେ ? ନା - ଲକ୍ଷେକରେ ଗୋଟିଏ ବି ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ନରହରିବାବୁଙ୍କର ଆଇସୁଷା ସେ ଦେଇନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । “ତମେ ଆଜୁଠି ଦେଖାଇଲେ ବାହା ଗିଳିବାପାଇଁ ଲୋକେ ଆଗେଇ ଆସିବେ । ଯଦି ଆଜୁଠି ଏକାବେଳେକେ ବନ୍ଦ କରିଦିଆଯାଏ - ତେବେ ??? ମୁଁ ଜାଣେ ମୋ ଯୋଗୁଁ ମୋ ଝିଅ ହୁଏତ ଦୁଃଖ ପାଇବ । ମାତ୍ର ଏଥିରୁ ଯଦି କାଣିଚାଏ ଶିକ୍ଷା ଆମଲୋକ ପାଆନ୍ତି ତେବେ ମୋର ଆତ୍ମୋ ଦୁଃଖ ରହିବ ନାହିଁ ।” (୧) ନରହରିବାବୁ ସମାଜରେ ଏକ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପୁଅ ନାହିଁ । ପୁଅ ଥିଲେ ହୁଏତ ସେ ଯୌତୁକ ନିନ୍ଦନ ସମାଜରେ ଏକ ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାପନା କରିଥାନ୍ତେ । ସେଥିପାଇଁ ନିଜର ରାଧାପରି ଝିଅକୁ ସେ ବିନା ଯୌତୁକରେ ବିବାହ ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଫଳ ଓଲଟାହୋଇଛି । ଯୌତୁକ ନ ଆଣିଥିବାରୁ ଶାମ୍ବାବୁ ଅର୍ଥାତ୍ ରାଧାର ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ସମ୍ମାନରେ ଆଶ୍ର ଆସିଛି । ତେଣୁ ସେ ବୋହୂକୁ ଘରେ ରଖିବାକୁ ରାଜି ହୋଇନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ରାଧା !!! ଗୋଟିଏ ପଟେ ତା’ର ପିତା ଅନ୍ୟପଟେ ଶ୍ୱଶୁର- ନିଜନିଜ ନିଷ୍ଠାରେ ଅଟଳ । ସ୍ୱାମୀ ଘରଛାଡ଼ି ବିଦେଶରେ ।

କାହାକୁ ସେ ଦୋଷଦେବ । ତଥାପି ସେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିନି କିମ୍ବା ଅଧିର୍ଯ୍ୟ ହୋଇନି । ବରଂ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ଅପେକ୍ଷା କରିଛି; ପରିସ୍ଥିତିର ସମାଧାନ ପାଇଁ । ରାଧାର ସୁହସ୍ତ ଲିଖିତ ଚିଠି; ଯାହାକୁ ସେ ନିଜର ସ୍ବାମୀ କିଶୋର ପାଖକୁ ଲେଖିଛି; ସେହି ଚିଠି ହିଁ ସମସ୍ତ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପିତୃସ୍ବତ୍ୟ ପାଳନ କରି ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଷ ବନବାସ କରିଥିଲେ । ଆମ ଧର୍ମର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗ୍ରନ୍ଥର ଏହି ମହାଆଦର୍ଶ କ’ଣ ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥଭିତରେ ଅଟକି ରହିବ । ବାପାଙ୍କ କଥା ରକ୍ଷାକରି ତମେ ଆଉଥରେ ବିବାହ କର । ସେ ଏ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବେ ତମର କୁଳରକ୍ଷା ହେବ ।” (୨) କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକାମନା କରି ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ ଦିନ କିଶୋର: ରାଧାକୁ ଅଶୋକ କଢ଼ିଟିଏ ଦେଇଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ପୁଣି ବିବାହ କଲେ; ତା’ସ୍ବାକୁ ଯେମିତି ପ୍ରତିବର୍ଷ ଚୈତ୍ର ଅଷ୍ଟମୀ ଦିନ ଗୋଟିଏ ଲେଖି ଅଶୋକ କଢ଼ି ଦେବାକୁ ନ ଭୁଲେ ସେଥିରେ ଦୁହିଁଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ହେବ ।” (୩) ଏହି ଶେଷ ଅନୁରୋଧ ଟିକକ ଲେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଭୁଲିନାହିଁ । ଯୌତୁକ ଆଣି ନ ଥିବାରୁ ଯୋଉ ଶ୍ୟାମବାବୁ ବୋହୂକୁ ଘରୁ ତଡ଼ିଦେବାକୁ ବସିଛନ୍ତି; ସେଇ ବୋହୂ କିଶୋରର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଗୃହ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଛେଇ ନାହିଁ । ରାଧାର ତ୍ୟାଗ ନିକଟରେ ଶ୍ୟାମବାବୁ ହାର ମାନିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସବୁ ସ୍ବାର୍ଥର ବନ୍ଧ ଚଳିପଡ଼ିଛି । ସେ ନିଜର ଭୁଲ୍ ବୁଝିପାରିଛନ୍ତି ।

ବିବାହପରେ ଶାଶୁଘର ହିଁ ବୋହୂର ସବୁକିଛି । ବାପଘରର ସମସ୍ତ ମାୟା- ମମତାକୁ ଛିନକରି ସେ ଶାଶୁଘରକୁ ଆସେ; ଏକ ନୂଆଘର ଏକ ନୂଆ ଜୀବନ ଗଢ଼ି ତୋଳିବା ପାଇଁ । ସେଇ ଘରକୁ ଆପଣାର କରିବା ପାଇଁ ସେ କେତେ ଚେଷ୍ଟା ନ କରେ; ??? ସର୍ବୋପରି ଯୌତୁକ ପ୍ରଥା ବିରୋଧ-ବୋହୂର ଆଦର୍ଶ ଏବଂ ସ୍ବାମୀ ପ୍ରତି ସ୍ବାର ନିବସ୍ବାର୍ଥପର ପ୍ରେମ ହିଁ; ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ମୁଖ୍ୟସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି । ଯୌତୁକ ପ୍ରଥା ବିରୋଧରେ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ବାରମ୍ବାର ନିଜ ନାଟକଗୁଡ଼ିକରେ ସ୍ବର ଉତ୍ତୋଳନ କରିଆସିଛନ୍ତି । “ଚୋରାଚଢ଼ତି” ନାଟକରେ ମଧ୍ୟ ଏହି କୁପ୍ରଥାର ବିରୋଧ କରିବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଅଭିଳାଷ :

ମଣିଷ ଓ ପଶୁ ଭିତରେ ଥିବା ନିବିଡ଼ ସଂପର୍କ ହିଁ ନାଟକ ‘ଅଭିଳାଷ’ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୫.୯.୧୯୫୯ ମସିହା ସଂଧ୍ୟା ୭ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ।

ଦାମସୋଇଁ ଗରିବ ଗାନ୍ଧୀଟିଏ । ବଡ଼ପୁଅର ବାହାଘର ନିମନ୍ତେ ମହାଜନଙ୍କଠାରୁ କିଛି ଟଙ୍କା ରଖ କରିଥିଲା । ବିବାହବାସି ପୁଅ ବିଦେଶ ଗଲା; ଟଙ୍କା କମେଇ ଘରକୁ ପଠେଇବ । ଦାମ ସୋଇଁ ଛୋଟ ମନଟିରେ ଅନେକ ଆଶା; ଘର ବାନ୍ଧିବ । ଗାଈଗୋରୁଙ୍କ ପାଇଁ ଚାକିରିଆଟେ ରଖିବ ଇତ୍ୟାଦି । ପୁଅ ମଧ୍ୟ ଟଙ୍କା ପଠେଇଥିଲା । ଦାମସୋଇଁର ସଂସାର ବେଶ୍ ହସ-ଖୁସିରେ ଚଳିଯାଉଥିଲା । ଭାବିଥିଲା ରଖ ସୁଝି ଆଉ ପଟେ ବଳଦ ଆଣି ଜମିଚଖିବ । କିନ୍ତୁ ଦଇବ ବାମ

(୨) ତଡ଼େବ - (SC. No. - 24)

(୩) ତଡ଼େବ - (SC. No. - 26)

ହୋଇଛି । ଆଦରର ଦାମୁରୀ ବଉଳା ତା' ପାଇଁ କାଳ ହୋଇଛି । ଦାମୁରୀ ଲୋକରେ ମହାକନ ମିଛ ଚିଠି ଲେଖି ପୁଅବୋହୁକୁ, ବାପ- ମା' ଠାରୁ ଅଲଗା କରିଛି । ପଲରେ କରକ ସୁଝିବା ନିମନ୍ତେ; ଦାମସୋଇଁ ବଉଳାକୁ ବିକିବାକୁ ରାଜିହୋଇଛି । ଗଣ ପରିଶୋଧ ପାଇଁ ଜମିଦାର ବଉଳାକୁ ନେଇଯିବାରେ ବିଚିତ୍ରତା କିଛିନାହିଁ ସତ କିନ୍ତୁ ସାନପୁଅ କୁଣିଆ କ'ଣ ସେ କଥା ବୁଝୁଛି । ତା'ର ଅତି ଆଦରର ଗାଈ ବଉଳା ଦରକାର । ତେଣୁ ସେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରକାଶ କରିଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ; “ବଉଳାକୁ ତମେ ଦେଇଦେଇ ବାପା ତା' ସାଙ୍ଗରେ ମତେ ଦେଇ ଦେଇ ନାହିଁ ।” (୧) କୁଣିଆର ଏପରି ମାନବିକତାର ପ୍ରଶ୍ନ ଆଗରେ ଦାମସୋଇଁ ହାରି ଯାଇଛି । ପାଟିରୁ ତା'ର ଆସିଛି ଦୁଇପଦ କଥା - ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । “ମଣିଷ ମଣିଷଠୁଁ ମାୟା ତୁଟେଇ ଦେଇପାରେ ହେଲେ ଏ ପଶୁଜୀବଟା ଛୁଆଟାକୁ କେମିତି ଆପଣାର କରିମାନିଛି ଏତିକି ହେଲେ ଏ ଆଖି ଦେଖୁ ।” (୨)

ସ୍ୱେଦ ପାଖରେ ମଣିଷ, ପଶୁ, ଯେପରି ବନ୍ଧାପଡ଼ିଛି; ତାହା ହିଁ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ ‘ବଉଳା’ର କାହାଣୀ । ‘ଅଭିଳାଷ’ (ବଉଳା); ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଏକ ବହୁଚର୍ଚ୍ଚିତ ନାଟକ - ଯାହା ‘ପଶୁପକ୍ଷୀସିରିକ୍’ ନାମକ ଏକ ସାମୁହିକ ଚେଷ୍ଟା ର ପରିଣାମରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । (୩) ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଏହି ‘ଅଭିଳାଷ’ ନାଟକଟି ମଧ୍ୟ; ‘ବଉଳା’ ନାମକ ନାଟକ ଭାବରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ମଣିଷ ଏବଂ ପଶୁର ସଂପର୍କକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କ ସହିତ ମଣିଷର ସଂପର୍କ ଚିରନ୍ତନ । କିନ୍ତୁ ଦୃଶ୍ୟବାସ୍ୟ ନାଟକରେ ଏଗୁଡ଼ିକର ପରିବେଷଣ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ରେଡ଼ିଓନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ ମନୁଷ୍ୟେତର ପ୍ରାଣୀର ଚରିତ୍ର ଜୀବନ୍ତ ଭାବେ ପ୍ରତିଫଳିତ ।

ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା :

ନାରୀଜୀବନର କରୁଣ ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଶାଖାପ୍ରଶାଖା’ ବହିର ପ୍ରତିଟି ନାଟକ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଟକର ନାୟିକା ପ୍ରତାରିତା ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ କାହାଣୀକୁ ନାଟ୍ୟକାର ନିଜ କଳାମୂଳରେ ଡୋଳିଧରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ପାଇଁ, ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ପାଇଁ । ନିମ୍ନରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

ଶୋଭା :

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଶୋଭା’ ନାଟକ; କଳାକାର ଓ ତାର ପ୍ରେରଣା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସଂପର୍କକୁ ନେଇ ରଚିତ । କଳାକାର ମଦନ ଯେଉଁ ଭିକ୍ଷାଶୀ ଯୁବତୀ; ଶୋଭାର ଜୀବନ

(୧) ‘ଅଭିଳାଷ’ - (SC.No. - 28)

(୨) ତଡ଼ିବ - (SC.No. - 29)

(୩) ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ସହିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାକ୍ଷାତକାର

ଅବଲମ୍ବନରେ ନାଟ୍ୟକାରରୂପେ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଛି; ଶେଷରେ ସେଇଆକୁ ପୁଣି ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଯାଇଛି । ଏହି ବାସ୍ତବଧର୍ମୀ କାହାଣୀ ହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ବିଷୟବସ୍ତୁ । (୧)

‘ଶୋଭା’ ଏକ ଜୀବନ୍ତ କାହାଣୀର ନାଟ୍ୟରୂପ କେବଳ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ନାଟକର ସଫଳ କାହାଣୀ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହା ବାସ୍ତବରେ ଶୋଭାର କାହାଣୀ । ସବୁତକ ଅନ୍ୟାୟକୁ ମଥାପାତି ସହିନେଇଥିବା ଏକ ଅନାଥୁନୀର ଜୀବନକାହାଣୀ । କାରଖାନାର ଷ୍ଟାଇଲ୍ କୁ ସମର୍ଥନ କରିବାକୁ ଯାଇ; ଶୋଭାର ବାପ; ମରଣର ଶିକାର ହୋଇଛି । ମାଲିକର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ବିଜୁ ସର୍ଦ୍ଦାର ଶୋଭାର ଭାଇକୁ ହାତକରି କିଛି କ୍ଷତିପୂରଣ ଧରାଇଦେଇ ତାକୁ ଦେଶାନ୍ତରୀ କରିଦେଇଛି । ବିଜୁ ସର୍ଦ୍ଦାରର ଲୋଭପ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ; ଶୋଭା ନିଜର ପ୍ରେମିକ; ମନୁଆର ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଛି । ମନୁଆଁ ଓ ବିଜୁସର୍ଦ୍ଦାର ଉଭୟଙ୍କ ସଂଘର୍ଷଭିତରେ ବିଜୁ ସର୍ଦ୍ଦାର ପ୍ରାଣ ହରାଇଛି । ମନୁଆଁକୁ ଜେଲ୍ ହୋଇଛି । ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଶୋଭା; ବାରଦୁଆର ବୁଲି ଭିକ ମାଗିଛି । ଅଭାବ ସହିତ ଅହରହ ସଂଗ୍ରାମ କରୁଥିଲାବେଳେ ଦିନେ ଶୋଭା ଭିକପାଇଁ ଯାଇ ଭେଟିଛି; ବାମପଛୀ ଲେଖକ ମଦନବାରୁକୁ । ନିଜେ ଉପବାସରହି ବେକାରଛାତ୍ର ମଦନ; ଶୋଭାକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଇଛି ଏବଂ ପ୍ରତିଦାନରେ ଶୋଭାଜୀବନର କରୁଣକାହାଣୀ ଶୁଣିଛି । ସେଇ କରୁଣକାହାଣୀ; ପ୍ରଥମେ ମଦନର କଳମମୁନରେ କବିତାଆକାରରେ ଏବଂ ପରେପରେ ନାଟକର ରୂପନେଇଛି । ‘ଶୋଭା ନାଟକ ଲେଖକ ମଦନବାରୁକୁ ଅଜସ୍ର ଯଶ ଓ ଅର୍ଥ ଆଣିଦେଇଛି ସତ; ହେଲେ ଭିକାରୁଣୀ ଶୋଭା ରହିଯାଇଛି ସବୁଦିନ ପାଇଁ ସେଇ ଅନଟନର ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ । ସବୁକିଛି ପାଇସାରିବାପରେ ଶୋଭାକୁ ପୁଣି ଫୁଟପାଥକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ମଦନ; ଧନାକନ୍ୟା ମାଧବୀସହିତ ସଂସାର ପାତିଛି । ପ୍ରତାରିତାର ଜୀବନ ହୋଇଛି ଯନ୍ତ୍ରଣାଜର୍ଜରିତ । ବାରୁକୁ ନେଇ ସେ ମନୁଆଁପରି କେବେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବାରୁକୁ ସେ ଭରସା କରିଥିଲା । ସୁଖ-ଦୁଃଖର ସାଥୀ ବୋଲି ଭାବିଥିଲା । ସମୟର ସ୍ରୋତରେ ସବୁକିଛି ଓଲଟପାଲଟ ହୋଇଯାଇଛି । ଫୁଟପାଥରୁ ‘ଶୋଭାକୁ’ ଗୋଟେଇଆଣି ଦରିଦ୍ର ଲେଖକ ମଦନ; ଅର୍ଥ ଓ ପ୍ରତିପତ୍ତି ପାଇଲାପରେ ତାକୁ ପୁଣିଥରେ ଆୟ ଖାଇସାରି ଖାଲି ଟାକୁଆପରି ରାସ୍ତାକୁ ଗଡ଼େଇଦେବା ଛଡ଼ା ସେ ବା ଆଉ କରିଥା’ନା କ’ଣ ??? ପ୍ରକୃତରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଆଧାରରେ ଧନୀ ହେବାନିମନ୍ତେ ସ୍ୱପ୍ନଦେଖୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷକରି ଲେଖକମାନଙ୍କୁ; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ; ଏକ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଇଙ୍ଗିତବୋଧ ନୁହେଁକି ??? ଦୀର୍ଘଦିନପରେ ଏହି ନାଟକ ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥିତ ରବାସ୍ତ୍ର ମଣ୍ଡପଠାରେ ପରିବେଷିତ ହୋଇ ପ୍ରଶଂସା ଲାଭ କରିଛି ।

ବସୁନ୍ଧରା :

ନାଟକ ‘ବସୁନ୍ଧରା’; ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରତାରିତା ନାରୀ ଚରିତ୍ରର କାହାଣୀ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୩.୭.୧୯୬୭ ମସିହା । ବସୁନ୍ଧରା ସଂପର୍କରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ; “ବସୁନ୍ଧରା ସୁନ୍ଦରୀ । ଠିକ୍ ସୁନ୍ଦରୀ ନୁହେଁ ତଥାପି ତାର ଚେହେରା ଗୋଟିଏ କେମିତି imposing

କେମିତି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ।” (୧) ଅସୀମ ତାର ଯୈର୍ଯ୍ୟ । ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ସୁନାମଧନ୍ୟ ଚିତ୍ରକର ଶ୍ରୀ ନିକୁଞ୍ଜ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଅଳିଅଳ କନ୍ୟା ବସୁନ୍ଧରା; ପିଲାଦିନରୁ ମା’ଛେଉଣ୍ଡ । ଏକମାତ୍ର ପିତାହିଁ ତା’ର ସାହାଉରସା । ନିକୁଞ୍ଜ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ Heart disease Patient 'ANEURKSM OF AROTA' ଖୁବ୍ serious heart trouble operation ନିହାତି ଦରକାର । କିନ୍ତୁ operationର କିଛି ସୁବିଧା ନଥିବାରୁ ଏବଂ ଅଭିଜ୍ଞ ଡାକ୍ତରଙ୍କର ଅଭାବହେତୁ ତାଙ୍କୁ hospital ରୁ discharge କରିଦିଆଯାଇଛି । ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଭେଲୋର । ମାତ୍ର ନିକୁଞ୍ଜ ବାବୁଙ୍କର ଏତେ ସମ୍ବଳ କାହିଁ ଯେ, ସେ ଭେଲୋର ଯାଇ ଅପରେସନ୍ କରିବେ ? ତଥାପି ବସୁନ୍ଧରା ଆଶାଛାଡ଼ିନି । କୋଉଠୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଛି ଯେ; ଡାକ୍ତର ପ୍ରଶାନ୍ତ ରାୟ, M.B.B.S., M.S., ଯଦି ଚାହିଁବେ ତେବେ ତାର ପିତାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ କରିଦେଇପାରିବେ । ନିଜର ସମସ୍ତ ଲଜା - ସଙ୍କୋଚକୁ ପଛରେ ପକାଇ ବସୁନ୍ଧରା ବିନା ଦ୍ଵିଧାରେ - ବିନା ଆପରିରେ, ଅଯାଚିତ ଭାବରେ ଡାକ୍ତରବାବୁର ସେବାକରିଛି । ଏଥିପାଇଁ ବହୁତକଥା ସେ ଶୁଣିଛି । ଅନେକ ଅପମାନ ମଧ୍ୟ ପାଇଛି ହେଲେ କୌଣସି କଥାକୁ ସେ ଖାତିର କରିନାହିଁ । ତା’ର ଏକମାତ୍ର ଅନୁରୋଧ; ପିତାର ଜୀବନ ରକ୍ଷା । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ବାପାଙ୍କୁ ଯଦି ମୁଁ ବଞ୍ଚାଇପାରିବି; ତେବେ ଗୋଟାଏ ଜନ୍ମ ନୁହେଁ-ସାତଜନ୍ମ ପାଇଁ ମୁଁ ଶାନ୍ତିରେ ନିଶ୍ଵାସ ମାରି ପାରିବି ।” (୨) କେବଳ ସେଇଥିପାଇଁ ଲକ୍ଷେକୋଟି ସ୍ଵାର୍ଥର ଭିକ୍ଷାଥାଳି ହାତରେ ଧରି ଧାଇଁ ଆସିଛି ଡାକ୍ତର ପ୍ରଶାନ୍ତରାୟ ପାଖକୁ । ତା’ର ଦୁର୍ବଳତାର ସୁଯୋଗନେଇ ଡାକ୍ତର ଅପରେସନ୍ କରିଛି ଏବଂ ସପକ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ସୁନାମଧନ୍ୟ ଚିତ୍ରକରଙ୍କୁ; ଆସନ ମୃତ୍ୟୁରୁ ରକ୍ଷାକରିଛି । ଖବର କାରାଜରେ ନାମ ବାହାରିଛି । ହେଲେ ଯାହାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଡାକ୍ତର ଶୀର୍ଷତମ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିଛି; ତାକୁ ସେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲି ଯାଇଛି । କାହାର କିଛି କ୍ଷତିହୋଇ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ନିଜକୁ ଚିକିତ୍ସକକରି ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଦସୁନ୍ଧରା ପାଇଛି; କେବଳ ବ୍ୟର୍ଥତା ଆଉ ହତାଶା; ପିତାଠାରୁ, ପ୍ରେମିକଠାରୁ ଏବଂ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀଠାରୁ । ସତେଯେପରି ସେ ପାଲଟି ଯାଇଛି; ‘ସର୍ବସହା’ ବସୁନ୍ଧରା, ବସୁନ୍ଧରା ପ୍ରେମ ଓ ଏକାଗ୍ରତା; ତା’ର ପିତା ନିକୁଞ୍ଜବାବୁଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରୁ ଫେରାଇଆଣିଛି । ନିକୁଞ୍ଜ ଜୀବନ ପାଇଛନ୍ତି । ପ୍ରଶାନ୍ତ ଡାକ୍ତର ପାଇଛନ୍ତି ଖ୍ୟାତି । ମାତ୍ର ବସୁନ୍ଧରା ??? ପ୍ରଶାନ୍ତ ତା’ରୁ ସବୁନେଇ ଧନାକନ୍ୟା ଅଳକାକୁ ବିବାହ କରି ବିଦେଶଯାତ୍ରା କରିଛନ୍ତି । ବସୁନ୍ଧରାର ସମ୍ବଳ ହୋଇଛି କେବଳ ଅଶ୍ରୁଟିକକ । (୧)

ଛାୟା :

ଏକ ବେଶ୍ୟାପଡ଼ାର ଅରୁଚ ଖିଆଳା ଝିଅ; ଛାୟା - ନିଜର କଳ୍ପନାରେ ଭାସି ଆସିଥିବା ଯୁବକ; ଅତନୁକୁ ସର୍ବସ୍ଵଦାନ କରି ଭବିଷ୍ୟତର ରଙ୍ଗାନ୍ସୁପୁ ଦେଖିଛି । ତା’ର ଫେରିବା ବାଟକୁ

(୧) ‘ବସୁନ୍ଧରା’ - P- 247.

(୨) ଡକ୍ଟ୍ରିବ - P- 254.

(୧) ‘ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ବିକାଶଧାରା’ - (ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ) - ହେମନ୍ତ ଦାସ - P- 133.

ଦୀର୍ଘ ଦଶବର୍ଷ ଧରି ଅପେକ୍ଷା କରିଛି । ହେଲେ ସେ କ’ଣ କଟନାର ପୁରୁଷ ଅତନୁକୁ ପାଇପାରିଛି ??? କୁହୁଡ଼ି ସାଥରେ ପହଁରି ପହଁରି ଛାୟା କ’ଣ ସତରେ ସୁଖପାଇଛି ??? ତାହାର ପ୍ରମାଣ; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଛାୟା’ ନାଟକ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୮.୩.୧୯୬୦ ମସିହା ।

ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏକ ସରଳାନାରୀର ପ୍ରତାରିତ ହେବାର କରୁଣକାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ବାରବଧୂ ଛାୟା; ବେଶ୍ୟାପତ୍ନୀରେ ରହିମଧ୍ୟ; ସେ ନିଜକୁ ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତିରୁ ଦୂରେଇ ରଖିଛି । ଲକ୍ଷପତି ଚାଳିଶବର୍ଷ ବୟସ ସାଗରବାବୁର ହାତରେ ବିକ୍ରିହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଅତନୁର ସ୍ବପ୍ନ ହିଁ ଦେଖିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ଅତନୁର ଯେଉଁ ରୂପକଳ୍ପନା କରିଥିଲା ଅର୍ଥାତ୍ ଚଉଡ଼ାକପାଳ, ଉତ୍କଳ ଆଖି, ଦେବଶିଶୁପରି ସରଳମୁହଁରେ ସ୍ମିରଣ ଅପୋଟ ହସ, ସୁସ୍ବଜ୍ଞାବତ କଥା; ଏସବୁକୁ ସେ ସାଗରବାବୁ ପାଖରେ ଦେଖିନାହିଁ । ତେଣୁ ତାକୁ ସେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛି । ଏକ କାଳ୍ପନିକ ଚରିତ୍ର ଅତନୁ-ଯାହାର ଛିତି ନାହିଁକି ଗତି ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଯାହାର ଆସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ; ତାକୁ ହିଁ ଅପେକ୍ଷା କରିକରି ଦୀର୍ଘ ଦଶବର୍ଷ ବିତିଯାଇଛି; ଛାୟାର । ସର୍ବସ୍ବର ଛେଳିଯେପରି ବନ୍ଧାହୋଇଥାଏ । ପାଳିପଡ଼ିଲେ ତା’ ଜାଗାରେ ଠିଆହୋଇ ଆପେ ଆପେ ସୁନାପିଲାଟିପରି ଖେଳଦେଖାଏ । ତା’ ଖେଳ କାହାକୁ ଭଲ ଲାଗୁଛି କି ନାହିଁ - ସେଥିପ୍ରତି ତା’ର ଚିନ୍ତା ନଥାଏ । ଠିକ୍ ତାରିପରି ମୋ ଅବସ୍ଥା” ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । “ଠିକ୍ ତାରିପରି ମୋ ଅବସ୍ଥା । ସଞ୍ଜ ହେଲାକ୍ଷଣି ସବୁକଥା ସବୁକାମ ପଛରେ ପକାଇ ମୁଁ ଆସି ଠିଆହୁଏ ଏଇଠି- ଏଇ ସଦର ଦରଜାରେ - ଏଇ ଗୋଟିଏ ଭଙ୍ଗୀରେ । ବାହାରେ ଝଡ଼ବର୍ଷା - ପାଣିପବନ ହେଇ ପ୍ରଳୟ ସୃଷ୍ଟି ହଉ ପଛକେ; ମୁଁ ଏଇଠି ଏମିତି ଠିଆହୋଇଥାଏ । ଏଇଟାଟ ମୋର ଗୋଟାଏ କାମ ନୁହେଁ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ । ଗୋଟାଏ ଅଭ୍ୟାସ ଦୀର୍ଘ ଦଶବର୍ଷର ନିତିଦିନିଆଁ ଅଭ୍ୟାସ ।” (୨)

ମରାଟିକା ପଛରେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଛାୟା; ଅତନୁକୁ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିଛି । ତା’ର ମନକହୁଛି; ଅତନୁ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବେ । ଅତନୁ ଫେରିଆସିଛି ଦୀର୍ଘ ଦଶ ବର୍ଷପରେ । ଆଷାଢ଼ କୃଷ୍ଣ ଦ୍ଵାଦଶୀ । ବାହାରେ ପ୍ରବଳ ମେଘ ପବନ । ଦୂରରୁ ଭାସିଆସୁଛି ଜଣେ ପୁରୁଷର କଣ୍ଠସ୍ବର । ଛାୟା ଭାବିଛି; ହୁଏତ ତା’ର ଦୀର୍ଘଦିନର ଆଶା ସଫଳ ହେବ । କଳ୍ପିତ ପୁରୁଷର ଛାୟାଛବି ତାକୁ ମୁଗ୍ଧ କରୁଛି କିନ୍ତୁ ସେ ଶୁଣୁଛି ତା’ର ସ୍ବପ୍ନ ମହଲରୁ ପଥର ଖସିବାର ଶବ୍ଦ । ବିବାହିତ ଅତନୁ ନିଜ ପତ୍ନୀ ସହିତ ତା’ର ପଡ଼ିଶାରେ ଭଡ଼ାଘର ନେଇଛି । ତା’ର ପତ୍ନୀ ‘ଛବି’ ଏଥିରେ ଅସହରୁଷ । ସେ କହେ “ନାହିଁ ବାବୁ ଆମର ଦରକାର ନାହିଁ । କାଲି ଏଘର ଛାଡ଼ିଦିଅ । ମଣିଷର କ’ଣ ଇଚ୍ଛତ-ମହତ କିଛି ନାହିଁ । ଏଠି ଆସିବ ରହିବ ।”

ଅତନ୍ତୁ : ସେଇକଥାତ ଏ ଯୁଗରେ ପୁଣି ଏ ପ୍ରଥା ଚାଲିଛି କେମିତି ମୁଁ ବୁଝିପାରୁନି । ଏଠୁ ଏ ଗୋଟାଏ ଘରକୁ କ'ଣ କେହି ଉଠେଇ ଦେଇପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।” (୧)

ଛାୟା ବୁଝିପାରିଛି ଯେ; ସେ ଆଜିଯାଏ ମାୟା ମରାଟିକା ପଛରେ ହିଁ ଧାଇଁଥିଲା । ତାର ସବୁ ସ୍ବପ୍ନ ବିପଳ । କାରଣ ସେ ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମାଜ ତାକୁ ପରିହାସ କରିବାକୁ ପଛାଇ ନାହିଁ । ଅତନ୍ତୁ କେଉଁଦିନ ତା’ ଦୁଆରକୁ ଆସିବେ ନାହିଁ । କେବଳ ଦୀର୍ଘ ଦଶବର୍ଷ ତଳର ଏକ ସୁରଭି ତା’ର ଚେତନାକୁ ଆମୋଦିତ କରିଥିଲା । ଯେଉଁ ସ୍ବପ୍ନପାଇଁ ତାକୁ ଅସରନ୍ତି କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଛି ଜୀବନସାରା । ଗୋଟାଏ ରୁଗ୍ବୀ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ବ ଭିତର ଦେଇ ଅଭ୍ୟାସ ବଶତଃ ବଂଚିବାକୁ ପଡ଼ିଛି ଛାୟାକୁ ।

x x x x ନାରୀ ଜୀବନ; ଦୁଇଟି ସ୍ତରକୁ ନେଇ ଗତିକରି ଥାଏ । ପ୍ରଥମତଃ ବିବାହିତା ନାରୀ ରୂପରେ, ନ ହେଲେ ବେଶ୍ୟାରୂପରେ । ତେଣୁ ଦୀର୍ଘ ପ୍ରତୀକ୍ଷାପରେ ଅତନ୍ତୁକୁ ତା’ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ଆବିଷ୍କାର କଲାପରେ; ବେଶ୍ୟାହେବା ଛଡ଼ା ତା’ପାଇଁ ଆଉ କେଉଁ ପଥ ବା ତା’ ପାଇଁ ଥିଲା ??? ‘ଛାୟା’ ନିଷିଦ୍ଧ ପଲ୍ଲୀର ଏକ ଅପାପବିଦ୍ବା କିଶୋରୀର ଜୀବନାଲେଖ୍ୟ; ଯିଏ ଦିନେ ପଲରେ ଜନ୍ମହୋଇ ପଦୁହୋଇ ପୁଟିଥିଲା । ନାରୀ ଜୀବନର ଅତି ସାଧାରଣ କାମନାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ବଞ୍ଚିବାର ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସଂସାର ରଖ ବିଚାରରେ ତାକୁ ଶୂନ୍ୟହାତରେ ବିଦାୟନେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରତିକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଛାୟାର ଏକକ ସଂଗ୍ରାମ; ନାଟକକୁ ଦୃଶ୍ୟ ମୁଖର କରିଛି ।” (୨)

x x x x ସ୍ବାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କେତେକ ସାମାଜିକ ସ୍ଥିତିର ଦ୍ରୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଫଳରେ ଯେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିର ଉଦୟ ହୋଇଥିଲା; ତାହାରି ମଧ୍ୟରୁହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ଚରିତ୍ର ଏବଂ କଥାବସ୍ତୁ ଆଦିର ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି । ଏହା ଲେଖକଙ୍କର ଏକାନ୍ତ କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ; ଏହା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରତିଛାୟାର ସ୍ବାକ୍ଷର ବହନ କରିଛି ।

x x x x “କଟକ ସହରର ଏକଦା କୁଖ୍ୟାତ ଏକ ରାସ୍ତାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ଦିନେ ଯାଉଥିବା ଅବସରରେ; ରାସ୍ତା ଧାରସ୍ଥିତ ଗୋଟାଏ ଘରର ଦ୍ବାରବନ୍ଧ ସେପଟକୁ ଅକ୍ଷରରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନଥିବା ଏକ ନାରୀମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଦେଖି; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଯେଉଁ ମାନସିକ କିୟା-ପ୍ରତିକିୟାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା; ସେଇଥିରୁ ହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଛାୟା’ ନାଟକର ଉତ୍ତର । ଏକଥା ନାଟ୍ୟକାର ନିଜେ ‘ଶାଖାପ୍ରଶାଖା’ ବହିର ମୁଖବନ୍ଧରେ ନାଟକ ସଂପର୍କରେ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି ।” (୩) ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଲେଖନୀମୁନରେ କାଳ୍ପନିକ ‘ଛାୟାର’ ରୂପଚିତ୍ରଣ ବେଶ୍ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠିଛି ।

(୧) ‘ଛାୟା’ – P - 232.

(୨) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ବିକାଶଧାରା - ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ - ହେମନ୍ତ ଦାସ – (P - 133).

(୩) ‘ଶାଖାପ୍ରଶାଖା’ - ମୁଖବନ୍ଧ

ଭୟାଞ୍ଚାଦିତ ବହି :

ଚୀନ୍ ଏବଂ ପାକିସ୍ତାନର ଯୁଦ୍ଧକାଳରେ ନିଜଦେଶକୁ ରକ୍ଷାକରିବାର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଉପରେ ଗଢ଼ିଉଠିଛି ନାଟକ- ‘‘ଭୟାଞ୍ଚାଦିତବହି’’ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୩.୧୨.୧୯୬୬ ମସିହା । ଚୀନ୍ର ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ; ସମଗ୍ରଦେଶକୁ ଏକ ଏକତାର ଦୃଢ଼ ରକ୍ଷରେ ବଂଧନ କରିପାରିଥିଲା । ‘‘ଭୟାଞ୍ଚାଦିତ ବହି’’ ଦେଶପ୍ରେମ ଉପରେ ଆଧାରିତ । ହୁଏତ ପାକିସ୍ତାନ ଯୁଦ୍ଧର ପଟ୍ଟଭୂମିରେ ରଚିତ ନାଟକଟିଏ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗୁପ୍ତଚର ମହେଶକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ଅସୁସ୍ଥ ହେମନ୍ତର ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ଏବଂ ଦେଶ ଓ ଜାତିପ୍ରେମ ନିକଟରେ ନିଜ ପ୍ରଣୟର ମୃତ୍ୟୁକୁ ସ୍ୱୀକାର ଇତ୍ୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ମହେଶ ଜଣେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ଜଣେ ଗୁପ୍ତଚର । ଚୀନ୍ରୁ ପଳାଇଆସି ଏକ ଭାରତୀୟ ପରିବାରରେ ଛଦ୍ମବେଶରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ସେହି ପରିବାରର ଝିଅ ସଂଧ୍ୟା; ତା’ର ବାଗଦତ୍ତା । ପୁଅ ହେମନ୍ତ; ମହେଶର ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ । ଦେଶର ଏହି ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ସମୟରେ ହେମନ୍ତର ମେରୁଦଣ୍ଡଟା ଅଚଳହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଘରର ମୁରବୀ ବାପା ମଧ୍ୟ ଅସୁସ୍ଥ । ଏକମାତ୍ର ଆଶା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ସଂଧ୍ୟା ଏବଂ ମହେଶ । କିନ୍ତୁ କିଏ ଜାଣିଥିଲା ସେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି । ନିଜଦେଶକୁ ଭାରତୀୟ ସେନାଛାଉଣୀର ବାର୍ତ୍ତା ଦବାପାଇଁ ମହେଶର ଏହି ଛଦ୍ମବେଶ ଧାରଣ । କିନ୍ତୁ ହେମନ୍ତ ତାହା କରିବାକୁ ଦେଇନାହିଁ । ରାତାରାତି ଖସିପଳେଇଯିବାକୁ ବସିଥିବାବେଳେ; ହେମନ୍ତ; ମହେଶର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ଜାଣିପାରି ତା’ଛାତିରେ ହୁରାଭୁଷି ସମସ୍ତ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିଦେଇଛି । ମହେଶ ମୃତ୍ୟୁରେ ସମସ୍ତେ ଖୁସି । ଦୁଃଖ କେବଳ ସଂଧ୍ୟାପାଇଁ । ଯାହାକୁ ସେ ଜୀବନର ସର୍ବସ୍ୱବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଛି ଶେଷରେ ସେଇ ହୋଇଛି ଦେଶର ଘାତକ-ଦେଶର ଶତ୍ରୁ । କିଏ ଜାଣିଥିଲା; ଯୋଉଠାପକ୍ଷକୁ ସେ କ୍ଷୀର ଦେଇ ପୋଷା ମନେଇଛି; ସେଇ ଘାପ ଦିନେ ତାକୁ ହିଁ ଚୋଟ ମାରିବ ??? ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନିଜର ସବୁ ଅପରାଧ ସବେ; ମହେଶ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ନିଜର ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରି ସଂଧ୍ୟାଠାରୁ ଚାହିଁଛି କ୍ଷମାଭିକ୍ଷା । କିନ୍ତୁ ଦେଶପ୍ରେମୀ ସଂଧ୍ୟା; ମହେଶକୁ କ୍ଷମାକରିନି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

‘‘ମୁଁ ତମକୁ କ୍ଷମାକଲେ; ମୋ ଦେଶ-ମୋ’ ଜାତି ମତେ କେବେହେଲେ କ୍ଷମା କରିପାରିବ ନାହିଁ । ତମ ମୃତ୍ୟୁରେ ଏ ଦେଶ ଯେଉଁ ବିପର୍ଯ୍ୟୟରୁ ରକ୍ଷାପାଇଲା-ତମପ୍ରତି ମୋର ସ୍ନେହମତା-ପ୍ରୀତିର ବିନିମୟରେ ତାହା ହିଁ ଭଗବାନଙ୍କର ମୋ’ପ୍ରତି ଆଶୀର୍ବାଦ । ଆଉ ସେତିକିରେ ମୋର ସାବୁନା ।’’ (୧) ନିଜ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ନିଜ ପ୍ରଣୟର ମୃତ୍ୟୁକୁ ସେ ହସିହସି ସ୍ୱୀକାର କରିଛି । ଦେଶପ୍ରେମ ନିକଟରେ ମାନବିକ ପ୍ରେମର ତୁଳନା ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଛି ସଂଧ୍ୟା ସାହାଯ୍ୟରେ । ଦେଶ ଆଜି ଜଣେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ କବଳରୁ ରକ୍ଷାପାଇଛି । ଏହାଠାରୁ ବଳି ଆଉ ଗୌରବର କଥା କ’ଣ ହୋଇପାରେ ??? ଅନୈକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକରାଇ ଜାତୀୟ ଜୀବନକୁ ଯେଉଁ ସଂହତ କରିଥିଲା; ନାଟକ ‘ଭୟାଞ୍ଚାଦିତ ବହି’ ତାହାର କୃତଜ୍ଞ ଉଦାହରଣ ।

ବାନ୍ଧବୀ :

ସୁଖର ବନ୍ଧୁତ ଅନେକ ଅଛନ୍ତି । ହେଲେ ଦୁଃଖର ବନ୍ଧୁ ବିପଦର ବନ୍ଧୁ କେତେଜଣ ??? ସୁଖ ସମୟରେ ଅନେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି; ଯୋଉମାନେ କି ବଂଧୁବାନ୍ଧବୀକୁ ଆଗେଇଆସନ୍ତି ମାତ୍ର ଦୁଃଖବେଳେ କେହି ଧରାଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତବନ୍ଧୁ ସେଇମାନେ-ଯୋଉମାନେ କି ବିପଦବେଳେ ସହାନୁଭୂତିର ହାତ ବଢ଼ାଇଥାନ୍ତି । ସେହି ମାନେ ହିଁ ହୁଅନ୍ତି ମଣିଷର ପ୍ରକୃତ ବଂଧୁ-‘ବାନ୍ଧବୀ’ । ନାଟ୍ୟକାରକର ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ବାନ୍ଧବୀ ନାଟକ ମଧ୍ୟ; ଠିକ୍ ଏହିଭଳି ଏକ ଚିନ୍ତାଧାରାଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ‘ଏକ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟାକୁ ନେଇ ୧୯୪୯ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୫ ତାରିଖରେ ‘ବାନ୍ଧବୀ’ ନାଟକ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା; ଯାହାକି ଏକ ସାଧାରଣ ପ୍ରେମ ତ୍ରିଭୁଜକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଗଢ଼ିଉଠିଥିଲା । ଟିକିଏ ସ୍ନେହ, ସାମାନ୍ୟ ସହାନୁଭୂତି, ନିରାଶ ହୃଦୟରେ କିଭଳି ଆଶାର ସଞ୍ଚାର କରିପାରେ; ‘ଲଳିତା’ ହେଉଛି; ତାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।’^(୧) ଅବହେଳିତ ଲଳିତା; ପିଲାଦିନରୁ ପିତୃ ମାତୃହୀନ । ସ୍ନେହ-ମମତା କ’ଣ ସେ ଜାଣେନା । ଏକମାତ୍ର ସାହା ତା’ ପାଇଁ କଳା । ଜ୍ଞାନପାଇଲାପରେ ଗୋପେନ୍ଦ୍ର ହେଲା ତା’ର ବନ୍ଧୁ । ବୁଢ଼ି ଯାଉଥିବା ତଙ୍ଗାକୁ କୁଳ ମିଳିଗଲା ପରି ଗୋପେନ୍ଦ୍ରକୁ ପାଇ ଲଳିତାକୁ ସତେ ଯେପରି ଏକ କୁଳ ମିଳିଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଗୋପଥିଲା ସ୍ୱାର୍ଥପର-ମତ୍ତଲବୀ ପୁରୁଷ । ଲଳିତାକୁ T.B. ହୋଇଛି । ଏକଥା ଜାଣିବାପରେ ଗୋପ; ଲଳିତାକୁ ଘୃଣାକରିଛି ଏବଂ ଶେଷରେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛି । ଗୋପର ଏହି ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରଣୋଦିତ ହିସାବୀପ୍ରେମ; ଯକ୍ଷ୍ମା ପ୍ରପାଡ଼ିତ ଲଳିତାର ରୋଗକୁ ଆହୁରି ବଢ଼ାଇଦେଇଛି । ତେଣୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ପାଇଁ ଲଳିତା ଚାହଁଛି ଏକ ନୂତନ ଜାଗା । ଏହିଭଳି ଏକ ପରିସ୍ଥିତିରେ କ୍ଲିନିକ୍ ହିଁ ଥିଲା; ଲଳିତା ପାଇଁ ସର୍ବୋକୃଷ୍ଟ ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ । ଯୋଉଠି କେହି ତାକୁ ଘୃଣା କରିବେନି କିମ୍ବା କେହିତାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବେନି । କ୍ଲିନିକ୍ରେ ଲଳିତାର ହୋଇଛି ନୂତନ ଜୀବନର ଆରମ୍ଭ । ସେଇଠି ସେ ପାଇଛି; ବଞ୍ଚିବାର ନୂତନ ଆଶା-ନୂତନ ଉଦ୍ୟମନ । ସେଇଠି ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗୀ ମହେଶ୍ୱ ସହିତ ଲଳିତାର ପରିଚୟ ହୋଇଛି । ମହେଶ୍ୱ ଓ ଗୋପେନ୍ଦ୍ର ଦୁହେଁ ପୁରୁଷ । କିନ୍ତୁ ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରେ ଆକାଶ-ପାତାଳ ତପ୍ତାତ୍ । ଏକପଟେ ସ୍ୱାର୍ଥପର ପୁରୁଷ; ଗୋପେନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ଅନ୍ୟପଟେ ଆତ୍ମରିକତାର ପ୍ରତୀକ ମହେଶ୍ୱ । ମହେଶ୍ୱର ସ୍ନେହଶୀତଳ ଆତ୍ମରିକତାର ହାତ; ଲଳିତା ଆତ୍ମକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଲମ୍ବିଆସିଛି । କ୍ଲିନିକ୍ରେ ପରିବେଶ; ସର୍ବୋପରି ମହେଶ୍ୱର ସାନ୍ଧ୍ୟ; ଲଳିତାକୁ ଯୋଗାଇଛି; ବଞ୍ଚିବାର ନୂତନ ଆଶା । ତେଣୁ ଲଳିତାମନରେ ଅନେକ ସନ୍ଦେହ-ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଛି ଏବଂ ସେ ପ୍ରଶ୍ନକୁ ସମାଧାନ କରିଛି; ମହେଶ୍ୱ ନିଜର ଉଦାହରଣରେ ଲଳିତାର ସନ୍ଦେହ ବେଶିଦିନ ରହିନି । Check-up ରୁ ଜଣାପଡ଼ିଛି; ମହେଶ୍ୱ ରୋଗମୁକ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଲଳିତାର ଅବସ୍ଥା ଆହୁରି ଖରାପ୍ ଆତ୍ମକୁ ଗତିକରିଛି । x x x x x ସୃଷ୍ଟିର ଦୁଇଟି ନରନାରୀ-ମହେଶ୍ୱ ଆଉ ଲଳିତା; ଗତି କରୁଛନ୍ତି ସୃଷ୍ଟିର ସେଇ ଚିରତନ ପଥରେ । କିନ୍ତୁ ଜଣେ ଆଜି ଜୀବନପଥର ଯାତ୍ରୀ-ଆଉ ଅନ୍ୟଜଣେ ପାଦଦେଇଛି ମରଣର ଦୁଆର ମୁହଁରେ । ବିଚିତ୍ର ଏଇ ସୃଷ୍ଟି-ଅରୁତ ତା’ର ରହସ୍ୟ । ମହେଶ୍ୱ ବିଦାୟନେଇ ଚାଲିଯାଇଛି ସତ; ମାତ୍ର

ପୁଣି ଫେରିଆସିଛି ଲଳିତାପାଇଁ । ଲଳିତା ପାଇଁ ସେ ନିଜକୁ ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗୀ ବୋଲି ମିଛ ସ୍ୱାକାର କରିଛି । ମହେଶ୍ୱର ଏ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ପାଇଁ ଲଳିତା ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିଛି ସତ; ମାତ୍ର ମହେଶ୍ୱ ପାଇଁ ଏହା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ନୁହେଁ ବରଂ ଏକ ଯୋଗାଯୋଗ । ନିଜର ସବୁକିଛି ବିନିମୟରେ ମହେଶ୍ୱ; ଲଳିତାକୁ ବଞ୍ଚେଇବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ସେଥିପାଇଁ କସୌଲି ସାନାଟୋରିୟମରେ ଲଳିତା ପାଇଁ ସେ ସବୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛି । ଏତେ ଖୁସିରେ ବି ଲଳିତା ହସିପାରିନି । ଆଖିରେ ତା’ର ଲୁହରଧାର । ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ଆସ ଲଳିତା; ତମର ଏଇ ଅଶ୍ରୁର ବନ୍ୟାରେ ଆମ ମିଳନପଥରୁ ସବୁ ଦୁଃଖ ନିରି ନିର୍ମୂଳ ହୋଇଯାଉ । ଯାଉଛୁ ମାରା ? ତମେ କଲ୍ୟାଣ କର-ଜୀବନ ଆଉ ମୃତ୍ୟୁ-ଏଇ ଦୁଇ ମହାସତ୍ୟ ଭିତରେ ଆମର ଏ ଯାତ୍ରା ହେଉ ସତ୍ୟ-ଶିବ-ସୁନ୍ଦର ।” (୧) ବୋଧ ହୁଏ ଏହି ଲୁହହିଁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଶୁଭର ସଙ୍କେତ । ଏତେ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ବି ସେମାନେ ସୁନ୍ଦରର କାମନା କରିଛନ୍ତି । ବଞ୍ଚିବାର ନୂତନ ଆଶା ଦେଖିଛନ୍ତି । x x x x ଗୋପର ସ୍ୱାର୍ଥସର୍ବସ୍ୱ ହିସାବପ୍ରେମ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ; ନାୟିକା ଲଳିତାର ଜୀବନୀଶକ୍ତିକୁ ତିଳତିଳକରି କ୍ଷୟ କରିଦିଅଥିଲା ବେଳେ; ମହେଶ୍ୱର ସହାନୁଭୂତିର ସାମାନ୍ୟ ଇଚ୍ଛିତ; ବଞ୍ଚିବାନିମନ୍ତେ ତା’ ମନରେ ଯେଉଁ ନୂତନ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି; ତାହାହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ଦେଖାଇଦିଆଯାଇଛି । ମହେଶ୍ୱର ସହାନୁଭୂତିହିଁ ଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁପଥ ଯାତ୍ରିଣୀ ଲଳିତାକୁ ଦେଇଛି; ନୂତନ ଜୀବନର ସନ୍ଧାନ । ସେ ହୋଇଛି ମହେଶ୍ୱର ବାନ୍ଧବୀ । ଆଲୋଚ୍ୟ “ବାନ୍ଧବୀ” ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁକୁ ଯେଉଁ ସମୟରୀତିରେ ସାମାବହ କରାହୋଇଛି; ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗର ଚିକିତ୍ସାପାଇଁ କୌଣସି ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ହସ୍ପିଟାଲ୍ ବା ସାନାଟୋରିୟମ୍ ନଥିଲା । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ସେବାପଦ୍ଧତିର ଏଇ ଅଜ୍ଞାନି ସହିତ ନାଟକୀୟ ଘଟଣାବଳୀର ନିବିଡ଼ ସଂଯୋଗ ରହିଛି; ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ବାନ୍ଧବୀ’ ନାଟକରେ । T.B. is curable ଏଇ କଥାହିଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ନାଟକରେ ଦେଖାଇଦିଆଯାଇଛି । ଏଥିପାଇଁ ଚିକିତ୍ସା ସହିତ ସହାନୁଭୂତିହିଁ ଆବଶ୍ୟକ ।

ସଂଗ୍ରାମ :

ନିଜର ସନ୍ତାନ ଉପରେ ସବୁ ବାପ-ମା’ଙ୍କର ଆଖିଥାଏ । ସେ କିପରି ଭଲ ମଣିଷହେବ । ବଡ଼ହେବ । ଅନେକରେ ଏକହୋଇ ଠିଆ ହେବ-ସେଥିପାଇଁ ସବୁ ମା’-ବାପାଙ୍କର ଚିନ୍ତାର ସୀମା ନ ଥାଏ । ନିଜର ସନ୍ତାନକୁ ନେଇ ଉଚ୍ଚାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେସବୁ ଗଣ୍ଠଗୋଳ ଆଉ ଭୁଲ୍‌ବୁଝାମଣା ସାମାନ୍ୟକଥାରୁ ହୋଇଥାଏ । ତାକୁ ମଣିଷ କରିବାପାଇଁ ଆଜୀବନ ସେମାନେ ସଂଗ୍ରାମ କରିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ପତି-ପତ୍ନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ତାନକୁ ନେଇ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ କଳହ ଭୁଲ୍‌ବୁଝାମଣା ଏବଂ ଆଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ ଉପରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଛି; ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ ‘ସଂଗ୍ରାମ’ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୯.୮.୫୭ ।

ସୁରେଶ ଓ ମାୟା ହେଉଛନ୍ତି; ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରର ସ୍ବାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ । ପତି-ପତ୍ନୀଙ୍କର ଏହି ମଧୁର ସଂପର୍କରେ କ୍ରମେ ଉଜ୍ଜାପଡ଼ିଛି ବିଚ୍ଛୁର ଜନ୍ମହେବା ପରେ । ବିଜୟକୁ ମଣିଷ କରିବାପାଇଁ ଆଜୀବନ ସେମାନେ ସଂଗ୍ରାମ କରିଆସିଛନ୍ତି । ବିଚ୍ଛୁ ଅନ୍ଧାରକୁ ଡ଼ରେ । ଅନ୍ଧାରରେ ଚାକର ବଳିରାମକୁ କାଳିଆକମଳ ଘୋଡ଼ିହୋଇ ବସିଥିବାର ଦେଖି-ଭୂତବୋଲି ଭାବି ଡରିଯାଇଛି । ତେଣୁ ତାର ଏହି ଭୂତଭୟ ଛଡ଼ାଉବାପାଇଁ ସୁରେଶ ବିଚ୍ଛୁକୁ ଅନ୍ଧାରଘରେ ଏକୃତିଆ ଶୋଇବା ପାଇଁ ଜିଦ୍ଦଧରି ବସିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମାୟାର ଏକାଜିଦ୍; ବିଚ୍ଛୁ ଅନ୍ଧାରଘରେ ଆଦୌ ଶୋଇବ ନାହିଁ । ବିଜୟକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ସାରାଜୀବନ ସୁରେଶ ଓ ମାୟା କେବଳ ଏମିତି କଳହକରି କଟାଇଦେଇଛନ୍ତି । ନିଜନିଜ ଦାବୀରୁ କେହି ତିଳେ ମାତ୍ର ଯୁଷ୍ଟିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି । ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଘଟଣାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି କିଭଳି ଏକ ବିରାଟ ମହାଭାରତ ସୃଷ୍ଟିହୁଏ; ଏହା ହେଉଛି ତାର କ୍ଳଳିତ ଉଦାହରଣ । ଶେଷରେ ଦିକ୍ଷୟ ବଡ଼ହୋଇଛି । ମଣିଷପରି ମଣିଷଟିଏ ହୋଇଛି । ବିବାହ କରିଛି ଏବଂ ବାପା-ମା'ଙ୍କ ମଙ୍ଗଳପାଇଁ ତାଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହିବାକୁ ଚାହୁଁଛି । କାରଣ ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ନିଜକୁ ପରଶ୍ଚ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇପାରିବେ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ଦୀର୍ଘ ୨୫ ବର୍ଷଧରି ଦୁହେଁ ମୋର ମଙ୍ଗଳପାଇଁ ନିଜନିଜ ଭିତରେ ଲଢ଼ି ଏକାବେଳକେ କ୍ଷତ-ବିକ୍ଷତ ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏ ପତିଶବ୍ଦକାଳ ସେମାନେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ସୁଖ; ତାଙ୍କ ନିଜକୁ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇନାହାନ୍ତି । ସବୁବେଳେ ଆଉ ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ଆସି ସେମାନଙ୍କ ମଝିରେ ଠିଆ ହୋଇଛି । ଆମେ ତାଙ୍କଠୁଁ ଦୂରେଇଗଲେ ସେମାନେ ହୁଏତ ସେ ସୁଯୋଗ ପାଇପାରିବେ ।” (୧) ବିଜୟ ଚାଲିଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଯୋଉଦିନ ବିଜୟ ପିତାମାତାଙ୍କର ଏ ସଂଗ୍ରାମଭୂମି ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଛି । ସେହିଦିନ ସେମାନେ ନିଜର ହୃଦିକୁ ବୁଝିପାରିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧପରେ ଶାନ୍ତି ହିଁ ଥିଲା ଏକମାତ୍ର ପଥ । ତେଣୁ ଦୁହେଁ ସନ୍ଧି କରିଛନ୍ତି । ଦୀର୍ଘ ୨୫ ବର୍ଷ ଭିତରେ ସେମାନେ ନିଜକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲିଯାଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ମଧୁର ସଂପର୍କ ଚିତ୍ରତାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଆଜି ଆଉ ମାୟାର ସେ ଚେହେରା ନାହିଁ । ସେ ପ୍ରୌଢ଼ା । ସୁରେଶ ମଧ୍ୟ ପ୍ରୋତ ମାୟାର ସେଦିନ ପରି ଖିଲିପାନଭଳି ନରମ-ମସୃଣ ହାତ ଆଉ ନାହିଁ । ସେ ହାତ ଆଜି ରୁକ୍ଷ-ଶୀତଳ । ସେ ହାତକୁ ଦେଖି ସୁରେଶ ତୁଣ୍ଡରୁ ଆପେ ଆଉ କବିତା ଝରିଆସିବ ନାହିଁ । ତଥାପି ମାୟାର ସେହିହାତ ଆଜିବି ତା’ର ଅତିପ୍ରିୟ-ଅତି ଆପଣାର । ଏତେଦିନ ସୁରେଶ ସେ ହାତକୁ ଭୁଲିଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଦୀର୍ଘ ୨୫ ବର୍ଷପରେ ସେମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି-ପରସ୍ପରକୁ ଚିହ୍ନିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଛନ୍ତି ଏଇତ ଆନନ୍ଦ । x x x ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ସଂଗ୍ରାମ’ ନାଟକ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନର ଏକ କରୁଣ ଅଥଚ ବାସ୍ତବଚରିତ୍ରର ଅବଲମ୍ବନରେ ରଚିତ । ମାୟା ଆଉ ସୁରେଶ ଦୁଇ ଯୁଦ୍ଧମାନ ପକ୍ଷ । ସାରାଜୀବନ ଧରି ସେମାନେ ନିଜର ପୁତ୍ର ବିଜୟକୁ ଶିଶୁଶ୍ରୀ ରୂପେ ଠିଆକରାଇ ଯୁଦ୍ଧ କରିଯାଇଛନ୍ତି । କେହି କାହାରି ସୀମାରୁ ଇଚ୍ଛେ ମାତ୍ର ଟଳି ନାହାନ୍ତି । ମଝିରେ ‘ବନ୍ଦର ଷ୍ଟେର୍’ ହୋଇଛି ଶଙ୍କର-ମାୟାର ଭାଇ । ଶେଷରେ ବିଜୟ ଯେତେବେଳେ ଚାଲିଯାଇଛି;

ସେତେବେଳେ ଦୁଇପକ୍ଷ ଲାଜହୋଇ ଦେଖିଛନ୍ତି ଯେ; ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ କେବଳ ଶକ୍ତିର ଅପତୟ ମାତ୍ର ହୋଇଛି । ପରସ୍ପର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାଛଡ଼ା ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟଗତି ନାହିଁ । (୨)

ସୀମା :

ପ୍ରେତତତ୍ତ୍ୱର ମନୋଞ୍ଚ ବିଶ୍ଳେଷଣ ହେଉଛି; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ ‘ସୀମା’ । ବିକାଶର ପ୍ରେମିକା ‘ସୀମା’ ମୃତ୍ୟୁପରେ ସୁଖା; ବିକାଶକୁ କେଉଁଭଳି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ କରିଦେଇଛି; ଏଥିରେ ତାହା ହିଁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ସୀମା ରୋଗୀ । ରୋଗଟା ତାର ମାରାତ୍ମକ । ହସ୍ପିଟାଲର କୋଠରୀ ଭିତରେ ୨ ମାସ ହେଲା ସେ ଆବଦ୍ଧ । ତାର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଛନ୍ତି ବିକାଶବାବୁ; ସୀମାର ବାଗଦତ୍ତା । କାରଣ; ସୀମା ଗରିବ-ଏକାକିନୀ । ନିଜର ବୋଲି ପ୍ରାୟ କେହି ନାହାନ୍ତି; କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ସୀମା ଭଲ ହୋଇ ଆସିବାପରେ ଆଗ୍ରହରେ ସେ ତାକୁ ବିବାହକରିବେ । ତେଣୁ ଖୁସିରେ ବିକାଶ; ଗାଁକୁ ଯାଇଛି; ବାପା-ବୋଉଙ୍କୁ ଆଣିବାପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ତାର ବାପା ବୋଉ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜିନୁହନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ଆମେ ତୋର ବାପ-ମା । କୋଲେଜ କାମ୍ପେଇ ମଣିଷ କରିଛୁ । ତେଣୁ ଆମେ ଯୋଉଠି ଠିକ୍ କରିବୁ ସେଇଠି ତୋର ବିବାହହେବ । ତାହାଲେ ସାଇ-ଭାଇ, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ସବୁଠି ତାଙ୍କ ଟେକ ରହିବ ।” (୧) ଉପରୋକ୍ତ ସଂଳାପରେ ଓ ଆଧୁନିକତାର ପାରସ୍ପରିକ ବିରୋଧ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ବିକାଶ କିନ୍ତୁ ନିଜ ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ଅଟକ । ବାପା-ମା’ଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ବିକାଶ ଫେରିଆସିଛି ନିଜସ୍ଥାନକୁ । ସୀମା ଆସିଛି । ଦେଖିଲେ ମନେହେବ ସେ ଖୁବ୍ ଅସୁସ୍ଥ ଆଉ ଦୁର୍ବଳ ମଧ୍ୟ । ତାର ଆହୁରି ବିଶ୍ରାମ ଦରକାର । କିନ୍ତୁ ଜଣାନାହିଁ, ଶୁଣାନାହିଁ ହଠାତ୍ ନିଜଘରେ ସୀମାକୁ ଆବିଷ୍କାର କରି ବିକାଶ ବିସ୍ମିତ ଓ ଆତଙ୍କିତ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଛି । ଦୀର୍ଘ ଦୁଇବର୍ଷର ପୁରୁଣା ସଂପର୍କକୁ ଉତ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି ଦୁହେଁ । ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ବିବାହ କରିବାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ନେଇଛନ୍ତି । କାରଣ ଏହା ଥିଲା; ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ପକ୍ଷେ ନିହାତି ପ୍ରୟୋଜନ । ସୀମା ଏକଥା ଶୁଣିଛି । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର ଦେଇନାହିଁ । Bath Room କୁ ଯାଇ ଆଉ ଫେରିନି । କେଉଁବାଟେ ଓ କିପରି ଗଲା କେହି ଜାଣିପାରିଲେ ନାହିଁ । ବିକାଶର ଏପରି ବିଚଳିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଧୀରପଦକ୍ଷେପରେ ତାଙ୍କର ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ସୀମାର ମୃତ୍ୟୁଖବର ଶୁଣାଇଯାଇଛନ୍ତି । ବିକାଶ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

“ଏଇଦିନ ୧୧ଟା ବେଳେ ସୀମା ମରିଯାଇଛିଆଉ ପ୍ରାୟ ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ଏଠିକି ତେବେ ଆସିଥିଲା କିଏ ??? ଏଇଠି-ଏଇ କାଉରରେ ବସି-ହସିକାନ୍ଦି କଥାକହି ମାତ୍ର କେଇ ମିନିଟ୍ ପାଇଁ ଦୁଇଟି ଜୀବନ ପାତ୍ରକୁ ଯିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ରଖିଥିଲା - ସେ କିଏ ??? (୧) ପୂର୍ଣ୍ଣଜୀବନ

(୨) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ବିକାଶ ଧାରା-୩ୟ ଖଣ୍ଡ-ହେମନ୍ତ ଦାସ । Page - 132.

(୧) - ‘ସୀମା’ - (Page - 64).

(୧) - ‘ସୀମା’ - (Page - 68).

ପାତ୍ର ପୁଣି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଯାଇଛି । ଏ ଘରକୁ ସୀମା ଆସି ନଥିଲା । ଆସିଥିଲା ସୀମାର ପ୍ରେତାତ୍ମା । ବିକାଶର ସବୁ ଆଶା - ସବୁ ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱପ୍ନରେ ରହିଯାଇଛି । ଯାହାପାଇଁ ସେ ଏତେ ଡ଼ାକ କରିଛି- ମା'ବାପାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛି-ଶେଷରେ ସେ ଅଜି ତା'ର ସବୁ ଚେଷ୍ଟାକୁ ବ୍ୟର୍ଥକରି ଚାଲିଯାଇଛି ଆରପୁରକୁ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ କେତେ ନିବିଡ଼ ସତେ ??? ବୋଧହୁଏ ସେଇଥିପାଇଁ ମଲାପରେ ବି ମଧ୍ୟ; ସୀମାର ଆତ୍ମା ଆସିଛି ବିକାଶକୁ ଦେଖା କରିବାପାଇଁ । ଲେଖକଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ସୀମା ଏକ ଅରୁଚିତ ଚରିତ୍ର । ଆତ୍ମା ଓ ପରାମାତ୍ମାର ନିବିଡ଼ ସଂପର୍କକୁ ନାଟ୍ୟକାର ଅତିସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଛନ୍ତି । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟି ମଧ୍ୟ; ଦୂରଦର୍ଶନ ମାଧ୍ୟମରେ ୬.୬.୧୯୮୯ ମସିହା ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟରେ ପ୍ରଚାର କରାଯାଇଥିଲା ।

ଅନାଗତ :

ଅନାଗତ ଆଶଙ୍କା-ଅଜଣାରତ୍ନ ସବୁବେଳେ ମଣିଷକୁ ଅସ୍ଥିର କରେ-ଅଥୟ କରେ । ସର୍ବଦା ଅନ୍ୟନିକଟରେ ଧରାପଡ଼ିଯିବାର ଭୟ; ତାକୁ ଅଶାନ୍ତି କରେ ଏବଂ ଶେଷରେ ସେହି ଅଜଣା ଭୟ ହିଁ ମଣିଷକୁ ଚରମ ପରିଣତି ଆଡ଼କୁ ଠେଲିଦିଏ । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ 'ଅନାଗତ' ଏହି ଭାବଧାରାର ଏକ ଅବିକଳ ରୂପରେଖ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୩.୩.୧୯୬୦ ମସିହା । ନାଟକର ନାୟିକା ସ୍ଥିତା; ବିବାହପୂର୍ବର କେଉଁ ଏକ ଅଜଣାଭୟର ଆଶଙ୍କା କରି ବିଚଳିତ ହୋଇଉଠିଛି । Exhibition ରେ ଗ୍ଲାସ୍‌ସୁର୍ ଓ Felt hat ପିନ୍ଧା ଯୁବକକୁ ଦେଖିବାପରେ ସ୍ଥିତାର ମନେପଡ଼ିଯାଇଛି ସମରର ଦାବାକଥା । ପ୍ରାକ୍ ବୈବାହିକ ପ୍ରେମକାହାଣୀ; ସ୍ୱାମୀଠାରୁ ଗୋପନ ରଖିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ତାହାର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ପ୍ରକାଶନ ଆଶଙ୍କାରେ ସ୍ଥିତାର ଦୋହଲ୍ୟମାନ ଅବସ୍ଥା; ଶେଷରେ ପ୍ରତ୍ୟାପ୍ତ ସନ୍ଦେହରେ ପରିଣତ କରିଛି । ସ୍ଥିତାକୁ ପାଇ; ପ୍ରତ୍ୟାପ୍ତ ନିଜକୁ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ବୋଲି ମନେକରୁଥିଲା । ସୁନାରସଂସାର ଗଢ଼ିବବୋଲି ସୁନେଲା ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେସବୁ ଆଜି ବାଲିଘର ପରି ଭାଙ୍ଗି ବାଲିରେ ମିଶିଯାଇଛି । ସେହି ଦୃଶ୍ୟକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ମୁଁ ଜଣେ ସାଧାରଣ ମଣିଷ । ମଣିଷର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସଭାର ପ୍ରେମ ଆଉ ପ୍ରଣୟର ସମ୍ଭାର ଘେନି ମୁଁ ତୁମକୁ ଭେଟିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଏ ହେଲା କ'ଣ ? ମୋର ସବୁ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଆଜି ବୁଦ୍‌ବୁଦ୍ ପରି ମିଳେଇ ଯାଉଛି । ଆଜି ଯଦି ସମର ତା'ର ଦାବାନେଇ ଆସି ତମପାଖରେ ଠିଆ ହୁଏ କ'ଣ କରିବ ତମେ ? ସେତେବେଳେ କ'ଣ ହବ ତମ ଅବସ୍ଥା..... ମୋ ଅବସ୍ଥା ଆଉ ନିଜେ ସେଇ ସମୟର ଅବସ୍ଥା ? ଓଃ । ମୁଁ ପାରୁନି ସ୍ଥିତା, ଏସବୁ ଚିନ୍ତା କରି ମୋ ଦେହରେ ମୁଁ ଆଉ ବିଷକ୍ୱାଳା ଭରିଦେଇପାରୁନି ।”^(୧) ସ୍ଥିତାର ସମସ୍ତ ଅନୁନୟ-ବିନୟକୁ ପଛରେ ପକାଇ ପ୍ରତ୍ୟାପ୍ତ ଚାଲିଯାଇଛି । ନାରୀର ସର୍ବସ୍ୱ ହେଲା; ତା'ର ପତି । ଯଦି ପତି ତାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରେ ତେବେ ତା'ର ବଞ୍ଚିବାର ସାର୍ଥକତା ରହିଲା କେଉଁଠି ??? ତେଣୁ ସ୍ଥିତା ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଛି । ସିଗାରେଟ୍‌କୁ ନେଇ ସନ୍ଦେହ କରିହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସନ୍ଦେହକୁ; ଉପଯୁକ୍ତ କାରଣ ସେ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଇନାହାନ୍ତି । “ଆଲୋଚ୍ୟ 'ଅନାଗତ' ନାଟକରେ ସନ୍ଦେହର ଦୟନୀୟ ପରିଣାମ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ପ୍ରତ୍ୟାପ୍ତ ଏବଂ ସ୍ଥିତାର ଦାମ୍ପତ୍ୟଜୀବନ ଏକ ଅନାଗତ ସନ୍ଦେହର ଭୟରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଫଳ ହୋଇଯାଇଛି । ଶେଷରେ ଦେହରେ କିରୋସିନ୍‌ଡ଼ାଳି ସ୍ଥିତା ନିଜକୁ ଶେଷ କରିଦେଇଛି । ଅଥଚ

ଦାମ୍ଭତ୍ୟ ଜୀବନର ଧୂମକେତୁ ସମୟ; ଏମାନଙ୍କର ଛାୟାସୁଦ୍ଧା ସ୍ବର୍ଗ କରିନାହିଁ । କରୁଣରସାତ୍ମକ ଏହି ନାଟକରେ ଜଟିଳ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ବର ବ୍ୟାଖ୍ୟା; କଳାତ୍ମକ ହୋଇଛି ।” (୧)

ସମୁଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରଣ :

ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ସତୀତ୍ବ ଏକ ଉପହାସର କଥା-ସେ ଯୁଗରେ ଗୋଟାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ସ୍ମୃତିକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଗୋଟାଏ ଯୁଗ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିବା କଥାକୁ କିଏ ବା କାହିଁକି ବିଶ୍ବାସ କରିବ ??? ଏହି ମନସ୍ତତ୍ତ୍ବିକ ବିଶ୍ଳେଷଣର ଚରମ ଅର୍ଥ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ ‘ସମୁଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରଣ’ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୪.୫.୧୯୫୯ ।

ପଶୁପତି ବଞ୍ଚିବା ଅପେକ୍ଷା; ବରଂ ମଣିଷପତି ମରିବାକୁ ବିକାଶ; ପସନ୍ଦ କରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ମଦ ପିଇଛି । କୁଆ ଖେଳିଛି । ଅସ୍ଥାନ ଓ କୁ ସ୍ଥାନରେ ରାତ୍ରି କଟେଇଛି । କିନ୍ତୁ ତାର ଜୀବନ ପାତ୍ର ଯୋଡ଼ ଅପୂର୍ଣ୍ଣକୁ ସେଇ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ । ଠିକ୍ ସମୁଦ୍ରପରି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଡାକ୍ଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

‘ସମୁଦ୍ରକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଅସଂଖ୍ୟ ନଦୀ; ସମୁଦ୍ର ଦେହରେ ଆସି ମିଶିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କାହିଁ ??? ସୃଷ୍ଟିର ଆରମ୍ଭରୁ ସମୁଦ୍ର ଏମିତି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିରହିଛି ।’ (୧) ବିକାଶ; ତା’ ନିଜକର୍ମପାଇଁ ଅନୁତପ୍ତ । ଘୃଣା ଆସିଯାଇଛି ତା’ର ଏହି ସନ୍ଦ୍ୟତା ଉପରେ । ଏମିତି ବଞ୍ଚିବା ଅପେକ୍ଷା; ବରଂ ମରିଯିବାକୁ ସେ ପସନ୍ଦ କରେ । ବୋଧହୁଏ; ବିକାଶର ମନଭିତରେ ଗୋଟାଏ ବିଷାକ୍ତ କୀଟ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଯୋଡ଼ଥିପାଇଁ ବିକାଶ ଗୋଟାଏ ଭୁଲ୍ଲର ଦୁନିଆଁ ଭିତରେ ଗତିକରି ଚାଲିଛି । ତା’ର ଆଚାର ବ୍ୟବହାର, ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନଯାତ୍ରା ସବୁଥିରେ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ ଅନିୟମିତତାର ପ୍ରଭାବ । ଗୋଟାଏ ଅବାଞ୍ଚିତ ରେଖାପାତ । ଦୀର୍ଘ ୧୦ବର୍ଷ ତଳର ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ବିକାଶର ଆଜି ଏ ଅବସ୍ଥା । ଦଶବର୍ଷପୂର୍ବେ ଏମିତି ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ବୁଲୁଥିବା ସମୟରେ; ରେଖାସହିତ ବିକାଶର ପରିଚୟ ହୋଇଥିଲା ସାମାନ୍ୟ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ । ସେତେବେଳେ ବିକାଶ ଥିଲା M.A.ର ଛାତ୍ର । ଆଉ ରେଖା ଥିଲା; ୧୪।୧୫ ବର୍ଷର କିଶୋରୀ କନ୍ୟା । ସମୁଦ୍ରକକଡ଼ା ପଛରେ ଦୌଡ଼ ଦୌଡ଼ ଶେଷରେ ବିକାଶ ଦେହରେ ଧକ୍କାଲାଗି ଝିଅଟି ପଡ଼ିଯାଇଛି । ଗୋଟିଏ ହାତରୁ ସବୁତକ ଚୁଡ଼ି ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି । ମା’ ବିରକ୍ତ ହେବେ ବୋଲି ସେ ବିଚଳିତ । ସେଦିନ ରେଖାର କରୁଣା ଲୁହଭରା ଆଖିକୁ ଦେଖି; ବିକାଶ ତା’ହାତରେ ଚୁଡ଼ି ପିନ୍ଧାଇଦେଇଛି । ଏହାପରେ ରେଖାସହିତ ଆଉ କେବେ ଦେଖାହୋଇନି କି ଦେଖାକରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କରିନି ବିକାଶ । ଧୀରେ ଧୀରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲିଯାଇଛି ତାକୁ । ତେବେ ବି ମଝିରେ ମଝିରେ ରେଖାର ସ୍ମୃତି ତାକୁ ବିଚଳିତ କରିଦେଉଥାଏ । ରେଖା କିନ୍ତୁ ସେଦିନର ସେଇ ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାକୁ ନିଜର ସ୍ମୃତିର ଫରୁଆରେ ସାଇତି ରଖିଛି; ଦୀର୍ଘ ଦଶବର୍ଷକାଳ । ରେଖାର ବିଶ୍ବାସ; ନିଶ୍ଚୟ ସେ ବିକାଶକୁ ଭେଟିବ ??? ରେଖା; ବିକାଶକୁ ଭେଟିଛି ଏବଂ ଭେଟିଲାପରେ ସବୁକିଛି ପରିତ୍ୟାଗ କରି

(୧) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ବିକାଶଧାରା - ୩ୟ ଖଣ୍ଡ - ହେମନ୍ତ ଦାସ - (P - 132).

(୧) ‘ସମୁଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରଣ’ - (Page - 14).

ବିକାଶ କଥାରେ ରାଜିହୋଇ ତା' ହୋଟେଲକୁ ଯାଇଛି । ତା' ସହିତ ରାତି ଦଶଟାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଟେଇଛି । ନିଜର ସର୍ବସ୍ୱଦାନକରି ରେଖା ସେଦିନ ଫେରିଆସିଛି । ପରଦିନ ସକାଳୁ ରେଖା; ବିକାଶର ମୃତ୍ୟୁଖବର ପାଇଛି । ବିକାଶ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଛି । କିନ୍ତୁ ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ରେଖାପାଇଁ ଚିଠିଖଣ୍ଡିଏ ଛାଡ଼ିଯାଇଛି କେବଳ । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ରେଖା; ହୋଟେଲର ନିର୍ଜନ କୋଠରୀରେ କେତେ ଘଷାରହି ଆମେ ଆମ ଜୀବନର ପରମ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିପାରିବୁ ବୋଲି ଆମେ ଜାଣିଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ କ’ଣ ଏ ଆନନ୍ଦ ??? କ’ଣ ଉପଭୋଗ ??? ତୁମକୁ ଛାଡ଼ି ଆସିବାପରେ ଏଇ ଗୋଟାଏ ଚିନ୍ତା; ବାରମ୍ବାର ମତେ ଆଘାତ କଲା ଯେ; ଏ ଯୋଉ ମହାସୁଖ-ଏଥିରୁ ଯଦି ପୃଥିବୀ ତମକୁ ଥରେ ବଞ୍ଚିତ କରେ ତେବେ ଠିକ୍ ସେଇ ସୁଖତ ତମକୁ ସେ ଆଉ କେବେ ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ । ଏହିକଥାତ ମହାକବି କହିଯାଇଛନ୍ତି - *There is not a joy the world can give, like that it takes away*" - ଏ ପୃଥିବୀରେ ତେବେ ମଣିଷଜୀବନର ସାର୍ଥକତା କାହିଁ ? ଆବଶ୍ୟକତା ବା କାହିଁ ?” (୧)

ନାଟକ ‘ଅନାଗତ’ରେ ନାୟିକାର ପରିଣତି କରୁଣ ହେଲାପରି; ବିକାଶର ପରିଣତି ମଧ୍ୟ କରୁଣ ହୋଇଉଠିଛି । ପଶୁପରି ବଞ୍ଚିବା ଅପେକ୍ଷା, ମଣିଷ ପରି ମରିବାକୁ ପସନ୍ଦକରି ମଦ ପିଇଛି । ଜୁଆଖେଳିଛି । ଅସ୍ଥାନ ଓ କୁସ୍ଥାନରେ ରାତ୍ରି କଟେଇଛି ଏବଂ ଶେଷରେ ଛାଡ଼ିହୋଇ ଘୋଷଣା କରିଛି - *There is not a joy the world can give, like that it takes away*" - ବିକାଶର ପରିଣତି ତେଣୁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା । ଅମୃତ ବିଳାସୀ ଯୁବକ; ବିକାଶର ମାନସମଜ୍ଜନର ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ଚିତ୍ର; ଏଥିରେ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ବିକାଶର ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଚିତ୍ର ବିଶ୍ଳେଷଣରେ ନାଟ୍ୟକାରକର ଅପୂର୍ବ ପାରଦର୍ଶିତା ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟ । ବିକାଶର ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ରୂପଚିତ୍ରଣ, ସର୍ବୋପରି ନାୟିକା ରେଖାର ସତାତ୍ତ୍ୱ-ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାକୁ ଦୀର୍ଘ ଦଶବର୍ଷକାଳ ସ୍ମୃତିର ଫରୁଆରେ ସାଇତିରଖି; ନିଜ ସତାତ୍ତ୍ୱର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇବାରେ ନାଟ୍ୟକାରକର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା-ଏକ କ୍ଳଳିତ ରୂପନେଇଛି; ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ ‘ସମୁଦ୍ରମଜ୍ଜନ’ରେ ।

ନଅଗୋଟି ଛୋଟ ନାଟକର ଏକ ସଂକଳନ- ‘ଶାଖାପ୍ରଶାଖା’ । ନାଟକ ଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ଆଦର୍ଶଗତ ବିଚାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବାସ୍ତବଧର୍ମୀ ଓ ଗୁଣାତ୍ମକ ବିଚାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାର୍ବକାଳିନ । ପ୍ରେମ, ସନ୍ଦେହ, ଅବିଶ୍ୱାସ, ପ୍ରତାରଣା, ଦେଶପ୍ରୀତି ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ସାମାଜିକ ତଥା ମାନବିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଉପରେ ଆଧାରିତ ନାଟକ ଗୁଡ଼ିକରେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ନାଟକୀୟ ଉପାଦାନ ରହିଛି । ଚରିତ୍ର ସବୁ ପୂର୍ତ୍ତି ଉଠିଛି କଳାତ୍ମକ ସଂଳାପ ସାହାଯ୍ୟରେ । ଏଗୁଡ଼ିକର ସ୍ଥାୟୀ ଆବେଦନ ରହିଛି । (୧)

(୧) ‘ସମୁଦ୍ରମଜ୍ଜନ’ - (P - 24).

(୧) ‘ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ବିକାଶଧାରା-୩ୟ ଖଣ୍ଡ- ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟପର୍ବ- ହେମନ୍ତ ଦାସ ।’ (P- 131 - 133).

ଧାରାବାହିକ ନାଟକ

ଧାରାବାହିକ ନାଟକ ବା Serial play ରେଡ଼ିଓ ନାଟକର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଭାବ । ଏହା ଦୀର୍ଘଦିନ ଶ୍ରୋତାର ଆଗ୍ରହକୁ ଧରି ରଖିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏକାଧିକ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟାମାନଙ୍କର ରୂପାୟନତା ସମୟରେ; ବେତାର ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ଏଭଳି ଦୀର୍ଘ ଶୈଳୀକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାଆନ୍ତି । Serial play ଅର୍ଥାତ୍ 'ଧାରାବାହିକ ନାଟକର' କ୍ରମ; ପରସ୍ପର ସଂପର୍କିତ ପୁଣି ପରସ୍ପରଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଏଭଳି ନାଟକର ପରମ୍ପରା ହୁଏତ ବେତାରନାଟକର ଲୋକପ୍ରିୟତା ଉପରେ ସୃଷ୍ଟିହୋଇଥିବା ସମ୍ଭବ । କାରଣ ଅଭିନୟ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା ନାଟକକୁ ଯେଉଁଭଳି ବିଷମ ପରିସ୍ଥିତି ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼େ, ସେଥିପାଇଁ ଯେତେସମୟ, ଅର୍ଥ ଓ କର୍ମକ୍ଷମତା ବ୍ୟୟ କରାଯାଏ; ତାହାପରେ ଅନୁରୂପ ଏକ ସ୍ୱୟଂସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନାଟକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବା ଅଭିନୟର ଅବକାଶ ହିଁ ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବେତାରର ଲୋକପ୍ରିୟତା ନାଟକ ଜଗତରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥିବା ଭଳି କ୍ରମିକ ପରିବେଷଣର ପରମ୍ପରା ସୃଷ୍ଟି କରିବ ବୋଲି କୁହାଯିବା ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ନୁହେଁ । ଏହି କ୍ରମିକ ନାଟକର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରୁଡ଼ିକୁ ଏହିଭଳି ଅନୁଧ୍ୟାନ କରାଯାଇପାରେ ।

- ୧) ଏହା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ (ପ୍ରାୟତଃ ୧୫ ରୁ ୩୦ ମିନିଟ୍) ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୁଏ ।
- ୨) ଏଥିରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସମସ୍ୟାକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।
- ୩) ଏହାର ଚରିତ୍ରମାନେ ବାରମ୍ବାର ଅଭିନୟ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କର ପରିଚିତ ହୋଇ ସାରିଥାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ସମସ୍ୟା ଉତ୍ଥାପନ ପାଇଁ ବିଶେଷ ଉପକ୍ରମଣିକା ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ ।
- ୪) ଏହାର ଚରିତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ସୀମିତ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ରମିକ ନାଟକରେ ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇଟି ନୂତନ ଚରିତ୍ର ଅନୁପ୍ରବେଶ କରିଥାଆନ୍ତି ।
- ୫) ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଦିନପ୍ରତି ଘଟୁଥିବା ଘଟଣାଉପରେ ଆଧାରିତ ହୋଇଥାଏ । ନଚେତ୍ ତାହା ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହକୁ ଧରିରଖିବାରେ ସମର୍ଥ ହୁଏ ନାହିଁ ।
- ୬) ଏଥିରେ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱର କ୍ଲିଷ୍ଟ ସମସ୍ୟା ରୂପାୟିତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । କାରଣ, ଏହାର ଉପସ୍ଥାପନ ପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ଦୀର୍ଘ ସମୟର ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇଥାଏ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ବୋଧହୁଏ ଓଡ଼ିଶାରେ ବେତାର ଧାରାବାହିକ ନାଟକ ଲେଖି ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଥିବା ଏକମାତ୍ର ନାଟ୍ୟକାର । ତାଙ୍କର ଏଭଳି ନାଟକ ଲେଖିବାର ପ୍ରେରଣା ସଂପର୍କରେ କିଛିଟା ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ।

- (କ) ସେ କଟକ ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରସହିତ ଦୀର୍ଘଦିନ ସଂପୃକ୍ତ ଥିଲେ ।
- (ଖ) ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବେତାରପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ନୂତନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲା ।
- (ଗ) ପଡ଼ୋଶୀ, ଲୋହାସିଂ, ମଇନା ସମାଦୃଶୀ, ସେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ, ଏଭଳି ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଥିଲେ ।

- (ଘ) ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭା, ଲୋକଚରିତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନରେ ବିଚକ୍ଷଣତା, ସର୍ବୋପରି ପରିବେଷଣ କୌଶଳ ଯୋଗୁ, ଏଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ ମୁଗଧ କରି ରଖିପାରିଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି :
- (୧) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ ।
- (୨) ଶ୍ରୀ ହରିକ ସଂସାର ।
- (୩) ତାତ୍ତ୍ୱର ବାବୁ ।
- (୪) ଏମିତି ହୁଏ ନାହିଁ ।
- (୫) ଶୁକ ଉଦାତ ।
- (୬) ବିଭ୍ରାଟ ।

‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ :

‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ ଏକ ଧାରାବାହିକ ରେଡ଼ିଓନାଟକ । ଏହା ୧୯୫୭ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସରୁ ୧୯୬୦ ମାର୍ଚ୍ଚମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସପ୍ତାହର ଗୋଟିଏ ଦିନରେ କଟକ ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରରୁ ନିର୍ଯ୍ୟାସିତ ଭାବେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଛି । ଏଥିରେ କଟକ ସହର ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଘଟିଥିବା ବହୁ ସମସାମୟିକ ଘଟଣାର ବାସ୍ତବଚିତ୍ର ସ୍ଥାନପାଇଛି । ଏହି ନାଟକର ପୁଷ୍ପଭୂମି ହେଲା; ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାର । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟି ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁ ଓ ତାଙ୍କ ପରିବାରକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାମାନ ଘଟିଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ରମିକ କାହାଣୀରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପରିବାର ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି । ତୃତୀୟ ଭାଗରେ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାରକୁ ନେଇ କାହାଣୀ ଗତିଶୀଳ ହୋଇଉଠିଛି । ଛୋଟ ଛୋଟ ଘଟଣାମାନ ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ କେତେ ତରଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ପୁଣି ସମାଧାନର ସୂତ୍ର ବାହାରି ପଡ଼ୁଛି ଆପେ ଆପେ- “ଏହା ହିଁ ‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ ନାଟକର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।

‘ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର’ କହିଲେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁ, ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କୁନ୍ତଳାଦେବୀ । ପୁଅ ବିଜୁ ଓ ଝିଅ ଲତି ଏବଂ ପୂଜାରୀ ଓ ତାଙ୍କର ସାଧୁ ତଥା ରାଧା । ପରିବାରରେ ଘଟୁଥିବା ଅନେକ ସମସ୍ୟା ଯଥା : ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଠପଢ଼ା, ପାରସ୍ପରିକ କଲହ, କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳର ଆନନ୍ଦ ଓ ପରିବାରରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ, ଦଶହରାଜନିତ ଆନନ୍ଦ ଓ ପରିବାରରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ, ଦଶହରା ପରେ କୁକୁଡ଼ାପାଳନର ଧନ୍ଦା ଓ ଏହାର ଦୁରବସ୍ଥା, ବନ୍ଧୁଆଗମନ ଓ ପରିବାରରେ ଏହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାକୁ ନେଇ ନାଟକର ଅଗ୍ରଗତି । x x x ନାଟକର ପ୍ରଥମ ଚିତ୍ରରେ ଗୃହିଣୀ କୁନ୍ତଳାଦେବୀ ଭୀଷଣ ବ୍ୟସ୍ତ- ବିବ୍ରତ । କାରଣ; ପିଲାମାନଙ୍କର ପାଠିତ୍ୱ, କଖାରୁର ପାଳେ ମୂଷା ଖାଇଦେଇଛି, ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ନିର୍ବିକାରରେ ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ା ଏବଂ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି । ସର୍ବୋପରି ଆସିଥିବା ନୂଆ ଚାମଚଟାଏ ଖାଇଯାଇଛି ।

ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟାମଧ୍ୟରୁ; ନିମ୍ନରେ ପିଲାଙ୍କ କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳ ଓ ତତ୍ତ୍ୱନିତ ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟା ଆଲୋଚିତ । କଟକର ଗଳିକନ୍ଦିରେ କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳ ଚାଲିଥିବାବେଳେ ବିଜୁ ଓ ଲତିଙ୍କର ଘରଭିତରେ

କ୍ରିକେଟ୍‌ଖେଳ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଛି । ପିଲାମାନେ କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳିବାର ଆଗ୍ରହନେଇ କଣ୍ଡା ଅମୃତ ଭଣ୍ଡାକୁ ବନ୍ଧୁ ଏବଂ ନୂଆ ବେଷ୍ଟଲଗା-ଲାୟା- ଚାମଚକୁ ବ୍ୟାବହାରିକ ଖେଳିଛନ୍ତି । ଫଳରେ ବଲ୍‌ବ୍ଲିଟିକି ରୋଷେଇଘରେ ଭାତହାଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗିଛି ଏବଂ ଚାମଚର ବେଷ୍ଟ ଭାଙ୍ଗି ମଧ୍ୟ ଯାଇଛି । ମାତ୍ର ପଚାରିଲାବେଳେ ଉଭୟ ବିଜୁ ଓ ଭତି କିଛି ନ ଜାଣିଲାପରି action କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ : ଚାମଚ କିଏ ଭାଙ୍ଗିଲା ?

ବିଜୁ : ଚାମଚ ? କୋଉ ଚାମଚ ? ତା ଚାମଚ ? (୧)

କିନ୍ତୁ ଜୋରକରି ପଚରାଗଲାବେଳେ ଉଭୟ ଉଭୟଙ୍କର ଦୋଷ ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଚିତ୍କାଟିଡ଼ି ହୋଇଛନ୍ତି । ସବୁଘରର ଭାବ-ଭାବଣାମାନେ ଏହିପରି ଛୋଟ ଛୋଟ ଗଣ୍ଡଗୋଳ କରନ୍ତି ଏବଂ ଚିତ୍କାଟିଡ଼ି ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା । ଏମିତି ସର୍ବଦା କଲିଗୋଳ, ବାଡ଼ିଆପିଟା ଲାଗିଥିବେ ପଛେ ମାତ୍ର କେହି କାହାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଖେ ରହିପାରିବେ ନାହିଁ; ପିଲାମାନେ ଯେତେ ଗୋଳବସର ହେଲେ ମଧ୍ୟ; ମାତୃଗାଳିକୁ ସେମାନଙ୍କର ଭାରିଭୟ । କାଳେ ମାତୃ ଏବଂ ଗାଳିବସିବ ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ବାଧାହୋଇ ମିଛ କହନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ସମସ୍ୟା : କୁତଳାଦେବୀଙ୍କର ଶିକ୍ଷା-ଦାକ୍ଷା ବିଶେଷ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ବହିର ନାମ ଲେଖକଙ୍କ ନାମ ଇତ୍ୟାଦି କହି ଠକାଇଛନ୍ତି । କୁତଳାଦେବୀ ନ କହି ପାରିଲାରୁ ହାରିଗଲେ ବୋଲି ପିଲାମାନେ କହିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

“ଭତି : ମୋ ବହିର ଲେଖକ ହେଲେ; ‘ପାଣିଗ୍ରାହୀ-ପ୍ରଧାନ ପଣ୍ଡା’ ।

ବିଜୁ : ମୋ ବହିର ଲେଖକ ହେଲେ; ‘ପ୍ରଧାନ ପଣ୍ଡା ପାଣିଗ୍ରାହୀ’ ।

ଆଜ୍ଞା କହିଲୁ ଦେଖି କାହାର କୋଉ ବହି । କିଏ କୋଉବହି ଲେଖିଛି ?

କୋଉ ଦୋକାନରୁ କି ବହି ମିଳିବ କହ ? (୨) ସାଧାରଣତଃ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଘରର ପିଲାମାନେ ମା’ମାନଙ୍କୁ ଅଶିକ୍ଷିତା ଭାବିଥାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଆତୁସାତୁ ନାନାକଥା କହି ଭୁଲେଇବାରେ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦ । ଅତି ସୁନ୍ଦର ତଥା ସହଜ-ସରଳ ହାସ୍ୟରସ ମଧ୍ୟରେ ଦୃଶ୍ୟଟିର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି । କାହାକୁ ପରିହାସ କରିବାର ପ୍ରୟାସ ନାହିଁ । ସବୁ ଯେମିତି ଆପେ ଆପେ ଘଟି ଯାଉଛି । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଘରର ଗୃହିଣୀମାନେ ବିଶେଷ ପାଠୁଆ ନୁହଁନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ବିଦ୍ୟା କେବଳ ଘରର ହାନିଲାଭ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ । ତେଣୁ ସେମାନେ ପିଲାମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଠକିଯା’ନ୍ତି । ଯଦିବ କୁତଳାଦେବୀ ସୁଗୃହିଣୀ ତଥାପି ଶିକ୍ଷିତା ନୁହଁନ୍ତି । ଯୋଉ ସମୟରେ ଏହି ଦୃଶ୍ୟଟି ରଚିତ ସେ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବିଶେଷ ପାଠପଢ଼ୁ ନ ଥିଲେ ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ସମସ୍ୟା : ପିଲାମାନେ ପରୀକ୍ଷା ସମୟରେ ହିଁ ପଢ଼ନ୍ତି । ପରୀକ୍ଷା ସରିବାପରେ ପାଠ ନ ପଢ଼ି ମା’ମାନଙ୍କୁ ହଇରାଣ କରନ୍ତି । ଟିଉସନ୍‌ସାର୍ ନ ଆସିବାଦିନ ପିଲାମାନଙ୍କର

(୧) ପରାପୂରି ପାରିବାରିକ (୧ମ ଭାଗ) (Page - No. - 7)

(୨) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ (୧ମ ଭାଗ) (Page No. - 222 & 223).

ଆନନ୍ଦଦିନ । ତଦାରଖ କରିବାକୁ ବାପା ଯଦି ଘରେ ନ ଥାନ୍ତି । ତାହାହେଲେ ତ ଆନନ୍ଦର ପରିମାଣ ବହୁଗୁଣିତ ହୋଇଯାଏ । ପାଠ ବଦଳରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ ଶାଠ ଅର୍ଥାତ୍ ଖେଳ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

ବିଜୁ : ତା' ହେଲେ ଅପା, ଚାଲିଆ ଆଜି ଦିନଟା ଆମର ପୂରା ଛୁଟି x x x x x
ସାରା ଆସିବେ ନାହିଁ । ବାପା ଆସିବେ ନାହିଁ । ଆଜି ଆମର ପୂରା ଛୁଟି । (୧)

ଅନ୍ୟ ଏକ ସମସ୍ୟା : ଅତିଥିଙ୍କର ଆଗମନରେ ପରିବାରରେ ଆନନ୍ଦଆସେ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଅନେକ ଅନିମନ୍ତ୍ରିତ ଅତିଥିମାନେ ଆସି ସମସ୍ୟା ପାଲଟିଯାନ୍ତି । ଦିଗମ୍ବରବାବୁଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି; ଗୋବର୍ଦ୍ଧନବାବୁଙ୍କ ସୁଖୀପରିବାରକୁ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ କରିଛି । ଗୋଟିଏ ରାତି ରୋଷେଇ ବନ୍ଦକରି ଚାକର-ପୂଜାରୀ ଯାତ୍ରା ଯିବାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି । କୁଚଳାଦେବୀ ରାମାୟଣ ପଢ଼ିବାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ଦୂରସଂପର୍କୀୟ ଦିଗ ପି'ସାଙ୍କ ଆଗମନକୁ କେହି ସହଜରେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ନିଜର ପରିଚୟ ଅତି ସୁନ୍ଦର ତଥା ନାଟକୀୟ ଭାବରେ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଦିଗ : ଚିହ୍ନିବେ କେମିତି ? ବଡ଼ଲୋକ ହୋଇ କଟକରେ ଘରଦ୍ୱାର କରି ରହିଲେ । ଆମକୁ ଆଉ ଚିହ୍ନିବେ କାହିଁକି ? ଆଜ୍ଞା, ଆଜ୍ଞା ବୋଉକୁ ଯାଇ କହ ଯେ; ମୁଁ ହଉଛି: ତୋ' ବାପାଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ମାମୁଁ ପୁଅ ଭାଇର କ୍ଲାଙ୍ଗିଙ୍କ ମାଉସୀ ପୁଅ ଭାଇ । ସେହି ହିସାବରେ ମୁଁ ହେଲି ତୋ' ବାପାଙ୍କ ପି'ସା ବୁଝିଲୁ' ? (୨)

x x x x
ଘରର ଜଣେ ଅତି ପରିଚିତ ତଥା ନିଜର ବନ୍ଧୁ ହିସାବରେ; ଦିଗପି'ସା; ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଆଧିପତ୍ୟବିସ୍ତାର କରିଛନ୍ତି । ଆସୁ ଆସୁ ତା, ଜଳଖିଆ, ଗରମପାଣି, ଭାତ ସହିତ ଆମିଷ ଇତ୍ୟାଦିର ବରାଦ କରିଛନ୍ତି । ସମାଜରେ ଏଭଳି ଅସାମାଜିକ ଲୋକଙ୍କର ଅଭାବନାହିଁ । ଅଯାଚିତ ଭାବରେ ଦୂର ସଂପର୍କୀୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଘରକୁଯାଇ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପାଇଦା ଉଠାଇବାରେ; ଏମାନେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । କେହି ନ ଚିହ୍ନିଲେ ମଧ୍ୟ; ଚତୁର କଥାକହି ସଂପର୍କ ଯୋଡ଼ିବସନ୍ତି । ଦିଗପି'ସା ଏହାର ଏକ କଳ୍ପନା ଉଦାହରଣ । ଉଦ୍ରମୁଖା ପିନ୍ଧି ସେମାନେ ଅନ୍ୟର ସୁଖ ନଷ୍ଟ କରିଥାନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ସମସ୍ୟା :

ବଜାରରେ ଜିନିଷପତ୍ରର ଦରଦାମ୍ ନଦୀଧାରାପରି ହୁହୁ ହୋଇ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ବଜାରଦର ବୃଦ୍ଧିରେ ଗୃହିଣୀ କୁଚଳାଦେବୀ ବ୍ୟସ୍ତ-ବିବ୍ରତ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

“ସେଇକଥା ମୁଁ କହୁଛି । ଏ କଟକ ସହରରେ ଆଉ ଚଳିହେବ ନାହିଁ ଦେଖୁଟି । ଗୁଆସେର 'ନ' ଟଙ୍କା, ଜହ୍ନିସେର ଆଠଶା; କୋଉ କଳିଯୁଗରେ ଏକଥା ଦେଖା ନଥିଲା ।” (୧) ଏ ଦୁନିଆଁ

- (୧) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ (୧ମ ଭାଗ) (Page - No. - 60-62)
(୨) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ (୧ମ ଭାଗ) (Page - No. - 76)
(୧) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ - (୧ମ ଭାଗ) - (Page - No. - 217)

ନିତ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ଏଠି ନିଜକୁ ଖାପଖୁଆଇ ଚଳିବା କଷ୍ଟକର ବ୍ୟାପାର । ସାଧାରଣ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାର ପାଇଁ ବଜାରଦର ବୃଦ୍ଧି ବାସ୍ତବରେ ଏକ ବିରାଟ ତଥା ଅର୍ଥନୈତିକ ସମସ୍ୟା । କାରଣ; ପରିବାରର ଅର୍ଥନୀତି ସହିତ ଗୃହିଣୀ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ସଂପୃକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ସ୍ୱଳ୍ପ ଆୟ ମଧ୍ୟରେ ଘର, କିରାଜି ସୁରୁଖୁରୁରେ ଚଳିପାରିବ; ତା'ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି । ତେଣୁ ବଜାର ଦରବୃଦ୍ଧିରେ ପରଣୀମାନେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ସମସ୍ୟା : ନକଲି ଔଷଧ ତିଆରି କରୁଥିବା କମ୍ପାନୀର ଏକେଷମାନେ ମଧୁର କଥାକହି ଲୋକଙ୍କୁ ଠକନ୍ତି ଏବଂ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟର କୌଶଳରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଲାଭ ଉଠାନ୍ତି । ସେହିପରି କୁମ୍ଭକର୍ତ୍ତା- ବିଳାସ-ବଟିକା-ମାନୁଫାକ୍ଚରରିଙ୍ଗ କମ୍ପାନୀର ଜଣେ ଏକେଷ, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନବାବୁଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ଅତିସୁନ୍ଦର କଥାକହି ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ତା'ପାଣିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ମାତ୍ର ଶେଷରେ ଜଣାପଡ଼ୁଛି ଯେ; ପରମହଂସ ଯାତ୍ରାପାର୍ଟିରେ ଏକେଷଙ୍କ ସହ ସାଧୁ-ରାଧୁଙ୍କର ପରିଚୟ ହୋଇଛି ଏବଂ ସେମାନେ ଏକେଷଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ନିଦ ବଟିକାଖାଇ ଏତେ ନିଦରେ ଶୋଇଛନ୍ତି ଯେ; ତାଙ୍କୁ କେହି ଡାକିଲେ ଉଠୁନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ଶୁଣୁ ମଧ୍ୟ ନାହାନ୍ତି । ଶେଷରେ ଗରମ ପାଣି ଢାଳି ଉଠାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲାବେଳେ ସେମାନେ ନିଜେ ଉଠିବସିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାର ଚାଷାରେ;

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ :

“ଆଜ୍ଞା ! ବାବୁ ! ଆପଣଙ୍କୁ ଆଉ କୋଉଠି ସ୍ଥାନ ମିଳିଲା ନାହିଁ ଯେ; ମୋରି ପରିବାରରେ ଏ ଚିତ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟିକଲେ । x x x x x x x
ବିଜୁ; ବୋଉକୁ କହ; ତା' ନକରି ସେଇ ଗରମ ପାଣି ରାଧୁ-ସାଧୁଙ୍କ ଉପରେ ଢାଳନ୍ତୁ ।
ସେମାନେ ଉଠିଲେ ଯାକ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ।” (୨)

x x x x x

ସାଧୁ-ରାଧୁଙ୍କ ନାମ ଶୁଣି ଏକେଷ ହୁ । ଠକାମିର ଏକ ବ୍ୟାପକ ସଂଜ୍ଞା ନିରୂପଣରେ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ସଫଳ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ସମସ୍ୟା :

ଟିକସଦାଖଲ, ଇନ୍‌ସୁରାନ୍‌ସ ପ୍ରିମିୟମ୍, ଦର୍ଜୀ ଦୋକାନରୁ ଲୁଗାପଟା ଆଣିବା, ବହୁ ପରକୁ ବେତାର ପଠାଇବା, ଭାଗଧାନ ଓ ଟଙ୍କାରଖିବା ଇତ୍ୟାଦି ଯାବତୀୟ କାମ ତୁଲାଜବାରେ କୁତଳା ଦେବା ଖୁବ୍ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ସେଥିପାଇଁ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ସଂସାର ବେଶ୍ ଶୃଙ୍ଖଳିତ । କୁତଳାଦେବା ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯିବା ପୂର୍ବରୁ; “ଏକୋଇଶ ତାରିଖରେ ମୁନିସିପାଲିଟି ଟିକସ ଦାଖଲ; ବାଇଶ ତାରିଖରେ ଇନ୍‌ସୁରାନ୍‌ସ ପ୍ରିମିୟମ୍ ଦାଖଲ, ତେଇଶ ତାରିଖରେ ଦର୍ଜୀ ଦୋକାନରୁ ଲୁଗାପଟା ଆଣିବା; x x x ଇତ୍ୟାଦି ସପ୍ତାହ ଯାକର ଟିକିନିଖି କାର୍ଯ୍ୟର ହିସାବ ଲେଖିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ।” (୧)

(୨) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ (୧ମ ଭାଗ) - (Page - No. - 176-177)

(୧) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ (୧ମ ଭାଗ) - (Page - No. - 138)'

x x x ପରିବାରର ଅନ୍ୟ ନାମ ଘର । ଏହାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ କରି ଗଢ଼ିତୋଳେ ଘରଣୀ । ଘରର ତଥା ବାହାରର ଚିକିନିଷି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟର ହିସାବ- କିତାବ ରଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନନେଇ ଘରଟିକୁ ଚଳାଇ ଥାନ୍ତି । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ନାଟ୍ୟକାର; କୁତଳାଦେବାକୁ ଯେଉଁଭଳି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ବାସ୍ତବରେ ତାହା ଏକ ଆଦର୍ଶ ଗୃହିଣୀର ଯଥାର୍ଥ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।

ଅନ୍ୟଏକ ସମସ୍ୟା : ପତି ଓ ପତ୍ନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ ବୁଝାମଣା ଓ ସୁସଂପର୍କ ଥିଲେ ଜୀବନଟା ମଧୁର ଲାଗେ । କୁତଳା ଦେବୀଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନଟା ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଯୋଉ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁ କୁତଳାଦେବୀଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ବିକୃତ ବୁଝାଇପାରି ନାହାନ୍ତି । “ବିକୃତ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବୋଉ ପାଖକୁ ଯିବାର ଜିଦ୍, ଶୋଇବା ବେଳେ ଲୁଗାକାନ୍ତି ଘୋଡ଼ାଇଦେବା କଥା । ରାତିଅଧରେ ଆରିଷ୍ଟାପିଠା ମାଗିବା ଏବଂ ସପନରେ ଅପା ଅପା ଡାକିବା ଜତ୍ୟାଦି ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କୁ ଭୀଷଣ ବ୍ୟସ୍ତ-ବିକୃତ କରିପକାଇଛି ।”^(୨)

x x x x x x

କଥାରେ ଅଛି “ଘରକୁ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ଘରଣୀ ଥିଲେ ।” ସେ ଯେପରି ଘରକୁ ଶୁଷ୍କଳିତ ତଥା ସୁସଜ୍ଜିତ କରି ଗଢ଼ନ୍ତି, ଚଳାଇ ନିଅନ୍ତି, ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼େ । ସେମାନଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଏମାନେ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୂଢ଼ ହୋଇଯା’ନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟଏକ ସମସ୍ୟା :

ପତି ଅପିସ୍ୱରୁ ହାଲିଆ ହୋଇ ଫେରିଲାପରେ ଚାହାନ୍ତି; ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ଦୁଇପଦ ମଧୁର କଥାବାର୍ତ୍ତା । ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ସେତକ ନ ପା’ନ୍ତି; ତାଙ୍କ ମନ ଖଟା ହୋଇଯାଏ । ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁ ଗତ ଚବିଶ ଘଣ୍ଟାର କଳିକୁ ଆଜି ସଂଧ୍ୟାରୁ ତୁଟାଇବାର ମନସ୍ଥ କରି ଯେତେବେଳେ ଘରେ ପାଦ ଦିଅନ୍ତି; ସେତେବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କ ଭାଇଙ୍କର ଖଣ୍ଡିତ ଚିତି ସହିତ ସାତଦିନର ଏକ ଲମ୍ବାତାଳିକା ପାଇ ନିଜକୁ ଅପମାନିତ ମନେ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସବୁ ଆଶା ତୁଟି ଯାଇଛି । ତାଲିକାଟି ତାଙ୍କୁ ଆଦେଶ ନାମା ପରି ମନେହୋଇଛି ।”^(୩)

ଅନ୍ୟ ଏକ ସମସ୍ୟା :

ଆଜିକାଲି ସମାଜରେ ପିଲାଟୋରି ଏକ ବିରାଟ ସମସ୍ୟା । କେତେକ ଅସାମାଜିକ ବ୍ୟକ୍ତି; ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଧରିନେଇ ପ୍ରତିବଦଳରେ ସେମାନଙ୍କ ପିତା-ମାତାଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥଦାବା କରନ୍ତି କିମ୍ବା ସୁଦୂର ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ବିକ୍ରି କରିଦିଅନ୍ତି । କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କୁ ବିକଳାଙ୍ଗ କରିଦିଅନ୍ତି । ପୂର୍ବରୁ ଶୁଣିଥିବା; ଫୁଲ ଶୁଫାଲ ପିଲାଧରି ନେବା କଥା-କୁତଳା ଦେବୀଙ୍କୁ ଏକ ବିଷମ ସମସ୍ୟାରେ ପକାଇଛି । ଟ୍ରେନ୍‌ରେ ଯାଉଥିବାବେଳେ ଦୁଇଜଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତରେ ଫୁଲଦେଖି-କୁତଳାଦେବୀ ସେମାନଙ୍କୁ ପିଲାଟୋର ଭାବି ଭୟ ପାଇଯାଇଛନ୍ତି ।^(୪) ପ୍ରକୃତରେ ପିଲାଟୋରି ହେଉ ବା ନ

(୨) ତତ୍ତ୍ୱେବ - (Page - No. - 145-148)

(୩) ‘ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ’ - (P. - 139)

(୪) ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ (୧ମ ଭାଗ) - (P - 200)

ହେଉ ମାତ୍ର ଥରେ ଲୋକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସନ୍ଦେହ ଆସିଲେ ପରିଣତି ଭୟଙ୍କର ହୋଇ ଉଠେ । ପିଲାଚୋରି ଘଟଣାଟିକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ଅତି ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟଚିତ୍ର ଅବତାରଣା କରିଛନ୍ତି । ସବୁ ମା'ମାନଙ୍କର ପିଲାମାନେ ଜୀବନ । ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଟିକିଏବି ଆଖି ଯେପରି ନଆସେ ସେଥପାଇଁ ସେମାନେ ସର୍ବଦା ଚେଷ୍ଟିତ ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ସମସ୍ୟା : ନାରୀ ସର୍ବଦା ସହାନୁଭୂତିଶୀଳା । ଜଣକଙ୍କ ପରିବାରିକ ଜୀବନରେ ସମସ୍ୟା ଦେଖାଦେଲେ ସେ ଆପୋଷ ବୁଝାମଣା ପାଇଁ ଆଗେଇ ଆସେ । ଅନ୍ୟ ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀ ଅଭିମାନ କରି ବାପଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ ସେ ପିଲାକୁ ବୁଝାଏ । ଖୁଆଇ ପକାଏ । ଗପକହି ଶୁଆଇ ଦିଏ । ସଜ୍ଜଦିଏ । ଅତିସ୍ବରୁ ଫେରିଥିବା ପଡ଼ୋଶୀଙ୍କ ପାଇଁ ‘ଚା’ ଆଣିଦିଏ ପୁଣି ଶେଷରେ ମନଯୋଡ଼ିବା ପାଇଁ ପଡ଼ୋଶୀଙ୍କ ସହିତ ମିଶି କଥାବାର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ କରିଥାଏ । କୁନ୍ତଳାଦେବୀଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ଅସକ୍ତତା ପରିବାରକୁ ସଜାଡ଼ିବାକୁ ସୀତାଦେବୀ ଆଗେଇ ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ଘରର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ବ ତୁଲାଇ ନିଅନ୍ତି । କାରଣ; ତାଙ୍କ ମତରେ; “ପତି-ପତ୍ନୀର ବନ୍ଧନ କେବଳ ଇହଲକ୍ଷ୍ମରେ ନୁହେଁ-ପରଲକ୍ଷ୍ମରେ ମଧ୍ୟ” । (୨) ଆଜିକାଲି ଯୁଗରେ ଭଲ ପଡ଼ୋଶୀଟିଏ ପାଇବା ବାସ୍ତବରେ ଏକ ବିରାଟ ସମସ୍ୟା । ଚାକିରିବାକିରି କରି ସହରରେ ରହିଲେ ଯଦି ପଡ଼ୋଶୀ ଭଲ ହୋଇନଥାନ୍ତି; ତାହାଲେ ଜୀବନ ଦୁର୍ବିସୟ ହୋଇଉଠେ । କାରଣ; ଭଲରେ-ମନ୍ଦରେ, ସୁଖରେ-ଦୁଃଖରେ ସେହିତ ଏକା ସାହାରରସା । ସୀତାଦେବୀ ଆଦର୍ଶ ପଡ଼ୋଶୀର କ୍ବଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ନାଟ୍ୟକାର ସୀତାଦେବୀଙ୍କର ଯେଉଁଭଳି ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି; ବାସ୍ତବରେ ତାହା ଏକ ଆଦର୍ଶନାରୀ ତଥା ଆଦର୍ଶ ପଡ଼ୋଶୀର ଯଥାର୍ଥ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।

X X X X X

ଏସବୁ ସବୁେ ଦଶହରା ପାଳନର ହଟହଟା, କୁକୁଡ଼ା-ପାଳନରୁ ଦୁରବସ୍ଥା, ଘରବଦଳି ଏହିପରି ଅନେକ ଖୁଣ୍ଟିନାଣି ତଥ୍ୟକୁ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାରରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ନାଟ୍ୟକାର “ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ”ର ପ୍ରଥମ ଭାଗକୁ ଗଢ଼ିମତ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଅନୁଧ୍ୟାନ; କେବଳ ଯେ; ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ସାମିତ ତା’ ନୁହେଁ ବରଂ ଏଥିସହିତ ଅଳ୍ପ ବହୁତେ କଟକ ସହରର ସମସ୍ୟା ଏବଂ ତାହାର ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା ଉପରେ ମଧ୍ୟ; ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି । ସାଧାରଣ ଲୋକ ସମାଜ ପ୍ରତି ନିଜର ଆତ୍ମିକ ସମ୍ବେଦନା ଜଣାଇ; ସମସ୍ୟା ସହିତ, ଜନତା ସହିତ ମିଶି ଏକାକାର ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି ।

ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ ନାଟକ (୨ୟ ଭାଗ) :

‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ ନାଟକର ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନିମ୍ନ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରର ଦୈନିଦିନ ଜୀବନର ନିଜ୍ଞକ ବାସ୍ତବଚିତ୍ର ହିଁ ରୂପାୟିତ । ଭୋଲିବାରୁ, କବିପରିବାର, ମାଷ୍ଟରବାରୁ, ଶୋଭାଦେବୀଙ୍କ ପରିବାର, ଗାଁ ମହାଜନ, କଟକୀବାରୁ ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ

ପରିବାରର ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟାକୁ ଜୀବନ୍ତ କରି ଗଢ଼ିତୋକିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ତଥା ଲୋକମାନଙ୍କର ନାଟକ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି; ନାଟ୍ୟକାର ଏହାର ୨ୟ ଭାଗର ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ନାଟକର ପ୍ରତିଟି ଚିତ୍ର, ଚରିତ୍ର ଓ ଘଟଣା, ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନରୁ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବାରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନ୍ତ ତଥା ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ମନେହୁଏ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ; ୧୯୫୮ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟମାସରୁ । ପ୍ରତିଥର ମାସରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ପରିବାର ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇ ସେତେବେଳେ ବେଶ୍ ଲୋକପ୍ରିୟତା ହାସଲ କରିପାରିଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

ଓକିଲ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର :

ଓକିଲ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର କହିଲେ ଗଣେଶ୍ୱର ବାବୁ; ପତ୍ନୀ ପାର୍ବତୀ ଦେବୀ; ପୁଅଝିଅ ତଥା ମୋହରିର ନବଘନବାବୁ, ଓକିଲାତି, କଚେରୀପୋଷାକ, ସର୍ବୋପରି ଝିଅର ବିବାହ ନିମନ୍ତେ ଆଚରିତ କୃତନୀତି ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ; ୧୯୫୮ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ମାସ । x x x x ଝିଅର ବିବାହ ନେଇ ବାପମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା; ମା'ମାନେ ସାଧାରଣତଃ ବେଶୀ ଚିନ୍ତିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ବାପାମାନେ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତରହି ଏଥିପ୍ରତି ହେଲା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାନ୍ତି । ଗଣେଶ୍ୱର ବାବୁଙ୍କ ହେଲାଯୋଗୁଁ, ପାର୍ବତୀଦେବୀ ଅଗତ୍ୟା ନିଜ ଆୟୋଜନ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ପୁରୀ ଯାଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନର ବାହାନା କରିଛନ୍ତି (୧) ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ସହାୟତା କରିଛନ୍ତି; ପାର୍ବତୀ ଦେବୀଙ୍କର ଭାଇ । x x

x x x x

x x x x x କ୍ଷତ୍ରୀୟମାନଙ୍କର ସାଥୀ ଧନୁ ଓ ତାର । ତାଙ୍କର ମାନଙ୍କ ସାଥୀ ସେଥୋଷୋପ ପରି ଓକିଲମାନଙ୍କର ସାଥୀ ତାଙ୍କ ପେଷା ଓ ପୋଷାକ । ଯୁଆଡ଼େ ଗଲେ ମଧ୍ୟ; କଚେରୀ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିବାକୁ ଭୁଲନ୍ତି ନାହିଁ ସେମାନେ । ଗଣେଶ୍ୱର ବାବୁ କଟକଛାଡ଼ି ପୁରୀ ଆସିଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର କଚେରୀ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିବାକୁ ଭୁଲିନାହାନ୍ତି । ସତେକି ତାଙ୍କ ପୋଷାକୀ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ନିଜର ପ୍ରକୃତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଥାଏ । କାହାକୁ ପରିହାସ କରିବାର ପ୍ରୟାସ ନାହିଁ ଅଥଚ ହାସ୍ୟରସର ଆରା ସ୍ୱପ୍ନ ।

ତାଙ୍କର ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୯୫୮ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ । ତାଙ୍କରବାବୁଙ୍କ ପରିବାର କହିଲେ; ତାଙ୍କର ବାବୁ; ପତ୍ନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀ, ଝିଅ-ମାଧବୀ ଓ କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ବାବୁ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଔଷଧର ଭାତିସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି” x x x x x କଥାରେ ଅଛି; ‘ଦୀପତଳ ସର୍ବଦା ଅନ୍ଧାର’ । ତାଙ୍କରମାନେ ଔଷଧଦେଇ ଅନ୍ୟର ରୋଗଭଲ କରିଥାନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ନିଜ ଘର ଲୋକଙ୍କୁ ଔଷଧ ଦେଲାବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ କାଠିକର ପାଠ ହୋଇଯାଏ । କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ବାବୁଙ୍କୁ କ୍ଷୁର ହୋଇଛି ଅଥଚ ସେ ଔଷଧ ଖାଇ ନାହାନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀଙ୍କର ଅରାଆଜୁଲିଟିଏ ବାହାରି ଭାଷଣ ବିହୀନ ତଥାପି ସେ ଔଷଧ ଖାଇବାକୁ ନାରାଜ ।

(୧) ‘ପୁରୀପୁରି ପାରିବାରିକ’ (୨ୟ ଭାଗ) ଓକିଲ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର - P - 14.

ଔଷଧ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେ ପ୍ରାଥମିକ ଚିକିତ୍ସାର ଆୟୋଜନ କରିଛନ୍ତି, ମାଧବୀର ଦାନ୍ତମୂଳ ବିଛୁଛି । ମାତ୍ର ଜାପ୍ରାନ୍ ନଡ଼ିଆ ରସ ଆଉ ଭିନେଗାର୍ ଦିଆ ମାଂସ ତରକାରୀ ଖାଇପାରିବନି ବୋଲି ଦାନ୍ତରେ paint ଲଗାଉନାହିଁ । ଅରା ଆଙ୍ଗୁଳିଟି ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀଙ୍କୁ ଭାଷଣ କଷ୍ଟ ଦେଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; କ୍ବାଇଁଙ୍କୁ ନିଜହାତରେ ମାଂସ ତରକାରୀ ରାନ୍ଧି ଖୁଆଇଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ : ଏତେ ଦିନରେ ଛୁଆଟା ମୋର ଘରକୁ ଆସିଛି । ମୁଁ ଯାଇ ତେଣେ ଶୋଇବି । ଏଣେ ପୂଜାରୀ, କଞ୍ଚା - ଦରସିଆ, ଯାହାର ପାରିବ ତା' ଆଗରେ ନେଇ ଥୋଇଦେବ ।” (୧) x x x କ୍ବାଇଁ ଆସିବାର ଥିଲେ ଶାଶୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଆଦୌ ତଳେ ଲାଗେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ କଷ୍ଟକୁ ପଛରେ ପକାଇ ନିଜ ହାତରେ କ୍ବାଇଁଙ୍କ ପାଇଁ ନାନା ଦରବ ରାନ୍ଧି ବସନ୍ତି । ଯେତେ ପ୍ରକାର କରି କ୍ବାଇଁଙ୍କୁ ଖୁଆଇ ପାରିବେ; ସେତେ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ଏହାର କୂଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ । ତାହାର ପତ୍ନୀ ହେଲେବି ହାତ କଷ୍ଟଠାରୁ କ୍ବାଇଁ ଚର୍ଚ୍ଚା ତାଙ୍କର ବଳିପଡ଼ିଛି ।

ଗାଁ-ମହାଜନଙ୍କ ପରିବାର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୯୫୮ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ । ଗାଁ ମହାଜନଙ୍କ ପରିବାର କହିଲେ; ମହାଜନ ସଦେଇ ସାହୁ, ସନାବୋଉ, ପୁଅ-ଝିଅ ମାଳ ଓ କୁଣ୍ଡିଆ ଏବଂ ମଥୁରୀ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସଦେଇ ସାହୁର କୃପଣତା ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ଭଲ ପିନ୍ଧିଲେ ଭଲ ଖାଇଲେ ବେଶୀ ଖର୍ଚ୍ଚ ଭାବି; ମହାଜନମାନେ ଏସବୁକୁ ଆଦୌ ପ୍ରଶ୍ନସ୍ଥ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ନାନା ଆଳ ଦେଖାଇ ପାକି ଦିଅନ୍ତି । ଦଶହରା ପର୍ବରେ ସମସ୍ତେ ଭଲ ଲୁଗାପଟା ପିନ୍ଧନ୍ତି । ନାନା ପ୍ରକାର ପିଠା-ପଣା କରି ଖାଆନ୍ତି ଏବଂ ସାଇପଡ଼ିଶାରେ ବାନ୍ଧନ୍ତି । ମାତ୍ର ସଦେଇସାହୁ ଏହାର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ । ବେଶୀ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଯିବ ବୋଲି; ମାଳ ଓ କୁଣ୍ଡିଆକୁ ସେମାନଙ୍କର ମନମୁତାବକ ପାରାଗାଓଁ ଶାଢ଼ୀ ଏବଂ ବେଲ୍ଟ ଦିଆ ଯେପରିକିବାକୁ ମନାକରିଦେଇଛି ସଦେଇସାହୁ । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି; “କାହିଁକି ? ଏ ରାଜ୍ୟରୁ କ’ଣ କନାଧଡ଼ି ଉଠିଗଲାକି ? ଯେଉଁ ଉପରେ ଭିଡ଼ିବା ପାଇଁ ପଇସା ଦିଆହେଉ ବେଲ୍ଟ କିଣାହେବ ? x x x ପିଲାଟି ଦିନରୁ ଲୁଗାବେବସା କରିଆସିଛି । ମାଣିଆବନ୍ଦୀ ଗୋଲ୍‌ନଗରୀ-ପାଟେଣୀ ଗାଁ ଶାଢ଼ୀ ଆଣିଚି ହେଲେ ପାରା ଗାଁ କୋଉଠି ? ସେ ଶାଢ଼ୀ କେମିତି ? - ସେ ହାଲତ ମତେ କିଛି ଜଣାନାହିଁ ମା’ । (୧) x x x ସହଜ ଓ ସରଳ ହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି । କାହାକୁ ପରିହାସ କରିବାର ଛଳନା ନାହିଁ ।

(୧) ‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ (୨ୟ ଭାଗ) ତାହରବାବୁଙ୍କ ପରିବାର - P- 58.

(୧) ‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ (୨ୟ ଭାଗ) ଗାଁ ମହାଜନଙ୍କ ପରିବାର । P- 88- 90.

କବି ପରିବାର :

ଏହା ପ୍ରଚାରିତ ହୁଏ ୧୯୫୮ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସରେ । କବି ମାନସବାବୁ । ପଦ୍ମା ରାଧାଦେବୀ, ଶୁଶ୍ରୁ-ଶୁଶ୍ରୁର-କୁଞ୍ଜବାବୁ, ଶାଳା ଯମୁନା ଓ ଶାଳକ ଭବ ଆଦିଙ୍କୁ ନେଇ କବି ପରିବାର ଗଠିତ । କବିତା ଲେଖାର ସମୟ; ପାରିବାରିକ ସମୟ ସର୍ବୋପରି କବିମାନସର ଅସହାୟତାର ଚିତ୍ର ଆଲୋଚ୍ୟ ‘କବି କବିବାର’ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚିତ । ‘ସଂସାର ପତ୍ରିକା’ ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ; ମାନସବାବୁ କବିତାଲେଖାରେ ମଗ୍ନ ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦୁଇଧାଡ଼ି କବିତା ଲେଖିଲାବେଳକୁ ସେଥିରେ ପଦ୍ମା ରାଧା ଦେବୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଛେଦ ଟାଣିଛନ୍ତି । x x x ମାନସବାବୁ କବିତାଲେଖି ଅନେକ ପ୍ରଶଂସା ପାଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ପାଇଁ କବିତାଟିଏ ଲେଖିଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି । ଶୁଶ୍ରୁର କୁଞ୍ଜବାବୁଙ୍କର ମଙ୍ଗଳାଦାନୁରାଣୀଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ମୃତିଟିଏ । ଶାଳା-ଯମୁନାର ଭାଇବାହାଘର ପାଇଁ ଏକାବେଳେକେ ସାତ-ସାତଟା ଗୀତ, ଶାଳା-ଭବନାଥର ‘ଭବନାଥ ମାର୍ଗ ବିଡ଼ି’ ପାଇଁ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଗୀତଟିଏ ଦରକାର । ମମତାଙ୍କର କବିତାଲେଖା କଥା ଶୁଣି; ମାନସବାବୁଙ୍କ କବିତାଲେଖା; କେତେବେଳକୁ ପଲ୍ଲୀତକ ସୈନିକ ପରି ପଲ୍ଲୀୟନ କଲାଣି । ଏଇଆ ହେଲା, ସାଂସାରିକ କବି ମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା । ନିରୋକା ପରିବେଶ ହିଁ, ଲେଖାଲେଖି କରିବାକୁ ଖୋରାଜ୍ ଯୋଗାଇଥାଏ । ମାତ୍ର ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ଏସବୁ ସମ୍ଭବ ହୁଏନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ଅନେକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଅନେକ ବାଧା-ବିଘ୍ନ ସଫିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଯୋଉଥିପାଇଁ ସେମାନେ ନିଜକୁ ଧିକ୍କାର କରନ୍ତି । କବି ମାନସବାବୁ ଏହାର ଢୁଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ; x x x “ଆଉ ଯୋଉମାନେ ଏମିତି ଘର-ସଂସାର, ପରିବାରର ଜଞ୍ଜାଳରେ ଛଟପଟ ହେଉଛନ୍ତି; ସେମାନେ କ’ଣ ମୋରି ପରି ନିର୍ବୋଧ !!” (୨)

ପ୍ରିୟବାବୁ ଅଡ଼ିଟରଙ୍କ ପରିବାର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୯୫୯ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ । ପ୍ରିୟବାବୁ ଅଡ଼ିଟର କହିଲେ; ପ୍ରିୟବାବୁ, ତାଙ୍କ ପଦ୍ମା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦେବୀ, ଝିଅ ଓ ଝିଅର ସାଙ୍ଗ ବିଜୁ ଓ ରାମୁ ଏବଂ କୁଞ୍ଜ ଇତ୍ୟାଦି । ସାମାଜିକ ନୀତି-ନିୟମ, ଜନସଂଖ୍ୟାର ହ୍ରାସ ପ୍ରସାର ଏବଂ ଜନ୍ମ-ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଇତ୍ୟାଦି ନେଇ ପ୍ରିୟବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ଗଠିତ ।

ନାଟ୍ୟକାର କଣ୍ଢେଇ ବାହାଘର ମାଧ୍ୟମରେ ସାମାଜିକ ପରମ୍ପରାକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । କରଣଘରେ ଝିଅ ବିଦାବେଳେ ସାଙ୍ଗରେ ଧାଇଁମା’ ଯିବା ଏକ ବିଧି । ବିଜୁ ଓ ରାମୁ କଣ୍ଢେଇ ବାହାଘର କରିଛନ୍ତି । ବିଧିଅନୁଯାୟୀ ରାମୁ; ଝିଅକୁ ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ଦେଇଛି ମାତ୍ର ଧାଇଁ ମା’ ସାଙ୍ଗରେ ନ ପଠାଇବାରୁ ବିଜୁ; ବୋହୂକୁ ଛାଡ଼ି; ପୁଅକୁ ନେଇ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ବିଜୁ ବରପିତା । ତେଣୁ ସେ ତା’ ଛାନ୍ଦାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ଉପଯୁକ୍ତ ପରିମାଣରେ ଯୌତୁକ ଦେଇ ମଧ୍ୟ କେବଳ ଧାଇଁମା’ଟିଏ ନ ପଠାଇବାରୁ ବରପକ୍ଷ ଫେରିଯାଇଛନ୍ତି । ଏହା ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ବିଧି । କିନ୍ତୁ ଏ ସମୟରେ ଧାଇଁ ମା’ର ପରମ୍ପରା ହୁଏତ ସମାଜରେ ଆଉ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପିଲାମାନେ ଯାହା

ପରିବାରରୁ ଶୁଣିଛନ୍ତି; ତାହାକୁ ହିଁ ରୂପାୟିତ କରିଛନ୍ତି । x x x x x ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ଆମ ଦେଶର ଏକ ଜାତୀୟ ତଥା ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସମସ୍ୟା ହୋଇଥିବାରୁ; ପ୍ରିୟତାରୁ ନିଜର ପରିବାରକୁ ଗୋଟିକରେ ସାମିତ ରଖି; ସମାଜକୁ ଏକ ଶିକ୍ଷାଦେବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ସବୁ ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱପ୍ନରେ ହିଁ ରହିଯାଇଛି ଯେତେବେଳେ ସେ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଛନ୍ତି ଯେ; ସେ ଆଉ ଏକ ଭାବା ସନ୍ତାନର ଜନକ ହେବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଶୋଭାଦେବୀଙ୍କ ପରିବାର :

ଶୋଭାଦେବୀଙ୍କ ପରିବାର କହିଲେ; ଶୋଭାଦେବୀ ବେକାର ପତି ମାଧବ ବାବୁ ଏବଂ ପିଲାମାନେ । ପତି-ପତ୍ନୀର ଆଦର୍ଶ ସଂପର୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଭୂମିକା, ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ, ସର୍ବୋପରି ବେକାର ସ୍ୱାମୀ ମାଧବବାବୁଙ୍କ ଅସହାୟତାକୁ ନେଇ ନାଟକଟି ଗତିଶୀଳ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ହୁଏ; ୧୯୫୯ ମସିହା ମେ' ମାସରେ ।

ଶୋଭାଦେବୀ Hospital ରେ ନର୍ସ କାମ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପତି ମାଧବ ବାବୁ ବେକାର । ତେଣୁ ଶୋଭାଦେବୀ Hospital କୁ ଗଲାପରେ ମାଧବବାବୁ ଘରର ତଥା ପିଲାମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଭଲମନ୍ଦ ବୁଝନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାର ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଦର୍ଶ ପତି-ପତ୍ନୀର ସଂପର୍କକୁ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ବିବାହ ପରେ ପତି-ପତ୍ନୀ ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ତଥା ସହକର୍ମୀ । ତେଣୁ ଉଭୟେ; ଉଭୟଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । x x x ଯୋଡ଼ା ପରିବାରରେ ବାପାମାନେ; ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ସ୍ନେହ କରିଥାନ୍ତି ; ସେଠି ମା' ମାନେ ଶାସନ କରିଥାନ୍ତି । କାରଣ; ଦୁହିଁଙ୍କ ସ୍ନେହରେ ପିଲାମାନେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ଅନେକ ଥାଏ । ମାଧବବାବୁଙ୍କ ଆଦର ଯତ୍ନ ଯୋଗୁ; ଶୋଭାଦେବୀ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିଛନ୍ତି । କାରଣ ବିନା ଶାସନରେ ପିଲା ବିଚିତ୍ରିଯିବେ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଶୋଭା: “ତମେ ବୁଝିନ ! ତମୁଁ ତ ଦୁନିଆଁ ଯାକର ସ୍ନେହ ପାଇଛନ୍ତି । ମୋରୁ ଚିକିତ୍ସା ଶାସନ ନ ପାଇଲେ ବିଚିତ୍ରିଯିବେ ।” (୧)

x x x x x

ଶୋଭାଦେବାଳ ପରିବାର ଏକ ଆଦର୍ଶ ପରିବାର । ଯୋଉଠି ଅଛି; ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହ,
ସହଯୋଗ ଓ ସଦ୍‌ଭାବ ।

ଭକ୍ତବି ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଉକ୍ତି :- “ବୈକୁଣ୍ଠ ସମାନ ଆହା ଅଟେ ସେହି ଘର,
ପରସ୍ପର ସେହି ଯହିଁଆଁ ନିରନ୍ତର।” (୨) ଶୋଭାଦେବୀଙ୍କ

x x x x x

ପରିବାର ପାଇଁ ବାହାରେ ପ୍ରୟତ୍ନ ।

ଓଡ଼ାର ସିଅର ବାବଦ ପରିବାର :

ଓଡ଼ିଆର ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର କହିଲେ; ଓଡ଼ିଆର ଦିବାକର ବାବୁ; ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ, ପୁଅ-ଝିଅ ଏବଂ ଅତିଥି ସୁଦ୍ଧା ପିଂସା । ଅନିମନ୍ତ ଅତିଥି ଆଗମନ, ସବୋପରି ଦାମ୍ପତ୍ୟ କଳହର ଚିତ୍ର ହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚିତ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ହୁଏ ୧୯୫୯ ମସିହା ଜୁନ ମାସରେ ।

(୧) 'ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ' (୨ୟ ଭାଗ) ଶୋଭାଦେବୀଙ୍କ ପରିବାର - P - 214.

(୨) ମଧ୍ୟସ୍ତବନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ - ଛାନ୍ଦମାଳା - ପରିବାର P - 30.

ଅତିଥିଙ୍କର ଆଗମନରେ ପରିବାରରେ ଆନନ୍ଦ ଆସେ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ବେଳେବେଳେ ଅଯାଚିତ ଅତିଥିମାନଙ୍କ ଆଗମନ; ପରିବେଶକୁ ଜଟିଳ କରିଥାଏ । ଘରଣୀ ବାପଘରକୁ ଯିବା ସମୟରେ ହଠାତ୍ ଦିଗ ପି'ସାଙ୍କର ଆଗମନ; ପରିବାରରେ ଅଶାନ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଘରଣୀ ଅଭିମାନ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ପରିବେଶକୁ ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ଯାଇ ଦିବାକରବାବୁ ପି'ସାଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚାର ଆନ୍ଦୋଳନ କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଅଭାବରୁ ପୋଡ଼ପିଠା ପୋଡ଼ି ପଥରପରି ଟାଣ ହୋଇଯାଇଛି । ଲୋକ ଗଳାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି; ଘରଣୀ ଅତିଥିଙ୍କର ସହାର କରିଛନ୍ତି ସତ, ମାତ୍ର ଦିବାକର ବାବୁକୁ ଦୁଇପଦ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ଶୁଣାଇବାକୁ ଭୁଲିନାହାନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

ବୋଉ :

“ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି କୋଠା ତିଆରି କରେଇଛନ୍ତି - ଭାଟି ଭାଟି ଲଟା ପୋଡ଼େଇଛନ୍ତି - ପିଠାଟିଏ ପୋଡ଼େଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।” (୧) କଥାରେ ଅଛି; Practice makes a man perfect ଅଭ୍ୟାସ ହିଁ ମଣିଷକୁ ଉପଯୁକ୍ତ କରି ଗଢ଼ିତୋଳେ । ଦିବାକର ବାବୁଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ନଥିବାରୁ ପିଠା ପୋଡ଼ି ଟାଣ ହୋଇଯାଇଛି । ଯେତେ ରାଗ-ଅଭିମାନ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ଅତିଥିଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚାପାଇଁ ଘରଣୀ ସର୍ବଦା ଆଗଭର । କାରଣ ଏହାଦ୍ୱାରା ଘରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବଢ଼ିଥାଏ ।

ହେଲୁଅ ଅଫିସରଙ୍କ ପରିବାର :

ହେଲୁଅ ଅଫିସରଙ୍କ ପରିବାର ପ୍ରଚାରିତ ହୁଏ; ୧୯୫୯ ମସିହା ଜୁଲାଇମାସରେ । ହେଲୁଅ ଅଫିସର ତୋଳାବାବୁ, ପତ୍ନୀ ସୀତାଦେବୀ ଓ କାଶୀନାଥ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କୁ ନେଇ ତାଙ୍କ ପରିବାର ଗଠିଶାଳ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତୋଳାନାଥବାବୁଙ୍କ ଦୁରବସ୍ଥା ହିଁ ବର୍ଣ୍ଣିତ । କଟକସହରକୁ ମଶା, ମାଛି ତଥା ଛାରପୋକଙ୍କ ଦାଉରୁ ରକ୍ଷାକରିବାପାଇଁ ହେଲୁଅ ଅଫିସର ଏକ ବାରଘଣ୍ଟିଆ ଷ୍ଟିମ୍ପର ଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ନିଜ ଘରେ ଏହାର ପରୀକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ତାତ୍ତ୍ୱଗମନକୁ ମଧ୍ୟ ଚାଲେଞ୍ଜ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି :

“ବୁଝିଲ ସେମାନେ ତାତ୍ତ୍ୱର ହେଉଛନ୍ତି - ରୋଗୀର ରୋଗ ଦେଖିବା ପାଇଁ । ଆମେ ହେଲୁଅ ସର୍କିସବାଲା ଯାହା କରୁଛୁ; ସେଥିରେ କାହାରି ଆଦୌ ରୋଗ ହବନ ନାହିଁ । ଯଦି ଆମେ ସଫଳ ହେବୁନା; ତେବେ ସେମାନେ ଏକାବେଳେକେ ବେକାର ହୋଇବସିବେ ।” (୧) ଏଥିପାଇଁ ଆଗରୁକଙ୍କ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଇଛି । x x x x x ଉତ୍ତମ ସମାଜ ଗଠନରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ନାଟ୍ୟକାର ଜନଜୀବନକୁ ତନ ତନ କରି ଅନୁଶୀଳନ କରି; ଦେହଶରୀରର କାରଣ ସ୍ୱରୂପ ମଶା, ମାଛି ଓ ଛାରପୋକ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କୁ ଦାୟୀ କରିଛନ୍ତି ।

କଟକବାବୁଙ୍କ ପରିବାର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୯୫୯ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟମାସ । କଟକବାବୁ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ନେଇ କଟକବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ଗଠିଶାଳ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କଟକ ସହରର ବିଭିନ୍ନ

(୧) ‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ (୨ୟ ଭାଗ) ଓଭରସିଅର୍ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର । P - 249.

(୧) ‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ (୨ୟ ଭାଗ ହେଲୁଅ ଅଫିସରଙ୍କ ପରିବାର) P - 261.

ସମସ୍ୟା ଯଥା : ଉଡ଼ାଘର ସମସ୍ୟା, ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍ ସମସ୍ୟା, ପାଣିର ସମସ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ସମସ୍ୟା ରୂପାୟିତ । କଟକବାସୀ ନିଜ ଚାକିରିଜୀବନର ବାରବର୍ଷ ଭିତରେ ଅନ୍ତତଃ ବାରଶହଥର ଚେଷ୍ଟାକରିଥିବେ ଓଡ଼ିଶାର ନଗରୀରଘ୍ କଟକ ସହରକୁ ଆସିବାପାଇଁ । ବାରବର୍ଷପରେ ତାଙ୍କର କଟକ ବଦଳି ହୋଇଛି । ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମାନାହିଁ । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । ହଁ ! ଏ ବାର ବର୍ଷ ଭିତରେ ଏଇ ବଦଳି ପାଇଁ ମୁଁ ବାରଶହ ଫସି ଫିକର କରିଥିବି । ଓଡ଼ିଶାର ନଗରୀରଘ୍ ଏଇ କଟକ ସହରରେ ପାଞ୍ଚ ତିନି ବର୍ଷ ନରହିଲେ ଆଉ ହେବା କ’ଣ, ତା’ ସାଙ୍ଗକୁ ପୁଣି ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍‌ପାଣି ପାଇପ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।” (୨)

x x x x x

ଜଟଳୀ ବାବୁଙ୍କର ସବୁସ୍ୱପ୍ନ-ସବୁଖୁସି-ସବୁ ଆଶା କେବଳ ଆଶାରେ ହିଁ ରହିଯାଇଛି ।
 ଯେତେବେଳେ ପାଣିକଳ ପାଖରେ ତାଙ୍କୁ ଲାଜନ୍ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ହାତପଞ୍ଜା ବୁଲାଇ
 ରାତ୍ରିକାଟିବାକୁ ପଡ଼ିଛି ।

x x x x x ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ଦୀର୍ଘଦିନ କଟକ ସହରରେ ରହିବା ଫଳରେ କଟକ ସହରର ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛନ୍ତି । କଟକ ଏକ ଜନାକୀର୍ଣ୍ଣ ସହର ହେଲେ ମଧ୍ୟ; ଏଠାରେ ବହୁ ସମସ୍ୟା ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଭଡ଼ାଘର ସମସ୍ୟା ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ସ୍ତରକାରୀ ଚାକିରିଆ ନିଜ ଅବସ୍ଥାକୁ ଚାହିଁ ଘରଭଡ଼ା ନିଏ । କଟକବାସୀଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଘରଭଡ଼ା ନେଇଛନ୍ତି; “ସେଥିରେ ବଖରାଏ କୋଠା, ବଖରାଏ ଖପରିଲି, ବଖରାଏ ଟିଣଛାତ, ଆଉ ରୋଷେଇଘର ବଖରାଟା ଚାଲିଛପର ।”^(୩) ଏହିପରି ଚାରିକିସମର ବଖରା ରହିଛି । ସହରର ଅଧିକାଂଶ ଭଡ଼ାଘର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏହିପରି ହୋଇଥିବାରୁ ଚାକିରିଆ ବିଚରା ଏପରି ଘରଭଡ଼ା ନେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

x x x x x

ସମଗ୍ର ଆଲୋଚନାକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ; ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ତ୍ରିମୁଖୀ ସମସ୍ୟା ଉପରେ ଧ୍ୟାନ ଆକର୍ଷଣ କରିଛନ୍ତି ଯଥା : (୧) ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟା (୨) କଟକ ସହରର ସମସ୍ୟା । (୩) ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା । କିନ୍ତୁ ସେ ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ଆହରଣ କରିଛନ୍ତି; ସେତେବେଳେ ଜନତା ସହିତ ମିଶି ଏକାକାର ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଆଲୋଚନାଗୁଡ଼ିକ ଜୀବନ୍ତ ମନେହୋଇଛି । କଟକ ସହରର ବିଭିନ୍ନ ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟା ତଥା କଟକ ସହରର ସମସ୍ୟାକୁ ତନୁ ତନୁ କରି ଅନୁଶୀଳନ କରି; ଅତିସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଆଲୋଚ୍ୟ “ପରାପୁରି ପାରିବାରିକ” ନାଟକର ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

x x x ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରଥମେ ଧାରାବାହିକ ନାଟକ ରଚନାର ପରମ୍ପରା ଗୋପାଳ ବାବୁ ହିଁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଧାରାବାହିକ ନାଟକ; ଯେଉଁଥିରେ ଶ୍ଵେତା ଦୀର୍ଘଦିନଧରି ନାଟକର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ

(୨) 'ଡଢ଼େବ' - କଟକବାସୀଙ୍କ ପରିବାର । - P - 286-287.

(୩) ତଡ଼େବ (କଟକା ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର) । P-287.

ସଂସ୍କୃତିରେ ଆସିବାର ସୁଯୋଗପାଏ ଏବଂ ନିଜକୁ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସାମିଲ କରିଦେବା ପାଇଁ ଅବସର ପାଏ । “ଗୋହାଟାର ମଇନା ସମ୍ଭାବ” କିମ୍ବା ପାଟଣାର ‘କୋହାସି’ର ସଫଳତା; ହୁଏତ ଏ ଦିଗରେ ତାଙ୍କୁ (ନାଟ୍ୟ କାରକୁ) ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଥିବ । ସେଥିପାଇଁ ‘ପୁରାତ୍ତ୍ୱ ପାରିବାରିକର’ ପରିକଳ୍ପନା । ଏହା ୧୯୫୭ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟମାସରୁ ଆରମ୍ଭହୋଇ ୧୯୬୦ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚରେ ଶେଷ ହୋଇଥିଲା । ସମଗ୍ର ନାଟକ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମଭାଗରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନବାବୁ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗରେ ସହରର ଅନ୍ୟ ଦଶଟି ପରିବାରର ଚିତ୍ର ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା । ମଧ୍ୟବିର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନବାବୁଙ୍କ ପରିବାରରେ ଥିଲେ ସ୍ତ୍ରୀ କୁନ୍ତଳା, ପୁଅ ବିଜୁ, ଝିଅ ଇତି ଏବଂ ପୂଜାରୀ ମାଧୁ ତଥା ଚାକର ରାଧୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକଥର ପରିବାରର ଗୋଟିଏ ଧୃଷ୍ୟ ମାସକୁମାର ପରିବେଷିତ ହୋଇ ଆଲୋଚନାର ବିଷୟ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା । କଟକରେ କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲାବେଳେ ଘରେ ବିଜୁ ଓ ଇତିଙ୍କର କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳର ହାସ୍ୟରସଜନିତ ପରିଣାମ, ଦଶହରା ପର୍ବର ସୁଖ-ଦୁଃଖ, କୁକୁଡ଼ାପାଳନର ସମସ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାର ନଅଟି ଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଚିତ୍ରରେ ଓକିଲ, ଡାକ୍ତର, ପଶୁଡାକ୍ତର, କବି, ଶିକ୍ଷକ, ଶୋଭାଦେବୀ, ପ୍ରିୟବାବୁ ଅଦ୍ୱିତର, ହେଲୁ ଅପ୍ପିସର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ପରିବାର ସ୍ଥାନ ପାଇଲେ । କିନ୍ତୁ କବି ପରିବାର ଓ ଶୋଭାଦେବୀଙ୍କ ପରିବାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚିତ୍ରର ଆଲୋଚ୍ୟ ପରିବାରଠାରୁ ଭିନ୍ନ । କାରଣ କବି ଚାରିଦ୍ୱିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବା ସହଜାତ ପ୍ରତିଭା, କବି ମଣିଷଟି ଅନ୍ୟର ଅନୁରୋଧରେ ନୁହେଁ ବରଂ ନିଜ ବିବେକର ଅନୁରୋଧରେ କବିତା ସୃଷ୍ଟିକରେ । ତେଣୁ ମାନସବାବୁଙ୍କ ଭଳି କବି ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱନେଇ ନିଜ ପରିବାରରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ଅକ୍ଷମ ହେଉଛନ୍ତି । ଅନୁରୂପଭାବରେ ଶୋଭାଦେବୀଙ୍କ ପରିବାରରେ ଆମେ ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ବୁଝାମଣାର ମଧୁର ଚିତ୍ର ଦେଖିଥାଉଁ । ଯେଉଁଠି ରୋଜଗାରରେ ଅକ୍ଷମ ହୋଇମଧ୍ୟ; ସ୍ୱାମୀ ନିଜକୁ ହୀନ ମନେକରେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଉପାର୍ଜନ-କ୍ଷମା ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜ ମତକୁ କୋରକରି କାହିଁକିରେ ନାହିଁ । କଟକବାବୁଙ୍କ ପରିବାରରେ କଟକସହରର ଘରଭଡ଼ା ସମସ୍ୟା ହିଁ ରୂପାୟିତ, ଅନ୍ୟ ପରିବାର ଗୁଡ଼ିକ ଯଥା ଓଭର ସିଅର-ପରିବାର, ହେଲୁ ଅପ୍ପିସର, ଓକିଲ, ଡାକ୍ତର, ଅଦ୍ୱିତର, କଟକବାବୁ, ଏଗୁଡ଼ିକ ଜୀବିକା କୈନ୍ଦ୍ରିକ ପରିବାର । ଏମାନଙ୍କ ଜୀବନଧାରଣର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଜୀବିକାଶ୍ରୟୀ । ଏହି ଧାରାବାହିକ ଚିତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାର ଭବି ସମସ୍ୟା ଥିଲା ଛୋଟ । କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଅବହେଳିତ ଘଟଣାରୁ ନାଟ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । କାହାରି ସହିତ କାହାରି ସଂପର୍କ ନାହିଁ । ତଥାପି ମିଶିଗଲାପରେ କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଅପରର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଂଶ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଘଟଣା-ପରମ୍ପରାରେ ଶ୍ରେତା ବାରମ୍ବାର ନିଜକୁହିଁ ଦେଖିଛି । ନିଜକୁ ହିଁ ନାଟକ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି । ତାହାସହିତ ନିଜକୁ ଏକାକାର କରିଦେଇ ବାରମ୍ବାର ତାକୁ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହିଁଛି । ସମସାମୟିକ ଘଟଣାବଳୀର ଚିତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ଶ୍ରେତାମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୋରଞ୍ଜନ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହାର ସାଂପ୍ରତିକତା ହେତୁ ନିଜକୁ ନିଜ ପରିବାରକୁ ଏବଂ ପରିବେଶକୁ ଏଥିରେ ଆବିଷ୍କାର କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଛନ୍ତି ।

x x x ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଚିତ୍ର, ତିନି ମଧୁର ଅନୁଭୂତି ହିଁ ନାଟକର ବିଷୟାବୃତ ହୋଇଛି । ନିରୋଳ ହାସ୍ୟରସ ମାଧ୍ୟମରେ ଆନନ୍ଦ ଓ ରୁଚ୍ଛତା ପ୍ରଚାର ହେଉଛି ଏହି ନାଟ୍ୟଚିତ୍ର ରଚନାର ମୂଳଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏ ଏକ ଅଭିନବ ସୃଷ୍ଟି । ଯେଉଁଠି ଶର୍ମାନାହିଁ, ଅସୂୟା ନାହିଁ । ରୋଗନାହିଁ, ଶୋକ ନାହିଁ, ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ଅଭାବ ନାହିଁ ବରଂ ଅଛି କେବଳ ଅପୁରୁଷ ଆନନ୍ଦ, ସ୍ୱେଦ, ସହାନୁଭୂତି ଏବଂ ଉଦାରତା । ମାନବ ଆତ୍ମା ଯାହାର ଚିକିତ୍ସିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରତି ନିୟତ ଉନ୍ନତ । ଅରୁଚ ଜୀବନଧର୍ମୀ ସଂଜ୍ଞାପ, ଏ ସମସ୍ତ ନାଟିକାର ପ୍ରାଣ । ଏହାକୁ କେବଳ ନାଟକର ଭାଷା କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । ଏ ଭାଷା, ଜୀବନର, ପରିବାରର ଆଉ ଦୁନିଆଁର । ନାଟକ ଯେ; ମନୋରଂଜନାତ୍ମକ କଳା ବିଶେଷ । ‘ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ’ ହେଉଛି, ତାହାର କୁଳତ ଉଦାହରଣ । ମାସକୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଏ ଧରଣର କୌତୁକଚିତ୍ର ବେତାରରୁ ପ୍ରଚାରିତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ସାଧାରଣ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ପରିବାର ହିଁ ଥିଲା ଏହାର ଆଧାର । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହିଭଳି ଧାରାବାହିକ ନାଟକ ରଚନା ଏବଂ ପ୍ରସାରର; ଏହା ହିଁ ବୋଧୁଏ ପ୍ରଥମ ଚେତ୍ୟମ । ନାଟ୍ୟକାର ନିଜେ ଏ ସଂପର୍କରେ ଲେଖିଛନ୍ତି; “ନାଟକର ସମସ୍ତ ଧର୍ମରକ୍ଷା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହାର ରଚନାକାଳ ମଧ୍ୟରେ କଟକ ସହର ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନସ୍ଥାନରେ ଘଟିଥିବା ବହୁ ସମସାମୟିକ ଘଟଣାର ପ୍ରକୃତ ଚିତ୍ର ଏଥିରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । (୧) ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରରେ ଘଟୁଥିବା ଛୋଟ ଛୋଟ, ଖୁଣ୍ଟିନାଣ୍ଡ ଘଟଣା, ବିକ୍ଷିପ୍ତ କଥା, କେହି ଯେପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇନାହିଁ । କାହା ସହିତ କାହାରି ସଂପର୍କ ନାହିଁ ସବୁ କିନ୍ତୁ ଯେପରି ଧାରାବାହିକ ଭାବେ ସଂଘଟିତ ହୋଇଯାଉଛି । ସର୍ବୋପରି ନିରୋଳ ଆନନ୍ଦରସ ପରିବେଷଣ ହିଁ ହେଉଛି; ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ : ଗାୟ ଭାଗ

ମୁରାରି ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର :

ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାରର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି । ୧୯.୧୦.୧୯୫୯ ମସିହାରୁ ୨୧.୩.୧୯୬୦ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ନାଟକର ପ୍ରଥମଭାଗରେ ରଚିତ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ଭଳି ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ମଧ୍ୟ ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାରରେ ଦୈନନ୍ଦିନ ଘଟୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଛୋଟ ଛୋଟ ଘଟଣାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟି ଉଚିତ ହୋଇଛି । ଏହି ପରିବାରରେ ଅଛନ୍ତି; ଗୃହକର୍ତ୍ତା ମୁରାରିବାବୁ ଗୃହକର୍ତ୍ତା ନକ୍ଷତ୍ରମାଳିନୀ ଦେବୀ (ମାଳିନୀ ଦେବୀ), ଝିଅ : ଛବି, ବିଜି ଓ ରୁବି, ପୁଅ : ମଞ୍ଜୁ, ପୁନଃପୁନଃ ଓ ଚୁନା । ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାରରେ ଥିବା ପୂଜାରୀ ଓ ଚାକର ସାଧୁ ଓ ରାଧୁ ମଧ୍ୟ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାରରେ ଆସି ରହିଛନ୍ତି । ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ସହିତ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ପ୍ରାୟ ମେଳଖାଉଛି । କିନ୍ତୁ ‘ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ’ ନାଟକର ୧ମ ଭାଗ ପରି ଏହା ଏତେ ଲମ୍ବାନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଛଅଗୋଟି ଧାରାବାହିକରେ ନାଟକର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି । ତଥାପି ଏହି ଛଅଗୋଟି ଅଧ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ରଙ୍ଗ, ରସ ଓ ହାନିଲାଭର ଚିତ୍ର ଏଥିରେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କରାଯାଇଛି; ତାହାକୁ ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରିବାର କଥା ।

ପ୍ରଥମ ଚିତ୍ର :

ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାରର ପ୍ରଥମଚିତ୍ରର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୯.୧୦.୧୯୫୯ ମସିହା ରାତି ୭ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ । ଏଥିରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ସମସ୍ୟାମାନ ହେଲା; ପିଲାମାନଙ୍କର ଘୋ-ଘା ପ୍ରତି ପଢ଼ାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଗ-ରୁଷା ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ଦଶହରାପର୍ବ ଜନିତ ସମସ୍ୟା । ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ଭଳି ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାରରେ ସର୍ବଦା ‘ଘୋ-ଘା’ ଲାଗି ରହିଥାଏ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ପିଲାଙ୍କ ତୁଳନାରେ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାରର ଘୋ ଘା କିଛି ନୁହେଁ ବୋଲି ପୁନଃପୁନଃ ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ମତ । ସେମାନଙ୍କର ମତକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ । x x x x x “ ତାହାଲେ ହିସାବରେ ତାଙ୍କ ଘରଠୁ ଆମଘରର ‘ଘୋ-ଘା’ ତ ଅଢ଼େଇଗୁଣ ବଢ଼ିଯିବାର କଥା । ” (୧)

ଏତେଗୁଡ଼ିଏ ଚରିତ୍ର ପରିବାରରେ ରହିବାଦ୍ୱାରା ‘ଘୋ-ଘା’ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରରେ ବହୁତ ଲୋକ ରହିବା ଫଳରେ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକ ନ ଆସିଲେ ପାଟିଦୁଷ୍ଟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଏହାଛଡ଼ା; ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ବିନାକଥାରେ ସର୍ବଦା ହସିବା ଫଳରେ ଏକ ଅଜ୍ଞବ ପରିବେଶର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଯାହା ଫଳରେ କି ମାଳିନୀଦେବୀ ବିରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ‘ଘୋ-ଘା’ ର ପରିବେଶ ଆହୁରି ବଢ଼ିଯାଏ ।

x x x x x ପତି ପଢ଼ାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଗ-ରୁଷା ଏକ ନିତିଦିନିଆ କଥା । ପତି ଯଦି ପଢ଼ାଙ୍କ କଥାରେ ଉତ୍ତର ନ ଦିଅନ୍ତି ବା ଉତ୍ତର ଦେଲାବେଳେ ଟିକେ ଗମ୍ଭୀର ଗଳାରେ ଅର୍ଥାତ୍ କଡ଼ାଭାଷାରେ ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି ବା ରାରିଯା’ନ୍ତି ତାହାଲେ ପଢ଼ାବିଚରା ଅନନ୍ୟାପାୟ ହୋଇ ତା’ର ସବୁତକ ରାଗ ପିଲାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଶୁଖେଇ ଦିଅନ୍ତି । ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ଉତ୍ତରରେ ମାଳିନୀ ଦେବୀ ନିଜର ସମସ୍ତ ରାଗକୁ ପିଲାମାନଙ୍କ ଉପରେ ହିଁ ଶୁଖେଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

x x x x ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ମଧ୍ୟରୁ ଦଶହରା ପର୍ବର ସମସ୍ୟା ଅନ୍ୟତମ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଦଶହରା ପର୍ବ ପୂର୍ବରୁ ଘରେ ଘରେ ପୂଜାପାଇଁ ଜୋରସୋରରେ ଆୟୋଜନ ହୁଏ । ଏହି ସମସ୍ୟା ଭିତରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କୁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଲାଇନ୍‌ରେ ଠିଆ ହେବା ନିଶେଷଭାବେ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଛି । ଦଶହରା ପୂର୍ବରୁ ଦରମା ଆଗମିଲିବା କଥା । କିନ୍ତୁ ମିଳିଛି ବିଳମ୍ବରେ । ତା’ ସହିତ ପୁଣି ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲାଇନ୍‌ର ଆବଶ୍ୟକତା । ନିଜର ସୀମିତ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ଲାଇନ୍‌ରେ ଠିଆହେବା ଯାହା ମୁରାରିବାବୁ ସାହସ କରିପାରିନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ସେସବୁକୁ ବାଦ୍ ଦେଇଛନ୍ତି । ଯଥା : ପିଲାମାନଙ୍କ କାମାପଚା, ଲାଇନ୍‌ରେ ଠିଆହେବାର ତିକ୍ତତା ସଂପର୍କରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦାର କରାଯାଇପାରେ ।

ମୁରାରିବାବୁ : “ଦେଖୁତ ! ତେଣେ ରାସ୍ତାଯାଏ ଲାଇନ୍ ଲମ୍ବି ମଟର ଚାପାଯାଏ କଥାଗଲାଣି- ଏ ଲାଇନ୍ କଥା ପଚାରେ କିଏ ? ” (୧)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୬.୧୧.୧୯୫୯ ମସିହା ରାତି ୭ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ । ଏଥିରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଅଭିମାନ ଏବଂ ସର୍ବପୁରଣ ହିଁ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଦଶହରା ପର୍ବରେ

(୧) ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାର; ୧ମ ଚିତ୍ର ! (SC. No. - 11).

(୧) ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାର : ୨ୟ ଭାଗ ! (SC. No. - 32).

ପିଲାମାନଙ୍କର ମନପସନ୍ଦିଆ ଲୁଗାପଟା କିଛି କିଣାହୋଇ ନପାରିବାରୁ ପିଲାମାନେ ଗୋଟିଏ ମିଟିଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ କେହି ପଢ଼ିବେନି । କେବଳ ପଢ଼ିବାର ବାହାନା କରିବେ ଏବଂ ବାଲିଯାତ୍ରାକୁ କେହି ଯିବେ ନାହିଁ । ମିଟିଆର ଅନୁସାରେ ମୁରାରିବାବୁ ଅପିସ୍ବରୁ ଫେରିଲାବେଳକୁ କାମମଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଛି । ଯେତେ ଡାକିଲେ ନି କେହି ଶୁଣୁନାହାନ୍ତି । ପରୀକ୍ଷା ବାହାନାରେ ସମସ୍ତେ ପଢ଼ିବାର ଅଭିନୟ କରୁଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୁରାରିବାବୁ ଯେତେବେଳେ ପାଠକଥା ସାନପୁଅକୁ ପଢ଼ାରିଛନ୍ତି; ସେତେବେଳେ ସେ ଲଜିତ ହୋଇ ସବୁକଥା ଖୋଲି କହି ଦେଇଛି । ତଥାପି କେହି ବାଲିଯାତ୍ରା ଯିବାକୁ ରାଜିହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଛବି, ବିକି ଓ ପୁନଃପୁନଃ ସର୍ବପୁରଣ ନ ହେଲେ ସେମାନେ କେହି ବାଲିଯାତ୍ରା ଯିବେ ନାହିଁ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ବକ୍ତି: “ଦଶହରାକୁ ତମେ ଆମକୁ ଠକିଛ ଏଇନେ ଅପାକୁ ସାତଟଙ୍କା
ମତେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଆଉ ପୁନଃପୁନଃ ତିନିଟଙ୍କା ନ ଦେଲେ ଆମେ
ବାଲିପାତ୍ରା ଯିବିନି।” (୨)

x x x x x

ପିଲାମାନଙ୍କ ମନକୁ ନ ପାଇଲେ ସେମାନେ ଏହିପରି ରାଗନ୍ତି ରୁଷନ୍ତି ଏବଂ ମିଟିଂ କରନ୍ତି । ଏହା କିଛି ନୁଆ କଥା ନହେଁ ।

ବୃତ୍ତୀୟ ଚିତ୍ର :

ଘରକୁ ଘରଣୀ ହିଁ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମନବୁଝି, ମନଜାଣି ସେମାନେ କାମକରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଘର ଅଚଳ, ସମସ୍ତଙ୍କର ଅସୁବିଧା । ମାଲିନୀଦେବୀ ବାପଘରକୁ ଚାଲିଯିବାପରେ ଘରର ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କର ଅନୁପସ୍ଥିତିକୁ ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ହାତରଜା ପାନ ନ ଖାଇ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପାଟିରେ ଘା' ହୋଇଯାଇଛି । ବିଜିର ସଂଧ୍ୟାବେଳ ଖାଇବାରେ ଅସୁବିଧା ହୋଇଛି । ଠାକୁରଙ୍କ ପାଖରେ ସଂଧ୍ୟାଦେବୀରେ ମଧ୍ୟ ଗଉରୋଳ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ତେଣୁ ମାଲିନୀଦେବୀଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତାଙ୍କର ଅସହଜତା ପରିବାରକୁ ସଜାଡ଼ି ଦେବାପାଇଁ ମୁଣ୍ଡାଦେବୀ ଆଗେଇଆସିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ସେହି ଦଶ୍ୟାଟିକ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ମୁକ୍ତା : “ଅପାନାହିଁ । ତମେ ଖୁବ୍ ଦକ୍ଷତାର ସହିତ ଘର ଚଳଉଛ । ତମଠୁ ସେ ଅଧିକାରୀ । ମୁଁ କାନ୍ତି ନଈନି ଯେ; ଉଦ୍ରଲୋକ ତମେ ହଜାରାଣ ହଉଛ । ତମକଥା ଟିକେ ବୁଝିଦେଲ ମୁଁ ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାଲିଯିବି । କାଲି ଅବଶ୍ୟ ପଣି ଆସିବି ।” (୧)

ନାରୀ ସର୍ବଦା ସହାନୁଭୂତିଶୀଳା, ଜଣକର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତା' ଘରେଯାଇ କାମଚଳେଇ ଦେବାରେ ନାରୀ କେତେ ପଛୁଆ ହୁଏ ନାହିଁ ବରଂ ଏଇତା ତା'ର ଏକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ସେ ମନେକରେ । ମହାଦେବୀ ଏହାର ଜଳଜ ଉଦାହରଣ ।

(୨) ମୁଗାରିବାବଙ୍କ ପରିବାର : ୨ୟ ଭାଗ ! (SC. No. - 23).

(୧) ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାର : ୨ୟ ଚିତ୍ର । (SC. No. - 26).

ଚତୁର୍ଥ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୮.୧.୧୯୭୦ ରାତି ୭ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ ।
ଏହାର ସମସ୍ୟା ହେଲା; ପତି-ପତ୍ନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଗ-ରୁଷା, ମାନ-ଅଭିମାନ ଇତ୍ୟାଦି ।

ପତିପତ୍ନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଭୟ ବୁଝାମଣା ଓ ସୁସଂପର୍କ ଥିଲେ ଜୀବନଟା ମଧୁରଲାଗେ । ତା' ଭିତରେ ପୁଣି ମଝିରେ ମଝିରେ ଟିକିଏ ମାନଅଭିମାନ ନ ଥିଲେ ଜୀବନ ବିଷମୟ ହୋଇଉଠେ । କାରଣ; ଜୀବନର ଗତି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ; ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ । ପତି କିମ୍ବା ପତ୍ନୀ ଦୁହେଁଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି ଯଦି ଅନ୍ୟ ଉପରେ ଅଭିମାନ କରିଥାଏ ବା ରୁଷିଥାଏ; ତାହାଲେ ଅନ୍ୟତମେ ତା'ର ମନ କିଣିବାପାଇଁ ମଧୁରକଥାର ଆଶ୍ରୟ ନିଏ । ତା'ର ମନକିଣି ଅଭିମାନ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରେ । ମୁରାରିବାବୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛାବିରୁଦ୍ଧରେ ମାଳିନୀଦେବୀ ବାପଘରକୁ ଚାଲିଯାଇଥିବାରୁ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କର ଅଭିମାନ କହିଲେ ନସରେ । ପୁଣି ଚାରିଦିନ ଜାଗାରେ ପୁରା ମାସେ ରହିବାରୁ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କର ଅଭିମାନ ଆହୁରି ଦୃଢ଼ଗୁଣିତ ହୋଇଯାଇଛି । ଅଭିମାନରେ ସିଧାସଳଖ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁ ନଥାନ୍ତି । ପ୍ରତି କଥାରେ ମାସେ କାଳ ବୁଝି ବୁଲି ଆସିବା କଥା କହୁଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ପତିଙ୍କ ମନଭାଙ୍ଗିବା ପାଇଁ ବିଚରା ମାଳିନୀଦେବୀ ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧୁର କଥାକହି ଚେଷ୍ଟା ଚଳେଇଥାନ୍ତି ରାତିଟାଯାକ । ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ମାଳିନୀ : “କେତେ ଶୁଣିଲାଟା ତମେ ଆଜି ଦିଶୁଚମ ? ଖଟ ଉପରେ ଶୋଇପଡ଼ିବଟି-ଗୋଡ଼ ହାତ ଚିପିଦିଏ ମୁଣ୍ଡବାଳ ଭିତରେ ଆଙ୍ଗୁଠି ପୁରେଇ ଏମିତି ଧୀରେ ଧୀରେ ଟାଣିଦଉଟି ଯେ ଆରାମ ଲାଗିବ ।” (୨)

ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ପତିକୁ ଦେବତାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ । ତେଣୁ ପତ୍ନୀ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଥମେ ତାର ପତି ସହିତ ସାକ୍ଷାତକରେ ସେତେବେଳେ ପ୍ରଣାମକରି ପତିକୁ ସ୍ବାଗତ କରିଥାଏ । ଏପରିକି ପତ୍ନୀ ଯଦି କିଛିଦିନ ପତିଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହିଥାଏ; ତାହାଲେ ଘରକୁ ଫେରିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଣାମଦ୍ୱାରା ପତିକୁ ସ୍ବାଗତ କରିଥାଏ । ମାଳିନୀଦେବୀ ଏହାର କୁଳତ ଉଦାହରଣ । ମାଳିନୀଦେବୀ ମାସେକାଳ ବାପଘରେ ରହି ଫେରିବାପରେ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କୁ ନୂଆ ଦେଖିଥିବାରୁ ପ୍ରଣାମ କରିଛନ୍ତି । ପିଲାମାନେ ଥିବାରୁ ସ୍ବାମୀଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣାମ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ଶୋଇଲାବେଳେ ରାତି ୧୧ଟା ବେଳକୁ ହିଁ ପ୍ରଣାମ କରିଛନ୍ତି ।

ପଞ୍ଚମଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୫.୨.୧୯୭୦ ରାତି ୭ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଏଥିରେ ରୂପାୟିତ ସମସ୍ୟାମାନ ହେଲା; କଟକ ସହରର ଭଡ଼ାଘର ସମସ୍ୟା । କଟକ ସହରରେ ଭଲ ଭଡ଼ାଘରଟିଏ ମିଳିବା ଏକ କାଠିକର ସମସ୍ୟା । ଘର ଭଲମିଳିଲେ ଭଡ଼ା ଅନେକ । ତା' ଛଡ଼ା ଭଡ଼ା ସାଙ୍ଗକୁ ଯଦି ଭଲଘରଟିଏ ସୁବିଧାରେ ମିଳିଲା; ତେବେ; ସେଥିରେ ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକର ସୁବିଧା ନ ଥିବ କି ପାଣିର ମଧ୍ୟ ସୁବିଧା ନ ଥିବ । ପୁଣି ଘରଗୁଡ଼ିକ ଏତେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଆଉ ପାଖାପାଖି ଯେ; ଏଘରୁ ଡାକିଲେ ସେ ଘରୁ ଡାକିଲାପରି ଶୁଣିବ । ଏଠାରେ ବିଚିତ୍ରମତକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ବିଜି: “ଇଏ ଆଛାଉରେ ଆଣି ବାପା ଆମକୁ ରଖିଲେ; ଏ ଘରୁ ଡାକିଲେ ସେ ଘରୁ ଶୁଭୁଛି । (୧)

ଶେଷଚିତ୍ର :

ବଣବୋଜିର ଆନନ୍ଦ ପିଲାଠାରୁ ବୁଢ଼ାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ । ବହୁ କଷ୍ଟରେ ପିଲାମାନେ ରାଗ, ରୁଷା, ଅଭିମାନ କରି ମା- ବାପାଙ୍କୁ ରାଜି କରେଇଥାନ୍ତି । ଯଦି ଅଭିଯୋଗ ମଞ୍ଜୁର ହେଲା; ତାହାଲେ ପିଲାମାନଙ୍କର ମଜା କହିଲେ ନ ସରେ । କେତେଦିନରୁ ସେମାନେ ଆୟୋଜନରେ ଲାଗିପଡ଼ିଛି । ନିଜର ସବୁ ଜିନିଷ ଘରୁ ଉଠେଇନେବାକୁ ପଛାନ୍ତି ନାହିଁ । ଜିନିଷ ଗାଡ଼ିରେ ଜାଗାଧରୁ ବା ନଧରୁ, ସେଥିରେ ସେମାନଙ୍କର ଯାଏ ଆସେ କେତେ ??? ସେମାନେ ନେବାର କଥା ନେବେ । ପୁନଃପୁନଃ ଓ ମଞ୍ଜୁ ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କୁ ପିନ୍ଧିବୁ ପାଇଁ ରାଜି କରେଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦ କହିଲେ ନ ସରେ । ଯେତେ ଖେଳ ଜିନିଷ ଥିଲା; ସବୁକୁ ପୁରାଇ ନେଇଯିବାକୁ ପଛେଇ ନାହାନ୍ତି ସେମାନେ । ମାଲିନୀଦେବୀ ପାନବାବୁ ସାଙ୍ଗକୁ ଗହଣା ଓ ଶାଢ଼ୀବାକ୍ସ ମଧ୍ୟ ନେବାକୁ ପଛାଇ ନାହାନ୍ତି । ପୁରୀରା ଓ ଚାକର ସାଧୁ ଓ ରାଧୁ ହଠାତ୍ ହାଣ୍ଡିଠୁ ଆରମ୍ଭକରି ଶିଳ-ଶିଳପୁଆ; ବିଛଣା ଚାଦର ଇତ୍ୟାଦି ସବୁକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରିଛନ୍ତି । କେହି କାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ହେଲା କରିନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର ସବୁ ଆୟୋଜନ ସରିଲାବେଳକୁ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କର ବଦଳି ଅର୍ଡର ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି । ସାମାନ୍ୟ ପିନ୍ଧିବୁ ପାଇଁ ଘରର ବାରଣାଜିନିଷ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି ସରିଥିବାର ଦେଖି; ମୁରାରିବାବୁ ବାକି ଚାରଣାଜିନିଷ ବାନ୍ଧିବାର ଆଦେଶ ଦେଇ; ବରହମ୍ପୁର ଯିବାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ମୁରାରି : ଯେତେବେଳେ ଆସି ଦେଖିଲି ଯେ; ତମମାନଙ୍କର ଉର୍ବର ମଣ୍ଡିଷ ଖର୍ଚ୍ଚକରି ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପିନ୍ଧିବୁ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଘର କରଣାର ବାରଣାଜିନିଷ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି କରିବସିତ- ମୁଁ ଆସି ବାକି ଚାରଣାଟା ପୁରଣ କରିଦେଲି । (୧)

ପିନ୍ଧିବୁ ନ ହୋଇ ବଦଳି ହେଲାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ମନ ମଉଳି ଯାଇଛି । ତେଣୁ ମୁରାରିବାବୁ; ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟଜିନିଷ ବରହମ୍ପୁରରେ ମିଳିବାର ନିର୍ଭର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ରାଜି କରେଇଛନ୍ତି । x x x ଆଲୋଚ୍ୟ ଶେଷ ଦୃଶ୍ୟଟିର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୧.୩.୧୯୬୦ ମସିହା ସଂଧ୍ୟା ୭ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ପିନ୍ଧିବୁ ଜନିତ ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ପିନ୍ଧିବୁରୁ ବଦଳି ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରସଙ୍ଗ ରୂପପାଇଛି ।

x x x ପୁରୀପୁରୀ ପାରିବାରିକ ନାଟକରେ ଥିବା; ପ୍ରଥମଭାଗର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ସହିତ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାରର ପ୍ରାୟ ମେଳ ଖାଉଛି । ଶେଷରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କର ବଦଳି ହେଲାପରି ମୁରାରିବାବୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବଦଳି ହୋଇଛି । ତତ୍ପାତ୍ କେବଳ ଏତିକି ଯେ; ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଅପିତ୍ତ ଚାକିରିଆ । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଏବଂ ଝିଅ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମୁରାରିବାବୁ ହେଉଛନ୍ତି; ଉକ୍ତମଧ୍ୟବିତ୍ତ କଂପାନୀ ଚାକିରିଆ । ତାଙ୍କର ତିନିଝିଅ ଓ ତିନିପୁଅ ।

(୧) ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାର : ୫ମ ଚିତ୍ର : (SC. No. - 25-1).

(୧) ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାର : ଶେଷଚିତ୍ର : (SC. No. - 28).

ନଚେତ୍ ଅନ୍ୟସମସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୁଇପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ସାମ୍ୟରହିଛି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏକଥା ନିଜେ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ‘ପୁରାପୁରି’ ନାଟକର ପ୍ରଥମଭାଗର ଅନ୍ତିମଚିତ୍ରରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାରର ଶେଷଚିତ୍ର ପ୍ରଚାର ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।^(୨) ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିତ୍ର ଦେଖିଲାବେଳେ ନାଟ୍ୟକାର ନିଜକୁ ନାଟକର ପ୍ରତିଟି ଚରିତ୍ର ସହିତ ମିଶେଇ ଏକାକାର କରିଦେଇଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରର ରୂପଦେଲାବେଳେ ମନେକରିଛନ୍ତି ସତେଯେପରି ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ସେହି ପରିବାରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏହି ଅନୁଭୂତି ହିଁ ନାଟ୍ୟକାରକୁ ନାଟକ ଲେଖିବାର ପ୍ରେରଣା ଦେଇଛି । ବିଭିନ୍ନ ପରିବାରର ଖୁଣ୍ଟିନାଣି ତଥ୍ୟକୁ ଉଦଘାଟନ କରି ନାଟ୍ୟକାର ନାଟକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ସବୁର ପରିସମାପ୍ତି କରିଛନ୍ତି; ହସ-ଖୁସି ମାଧ୍ୟମରେ । କାରଣ; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ମତରେ ହସ ଖୁସିର ସଂସାର ହେଉଛି; ପରିବାର ।^(୩) ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖାଯାଇଛି କି ନାହିଁ; ତାହା କେବଳ ପାଠକ ଏବଂ ଶ୍ରୋତୃବୃନ୍ଦ ହିଁ କହିପାରିବେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଭାଷାରେ;

“ପ୍ରାୟ ତିନିବର୍ଷ ତଳେ ୧୯୫୭ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାରରୁ ଯେଉଁ ଧାରାବାହିକ ଚିତ୍ରର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା; ଆଜି ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାରରେ ତାହାର ଉଦଘାଟନ କରାହେଉଛି । ଆପଣମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଦୀର୍ଘ ତିନିବର୍ଷଧରି ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକର ସର୍ବମୋଟ ୩୧ ଗୋଟି ଚିତ୍ର ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦିଆହୋଇଛି । କେତେକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଯୋଗୁ; କେବଳ ଥରେ ଦୁଇଥର ବାଦ୍ଦେଇ ଆରମ୍ଭରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସରେ ପାରିବାରିକର ଗୋଟାଏ ଲେଖାଏଁ ଚିତ୍ର ପରିବେଷଣ କରାଯାଇଛି । ଏ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ବିଶଦ ବିବରଣୀ ଦିବା ପାଇଁ ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ଯାଉନାହିଁ । ଆଜି ପାରିବାରିକର ଶେଷ ପାହାଚରେ ଠିଆ ହୋଇ ମୁଁ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ କେବଳ ଏତିକି କହିବାକୁ ଚାହେଁ ଯେ, ପାରିବାରିକର ଏକତ୍ରୀଣ ଗୋଟି ଚିତ୍ର ଲେଖିଲାବେଳେ ମୋର ସବୁବେଳେ ମନେହେଉଥିଲା - ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଶ୍ରୋତା ଓ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ସହିତ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପରିବାରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ମୋର ଏଇ ଅନୁଭୂତି ହିଁ ମତେ ଲେଖକର ଦାୟିତ୍ବ ଦୁଲେଇବାର ପ୍ରେରଣା ଦେଇଆସିଛି । କେବଳ ଏଇଥିପାଇଁ ମୁଁ ଦୀର୍ଘ ତିନିବର୍ଷ ଭିତରେ ପାରିବାରିକ ରଚନା ପାଇଁ କେବେ ଛାଡ଼ି ଓ ଅବସାଦ ଅନୁଭବ କରିନି । ଏହା ହିଁ ମୋର ସବୁଠୁ ବଡ଼ ସାବୁନା ।

x x x x ‘ପୁରାପୁରିପାରିବାରିକ’ ର ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ପ୍ରଶଂସାପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିଠି ଆମେ ପାଇଛୁ ତା’ ମତେ ପଦେ ପଦେ ଉତ୍ସାହ ଦେଇ ଆସିଛି । ଯେଉଁମାନେ ଭୁଲ୍ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି; ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ମତେ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ସତର୍କ କରିଦେଇଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ମୁଁ ଏ ଭଲ ଯ ପ୍ରକାର ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ନିକଟରେ ରଣା ।

x x x x ପାରିବାରିକ ଶେଷ ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ ମନେରଖନ୍ତୁ; ଏ ବିଦାୟ ନେବାବେଳା ଦୁଃଖର ନୁହେଁ- ସୁଖର । କାରଣ ଆପଣମାନେ ତ ଜାଣନ୍ତି- ଏ ସୁଖ - ଦୁଃଖ ଭରା ସଂସାରରେ ଆମର ପାରିବାରିକ

(୨) ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାକ୍ଷାତ୍ କାର - ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ।

(୩) ଡକ୍ଟ୍ରେବ ।

କେବଳ ହସ-ଖୁସି ଭିତରେ ହିଁ ଗତି କରିଆସିବି । ଆଜି ଏଇ ଶେଷତିନିରେ ଏହି ନୀତି ରକ୍ଷାହୋଇପାରିବି କି ନାହିଁ-ଆପଣମାନେ ତା'ର ସାକ୍ଷୀ ରହିବେ । ଧନ୍ୟବାଦ ।” (୧)

x x x x ହସ-ଖୁସିର ସଂସାର ହେଉଛି ପରିବାର । ଏହି କଥାକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି; ନାଟକ ରଚନା କରିଥିବାରୁ ୧୯୫୭-୧୯୬୦ ଦୀର୍ଘ ତିନିବର୍ଷଧରି ଚାଲିଥିବା ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ ନାଟକଟି ଶ୍ରୋତୃବୃନ୍ଦଙ୍କ ପାଖରେ ଏତେ ହୃଦୟ ତଥା ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇପାରିଛି । କେବଳ ଶ୍ରୋତୃବୃନ୍ଦ କାହିଁକି ନାଟକରେ ଅଭିନୟ କରୁଥିବା ଶିଳ୍ପୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଆନନ୍ଦ ଉପକରୁଥିବା କିଛି ନାହିଁ । ସମଗ୍ର ନାଟକରେ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏଟି ବିଭିନ୍ନ ଭୂମିକାରେ ଯଥା : (ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାରରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ଶାଳକ, ଓକିଲବାବୁଙ୍କ ପରିବାରରେ ମୋହରିର, ଓଭରସିଅର୍ ବାବୁ, କଟକବାବୁ, ଶେଷରେ ମୁରାରିବାବୁ) ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରିଥିବା ଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନଦିଆ ବିହାରୀ ମହାନ୍ତି ନିଜ ମୁଖରେ ଏକଥା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । “ତେବେ ମୋ ଶିଳ୍ପୀ ଜୀବନରେ ମୁଁ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଆମୋଦ ଦାୟକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିବାର ସୁଯୋଗ ବହୁବାର ପାଇଥିବାରୁ - ମୁଁ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦିତ ।” (୨)

x x x x ତେବେ ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ନିତ୍ୟ ଅଭିନୀତ ଦୃଶ୍ୟ, ଚାକିରିଆ ଜୀବନ, ଶିକ୍ଷିତ ପରିବାର, ସାମିତ ଆୟ, ବ୍ୟୟ ଅଧିକ, ବଦଳି, ପ୍ରମୋଶନ୍, ଭଡ଼ାଘର, ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ, ପିନ୍‌ନିଜ୍, ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନର ମଧୁର ଅନୁଭୂତି, ଋତ୍ୟୁ, ପଡ଼ୋଶୀ, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ, ଶିକ୍ଷା ଓ ତତ୍ତ୍ୱନିତ ସମସ୍ୟା, ପରମ୍ପରା ଓ ଆଧୁନିକତା- ଏ ସମସ୍ତର ମିଶ୍ରଣରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ ନାଟକଟି ଶ୍ରୋତୃମହଲରେ ବେଶ୍ ଆଦୃତ ହୋଇପାରିଛି ।

ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସଂସାର :

ନାଟକ “ଶ୍ରୀହରିଙ୍କର ସଂସାର” ୧୯୭୧ ମସିହାରୁ ଦୀର୍ଘ ୧୮ ମାସ ପାଇଁ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । ଘଟଣାରେ ଭିନ୍ନତା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ଏହା ଧାରାବାହିକ ନାଟକ ‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ର ଅନୁରୂପ । ‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ ନାଟକର ପ୍ରଚାର ପରେପରେ ନାଟକ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସଂସାର ହେଉଛି; ଅନ୍ୟତମ ସଫଳ ତଥା ଲୋକପ୍ରିୟ କ୍ରମିକ ବେତାର ନାଟକ । ପରିବାରରେ ଅଛନ୍ତି ଗୃହକର୍ତ୍ତା ଶ୍ରୀହରି, ଗୃହିଣୀ ସାତା, କନ୍ୟା ବେଙ୍ଗୁଳା, ଶାଳକ ତଥା ମାମୁଁ ନଟ, ଚାକର ଭବନାଥ ମଧ୍ୟ ପରିବାରର ଏକ ସଦସ୍ୟ । ଏହି ପରିବାରରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ଦେଖାଦେଇଛି । ଅନେକ ଆଗତୁକ, ଅତିଥି, ବ୍ୟଧି, ପଡ଼ୋଶୀ ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ପରିବାରରେ ବାରମ୍ବାର ଅନୁପ୍ରବେଶ କରିଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କର ସମଗ୍ର ପରିବାରର ଶାନ୍ତି ବାରମ୍ବାର ନଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାର ଗୃହସ୍ଥ ପ୍ରତିଦିନ ଏଭଳି ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥାଏ । ଯାହାକୁ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ତାଙ୍କର ସମ୍ବେଦନା ମଧ୍ୟରେ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି । ସତେଯେପରି

(୧) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ ନାଟକର ପରିସମାପ୍ତି ପୂର୍ବରୁ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନିଜ ମୁଖରେ ଏବଂ ନିଜ ସ୍ମରଣରେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ ପଢେ ଅର୍ଥେ । (SC. No-30-32)

(୨) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ ନାଟକର ପରିସମାପ୍ତି ପୂର୍ବରୁ ପଦେ । - ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନଦିଆ ବିହାରୀ ମହାନ୍ତି । (SC. No. -32)

ପାରସ୍ପରିକ ସଂପର୍କ ଥିବା ପରିବାରର ଶ୍ରେଣୀ ଜଳରେ ଏହି ଅତିଥିମାନେ ଅଯଥା ତରଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି । ଏହା ଦ୍ଵାରା ବୟସ୍କମାନେ ଆର୍ଥିକ ଓ ମାନସିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ସମୟରେ ପିଲାମାନେ ମନସ୍ତାପିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହାନିମନ୍ୟତାର ଶିକାର ହେଉଛନ୍ତି । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ନାଟ୍ୟକାର ସେସବୁକୁ ଅତି ଜୀବନ୍ତ ଭାବରେ ରୂପାୟିତ କରିଛନ୍ତି :

x x x x ‘ପରିବାର’ ଏବଂ ‘ସଂସାର’ ଦୁଇଟି ଆପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦ । ଭଲପା; ଭଲପା ପରିପୁରକ । ସ୍ଵାମୀ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ଏହି ପରିବାରର ଦୁଇଟି କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ । ପତି ଓ ପତ୍ନୀ ମଧ୍ୟରେ ଭରମ ବୁଝାମଣା ଏବଂ ସୁସଂପର୍କ ଥିଲେ ଜୀବନଟା ମଧୁରଲାଗେ । ସେତେବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀ ଅନୁରାଗର ସହିତ ‘କେତେଟା କଖାରୁ ମଞ୍ଜି, ଖଣ୍ଡେ ମିଷ୍ଟି ଏବଂ ଗୁଡ଼ ବଳବତ୍ତ ହାତଥାଣି ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ଚାଟିବାକୁ ଦିଏ । ହୁଏତ ପାର୍ଥିବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ବହୁମୂଲ୍ୟ ନ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ପାରସ୍ପରିକ ତଥା ପାରସ୍ପରିକ ବୁଝାମଣା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ବହୁ ମୂଲ୍ୟକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ଏହି ସାଂସାରିକ ଜୀବନ; ଶ୍ରୀହରିଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିତୃପ୍ତି ଦେଇଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ଆନନ୍ଦକୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ।

“କିନ୍ତୁ ମୁଁ ବାହା ହୋଇଛି । ଆଉ ବାହାହୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭଦ୍ର, ସୁନ୍ଦର ଓ ଶାନ୍ତିମୟ ଜୀବନଯାପନ କରୁଛି ।” (୧)

x x x x ଶ୍ରୀହରିବାବୁ ଖାକି ପ୍ୟାଞ୍ଜି, କଳାପ୍ୟାଞ୍ଜି ଓ ଖାଗୁଆରଙ୍ଗର ଲୁଙ୍ଗି ପିନ୍ଧିଲେ ଯଥାକ୍ରମେ ମିସ୍ତ୍ରୀ, ଯମଦୂତ ଓ ଘାଗରା ପିନ୍ଧା ପାଲାବାଲା ଭଳି ସାତାଦେବାଙ୍କ ଆଖିକୁ ଦେଖାଯିବେ ଇତ୍ୟାଦି ଅଭିମାନର ପ୍ରସଙ୍ଗ ରହିଛି । ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଶ୍ରୀହରି : “କଥାଟା ମନ୍ଦ କହିନ” ଏଥିରୁ ଅତତଃ ତମ ସାଧାରଣଜ୍ଞାନର କିଛି ପରିଚୟ ମିଳୁଛି । ଆଛା; ଖାକି ପ୍ୟାଞ୍ଜି ପିନ୍ଧିଲିବୋଲି ଯଦି ମତେ ତମେ ମିସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ଭ୍ରମକଲ- ମୁଁ ଯଦି କଳା ପୁଲପ୍ୟାଞ୍ଜି ପିନ୍ଧିଥାନ୍ତି; କ’ଣ ତମେ ମତେ ଯାତ୍ରାରେ ଯମରାଜାଙ୍କ ଦୂତ ବୋଲି ମନେ କରିଥାନ୍ତି ନା ଶାଗୁଆ ରଙ୍ଗର ଲୁଙ୍ଗି ପିନ୍ଧିଥିଲେ ଘାଘରା ପିନ୍ଧା ପାଲାବାଲା ବୋଲି ଭ୍ରମ କରିଥାନ୍ତି” । (୧)

x

x

x

x

ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଉପରେ ଅତିଥି ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ନିଜର ପାରଙ୍ଗମତା ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ସେନସବର କର୍ମଚାରୀ ରମାଦେବୀଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରେମ୍ ଭରି ମିଠା ଓ ପିଠା ଆଣି ଦେଇଛନ୍ତି । ଅଜଣା ଆଶ୍ଚିତମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ‘ଚା’ ସରବତ୍ସର ଆୟୋଜନ କରିଛନ୍ତି ।

x x x x ଲଲେକ୍ତ୍ରିକ୍ ଲାଲନ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସେବା କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଏହି ଲାଲନ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା: ଏ.ସି.ଓ.ଡି.ସି. । ଡି.ସି. ଲାଲନ ଦିନକୁ ତିନିଥର କଟେ । ଅଧିକାଂଶ ଘରକୁ ହୁଏତ ଏ.ସି. ବା ଡି.ସି. ଲାଲନ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଘରେ ଭରସା ଲାଲନ ଥାଏ; ସେ ଘରେ ମଧ୍ୟ ହଜିରାଣୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । କୌଣସି ପଙ୍ଗା ଏ. ସି. ଓ ଡି.ସି. ଲାଲନରେ ଚାଲେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀ ହରିବାବୁ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

(୧) ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସଂସାର - P - 28.

(୧) ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସଂସାର - P - 59.

ଶ୍ରୀହରି:- “ ମଣିଷ ଯାଇ ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକରେ ପହଞ୍ଚିଲାଣି । ହେଲେ ଗୋଟାଏ ପଞ୍ଜାବୁ ଏ.ସି. ଓ ଡି.ସି. ଦୁଇଟା ନାଲନ୍ଦରେ କେନ୍ଦ୍ର ଚଳେଇପାରିଲେ ନାହିଁ - ଏତକ ବଞ୍ଚି କାହାର ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ” (୨)

x x x x

ହୁଏତ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ତ୍ରୁଟି-ବିରୁଦ୍ଧ କାରଣରୁ ନାଇଲ୍ କଟିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଏହି ନାଇଲ୍; କଟିବାର କିଛି ସମୟ ପରେ ଆସେ ଓ ପୁଣି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କଟିଯାଏ । ଏହା କଟକ ସହରର ନିତିଦିନିଆ ଘଟଣା । ଯେତେ ସଜାଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଇଆ । ୧୯୬୦ ମସିହାରେ ଆନୋଟୀ ନାଟକର ରଚନା ସମୟରେ ଜଳେକଟ୍ରିକ୍ ନାଇଲର୍ ମେଉଁଜଳି ଅସୁବିଧା ଥିଲା; ଆଜି ଦୀର୍ଘ ୩୦ ବର୍ଷ ପରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ସମସ୍ୟାର ଗରତ ହାସ ପାଇନାହିଁ ।

x x x x ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ଦୀର୍ଘଦିନ କଟକ ସହରରେ ରହିବା ଫଳରେ କଟକ ସହରର ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛନ୍ତି । କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଜନସଂଖ୍ୟାର ସହର କଟକରେ; ସମସ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ । ଭଦ୍ରାଘର ସମସ୍ୟା ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ସରକାରୀ ଚାକିରିଆ ନିଜ ଅବସ୍ଥାକୁ ଚାହିଁ ଘରଭଡ଼ା ନିଏ । ଶ୍ରୀହରିବାରୁ ଯେଉଁ ଘରଭଡ଼ା ନେଇଛନ୍ତି; ସେ ସଂପର୍କରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ମତରେ :

ସେଥିରେ ସାତବଞ୍ଚରା ଘର । ଦି ବଞ୍ଚରା କୋଠା । ବଞ୍ଚରାଏ ଟାଙ୍ଗଲ । ବଞ୍ଚରାଏ ଟିଣ ଛାତ । ତି' ବଞ୍ଚରା ଚାଳ । ଆଉ ବଞ୍ଚରାଏ ମୂଳରୁ ଛାତ ପଡ଼ିନାହିଁ ।” (୧) x x ଏହିପରି ଚାରି କିସମର ସାତବଞ୍ଚରା ଘର । ତେଣୁ ଘରଭଡ଼ା ନେଲେ ଛାତ, ଟିଣ, ଟାଙ୍ଗଲ ଓ ଚାଳ ଏହି ଚାରିପ୍ରକାର ଘର ନେବା ପାଇଁ ଚାକିରିଆ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ତା ଛଡ଼ା; କଟକ ସହରର ଘରମାଲିକ ଅଗଣାମଝିରେ ଗୋଟିଏ ମାଟିସନ୍ ପକେଇ ଅନ୍ୟ ଭଡ଼ାଟିଆ ରଖେ । କିନ୍ତୁ ଜଣକର ପରିବାରକୁ ଅପରର କଥାବାର୍ତ୍ତା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଶୁଣାଯାଏ । ଫଳରେ ପରିବାରର Privacy ନଷ୍ଟ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଗୋପନୀୟତା ରଖାଯାଇପାରେ ନାହିଁ । x x x ଶ୍ରୀହରିଳ ଝିଅ ବେଙ୍ଗୁଲା ତାଙ୍କୁ ଡାକିବା ସମୟରେ ପଡ଼ୋଶୀ ନରହରି ବାବୁ ଉତ୍ତର ଦେଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ସାତାଦେବୀ ଅସହିଷ୍ଣୁ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହାର କାହାଣୀଭାଗ ଆକର୍ଷଣୀୟ ନୁହେଁ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି (Irony) ବା ଶ୍ଳେଷ ହିଁ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣକାରୀ । ଭଡ଼ାଘରେ ସଂସାର କରିଥିବା ଅଗଣିତ ଗୃହସ୍ଥ ଏଭଳି ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଅନ୍ତି । ନାଟକରେ ଶ୍ଳେଷ ହିଁ ଦର୍ଶକ ବା ଶ୍ରୋତା ସହିତ ନାଟ୍ୟକାରର ମାନସିକତାର ଯୋଗାଯୋଗ ରକ୍ଷାକରିଥାଏ । ଏ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚକ J. L. Styan କୁହନ୍ତି; The texture of a play will become finer in proportion as its author can say more to the Spectators through an ironic management of the actors. Through the actor perform two

(୨) ଶ୍ରୀହରିଜି ସଂସାର - P - 60.

(୧) 'ଶ୍ରୀହରିଜୀ ସଂସାର' - P - 10.

functions: they act and talk to themselves and they act and talk to the audience, Irony works easily in the larger narrative of a complete story." (୨) x x x x x ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠାତ୍ମକ ସଂଳାପ ହିଁ ଶ୍ରୀହରିକ ସଂସାରର ଅନ୍ୟତମ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।

x x x x ଜଳ ନିଷ୍ପାଦନ ସମୟା କଟକ ସହରର ଅନ୍ୟ ଏକ ସମୟା । ବର୍ଷା ହେଲେ ଶିଖରପୁର, ତୁଳସୀପୁର, କେଶରପୁର, ଗୀର୍ଜାଈକ, ରାସ୍ତାଗାସ୍ତା ରୋଡ଼, କାଞ୍ଚିବଜାର ଛକ ଆଦି ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ପାଣି ଜମିଯାଏ । ଏ ସଂପର୍କରେ ଶ୍ରୀହରିବାବୁଙ୍କ ମୁହଁରେ ନାଟ୍ୟକାରକ ମାଧ୍ୟମରେ କଟକ ସହରର ଇତିବୃତ୍ତ ଶ୍ରୋତା ନିକଟରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ମହାରାଜା ମର୍କତ କେଶରୀ ଓ ବାଗମୁଣ୍ଡିର କାହାଣୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆର ବହୁ ପରିଚିତ କାହାଣୀ । ମହାନଦୀ ଓ କାଠଯୋଡ଼ାର ବନ୍ୟାଜଳ କିରକି ଶିଖରପୁର, ତୁଳସୀପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଘେରିଥାଏ; ତାହା ଶ୍ରୀହରିକ ସଂଳାପରେ ସ୍ପଷ୍ଟ । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

ଶ୍ରୀହରି : “ଭଏ କି ଘେରରେ ବାବା ! କଟକ ସହର ଭିତରେ ପୁଣି ଏମିତି ପାଣିଘେର । ଆଠ ସେଫିମିଟର ବର୍ଷା ହୋଇଛି କି ନାହିଁ; ଅଣ୍ଟାଜାଗାରେ ପାଣି ଘେରିଗଲାଣି । ଏ ରାସ୍ତାରେ ଯିବ ତ ଆରରାସ୍ତାକୁ ବାହାରି ପାରିବ ନାହିଁ ।” (୧)

x

x

x

x

କଟକ ସହରର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନଯାତ୍ରା ବନ୍ୟାସମୟରେ ବିଶେଷ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ । x x x ବର୍ଷାଦିନେ ରାସ୍ତାଘାଟର ସମୟା ସହିତ ଜଳନିଷ୍ପାଦନର ସମୟା ଜଡ଼ିତ । ନର୍ଦ୍ଦମା ସଫାକରି ପଙ୍କକାଢ଼ି ରାସ୍ତାଉପରେ ଗଦାକରି ଦେବାଦ୍ୱାରା ତାହା ଘରର ପାହାଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଡ଼ିଆସେ । ଏଣେ ନର୍ଦ୍ଦମା ଖୋଳିବାପାଇଁ ବନ୍ଧ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ତେଣୁ ନର୍ଦ୍ଦମାପାଣି ରାସ୍ତାକୁ ବଢ଼ାଇଦିଏ । ଏଭଳି ସମୟାର ଚିତ୍ରଣ ସମୟରେ ନାଟ୍ୟକାର ଭୁକ୍ତଭୋଗୀର ଭୂମିକାରେ ହିଁ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଅନ୍ତି ଯେ; ଉଣାଅଧିକ ଏଭଳି ପରିସ୍ଥିତି ଅଙ୍ଗେ ଲିଭାଇଥିବା ଭଳି ବୋଧହୁଏ ।

x x x x ଆଜିକାଲି ସମାଜରେ ପକେଟ୍‌ମାର୍ ଏକ ସମୟା । ବିଶେଷକରି ଏହି ପକେଟ୍‌ମାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପୁଅମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା; ଝିଅମାନେ ବେଶୀ ସହାୟତା କରିଥାନ୍ତି । ସୁନ୍ଦର ମଧୁର ବଚନଦ୍ୱାରା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଫସେଇ ଟଙ୍କା ଚୋରି କରିଥାନ୍ତି । ଏ ବିଷୟରେ ସେମାନେ ବେଶ୍ ଧୂରନ୍ଧର । ସାତାଦେବୀ ନିଜ ଝିଅ ବେଙ୍ଗୁରା ଏବଂ ଭାଇ ନଟ ସହିତ ଜିନିଷପତ୍ର ଧରି ପ୍ଲବ୍‌ଫର୍ମକୁ ଆସିଥାନ୍ତି ଟ୍ରେନ୍‌ଧରିବା ପାଇଁ । ଏହି ସମୟରେ ଦୁଇତରୁଣୀ ମୀନା, କୁସୁମ ଏବଂ ମଦନ ତିନି ହେଁ ସାତାଦେବୀଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ମୀନା; ସୁନ୍ଦର କଥାବାର୍ତ୍ତା ତଥା ସହାନୁଭୂତି ମାଧ୍ୟମରେ ସାତାଦେବୀଙ୍କ ମନ ଜିଣିଛି ଏବଂ ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କୌଶଳକରି

(୨) "The Elements of Drama" - J. L. 'Styan' - P - Sl. Essay - 'Making Meaning in the theatre.'

(୨) ଶ୍ରୀହରିକ ସଂସାର P - 74.

ସାତାଦେବାଙ୍କ ହାତରୁ ବ୍ୟାଗ୍ରଟି ଖସାଇନେଇ କୁସୁମକୁ ଦେଇଦେଇଛି । ଛକନା କରି ଉଭୟ ମୀନା ଓ କୁସୁମ ବ୍ୟାଗ୍ରଟିକୁ ସାତାଦେବାଙ୍କ ହାତରୁ ଖସାଇନେଇଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ଉଭୟଙ୍କର ସବୁ ପ୍ଲାନ ଚଣ୍ଡୁର ହୋଇଯାଇଛି ଏବଂ ଦୁହେଁ ପୋଲିସ୍ ହାତରେ ଧରା ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

x x x x ଆଜିକାଲିର ସହରରେ ପିଲାଟୋରି ଏକ ବିରାଟ ସମସ୍ୟା । କେତେକ କୁପ୍ରକୃଷିର ବ୍ୟକ୍ତି; ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଧରିନେଇ ପ୍ରତିବଦଳରେ ପିତା-ମାତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଅର୍ଥ ଦାବା କରନ୍ତି କିମ୍ବା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଭୃତି ସୁଦୂର ସ୍ଥାନରେ ବିକ୍ରି କରିଦିଅନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପିଲାଟୋରି ଏକ ଉନ୍ନତ ଘଟଣା ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ କରିଛନ୍ତି । ବେଳେବେଳେ ସ୍ଥାନୀୟ ଖବରକାଗଜମାନଙ୍କରେ ପିଲାଟୋରିର ଚାଞ୍ଚଳ୍ୟକର ତଥ୍ୟ ପରିବେଷିତ ହୋଇ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଆତଙ୍କକୁ ବହୁଗୁଣିତ କରିଥାଏ । ଫଳରେ ସେମାନେ ଅଜଣା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସନ୍ଦେହ କରନ୍ତି ଓ ନିଜର ସଂସାରରେ ନିଜେ ଭୟଭୀତ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ମିତ୍ରାଦେବୀ କଳାଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧିଥିବାରୁ ଏବଂ ମୁଣ୍ଡରେ ଫୁଲଖୋସିଥିବାରୁ; ସାତାଦେବୀ ତାଙ୍କୁ ପିଲାଟୋର ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କରିଛନ୍ତି । ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଡାକ୍ଷାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

ସାତା : “ଉହଁ । ମୋ ମନ କାହିଁକି ପାପ ଛୁଇଁଛି । ପିଲାଧରା ନୁହଁନ୍ତି ତ ? x x x x ମୁଣ୍ଡରେ ଫୁଲଖୋସିତି ମୁରୁକେଇ ହସୁତି-ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ଉଡ଼େଇନେବେ ପରା ! ହେଭିତ; ବେଙ୍ଗୁଳାକୁ ପୁଣି ତରାଟି ଚାହୁଁଛି । ହେ ବେଙ୍ଗୁଳା । (୧)

x x x x ଦୈବ-ଦୂର୍ଘଟି ପାକ ପ୍ରକୃତିର ଏକ ନିୟମ । ଏହି ହେତୁ କେତେବେଳେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବଢ଼ି, ମରୁଡ଼ି, ବାତ୍ୟା, ବତାସ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖାଯାଏ । ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ, ସରକାର, ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷରୁ, ରିଲିଫ୍ ଆକାରରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଆଯାଏ । ମାତ୍ର କେତେକ ଚାଉଟର ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟକ୍ତି ରିଲିଫ୍ ସାମଗ୍ରୀକୁ ଭାଇଭାଗ ବୋଲି ମନେକରନ୍ତି । କେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକୃତରେ ରିଲିଫ୍ ପାଇବାକୁ ହକଦାର ଓ କିଏ ବିନା ରିଲିଫ୍ରେ ଚଳିପାରିବ; ସେ କଥା ବିଚାରକୁ ନିଆଯାଏ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀହରିବାବୁଙ୍କ ଗାଁଟି ବନ୍ୟାଞ୍ଚଳବୋଲି ଘୋଷଣା କରାହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ସେଠାରେ ବିଶେଷ କିଛି କ୍ଷୟକ୍ଷତି ହୋଇନାହିଁ । ଅଥଚ ଘୋଷଣାନୁଯାୟୀ ରିଲିଫ୍ ସାମଗ୍ରୀ, ଗ୍ରାମକୁ ଆସିଛି କିନ୍ତୁ ରିଲିଫ୍ ସେମାନେ ନ ଫେରାଇ ଭାଇଭାଗ ରୂପେ ମୁଣ୍ଡପିଛା ସବୁ ଚାଉଳ ବାଣ୍ଟିନେଇଛନ୍ତି ପୁନିଆଁ ପାଲି ବୈଠକ ପାଇଁ । ଏପରିକି ଶ୍ରୀହରିବାବୁ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଭାଗ ଚାଉଳ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଛାଡ଼ିନାହାନ୍ତି । ତାହାକୁ ସାଧୁପୁଞ୍ଜାରୀ ଜିମାରେ ରଖିଛନ୍ତି । ଏହି କଥାକୁ ଶ୍ରୀହରିବାବୁ କିନ୍ତୁ ଆଦୌ ପସନ୍ଦ କରି ନାହାନ୍ତି । ସେ ଏହାର ଘୋର ବିରୋଧ କରି ସେହି ରୋକିଲା ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଫେରାଇଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ମୁଖରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଉକ୍ତିକୁ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । ଶ୍ରୀହରି : “ଆମ ଉପରସାହି ପଇଁଠିଶ ଘର ଯୋଉ ଚାଉଳ ନେଇଛନ୍ତି; ସମସ୍ତେ ଫେରାଇ ଦେବେ । ସେ ଚାଉଳ ପୁଣି ରିଲିଫ୍ ସେଞ୍ଚରକୁ ଯିବ । x x x ମୁଁ ମାନୁଚି ଆମେ କେହି ଦାନବାର ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ନୋହୁଁ । ଆମଧନ ଉଜାଡ଼ କରିଦେବାପାଇଁ ମୁଁ କହୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆମେ ନବୁ କାହିଁକି ?” (୨)

(୧) ଶ୍ରୀହରିଙ୍କର ସଂସାର - P - (50 - 51)

(୨) ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସଂସାର (-P - 196)

ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ଉଚ୍ଚ ମାନବୀୟ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଇଛନ୍ତି । ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ; ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ନଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ ବରଂ ସେ ବିଶେଷ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତମାନଙ୍କ ପାଇଁ କାରୁଣ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

x x x x ଉତ୍ତମ ସମାଜ ଗଠନରେ ଶିକ୍ଷାପରି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର କୁମିଳା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀ ଛୋଟରାୟ ଜନଜୀବନକୁ ତନ୍ତତନ୍ତ କରି ଅନୁଶୀଳନ କରି; ଆଖିଧରା ଓ ଫୁ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗର ବ୍ୟାପକତର ସଂପର୍କଣ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ମୁଖରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

ଶ୍ରୀହରି : ‘‘କ’ଣ ହେଲା କି ତମର ? ମୁହଁଟା କାହିଁକି ପଟାପଟା ଦେଖାଯାଉଛି ? ଦେଖି ଦେଖି ଧଁ ଦେହଟା ଡାତିଛି । ତମକୁ ଆଉ ଫୁ ହେଲା କି ? ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ଆଖିଧରା ପାଳା ଚାଲିଲା - ଏଇନେ ଘରେ ଘରେ ଫୁ ।’’ (୩)

x

x

x

x

ଏହି ରୋଗଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଂକ୍ରାମକ । ତେଣୁ ଏହାର ପ୍ରତିକାରପାଇଁ ଶ୍ରୀହରିବାବୁ; ସୀତାଦେବୀ ଓ ବେଙ୍ଗୁଳା ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଅଲଗା ଅଲଗା ଖଟରେ ଶୁଆଇଛନ୍ତି । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ; ଜର ନ ଛାଡ଼ିବାଯାଏ କେହି ଖଟରୁ ଓହ୍ଲାଇପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ମଧ୍ୟ; ଆଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ତା’ ସାଙ୍ଗକୁ ପୁଣି ଶାରୁ ବାକି ଖାଇବାପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଆଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । (୧)

x x x x ଠକାମିର ଏକ ବ୍ୟାପକ ସଂଜ୍ଞା ନିରୂପଣରେ ଛୋଟରାୟ ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି । ଦୋକାନୀମାନେ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଠକିବାପାଇଁ ଠୁଙ୍ଗାତକ ପାଖରେ ୧୨ଟା ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡ୍ ଆଉ ଅନେକ ମୋଟାକାଗଜ; ପଟାତଳେ ଭର୍ତ୍ତିକରି ଠୁଙ୍ଗାଟିଆରି କରିଥାଆନ୍ତି । ଫଳରେ ଓଜନ କମ୍ ହୋଇଥାଏ । ୧ କେ.ଜି.ର ଜିନିଷ ୭୫୦ ଗ୍ରାମ୍ ହୋଇଥାଏ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । (୨)

x x x x ସମଗ୍ର ଆଲୋଚନାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ; ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ; ତ୍ରିମୁଖୀ ସମସ୍ୟା ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି । ତାହାହେଲା; (୧) ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟା (୨) ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା (୩) କଟକ ସହରର ସମସ୍ୟା । ଏଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ମନେହୁଏ; ସତେ ଯେପରି ନାଟ୍ୟକାର ଜନତା ସହିତ ମିଶି ଏକାକାର ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହିମାନଙ୍କ ଖୁଣ୍ଟିନାଣି ସମସ୍ୟାକୁ ହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଏତେ ଜୀବନ୍ତ ମନେହୁଏ । ଏଥିରେ କୌଣସି ଅବଚେତନ ମନର ଜଟିଳ ରହସ୍ୟ ନାହିଁ । ଅଛି କେବଳ ସାଧାରଣ ଲୋକସମାଜ ପ୍ରତି ଏକ ଆତ୍ମିକ ସମ୍ବେଦନା । ଯୋଉଥିପାଇଁ ସେ ଆଜି ଓଡ଼ିଶାର କୋଣ - ଅନୁକୋଣରେ ଏକ ପରିଚିତ ନାମ’’ । (୩)

(୩) ତତ୍ତ୍ୱେବ (-P - 79)

(୧) ତତ୍ତ୍ୱେବ (-P - 82-83)

(୨) ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସଂସାର (-P - 153)

(୩) ‘ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟମାନସ’ - ଡଃ ନାରାୟଣ ସାହୁ । P - 22.

x x x x ‘ଶ୍ରୀହରିକ ସଂସାର’ ଧାରାବାହିକ ନାଟକ ୧୯୭୧ ମସିହା ଏପ୍ରିଲମାସରୁ ୧୯୭୨ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପନ୍ଦର ଦିନରେ ଥରେ ଶ୍ରୀହରିକ ପରିବାର; ବେତାର ମାଧ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଯାଉଥିଲେ । ଏ ସଂପର୍କରେ ନାଟ୍ୟକାର ନିଜେ କହନ୍ତି; ‘‘ଶ୍ରୀହରିକ ସଂସାର’’ ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ବିଭବଶାଳୀ ନୁହେଁ - ଏହା କିନ୍ତୁ ଏକ ତୃପ୍ତ ଓ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂସାର । ଏହି ତୃପ୍ତି ଓ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତାର ସାକ୍ଷର ଏହାର ୧୭ଟି ଯାକ ଚିତ୍ରରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । (୪) ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାର ଯେତେବେଳେ ବହୁ ସମସ୍ୟା କଷ୍ଟକିତ; ସେତେବେଳେ ଏକାକି ଗୋଟିଏ ପରିବାର ଏହାର ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ବଞ୍ଚିବାର ନୂତନ ସ୍ଵାଦ ପରିବେଷଣ କରି ଯେଉଁ ନୂତନ ଆଶା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି; ଏହାର ମୂଲ୍ୟ କିଛି କମ୍ ନୁହେଁ । ଅଭାବବୋଧକୁ ଏଠାରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମାନସିକତାର ବ୍ୟାପାର ରୂପେ ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଇଛି । ଏହାର ଶ୍ରୋତାମାନେ ଶ୍ରୀହରିକ ପରିବାରର ସାନ୍ନିଧ୍ୟରେ ଏପରି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ଯେ; ଶେଷ ଦୃଶ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ବଦଳିର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା; ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆପତ୍ତି ହୋଇଥିଲା ।’’ (୧)

x x x x ସମସାମୟିକ କେତେକ ଘଟଣାର ଚିତ୍ର; ଏହି ଧାରାବାହିକ ନାଟକରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ନାଟକର ମୂଳ ଚରିତ୍ର ମାତ୍ର ତିନିଜଣ । ଗୃହକର୍ତ୍ତା ଶ୍ରୀହରି, ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ସୀତା ଓ କନ୍ୟା ବେଙ୍ଗୁଳୀ । ଏମାନଙ୍କଦ୍ଵାରା ସେହି ସମୟରେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ବ୍ୟାପିଥିବା ଆଖିଧରା ରୋଗ, ପିଲାଟୋରି ଇତ୍ୟାଦି ଘଟଣା ପରିବେଷିତ ହୋଇଛି । ବର୍ଷାରେ କଟକର ଦୁର୍ଗମତା, ଭଡ଼ା ଘର ସମସ୍ୟା, ବ୍ୟବସାୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଧୂର୍ଭିତା, ପକେଟମାର୍ ସମସ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ସମସ୍ୟାର ବ୍ୟଙ୍ଗଧର୍ମୀ ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି । ସମାଧାନ ନିମନ୍ତେ ନାଟ୍ୟକାର ବେଶ୍ ଛାୟାଛନ୍ଦ ଶୀତଳପଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଦେଇଛନ୍ତି; ଯାହା ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ ବେଶ୍ ସୁହାଇଛି । ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ସଦାସର୍ବଦା ଘଟୁଥିବା ନିତାନ୍ତ ତୁଚ୍ଛ ଘଟଣାକୁ କିପରି ସୁରଣୀୟତାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦିଆଯାଇପାରେ ନାଟ୍ୟକାର ତାହାକୁ ଦେଖାଇଦେଇଛନ୍ତି । ସଂଳାପ ହୋଇଛି ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ମାଧ୍ୟମ । ବହୁ ବିଚିତ୍ର ଚରିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟଭିତରକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ତେବେ ନିରୋଳ ମନୋରଞ୍ଜନ ହେଉଛି; ଏହିସବୁ ଧାରାବାହିକ ନାଟକର ମୂଳଲକ୍ଷ୍ୟ । ନାଟ୍ୟକାର ତାହାକୁ ବେଶ୍ ଭଲଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ, ଜଟିଳତାମୁକ୍ତ ଏବଂ ମଳିନତାହୀନ ଏକ ଶାନ୍ତ, ସୁନ୍ଦର, ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ସୃଷ୍ଟି ନିମନ୍ତେ ଅଭିପ୍ରେତ ।

x x x x ‘ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ’ ନାଟକର ବହୁପରେ ରଚିତ ନାଟକ; ‘ଶ୍ରୀହରିକ ସଂସାର’ । ହେଲେ ହେଁ ଏହା ପୁରାପୁରି ନାଟକର ଠିକ୍ ଅନୁରୂପ ପରି ମନେହୁଏ । ତେଣୁ ଏହା ଅଧିକ ସୁନିଶ୍ଚିତ ଏବଂ ପରିମାର୍ଜିତ ହୋଇପାରିଛି । ‘‘ନାଳ - ନର୍ଦ୍ଦମା ଶୋଭିନୀ’’ କଟକ ସହରର ନଗ୍ନରୂପ ଓ ଜନୈକ ଚାକିରିକାବା ମଧ୍ୟବିର ସାଧାରଣ ଗୃହସ୍ଥର; ଜୀବନ ନିର୍ବାହର କରୁଣ ବାସ୍ତବଚିତ୍ର ଶ୍ରୀହରିକ ସଂସାରରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ‘‘ ନିଜ ମୁହଁକୁ ଦର୍ପଣରେ ଦେଖ । ସୁନ୍ଦର ହୋଇଥିଲେ

(୪) ‘ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ବିକାଶଧାରା’ (ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟପର୍ବ) - ହେମନ୍ତ ଦାସ । P - 130

(୧) ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବାର୍ତ୍ତାଲାପ - ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ।

ଖୁସିହୁଅ କିମ୍ବା କଳାକାରିଥିଲେ ପୋଛିପକାଅ” । (୨) ଏହି କଥା ଯେପରି ନାଟ୍ୟକାର ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି; ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସଂସାର’ ନାଟକରେ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ନାଟକ କୌଣସିଠାରେ ଭାରାକୁଡ଼ ହୋଇନାହିଁ କିମ୍ବା ପ୍ରଚାରଧର୍ମୀ ହୋଇନାହିଁ । ବରଂ ହୋଇଛି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ନାଟ୍ୟଧର୍ମୀ । (୩)

ବିଭ୍ରାଟ : ‘ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ’ ରେ ମୁରାରିବାବୁ, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନବାବୁ ଏବଂ ଆହୁରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପରିବାରର ଚିତ୍ର ଦେଖାଇସାରିବାପରେ ଭୋଳିମାମୁଁଙ୍କ ପରିବାରର ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣା ଉପରେ ଆଧାରିତ - ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଦ୍ଵିତୀୟ ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - “ବିଭ୍ରାଟ” । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୯୬୧ ମସିହା ।

ପ୍ରଥମ ଚିତ୍ର : ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଶ୍ରୋତା; ଭୋଳିମାମୁଁଙ୍କର ଚାରିତ୍ରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସହିତ ତାଙ୍କର ପରିବାର ସଂପର୍କରେ ସମ୍ୟକ୍ ଧାରଣା କରିପାରନ୍ତି । ଭୋଳିମାମୁଁ ଜଣେ ସରଳ - ଅବସ୍ଥା ସଂପନ୍ନ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଗୃହସ୍ଥ । ତାଙ୍କର ପରିବାର କହିଲେ ସେ ନିଜେ । ପତ୍ନୀ ଇନ୍ଦୁମତୀ ଏବଂ ଉଣକା ମକୁ ଓ ଝିଆରୀ ରାଧା । ସତ୍ୟାନ କେହି ନ ଥିବାରୁ ମକୁ ଓ ରାଧା ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ସବୁକିଛି । ନାଟକରେ ଭୋଳାନାଥ ଏବଂ ଇନ୍ଦୁମତୀ ଉଭୟେ; ମାମୁଁ - ମାଉଁ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଭୋଳାନାଥ ସବୁକାମରେ ଅଧିକ ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ପରିଣତିରେ ତାହା କିଭଳି ବିଭ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି; ତାହା ହିଁ ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଚିତ୍ର : ସାରୁ ଭିତରେ ମାରୁ ପୁରେଇ ବିଭ୍ରାଟଟିଏ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ହେଲା; ମାମୁଁଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବଦଭ୍ୟାସ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଭୋଳି ମାମୁଁଙ୍କର ଥିଏଟରରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବା ବିଭ୍ରାଟ ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରାଯାଇଛି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୦.୧.୧୯୬୧ ମସିହା ରାତି ୮ଟା ସମୟ । କଟକ ସହର ବୁଲେଇ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ମାମୁଁ; ଉଣକାକୁ ନେଇ କଟକ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ଥିଏଟର ହେଉଥିବାର ଦେଖି; ଦୁହେଁ ଥିଏଟର ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ଥିଏଟର ମଞ୍ଚଉପରେ ମାମୁଁ ନିଜେ ହାଜରହୋଇ ବିଭ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟିକରିଛନ୍ତି । ନାଟକର ନାୟକ ଯେତେବେଳେ ନାୟିକାକୁ କହୁଛି; “ତମକୁ ଛାଡ଼ି ମୁଁ ବଞ୍ଚିପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ତମର ସମ୍ମୁଖରେ ଏଇଠି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବି । ସେଥିପାଇଁ ମୋ ପକେଟ୍‌ରେ ମୁଁ ଗିଭଳଭର ଆଣିଛି । ମୋ ପକେଟ୍‌ରେ ଅଛି ଗୁଲିଭର ଗିଭଳଭର - ଆଉ ମୁହୂର୍ତ୍ତକରେ ମୁଁ ଏ ସଂସାରରୁ ଚିର ବିଦାୟ ନେବି” । (୧) ସେତେବେଳେ ନାୟକ ହାତର ଗିଭଳଭରରୁ ଗୁଲି ପୁଟିବା ପୂର୍ବରୁ ଭୁଲରେ ମାମୁଁଙ୍କ ଗିଭଳଭରରୁ ଗୁଲି ପୁଟିଯାଇଛି । ଫଳରେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁଲି ନ ପୁଟି ହଲରେ ଗୁଲି ପୁଟିବାରୁ ମର୍ଡର ହେଲାବୋଲି ମନେକରି ସେଠାରେ ଗୋଟାଏ ବିରାଟ ବିଭ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟିହୋଇଛି ।

(୨) ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସଂସାର - ମୁଖବନ୍ଧ ।

(୩) ‘ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟ୍ୟମାନସ’ - ଡଃ ନାରାୟଣ ସାହୁ । (P- 22 - 23).

(୧) ବିଭ୍ରାଟ - ୨ୟ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 34).

ବୃତ୍ତାୟ ଚିତ୍ର : ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି : ୨୫.୩.୧୯୬୧ ମସିହା ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଭୋଳିମାମୁଁ ଡାକ୍ତରଖାନାରେ କରିଥିବା ବିଦ୍ରାବ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ମାଉଁଙ୍କ ପେଟଭିତରେ ପଥର ଅଛି କି ନାହିଁ - ଜାଣିବାପାଇଁ ମାମୁଁ, ମାଉଁଙ୍କୁ କଟକ ଡାକ୍ତରଖାନା ନେଇକି ଯାଇଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ନିଜେ ସେଠାରେ ପଥରଗଦାରୁ ପଡ଼ି ବିଦ୍ରାବ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ପରୀକ୍ଷାଗୃହଭିତରୁ ମାଉଁଙ୍କର ବାହାରିବାକୁ ଡେରିହେଲା - କ'ଣ ହେଲାବୋଲି; ମାମୁଁ ନିଜକୁ ଅତିବୁଦ୍ଧିଆ ମନେକରି “ପଛପଟ ଝରକାବାଟେ ପଥରଗଦାଉପରେ ଉଠୁକି ଦେଖିଲାବେଳକୁ ଗୋଡ଼ ଖସିଯାଇଛି ଯେ ସିଧା ଯାଇ ତଳେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । x x x x ଗୋଡ଼ ଅପରେସନ୍ ହବ କି ପଟି ବନ୍ଧାହେବ - ଠିକଣା ନାହିଁ” (୨) । ରୋଗପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ରୋଗୀକୁ ଧରି ଯାଇଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ପରିଣତିରେ ଖୋଦ୍ ନିଜେ ସେଠି ରୋଗୀ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି ।

ଚତୁର୍ଥ ଚିତ୍ର : ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୦.୪.୧୯୬୪ ମସିହା ରାତି ୮ଟା । କଥାରେ ଅଛି; ‘ଅତି ଚାଲାଇ ହେଲେ କାଉ ଗୁହଙ୍ଗାଏ’ - ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମାମୁଁଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେଇଆ ହୋଇଛି । ଆଜିକାଲି ଯୁଗରେ ଯିଏ ଯେତେ ଆଗଚଲା ପଡ଼ିବ; ତାର ସେତେ ଜିତାପଟ । ସେମିତିକା ଗୋଟାଏ ବାଜି ମାରିବାକୁ ମାମୁଁ ବସିଛନ୍ତି । ହେଲେ ପସିଯାଇଛନ୍ତି । ବିନାଟିକେଟ୍ରେ ମାମୁଁ କଟକ ପାରହୋଇଯିବାକୁ ଶୁଭିର କରିଛନ୍ତି ମାତ୍ର ଟିକଟ ନ କରି ଗାଡ଼ିରେ ବସିଥିବାରୁ ଉଡ଼ାସହିତ ଜୋରିମାନାଦେଇ ଅଧାବାଟରୁ ଗାଡ଼ିରୁ ତଡ଼ାଖାଇ ବିଦା ହୋଇଛନ୍ତି ।” (୧)

ପଞ୍ଚମ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି । ୧୫.୬.୧୯୬୪ ମସିହା ରାତି ୮ଘଣ୍ଟା ଗାଁର ମାମନଡ଼କାର ହୋଇ ମାମୁଁ ବାଦାପାଲାର ଆୟୋଜନ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେଠି ଲାଭର୍ ଭାଙ୍ଗି ଛାମୁଡ଼ିଆ ଭାଙ୍ଗି ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ବିଦ୍ରାବ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ।

ଷଷ୍ଠ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୦.୭.୧୯୬୪ ମସିହା ରାତି ୮ଟା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନକାଳ ଯାହା ପଡ଼ିଛି-ମନ ଚାହିଁ ଜିନିଷପତ୍ର କିଛି ମିଳୁନି ପାଞ୍ଚପଇସାକାଗାରେ ଦଶପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କଲେ ବି ମନ ଶାନ୍ତି ମେଣ୍ଟୁନି । ଚାରିଆଡ଼େ ଖାଲି ମଣିଷ ପଲପଲ । ମଣିଷ ସଂଖ୍ୟା ଯେତିକି ଯେତିକି ବଢ଼ୁଛନ୍ତି ଜିନିଷପତ୍ର ସେତିକି ଅଭାବ ପଡ଼ୁଛି । ଏସବୁ ଦେଖିଶୁଣି ମାଉଁଙ୍କର ମନ ପିତାହୋଇଗଲାଣି । ମଣିଷ ଜୀବନଯେନି ସଂସାରରେ ବସବାସ କରି ଯଦି ସୁଖଶାନ୍ତି ଟିକିଏ ନ ମିଳିଲା; ତେବେ ସଂସାରୀ ହେବ କାହିଁକି ??? ତେଣୁ ମାଉଁଙ୍କର ପୁରୀଯାଇ ରଥଯାତ୍ରା ଟିକେ ଦେଖି ଆସିବାକୁ ମନହୋଇଛି । ତିରିଶ ବର୍ଷର ସଂସାରୀ ଜୀବନରେ ମାଉଁ ଥରେ ବି ରଥଯାତ୍ରା ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ହେଲେ ମାମୁଁ ମହାନ୍ ଚାଲାଇ ଲୋକ । ଶୁଭ ପଇସା ଯାହାକିଛି ଅଛି ହାତରେ ରଥଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ସେତେକ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇ ଯିବ ବୋଲି; ମାମୁଁ ଏକଥାରେ ଆଦୌ ରାଜି

(୨) ଡକ୍ଟ୍ରେବ - ୩ୟ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 34).

(୧) ବିଦ୍ରାବ - ୪ର୍ଥ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 24).

ହୋଇନାହାନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ତୀର୍ଥ କରିବା ବେଳ କ’ଣ ବଳେଇଗଲାଣି ଯେ; ଏବେଠୁ ଏତେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।” (୨) ହେଲେ ମାଲିକର ଏକାକିତ୍ୱ । ଦି’ଜଣ ପୁରାଗଲେ ଅଧିକା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ ବୋଲି ମାମୁଁ ଯୋଗଥପାଇଁ ଡରୁଥିଲେ ଶେଷକୁ ସେଇ ବିକ୍ରାଟ ହିଁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଆହୁରି ଅଧିକା ତିନିଜଣ ଆସି ପୁରୀଯିବା ପାଇଁ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ମାମୁଁଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ଆମେ ଦି’ଜଣ ଯିବାପାଇଁ ମୁଁ ଖର୍ଚ୍ଚକୁ ଡରୁଥିଲି-ଏବେ ପାଞ୍ଚଜଣ । ଆମେ ଦିହେଁ ରାଧା, ମକୁ-ଆଉ ପଣ୍ଡାଗୋସାଇଁ-ଏବେ ସମ୍ଭାଳ ଏ ବିକ୍ରାଟ ।” (୩)

ସପ୍ତମ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୯.୧୦.୧୯୬୪ ରାତି ୮ଟା ସମୟ । ମାଛ ତେଲରେ ମାଛ ଭାଜିବା ଉପାୟତା ମାମୁଁଙ୍କୁ ବେଶ୍ ଉଲ୍ଲାସରେ ଜଣା । ସାର୍ବଜନୀନ ପୂଜାରେ ହାତରୁ କାଳେ ଦଶହରା ଚାନ୍ଦା ପଡ଼ିଯିବ ବୋଲି ମାମୁଁ ଆଗରୁ ଚାଲାକିକରି ତାଲିକାରୁ ନିଜ ନାମଟିକୁ ବାଦ୍ ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲାବେଳକୁ ନିଜ ମୁଣ୍ଡରେ ଭରଣେ ଧାନର ଚାନ୍ଦା ସହିତ ଏକାବେଳେକେ ସାତଘରର ଛପନଜଣ କୁଣିଆଁ ଆସି ପୂଜାକୁ ହାଜର ହୋଇଛନ୍ତି । ଏକାଥରକେ ଅମାର ଖାଲି । ସାର୍ବଜନୀନ ପୂଜାର ଆୟୋଜନ କରି ମାମୁଁ ବିକ୍ରାଟଟିଏ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ଯେତେବେଳେ; ସେତେବେଳେ ନ ତୁଲାଇ ଯାଇଛନ୍ତି କୁଆଡ଼େ ???

ଅଷ୍ଟମ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୭.୫.୧୯୬୫ ରାତି ୯ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମକୁର ବିବାହ ଉପସ୍ଥାପନା କରାଯାଇଛି । ମାମୁଁଙ୍କର ସତ୍ୟ-ସନ୍ତତି କେହି ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ମକୁ ଭଣଜା ହେଲେବି ପୁଅଠାରୁ ବଳକା । ତା’ର ବିବାହପାଇଁ ମାମୁଁ ପାଖିଦେଖି ଶୁଭ ତିଥିବାର- ନକ୍ଷତ୍ର ଏବଂ ଦିଗ ବାହାର କରି ତାଲିକା ତିଆରି କରିବାକୁ ବାହରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ପ୍ରଥମରୁ ସବୁ ବିକ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ନାଲି କଲମରେ କଳାକାଳିତ କଳାକଲମରେ ନାଲିକାଳି । ଖାଲି ବିକ୍ରାଟ ନୁହେଁ ପ୍ରଥମରୁ ଯୋଉ ବିକ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି; ଶେଷବେଳକୁ ତାହା ମହାବିକ୍ରାଟରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । x x x ମକୁର ଭାବୀ ଶୁଣୁର ଗୋପସୁନ୍ଦର ଦାସେ ଘରବର ଦେଖିବାକୁ ଆସି ମହାବିକ୍ରାଟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ଦାସେଙ୍କୁ ଦାମୁରୀ ଜଣିବାଲୋକ ଭାବି ବାହାରେ ବସାଯାଇଛି ଏବଂ ନରହରି ଦାସେ ଯିଏକି ଦାମୁରୀ ଜଣିବା ପାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ସମୁଦି ଚର୍ଚ୍ଚା କରାହୋଇଛି । ସାମାନ୍ୟ ଭୁଲ୍ ବୁଝାମଣାରୁ ଯୋଉ ମହାଭାରତ ସୃଷ୍ଟିହେଲା ତାହାକୁ ମାମୁଁ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ :

“ଏହା ମହାଭାରତ ନୁହେଁ ସମୁଦି-ମହାବିକ୍ରାଟ ।” (୧) ଆଲୋଚ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟଟି ନାଟ୍ୟକାରକର ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ନାଟକରେ ‘ଦେଖାଦେଖି’ ଏବଂ ଗୀତିନାଟ୍ୟରେ ‘ଘରବରଦେଖା’ ନାଟକ ଭାବରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

(୨) ବିକ୍ରାଟ - ଷଷ୍ଠଚିତ୍ର - (SC. No. - 31).

(୩) ବିକ୍ରାଟ - ଷଷ୍ଠ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 31).

(୧) ବିକ୍ରାଟ - ଅଷ୍ଟମ ଚିତ୍ର - (Sc. No. - 46).

x x x x ମାମୁଁଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାମ ବିକ୍ରାନ୍ତ ସୃଷ୍ଟିକରିଛି । ‘ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ’ର ପରେପରେ ‘ବିକ୍ରାନ୍ତ’ ନାଟକର ପରିକଳ୍ପନା ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ନାଟ୍ୟ ଏକ କିନ୍ତୁ ସ୍ବାଦ ଭିନ୍ନ । ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକର ନାଟ୍ୟକୁ ସ୍ଥିର ରଖି ଏଠାରେ କେବଳ ଏକ ଭିନ୍ନ ସ୍ବାଦର ଚିତ୍ର ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ପାଇଁ ପରିବେଷଣ କରାଯାଇଛି ।

ତାତ୍ପର୍ୟ ବାବୁ :

ଆଲୋଚ୍ୟ ଧାରାବାହିକ ନାଟକଟିର ପ୍ରଚାର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ; ୨.୧.୧୯୬୭ ମସିହାଠାରୁ । ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ରଚିତ ‘ତାତ୍ପର୍ୟବାବୁ’ ଏପରି ଏକ ଧାରାବାହିକ ନାଟକ; ଯେଉଁଥିରେ ତାତ୍ପର୍ୟବାବୁଙ୍କ ତାତ୍ପର୍ୟଖାନା (ବା) Clinic ଟି ହୋଇଛି ମଞ୍ଚ । ତାତ୍ପର, କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ଏବଂ ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଏହାର ପରିକଳ୍ପନା । ତାତ୍ପର ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ରୋଗୀ ଆସିଛନ୍ତି । ସେହିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଯେଉଁସବୁ ଘଟଣା ତାତ୍ପରଖାନାରେ ଘଟିଛି; ତାହା ହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଏଠାରେ ତାତ୍ପରବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ନାଥାତି । ସେ ଅବିବାହିତ ଏବଂ କେବେହେଲେ ବିବାହ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ । ତେଣୁ କେବଳ ତାତ୍ପରବାବୁ ଓ ତାଙ୍କ କମ୍ପାଉଣ୍ଡରକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ରଖି, ରୋଗୀମାନେ ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ଘଟଣାପରେ ଘଟଣା ଘଟିବାରେ ଲାଗିଛି । ନାଟକର ମୁଖ୍ୟ ଉପକାବ୍ୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ହେଲା; ମଧୁର ହାସ୍ୟରସର ସୃଷ୍ଟି । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଦୃଶ୍ୟରେ; ସ୍ବୟଂ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହାସ୍ୟରସର ତରଳ ପୁଟ ବେଶ୍ ହୃଦୟବୋଧକ ଆଉ ସ୍ବାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ । ମଧ୍ୟବୟସ୍କା ମହିଳା ଯଶୋଦା; ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବସାଇଦେଇ ପ୍ରଥମେ ନିଜ ପତିଙ୍କ ରୋଗର ବିବରଣୀ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ତଥା ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ଦେବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମ୍ୟ ମାମଲତକାର ଗଦାଧର ଏବଂ ସାଧୁଚରଣ ମିଛ ସାଟିଫିକେଟ୍ ନେବାପାଇଁ ସେଠି ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ପରଶୁରାମବାବୁ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି ତାତ୍ପର କ୍ଲାଉଁ ଖୋଜି ଖୋଜି । ଏହିଭଳି ଅନେକ ଘଟଣାକୁ ନେଇ ନାଟକର ପରିବେଶ ବେଶ୍ ଉତ୍ତେଜନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ହାସ୍ୟରସ ଭରା ।

ପ୍ରଥମ ଭାଗ :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ; ୨.୧.୧୯୬୭ ମସିହା ରାତ୍ରି ୮ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ । ଏହି ଚିତ୍ରଟି ମଧ୍ୟ ‘ମହିଳା ମଧ୍ୟବୟସ୍କା’ ଶିରୋନାମାରେ ଛୋଟରାୟଙ୍କ “ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ” ବହିରେ ସ୍ଥାନପାଇଛି । ଏହାକୁ ଅତି ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗର ସମସ୍ୟା ହେଉଛି; ତାତ୍ପର ଓ ରୋଗୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସୁ-ସଂପର୍କ, ଦାୟିତ୍ବବୋଧ ଏବଂ ଆଦର୍ଶ ପଦ୍ଧାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସେ ସଂପର୍କରେ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

x x x x ତାତ୍ପରବାବୁ ଏବଂ କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ଉଭୟେ ଯଥା ସମୟରେ ତାତ୍ପରଖାନା ଖୋଲି ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି । କେହି ରୋଗୀ ନ ଆସିଥିବାରୁ ତାତ୍ପରବାବୁ ଖବରକାଗଜ ଉପରେ ଆଖି ବୁଲାଇଥାନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଆଖିପଡ଼େ ଏଭଳି ଏକ ସମ୍ବାଦ ଉପରେ; ଯେଉଁଥିରେ କି ଜଣେ ରୋଗୀ; ବହୁଦିନରୁ ସେବା କରିଆସୁଥିବା ତାଙ୍କ ପାରିବାରିକ ତାତ୍ପରବନ୍ଧୁଙ୍କ ପାଖକୁ ମଲାପୁର୍ବରୁ କେଳପଦ କୃତଜ୍ଞତାପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି । ତାତ୍ପରବାବୁ ତାହାକୁ ବିଶ୍ବାସକୁ କମ୍ପାଉଣ୍ଡରଙ୍କୁ ପଢ଼ି ଶୁଣାଇଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । “ରୋଗୀ ଜଣକ ଇଂଲଣ୍ଡର ଜଣେ ବୃଦ୍ଧା - ବୟସ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ - ବୟସ ପଞ୍ଚାଅଶୀ - ଖୁବ୍ ଧନୀ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ନିଜର ବୋଲି କେହି ନ

ତାହାର ନାଁ ଦେଖିଲେ ସେମିତି ରୋଗୀ ଗଢ଼ିବେ ।” (୧) ତାହାର ବାବୁ ବିଶ୍ରାମ ଚାହିଁଛନ୍ତି ସତ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ବିଶ୍ରାମ ମିଳୁଛି କୋଉଠୁ ??? ସବୁଦିନ ପରି ଧୀରେ ଧୀରେ ସେଦିନ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ରୋଗୀ ଗଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ପାଞ୍ଚମୁହଁରେ ଛେଳି; କୁକୁର ହୋଇଗଲାପରି ତାହାର ବାବୁଙ୍କ ସାମାନ୍ୟ ଦେହ ଭଲଭାବୁ ନାହିଁ କଥାଟି ବିରାଟ ଆକାର ଧାରଣ କରିଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ଜଣକଠାରୁ ଆଉ ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କ ପାଖକୁ କଥାଟି ବ୍ୟାପିଯାଇଛି । ଶେଷରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ତାହାର ବାବୁ ସେଦିନ ଅଧିକା ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୋଗୀଦେଖିବାକୁ ଭିର କରିଛନ୍ତି । ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ମୋ ଦେହ କିଛି ହୋଇନି । ମୁଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁସ୍ଥ ଆଉ ସବଳ ରହିଛି । ସବୁଦିନେ ଦିନ ବାରଟା ଯାଏ ରୋଗୀ ଦେଖେ ଆଜି ଗୋଟାଏ ଯାଏ ରୋଗୀ ଦେଖିବି” । (୧) ବାସ୍ତବିକ ବିଶ୍ରାମ ନେବାବଦଳରେ ତାହାର ବାବୁ ସବୁଦିନପରି ରୋଗୀ ଦେଖିଛନ୍ତି ।

x x x x ଜନ ସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧି ଆମ ଦେଶର ଏକ ବିରାଟ ସମସ୍ୟା । ଦିନକୁ ଦିନ ଜନସଂଖ୍ୟାର ବୃଦ୍ଧି ଯେଉଁଭଳି ଭାବରେ ଘଟୁଛି; ସେଥିରେ ଯଦି ଜନ୍ମ-ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରତିଦିନ ଅଗତଃ ଜଣେ ରୋଗୀକୁ ତାହାର ମାନେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତେ; ତାହେଲେ ତାଙ୍କ ଶ୍ରମ ସାଧକ ହେଲା ବୋଲି ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତେ । ତେଣୁ ତାହାର ବାବୁ ଯେମିତି ପରଶୁରାମ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଜନ୍ମ-ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ରୋଗୀ ହିସାବରେ ପାଇଛନ୍ତି; ସେମିତି ନିଜର ରୋଗକଥା ଭୁଲି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ମୋ କଥା ଦେଖୁଛନ୍ତି ? ରୋଗୀ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ପୁଣି ଆସିଲେ । ଦେଶର ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଯଦି ଜନ୍ମ-ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ପାଇଁ ଜଣକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରେ; ତେବେ ମୋ ଶ୍ରମ ସାଧକ ହେବ ।” (୨)

ତୃତୀୟ ଭାଗ :

ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସଂଘର୍ଷଜନିତ ପରିଣାମ ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ପ୍ରତିଗ୍ରାମରେ ଗଣଗୋଳ ଓ ପାଟିତୁଣ୍ଡ ଏକ ସାଧାରଣ ଘଟଣା । ସାମାନ୍ୟ ପାଟିତୁଣ୍ଡରୁ ସେମାନେ ମାଡ଼ ପିଟାପିଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଯାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପରିଣତି କ’ଣ ହେବ ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଭ୍ରୁକ୍ଷେପ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୋଟ ଉପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ସାମାନ୍ୟ କଥାରୁ କିଭଳି ଏକ ବିରାଟ ମହାଭାରତ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ; ତାହାକୁ ହିଁ ଏଠାରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

x x x x ସବୁଦିନପରି ସେଦିନ ମଧ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ରୋଗୀ ତାହାର ବାବୁଙ୍କ ଡିନିକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ରୋଗୀ ନୁହନ୍ତି କିମ୍ବା ରୋଗ ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଆସିନାହାନ୍ତି । ବରଂ ବିନା ଚିକିତ୍ସାରେ Medical certificate ଅର୍ଥାତ୍ ନକଲି ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍‌ସିଏ ନେବା ପାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଲାଞ୍ଚଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ । କାରଣ; ନୂଆପାରି ଗ୍ରାମର ବସ୍ତିଆ ବାପ-ପୁଅ ଏବଂ ଓଝା ବାପ-ପୁଅ ଦୁହେଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗଣଗୋଳ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଯଦିଓ କୌଣସି ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ

(୧) ‘ତାହାର ବାବୁ’ - (୨ୟ ଭାଗ) - (SC. No. - 6).

(୧) ଚଢ଼େଇ - (୨ୟ ଭାଗ) - (SC. No. - 15).

(୨) ଚଢ଼େଇ - (୨ୟ ଭାଗ) - (SC. No. - 30).

ତଥାପି ଉଭୟପକ୍ଷ ଉଭୟକୁ ଦୋଷ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେମାନେ ପୁରା ଗଣ-କାର୍ତ୍ତିକ ନାତିରେ ଏହାର ଉଚିତ୍ ବିଚାର କରିବା ପାଇଁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ନକଲି ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବିନା ପ୍ରମାଣରେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେବାକୁ ତାହରବାରୁ ଚାହିଁନାହାନ୍ତି ବରଂ ଉପଯୁକ୍ତ ପରୀକ୍ଷାପରେ ହିଁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେବାକୁ ସେ ରାଜି ହୋଇଛନ୍ତି । ପକ୍ଷରେ କିଏ ଆଗ ପରୀକ୍ଷାହେବ; ସେ ନେଇ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପାଟିତୁଣ୍ଡ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଛି । ମଜା ଦେଖିବାପାଇଁ ବିଶୁବାବୁ ଚାରିଜଣକୁ ଗୋଟାଏ ଘରେ ପୁରାଇ ପଛପଟୁ କବାଟ ବନ୍ଦ କରି ତାଲା ପକାଇଦେଇଛନ୍ତି । ତାହରବକ ପରାମର୍ଶରେ ତାଲା ଖୋଲିଲାବେଳକୁ ସବୁ ଓଲଟ ପାଲଟ ହୋଇଯାଇଛି । କାରଣ; କବାଟ ବନ୍ଦହେତୁ ଅନ୍ଧାରରେ କେହି କାହାକୁ ଦେଖିପାରି ନାହାନ୍ତି । ପକ୍ଷରେ ବସ୍ତିଆ ପୁଅ-ବାପର ଚୁଟି ଉପାଡ଼ିଲାବେଳକୁ; ଓଝା ପୁଅ-ବାପର ଦାଉ ଉପାଡ଼ି ଦେଲାଣି । ଉଭୟ ବାପ-ପୁଅଙ୍କର ଏତାଦୃଶ କରୁଣ ପରିଣତି; ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦଦାନ କରିପାରେ । x x x x ସାମାନ୍ୟ କଥାରୁ କିଭଳି ଏକ ବିରାଟ ମହାଭାରତ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି; ତାହା ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା । ଗାଁରେ କେବଳ ପାଟିତୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲା ସତ; କିନ୍ତୁ ମାଡ଼ ପିଟାପିଟି ହୋଇନଥିଲା । ଏଠି ସେତକ ମଧ୍ୟ ପୁରଣ ହୋଇଗଲା । ଏପରି ଅବସ୍ଥାଦେଖି; ତାହରବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା କରିବାକୁ ଏବଂ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେବାକୁ ରାଜି ହୋଇନାହାନ୍ତି ଏବଂ ଏହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ନାଁରେ ଥାନାରେ ରିପୋର୍ଟ ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ମୁଁ ରିପୋର୍ଟ ଲେଖିବି । ଆପଣମାନେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ନେବେ । ଥାନାରେ ଏତଲା ଦେବେ । ଏବେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେବା ପାଇଁତ ଅସୁବିଧା କିଛି ନାହିଁ । x x x x ଚିକିତ୍ସା ମୁଁ କରୁଛି । ହେଲେ ଥାନାକୁ ଯାଇ ଆପଣଙ୍କ ନାଁରେ ମୁଁ ଏତଲା ଦେବି । ଏଠି ମୋ ତାହରଖାନାକୁ ଆସି ଆପଣମାନେ କି କାଣ୍ଡ କରିଛନ୍ତି ।” (୧)

ଏହାଶୁଣି ଉଭୟେ ତାହରବାରୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଆନାକୁ ନ ଯିବା ପାଇଁ ମିନତି କରିଛନ୍ତି । ଏକ ହାସ୍ୟରସଭରା ପରିବେଶ ଭିତରେ ଦୃଶ୍ୟଟିର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି । ଏହି ଦୃଶ୍ୟଟି ମଧ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର “ହାସ୍ୟରସଭରା ନାଟକ” “ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ” ପୁସ୍ତକରେ “ମୋକଦ୍ଦମା” ଶିରୋନାମାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

ଚତୁର୍ଥ ଭାଗ :

ନାରୀପାଇଁ ପୁରୁଷର ପାଗଳାମି ହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ନାରୀ !!! ସୃଷ୍ଟି କର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଏକ ଅପୂର୍ବ ସୃଷ୍ଟି । କଥାରେ ଅଛି ଯୁବାଠାରୁ ବୃଦ୍ଧାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନାରୀକୁ ଯୋଉଠି ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ; କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ହେଉ ବା ଦଣ୍ଡେହେଉ ତିକେ ଚାହିଁ ଦିଅନ୍ତି । ଏପରି ଅନେକେ ଅଛନ୍ତି; ଝିଅମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ମୁହଁରୁ ପାଇଁ ସେମାନେ ସବୁକିଛି ଭୁଲିଯା’ନ୍ତି । ପାଟିରୁ କଥାପଦିଏ ଶୁଣିବାପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଉଠନ୍ତି । ତାହରବାରୁଙ୍କ କୁନିକୁ ଆସିଥିବା ମାନାନାମ୍ନୀ ଝିଅଟିକୁ ଦେଖି; ଭରତଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ମୁକୁନ୍ଦବାରୁଙ୍କର ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଶୁଣି ଥିବା

ହୋଇଯାଇଛି । ଭରତଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସର ଟାଣଖରା; ପୌଷମାସର କଅଁଳିଆ ଖରାପରି ମନେହୋଇଛି; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । ମୁକୁନ୍ଦ କଥାନ୍ତୁହେଁ - ଜିଜ୍ଞାସୁ ଅଠାହୋଇ ଯାଉଛି । (୨) x x x x

x x x x

ଭରତ : ମାସ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଖରାଟା ଦେହକୁ ପୌଷମାସର କଅଁଳିଆ ଖରାପରି ଉଷୁମ ଉଷୁମ ନାଗୁଛି” । (୧)

x x x x

କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ବିଶୁଦ୍ଧାରୁ; ମାନାଦେବୀଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁକିଛି କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଏପରିକି ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ନିଜର ହୃଦୟପିଣ୍ଡ ଦାନ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଛେଇନାହାନ୍ତି । ଫଳରେ ତାହାର ବାବୁ ଏମାନଙ୍କର ଏପରି ବ୍ୟାକୁଳତା ଦେଖି; “ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହୃଦରୋଗ Patient ବୋଲି ଚିହ୍ନଟ କରିଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଝିଅକୁ ଦେଖୁଦେଖୁ ଯାହାର ହୃଦୟର ଏମିତି ଛଟପଟ ହୁଏ; ତା’ର ହୃଦରୋଗ ନ ହବତ ହବ କାହାର” । (୩)

ପଞ୍ଚମ ଭାଗ :

ମଣିଷ; ସତ୍ୟତାର ଯେତିକି ଉପରକୁ ଉଠୁଛି । ତା’ର ମନ ସେତିକି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଆଡ଼କୁ ଗତି କରୁଛି । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ସତ୍ୟତାର ଶୀର୍ଷତମ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚି ମଧ୍ୟ; ମଣିଷ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ କୁସଂସ୍କାରକୁ ଭୁଲିପାରି ନାହିଁ । ଏହାର କୃତଜ୍ଞ ଉଦାହରଣ ହେଉଛନ୍ତି; ତାହାର ବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ ଥିବା କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ବିଶୁଦ୍ଧାରୁ । ହେମଦେବୀ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶୁଦ୍ଧାରୁଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷର ଦୀର୍ଘ ତିନିମାସଧରି ଦେହଜ୍ୱରାପ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ବିଶୁଦ୍ଧାରୁ ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ଔଷଧ ଖାଇବାକୁ ଦେଇନାହାନ୍ତି । ବରଂ ଔଷଧ ବଦଳରେ କଞ୍ଚା ସାରୁନାଡ଼ ଏବଂ କଞ୍ଚା ପଣସର କଣ୍ଠାମିଶ୍ରା ଚୋପାକୁ ଚୋବେଇ ଚୋବେଇ ଖାଇଲେ ରୋଗ ଭଲ ହୋଇଯିବାର ଉପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ତିନିମାସ ମଧ୍ୟରେ ସେ ବରାବର ତାହାର ବାବୁଙ୍କ ପାଖରୁ ପ୍ରେସ୍‌କ୍ରିପ୍‌ସନ୍ ଲେଖାଇ ଔଷଧ ନେଇଛନ୍ତି । ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅତ୍ୟଧିକ ହେବାରୁ; ହେମଦେବୀ; କଷ୍ଟ ସହି ନ ପାରି ତାହାର ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଚାଲି ଆସିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ତିନିମାସ ହେଲା ମୋ ଦେହ ଖରାପ ହେଲାଣି । ମତେ ଔଷଧ ପତ୍ର କିଛି ଦିଅ ନାହାନ୍ତି । କଷ୍ଟ ସହିନପାରି ଆଜି ଏଠିକି ପଳେଇ ଆସିଲି ଯେ; ମତେ ବାହାରେ ବସେଇ ରଖିଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ ପାଖକୁ ଛାଡ଼ିଦେଉ ନାହାନ୍ତି ।” (୨) ଆଧୁନିକ ସତ୍ୟତାର

(୨) ‘ତାହାର ବାବୁ’ - ୪ର୍ଥ ଭାଗ - (SC. No. - 11).

(୨) ଚତୁର୍ଥ - (SC. No. - 12).

(୩) ଚତୁର୍ଥ - (SC. No. - 30).

(୧) ‘ତାହାର ବାବୁ’ - (୫ମ ଭାଗ) - (SC. No. - 29).

ଶୀର୍ଷତମ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚି ମଧ୍ୟ; ମଣିଷର ବୁଦ୍ଧିବିବେକ ଏହିପରି । ପୁରାତନ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ କୁସଂସ୍କାରକୁ ନେଇ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ଗବେଷଣା ଚାଲିଛି । x x x ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଯେଉଁସବୁ ସମସ୍ୟାମାନ ଦେଖାଦେଇଛି ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା; ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ସତ୍ୟତାଠାରୁ ଚଳଣିରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ । ପୁରାତନ କୁସଂସ୍କାର ଓ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସକୁ ପ୍ରଶ୍ନସ୍ୱରୂପ ଦେବା । ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ଅବହେଳା, ନିଜର ଅସ୍ପତା ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ରୋଗପ୍ରତି ଉଦାସୀନତା । ଆଲୋଚ୍ୟ ୫ମ ଭାଗର ପ୍ରଚାର ହେଉଛି; ୨୪.୫.୬୯ ମସିହା ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ।

ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାଗ :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୩.୧.୧୯୭୦ ମସିହା ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତାତ୍ତ୍ୱରବାରୁକ essential service ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରାଯାଇଛି । x x x x ଅନେକ ଲୋକ ତାତ୍ତ୍ୱରକୁ ନିଜର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ମିତ୍ର ଭାବେ ମନେକରନ୍ତି । ମନକୁ ଟିକେ ହାଲୁକା କରିବାପାଇଁ ସେଇମାନଙ୍କୁ ନିଜର ବହୁଦିନରୁ ସଞ୍ଚିତଥିବା ଦୁଃଖ ଜଣାଇବସତି । କିଏ ଜାଣେ; ଏମିତି ଦୁଃଖ ଜଣାଇବାଦ୍ୱାରା ହଜିଯାଇଥିବା ସ୍ମୃତି ପୁଣି ଫେରିଆସିବ ???? ଘନଶ୍ୟାମବାରୁ ତାତ୍ତ୍ୱରବାରୁକ ନିଜର ଦୁଃଖ ଜଣାଇବାପଳରେ ହଜିଯାଇଥିବା ଭାଣେଜୀ ସୀତାକୁ ପୁନଶ୍ଚ ଫେରିପାଇଛନ୍ତି । ସୀତାକୁ ଯାହା ସେ ଏକୋଇଶିଆ ସମୟରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ ଏତିକି ଯେ ସୀତାକୁ ସେ ବିବାହବେଦିରେ ଦେଖିପାରିଲେ ନାହିଁ । କାହାଣୀ କହୁ କହୁ ତାତ୍ତ୍ୱରଖାନାରେ ଉଭୟ ମାମୁଁ-ଭାଣେଜୀଙ୍କର ବନ୍ଧୁମିଳନ ହୋଇଛି । ବହୁଦିନରୁ ହଜିଯାଇଥିବା ସଂପଦକୁ ଫେରି ପାଇ ଉଭୟଙ୍କର ରୋଗଯନ୍ତ୍ରଣା କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଯାଇଛି । ନିଜର ରୋଗ ଦେଖାଇବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେମାନେ ବନ୍ଧୁମିଳନ ଏବଂ ବନ୍ଧୁଚର୍ଚ୍ଚାରେ ମାତି ଯାଇଛନ୍ତି । ବନ୍ଧୁମିଳନର ପର୍ବ ସରିଲାପରେ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ଯେତେବେଳେ ତାତ୍ତ୍ୱରକୁ ଟିକିସା କଥା କହିଛନ୍ତି; ସେତେବେଳେ ତାତ୍ତ୍ୱରବାରୁ କମ୍ପାଉଣ୍ଡରକୁ ତାତ୍ତ୍ୱରଖାନା ବନ୍ଦ କରିବାର ଆଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଉପରବେଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷାକରିବାକୁ କହିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ତାତ୍ତ୍ୱର : “ଶୁଣ ବାବୁମାନେ । ତାତ୍ତ୍ୱରଖାନା ଖୋଲାହେବାର ଆଉ ବନ୍ଦ ହେବାର ଗୋଟାଏ ସମୟ ଥାଏ । ଠିକ୍ ସମୟରେ ଖୋଲା ହୋଇଥିଲା - ଠିକ୍ ସମୟରେ ବନ୍ଦ ହଉଛି-ଉପରବେଳାକୁ ଠିକ୍ ସମୟରେ ପୁଣି ଖୋଲାହେବ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମେମାନେ ଏଠି ବନ୍ଧୁମିଳନ କରୁଥାଅ ।” (୧)

ସପ୍ତମ ଭାଗ :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୩.୫.୧୯୭୦ ମସିହା ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ତାହାର ସେବା, ଧର୍ମ ଓ ସର୍ବୋପରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ହିଁ ଏଠାରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଇଛି ।

x x x ଜଣେ ତାହର; ଯେତେ ହେଲେ ବି ସେ ତାହର । ତା'ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ରୋଗର ଉପଯୁକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା । ଧର୍ମ ତା'ର ରୋଗୀ ସେବା । ଯୁଆଡ଼େ ଗଲେବି ସାଙ୍ଗରେ ତାହରୀ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ନେବାକୁ ସେମାନେ ଭୁଲି ନାହିଁ । ଷ୍ଟେଥୋଷ୍କୋପ୍, ଅର୍ମୋମିଟର, କଟର୍, ଇଞ୍ଜେକ୍ସନ୍, ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ୍ ଓ କିଛି ଔଷଧପତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ଚିରଦିନର ସାଥୀ । ତାଙ୍କୁ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ । ଯୁଆଡ଼େ ଗଲେ ରୋଗୀସେବା । ମାତ୍ର ଆମମାନଙ୍କ ପରି ତାହରବାରୁ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ମଣିଷ । ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମନ ଅଛି । ସତ୍ତ୍ୱ ଅଛି । ସେଦିନ ରୋଗୀ ଭିଡ଼ ନଥିବାରୁ ଥିଏଟର ଦେଖିଯିବାକୁ ତାହରବାରୁଙ୍କର ମନ ହୋଇଛି । ଏଠାରେ ଥିଏଟର ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରାଯାଇଛି । କାରଣ; ସେତେବେଳେ ମନୋରଂଜନର ଏକମାତ୍ର ମାଧ୍ୟମ ଥିଲା ଥିଏଟର । ଯୋଗ୍ୟରେ କି ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ସମସ୍ୟାର ପ୍ରତିଫଳନ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ହେଉଥିଲା ଗୁପ୍ତାୟିତ । ତେଣୁ ଥିଏଟର ଦେଖିବାପାଇଁ ଶିକ୍ଷିତ ମଣିଷର ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ମାତ୍ର ତାହରବାରୁଙ୍କର ସେଦିନ ସୁବଳପୁର ଗ୍ରାମକୁ visiting ରେ ଯିବାର Programme ରହିଛି । ତେଣୁ ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ମଧ୍ୟ; ସେ ସୁବଳପୁର ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇଛନ୍ତି; ସେଠାରେ ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟର ସଭାପତି ପଦ ଅଳଂକୃତ କରିବାପାଇଁ । ମାତ୍ର ସଭାପତି ହୋଇପାରିନାହାନ୍ତି । ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ମାତୃଖାଲ୍ ସ୍ତରୀ ଭରତବାରୁଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି; ତାହର ବାବୁ ଅଗତ୍ୟା ତାଙ୍କରି ସେବାରେ ନିଜକୁ ନିଯୁକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ବିଶୁବାବୁଙ୍କ ସହାୟତା ମଧ୍ୟ ନୋଡ଼ିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ତାହର :- “ଆପଣ ସିନା ମତେ ସଭାପତି କରିଆଣିଥିଲେ । ହେଲେ ମୁଁ ଯୋଗ ତାହରକୁ ସେଇ ତାହର । ମୋ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ମୁଁ ହେଲା କରିବି କିପରି ? ହଁ; ଶୁଅନ୍ତୁ ଏ ଖଟରେ ବିଶୁବାବୁ ।” (୧)

ଅଷ୍ଟମ ଭାଗ :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨.୧.୧୯୭୧ ମସିହା ସଂଧ୍ୟା ୮ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପାତ୍ର-ପାତ୍ରୀ ଠିକଣା ଏବଂ ମୁଖ୍ୟତଃ ବାଲ୍ୟ - ବିବାହ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରାଯାଇଛି । ତାହରଖାନାକୁ ପ୍ରତିଦିନ ଅନେକ ରୋଗୀ ଆସନ୍ତି । ଶିରୋମଣିବାବୁ ନିଜର ଅଳିଅଳ ପୁତ୍ରପାପାଇଁ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ପାତ୍ର ଠିକଣା କରିଦେବାକୁ କମ୍ପାଉଣ୍ଡର୍ ବାବୁଙ୍କୁ କହିଛନ୍ତି । କାରଣ; ନକୁଳର ଅଳିଅଳ ଆଉ ପିଲାଳିଆ ଢଙ୍ଗଯୋଗୁଁ ସେ ବାହାହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । କଥାରକ୍ଷା କରି ବିଶୁବାବୁ ତାଙ୍କୁ ଆସିବାକୁ ତାରିଖ ଦେଇଛନ୍ତି । ଉପଯୁକ୍ତ ତାରିଖରେ ଶିରୋମଣିବାବୁ ହାଜର ହୋଇଛନ୍ତି । ସେଦିନ ମଧ୍ୟ ଯୋଗକୁ ଭାଷ୍ଟରବାରୁ ତାଙ୍କ ଭଉଣୀ ଶଶୀମଣିକୁ ନେଇ ସେଠାରେ ଭୁଲ୍ଲରେ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଶିରୋମଣି ବାବୁ ମନେମନେ

ଶଶୀମଣିକୁ ନିଜର ପୁତୁରାବୋହୁ କରିଦାରିଲେଣି । ମାତ୍ର ଏକଥା ଭାଷର ବାବୁ କିମ୍ବା ତାଙ୍କର ବାବୁ କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସବୁକଥା ଶୁଣିବା ପରେ ତାଙ୍କର ବାବୁ ଏଥିରେ ଅରାଜି ହୋଇଛନ୍ତି । ଭାଷରବାବୁ ମଧ୍ୟ ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦେଇଛନ୍ତି । କାରଣ; ନକୁଳ ଏବେବି ପିଲା ଅଛି । ତେଣୁ ବିବାହ ଅସମ୍ଭବ । x x x x ତାଙ୍କର ବାବୁଙ୍କ କୁନିକରେ ପ୍ରତିଦିନ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଲୋକ ଆସନ୍ତି । ସେହିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟାମାନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଅବଶ୍ୟ ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ବାବୁଙ୍କର କିଛି କରିବାର ନଥାଏ । ସବୁକାମ କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ବିଶୁଦ୍ଧବାବୁଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ହୋଇଥାଏ । ପାତ୍ରୀ ଠିକଣା କରିବା ମଧ୍ୟ ବିଶୁଦ୍ଧବାବୁଙ୍କ କାଣ୍ଡ ଥିଲା । ଏହି ସବୁ ବିବିଧ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି; ତାଙ୍କର ବାବୁ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ନିଜ କୁନିକର ନାମ “ବିଶୁଦ୍ଧବାବୁଙ୍କ ବିବିଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗୃହ” - ରଖିବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ତାଙ୍କର : “ଆଉ ଠିଆ ହେଲ କାହିଁକି - ବାହାରକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କରଖାନା ସାଇନ୍ ବୋର୍ଡ଼ଟା ଉଠେଇ ଦିଅ । ଆଉ ସେଠି ନୂଆ ସାଇନ୍‌ବୋର୍ଡ଼ ଝୁଲେଇ ଦିଅ - ‘ବିଶୁଦ୍ଧବାବୁଙ୍କ ବିବିଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗୃହ’ । କ’ଣ କିଛି କହୁନ ଯେ ?” (୧)

x

x

x

x

ଶେଷଭାଗ

ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର କ୍ଵାଜି ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ଵ ଆରୋପ କରାଯାଇଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି; ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ ବହିରେ “ତାଙ୍କର କ୍ଵାଜି” । ଶିରୋନାମାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

x x x x ଆଜିର ଦୁନିଆଁରେ ତାଙ୍କରଙ୍କ ନାମ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ । ସହର ଅପେକ୍ଷା ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ତାଙ୍କରଙ୍କ ନାମ ତାଙ୍କ; ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ । ପୁଣି ଯିଏ ସାଧୁ - ସନ୍ତୋଷ ଓ ଭଲ ତାଙ୍କର; କ୍ଵାଜି କରିବାପାଇଁ ତା’ ପଛରେ ହଜାରେ ଲାଇନ୍ । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ତାଙ୍କରବାବୁ ଥିଲେ ଅବିବାହିତା । ଭଲଲୋକ ପୁଣି ଭଲ ତାଙ୍କର । ତାଙ୍କ ହାତ ଯଶ ଓ ନାମ ଯଶ; ସାରା ଖଣ୍ଡମଣ୍ଡଳରେ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ପରଶୁରାମବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ତାଙ୍କର କ୍ଵାଜିଟିଏ କରିବାକୁ ଭାରି ଇଚ୍ଛା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ମନେମନେ ତାଙ୍କରବାବୁଙ୍କୁ ଠିକ୍ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ନିଜ ଝିଅକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ ବିଶୁଦ୍ଧବାବୁଙ୍କ ଦ୍ଵାରା କରାଇଛନ୍ତି । କାରଣ; ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ କନ୍ୟାଦେଖା ଆମ ସମାଜର ଏକ ବିଧି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ନାନା ଖାମା-ପିନାର ମଧ୍ୟ ଆୟୋଜନ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କରବାବୁ ଏସବୁ କଥା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ତାଙ୍କୁଦେଖି ନିଜର ସ୍ଵଭାବସୁଲଭ ଭଙ୍ଗୀରେ ରୋଗୀ ଦେଖିବାଭଳି ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ତାଙ୍କର : “କ’ଣ ହେଉଛି ତମର ? ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ କରି ବସିବ କାହିଁକି; ସିଧାହେଲ ବସ । କ’ଣ ଭାରି କଷ୍ଟ ହେଉଛି ? ମୁଣ୍ଡ ସିଧାକରି ବସିପାରୁନ ? ମୁଣ୍ଡ ଭାରିଭାରି

ଲାଗୁଛି ? ବେକ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଉଛି ? ଇତ୍ୟାଦି । (୧) କିନ୍ତୁ ଲତା ତ ରୋଗୀ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ରୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ'ବା କହନ୍ତା କିପରି ??? ଲତାର ନିରବତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ତାହାରବାବୁ ଅଗତ୍ୟା ଜବର ଦସ୍ତ ତା'ର ନାଡ଼ି, ଆଖିପତା, ଜିଭ, ନାକପୁଡ଼ା ଆଦିକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । କନ୍ୟାଦେଖା ପ୍ରସଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ବିହୁ ବିସର୍ଗ ସୁଦ୍ଧା ଜାଣିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ହେଲେ କଥାଟା ଲୁଚି ରହୁଛି କୋଉଠୁ ??? ଲତାର କନ୍ଦା କଟାରୁ ସବୁକଥା ଧରାପଡ଼ିଯାଇଛି । ତାହାରବାବୁ ରାଜିହୋଇ ଲତାକୁ ନିଜର ସାନଭାଇ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମୁଦି ପିନ୍ଧାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସାନଭାଇ ମଧ୍ୟ “ଜଣେ ତାହାର । M.B.B.S. ପାଶ୍ଚକରି ପାର୍‌ନାରେ M.D. କରୁଛି ।” (୨) ସାନ ଭାଇ ତାଙ୍କ ଉପରେ ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ବ ଲଦିଦେଇଥିଲା । ଆଜି ସେ କାମ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ ।

x x x x ତାହାରବାବୁ ତାଙ୍କ ଦାୟିତ୍ବ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଛନ୍ତି । ପରଶୁରାମବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତାହାର ଛାଉଣି କରିବାର ଅଭିଳାଷ ପୂରଣ ହୋଇଛି । ଏକ ହାସ୍ୟରସ ଭରା ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ନାଟକର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି । ସମଗ୍ର ‘ତାହାରବାବୁ’ ଧାରାବାହିକ ନାଟକଟି ଏକ ନିଚ୍ଛଳ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ଯେ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି; ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ ।

ଏମିତି ହୁଏ ନାହିଁ :

ଧାରାବାହିକ ‘ଏମିତି ହୁଏ ନାହିଁ’ ନାଟକଟି ଏକ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ନାଟକ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୭.୧୦.୧୯୮୪ ରୁ ୩୦.୧୨.୧୯୮୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ପାକ୍ଷିକ ଭାବରେ ତିନିମାସ ନିମନ୍ତେ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟି ମାସକୁ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ରବିବାର ଅପରାହ୍ନ ୨ଟା ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟରେ ଧାରାବାହିକ ଭାବେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଉଥିଲା । ମାତ୍ର ଛଅ ସାତଗୋଟି ଚରିତ୍ରଙ୍କୁ ନେଇ ଛଅଗୋଟି ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ନାଟକର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଥିଲେ ହେଁ; ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ହେଉଛି ତିନୋଟି । ଉତ୍ତମ- ଘଟସୂତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟର managing director । ମିତା- ଅଧିକାର ସେକ୍ରେଟାରୀ, ଡିପ୍ଟନ-ପିଅନ । ନାଟକର ଗତି ଏହିଭଳି ଭାବରେ ଗଢ଼ିଚାଲିଛି x x x । ଉତ୍ତମ ଚରିତ୍ର; ଏକ ପ୍ରତିନିଧିମୂଳକ ଚରିତ୍ରଭାବେ ଆମ ଆଖି ଆଗକୁ ଆସେ । ସେ M. A. ପାଶ୍ଚ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ଟ୍ରାକ୍‌ଟର ଧରି ହଲକରିବାକୁ ତା'ର ଆଗ୍ରହ ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକର କର୍ମବିମୁଖତା ଓ ଅଯଥା ଅହଂକାର ତାକୁ କିଭଳି ଦୟନୀୟ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପକାଇଛି; ତାହା ହିଁ ଏହି କ୍ରମିକ ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରର ସନ୍ତାନ; ଉତ୍ତମର ବ୍ୟବସାୟରେ ପୁଞ୍ଜି ଖଟାଇବା ହୁଏତ ସାଧ୍ୟାତୀତ । ତେଣୁ ସେ ବିନାପୁଞ୍ଜିରେ ଅଧିକ ଲାଭର ଆଶାରଖି ପ୍ରକାପିତ ଘଟସୂତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଭଳି ସଂସ୍ଥା ଖୋଲିବସିଛି । ଏଠାରେ ନାଟ୍ୟକାର ଆମ ସମାଜର ବିବାହ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅସଂଗତିକୁ ହିଁ; ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି । ବିବାହ ଭଳି ଏକ ପବିତ୍ର ସଂପର୍କକୁ ଉତ୍ତମ ଭଳି ଶିକ୍ଷିତ; ଗଦୁ ତଥା ସଂପଦ ପରିବାରର ପିଲାମାନେ ବ୍ୟବସାୟ ସ୍ତରକୁ ନେଇଯାଉଛନ୍ତି । ବ୍ୟବସାୟର ମାଲିକ ହେଲେ ଉତ୍ତମ ବାବୁ । ତେଣୁ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ପିଅନ ପୋଷ୍ଟର ଆବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଖବର

(୧) ତାହାରବାବୁ - (ଶେଷ ଭାଗ) SC. No. - 28.

(୨) ତାହାରବାବୁ - (ଶେଷ ଭାଗ) SC. No. - 33.

କାରକରେ ଗୁଣାହାର ବାହରିଛି । ସେଥିପାଇଁ Interview ଦେବାକୁ ଅନେକ ଲୋକ ଆସିଛନ୍ତି । ଡକ୍ଟରୁ ଚୈତନ ନାମକ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଅନ୍ୟତମ । ଏହି Interview ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ହିଁ ନାଟକର ପଥମଚିତ୍ର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ।

ପ୍ରଥମ ଭାଗ :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୭.୧୦.୧୯୮୪ ରବିବାର ଅପରାହ୍ନ ୨ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆନ୍ଦୋଳ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଲଣ୍ଡନରୁ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମେ ଚୈତନ ବେହେରାର ନାମ ଡକାହୋଇଛି । ଚୈତନ ନିଜ ବ୍ୟବହାରରେ ମାଲିକକୁ ଏମିତି କଣିନେଇଛି ଯେ; ତା'ପାଇଁ ଚାକିରିର ବାଟ; ଆପେ ଆପେ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଯାଇଛି । ମାସେ ହେଲା ଅଫିସ୍ ଖୋଲାହେଲାଣି ସତ କିନ୍ତୁ କେହିହେଲେ ଏ ଅଫିସ୍‌ରେ ରହି ନଥିଲେ କି ଉତ୍ତମ ବାବୁ କାହାସହିତ ମନଖୋଲି କଥା ହୋଇପାରି ନଥିଲେ । ତେଣୁ ଚୈତନ ସହିତ କଥାହୋଇ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ କହିଲେ ନସରେ । ହେଲେ ହେଁ ଲଣ୍ଡନରୁ କରିବାକଥା ସେ ଭୁଲିନାହାତି । ଉତ୍ତମ ବାବୁ ଯେଉଁସବୁ ପ୍ରଶ୍ନ; ଚୈତନଙ୍କ ପଚାରିଛନ୍ତି; ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ତାହାକି ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଉତ୍ତର : (୧) “ସର୍ବମ୍ବ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତରେ କାହିଁକି ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି ?”

(୨) ପିଲା ମା' ପେଟରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଆଉ କିଛି ରାବ ନ ଦେଇ କାହିଁକି କୁଆଁ କୁଆଁ ଡାକେ ?

(୩) ଏବେ କାହିଁକି ଏତେ ସଂଖ୍ୟାରେ ହୁ-ହୁ ହୋଇ ଏତେ ଚଞ୍ଚଳ ପିଲା ଜନ୍ମ ହଉଚି ?
କାରଣ ?

ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି ୨୧.୧୦.୧୯୮୪ ରବିବାର ଅପରାହ୍ନ ୨ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆତ୍ମୀୟତା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ଵ ଆରୋପ କରାଯାଇଛି । ଚୈତନ ଅର୍ପିତରେ ଚାକିରି ପାଇଛି ସତ; କିନ୍ତୁ ତା'ର ମନ ଆଦୌ ଭଲନାହିଁ । କାରଣ; “ଅର୍ପିତ ମାଲିକ ତାକୁ ‘ତୁ’ ନକହି ‘ତୁମେ’ ବୋଲି କାହିଁକି କହୁଛନ୍ତି ? (୨) ”

ଚୈତନ ବାହାରେ ଯଦିଓ ଚାକିରି କରିବାକୁ ଆସିଛି ତଥାପି ତା'ର ମାଲିକଙ୍କ ଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଆଚରିକତାର ବ୍ୟବହାର ଆଶାକରିଛି । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ‘ତୁ’ ନ ଶୁଣି ‘ତୁମେ’ ଶୁଣିଲାରୁ ତାକୁ ଭାରି ଅତୁଆ ଲାଗୁଛି । ସେଥିପାଇଁ ତା'ର ମନଖରାୟ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଚୈତନ : “ସେ କଥା ମୋ ମନ ଜାଣେ । ମୋ ମନ କହୁଛି; ମୋ ଘର ପରିବାର ବାହାରେ ଏକା ଆପଣ ହଉଛନ୍ତି ନିଜର ଲୋକ । x x x x ମତେ ‘ତୁ’ ନକହି ‘ତମେ’ କହିଲେ ଅତୁଆ ଲାଗିବ ନାହିଁ ?”

ଚୈତନ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖରୁ ତୁମେ ପଦଟିକୁ ଉଠାଇ ଦେଇଥିଲେ ହେଁ; ତା' ନିଜର ଲୋକ ଅର୍ଥାତ୍ ତା' ସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ଉଠାଇ ନାହିଁ । ତା' ପାଇଁ ସେ ଆଜିଠୁ ଏହି ‘ତୁମେ’ ପଦଟିକୁ ସାଇତି ରଖିଛି ।

ତୃତୀୟ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି ୧୮.୧୧.୧୯୮୪ ରବିବାର ଅପରାହ୍ନ ୨ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଚାକିରିର ଆବଶ୍ୟକତା ଉପରେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଘଟସୂତ୍ର ଅର୍ପିତ ଖୋଲିଥିଲେ ହେଁ; ଜଣେ ହେଲେ ବି ଗ୍ରାହକ ସେଠାକୁ ଆସିନାହାନ୍ତି । ଦିନେ ଜଣେ ସୁଶ୍ରୀ ତଥା ଶିକ୍ଷିତା B. A. ପାଶ୍ଵ ତରୁଣୀ - ‘ମିତାଦେବୀ’ ସେଠାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଉତ୍ତମ ବାବୁଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ହୋଇଛି ଯେ; ତରୁଣୀଟି ଜଣେ କନ୍ୟାପାତ୍ରୀ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଘଟସୂତ୍ର ବ୍ୟବସାୟର ସେ ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରଥମ ଗ୍ରାହକ । କିନ୍ତୁ ତରୁଣୀଟି ବରପାତ୍ର ପାଇଁ ନୁହେଁ ବରଂ ଜଣେ ଚାକିରି ପ୍ରାର୍ଥୀ ହିସାବରେ ସେଠାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦରକାର ଖଣ୍ଡେ ଚାକିରି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ନିଜକୁ ଅବିବାହିତା ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ଚତୁର୍ଥ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨.୧୨.୧୯୮୪ ମସିହା ରବିବାର ଅପରାହ୍ନ ୨ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମିତାଦେବୀଙ୍କ ଇଶ୍ଵରଭ୍ୟୁ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ମିତାଦେବୀ ନିଜର Joining Report ଦାଖଲ କରିସାରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ଥରେ ଇଶ୍ଵରଭ୍ୟୁ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ଅର୍ଥାତ୍ Managing director ଉତ୍ତମବାବୁଙ୍କର କେତୋଟି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ହୋଇଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

(୧) ଏ ବାହାଘର ଅପିତ୍ତର ଲକ୍ଷ୍ୟ କ'ଣ - ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କ'ଣ ?

(୨) କିଏ କାହାକୁ ବାହା ହେବ ?

(୩) ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ପାତ୍ରୀ କହିଲେ ଆପଣ କ'ଣ ବୁଝନ୍ତି ?" ଇତ୍ୟାଦି । (୧)

ପଞ୍ଚମ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୭.୧୨.୧୯୮୪ ମସିହା ରବିବାର ଅପରାହ୍ନ ୨ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ମତାମତ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରାଯାଇଛି । ବିବାହ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର-ପାତ୍ରୀ ଯୋଗାଇଦେବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି କାର୍ଯ୍ୟାଳୟଟି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିନ ହେଲା ଖୋଲିଥିଲେ ହେଁ; ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟବସାୟର ଆରମ୍ଭ ହୋଇନଥିଲା । ହଠାତ୍ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କର ଭିଡ଼ଦେଖି ଉତ୍ତମ ଓ ମୀତା; ପ୍ରଥମେ ଗ୍ରାହକର ଅପେକ୍ଷାରେ ବସିଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କଠାରୁ ସମାଦ ଆଣି ଚୈତନ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି । ପ୍ରଥମ ଗ୍ରାହକ ଆସିଛନ୍ତି । ୪୨ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ଯାଦବଗୁରୁଙ୍କର କନ୍ୟାପାତ୍ରୀ ଆବଶ୍ୟକ । କାରଣ ବାରଦିନ ହେବ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ପିଲା ଚାରୋଟିକୁ ନେଇ; ଘରଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଆନାକୁ ନ ଯାଇ ଏଠିକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର କିରଳି ପାତ୍ରୀଟିଏ ଆବଶ୍ୟକ; ତାହାର ବିବରଣୀ ମଧ୍ୟ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଯାଦବ : “ଉଗବାନ ତାକୁ ଯେମିତି ଗଢ଼ିଥାନ୍ତୁ ନା କାହିଁକି; ସେ ସ୍ତ୍ରୀଟିଏ ହୋଇଥିବ । ବୟସ ବାଇଶ, ବତିଶ, ବୟାଳିଶ ହୋଇଥିଲେ ଚଳିବ । ତିନି ଚାରୋଟି ଥିଲେ ଆପଣ ନାହିଁ.....” । (୨)

ଏହାପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରାହକ ମାନେ ମଧ୍ୟ ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ନିଜନିଜ ମତ ଅନୁଯାୟୀ ବିବରଣୀଦେଇ ପିତ୍ତ ଦାଖଲ କରି ବିଦାୟ ନେଇଛନ୍ତି ।

ଷଷ୍ଠ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି ରବିବାର ଅପରାହ୍ନ ୨ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ ତାରିଖ ୩୦.୧୨.୧୯୮୪ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ର - ପାତ୍ରୀଙ୍କ ସନ୍ଧାନ ମିଳିବା କଥା ହିଁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ର - ପାତ୍ରୀରୁ ଆହୁରି ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ମିଳିବାର ଆଶାରେ ଉତ୍ତମବାବୁ ଏ ଘଟସୂତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟଟି ଖୋଲିଥିଲେ ସତ; ମାତ୍ର ଦେଖାଗଲା ସମସ୍ତ ଅଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ର - ପାତ୍ରୀ ସେଠାରେ ନାମ ଦାଖଲ କରିଛନ୍ତି । ବ୍ୟବସାୟ ପୁରାଦମ୍ଭରେ ଚାଲିଥିବାବେଳେ ହଠାତ୍ ଉତ୍ତମ ବାବୁ ଚିନ୍ତା କରିଛନ୍ତି ଯେ; ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କ ସଂସ୍ଥାରେ ନାମ ଲେଖାଇଛନ୍ତି; ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଅଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥୀ । ଉତ୍ତମ ବାବୁଙ୍କର ବିରକ୍ତି ଚରମସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଥିବାବେଳେ ହଠାତ୍ ନାଟକର ଗ୍ରନ୍ଥମୋଚନ ଘଟିଛି । ହଠାତ୍ ଉତ୍ତମବାବୁଙ୍କର ପିତା ଓ ମିତାଦେବୀଙ୍କ ମାତା ଉଭୟେ ଯଥାକ୍ରମେ ବଧୂ ଓ ଜାମାତା ନିର୍ବାଚନ ପାଇଁ ଘଟସୂତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନାଟ୍ୟକାର ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାଟ୍ୟରତ୍ନକଣ୍ଠା ବଜାଇ ରଖିଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍

(୨) “ଏମିତି ହୁଏ ନାହିଁ” - ୫ମ ଚିତ୍ର - SC. No.- 5.

ଉତ୍ତମବାରୁକ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କୁ ମିତାଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ମିତାଦେବୀଙ୍କ ମାତାଙ୍କୁ ମିତାଦେବୀଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଉତ୍ତମବାରୁକ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରାଇଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳିଆ ଏଠାରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । ନାଟ୍ୟଉତ୍କଳିଆ ବା *Dramatic suspense* ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା ଶ୍ରୀ ଅଜିତ କୁମାରଙ୍କର ମତକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

“ଉତ୍କଳିଆ ସୃଷ୍ଟି, ନାଟକ ମଧ୍ୟରେ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । କାରଣ; ଏହା ଫଳରେ; ଦର୍ଶକ ଅନୁକ୍ଷଣ ଉତ୍ତେଜିତ ଆଗ୍ରହନେଇ ନାଟ୍ୟଦର୍ଶନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରେ । ରୋନାଲ୍ଡ ପିକର୍ କହନ୍ତି; ସଂଘାତ ଅପେକ୍ଷା; ବିସ୍ମୟ ଓ ଉତ୍ତେଜନା ନାଟକୀୟତା ପାଇଁ ଅଧିକତର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ।” (୧)

x x x x

ସେହିପରି ନାଟ୍ୟୋକ୍ତ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସର୍ବେଶ୍ୱର ଦାସଙ୍କ ମତରେ;

“ଆଗକୁ କ’ଣ ଘଟିବ; ଏହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଦର୍ଶକ ପ୍ରାଣର ଯେଉଁ ଆଗ୍ରହ ଓ ପ୍ରତୀକ୍ଷା; ତାହାର ନାମ ନାଟ୍ୟୋକ୍ତ୍ୟା । ମୂଳରୁ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିବିଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ଏବଂ ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରି ରଖିବାପାଇଁ; ନାଟକରେ ଉକ୍ତ୍ୟାର ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ । ନାଟକରେ ଉକ୍ତ୍ୟା ନଥିଲେ ନାଟକର ଗତି ସମାପ୍ତ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଦର୍ଶକ ମନରେ ବିରକ୍ତିର ସଂଚାର କରେ ଏବଂ ସେ ନାଟକ ଦର୍ଶକ ପ୍ରତି ବୀତସ୍ମୟ ହୋଇପଡ଼େ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ନାଟକୀୟ ସଫଳତାର ପ୍ରଧାନ ମାନଦଣ୍ଡ ହେଉଛି ନାଟ୍ୟୋକ୍ତ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି ।” (୨)

x x x x

ସମସ୍ତଙ୍କ ଫାଇଲ୍ ଫେରାଇ ଦିଆ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ଶେଷ ଫାଇଲ୍‌ଟିର ମାମାଂସା; ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଚାରିଖକୁ ସ୍ଥିର ରଖାଯାଇ ନାଟକର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି । ଏହାପରେ କ’ଣ ହୋଇଥିବ; ତାହା କେବଳ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କୁ ହିଁ ଜଣା । ବିବାହ ଯୋଗାଯୋଗ ଉପରେ ନାଟ୍ୟକାର ଅନ୍ୟ ଏକ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ନାଟକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଯାହାକି ତାଙ୍କର ‘ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ନାଟକ ବହିରେ ‘ପ୍ରକାପିତ ନିର୍ବନ୍ଧ ଅଫିସ୍’ ଶିରୋନାମାରେ ନାମିତ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ତାହା ଧାରାବାହିକ ନାଟକ ନୁହେଁ ବରଂ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ମନୋରଂଜନାତ୍ମକ ନାଟକ । ସେଥିରେ ଉତ୍ତମ ବାପା-ବୋଉଙ୍କର ଭେଟ ହୋଇଛି ଏବଂ ଦୁହେଁ କ୍ୱାଇଁ ଓ ବୋହୂକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ସମୁଦି - ସମୁଦୁଣୀଙ୍କର ଭେଟ ହେବା ଯାଏଁ ନାଟକ ଅପେକ୍ଷା କରିନାହିଁ । ପାତ୍ର-ପାତ୍ରୀଙ୍କର ଜାଣିବା ପରଠାରୁ ହିଁ ନାଟକର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି । ତେବେ ଯାହାହେଉ; ପରିବାର କଲ୍ୟାଣ ବିଭାଗ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ; ବିବାହ ଯୋଗାଯୋଗ ଉପରେ ସମଗ୍ର ନାଟକଟି ଆଧାରିତ ।

ଗାଁ ପରିମଳ :

ମୁରଲୀବାରୁ ଗ୍ରାମର ଜଣେ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଗୃହସ୍ଥ । ମୁରଲୀବାରୁ ଏବଂ ପତ୍ନୀ ହେମଦେବୀଙ୍କୁ ନେଇ ତାଙ୍କ ସଂସାର ଗତିଶୀଳ । ତାଙ୍କ ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ନିତିପ୍ରତି ଘଟୁଥିବା; ସୁଖ ଦୁଃଖରଘଟଣା ଉପରେ ଗଢ଼ିଉଠିଛି; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଧାରାବାହିକ ନାଟକ “ଗାଁ ପରିମଳ” ।

(୧) ନାଟକର କଥା - ଅଜିତ କୁମାର ଘୋଷ - P - 8.

(୨) ନାଟକ ବିଚାର - ଶ୍ରୀ ସର୍ବେଶ୍ୱର ଦାସ - P - 66-67.

ପ୍ରଥମ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୮.୧୦.୧୯୭୨ ମସିହା ରାତି ୮ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ପାଟିସୁଆଦ ଏବଂ ବନ୍ଧୁଚର୍ଚ୍ଚା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରାଯାଇଛି । x x x x ପୁରୁଷମାନେ ସର୍ବଦା ପିଠା-ପଣା, ଭଲ-ମନ୍ଦ ଖୋଜନ୍ତି । ଶ୍ରୀମତୀ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମନଜାଣି ସବୁବେଳେ ଭଲଜିନିଷ କରି ଖୁଆନ୍ତି । ଯେତେ ରାଗିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ପିଠା-ପଣା ନାମଟି ଶୁଣିଲାମାତ୍ରେ ସବୁରାଗ ଆସେ ଆସେ କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇଯାଏ । ହେମଦେବୀଙ୍କ ଠାରୁ ପିଠା ହେବା କଥାଟା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ମୁରଲୀବାବୁଙ୍କର ସମସ୍ତ ରାଗ ମଧ୍ୟ କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଯାଇଛି । ଅତିଖୁସିରେ ସେ କ୍ଷୀରଦିଆ ଘୋରାମଣ୍ଡା ସାଙ୍ଗକୁ ମାଛ ତରକାରୀର ବରାଦ କରିଛନ୍ତି ।

x x x x ଭଦ୍ରଲୋକ-ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତ କୁଣିଆ ମୈତ୍ର କାହାଘରକୁ ନ ଆସନ୍ତି ? ହେଲେ ପତିଦେବତାଙ୍କ ପଟରୁ ଯଦି କିଏ କୁଣିଆ ଆସିବାର ଥାଏ-ତାହାଲେ ସିଏ ନାନା ବରାଦ କରିବାକୁ ଭୁଲନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହିପରି ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ପଟୁ ଯଦି ଭାଲ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟକେହି ଆସିବାର ଥାଏ; ତାହାଲେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାକୁ ଆଗଭର ହୋଇ ବାହାରି ପଡ଼ନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଉଭୟଙ୍କର ଅତିଥି ଯେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ହୁଅନ୍ତି; ତାହାଲେ ତ ମଜା କହିଲେ ନ ସରେ । ପିଉସାପୁଅ ଭାଇ ‘ପରମା’ ଆସିବ ବୋଲି ହେମଦେବୀ ଅତିଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପିଠାକରି ଚାହିଁ ବସିଥାନ୍ତି । ଏପଟେ ମୁରଲୀବାବୁ ମଧ୍ୟ; କୃଷି ବିଶେଷଜ୍ଞ ପରିମଳବାବୁକୁ ନିଜଘରକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିବାରୁ ପିଠାସାଙ୍ଗକୁ ମାଛତରକାରୀର ବରାଦ କରି ଅପେକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର କି ଅଲୁତ ଯୋଗାଯୋଗ ଯେ; ଯେଉଁ ଭଦ୍ରଲୋକ ଘରକୁ ଆଗମନ କଲେ; ସିଏ ହେଲେ ପରମା-ପରମାନନ୍ଦ ଏବଂ କୃଷି ବିଶେଷଜ୍ଞ ପରିମଳବାବୁ । ଉଭୟଙ୍କ ଅତିଥି ଏକ । କିଏ ଜାଣିଥିଲା ଏପରି ହେବବୋଲି । ତେଣୁ ପରମାନନ୍ଦବାବୁ ଅତିଖୁସିରେ ନିଜର ସ୍ୱସ୍ତାକରଣ ଦେଇଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ :

“ପିଲାଦିନେ ପରମା ଥିଲି-ଝୁଲରେ ପାଠପଢ଼ିଲାବେଳେ ହେଲି ପରମାନନ୍ଦ । ସେଇଠୁ ପାଠ ଛାଡ଼ିଲାପରେ କଚେରୀରେ ଟଙ୍କେ ଦଣ୍ଡପଇସାର କୋର୍ଟ ଫିସ୍ ଦାଖଲ କରି; ନାଁ ବଦଲେଇ ହେଲି ପରିମଳ । ତା’ ଅର୍ଥ ମୁଁ-ପରିମଳ-ମୁଁ ପରମା-ପରମାନନ୍ଦ ।” (୧)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୦.୧୨.୧୯୭୨ ମସିହା ରାତି ୮ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କ୍ୱାଉଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରାଯାଇଛି । x x x x କଥାରେ ଅଛି; ବଡ଼ ବାପର । ସାନ ମା’ର । ମଝିଆ ଖାଏ ଖଣ୍ଡିପାହାର । ମୁରଲୀଧରଙ୍କ ଶାଳକଙ୍କ ବାହାଘର ଠିକ୍ ହୋଇପାରୁନଥିଲା । ମାତ୍ର ସେ ନିଜେ ଅଷ୍ଟାଭିଢ଼ିଲାରୁ କନ୍ୟା ପାତ୍ରଟିଏ

ଯୋଗାତି ହେଲା । ନିମନ୍ତଣ ଆସିଲା । ବିବାହ ଦିନ ଛିର ହେଲା । ଅଥଚ କ୍ଲାଉଁ ନିମନ୍ତଣ; ଗୁଆ ଆଉ ଯୋଡ଼ ଆସିଲା ନାହିଁ । ମୁରଲୀଧର ତ ଜାଣି ଶୁଶ୍ରୁକର ମଝିଆ କ୍ଲାଉଁ । ସେଥିରେ ପୁଣି କ୍ଲାଉଁ ନିମନ୍ତଣ ଗୁଆ ଆଉ ଯୋଡ଼ ନ ଆସିବାରୁ ତାଙ୍କର ଅଭିମାନ କହିଲେ ନ ସରେ । ଗଣ୍ଡାଏ ନୁହେଁ କି ପାଞ୍ଚଟା ନୁହେଁ- ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଭାଲ । ତା'ର ପୁଣି ବାହାଘର । କୋଉ ଭଉଣୀର ଇଚ୍ଛା ନ ହେବ ଯିବାପାଇଁ ? କିନ୍ତୁ କ୍ଲାଉଁ ନ ଗଲେ ଭଉଣୀର ଆଉ ଗତି ନାହିଁ ଯିବାକୁ । ବାଧାହୋଇ କ୍ଲାଉଁଙ୍କ ମନରଖିବାପାଇଁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମିଛର ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତି । ହେମଦେବୀ ମଧ୍ୟ ସେଇଆ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ସିଏ ଜାଣିଶୁଣି ଯୋଡ଼ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ସତ କହିବାକୁ ଗଲେ ଆଜିକାଲି କ'ଣ କିଏ ଯୋଡ଼ ପିନ୍ଧୁଛି ? ସମସ୍ତେ ସୁର୍ ପିନ୍ଧୁଛନ୍ତି ସୁର୍ ।” (୧) ହେମଦେବୀଙ୍କ ବାପଘର ଜାଣିଶୁଣି କ୍ଲାଉଁ ନିମନ୍ତଣ ଯୋଡ଼ ଦେଇନାହାନ୍ତି । କାରଣ ମୁରଲୀଧର ସେହିଟଙ୍କାରେ ସୁର୍ ତିଆରି କରିବେ । ନଚେତ୍ ଭଲ ଧୋତି ଓ ସିଲ୍‌କ୍ ପଞ୍ଜାବୀ କରିବେ । ଖେଣୁ ମୁରଲୀଧର ସପକ୍ଷେ ବିନା ନିମନ୍ତଣ ଶାଳକଙ୍କ ବିବାହରେ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ପୋଷାକର ଲୋଭ; ପାରମ୍ପରିକ କ୍ଲାଉଁ ନିମନ୍ତଣର ପ୍ରଥାକୁ ଜିଣିପାରିଛି ।

ଦୃତୀୟ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୮.୧.୭୩ ରାତି ୮ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥପରତାକୁ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । x x x x ସାଧାରଣତଃ ପୁରୁଷମାନେ ବଡ଼ ସ୍ୱାର୍ଥପର । ସବୁବେଳେ ନିଜଘର-ନିଜ କୁଣିଆଁକୁ ଟେକୁଥିବେ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ କୁଣିଆଁକୁ ଆଦୌ ପାସଙ୍ଗରେ ପକାନ୍ତି ନାହିଁ । ନିଜ କୁଣିଆଁଘରକୁ ଭରକରି ଭାରଥୋଇ ଦିଅନ୍ତି । ଅଥଚ ଶୁଶ୍ରୁକରକୁ ଦେବାକୁ ହେଲେ ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦିଅନ୍ତି । ମୁରଲୀଧର ଏହାର କ୍ଳବ୍‌ ଉଦାହରଣ ।

ହେମଦେବୀଙ୍କ ଗୋକୁଳି ମାମୁଁ ଭାଗବତ ବଡ଼ା କରୁଥିବାରୁ; ନିଜେ ନ ଆସିପାରି ପୁତୁରା ବର୍ଜଣୀ ହାତରେ-ମଟର ସାଇକଲରେ ଭାଣିଜୀ ଆଉ ଭାଣିଜୀଙ୍କୁ ପାଖକୁ ନିମନ୍ତଣ ପଠାଇଛନ୍ତି । ହେଲେ ମୁରଲୀଧର ଏକଥା ମାନିବାକୁ ନାରାଜ । ଗାଁ ଗହଳିରେ ସୁଟର୍-ମଟରସାଇକଲ ଦେଖିବା କଷ୍ଟ । ଜାହାଘରକୁ କିଏ ଯଦି ମଟର ସାଇକଲ କିମ୍ବା ସୁଟର୍ରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା; ତାହାଲେ ଗର୍ବରେ ତା'ଗୋଡ଼ ଆଉ ତଳେ ଲାଗେ ନାହିଁ । ତା'ସାଇକଲ ଯଦି ସେ ଦି ପଦ ଇଂରାଜୀରେ କଥା କହିଲା ତାହାଲେତ କଥା ସରିଲା । ମଟରସାଇକଲରେ ନିମନ୍ତଣ ଆସିଥିବାରୁ ମୁରଲୀଧର ଭାବିଛନ୍ତି ଯେ; ଗୋକୁଳି ପି'ସା ହିଁ ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଖବର ପଠାଇଛନ୍ତି । ତା'ଛଡ଼ା ଗୋକୁଳି ମାମୁଁଙ୍କର ଏତେ ସକ୍ଷମ କାହିଁ ଯେ; ସେ ମଟର ସାଇକଲରେ ଖବର ପଠାଇବେ । ତେଣୁ ମାନ ରଖିବାକୁ ଯାଇ; ମୁରଲୀଧର ପାଞ୍ଚକିଲୋ ମିଠେଇ, ଛେନା, ଖଣ୍ଡ ବସା ଦହି, ସରୁଚୁଡ଼ା, କାନ୍ଦିଏ କଦଳୀ, ମୁଗ ଆଉ ଛ'ଆ ନଡ଼ିଆ ଇତ୍ୟାଦି ପୁରା ଗୋଟିଏ ବାହାଘରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ହୋଇଛି; ଯେତେବେଳେ ଗୋକୁଳି ମାମୁଁ ନିଜେ ଆସି ମୁରଲୀଧରଙ୍କ

(୧) ‘ଗାଁ ପରିମଳ’ - ୨ୟ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 8).

ଘରେ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି ଏବଂ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଥା କହିଛନ୍ତି । ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ତେବେ ସେ ଗୋକୁଳି ମଧ୍ୟସା ଯେ ଖମାର ଗାଁର ହୋଇଥିବେ- ଆଉ ମୁଁ ହୋଇନଥିବି ଏକଥା ତମେ କେମିତି ପ୍ରମାଣ କରିନେଇ ମୁରଲୀବାରୁ । ତା’ଛଡ଼ା ଆଜିକାଲି ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ କୋଉକଥା ଅଭାବ ଅଛି ଯେ - ।” (୧)

x

x

x

x

ମାତ୍ର ଏତେଗୁଡ଼ିଏ ଭାର ଗୋକୁଳି ପି’ସାକ ଘରକୁ ନଯାଇ ଗୋକୁଳି ମାମୁଁଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବାରୁ ମୁରଲୀଧର ଏଥିରେ ଦ୍ଵିଧା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ସତ ମାତ୍ର; ଭାଗବତ ବଢ଼ା ନାମରେ ସବୁତକ ଜିନିଷ ଉତ୍ସର୍ଗ ହୋଇଥିବାରୁ; ହେମଦେବୀ ଏଥିରେ ବାଧା ଦେଇଛନ୍ତି । ସୁନ୍ଦର ନାଟକୀୟ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଘଟଣାଟିର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି ।

ଚତୁର୍ଥ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି ୧୧.୨.୧୯୭୩ ମସିହା ରାତି ୮ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ଭୂମିକାକୁ ହିଁ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଘରର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ଵ ଛାଡ଼ିଦେଇ ପୁରୁଷମାନେ ବଡ଼ ନିଶ୍ଚିତରେ ନିଜକାମ କରନ୍ତି । ରାନ୍ଧିବା-ବାଡ଼ିବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି; ଘର-ଦ୍ଵାର, ପିଲା-ଛୁଆ, ବନ୍ଧୁ-ବାନ୍ଧବ ସମାଜିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁକାମ ତାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଚବିଶଯା ଖୋଲି କାମ-କାମ । ରୋଷେଇଘରେ ପଶିପଶି ସେମାନଙ୍କର ଦିନ କଟିଯାଏ ଅଏସ କ’ଣ ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । କୁଆଡ଼େ ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ସେମାନେ ଯାଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ହେମଦେବୀ ଏହାର କ୍ଳାନ୍ତ ଉଦାହରଣ । ହେମଦେବୀ ବହୁଦିନରୁ ପତିତପାବନଙ୍କ ଝୁଲଣବେଦି ପଲସ୍ତରା କରିବାକୁ ମାନସିକ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୀର୍ଘ ଦୁଇବର୍ଷ ବିତିଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ସେ କାମ ପୁରଣ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ଘରକାମରୁ ପୁରୁଷର ମିଳିଲେ ତ ସେକାମ ପୁରଣ ହେବ ??? ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ଦିନ ରାତି ଖାଲି ରାନ୍ଧ ବାବୁ ଖା-ରାନ୍ଧ - ବାବୁ - ଖା; ମଣିଷ ଜୀବନ ହେଲ ଯେମିତି ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଖାଲି ସେଇ ଗୋଟିଏ କାମ । ରାତି ପାହିଲେ ରାନ୍ଧ - ବାବୁ - ଖା ।” (୨)

ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ରାଗିଗଲେ କିମ୍ବା ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାପୁରଣ ନ ହେଲେ ସେମାନେ ରୋଷେଇବନ୍ଦର ଧମକ୍ ହେବାକୁ ଭୁଲି ନଥାନ୍ତି । ହେମଦେବୀଙ୍କ ଇଚ୍ଛାପୁରଣ ନ ହେବାରୁ ସେ ରନ୍ଧାବଢ଼ା ନ କରି; କାଲିଠୁ ବଳିଥିବା ଅରୁଆ ପଖାଳ ସହିତ ଆଳୁଦିଟା ଭାଜି କାମଚଳେଇ ନେବାକୁ ବସିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଏତେ ସୁଖକାର୍ଯ୍ୟ ??? ଯୋଉଦିନ ରୋଷେଇ ନ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର

(୧) ‘ଗାଁ ପରିମେଳ’ - ୩ୟ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 12).

(୨) ‘ଗାଁ ପରିମେଳ’ - ୪ର୍ଥ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 1).

କରିଥିବେ-ଠିକ୍ ସେହି ଦିନ ହିଁ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଦ୍ଵିଗୁଣ ରୋଷେଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ନାହିଁ ନଥିବା କୁଣିଆଁ ଆସି ସେହିଦିନ ପହଞ୍ଚିଛି । x x x x ହେମଦେବୀ ରୋଷେଇ ନ କରି ପଖାଳରେ କାମ ଚଳାଇ ଦେବାକୁ ବସିଥିଲେ । ମାତ୍ର କୁଆଡୁ ଥିଲେ; ଏକାବେଳକେ ଦୁଇ-ଦୁଇଜଣ କୁଣିଆଁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର କାହାର ଆମିଷ ତ କାହାର ନିରାମିଷ ଦରକାର । ଜଣକର ଚୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ଶୁଖୁଆ-ପୋଇ- ସାରୁ -ରାଇତା ସାଙ୍ଗକୁ ମହୁରାଳି ମାଛର ବରାଦ୍ ତ ଅନ୍ୟଜଣକର ଅମୃତଭଣ୍ଡା ତରକାରୀ ସାଙ୍ଗକୁ ସଜନାଶାଗ ଖରଡ଼ା ଦରକାର । ବିରକ୍ତ ହୋଇ ହେମଦେବୀ ନିଜର ଅଧିକାର ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“x x x ମୁଁ କୁଣିଆଁ ଚର୍ଚ୍ଚାକରିବି । ହେଲେ ମୁଁ କହିଦଉତି-ତମଭାଇ କୁଣିଆ ଆରବେଳାକୁ ରୁହନ୍ତୁ କି ଯା’ରୁ- ମୁଁ ପଡିତପାବନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବି-ଯିବି- ଯିବି - ଯେତେବେଳେ ଯେତେ ଗାତି ହଉ ପଛେ ।” (୧)

କିନ୍ତୁ ଅତିଥି ଚର୍ଚ୍ଚା ଯଦି ଅତିମାତ୍ରାରେ ହୋଇଯାଏ ତାହାଲେ ଅତିଥି ଆଉ ଘରୁ ଗୋଡ଼କାଢ଼ି ଯିବାକୁ ରାଜି ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁରଲୀଧରଙ୍କ କୁଣିଆଁ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ମୁଗ୍ଧହୋଇ ଅତିଥିତ୍ଵ ଅଧାବାଟରୁ ଘରକୁ ଫେରି ଆସିଛନ୍ତି ।

ପଞ୍ଚମ ଚିତ୍ର:

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୧.୩.୭୩ ରାତି ୮ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଯାହାକୁ ମଣିଷ ବେଶୀ ଭଲପାଏ କିମ୍ବା ମନେ ମନେ ଖୋଜେ; ତାକୁ ହିଁ ମଣିଷ ବେଶୀ ସପନ ଦେଖେ । ହେମଦେବୀ ଅନେକଦିନରୁ ବାପଘରକୁ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ବାରମ୍ବାର ତାଙ୍କର ବୋଉକଥା ମନେପଡ଼ୁଛି । ସପନ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

“ଅହିଆ ମାଇପିଟାଏ । ହାତରେ ଶଙ୍ଖା-ସିନ୍ଦୂର ଧରି ବସିଛି । କଲିକତି ଧଡ଼ିପକା ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧିଛି । ହସୁଛି ତା’ର ହସ ଠିକ୍ ବୋଉର ହସପରି ।” (୨) ସେପଟେ ମଧ୍ୟ ମା; ଝିଅକୁ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖୁଛି । କଥାରେ ଅଛି-ଯାହାକୁ ସପନରେ ଦେଖିବ-ସେ ଘରକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବ । ହେମଦେବୀ ଅହିଆ ମାଇପିଟାକୁ ସପନ ଦେଖିଲାରୁ ବୋଉ ତାଙ୍କର ଘରକୁ ଆସିଛନ୍ତି ।

x x x x ଧାରାବାହିକ ନାଟକ ‘ପୁରୀପୁରି ପାରିବାରିକ’ ରେ ଥିବା ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାର; ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ଏବଂ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସଂସାରର ଅନୁରୂପ; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ ‘ଗାଁ ପରିମଳ’ରେ ମୁରଲୀବାବୁଙ୍କ ପରିବାରର ଛୋଟ ଛୋଟ ଘଟଣାକୁ ହିଁ ରୂପ ଦିଆଯାଇଛି ।

(୧) ‘ଗାଁ ପରିମଳ’ - ୪ର୍ଥ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 13).

(୨) ଗାଁ ପରିମେଳ - ୫ମ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 3).

ଶୁକ ଉବାଚ :

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଅନ୍ୟତମ ଧାରାବାହିକ ନାଟକ-ଶୁକଉବାଚ; ଶୁକମାଷରଙ୍କ କାହାଣୀ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଛୋଟନାଟକଟିଏ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୩.୮.୧୯୭୨ ରାତି ୮ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ ।

ପ୍ରଥମ ଚିତ୍ର :

ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଶୁକମାଷରଙ୍କ ଚାରିତ୍ରିକ ଗୁଣ ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ନାଟକର ନାୟକ-ଶୁକମାଷର; ‘କାମ କମ୍ କଥା ବେଶୀ’ର କ୍ଳବ ଉଦାହରଣ ସବୁବେଳେ କଥାକହିବା ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବଦଳ୍ୟାସ । ତାଙ୍କ ମତରେ କଥା ବଡ଼; କାମ ଛୋଟ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆଗେ କଥା ପରେ କାମ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଶୁକମାଷରଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ଦିନକ ପାଇଁ ବି ସୁନ୍ଦା ମାଷରି ନ କରି ଶୁକମାଷରଙ୍କୁ ଏ ମାଷରି ଉପାଧିଟା ଆପେଆପେ ମିଳିଛି । ଆପେ ଆପେ କ’ଣକି - ଶୁକମାଷରଙ୍କର ଏଇସବୁ କଥା କହିବା ତଜ୍ଜ; ଦେଖି ଶୁଣି ପ୍ରଥମେ ବଡ଼ବାପା ଗେଲରେ ଡାକିଲେ ମାଷର-ସେଇଠୁ ଗାଁର ରୂପେଇ ଅପା ଡାକିଲେ ମାଷର । ତା’ପରେ ଯୋଉ ସୁଲମାଷର, ଶୁକମାଷରଙ୍କୁ ପଢ଼ାଉଥିଲେ - ସିଏ ଦିନେ ହସି ହସି ଡାକିଲେ ମାଷର । ବାସ୍ ତା’ପରଠୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର ଗାଁରେ ଶୁକବାବୁ ଆଉ ଶୁକବାବୁ ନୁହେଁ କି ଶୁକ ମହାପାତ୍ର ନୁହଁନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କର ସେ ହେଲେ ଶୁକମାଷରଟା କାହାରି ବଡ଼ଭାଇ ନୁହେଁ କି ସାନଭାଇ ନୁହେଁ । ଦାଦି ନୁହେଁ କି ପୁତୁରା ନୁହେଁ-ମାମୁଁ ନୁହେଁ କି ଭଣଜା ନୁହେଁ - ସମସ୍ତଙ୍କର ମୁହଁରେ ସେଇ ଗୋଟିଏ ପଦ-ଗୋଟିଏ କଥା - ‘‘ଶୁକମାଷର ।’’ (୧)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଚିତ୍ର :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୭.୮.୧୯୭୨ ରାତି ୮ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଶୁକମାଷରଙ୍କ ପଢ଼ାଙ୍କର ଏକ ବିଶେଷଗୁଣ ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ପ୍ରତି ମଣିଷର କିଛି ନା କିଛି ବିଶେଷ ଗୁଣ ବା ପ୍ରତିଭା ଥାଏ । ଯେମିତିକି ଶୁକମାଷରଙ୍କର ଏକ ବିଶେଷ ଗୁଣ ହେଲା-ମାଷରଙ୍କ କଥାଶୁଣି ମୁହଁ ମୋଡ଼ିବା । ହେଲେ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ଏଇ ମୁହଁ ମୋଡ଼ାଟା ଶୁକମାଷରଙ୍କ ଆଖିକି ବେଶ୍ ଭଲ ଦେଖାଯାଏ । ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କରିସୁଦ୍ଧା; ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କଠାରୁ ଏଇ ବିଦ୍ୟାଟା ଶୁକମାଷର ହାସଲ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ମୁହଁ ମୋଡ଼ାକାମଟା ଯେମିତି କିଛି ବଡ଼କାମ ନୁହେଁ; ତଥାପି ଶ୍ରୀମତୀ ଯେମିତି ଓଠଦୁଇକୁ ଚାପିରଖି ଚଟକରି ଏ ପାଖକୁ ଟାଣିଆଣି ସେପାଖକୁ ବୁଲେଇ ନିଅନ୍ତି; ସେତିକି ମାଷରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ନିରାଶ୍ ହୋଇ ଶୁକମାଷର ନିଜର ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

“ଏଇଟା ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ନିଜର ଗୁଣ- ନିଜର ସଂପତ୍ତି । ମୁହଁ ମୋଡ଼ିବାପାଇଁ ଉଗ୍ରବାନ୍ ତମ ମୁହଁକୁ ସେମିତି ମୋଡ଼ି ଡିଆରି କରିଛନ୍ତି । ଏପାଖସେପାଖ ଦୁଇପାଖକୁ ତମେ ଅତି ଚମକାଇ ଭାବେ ମୁହଁ ମୋଡ଼ିଦେଇପାର । ତପାତ୍ତା ହଉଛି-ଗୋଟାଏ କିଛି କଥାଶୁଣି ତମେ ବାଁ ପାଖକୁ ମୁହଁ ମୋଡ଼ିଲେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ- କଥା ତମର ପସନ୍ଦ ହେଲା ନାହିଁ । ଆଉ ଡାହାଣପାଖକୁ ମୁହଁ ମୋଡ଼ିଲେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ- କଥାଟା ତମର ମନକୁ ପାଇଛି ।” (୧)

x x x x ବିନା ଉପାଧିରେ ମାଷ୍ଟର ଉପାଧିରେ ଆପେ ଆପେ ମିଳିଥିବାରୁ ଶୁକମାଷ୍ଟରଙ୍କର ଗର୍ବ କହିଲେ ନ ସରେ । ଗାଁରେ କାହାର କାମ ନଥିଲେ କିମ୍ବା କିଛି ଜାଣି ନ ପାରିଲେ ଶୁକମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଘରକୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାଲିଆସନ୍ତି; ପଦେ-ଅଧେ ଖବର ଶୁଣିବା ପାଇଁ କିମ୍ବା ରେଡ଼ିଓ ଟିକେ ଶୁଣିବାପାଇଁ । ଗାଁ ଯାକରେ ତାଙ୍କର ଖାତିର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ । ପ୍ରତିକଥାରେ ସମାଧାନପାଇଁ ସମସ୍ତେ ଶୁକମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଖୋଜନ୍ତି । କାରଣ; ମାମଲ-ଗିରି କରିବାରେ ଶୁକମାଷ୍ଟର ଓଷ୍ଠାତ୍ ।

ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଶୁକଭବାତ’ ନାଟକରେ; ନାଟ୍ୟକାର ଶୁକମାଷ୍ଟରଙ୍କର “କଥାବେଶୀ ଏବଂ କାମକମ୍ବଳୁ ହିଁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଉଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟି ମନୋରଂଜନରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ଛୋଟ ନାଟକ ।

ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ :

ଅବସର ଗ୍ରହଣର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥାକୁ ଦର୍ଶାଇବାକୁ ଯାଇ; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ସୃଷ୍ଟି ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - ‘ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ’ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୧.୬.୧୯୭୭ ମସିହା ରାତି ୮ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ ।

ମଣିଷ ଜୀବନରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କାଳ ଅଛି । ଯଥା : ବାଲ୍ୟକାଳ, କିଶୋରକାଳ, ଯୌବନ କାଳ, ବୃଦ୍ଧକାଳ ଇତ୍ୟାଦି । ଏସବୁ କାଳ କେତେବେଳେ ଆସେ-କେତେବେଳେ ଯାଏ କେହି ଜାଣିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମିତିକି ମଣିଷର ମୃତ୍ୟୁକାଳ ମଧ୍ୟ କେତେବେଳେ ଆସେ - ତା’ର ଖ୍ୟାରେଣି ମଧ୍ୟ କେହି ଦେଇପାରିବେ ନାହିଁ । ହେଲେ ଏ ସମସ୍ତ ଉପରେ ଅଛି; ଆଉ ଏକ ମାରାତ୍ମକ କାଳ ମଣିଷର ଚାକିରିକାଳ । ଭାରି ଅସୁବିଧା ଏ ଚାକିରିକାଳ । ନୋଟିସ୍ ଦେଇଆସେ ଏବଂ ନୋଟିସ୍ ଦେଇଯାଏ । ତମେ ଅବସର ନିଅ କି ସସ୍ପେଣ୍ଡ ହୁଅ କି ଡିସମିସ୍ ହୁଅ- ସବୁ ନୋଟିସ୍ ଜରିଆରେ ହିଁ ହବ । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ୧ମ, ୨ୟ ଏବଂ ୩ୟ ଚିତ୍ରରେ ପଡ଼ିକ ଅବସର ଗ୍ରହଣରେ; ପଢ଼ାକ ଖୁସିକୁ ହିଁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

ପ୍ରଥମ ଚିତ୍ର :

ଚାକିରିରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବାର ସମୟ ଆସିଲେ - ପତିମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା, ପଢ଼ାମାନେ ହିଁ ସବୁଠୁ ବେଶୀ ଖୁସି ହୋଇଥାନ୍ତି । ତା’ଛଡ଼ା ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପତି; ବିଦେଶରେ ରହି ଚାକିରି କରୁଥାନ୍ତି; ସେମାନଙ୍କର ଖୁସି ତ କହିଲେ ନ ସରେ । ଉ: ସ୍ତ୍ର: ଚାରୁଦେବୀ । ନିଜପତି ବିଧିବାହୁଙ୍କ ଗିରାଘାରୁ ଖବର ଚିପିପାରି ଖୁସିରେ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ତଳେ ଲାଗୁନାହିଁ । ଆନନ୍ଦରେ ସେ ବିରୋର ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇ ପାରେ ।

“ସତରେ ମୋ ମନ ଆଜି ଭାରି ଖୁସି ଜୀବନସାରା ଖଟିଲେ - ଏଣିକି ଘରେ ରହି ଆରାମ କରିବେ।” (୧)

ଦ୍ଵିତୀୟ ଚିତ୍ର :

ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ଚାରୁଦେବୀଙ୍କ ଖୁସିକୁ ଝି ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୪.୭.୧୯୭୭ ମସିହା ୮ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଚାରୁଦେବୀଙ୍କ ଆନନ୍ଦକୁ ଉପସ୍ଥାପନା କରାଯାଇପାରେ ।

“ତମ ଚିଠି ପଢ଼ି କେତେ ଖୁସି ହେଲି । ଆମ ପୁଅ-ଝିଅଙ୍କ ପାଠପଢ଼ା, ପାଣ୍ଠ, ଚାକିରି । ତାଙ୍କ ବାହାଘର, ନାତି-ନାତୁଣୀ ଜନମ-ଏସବୁ ଖୁସିଠୁ ତମ ଅବସର ଗ୍ରହଣ ଖୁସି ବଳିଗଲା । ଜାଣିବ ତମ ଅବସର ଚିଠି ଆସିବାଦିନ; ଆମଘରେ କୁଣିଆଁ ଭର୍ତ୍ତି । ମନଖୁସିରେ ସେଦିନ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାସପତରି ଚାଉଳର ମିଠାଭାତ ଖୁଆଇଲି । ତମେ ଆସିଲେ ସବୁ ଶୁଣିବ - ଜାଣିବ । ତମର ସରକାରୀ ଚାକିରି-ଖଣ୍ଡାଧାରରେ ଚାଲୁଥିଲା । ଲାଳାମୟଙ୍କ ଦୟାରୁ ସେଥିରୁ ଏବେ ମୁକ୍ତିପାଇଲା । ସତେ, ଚାକିରି ଜୀବନରେ କି କଷ୍ଟ ନ କରିଚି ।” (୨)

ତୃତୀୟ ଚିତ୍ର :

ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସେହିପରି ଚାରୁଦେବୀଙ୍କ ଖୁସିକୁ ଗୁରୁତ୍ଵ ଦିଆଯାଇଛି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି । ୧୪.୮.୧୯୭୭ ରାତି ୮ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଚାରୁଦେବୀଙ୍କ ଆନନ୍ଦକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ :

“ଗହଣା ଭିତରେ ନିମକାଠିପରି ଜୀବନରେ ଏବେ ସେଇ ଗୋଟିଏ କଥା ରହିଥିଲା ଅବସର । ଭଲମନ୍ଦ ସବୁର ଆଧାର ସେଇ । ସେଇ ଗତି, ସେଇମୁକ୍ତି । ଚାକିରି - ବେଳେ ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ ତୁଆଁରପରି ବୁଲାଇଥିଲା । କେତେବେଳେ ଅପିସ୍ । କେତେବେଳେ ଚୁର । କଥାପଦିଏ କହିବାକୁ ବି ବେଳ ନଥାଏ - ଏବେ ଅବସର ନେଲ । ଟିକିଏ ବେଳ ମିଳିବ; କଥାପଦିଏ ଭଲମନ୍ଦ ହେବାକୁ ।” (୩)

x x x x ବିଧିବାବୁ ଜଣେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ । ଦିଧିବାବୁଙ୍କର ଭଲ-ଚାକିରି-ଭଲଦରମା । ବେଶ୍ ଥିଲାବାଲା ଲୋକ । ସମ୍ବଲପୁରରେ ଚାକିରି କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଏବଂ ଝିଅର ସୁଖା ସଂସାରଟିଏ ତାଙ୍କର । ସେମାନଙ୍କର କାମ ସରିଯାଇଛି । ସେମାନେ ଯେଝା ସୁଖରେ । ଘରେ କେବଳ ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଏବଂ ଚାକରାଣୀଟିଏ । ଅବସର ନେବାପରେ ବିଧିବାବୁ ଗ୍ରାମକୁ ଫେରିବ । କିନ୍ତୁ ବିଧିବାବୁ ଅବସର ନେଇ ଆସିବାଦିନଠୁଁ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ; “ଯେତେଯିଏ ଅବସର ବାଲାଥିଲେ; ସମସ୍ତଙ୍କର ଏଠିକୁ ଧାଡ଼ିଛୁଟି । ଝୁଅଙ୍କ ରଜଘରପରି ତାଙ୍କ ବୈଠକ-

(୧) ‘ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ’ - ୧ମ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 13)

(୨) ‘ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ’ - ୨ୟ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 2)

(୩) ‘ତଢ଼େବ’ - ୩ୟ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 2)

ଖାନାଟା ଗୋଟିଏ ଅବସର ଘର ହେଲାଣି ।” (୧) କିଏ ଗପିବାକୁ ଆସୁଛନ୍ତି ତ କିଏ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଡ୍ଵାର୍ତ୍ତ କମିଶନର ମେୟର ହେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବନେଇ ଆସୁଛନ୍ତି ।

ଚତୁର୍ଥ ଚିତ୍ର :

ଅବସର ପରେ ଲୋକମାନଙ୍କର କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ; ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତାହାରି ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୧.୯.୧୯୭୭ ମସିହା ରାତି ୮ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । କେହି କେହି ଚାକିରି ସମୟରେ ବହୁତ ରୁପଟାପଥାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଅବସର ନେଲାପରେ କ’ଣ ହୁଏ କେଜାଣି ଅନର୍ଗଲ କଥାକହି ଚାଲନ୍ତି । ଉ: ସ୍ଵ: ଶଙ୍କରବାବୁ । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ଶଙ୍କରବାବୁଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ଚାକିରି ସମୟରେ ତାଙ୍କ ପାଟିରୁ ସହଜରେ କଥାବାହାରେ ନାହିଁ ବୋଲି; ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ମୌନୀବାବୁ ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । ହେଲେ ଅବସର ନେଲା ପରଠୁଁ କ’ଣ ହେଲା କେଜାଣି-ଏବେ ତ ଚାଲିଚି-ଅନର୍ଗଲ-ଅନବରତ ଚାଲିଚି କଥା ।” (୨)

x x x x ଏମିତି ଅନେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି-ଯେଉଁମାନେକି ଅବସର ନେବାପରେ ଚିତ୍ତାରେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ନ୍ତି । ଚିଡ଼ିଚିଡ଼ା ମଧ୍ୟ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଉ: ସ୍ଵ: ଘନଭାଇ । କିନ୍ତୁ ବିଧିବାବୁ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କର ବହୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵରେ । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ଅବସର ଗ୍ରହଣଟା କିଛି ମନ୍ଦ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନୁହେଁ । ଚାକିରିରୁ ଅବସର ନେଇ ଘରକୁ ଆସିବେ । ଘରେ ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁଅ, ଝିଅ, ନାତି - ନାତୁଣୀଙ୍କ ମେଳରେ ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ମାନ-ଅଭିମାନରେ ଦିନ କଟିବ । ଏଭଳି ମାସେ-ଦେଢ଼ମାସ ହେବ ଗିଟାୟାରୁ କରି ମୁଁ ଘରେ ରହୁଛି । ଘରେ କେତେବେଳେ ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କାମ କରିଦେଉଛି - ସ୍ତ୍ରୀ ମୋ କାମ କରିଦେଉଛନ୍ତି - ଯେମିତି ଗୋଟିଏ ନୂଆ ସଂସାର । ଆଜି ଶ୍ରୀମତୀ ଚାରୁଲତାଦେଇ ଘରେ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଘରଟା ମତେ ଖାଲ ଗୋଡ଼ୁଉଛି ।” (୩)

x x x x x ଅବସର ସମୟକୁ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ଦୀର୍ଘଦିନ ଚାକିରି କରିବାଫଳରେ ବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସେଭଳି ଜୀବନରେ ଏତେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥାଆନ୍ତି ଯେ; ସେଥିରୁ ବାହାରି ଏକ ଭିନ୍ନ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାକୁ ସେମାନେ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଫଳରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ପରିସ୍ଥିତିରେ ନିଜକୁ ଖାପଖୁଆଇନେବାକୁ ସେମାନଙ୍କୁ କଷ୍ଟହୁଏ । ବିଧିବାବୁ ଏହିଭଳି ପ୍ରକାର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଏକ ନମୁନାମାତ୍ର । ଯେଉଁମାନେ ଅନେକଦିନ ପରେ ନିଜ ପତ୍ନୀମାନଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ସେମାନେ ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ସୁଖଶାନ୍ତିକୁ ବୁଝନ୍ତି ।

x x x x x ଚାକିରିରୁ ଅବସର ନେଲାପରେ ଲୋକମାନଙ୍କର କିପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ ସେମାନଙ୍କ ମନର ଅବସ୍ଥା କିପରି ହୁଏ- କିପରି ସେମାନଙ୍କର ସମୟକଟେ- ସେଇସବୁ କଥାକୁ

(୧) ‘ତଡ଼େବ’ - ୩ୟ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 9)

(୨) ‘ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ’ - ୪ର୍ଥ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 6)

(୩) ‘ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ’ - ୪ର୍ଥ ଚିତ୍ର - (SC. No. - 11)

ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ଆଲୋଚ୍ୟ ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - 'ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ'ର ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଚାକିରିଆଙ୍କ ପାଇଁ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ଏକ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାଦେବ-ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ :

ପ୍ରାଚ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଚକ୍ରରେ ନବରସ ମଧ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ସର୍ବଥା ସ୍ୱୀକୃତ । ଏହି ହାସ୍ୟରସ ଜୀବନର ସମସ୍ତ କଠୋର ବାସ୍ତବତାରୁ ମୁହଁ ଫେରାଇ ମନୁଷ୍ୟମନରେ ବଞ୍ଚିବାର ସ୍ୱାଦ୍ୱା ଜାଗରୁକ କରେ । ହାସ୍ୟରସରେ ଏକ ସଂଜ୍ଞାବଳୀ ଶୁଦ୍ଧ ଅଛି; ଯାହାକି ମଣିଷକୁ ମଣିଷକରି ବଞ୍ଚିବାର ଉପାଦାନ ଯୋଗାଏ ।” (୧) ଏହା ସହଜ, ସରଳ, ଶୁଦ୍ଧ ଓ ସଂଯତ । ଏହା ଦର୍ଶକର ମନରେ ପ୍ରୀତି ଓ ପ୍ରସନ୍ନତାର ଭାବ ସୂଚାର କରେ । ସକାଳର ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ଭଳି ଏହା ପ୍ରାଣରେ ଆନନ୍ଦର ମୃଦୁହିଲ୍ଲୋଳ ଖେଳାଇଦିଏ । Aristotle କ ମତରେ "comedy looking at a single aspect of life at the follies, the imperfections, the inconsistencies of men, withdraws its attention from the graver issues which concern the end of conducts". (୨) ଅର୍ଥାତ୍ ହାସ୍ୟରସ, ଜୀବନର ଅସଙ୍ଗତିକୁ ଆଲୋକିତ କରେ ଓ ଗମ୍ଭୀର ସମସ୍ୟାସବୁକୁ ଆଡେଇଯାଏ । ଜର୍ମାନ୍ କବି ଓ ଦାର୍ଶନିକ Schiller ସୁଖାତ୍ମକ ନାଟକ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ମତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ତାହା ପ୍ରଣିଧାନର ଯୋଗ୍ୟ । "That comedy has a higher end in view than tragedy and would make all the tragedy superfluous and impossible if it succeeded in achieving it. Its end is identical with the highest after which it is man's business to strive, to be free from passion, always to see the world and himself clearly and serenely, to attribute more to chance than to destiny, and rather to laugh at inconsequences than to rage or weep at weakness" । (୩) ଏହାର ସାରମର୍ମ ହେଉଛି; ଟ୍ରାଜେଡ଼ିଠାରୁ କମେଡ଼ିର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଉଚ୍ଚତର ଓ ମହାନ୍ନାମ୍ ଏବଂ ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନରେ ଯଦି ଏହା ସଫଳ ହୁଏ; ତାହାହେଲେ ଟ୍ରାଜେଡ଼ି ରଚନା ଅନାବଶ୍ୟକ ଓ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ିବ । ମାନସିକ ଆବେଗ ଓ ଭାବାତିଶୟ ଦ୍ୱାରା; ବିକ୍ରାନ୍ତ ନ ହୋଇ ବିଶ୍ୱ ଓ ଆତ୍ମାର ଉପଲବ୍ଧ କରିବା, ଜୀବନର ଦୁଃସମାଦ ଓ ଦୁର୍ଘଟନା ସମୂହକୁ ଅଦୃଷ୍ଟର ଅଲଗା ନାୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବୋଲି ମାନି ନନେଇ ଆକସ୍ମିକ ଘଟଣାରୁପେ ଗ୍ରହଣ କରିବା । ସଂସାରର ଅନ୍ୟାୟ-ଅତ୍ୟାଚାର ଦର୍ଶନରେ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଆରକ୍ତ ଚକ୍ଷୁ

(୧) 'ନାଟକର ନବ ମୂଲ୍ୟାୟନ - ଡଃ ସଂପ୍ରୀତ୍ରା ମିତ୍ର । P - 90.

(୨) Aristotle's theory of Poetry and Fine Arts - S.H. Butcher (ed) P- 134.

(୩) ନାଟକ ବିଚାର - ଶ୍ରୀ ସର୍ବେଶ୍ୱର ଦାସ - P- 169.

ବା ଲୋଚକସିଦ୍ଧ ନ କରି ସେସବୁକୁ ହସି ହସି ଉଡ଼ାଇ ଦେବା ଉଦ୍ୟାଦି ଯାହାସବୁ ମାନବଜୀବନର ଚରମ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେବା ଉଚିତ୍; ତାହା ହିଁ କମେଡ଼ିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ନାଟକରେ ହାସ୍ୟରସ କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟଙ୍ଗକୁ ହିଁ ବୁଝାଯାଏ । ଯହିଁରେ କୌଣସି ଚରିତ୍ର ବା ପରିବେଶକୁ ପରିହାସ କରାଯାଇଥାଏ । କେବଳ ସରସ ହାସ୍ୟରସକୁ ନେଇ ନାଟକ ସୃଷ୍ଟି କରିହେବ ବୋଲି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ; ଦକ୍ଷତାର ସହିତ ପ୍ରମାଣ କରିଦେଲେ । ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀ ଉଦୟନାଥ ମିଶ୍ର ଏଦିଗରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶିତା ଦେଖାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ‘ସ୍ୱର୍ଗ-ମର୍ତ୍ତ୍ୟ’, ‘କୋଇଲା-କଂପାନୀ’, ‘ଆଦର୍ଶ ପରିବାର’ ଇତ୍ୟାଦି ଏହି ଶ୍ରେଣୀର । କେବଳ ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟରସର ଆଧାରରେ ଛୋଟରାୟ ଯେଉଁ କେତୋଟି ନାଟକ ଲେଖିଛନ୍ତି; ତାହା ବେଶ୍ ସଫଳ ହୋଇଛି । ବିମଳ ତଥା ମଧୁର ହାସ୍ୟରସର ଅନାବିଳ ଧାରା ସୃଷ୍ଟିରେ ଛୋଟରାୟ ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ । ‘ହାସ୍ୟରସର’ ପୁସ୍ତକରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ନାଟକ; ଏହାର କ୍ଳବ୍ଧ ଉଦାହରଣ । ସେଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନରେ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

ବନ ନାୟିକା :

କବି ଓ କାବ୍ୟର ଚିର ଉପେକ୍ଷିତ, ନାରୀର ନାକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ‘ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ’ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ନାଟିକା - ‘ବନନାୟିକା’ । ଏହାର ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା ହେଲା; ନାକକୁ ନେଇ ବୋହୂଦେଖା ଓ ଝିଅବାଛିବା । ‘ବନନାୟିକା’; କଲେଜ ଛାତ୍ର ଆନନ୍ଦର ସୁକୁଳ ନାୟିକାଯୁକ୍ତ କନ୍ୟା ଅବେଷଣରେ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ପରିସ୍ଥିତିର ଅବଲମ୍ବନରେ ରଚିତ । ହାସ୍ୟରସର ଅତରାଳରେ ଏଥିରେ ସକରୁଣ ବୈରାଗ୍ୟର ଗୋଟିଏ ସ୍ପଷ୍ଟଧାରା ପ୍ରବାହିତ ।

M. A. ପଦୁଆ କଲେଜ ଛାତ୍ର ଆନନ୍ଦ ଓ ସୁକାନ୍ତ ଉଭୟେ । ସୁକାନ୍ତ ‘ନାକ’ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛି । କାରଣ; ନାକ ହେଉଛି ମୁଖମଣ୍ଡଳର ଶ୍ରୀ । ତଥାପି ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନାକକୁ କାହିଁକି ସେତେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉ ନାହିଁ ବୋଲି ତାର ପ୍ରଶ୍ନ । ପୁରାଣରେ ମଧ୍ୟ ନାକକୁ ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା କରାହୋଇଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟଶାର ନାକକାଟିବା କଥା; ସୁକାନ୍ତକୁ ବଡ଼ ବ୍ୟଥିତ କରିଛି । ତେଣୁ ‘ନାକ’ ଉପରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାପାଇଁ ସେ ଉଦ୍ୟମ କରିଛି । ଏଠାରେ ଏହାର ସାମାଜିକ ଭାବନାକୁ ବିଚାର କରାଯାଉ । ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟର ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନଙ୍କ ମନରେ “ଯାହା ପୁରୁଣା”; ‘ସବୁ ଖରାପ’ ଏଭଳି ଏକ ଧାରଣାଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଆଧୁନିକ ହେବାକୁ ଯାଇ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଉପହସିତ ହେଉଥିଲେ । ବନନାୟିକା କନ୍ୟାପାଇଁ ବିଜ୍ଞାପନ ଦେବା ଏଭଳି ଏକ ବ୍ୟାପାର । ଯହିଁରେ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କର ସମ୍ମତି ନିଆଯାଇ ନ ଥିଲା । ବରଂ ଯୁବସୁଲଭ ଚିନ୍ତାଶୃଙ୍ଖଳା ହିଁ ଅଧିକ କ୍ରିୟାଶୀଳ ହୋଇଥିଲା । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ପାତ୍ରୀ ଦରକାର । ଧନୀ ପରିବାର ଶିକ୍ଷିତ ଓ ସୁନ୍ଦର ପାତ୍ର ପାଇଁ ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ କୁଳର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ, ଶିକ୍ଷିତା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବତୀ ପାତ୍ରୀ ଦରକାର । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଦ୍ଗୁଣ ସହିତ ପାତ୍ରୀ ‘ବନ ନାୟିକା’ ହେବା ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ । ଫଟୋ ସହିତ ଶାନ୍ତ ଆବେଦନ କରନ୍ତୁ । ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । (୧) x x x x

ଯୁବକମାନେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଅଭିନେତ୍ରୀଙ୍କ ଅଭିନୟ ଦେଖି ନିଜ ନିଜ ପାଇଁ ସେଭଳି ପଢ଼ା କାମନା କରୁଥିଲେ । କାରଣ ଯୌବନରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୟସରେ ଯୁବକ-ଯୁବତୀମାନେ ନିଜର ପ୍ରିୟ ଅଭିନେତା ଅଭିନେତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପଟ୍ଟେ ପାଖରେ ରଖନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଗୋପନ ଭାବନାକୁ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତରେ ଚଳିତାର୍ଥ କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବୟସ କମିଗଲେ ସେ ଆବେଶରେ ଭଙ୍ଗା ପଡ଼ିଯାଏ । ବନନାୟିକା ବିଜ୍ଞାପନ ସଂପର୍କରେ ଝିଅମାନଙ୍କଠାରୁ ନାନା ପରିହାସ ମୂଳକ ପତ୍ରପାତ୍ର ସୁକାନ୍ତ ବିବ୍ରତ । ତରୁଣୀମାନଙ୍କର ବିଜ୍ଞାପନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତିକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ବିଜ୍ଞାପନ ପଢ଼ିଲୁ । ନାକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆପଣଙ୍କର ଗଭୀର ଗବେଷଣାପାଇଁ ଆପଣଙ୍କୁ ନାକରେ doctorate ବା ନାୟିକାଚାର୍ଯ୍ୟ ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିବାପାଇଁ ଆମେମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆପଣଙ୍କର ବିରାଟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରତି ଆମମାନଙ୍କର ସମ୍ମିଳିତ ନାୟିକାକୃଷ୍ଣ ଜଣାଇଲୁ । ଗ୍ରହଣ କରି ବାଧୁତ କରିବା ହେବେ ।” (୧) ପୁନଶ୍ଚ ଅନ୍ୟତ୍ର; ‘ମୁଁ ଜଣେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବାକୁ ଚାହେଁ ଏବଂ ମୁଁ ବନନାୟିକା ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀମତୀ ବନବାଳାଙ୍କ ନାକର ମାପଟା ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ବୋଲି ଦରଖାସ୍ତ କରିପାରୁନି ।” (୨)

x x x x ଏହିପରି ସମୟରେ ବାପା - ମା’ଙ୍କ; ନିର୍ବାଚିତା ପାତ୍ରୀ ନିରୁପମାକୁ ଡେଖିବାକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଚକ୍ଷମା ପରିହିତା କନ୍ୟାକୁ ତାର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିକ୍ଷୀଣତା ସଂପର୍କରେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ଅଯଥା ତାକୁ ଅପମାନିତ କରିଛନ୍ତି ଓ ଛୋଟ ନାକ ତା’ର କି ଗୁଣବତୀ ଝିଅର ଦୋଷମୁହେଁ ବୋଲି; ସ୍ୱସ୍ତଭାବରେ ସ୍ୱାକାର କରିଛନ୍ତି । ଘଟଣା ଆହୁରି ଘନୀଭୂତ ହୋଇଛି; ଯେତେବେଳେ ଅଭିନେତ୍ରୀ ବନାଳା; ନିଜେ ସୁକାନ୍ତ ନାମରେ ମାନହାନି ମକଦ୍ଦମା କରିଛନ୍ତି । ଶେଷରେ ସବୁ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ହୋଇଛି ଓ ପରଂପରାର ବିଜୟ ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ ହୋଇଛି । ଏକ ଆବେଶ ଓ ଉକ୍ତୁଷା ତଥା ସର୍ବୋପରି ଏକ ଅରୁଚ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ନାଟକର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି ।

ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ :

ଦ୍ୱିତୀୟ ନାଟକ ‘ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ’ ଏକ ଭିନ୍ନ ପରିବେଶର କାହାଣୀକୁ ନେଇ ରଚିତ । ଖବରକାଗଜ ମାଧ୍ୟମରେ ପାତ୍ର-ପାତ୍ରୀପାଇଁ ବିଜ୍ଞାପନ ଦେବା; ଯେପରି ଏକ ଆଧୁନିକତା; ବିବାହ ଉତ୍ସବାଦିରେ ଦୁର୍ବୋଧ - ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଗୀତ - ନାଚ (disco ନାଚ); ନାଚିବା ମଧ୍ୟ ଏକ ଆଧୁନିକତା । ନାଟ୍ୟଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାଧ୍ୟମରେ ନାଟ୍ୟକାର ଏହାକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ପତି-ପତ୍ନୀ, ରାତା ଓ ମାନସଙ୍କ ତିନି ବର୍ଷର ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନରେ ବେଶ୍ ମଧୁର ସଂପର୍କ ଗଢ଼ିଉଠିଛି । କିନ୍ତୁ ଦିନେ ହଠାତ୍ ସେମାନଙ୍କ ଦାମ୍ପତ୍ୟଜୀବନରେ ଝଡ଼ଉଠିଛି ‘ବାପା’ଙ୍କ ଚିଠିକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି । ମାନସ ଭାବିଛି ଚିଠିଟି ରାତାର ବାପା ଅର୍ଥାତ୍ ତା’ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ଚିଠି । ତେଣୁ ସେ ତାକୁ ଅବୁଝା, ଜିଦ୍‌ଖୋର ଓ ବଦରାଗୀ, ତେଜାଲୋକ ବୋଲି କହି ଗାଳି ଦେଇଛି । ସେ ଗାଳିକୁ ବେଶ୍ ଉପଦୋଶ କରିଛି

(୧) ‘ବନ ନାୟିକା’ - P. No.- 11.

(୨) ‘ବନ ନାୟିକା’ - P. No.- 13.

ରାତା । କାରଣ; ଏହାଥିଲା ମାନସ ବାପାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକ୍ଷେପ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ରାତା କହିଛି ଯେ; ଏଇଟା ତା’ ଶୁଣୁର ଅର୍ଥାତ୍ ମାନସର ବାପାଙ୍କ ଚିଠିବୋଲି । ସେତେବେଳେ ମାନସରମୁହଁ ଫିକା ପଡ଼ିଯାଇଛି । ତା’ର ଗାଳିର ସ୍ୱର ଭିନ୍ନରୂପ ନେଇଛି । ଏହି ସାମାନ୍ୟ କଥାରୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମତାନ୍ତର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଯାଇଛି । ନାଟ୍ୟକାର ଏଠାରେ ଅତି ଚତୁରତାର ସହିତ ସେହି ‘ବାପା’ ସନ୍ତୋଷନକୁ ଅସ୍ତ୍ରକରି; ରାତା ଓ ମାନସ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘର୍ଷ ସୃଷ୍ଟିକରିଛନ୍ତି । ଦୁହେଁ ସଂଘର୍ଷପରେ ଅଲଗା ଅଲଗା ରହିବା ପାଇଁ ଜିନିଷପତ୍ର ବ୍ୟାକୁଣ୍ଡା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏକମାତ୍ର ଶିଶୁପୁତ୍ରକୁ କିପରି ବାଣ୍ଟିବେ; ସେ ବିଷୟନେଇ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ଟଣାଓଟରା । କିଏ ରଖିବ ପୁଅକୁ ଏହା ହେଲା ସମସ୍ୟା । ‘ରାତା’ ପୁଅକୁ ରଖିବାପାଇଁ କହିବାବେଳେ ମାନସର ମଧ୍ୟ ସେଇ ଏକାମତ । ପୁଅକୁ କେହି ନିଜପାଖରୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି । ଏହିପରି ଏକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପ୍ରତିବେଶୀ ଶ୍ରୀମାନ୍-ଶ୍ରୀମତୀ ଛାୟା ଓ ସୁକାନ୍ତ ସମସ୍ୟାର ଅତିସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ସମାଧାନ କରିଛନ୍ତି । ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । “ପିଲା ଗୋଟିଏ ବୋଲି ସିନା ଏମିତି ଟଣାଓଟରା ଲାଗିଛି । ଯଦି ଦୁଇଟି ଆ’ଡେ ଗୋଟିଏ ମାନସ ଭାଗରେ ପଡ଼ନ୍ତା-ଆରଟି ରାତା ଭାଗରେ । ତେବେ ଆଉ କିଛିଦିନ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ପିଲା ହେଉ । ତା’ପରେ ଭିନ୍ନ ହେବେ ।” (୧)

ଦୁଇଟି ପିଲା ହେଲେ ଭାଗ ଆପେ ଛିଣ୍ଡିଯିବ । ତା’ପରେ ଗୋଟିଏ ପିଲାକୁନେଇ ଦୁହେଁ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯିବେ । ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷ ‘ବାପାକୁ’ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି; ସେହି ବୃକ୍ଷପୁଣି ଶେଷହୋଇଛି ‘ପୁତ୍ରକୁ’ ଅପେକ୍ଷାକରି । ‘ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ’ ନାଟିକାରେ ଘଟଣାର ଜଟିଳତା ନାହିଁ ବରଂ ଅଛି ଉକ୍ତତା ଓ ବିଳାସ ହାସ୍ୟରସର ଅନାବିଳ ଧାରା । ସର୍ବୋପରି ରହିଛି ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଶକ୍ତି । ଯାହାକି ଜଣେ ଗମ୍ଭୀର ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ସୁସ୍ଥା ଏକ ସ୍ମିତହାସ୍ୟର ଝଲକ ଆଣିଥାଏ ।

ଜାଲ୍ :

ତୃତୀୟ ନାଟିକା ‘ଜାଲ୍’ ଏକ ରହସ୍ୟ - ରୋମାଞ୍ଚଧର୍ମୀ ନାଟକ । ସ୍କୁଲିଂ ବା ଚୋରାକାରବାର ଘଟଣାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ‘ଜାଲ୍’ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି । ଅସାଧୁ ଉପାୟରେ ଧନ ଉପାର୍ଜନର ପରିଣତି କିଭଳି ଭୟଙ୍କର ହୁଏ; ତାହା ହିଁ ଏଥିରେ ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ଗଳିଗଳି ବୁଲି ହଳଦୀଗୁଣ୍ଡ ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିବା ଗୋପୀନାଥ; ଅସାଧୁ ଉପାୟରେ ପ୍ରଚୁର ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରିଛି । ଅର୍ଥଲୋଭରେ ଜାଲ ବିଛାଇ ନିଜର ଝିଅ ସୋଲେନ୍ ପାଇଁ ବରଧାରିବାର ଯୋଜନା କରିଛି । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ Hotelରୁ ବଢ଼ିଆ ରୋଷେଇର ବରାଦ୍ କରିଛି । ଝିଅ-କୁାଇଁକୁ ପ୍ରଚୁର ଧନ-ସମ୍ପତ୍ତି ଦେବାର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିଛି । ଯାହା ଫଳରେ କି ସାରାଜୀବନ ସେମାନଙ୍କ ଚଳିବାରେ କିଛି ଅସୁବିଧା ହେବନାହିଁ । ମାତ୍ର ସବୁଓଲଟ ପାଲଟ ହୋଇଯାଇଛି । ବରପକ୍ଷର ଲୋକ ନାମରେ ଭିଜିଲାନ୍ସ ବିଭାଗର ୨ ଜଣ କର୍ମଚାରୀ; ଛଦ୍ମବେଶରେ ସେଠାକୁ

ଆସିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ନିଜ ଜାଲର ପାଲରେ ପକାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ଠାରୁ ସମସ୍ତ କଥା ଆଦାୟ କରି; କଲିକତାରୁ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଥିବା ତାଙ୍କର ବିରାଟ 'Black money' ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ସିଲ୍ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଗୋପୀନାଥଙ୍କୁ ନିଜର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । x x x x x ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ; ନାଟ୍ୟକାର ବ୍ୟକ୍ତି କିମ୍ବା ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ସମସ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ପରିକଳ୍ପନାକୁ ସାମିତ ରଖି ନାହାନ୍ତି । ଯଦିଓ କାହାଣୀଟି ବ୍ୟବସାୟୀ ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ପାରିବାରିକ ଘଟଣାକୁ ନେଇ ଗଢ଼ିଉଠିଛି; ତଥାପି ନାଟ୍ୟକାର ଏଥିରେ ଅଧିକା କିଛି ସଂଯୋଗ କରିବାକୁ ଚାହଁଛନ୍ତି । ସମକାଳୀନ ସମାଜ-ଜୀବନରେ କଳାଧନର ଚୋରାକାରବାର ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ କିପରି କଲୁଷିତ କରୁଛି; 'ଜାଲ' ନାଟକରେ ତାହାର ଏକ ସୁନ୍ଦର ରୂପଚିତ୍ରଣ ଅଙ୍କନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନାଟ୍ୟକାର; ସେସବୁ ଅନ୍ଧକାରବାର ପ୍ରତି; ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଚିର୍ଯ୍ୟାବ୍ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି - ଏସବୁଥିରୁ ଦୂରରେ ରହିବାକୁ ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଛନ୍ତି ।

ନାମ ମାହାତ୍ମ୍ୟ :

ନାମ - ମାହାତ୍ମ୍ୟ ନାଟକ; ଭାବପ୍ରବଣ ଯୁବକ ସୁଧାକରର 'କାମକଳା' ନାମପ୍ରତି ଅତ୍ୟଧିକ ଆସକ୍ତି ଓ ତାର ପରିଣାମକୁ ନେଇ ରଚିତ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; (୧୨.୧୧.୬୨) । ନାଟକର ନାୟକ; ଯୁବକ; ସ୍ୱପ୍ନବିଳାସୀ ଏବଂ ନିଜର ଚିତ୍ତକୁ ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ଟାଣିନେବା ଦ୍ୱାରା ଶେଷରେ ହାସ୍ୟାସ୍ତବ ହୋଇଛି; ଠିକ୍ ବନନାସିକା ନାଟିକାରେ ନାୟକ; ଏକ 'ନାକ' କୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ହାସ୍ୟାସ୍ତବ ହେବା ଭଳି ।

“କାମକଳା ବଳା ଶବଦେ

ଚମକି ଉଠିଲା ବାରୁଣୀ କଟକ

ନଗ୍ରଜନେ କ୍ଷଣେ ଅଟକି ରହିଲେ

ଦେଖି ସେ ବାକାର ଛଟକ ।” (୧)

x x x x x

ରାଜ୍ୟ ଲିଖିତ କଳାକଉତୁକର ଏହି ପଂକ୍ତିଟିକୁ ଗାୟକ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିବାପରେ; ସ୍ପଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷିତ-ସୁଦର୍ଶନ-ତରୁଣ ସୁଧାକରର ମନରେ ଦେଖାଦେଇଛି ଭାବପ୍ରବଣତା । ‘ବନ ନାସିକା’ ରେ ବନବାଳାଦେବୀଙ୍କ ଅଭିନୟରେ ମୁଗ୍ଧଯୁବକ ସୁକାନ୍ତ; ତାଙ୍କ ନାମପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ । ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ‘ନାମ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ’ ନାଟକର ଯୁବକ ସୁଧାକର; ରଞ୍ଜନାୟିକା ‘କାମକଳା’ର ରୂପବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଛି । ତା’ର କଳ୍ପନାରେ କାମକଳା ସକଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଆଧାର । ପରିଶେଷରେ କାମକଳା ଆସିବାର ଶୁଣି ସୁଧାକର; ତାକୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିଛି ଓ ତା’ର ରହିବାଘରକୁ ଅତି ସତର୍କତାରେ ପରିଷ୍କାର କରିବାରେ ଲାଗିଛି । କିନ୍ତୁ କାମକଳା ନାମ୍ନୀ ବୃଦ୍ଧା ଚାକରାଣୀକୁ ଦେଖି;

ସୁଧାକରର ଆକାଶୀ କଳ୍ପନା ହଠାତ୍ ବାସ୍ତବତାର ରୁକ୍ଷସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣମାର୍ ହୋଇଯାଇଛି । ବାସ୍ତବତା ଓ କଳ୍ପନାର ପାର୍ଥକ୍ୟ ସେ ବାରିପାରିଛି । ଯେତେବେଳେ କାମକଳା; ସୁଧାକରକୁ ନାତି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଛି । କଳ୍ପନାର ପୈନିକ ସ୍ୱପ୍ନ; ନିଷ୍ଠୁର ବାସ୍ତବତା ପାଖରେ କିପରି ହାର୍ମାନିଆଏ ତାହାହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ମଣିଷ କଳ୍ପନା କରେ କ’ଣ ଆଉ ପାଏ କ’ଣ ? ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକ; ଏକ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱାଦର ନାଟିକା । ଘଟଣା ଅପେକ୍ଷା; ଚରିତ୍ର ହିଁ ନାଟିକାରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଛି ।

କରୁଣାନିଧି :

ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ଦେଖାଚାହିଁ interview - ଇତ୍ୟାଦି ଆଧୁନିକ ସମାଜର ରୀତି-ନୀତି । ଏହି ପ୍ରଥାକୁ ନାଟ୍ୟକାର ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୯.୩.୬୯ । ସବୁ ଦିନ - କନ୍ୟାଙ୍କ ପରି ଉମା ଓ ଗୟାଧର ମଧ୍ୟ ବିବାହପୂର୍ବରୁ ‘କରୁଣାନିଧି’ ମନ୍ଦିରରେ ଦେଖାଦେଖି ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନରେ ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ଯଥାକ୍ରମେ କନ୍ୟା ଓ ବରକୁ ଧରି ଆସିବାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ବେଳକୁ ଦୁହେଁ ଅନୁପସ୍ଥିତ ତେଣୁ ଉଦ୍ବୃତା ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ଉଭୟ ବରର ଭାଇ ଏବଂ କନ୍ୟାର ଭଉଣୀଙ୍କୁ ବର-କନ୍ୟା କରି ଦେଖାଦେଖି କାମ ଚଳାଇ ନେଉଥିବାବେଳେ ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଯାଇଛି । ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କୁ ଠକିଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ପଟେ ଏଭଳି ହାସ୍ୟାସ୍ତବ ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବା ସମୟରେ ଅପରପଟେ ପ୍ରକୃତ ବର-କନ୍ୟାଙ୍କର ପଞ୍ଚୁଦୋଳ ମେଲଣରେ ଭେଟ ହୋଇ ବିବାହ ପରା ହୋଇଯାଇଛି । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ସମୟରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ବିଦ୍ରାବ ଏବଂ ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ବର-କନ୍ୟା ଅଦଳ-ବଦଳ ବେଶ୍ ହାସ୍ୟକର ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ।

ବେଣୀ ବନ୍ଧନ :

ଚାକିରିଆ ସ୍ତ୍ରୀ ବିବାହ କରିବା ଅଥବା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଚାକିରି କରେଇବା; ଆଜିକାଲି ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଏକ ପେସନ୍‌ରେ ପରିଣତ ହେଲାଣି । ନାଟ୍ୟକାର ଏହି ଭାବଧାରାକୁ ଅତିସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ନିଜର ନାଟକରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି । ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ବେଣୀ ବନ୍ଧନୀ’ ନାଟକର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୬. ୮. ୫୧ । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଚାକିରି କରାଇବାର ନିଶା; ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଆଜିର ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ସମାଜରେ ଏକ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକତା । ତେଣୁ ସବୁ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଚାକିରି କରାଇବାର ଝୁଙ୍କ । ନିଜର ଏହି ଝୁଙ୍କ ପାଇଁ ଯେ ଦିନେ ସ୍ତ୍ରୀ ପାଖରେ ଏବଂ ବନ୍ଧୁ ମହଲରେ ହାସ୍ୟାସ୍ତବ ହେବାକୁ ପଡିବ - ଏକଥା କିଏ ଜାଣିଛି ???

ହେଉ ଟାଇପିଷ୍ଟ ଗୋଲକ; ନିଜ ଅପିସ୍ରେ ଟାଇପିଷ୍ଟ ଚାକିରି କରୁଥିବା; ଅବିବାହିତା ତରୁଣୀ ସଂଧ୍ୟାକୁ; ପ୍ରତିମାସରେ ଦରମା ଗଣି ନେଉଥିବାର ଦେଖି, ମନେ ମନେ ନିଜର ଅବିବାହିତା ପଦ୍ମା କନକକୁ ଟାଇପିଷ୍ଟ କରି ଆୟ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ କରିବାକୁ ଚାହିଁଛି । ଏଥିପାଇଁ ପୁରୁଣା ଟାଇପ୍ ମେସିନ୍‌ଟିଏ

ମରାମତି କରି ନିଜର ସ୍ବାକୁ ଟାଳିପୁ ଶିଖାଇବା ପାଇଁ ଘରକୁ ଆଣିଛି । ଓଡ଼ିଆଘରର ବୁଦ୍ଧବଧୂ କନକ । ସୁଗୁଣିଣୀ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଅପିସ୍ବର ଚାକରାଣୀ ହେବାକୁ କନକ ପସନ୍ଦ କରି ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଟାଳିପୁ ମେସିନ୍‌ଟିଏ ଚଳାଇ ଶିଖିବା ବଦଳରେ ମେସିନ୍‌ରେ ଭାରିଥିବା ଅଧାନାଲ, ଅଧାନାଲି ଚିକ୍‌ଟିକ୍ କରୁଥିବା ରିବନ୍‌କୁ କାଟି; ସେହି ଫିତାରେ ନିଜର ବେଣୀ ବାନ୍ଧିଛି । ଗାଜଘରାରେ ଉଲଗ୍ନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବା ଦୁଃଖୀସମର ରକ୍ତରେ ଦିନେ କୃଷ୍ଣାକର ବେଣୀବନ୍ଧନ ହୋଇଥିଲା । ସେହିପରି ଅପିସ୍ବର ଚାକିରିକରାଇ ଲୋକହସା କରିବାକୁ ବସିଥିବା ସ୍ବାମୀଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ, କନକ ଟାଳିପୁ ମେସିନ୍ ଫିତାରେ ନିଜର ବେଣୀ ବାନ୍ଧିଛି । ସ୍ବାକୁ ଚାକିରି କରାଇ ନିଜର ଆୟ ବଢ଼ାଇବାକୁ ଚାହିଁଥିବା ଲୋଭୀ ଗୋଲକ; କନକର ଏପରି ବୁଦ୍ଧିରେ କ୍ଷୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଟାଳିପିଷ୍ଟ ସଂଧ୍ୟାର କଥାରେ ନିଜର ଭୁଲ୍‌ବୁଝି ପାରି ଲଜିତ ହୋଇଛି । ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

ସଂଧ୍ୟା : “କନକ ଦେଉଳକୁ ଆପଣ ମୋତେ ଦୋଷ ଦେଇପାରିବେ ନାହିଁ । x x x x x ଟାକୁ ଏ ଘରୁ ନେଇ ଅଧିପରେ ବସାଇବାମାନେ, ମନ୍ଦିରର ବିଗ୍ରହକୁ ନେଇ ରଙ୍ଗାଲୟରେ ସ୍ଥାପନ କରିବା । x x x x x ସବୁଝିଅ ଯେ ଟାଳପିଷ୍ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୋଇନାହାନ୍ତି; ଟାଳପ ମେସିନରୁ ଫିଟାକାଟି ଏ ଶିକ୍ଷା ତମେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେଇବ ।” (୧)

ସଚେତନ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟରୋଗୀମାନଙ୍କୁ କଥା କୁହାଇ ନ ଦେଇ ସେହି ମହିଳା ନିଜ ସ୍ବାମୀଙ୍କ ଅସୁସ୍ଥତା ସଂପର୍କରେ ଅଯଥା ବିବ୍ରତ ହେଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଆଚରଣ, ସଂଳାପ ଏପରିକି ବିବ୍ରତ ହେବାର କଥାବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ହୋଇଛି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ରୋଗୀ; ତାତ୍ତ୍ୱରକ କଥା ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ତାତ୍ତ୍ୱର ମଧ୍ୟ ରୋଗୀଙ୍କ କଥା ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ରୋଗ ଯେ ଅନେକ ସମୟରେ ଶାରୀରିକ ନ ହୋଇ ମାନସିକ ହୋଇଥାଏ; ଏକଥା ନା ଜାଣନ୍ତି ନା ବୁଝନ୍ତି ରୋଗୀ । ତେଣୁ; ମଧ୍ୟବୟସ୍କା ମହିଳାମାନଙ୍କଠାରୁ; ତାତ୍ତ୍ୱରମାନେ ସର୍ବଦା ଦୂରରେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ତାତ୍ତ୍ୱରମାନଙ୍କର ଗୁଣସେ ଥଣ୍ଡାପାଣି ଦରକାର ହୁଏ । ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ମହିଳା - ମଧ୍ୟବୟସ୍କା’ ନାଟକଟି ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଧାରାବାହିକ ନାଟକ ‘ତାତ୍ତ୍ୱରବାବୁ’ରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

ଦେଖାଦେଖି :

ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ‘ଦେଖାଦେଖି’ ଘଟଣା; ଆମ ସମାଜର ଏକ ପ୍ରଥା ବା ପରମ୍ପରା ପୁଅବାଲା ଝିଅଙ୍କୁ ଦେଖିବେ । ପୁଣି ଝିଅବାଲା; ଝିଅ ଦେବେ ବୋଲି ବରର ଘର ଦ୍ୱାର, ଚାଲିଚଳଣି ଏସବୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ଯିବେ । ଏହା ଆମ ସମାଜର ପ୍ରଚଳିତ ରୀତି । ଏହାକୁ ବାଦ୍ଦେଇ ଚଳିହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ସାମାନ୍ୟ ଓଲଟ ପାଲଟ ହୋଇଯାଇଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ବରଘର ଦେଖିଆସିଥିବା କନ୍ୟାପିତା ଗୋପସୁନ୍ଦର ଦାସେଙ୍କୁ, ଭୋଳିବାବୁ ଭୁଲ୍‌ବଶତଃ ଦାମୁଡ଼ି ମୂଳକକରିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ଭାବି ତାଙ୍କୁ ତତଲା ଖରାରେ ଦାଣ୍ଡରେ ବସିବାକୁ କହିଛନ୍ତି । ଅଥଚ ଦାମୁଡ଼ିମୂଳ କରୁଥିବାକୁ ଆସିଥିବା ମନ୍ଦରଧର ଦାସଙ୍କୁ; ଗୋପ ସୁନ୍ଦର ଭାବି ତାଙ୍କୁ ବେଶ୍ ଆଦର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିଛନ୍ତି । କଥା ଜଣାପଡ଼ିଛି; ଯେତେବେଳେ ଭୋଳିବାବୁ ନିଜର ବିବାହ ତାଲିକା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଗୋପସୁନ୍ଦର ଦାସେ; ବିନା ପରିଚୟରେ ବର ଓ ଘର ଉଭୟଙ୍କୁ ଦେଖିଯିବାର ଯେଉଁ ମନସ୍ଥ କରିଥିଲେ; ତା’ର ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କୁ ଏତେ କଷ୍ଟ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ନାଟ୍ୟକାର ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ହାସ୍ୟରସ ମାଧ୍ୟମରେ ଏକ ଉଚିତ୍ ଶିକ୍ଷା ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଦେବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଦେଖା ଦେଖି’ ନାଟକଟି; ଗୀତି ନାଟ୍ୟ “ଘରବର ଦେଖାର” କାହାଣୀ ଓ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାରର ଅନୁରୂପ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଟକରେ କିନ୍ତୁ ମକୁ; ଗୋପସୁନ୍ଦର ଦାସେ ଓ ମନ୍ଦରଦାସେଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।

ମକଦ୍ଦମା :

ସାମାନ୍ୟ ଗାଁ ଗଣଗୋଳକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ମକଦ୍ଦମା ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି । ଦୁଇପକ୍ଷର ବାପ-ପୁଅଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାମାନ୍ୟ କଥାରୁ ଗଣଗୋଳର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ସେମାନେ ଗଣକାର୍ଯ୍ୟିକ ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରା ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ନୀତିରେ ମକଦ୍ଦମା କରିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ତାତ୍ତ୍ୱରା ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦରକାର । ତାହା ପୁଣି ବିନାତ ତପ୍ରମାଣରେ ସେଥିପାଇଁ ଉଭୟେ ବସ୍ତିଆ ବାପ-ପୁଅ ଦୁହେଁ କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ବିଶ୍ୱବାବୁଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଓଝା ବାପ-ପୁଅ ଦୁହେଁ ତାତ୍ତ୍ୱର ବାବୁଙ୍କୁ ନିଜର ଧରମବାପ କରିବାକୁ ଭୁଲିନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର ତାତ୍ତ୍ୱରବାବୁ

ବିନାପ୍ରମାଣରେ ସାର୍ବିପିକେଟ୍ ଦେବାକୁ ରାଜିହୋଇନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଏ ଆଗ ପରୀକ୍ଷା ଦେବ; ସେ ନେଇ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ଏବଂ ଶେଷରେ ତାହା ଏକ ବିରାଟ ମହାପୁରାଣରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ମାତ୍ର ପିଟାପିଟି ଓ ମରାମରି ହୋଇ; ଅକାଶତରେ ଜଣକର ପୁଅ; ବାପର ଦାନ୍ତ ଉପାଡ଼ିଲାବେଳକୁ ଆରଜଣକର ପୁଅ; ବାପର କେଶ ଉପାଡ଼ି ଦେଇଛି । ଗ୍ରାମରେ ସିନା ମାତ୍ରପିଟାପିଟି ଆରମ୍ଭ ହୋଇନଥିଲା ହେଲେ ଏଠାରେ ଆରମ୍ଭହୋଇ ତା'ର ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଯାଇଛି । ଶେଷରେ ତାନ୍ତ୍ରରବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ନାମରେ ଥାନାରେ ଏତାଲାଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚିକିତ୍ସାକରି ସାର୍ବିପିକେଟ୍ ଦେବାକୁ ରାଜି ହୋଇଛନ୍ତି । କାରଣ; ପ୍ରମାଣ ତ ମିଳିଗଲା । ଆଉ ସାର୍ବିପିକେଟ୍ ଦେବାରେ ଅସୁବିଧା କ'ଣ ? କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୋର୍ଟ କଚେରୀକୁ ଯାଇନାହାନ୍ତି ବରଂ ତାନ୍ତ୍ରର ଠାରୁ କ୍ଷମାକ୍ଷିଆ ଚାହିଁ; ସମାଧାନର କାମନା କରିଛନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟିରେ ସହାୟକ ହୋଇଛି । ଏହି ଘଟଣା ‘ତାନ୍ତ୍ରରବାରୁ’ ଧାରାବାହିକ ନାଟକରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ଧିବେଶିତ ହୋଇଛି । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅନୁଭୂତି ଉପରେ ପରିକଳ୍ପିତ ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ମକଦ୍ଦମା’ ଏକାକିକାରେ କଳହରତ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ଈର୍ଷା, ହିଂସା ଓ ନିର୍ବୋଧତାର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇଛି ।

ତାନ୍ତ୍ରର କ୍ଲାଙ୍ଗ :

ଏକ ଭ୍ରାତୃବିକାସକୁ ନେଇ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ରଚିତ ନାଟକ; ‘ତାନ୍ତ୍ରର କ୍ଲାଙ୍ଗ’ । ତାନ୍ତ୍ରର କ୍ଲାଙ୍ଗଟିଏ କରିବାକୁ ପ୍ରାୟ ସବୁ ମା’ମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଥାଏ । କାରଣ ତାନ୍ତ୍ରରମାନଙ୍କର ବେଶ୍ ନାମ ତାକ । ତା’ଛଡ଼ା ଭଲ ପଇସା, ଲଜ୍ଜତ, ସବୁକିଛି ତାଙ୍କର ଅଛି । ତେଣୁ ତାନ୍ତ୍ରର କ୍ଲାଙ୍ଗଟିଏ ପାଇଲେ; ଝିଅ ସବୁଦିଗରୁ ସୁଖୀହେବ-ଏକଥା ନିଶ୍ଚିତ । ଏଥିପାଇଁ ସେମାନେ ବୟସର ବିଚାର ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ପରଶୁରାମ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର; ଅର୍ଥାତ୍ ଲତାଦେବୀଙ୍କର ତାନ୍ତ୍ରର କ୍ଲାଙ୍ଗଟିଏ କରିବାକୁ ଭାରି ଇଚ୍ଛା ଏବଂ ଜିଦ୍ ମଧ୍ୟ । ତାଙ୍କ ଝିଅ ସୁଶ୍ରୀ, ଗୁଣବତୀ ପୁଣି ଶିକ୍ଷିତ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ତାନ୍ତ୍ରରବାବୁଙ୍କୁ ଘରକୁ ଡକାଇଛନ୍ତି; ଲତାକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ କିନ୍ତୁ ତାନ୍ତ୍ରର ବାବୁ ଏସବୁ ବିଷୟ କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସବୁର ଆୟୋଜନ କରିଛନ୍ତି କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ବିଶୁବାବୁ । ବହୁ କଷ୍ଟରେ ତାନ୍ତ୍ରରବାବୁ; ପରଶୁରାମ ବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ଲତାକୁ; Patient ଭାବି; ତାନ୍ତ୍ରର ରାତିରେ ତା’ର ଚିକିତ୍ସା ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଲତାତ ରୋଗୀନୁହେଁ । ତେଣୁ ସେ ରୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କହିପାରି ନାହିଁ । ବରଂ ତାନ୍ତ୍ରରବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଭୟଭୀତ ହୋଇ କାନ୍ଦିପକାଇଛି । ଧୀରେ ଧୀରେ ତାନ୍ତ୍ରରବାବୁ ସବୁକଥା ଜାଣିପାରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଲତାକୁ ମୁଦି ପିନ୍ଧାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନିଜ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ନୁହେଁ ବରଂ ନିଜ ସାନଭାଇର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ । ତାଙ୍କ ସାନଭାଇ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ତାନ୍ତ୍ରର । M. B. B. S. ପାଣ୍ଡକରି ପାଟନାରେ M. D. କରୁଛି । ତାନ୍ତ୍ରରବାବୁ ସାରାଜୀବନ ଅବିବାହିତ ରହି ଜନସେବା କରିବାକୁ

ଇଚ୍ଛାପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଦ୍ଵାନ୍ କରବାପାଇଁ ତକାହୋରନ୍ତି କାହାକୁ ପୁଣି ହୋଇଛି କିଏ ?? ତେବେ ସେ ଯିଏ ହୁଅନ୍ତୁ ନା କାହିଁକି; କ୍ଳାନ୍ତ ତାଙ୍କର ତାତ୍ତ୍ଵ । ପରଶୁରାମବାବୁଙ୍କ ସ୍ଵାକ୍ଷର ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ ହୋଇଛି । ଲତା ତାତ୍ତ୍ଵର ବର ପାଇଛି ଏବଂ ତାତ୍ତ୍ଵରବାବୁଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ଝିଅ ଦେଖାଉ; ତାତ୍ତ୍ଵରୀ ଚିକିତ୍ସା ପୁଣି ଶେଷରେ ମୁଦିପିନ୍ଧା-ଏସବୁ ଉପରେ ଆଧାରିତ ‘ତାତ୍ତ୍ଵର କ୍ଳାନ୍ତ’ ନାଟକଟି ବେଶ୍ ରସୋରାଶି ହୋଇପାରିଛି - ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଭୂଲୀମନ :

‘ଗୋଟାଏ ଭୋଳାଲୋକଠୁଁ କଥାଶୁଣିବା ଯାହା - ନିର୍ମୂଳି ଲଗାର ମୂଳ ଖୋଜିବା ତାହା- କଥାଟି ଭୋଳାନାଥର ଚରିତ୍ରପାଇଁ ପ୍ରୟତ୍ନ । ପାଞ୍ଚ ମୁହଁରେ ଛେଳି କୁକୁର ହେଲାପରି ଭୋଳାନାଥକୁ ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି; ଏଇଟା ଭୂଲୀମନ ଲୋକଟିଏ । କିନ୍ତୁ ସତରେ କ’ଣ ଭୋଳାନାଥ ଭୂଲୀମନ ଲୋକଟିଏ କିମ୍ବା ନୁହେଁ; ଏହି କଥାକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ‘ଭୂଲୀମନ’ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ଭୋଳାନାଥର ଚାରିତ୍ରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟର ଚିତ୍ର ଦେଖାଯାଏ । ଭୋଳାନାଥର ନାମକରଣ ମଧ୍ୟ; ଚରିତ୍ରର ଅନୁରୂପ । ସେ ମେଘ ଅଂଧାର ରାତିରେ କାଳିଗାଈ ଖୋଜିବାକୁ ଯାଏ । ସେଠାରେ ନିଜର ଅବସ୍ଥାରେ ନିଜେ ହସି ହସି ଗଡ଼ିଛି । ତା ହସ ଶୁଣି ଗାଈ ତା’ପାଖକୁ ଆସିଛି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ନିଜର ନୂଆଛତାଟିକୁ ସେ ବଣବାଟରେ ହଜାଇ ଦେଇ ଆସିଛି । ଛତା ଖୋଜିବାକୁ ବାଉଁଶବଣକୁ ନ ଯାଇ ସେ ପିପିଲି ବଜାରରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଛି । ବଂଧୁ ଭଗୀରଥ ତାକୁ ତାର ଭୂଲୀମନ ସଂପର୍କରେ ବାରମ୍ବାର ସଚେତନ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ସେ ନିଜର ପିତୃପ୍ରଦତ୍ତ ନାମଟିକୁ ମଧ୍ୟ ପାଶୋରିଯାଇଛି । ଦୁଇଟି ଚରିତ୍ରରେ ବିନ୍ୟସ୍ତ ଏହି ନାଟକରେ ଲଘୁହାସ୍ୟରସର ପ୍ରବାହ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ।

ପ୍ରଜାପତି ନିର୍ବନ୍ଧ ଅର୍ପଣ :

ସରଳ ଉପାୟରେ ପାତ୍ର-ପାତ୍ରୀ ଯୋଗାଇଦେବାପାଇଁ ‘ପ୍ରଜାପତି ନିର୍ବନ୍ଧ ଅର୍ପଣ’ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୯.୧୨.୬୦ । ସୁକାନ୍ତ M. A. ପାଣ୍ଡୁ କିନ୍ତୁ ବେକାର । ହୀରାକୁଦ, ରାଉରକେଲା ସବୁଠି ବ୍ୟବସାୟ କରି ବିଫଳ ହେଲାପରେ; ପାତ୍ର-ପାତ୍ରୀ ଯୋଗାଇବାପାଇଁ ଛିରକରି “ପ୍ରଜାପତି - ନିର୍ବନ୍ଧ - ଅର୍ପଣ” ଟିଏ ଖୋଲିଛି । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟାଳୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା; କମ୍ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ସୁବିଧାରେ ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ; ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପାତ୍ର-ପାତ୍ରୀ ଯୋଗାଇବା । କିନ୍ତୁ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ; କାମକରିବାର ଦୁଇଦିନ ବିତି ଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ଜଣେ ହେଲେ ଗରାଖ ଦେଖାଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ତୃତୀୟ ଦିନରେ ଜଣେ କନ୍ୟାପାତ୍ରୀ ଆସିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ‘ପାତ୍ର’ ଦରକାର ନାହିଁ ବରଂ ଦରକାର ‘କାମ’ ଅର୍ଥାତ୍ ଚାକିରି । ମାୟାଦେବୀଙ୍କୁ ଚାକିରିଟି ମିଳିଯାଇଛି । ପ୍ରଜାପତି ନିର୍ବନ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟର ଅର୍ପଣ ସେକ୍ରେଟାରୀ ହିସାବରେ ମାୟାଦେବୀ ଚାକିରି ପାଇଛନ୍ତି । ନିରାପଦରେ ଚାକିରି କରିବା ସହଜ ହେବ ବୋଲି; ସେ ନିଜକୁ ବିବାହିତାର ପରିଚୟ

ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି । ମାୟାଦେବୀଙ୍କ ଆସିବାପରେ ପରେ ବ୍ୟବସାୟର ଭାର୍ୟ ଖୋଲି ଯାଇଛି । ଗ୍ରାହକ ଛୁଟିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଅନେକ କିସମର ଗ୍ରାହକ । କାହାର ପାତ୍ରତ କାହାର ପାତ୍ରୀ, କାହାର ପ୍ରଥମ ବିବାହ ତ କାହାର ଦ୍ୱିତୀୟ । କିଏ ମା'ପାଇଁ ଆସିଲାବେଳକୁ କିଏ ନିଜ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥା ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ପୁଣି କାହାର ଅନ୍ୟାମିତାସର ପାତ୍ରୀଟିଏ ଦରକାର ତ କାହାର ଗରମ ମିତ୍ରାସର ପାତ୍ର ଦରକାର । ବ୍ୟବସାୟ ଆଗେଇ ଚାଲିଛି । ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ରୋଜଗାର ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଏମିତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଯେ; ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ ଫିସ୍ ଦାଖଲ କରିଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର କାହାରି ସହିତ କାହାରି ଯୋଡ଼ି ମିଳୁନାହିଁ । ପାହାର ଯୋଡ଼ି ମିଳୁଛି ସେମାନେ ରାଜି ହେଉନାହାନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ; “ଆମେ ବାହାରେ ବାହାରେ ଏମିତି ହସିଖେଳି ଜୀବନ କଟାଇ ଦେଇପାରୁ । ହେଲେ ବିବାହପାଇଁ କେହି କାହାର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି ।” (୧) ଏହାଛଡ଼ା କିଏ ମୁଖରା ସ୍ତ୍ରୀ ଚାହିଁଲାବେଳକୁ ମୁଖରା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି କହୁଛି; “ତା’ର ସ୍ୱାମୀ; ତା’ଠୁ ବୟସରେ ତିନିବର୍ଷ ଛୋଟ ହେବା ଦରକାର ।” (୨) x x x x ପାତ୍ର ପାତ୍ରୀ ଠିକଣା ନ ହେବାରୁ ମନସ୍ତେ ଟଙ୍କା ଫେରାଇଦେବାକୁ ଦାବୀ କରିଛନ୍ତି । ଉଭୟ ମାଲିକ ଓ ସେକ୍ରେଟାରୀ ଏଥିପାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତବିସ୍ତ୍ରତ ହୋଇପଡ଼ୁଥିବାବେଳେ; ଦୁହଁଙ୍କର ପିତା ଆସି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଦୁହଁଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପ ଉଦ୍ଘାଟିତ ହୋଇଯାଇଛି । ମାୟା କଳେକ ଯିବା ନାଁରେ ଆସି ଏଠାରେ ଚାକିରି କରୁଛି ଏବଂ ସୁକାନ୍ତ ଦୟାକାରଣ୍ୟରେ ବ୍ୟବସାୟ କରିବବୋଲି ଘରୁ ଟଙ୍କା ଆଣି ଏହି ବ୍ୟବସାୟ ଏଠାରେ ଖୋଲିଛି । ଦୁହେଁ ନୀରବ । କାହାରି ମୁହଁରେ କଥାନାହିଁ । ଯେତେ ଯାହାପାଇଁ ଫିସ୍ ଦାଖଲ ହୋଇଥିଲା; ସେସବୁ କିଛି କାମକୁ ଆସିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଶେଷ ଦୁଇଟି ପ୍ରସ୍ତାବ ଯଥା; ମାୟା ଏବଂ ସୁକାନ୍ତର ପ୍ରସ୍ତାବ ଠିକ୍ କାମ ଦେଇଛି । ତେଣୁ ଆଗପଛ ନ ବିଚାରି ମଥୁରା ନନ୍ଦ ବାବୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସୁକାନ୍ତର ବାପା; ମାୟାକୁ ନିଜର ବୋହୂରୂପେ ମନୋନୀତ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । “ବଡ଼ଭାବ ଭେଦଭାବ ରହିଲେ; ପ୍ରଜାପତି ନିର୍ବନ୍ଧ ପୁଣି ହେବ କେମିତି ।” (୩)

x x x x ପାତ୍ର ପାତ୍ରୀ ସୁବିଧାରେ ଯୋଗାଇ ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରଜାପତି ନିର୍ବନ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଖୋଲାଯାଇଥିଲା ସତ; କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ଉଭୟ କର୍ତ୍ତା, ସେକ୍ରେଟାରୀ ଏବଂ ପିଅନର ବିବାହ ସଂପନ୍ନ ହୋଇଯାଇଛି । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟି ମଧ୍ୟ; ଅନ୍ୟତ୍ର ‘ପ୍ରଜାପତି ଘଟସୂତ୍ର ଅଫିସ୍’ ନାମରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । ଘଟସୂତ୍ର ଅଫିସର ସେକ୍ରେଟାରୀ ମିତ୍ରାଦେବୀ ନିର୍ବନ୍ଧ ଅଫିସରେ ସେକ୍ରେଟାରୀ ମାୟାଦେବୀରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ଘଟସୂତ୍ର ଅଫିସରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ ନାୟକର ପିତା ଏବଂ ନାୟିକାର ମାତା । ନିର୍ବନ୍ଧ ଅଫିସରେ କିନ୍ତୁ ଉଭୟଙ୍କର ପିତା ହିଁ ଉପସ୍ଥିତ

(୧) ‘ପ୍ରଜାପତି ନିର୍ବନ୍ଧ ଅଫିସ୍’ - SC. No. - 51.

(୨) ତଢ଼େବ

(୩) ‘ପ୍ରଜାପତି ନିର୍ବନ୍ଧ ଅଫିସ୍’ - SC. No. - 51.

ହୋଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ‘ପ୍ରଜାପତି ଘଟସ୍ତ୍ର ଅଫିସ୍’ର ଉତ୍କଳଶା ଏଥିରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କାରଣ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜର ପୁଅ ଝିଅକୁ ଏକତ୍ର ଭେଟି ନିଜ ନିଜର ପୁଅ-ଝିଅକୁ ମନ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରଜାପତି; ସୁକାନ୍ତ ଏବଂ ମାୟାଦୋଳୁ ବିବାହ ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧିଦେବାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ।

x x x x x ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ ସଂକଳନ ସଂପର୍କରେ ନାଟ୍ୟକାର ନିଜେ କହିଛନ୍ତି ଯେ; “ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଓ ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ; ଏ ଦୁଇକଥାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ; ଏହା ଷଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣିତ ହେବ ଯେ, ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ ରଚନା ଏକ ସୁଖପ୍ରଦ ପରୀକ୍ଷାଧର୍ମୀ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା । ତା’ଛଡ଼ା ଲୋକମାନଙ୍କ ସୁଖରେ ନିର୍ମଳ ସ୍ବଳ୍ପ, ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରତୀକ୍ଷାବା ହୁଏ ଥିଲା ମୋର ପ୍ରଥମ ତଥା ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ସେଥିପାଇଁ ମୋର ଏ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ।” (୧)

ନାଟ୍ୟକାର ଯେ; ଏ ପରୀକ୍ଷାରେ ସଫଳ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି; ଏହା ହେବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ଛୋଟରାୟଙ୍କ ରଚିତ ‘ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ’ ବହିର ଦଶଗୋଟି ନାଟକ ମଧ୍ୟରୁ ତିନିଗୋଟି ନାଟକ; ମକଦ୍ଦମା, ମହିଳା ମଧ୍ୟବୟସ୍କା ଏବଂ ତାନ୍ତ୍ରର କ୍ବାଇଁ ନାଟିକା ତ୍ରୟ; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ରଚିତ ଧାରାବାହିକ ‘ତାନ୍ତ୍ରରବାବୁ’ ନାଟକରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ଏସବୁ ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ କିମ୍ବା ଅଧଃହାସ୍ୟର ନାଟକ ନୁହେଁ । ସ୍ଥିତ ଓ ମୃଦୁହାସ୍ୟର ଅମ୍ଳମଧୁର ରସରେ ଏ ନାଟିକାଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ସିନ୍ଧୁ । ରୁଚିଦାସ୍ତ୍ର ହାସ୍ୟଧର୍ମୀ ରଚନାର ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ପ୍ରକୃତ ଲକ୍ଷଣ । ଏହା ବିଦଗ୍ଧ ପାଠକ ଓ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ସୁକ୍ଷ୍ମ ରସାନୁଭୂତିକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରି ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ପରିତୃପ୍ତ ଆନନ୍ଦରେ ଭରି ଦେଇଥାଏ । ହାସ୍ୟରସର ନାଟକରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ପ୍ରାୟ ସବୁ ନାଟକ; ଗୋଟିଏ ସମସ୍ୟାକୁ ନେଇ ରଚିତ । କେଉଁଟି ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା ତ କେଉଁଟି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ । ପୁଣି କେଉଁଠି ଯଦି ସମାଜ-ସଂସ୍କାର-ମନୋରାବ ପ୍ରତି ଉଠିଛି; କେଉଁଠି ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଛି ମଣିଷର ନିର୍ବୋଧତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଶାୟିତ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ବିଦ୍ରୁପ । ସବୁଠି ଶିଳ୍ପୀର ଉଦାରତା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । କିନ୍ତୁ କେଉଁଠି ହେଲେ ଉଗ୍ରତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇନାହିଁ ।

x x x x x ହାସ୍ୟ ହିଁ ମଣିଷ ଜୀବନୀଶକ୍ତିର ଆଧାର । ଯେଉଁ ଜାତି ପ୍ରାଣଖୋଲି ହସି ଜାଣେ ନାହିଁ । ସେ ଜାତି ବଞ୍ଚିବାର ସ୍ବାଦ ଉପଭୋଗ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ କ୍ଷତ-ବିକ୍ଷତ ବିଷୟ ମଣିଷ ମୁହଁରେ; ପାଖୁଡ଼ାଏ ହସର ଫୁଲ ପ୍ରତୀକ ଦେବାଠାରୁ ବଳି; ମହତ୍ତ୍ବ ଓ ପବିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ସେହି ମହତ୍ତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ପାଳନ କରିଥିଲେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ । ଯୋଗୁଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ରଚିତ “ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ” ବହିପାଇଁ; ତାଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ଦ୍ବାରା ସମ୍ମାନିତ କରାଯାଇଥିଲା ।

ଗୀତି ନାଟକ :

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟଅଧିକେ ଗୀତିନାଟକ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାଏ । ଗୀତିନାଟ୍ୟର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରହିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା;

- (୧) ଗୀତିନାଟକ ମନୁଷ୍ୟର ଅତର୍ଜଗତ ସହିତ ମାର୍ମିକତା ସୃଷ୍ଟିକରେ ।
- (୨) ଏହା ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନତାକୁ ନ ଦେଖି ଗଣାରତାକୁ ଦୃଷ୍ଟିଦିଏ ।
- (୩) କଥାବସ୍ତୁର ବିସ୍ତାର ଓ ବିଶୁଦ୍ଧିଲା, ଗୀତିନାଟକରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ଏହାର କଥାଭୂମି ସରଳ ଓ ସୁସଜ୍ଜିତ ।
- (୪) ଛନ୍ଦବନ୍ଧତା ଏହାର ଅନ୍ୟତମ ବିଶେଷତ୍ୱ ।
- (୫) ବିଭିନ୍ନ ରାଗ-ରାଗିଣୀ ଯୁକ୍ତହୋଇ ଏହା ମନୋହର ହୋଇଥାଏ ।
- (୬) ଏସବୁ ଗୀତିନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ପୌରାଣିକ, ଐତିହାସିକ ତଥା କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମୂଳକ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ସହିତ ଦର୍ଶକର ପୂର୍ବ ପରିଚିତି ହିଁ ଏହାର ରସାସ୍ବାଦନରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ । (୧)

x x x x x ଗୀତିନାଟ୍ୟରେ ସଂଗୀତ ହେଉଛି ପ୍ରାଣ । ଏ ସଂପର୍କରେ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ କୁହାଯାଇଛି; ରଗ୍‌ବେଦରୁ ପାଠ୍ୟ, ସାମ୍‌ବେଦରୁ ଗୀତ, ଯଜୁର୍‌ବେଦରୁ ଅଭିନୟ ଓ ଅଥର୍‌ବେଦରୁ ରସଗ୍ରହଣ କଲେ ଏହି ପ୍ରକାର ବେଦ ଏବଂ ଉପବେଦମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧଶାଳ ନାଟ୍ୟବେଦକୁ ମହାତ୍ମାବ୍ରହ୍ମା ଲଳିତାକାରରେ ସୃଷ୍ଟିକଲେ । ନାଟ୍ୟବେଦ ରଚିତ ହୋଇଗଲା । (୨) x x x x x ପ୍ରଥମତଃ ପ୍ରାଚୀନ ସମାଜରେ ଆନନ୍ଦ-ଉତ୍ସବ ସମୟରେ ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟର ଆବେଦନ ବ୍ୟାପକ ହୋଇଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ପ୍ରାଚୀନ ସମାଜରେ କାବ୍ୟ ଯେଉଁଭଳି ଛନ୍ଦୋମୟ ସେହିଭଳି ଭାବପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ ଗୀତିମୟ । ଆବେଗର ଗତି; ତାଳଲକ୍ଷ୍ୟାଶ୍ରିତ ସଂଗୀତରେ ହିଁ ଚରମ ପରିଣତି ଲାଭ କରିପାରେ । ଉତ୍ସବ, ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଜନ ସମୂହ ମଧ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦର ଆବେଗ ସଂଚାର କରିବାରେ ବଡ଼ ସାଫଳତା ଏବଂ ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ ଏହି ସାମଗ୍ରିକ ଆନନ୍ଦ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଧାନ ଓ ପ୍ରାଥମିକ ଉପାୟ । ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ, ସମାଜର ସୌଷ୍ଟବରେ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଏହାର ସାଫଳତା ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଦେଖାଯାଏ । ଯାତ୍ରା ନାଟକର ପରିବେଶରେ ସମାଜର ନୂତନ ଶୈଶବର ଲକ୍ଷଣ ବିଦ୍ୟମାନ । (୩)

- (୧) ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟ୍ୟ ମାନସ- ସଂ: ତଃ ନାରାୟଣ ସାହୁ ।
ବିଷୟ : ଗୀତିନାଟ୍ୟର ସଫଳ ସ୍ରଷ୍ଟା - ତଃ ସଂପ୍ରିୟା । P - 52-53.
- (୨) ଭରତମୁନି ପ୍ରଣୀତମ୍ - ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମ୍ (ପ୍ରଥମ ଭାଗ) - ପଣ୍ଡିତ ବାନାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ।
P - 314.
- (୩) ନାଟ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ମୀମାଂସା - ତଃ ସାଧନ କୁମାର ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ - P - 450.

ଏସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାରକଲେ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଗୀତିନାଟକ କୌଣସି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କମ୍ ନୁହେଁ । ଗୀତିନାଟକ ରଚନାରେ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ କୃତିତ୍ବ ଅବିସ୍ମୟିତ । ପ୍ରାଚୀନ ଲୋକନାଟକ ଗୁଡ଼ିକର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକର ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ପରିବେଷଣରେ ତାଙ୍କର ଅବଦାନ ଯଥେଷ୍ଟ । ଓଡ଼ିଶାରେ ବ୍ୟବସାୟୀ ମଞ୍ଚଗୁଡ଼ିକ ଯେତେବେଳେ ଆସ୍ଥା ହରାଇଲା; ପାରମ୍ପରିକ ନାଟକକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପରୀକ୍ଷାଧର୍ମୀ ନାଟକ ଯେତେବେଳେ ନିଜର ସ୍ଥିତି ଦୃଢ଼ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା; ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ; ଛୋଟରାୟ; ମନୋରଂଜନର ଏକ ଗଣମାଧ୍ୟମ ରୂପେ, ବହୁଦିଷ୍ଟତ ଲୋକନାଟକଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇଥିଲେ । (୧) ପଲରେ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଗୀତି ନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକ; ଓଡ଼ିଶାର ମହାନ ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରାର ପତିନିଧିତ୍ବ କରନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ;

ପୌରାଣିକ : ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ, ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରାମାୟଣ, ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ, ବାଣାପରାଜୟ, ଗଣେଶ,
ନୃସିଂହନାଥ, ତାରା, ରାମ-ରାବଣ, ଅଗ୍ନି-ଦର୍ଶନ, ଦକ୍ଷ-ଯକ୍ଷ, ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ,
ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା, ପ୍ରଜାନୁରଂଜନ, ଭୀଷ୍ମ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସତୀ ଏବଂ ଉର୍ବଶୀ ।

ଦୈବୀ ଉପାଖ୍ୟାନ : ହଂସଦୂତ ।

କାଳ୍ପନିକ : ଅମର ବିଳାସ ।

କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମୂଳକ : ବୋଲେ ହୁଁଟି, ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ।

ଐତିହାସିକ : ମୀରାବାଇ

ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ : ଘରବର ଦେଖା, ଶ୍ରୀମତୀ ସମାର୍ଜନୀ ଇତ୍ୟାଦି ଗୀତିନାଟକ ଗୁଡ଼ିକ; ଓଡ଼ିଆ କଳାପ୍ରାଣତାର ସ୍ବାକ୍ଷର ବହନ କରି ଆଜି ମଧ୍ୟ ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କରିବାର କ୍ଷମତା ରଖେ । ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ଆକାଶ ବାଣୀରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସମୟରେ; ଏହିଭଳି ଏକ ସତ୍ୟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ Traditional folk form ର ନାଟକ ଅଛି କି ନାହିଁ ? - ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଯାଇ; ଛୋଟରାୟ ଅପେରାରେ ନବୀକରଣ ସହିତ ନିଜକୁ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ କରିତିଅନ୍ତି । ତତ୍କାଳୀନ କେନ୍ଦ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ସତିହା; ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଚୁର ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଛି ବୋଲି; ନାଟ୍ୟକାର ନିଜେ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସ୍ବାକାର କରିଛନ୍ତି । ପିଲାଦିନେ ଦେଖିଥିବା ବୈଷ୍ଣବପାଣିକ ‘ରଙ୍ଗସଭା’ର ସ୍ମୃତି ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ମାର୍ଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥିଲା । ସେହି ‘ରଙ୍ଗସଭା’ କୁ ନୂତନ ଭାବରେ ରୂପାୟିତ କରି-ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷରେ ତଥା ଅନ୍ୟ କେତେକ ଦୃଶ୍ୟରେ ନିଜଲେଖା ସଂଗୀତ ସଂଯୋଗ କରି ସେ ୪୭ ମିନିଟ୍‌ର ଗୀତିନାଟକ ପ୍ରଯୋଜିତ କରନ୍ତି ଓ ବହୁ ପ୍ରଶଂସାର ଅଧିକାରୀ ହୁଅନ୍ତି । ଏହା ହେଉଛି; ୧୯୬୦ ମସିହାର କଥା ଏବଂ କଟକ ଆକାଶବାଣୀରେ ‘ରଙ୍ଗସଭା’ ହିଁ ହେଉଛି; ପ୍ରଥମ ପ୍ରଚାରିତ ଗୀତିନାଟ୍ୟ । ‘ରଙ୍ଗସଭା’ର ପ୍ରଯୋଜନାପରେ ନାଟ୍ୟକାର ଆହୁରି ଅନେକ ଗୀତିନାଟକ ରଚନା ଓ ସଂଯୋଜନାରେ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ୨ ବର୍ଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ୟ କେତେକ ପାରମ୍ପରିକ

(୧) ‘ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ବିକାଶଧାରା’ - (ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟପର୍ବ) - ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ ।

ଗୀତିନାଟକ ଶ୍ରୀ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଯଥାଯଥଭାବେ ବେତାର ଉପଯୋଗୀ କରାହୋଇ ଅତି ସଫଳତାର ସହିତ; ବେତାର ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା; ବୈଷ୍ଣବପାଣିକ 'ପ୍ରହ୍ଲାଦ', 'ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ', 'ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର', 'କର୍ଣ୍ଣବଧ', ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାବିଜୟ 'ସୁଦାମା', 'କପଟ ପାଶା' ଇତ୍ୟାଦି । (୧)

x x x x x ତେଣୁ ସେହି ବେତାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ 'ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ' ପ୍ରଥମେ ପଚାରିତ କରାଯାଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟାସ (Rehearsal) ସମୟରେ; ବହୁ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଛି ବୋଲି - ନାଟ୍ୟକାର ବାରମ୍ବାର କ୍ଷୋଭର ସହିତ ସ୍ଵୀକାର କରିଛନ୍ତି । (୨) ତେବେ ସେ ଯାହାହେଲେ ମଧ୍ୟ; ତାଙ୍କ ରଚିତ ପୌରାଣିକ ଗୀତିନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବୈଷ୍ଣବପାଣି ଅଥବା ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାବିଜୟ ଗୀତିନାଟକର ସଂପ୍ରସାରିତ ଆଧୁନିକ ରୂପ । ଏଥିରେ ଗାନଯୋଗ୍ୟତା ଅଧିକ । ଯଦିତ ସଂଳାପର ସ୍ଥାନ ଏଥିରେ ବେଶ୍ ଗୁରୁତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ । ତଥାପି ଏଗୁଡ଼ିକରେ ଜୀବନବୋଧର ପରିପ୍ରକାଶରେ ସଂଗୀତର ଅଧିକ ନିକଟତମ ।

(କ) ପୌରାଣିକ ଗୀତିନାଟକ ଗୁଡ଼ିକର ଉପ ହେଉଛି; ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ହରିବଂଶ, ନୃସିଂହ ପୁରାଣ, ସପ୍ତଶତୀ ଚଣ୍ଡୀ ପ୍ରଭୃତି । ଯାହା ସହିତ ଦର୍ଶକର ମାନସିକ ଯୋଗାଯୋଗ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ।

(ଖ) ଏଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ବେଶ୍ ମାର୍ଜିତ ଓ ଚରିତ୍ରାନୁସାରୀ ।

(ଗ) ଆଧୁବୈଦିକ ଓ ଆଧୁ ଗୌତିକ ଘଟଣା ବାରମ୍ବାର ଘଟୁଛି ।

(ଘ) Poetic justice ବା କାବ୍ୟିକନ୍ୟାୟ ରକ୍ଷାକରାଯାଇଛି । ତେଣୁ ସର୍ବଥା ଧର୍ମର ଜୟ; ପାପର କ୍ଷୟବୋଲି ମନେକରୁଥିବା ସାଧାରଣ ଜନତାର ଅହଂକାର (ego) ସବୁଷ୍ଟ ହେଉଛି ।

(ଙ) ସଂଗୀତ; ପାରମ୍ପରିକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଗାନ କରାଯାଇ ମନୋରଞ୍ଜନ ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି ।

(ଚ) ଏଥିରେ ବାର୍ତ୍ତା ମୁଖ୍ୟସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିଛି ।

x x x x x ପୁରାଣ ପଞ୍ଚାମାନଙ୍କର ପଠନ କ୍ଷମତା ବା ପଠନ ଲାଳିତ୍ୟ ଉପରେ ପୁରାଣ ଶ୍ରୋତାର ଆଗ୍ରହ ନିର୍ଭର କରେ । ଜାତିପ୍ରଥା ଯୋଗୁଁ ନିମ୍ବବର୍ଗର ନରନାରୀ; ମନ୍ଦିର ବା ତତ୍ତ୍ଵ ସଂଲଗ୍ନ ଭାଗବତ ଘରକୁ ଯାଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଭାଗବତ, ମହାଭାରତ ଓ ଲୋକପ୍ରିୟ କାହାଣୀକୁ ପୁନର୍ଲିଖନକରି ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେବାରେ ତତ୍କାଳୀନ ଲୋକନାଟ୍ୟକାରମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଫଳରେ ଅଗମ୍ୟ ଗ୍ରାମ୍ୟମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ; ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି, ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାବି ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ପାଣି ପ୍ରଭୃତି ଆଜି ମଧ୍ୟ ନିଜର ଲୋକପ୍ରିୟତାରେ ଅନନ୍ୟ । ସେମାନଙ୍କ ନାଟକରେ ଯାହାକିଛି

(୧) ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାକ୍ଷାତକାର - ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ।

(୨) ତତ୍ତ୍ଵେକ ।

ଅନୁପଯୋଗୀ ଆଶ୍ରାବ୍ୟ ଭାଷା, ଅନାବଶ୍ୟକ ଚରିତ୍ର, ଅତି ନାଟକୀୟତା ପ୍ରଭୃତି ରହିଥିଲା; ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ନିରାକରଣ କଲେ । ଗୁଡ଼ିପୂର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଜିତ ଗୀତିନାଟକ ଅଭିନୟ କରିବାପାଇଁ ସେ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇସାରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ପୂର୍ବସୂତା ମାନଙ୍କର ଗୌରବମୟ ପରମ୍ପରାର ଅନୁରୂପ; ସଂଗୀତ ସଂଯୋଜନା କଲେ ଓ ଦର୍ଶକର ଆଗ୍ରହଜୟରେ ସମର୍ଥ ହେଲେ । ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି, ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାତି ପ୍ରଭୃତି ଯାତ୍ରାନାଟ୍ୟକାରମାନଙ୍କର ଲୋକପ୍ରିୟ ଗୀତାଭିନୟଗୁଡ଼ିକର ପୁନର୍ନିର୍ବାୟନରେ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଭୂମିକା ଏକକ । ଆଜି ଓଡ଼ିଶାର ସବୁ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଯେଉଁଭଳି ଭାବରେ ଅଭିନୀତ ଓ ପ୍ରଚାରିତ ହେଉଛି; ତାହା ପଛରେ ରହିଛି ଛୋଟରାୟଙ୍କର ଆତ୍ମିକ ଉଦ୍ୟମ, ନିଷ୍ଠା ତଥା ସର୍ବୋପରି ଲୋକନାଟ୍ୟ ପ୍ରତି ଅସୀମ ଅନୁରକ୍ତି । ପରୀକ୍ଷାଧର୍ମୀ ନାଟକ, ପାରମ୍ପରିକନାଟକ ସହିତ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରି ଏଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ଉଲ୍ଲାସରେ ବଞ୍ଚିରହିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ନିହିତ ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ଉତ୍ତେଜନା ହିଁ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କରେ ଏସବୁ ପାଇଁ ପ୍ରଚୁର ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟିକରିଛି । ଧର୍ମ; ଏହି ଗୀତିନାଟକ ଗୁଡ଼ିକର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଥିଲା । କାରଣ; ଧର୍ମ, ସମାଜର ସମସ୍ତ କ୍ରିୟାକଳାପକୁ ଧାରଣ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବାର କ୍ଷମତା ରଖିଥାଏ । ଆଲୋଚକ ସ୍ୱାମୀ ନିଃଶ୍ରେୟା ସନନ୍ଦଙ୍କ ମତରେ; (Swami Nihreya Sananda) "Dharma was then the chief factor that shaped man's lives. As the Artistic sense colours the entire outlook of the artist and gives a touch of individuality and beauty not merely to his painting or music but also to his writings and discourses, may even his walking eating and sitting. So also dharma was meant to give a holy, blissful, loving and heroic turn to the outlook of its votary and introduce its distinctive fragrance and sweetness into all the activities of his daily life. (୧)

ପୌରାଣିକ ଗୀତିନାଟ୍ୟ :

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ପୌରାଣିକ ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ହେଲା; ମହିଷାମର୍ଦ୍ଦିନୀ, ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ, ଗଣେଶ, ତାର, ବାଣାପରାଜୟ, ନୃସିଂହନାଥ, ରାମ-ରାବଣ, ଦକ୍ଷ-ଯଜ୍ଞ, ଅଗ୍ନିମ ଦର୍ଶନ, ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା, ପ୍ରଜାନୁରଂଜନ, ଭୀଷ୍ମପ୍ରତିଜ୍ଞା, ସତୀ ଓ ଉର୍ବଶୀ ପ୍ରଭୃତି । ଏସବୁ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶାର ସମାଜକାବନର ନିଜ୍ଜକ ଚିତ୍ର ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇଛି । ଉ: ସ୍ୱ: ବିଭିନ୍ନ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା

(୧) Cultural Heritage of India (vol - 2) -
Topic - The Culture of Ramayan (The Ideal of dharma) "
By - Swami Nihreya sananda : Rama Krishna
Mission. P - 39.

ଆମେ ଏଥିରୁ ଦୃଷ୍ଟିଦେଇପାରିବା । ଦେବାଳ ମହିଷାସୁର କାହାଣୀକୁ ନେଇ; ନାଟ୍ୟକାର ୨ଟି ନାଟକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ଯଥା: ‘ମହିଷାସୁର’ ଓ ‘ଦଶଭୁଜା’ ।

ମହିଷାସୁର : ମହିଷାସୁର ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ସତ; କିନ୍ତୁ ପରନାରୀକୁ ଖରାପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଥିବାରୁ କୁପଳପାଇଁ ସେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କଦ୍ୱାରା ବଧ ହୋଇଛି । ଏଠାରେ ଦେବାଦୁର୍ଗା ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦେବତାମାନଙ୍କର ତେଜର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି । ମହିଷାସୁରର ବହୁପତ୍ନୀ ବିଳାସ ଓ ତାର ପତ୍ନୀ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀଙ୍କ କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରିବା ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଆମ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ନିତିପ୍ରତି ଘଟୁଥିବା ଘଟଣା । ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ନିଜର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାୟରୁ ନିର୍ବନ୍ଧାକରା ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ : “କରୁଛି ମିନତି ହେ ଦନ୍ତୁଜପତି
ଦାସୀ ମନାବାରେ ମାନ ହେ
କୁଳହାନୀ ନାରୀ ନୁହେଁ ତ କାହାରି
ନବଳା ତା’ଠାରେ ମନ ହେ ।” (୧)

ସେତେବେଳେ କୌଣସି ଜରୁରୀ ଖବର ଦେବାକୁ ହେଲେ ଚିଟାଉ ମାଧ୍ୟମରେ ଦିଆହେଉଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ଚାହିଦା ଥିବାବେଳେ ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା; ‘ମହିଷାସୁରର ଆଜ୍ଞା ପ୍ରତିଜ୍ଞା’ । ଯାହାକି ଚିଟାଉ ସାହିତ୍ୟ ନାମରେ ନାମିତ । ମହିଷାସୁରର ଆଜ୍ଞାନୁସାରେ ଶୂନ୍ୟ-ନିଶୂନ୍ୟ; ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଟାଉ ଲେଖିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ଆଦ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟ-ନିଶୂନ୍ୟ ମାନ୍ୟହେ
ଶୁର ପୁରପତି ଇନ୍ଦ୍ର ଘେନ ହେ ।
x x x x
ରମ୍ଭା ଅପସରା ପାରିଜାତ ହେ
ଉଚ୍ଚୈଶ୍ୱରୀ ପୁଣି ଐରାବତ ହେ ।
x x x x
ତୁମ୍ଭ କୁଶଳକୁ ଦେବ ନାହାହେ
ବାର ମହିଷା ଅସୁର ସାହା ହେ ।” (୨)

‘ଦଶଭୁଜା’ ନାଟକର ସମସ୍ୟା ହେଉଛି; ପ୍ରବଳପ୍ରତାପୀ ମହିଷାର ନିଧନର ସମସ୍ୟା । ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି ଦେବାଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଶକ୍ତି ସ୍ୱରୂପର ସମସ୍ୟା-ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ମହିଷାର ନିଧନକୁ

(୧) ମହିଷ ମର୍ଦ୍ଦିନୀ - P - 25.

(୨) ମହିଷ ମର୍ଦ୍ଦିନୀ - P - 6.

କେନ୍ଦ୍ରକରି; ଆତ୍ୟାଶକ୍ତି ଦେବା ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଶକ୍ତିସ୍ବରୂପ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ‘ଦଶରୂକା’ ନାଟକର ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୦.୧୦.୫୯ ସଂଧ୍ୟା ୭ଟା ୩୦ ମିନିଟ୍ ।

ବ୍ରହ୍ମାବଳରେ ବଳୀୟାନ୍ ମହିଷାର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଦେବଭୂମି; ମରୁଭୂମିରେ ପରିଣତ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ଯୋଗ ପିତାମହଙ୍କ ବରରେ ମହିଷା ଆଜି ଏତେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଶେଷରେ ସେ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅବସ୍ଥା କରିଛି । କାରଣ; ଦିନେ ହାତରେ ଭିକ୍ଷାଥାଳ ଧରି ମହିଷା ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦୂତ ପଠାଇଥିଲା; ମାତ୍ର ୪ ଗୋଟି ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇଁ - ପାରିଜାତ ବୃକ୍ଷ, ଉଦ୍ଦିଶ୍ମବା ଅଶ୍ବ, ଅପ୍ସରା ରମ୍ଭା ଏବଂ ଐରାବତ ହସ୍ତୀ । କିନ୍ତୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଭିକ୍ଷାଦେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ; ମହିଷାର ପତ୍ରବାହନ ଦୂତକୁ ସ୍ବର୍ଗପୁରୀରେ ହତ୍ୟାକରି ଥିଲେ । ସେହି ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ମହିଷା ସଂକଳ୍ପ ବନ୍ଧ । ମହିଷାକବଳରୁ ଦେବଗଣ ନିଜ ନିଜକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ବିଷୁଙ୍କ ଶରଣ ପଶିଲେ । ଶେଷରେ ସମସ୍ତ ଦେବଗଣ ଚିନ୍ତାକରି; ତେଜମୟୀ ମାତା ଅମ୍ବିକାଙ୍କୁ ଜନ୍ମ ଦେଲେ । ଦେବୀଙ୍କ ଜନ୍ମ ସଂପର୍କରେ; ‘ସପ୍ତଶତୀ ଚଣ୍ଡୀ’ ରହିଛି;

“ବିଷ୍ଣୁ, ବ୍ରହ୍ମା ଓ ମହାଦେବଙ୍କ ମୁଖରୁ ମହାତେଜମାନ ନିଃସୂତ ହେଲା । ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବତାମାନଙ୍କ ଶରୀରରୁ ଏହିଭଳି ବିପୁଳ ତେଜରାଶି ନିର୍ଗତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ତେଜପୁଞ୍ଜ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଗୋଟିଏ ନାରୀମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କଲା । ମହାଦେବଙ୍କ ତେଜରୁ ମୁଖ, ଯମଙ୍କ ତେଜରୁ କେଶଗୁଚ୍ଛ, ବିଷୁଙ୍କ ତେଜରୁ ବାହୁଗୁଡ଼ିକ କୃବେରଙ୍କ ତେଜରୁ ନାସା, ଅଗ୍ନିଙ୍କ ତେଜରୁ ନେତ୍ର, ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ତେଜରୁ ଦନ୍ତ ପଡ଼ି, ପବନଙ୍କ ତେଜରୁ କର୍ଣ୍ଣଦ୍ବୟ ଓ ବିଶ୍ବକର୍ମା ଆଦି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବତାମାନଙ୍କ ତେଜଦ୍ବାରା ସେହି କଲ୍ୟାଣ ମୟୀ ଦୁର୍ଗାଦେବୀ ଆବିର୍ଭୂତା ହେଲେ ।” (୧)

ସମସ୍ତ ଦେବ-ଦେବୀଙ୍କଠାରୁ ଅସ୍ତଶସ୍ତ୍ର ପାଇ; ମାତା ଦୁର୍ଗା; ମହିଷା ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ସତ; କିନ୍ତୁ ମହିଷାର ନୋମମୂଳ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ବିଶ୍ବର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ; ମା ସର୍ବମଙ୍ଗଳଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଦୁର୍ଗା ବିବସନା ହୋଇ ମହିଷାସହ ଯୁଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ଦେବୀଙ୍କ ବିବସନା ରୂପଦେଖି ମହିଷା; ଶକ୍ତିହୀନ ହୋଇପଡ଼ିଛି ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଛି । ମହିଷାର ମୃତ୍ୟୁ ଦେଖି ଦେବଗଣ; ଦେବୀଙ୍କର ଜୟଗାନ କରିଛନ୍ତି । ଏହା ହିଁ ‘ଦଶରୂକା’ ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ । ମହିଷାର ନିଧନ ସଂପର୍କରେ “ସପ୍ତଶତୀ ଚଣ୍ଡୀ” ରେ ଖୁବ୍ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଘଟଣାର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ ।

- (୧) ମହିଷାସୁର ପ୍ରଥମେ ମହିଷା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି ।
- (୨) କେତେକଙ୍କୁ ମୁଖ, ଶୂରା, ଶିଙ୍ଗ, ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ଦ୍ବାରା ଆଘାତ କରିଛି ।
- (୩) ନିଶ୍ବାସ-ପ୍ରଶ୍ବାସରେ ଦେବୀଙ୍କ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ନିହତ କରିଛି ।
- (୪) ପର୍ବତ ଟେକି ଦେବୀଙ୍କ ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗିଛି ।

(୧) ଶ୍ରୀ-ଶ୍ରୀ ଚଣ୍ଡୀ ମଧ୍ୟମ ଚରିତ (ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ) - ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀନାଳମଣି ମିଶ୍ର -
P - (129 - 130).

(୫) ମୋ' ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଆଘାତରେ ସମୁଦ୍ର ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୋଇ ପୃଥିବୀ ଜଳପ୍ଲବିତ ହୋଇଛି ।

(୬) ଟ୍ରୋଧଜାତ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ଶତଶତ ପର୍ବତ ଶୂନ୍ୟରେ ଉଡୁଛନ୍ତି । ଦେବୀ ତାହାକୁ ପାଶରେ-ବଂଧନ କରିବାରୁ ସେ ମହିଷରୂପ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସିଂହରୂପ ଧାରଣ କରିଛି । ଦେବୀତାହାର ଶିରଛେଦନ କରିଛନ୍ତି ! ସେ ଏକ ଖଡ଼ଗ ଧାରୀ ପୁରୁଷରୂପେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଛି । ଦେବୀ ଶରଦ୍ୱାରା ଖଡ଼ୁଧାରୀ ପୁରୁଷର ଖଡ଼ଗ ଓ ଚର୍ମ ଛେଦନ କରିଛନ୍ତି । ମହିଷାସୁଣି ହସ୍ତୀରୂପ ଧାରଣ କରିବାରୁ ଦେବୀ ତାର ଶୁଣ୍ଠକୁ କାଟି ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଛନ୍ତି । ପୁନର୍ବାର ମହିଷାରୂପ ଧାରଣ କରିବାରୁ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ; ଦେବୀ ମଦିରାପାନ ପୂର୍ବକ ଅସୁର ଉପରକୁ ଝାମ୍ପ ଦେଇଛନ୍ତି ଓ ତା'ର ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ତ୍ରିଶୂଳ ଭେଦ କରିଛନ୍ତି । (୧)

x x x x ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନାରୀ; ସୃଷ୍ଟିର ରକ୍ଷାପାଇଁ ପ୍ରଳୟକରୀ ରୂପଧାରଣ କରିଛି । ଯେତେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ପୁରୁଷ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ନାରୀର ପ୍ରଳୟକରୀ ରୂପଆଗରେ ସମସ୍ତେ ହାରମାନିଛନ୍ତି । ଏହାର କ୍ଳଳିତ ଉଦାହରଣ; ମହିଷାସୁର । ଦେବୀଦୁର୍ଗାଙ୍କର ବିବସନା ରୂପ ଦେଖି; ମହିଷାର ପୌରୁଷ କିଭଳି ଦୁର୍ବଳ ମନା ହୋଇପଡ଼ିଛି । ସେହି ଦୃଶ୍ୟକୁ ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ମହିଷା : “ଏକ ମୂର୍ଖି ମୁଁ ଦେଖୁଛି ନାରୀ ତୁମେ - ତୁମ ଅଙ୍ଗରେ

ରସନ ନାହିଁ - ଭୂଷଣ ନାହିଁ - ତମର ଏ ବିବସନା ରୂପ ଦେଖୁ ଦେଖୁ

..... ମୁଁ ହାନବଦ୍ଧ ହୋଇ ପଡୁଛି । ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାର ଶକ୍ତି ମୋର ଲୋପପାଇ ଆସିଲାଣି ।” (୨)

ମହିଷାର ଉକ୍ତି ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଚିରନ୍ତନ ପୁରୁଷଜାତିର ଅହଂକାର ହିଁ ପ୍ରକଟିତ । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

x x x ମହିଷା “ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାପାଇଁ ଦିନେ ଯିଏ ଦେବପୁରୀରେ ଅପମାନିତ ହୋଇଥିଲା; ଆଜି ତୁମେ ତେତୁଣକୋଟି ଦେବଦେବୀ ସେଇ ମହିଷାର ପାଦତଳେ ଜାନୁପାତି ତା'ର କରୁଣାଶିକ୍ଷା କରିବ ।” (୩)

ରାମକଥା ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଆମ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ । ଏହା ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟକୁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ତଥା ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ତୁଳସୀଦାସଙ୍କ ହିନ୍ଦୀ ‘ରାମଚରିତ ମାନସ’, ଗୁରୁରାଟାର ‘ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ରାମାୟଣ’, ବଙ୍ଗଳାର ‘କୃତ୍ତିଦାସ ରାମାୟଣ’, ମରାଠୀର ସଙ୍କ ଏକନାଥଙ୍କ ‘ଏକ ନାଥରାମାୟଣ’, ତାମିଲର ‘କମ୍ବନ ରାମାୟଣ’, ତେଲୁଗୁର ‘ରଙ୍ଗନାଥ ରାମାୟଣ’ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଓଡ଼ିଶାରେ ରାମକଥାର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ; ଯୁଗଭେଦରେ ଦେଖାଯାଏ ।

(୧) ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଚଣ୍ଡୀ ମଧ୍ୟମ ଚରିତ (ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ) ପଣ୍ଡିତ ନାଳମଣି ମିତ୍ର

(P - 146-151).

(୨) ଦଶରୂପା - (SC. No. - 24).

(୩) ତତ୍ତ୍ୱେବ - (SC. No. - 24).

ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ‘ଦାଣ୍ଡାରାମାୟଣ’ କିମ୍ବା ‘ଜଗନ୍ନେହନ ରାମାୟଣ’ ଓଡ଼ିଶାର ଘରେ ଘରେ ପରିଚିତ । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କର ‘ରଘୁନାଥ ବିଳାସ’, ସପ୍ତଦଶଶତାବ୍ଦୀରେ ହଳଧର ଦାସଙ୍କର ଅଧାର୍ଯ୍ୟରାମାୟଣ, ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ‘ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ’ ଇତ୍ୟାଦି । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କେଶବ ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ ରାମାୟଣ, ବିଶ୍ଵନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କର ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିଲା । ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ; ରାମକଥାର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଭାବ ରହିଛି । ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କର ତପସ୍ଵିନୀ, ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳଙ୍କ ‘ସୀତାବନବାସ’, ରାମଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ, ‘ରାମବନବାସ’, ହରିହର ରଥଙ୍କ ‘ରାବଣ ବଧ’, ‘ରାମାଭିଷେକ’, ରାମନିର୍ବାସନ, ‘ରାମଜନ୍ମ’ ଇତ୍ୟାଦି । ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କର ରାମାୟଣର ଅନୁବାଦ, ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କର ‘ଭଗବତ୍ରାମଚରିତ’ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଧାନ । (୧)

କୃତବିଦ୍ ନାଟ୍ୟକାର ଜଗନ୍ନାଥ ପାଣି, ବୈଷ୍ଣବପାଣି, ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି, ରାମାୟଣର ବିଷୟ ବସ୍ତୁକୁ ନେଇ ଏକାଧିକ ଲୋକନାଟ୍ୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ପରମ୍ପରାର ଅନୁସରଣରେ; ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ‘ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରାମାୟଣ’ ‘ପ୍ରଜାନୁରଞ୍ଜନ’, ‘ରାମ-ରାବଣ’, ‘ଅନ୍ତିମ ଦର୍ଶନ’ ପ୍ରଭୃତି ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ‘ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରାମାୟଣ’ର ବିଷୟବସ୍ତୁ, ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ‘ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ’ର ଅନୁରୂପ । ରାମ-ସୀତାଙ୍କ ଜନ୍ମ, ବନଗମନ, ସୀତାଚୋରି, ରାମ-ରାବଣ ଯୁଦ୍ଧ, ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଓ ଅଭିଷେକରେ ଏହାର ପରିସମାପ୍ତି । ସଂଗୀତରେ ସଂଯୋଜନା ଏହାକୁ ଆହୁରି କମନାୟ କରି ତୋଳିଛି । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରାମାୟଣର ସମସ୍ୟା ହେଉଛି; ଭାଇ-ଭାଇର ସମସ୍ୟା, ରାଜା-ପ୍ରଜାର ସମସ୍ୟା । ସୀତାଚରିତ୍ର ସମସ୍ତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରଖି ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି । ରାମଙ୍କର ପତିତପାବନ ରୂପକୁ ହିଁ ଏଥିରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଇଛି । ରାବଣ ଓ ସୀତାଙ୍କ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଆମର ସମାଜ କିଭଳି ପ୍ରତିଫଳିତ; ତାହାକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

ସୀତା : “କୁଳବଧୁ ମୁହିଁ ରଖିବି ନିୟତେ; ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ମାନ

ତୁମେ ଅନାହାରେ ଫେରିଲେ

ହୋଇବ ମୋ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ଅକଲ୍ୟାଣ ।

କୁଟୀରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଦେବି ଭିକ୍ଷା ମୁହିଁ

ଅତିକ୍ରମି ଏଇ ରେଖା

ଜାଣେନା ଏକ୍ଷଣେ ପଞ୍ଚବଟୀ ବନେ

କି ଅଛି ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ଲେଖା ।” (୧)

x

x

x

x

x

(୪) Cultural Heritage of India (vol - 2) - "The influence of epic on Indian life and life and literature - By Nilamadhab sen.(P. 104-105)

ଦିଆଯାଇଛି । ଧୋବା-ଧୋବଣୀଙ୍କ କଥାବାର୍ତ୍ତାରୁ ଆମ ସମାଜର ଚାଲିଚଳଣୀ, ଚାଟିନାଟି ଏବଂ ପୁରୁଷର ଅହଂକାର କିପରି ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି; ତାହା ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟଶୀୟ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

ଧୋବଣୀ : “ଶ୍ରୀରାମ ଘରଣୀ ସୀତୟା ! ପଞ୍ଚବଟୀ ବଣରୁ ଅସୁରଟାଏ ଧରିନେଇ ବର୍ଷେକାକ ତା’ଘରେ ରହିଲା । ସେଥିରେ ତାଙ୍କଠି ଦୋଷନାଶିଲା ନାହିଁ ? ସେଇ ସୀତୟା ଆଜି ଆମ ଅଯୋଧ୍ୟାର ମହାରାଣୀ । ଆଉ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ରାତି ମୋ’ ବାପଘରେ ରହିଗଲି ବୋଲି; ମୋର ଦୋଷ ହୋଇଗଲା ?” x x x x

ଧୋବା : ରାଜା ଯିଏ ରାଜା ! ପାପ-ପୁଣ୍ୟ, ଧର୍ମ-ଅଧର୍ମ ସବୁ ତାଙ୍କଠି ସୁନ୍ଦର । ମୁଁ ଗରିବ ଧୋବାଟାଏ । ମୋର ଭାଇ-ଭଗୀନୀ ସାରା ପଡ଼ିଶା ଅଛନ୍ତି । ଜାତିଆଣ ସଭା ଅଛି । ମୁଁ କିଏ ଏ ବୋଢ଼ ସମ୍ବଳିବାକୁ ! ଯାହା ମୁଁ ଶୁଣେଇ ଦେଇଛି - ଏ ଘରେ ତୋ’ର ଆଉ ଥାନ ନାହିଁ । ତୁ ଯା’-ଉଠ । (୧)

ପ୍ରଜାଙ୍କ ହିତସାଧନ ପାଇଁ ରାଜାକୁ ନିଜର ସମସ୍ତ ହିତ ଆଉ ସ୍ଵାର୍ଥର ଜଳାଞ୍ଚଳି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ତା’ନ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଶାସକ ନ କହି ଲୋକେ ଶୋଷକ କହିବେ । ପ୍ରଭୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରାରୁ ଆଦର୍ଶ ରାଜା, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରାୟଣତା ଏବଂ ପ୍ରଜାନୁରଞ୍ଜନର କ୍ଳାନ୍ତ ଉଦାହରଣ ମିଳିଥାଏ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ରାମ : “ସେ ରାଜା-ପ୍ରଜାନୁ ରଞ୍ଜନ ତାଙ୍କର ଧର୍ମ । ସେ ଶାସକ, ପ୍ରଜାବତ୍ସଳତା ତାଙ୍କର ବ୍ରତ ।” (୨) ତେଣୁ ସେହି ବ୍ରତ ଓ ଧର୍ମକୁ ଆଖିଆଗରେ ରଖି, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳପାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୀତାଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି । ରାମଙ୍କର ଏହି ଆଦର୍ଶବୋଧ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରାୟଣତା ସଂପର୍କରେ Cultural Heritage of India ବହିରେ କୁହାଯାଇଛି । "Rama is presented in every context as the ideal man." (୩) x x x "Rama is one of the incarnations of Vishnu and is the embodiment of devotion to truth and duty." (୪)

‘ରାମ-ରାବଣ’ ର ସମସ୍ୟା ହେଉଛି; ଶତ୍ରୁ-ମିତ୍ରର ସମସ୍ୟା । ରାଜା-ନାତି ଶିକ୍ଷାର ସମସ୍ୟା । ରାବଣଠାରୁ ରାମଙ୍କ ରାଜନୀତି ଶିକ୍ଷା ହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୬.୧୧.୬୦ । ରାମ-ରାବଣଙ୍କ କଥୋପକଥନ ମାଧ୍ୟମରେ ମଣିଷ ସମାଜର

(୧) ‘ପ୍ରଜାନୁ ରଞ୍ଜନ’ - (Sl. No- 17-18).

(୨) ତତ୍ତ୍ଵେକ - (SC. No- 26).

(୩) Cultural Heritage of India - By Swami Nihshreya sananda - 46= P. (vol - 2).

(୪) Cultural Heritage of india (vol - 4) - (From Gods to the Godhead - P - 440).

ଚିତାଧାରା କିଭଳି ପ୍ରତିଫଳିତ ତାହା ହିଁ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ରାବଣ ନିଜ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇଟି ନାଟିଶିକ୍ଷା; ରଘୁବୀରକୁ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

ରାବଣ : “କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ କେବେହେଲେ ଅତି ବିଳମ୍ବ କରିବ ନାହିଁ ।” x x x x ମୁହୂର୍ତ୍ତକର ଉତ୍ତେଜନାରେ କେବେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । ଅପରିଶୀମଦର୍ଶୀ ହେବାର ଯେଉଁ କୁପଳ ଘଟେ; ତା’ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମୁଁ ନିଜେ । ବିଶ୍ୱ ବିଜୟୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ; ଏଇ ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରେ କି ଅବିବେକୀର କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ କରିଥିଲି-ତାରି ଫଳରେ ସିନା; ସୁନାର ଲଙ୍କା ଧ୍ୱଂସ ହୋଇଗଲା ।” (୧)

ନ ବୁଝି, ନ ସୁଝି ଖରାପ କାମକଲେ ପଛରେ କିପରି ଅନୁତାପ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ପରିସ୍ପଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ମିଳିଥାଏ ।

x x x x ‘ଅତିମ ଦର୍ଶନ’ ନାଟକର ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ହେଉଛି; ସୀତାଙ୍କ ସତୀତ୍ୱ ଏବଂ ତାଙ୍କର ପାତାଳ ପ୍ରବେଶ ହେବାର ଘଟଣା । ଲବକୁଶଳ ଜନ୍ମ, ରାମଙ୍କ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ, ଯଜ୍ଞ ପ୍ରଭାବରେ ଲବ - କୁଶଳ ରାମାୟଣଗାନ, ସୀତାଙ୍କ ଶପଥ ଏବଂ ପାତାଳ ପ୍ରବେଶ ଇତ୍ୟାଦି ଘଟଣା; ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ସୀତା ଥିଲେ ସତୀନାରୀ । ତାଙ୍କରି ଶପଥ ମାଧ୍ୟମରେ ଆମ ନାରୀ ସମାଜ କିଭଳି ଭାବରେ ପ୍ରତି ଫଳିତ; ତାହା ଜଣାପଡ଼େ ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି :

“ଯଦି ମୁଁ କାୟ ମନୋବାକ୍ୟରେ ସତୀ-ସାଧ୍ୱୀ ପତିବ୍ରତା ନାରୀର ଧର୍ମ ପାଳନ କରିଥାଏ; ତେବେ ମୋର ପତିଦେବକୁ ଆଜି ଏହା ହିଁ ହେଉ ମୋର ଅନ୍ତିମ ଦର୍ଶନ ।” (୨)

x x x x x

‘ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ’ଙ୍କର ତାରୁମୂର୍ତ୍ତି ଶ୍ରୀ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବାର କାହାଣୀ ବହୁଜନ ବିଦିତ । ଏହି କାହାଣୀକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ନାଟ୍ୟକାର ଦୁଇଟି ନାଟକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା । ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଏବଂ ରାଣୀ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଉଭୟେ ନାଟକର ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ଭାବରେ ଦେଖାଦେଇଛନ୍ତି । ରାଣୀ ଗୁଣ୍ଡିଚାଙ୍କର ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସ, ନିଷ୍ଠା ତଥା ନାରୀସୁଲଭ ଚିତ୍ତଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ - ଉଭୟ ନାଟକରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ବୃଦ୍ଧ ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କର ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଗ୍ରହ ନିର୍ମାଣ ଉଭୟ ନାଟକରେ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ‘ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ’ କାହାଣୀରେ ବିଦ୍ୟାପତିଙ୍କ ପ୍ରେମ, ବିଶ୍ୱାସସ୍ପୁର ଐକାନ୍ତିକ ଭକ୍ତି ରୂପାୟିତ ହୋଇଥିବାବେଳେ; ଶ୍ରୀ ଗୁଣ୍ଡିଚାରେ; ରାଣୀ ଗୁଣ୍ଡିଚାଙ୍କର ଭକ୍ତି ଭାବନା ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ହୋଇଛି । ତା’ଛଡ଼ା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ କାଞ୍ଚିଆଦିଯାନ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ’ରେ ଲଳିତା ଓ ବିଦ୍ୟାପତିଙ୍କ ବିବାହ ଏବଂ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚାରେ ପଦ୍ମାବତୀ ଓ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ବିବାହ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୯.୬.୫୮ ରାତି ୯ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ ।

(୧) ‘ରାମ ରାବଣ’ - (SC. No- 27-28).

(୨) ‘ଅନ୍ତିମ ଦର୍ଶନ’ - (SC. No- 23/24).

x x x x “ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ”ର କାହାଣୀ; ବିପ୍ରନୀଳାୟରଙ୍କ ‘ଦେଉଳତୋଳା’ କାହାଣୀର ଅନୁରୂପ । ଏଥିରେ ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭାବନା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଯୁବକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଦ୍ୟାପତି, ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କର ମାନସିକ ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ କରିବାପାଇଁ ନୀଳମାଧବଙ୍କୁ ଖୋଜିବାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି । କେଉଁ ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତିବଳରେ ବିଦ୍ୟାପତି ଶବରପଲ୍ଲୀରେ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି ଏବଂ ଶବରରାଜା ବିଶ୍ୱାବସୁଙ୍କର ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟାପତି ନିଜର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗୋପନ ରଖିଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱାବସୁର ଝିଅ ଲଳିତା ସହିତ ବିଦ୍ୟାପତିର ସଂପର୍କ ଗଢ଼ିଉଠିଛି । କିନ୍ତୁ ଲଳିତା; ଶବରକନ୍ୟା ହୋଇଥିବାରୁ ବିବାହ ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ବିଦ୍ୟାପତିଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣି ଶବର ରାଜା କ୍ଷୁବ୍ଧ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ;

ବିଶ୍ୱାବସୁ : “ଶିଆଳି ଲତାରେ ଶୋଇଥିବା ବେଳେ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଦକୁ ଶର

ବିଛିଥିଲା ଯେଉଁ ଶବର ମୁହଁରେ

ଅଟଇ ତାର କୁମର ।

x x x x x

ମୋ ଝିଅର ହାତ ନ ଧରିବୁ ଯେବେ, ଉଡ଼ାଇ ଦେବି ତୋ’ ମଥା ।” (୧) ନୀଳମାଧବଙ୍କ ନାମ ଶୁଣି ବିଦ୍ୟାପତି, ଲଳିତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ହୋଇଛି । ବିବାହ ପରେ ବିଦ୍ୟାପତି, ନୀଳମାଧବଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱାବସୁ ଜାମାତାର ମନସ୍ଥାମନା ପୂରଣ କରିଛି ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟାପତି, କୁଶଳୀ ଲଳିତାର ସାହାଯ୍ୟରେ ମାଘାସୋରିଷ ବୁଣି ବାଟ ଚିହ୍ନଟ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଠାବ କରି ଫେରିଆସିଛନ୍ତି ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ପାଖକୁ । ବିଦ୍ୟାପତିଙ୍କ ସହାୟତାରେ ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ନୀଳମାଧବଙ୍କୁ ଆଣିଛନ୍ତି । ମନ୍ଦିରରେ ଠାକୁର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବେ । କିନ୍ତୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିଗଢ଼ିବା ପାଇଁ କେହି ସମ୍ମତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ଶେଷରେ ଅସ୍ଥିତର୍ମସାର ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ ୨୧ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମୂର୍ତ୍ତିଗଢ଼ି ଦେବା ପାଇଁ ରାଜାଙ୍କ ଅନୁମତି ଚାହିଁଛି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସର୍ଗାଧିକାର; ଦେଉଳ ୨୧ ଦିନ ଯାକ ଜଉମୁଦ ଦିଆହେବ ଏବଂ କେହି କବାଟ ଫିଟାଇବେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ୧୪ଦିନ ପରେ ରାଣୀ; ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଆଶଙ୍କା ପ୍ରକାଶକରି କବାଟ ଖୋଲିଛନ୍ତି ଏବଂ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ତିନିବିଗ୍ରହଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବଢ଼େଇଙ୍କୁ ଦେଖିନାହାନ୍ତି । ମନ୍ଦିରରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ସେହି ଅଧାରତ୍ତା ମୂର୍ତ୍ତି ହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଛି ।

ଏ କାହାଣୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆର ପରିଚିତ । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଉଛି ଯେ; ସେଥିରେ ସେ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ସଂଳାପ ଓ ସଂଗୀତ ଖଞ୍ଜି ଦେଇଛନ୍ତି । ସରଳା ଶବର କନ୍ୟା ଲଳିତା; ବିଦ୍ୟାପତିଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ମୁଗ୍ଧା ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବସିଛି ଏବଂ ପଥଚିହ୍ନିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ କାନିରେ ମାଘାସୋରିଷ ପୁଞ୍ଜିଏ ବାନ୍ଧିଦେଇଛି । ସରଳତା ଓ ଚତୁରତାର ସମନ୍ୱୟରେ ଗଠିତ ଏହି ଚରଣୀ; ଧର୍ମର ଧ୍ୱଜାଧରି-ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେବତା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ବଡ଼ ଦେଉଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାପାଇଁ ନିମିତ୍ତ ପାଲଟି ଯାଇଛି । ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଶୂନ୍ୟବାଣୀ ଦେଇଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

ଏହି ଗୀତିନାଟ୍ୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବାପୂଜାରେ ବିଧି ସଂପର୍କୀୟ ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହସ୍ତପାଦ ଦୟାଶାରେ ପୂରଣ ହେବ । ସେଇ ବଢ଼େଇମାନଙ୍କ ବଂଶଧର ମାନେ ମୋର ରଥ ତିଆରି କରିବେ ଶବର ବିଶ୍ୱାସପୁର ବଂଶଧର ହେବେ ଦଇତା ସେବକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଦ୍ୟାପତି ବଂଶର ଲୋକେ ହେଲେ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଆର x x x x x ଅନନ୍ତ କାଳ ଯାଏଁ ନୀତି ପୂଜା ଶୟନ ଭୋଜନ ଆଦି ଅଷ୍ଟପ୍ରହର ଏ ମନ୍ଦିରରେ ଲାଗିରହିଥିବ । ଇତ୍ୟାଦି ।” (୧)

x x x x ସେହିପରି ‘ଶ୍ରୀ ଗୁଣ୍ଡିଚା’ ନାଟକରେ ମଧ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ ପୂଜାବିଧି ସଙ୍ଗେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଯାନି-ଯାତ୍ରା ସଂପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ଚନ୍ଦନ ଯାତ୍ରା ସ୍ନାନଯାତ୍ରା ଝୁଲଣ ଯାତ୍ରା, ସହିତ ବଡ଼ଯାତ୍ରା, ପବିତ୍ର ରଥଯାତ୍ରାର ଆୟୋଜନ । ରାଣୀଙ୍କ ଅସୀମ ଭକ୍ତିମତ୍ତାରେ ସବୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ;

“ଏହାପରେ ରଥଯାତ୍ରା ଆୟୋଜନ କର ରାଜା । ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା ଦିନ ତିନିଦିଅଁ ରଥରେ ବସି ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ ଯାତ୍ରାକରିବେ ଗୁଣ୍ଡିଚା ନବରତ୍ନ । ସେଠି ଧାତଦିନ ରହଣିପରେ ପୁଣି ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରା ହେବ । ତିଅଁମାନେ ପୁଣି ମନ୍ଦିରକୁ ବିଜେ କରିବେ । x x x x x ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଲୋକମୁଖରେ ରାଣୀଙ୍କ ନାମ ଯେପରି ପ୍ରଚାରିତ ହେବ; ସେଥିପାଇଁ ଏ ଯାତ୍ରାର ନାମ ହେବ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଯାତ୍ରା ।” (୨)

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ କେବଳ ଉତ୍କଳର ରାଜା ନୁହଁନ୍ତି । ସେ ଏ ଦେଶର ଠାକୁର-ରାଜା । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମା । କିନ୍ତୁ କାଞ୍ଚିରାଜାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଉତ୍କଳେଶ୍ୱର; ଚଣ୍ଡାଳଠାରୁ ଭିନ୍ନ ନୁହଁନ୍ତି । କାରଣ; ସର୍ବସମ୍ମୁଖରେ ରାଜା; ହାତରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସମାର୍ଜନୀ ଧରି ରଥଚାରିପାର୍ଶ୍ୱରେ ଢେରା ପହଁରା କରନ୍ତିବୋଲି । ତେଣୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ମାଗିଥିବା ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ; କାଞ୍ଚିରାଜା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛନ୍ତି । କାଞ୍ଚିରାଜାଙ୍କ ଏ ଅପମାନ କେବଳ ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କୁ ନୁହେଁ ବରଂ ଉତ୍କଳର ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅପମାନରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ପ୍ରତିଶୋଧ ପରାୟଣ ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭକ୍ତି ମାଧ୍ୟମରେ ଚିରନ୍ତନ ପୁରୁଷ ଜାତିର କ୍ରୋଧ ଓ ଅଭିମାନ କିଭଳି ପ୍ରସ୍ତୁତିତ; ତାହା ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି ;

“x x x x ଚଣ୍ଡାଳ କହି ତମେ ମତେ ଅପମାନ କରିନ । ଅପମାନ କରିତ ସେଇ ଚଣ୍ଡାଳର ପ୍ରଭୁ ସ୍ୱୟଂ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ । ଏ ଔଷଧ୍ୟ ପାଇଁ ଜଗନ୍ନାଥ ତମକୁ କ୍ଷମା କରିପାରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ; ଏହାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବ । କାଞ୍ଚି ଜୟକରି କାଞ୍ଚିର ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ମୁଁ ବନ୍ଦିନୀ କରି ଆଣିବି । x x x x x ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ ବିବାହ ହେବ ଜଣେ ଚଣ୍ଡାଳ ସହିତ ।” (୩)

x

x

x

x

(୧) ତତ୍ତ୍ୱେକ - (P - 34).

(୨) ଶ୍ରୀ ଗୁଣ୍ଡିଚା - (SC. No- 10).

(୩) ‘ଶ୍ରୀ ଗୁଣ୍ଡିଚା’ - (SC. No- 15-18).

ରାଜାଙ୍କ ଘୋଷଣା ସତ୍ୟ ହୋଇଛି । ପବିତ୍ର ଗୁଣ୍ଡିଚା ତିଥିରେ ଯେତେବେଳେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସମାର୍ଚ୍ଚନା ହାତରେ ଧରି ଚଣ୍ଡାଳ ବେଶରେ ରାଜା ରଥଉପରେ ବିଜେ କରିଛନ୍ତି ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ମନ୍ତ୍ରୀ, ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ; ଉତ୍କଳର ରାଜା ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚଣ୍ଡାଳଙ୍କ ହାତରେ ଅର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଠାରୁ ଆଉ ବଡ଼ ଚଣ୍ଡାଳ କିଏ ହୋଇପାରେ ?

x x x x 'ରାମାୟଣ' ପରି 'ମହାଭାରତ' ର କଥାବସ୍ତୁ (ବା) ବିଷୟ ବସ୍ତୁକୁ ନେଇ ନାଟ୍ୟକାର ଅନେକ ନାଟକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଉ: ସ୍ୱ: 'ବାଣୀ ପରାଜୟ', 'ଗାୟପ୍ରତିଷ୍ଠା', 'ଗାନ୍ଧାରୀ' ଏବଂ 'ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ' ।

ମହାଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରିତ୍ର; ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟକୁ ବହୁଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଭାରତୀୟଙ୍କ 'କାରଣକୁ' (16th century A. D.), ମାୟଙ୍କ 'ଶିଶୁପାଳ ବଧ' (7th century A. D.) କ୍ଷେମେନ୍ଦ୍ରଙ୍କର 'ମହାଭାରତ ମଞ୍ଜରୀ' (11th century A.D.), ଅନନ୍ତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର 'ଭାରତଚମ୍ପୂ', ଗୁରୁରାଟର ବିଶ୍ୱାଳ ଦେବଙ୍କର 'ବିଶ୍ୱାଳଦେବ ମହାଭାରତ' (13th century) ନଳଦମୟନ୍ତୀଙ୍କ ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ନେଇ ବହୁକବି ନାଟକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେରଳର ବାସୁଦେବ (କବି) - 'ନଳୋଦୟ ଓ ଯମଜ କାବ୍ୟ' (9th century) ତ୍ରିବିକ୍ରମ ଭଟ୍ଟଙ୍କର - 'ନଳଚମ୍ପୂ' (10th century) ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର 'ନଳବିଳାସ' (10th century) ଭାସକର-ମଧ୍ୟମ ବ୍ୟାୟୋଗ, ଦୂତ ଘଟୋତ୍କଟ, ପଞ୍ଚରାତ୍ର, କାଳିଦାସଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶାକୁନ୍ତଳମ୍, ଭଜନାରାୟଣଙ୍କର-ବେଣୀସଂହାର, ରାଜଶେଖରଙ୍କର ବାଳଭାରତ, ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପାଣ୍ଡବ (10th century A. D.), ଓଡ଼ିଆରେ ସାରଳାଦାସଙ୍କର ମହାଭାରତ (14th century), ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ଦାସଙ୍କର 'ବିଚିତ୍ର ମହାଭାରତ' (Late 17th & early 18th century), ରାଜା କୃଷ୍ଣସିଂହଙ୍କର 'କୃଷ୍ଣସିଂହ-ମହାଭାରତ' (18th century), ଭୀମା-ଧୀରଙ୍କର 'ଭାରତସାବିତ୍ରୀ', ଗୋପୀନାଥ ଦାସଙ୍କର 'ଟୀକା ମହାଭାରତ' (17th century) ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କ 'ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ରତ୍ନନଦୀ ସତରଣ' ଏବଂ ରାଧାନୋହନ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କର 'ପାଞ୍ଚାଳୀ ପଞ୍ଚାବରଣ' ଇତ୍ୟାଦି ଅନ୍ୟତମ । (୧) ଗୁରୁବେଦ ଓ ସଂହିତାପରେ ମହାଭାରତ ହିଁ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ରଚନା । 6th century A. D.ରେ ୧୦୦,୦୦୦ (ଏକଲକ୍ଷ) ଶ୍ଳୋକ ବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ମହାକାବ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ମହାଭାରତ ସଂପର୍କରେ "The cultural Heritage of India" ବହିରେ କୁହାଯାଇଛି; "It is a 'Purana Sanhita' (collection of old stories tales) containing diverse stories of seers and sages of beautiful maids and dutiful wives of valiant warriors and of saintly kings. It is also a magnificent poem describing in inimitable language, the funy of the battle field. x x x x ।" (୨)

(୧) 'The cultural Heritage of India' (vol - II). Topic - The. Mahabharat : Some Aspects of its culture; By Hem Chandra Ray Choudhuri. P - 71 - 72.

(୨) Ibid.

ମହାଭାରତର ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ନେଇ ଛୋଟରାୟ ଯେଉଁସବୁ ନାଟକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି; ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ବାଣୀପୁରର କନ୍ୟା ଉଷା ଓ କୃଷକ ପୌତ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧର ପ୍ରେମକାହାଣୀ ନାଟକ ‘ବାଣୀପରାଜୟ’ର ଉପକାବ୍ୟ । ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସ୍ୱପ୍ନଦର୍ଶନ, ସ୍ୱପ୍ନମିଳନ, ସତ୍ତକପ୍ରଦାନ, ଦାସୀ କର୍ତ୍ତୃକ, ଗୁପ୍ତକାର୍ଯ୍ୟସାଧନ, ପତ୍ରପ୍ରଦାନ, ଛଦ୍ମମିଳନ ପ୍ରଭୃତି; ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର କାବ୍ୟପରମ୍ପରା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ । ପ୍ରାୟ ଉଠି ଯୁଗର କବି ଶିଶୁଷଙ୍କର ‘ଉଷାଭିଳାଷ’ ମଧ୍ୟ ‘ବାଣୀପରାଜୟ’ର କଥାବସ୍ତୁକୁ ନେଇ ରଚିତ ।

x x x x ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ହରପାର୍ବତୀଙ୍କର ସ୍ଥାନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସେମାନେ ସାଧାରଣ ମଣିଷଙ୍କ ସୁଖ-ଦୁଃଖରେ ଅଂଶୀଦାର । ତେଣୁ ଅନିରୁଦ୍ଧ ଓ ଉଷାର ପ୍ରଣୟ ପଥରେ ସେମାନେ ସହାୟକ ହୋଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବାଣୀପୁର, ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରିଛି ଏବଂ ବଳି ଦେବାକୁ ଛିର କରିଛି । ପରିଶେଷରେ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ବଳି ଦେବାପାଇଁ ନେବାସମୟରେ କୃଷକ ଚକ୍ର ତା’ର ବାହୁଛେଦ କରିଛି । ବାଣୀପୁର ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କ୍ଷମା ମାଗିଛି । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ ଗଡ଼ର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ବଳିପ୍ରଦାନ କରିବା; ଆମ ସମାଜର ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା । x x x x ଅନିରୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଉଷା; ପରସ୍ପରର ବିରହରେ ନିଜ ନିଜ ମନକଥା ସଖୀ-ସଖାଙ୍କ ଆଗରେ ଯେଉଁଭଳି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି; ସେଥିରୁ କିଶୋର-କିଶୋରୀଙ୍କର ଚିରନ୍ତନ ପ୍ରେମ ଓ ବିରହର ଛାୟା ସ୍ପଷ୍ଟ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

ଅନିରୁଦ୍ଧ : “କି ବୁଝି କିରିବି ବନ୍ଧୁ କେଣିକି ମୁଁ ଯିବି
କେମନ୍ତେ ସେ ସୁକୁମାରୀ ପ୍ରିୟାକୁ ଲଭିବି ।
ମୋତେ କହ ସଖୀ
ତାର ବିନେ ନାହିଁ ମୋର ରକ୍ଷା ।”

x x x
ଉଷା : “କେତେ ନବଘନେ ତାହିଁ ବସିଥିବି;
କାହିଁକି ମୋ ବନ୍ଧୁ ନଇଲେ ଗୋ ।

x x x
ଛନ୍ଦ ଛନ୍ଦ ସଦା ହୁଏ ଅପଘନ
ଦୁଃଖ ଅନଳେ ମତେ ଦହିଲେ ଗୋ ।” (୧)

ଅଭିଅଳ କନ୍ୟା; ଉଷାକୁ ବନ୍ଦିନୀ କରିବାପାଇଁ ବାଣୀପୁରର ଆଦେଶ । କିନ୍ତୁ ବାଣୀପୁରର ପତ୍ନୀ; ମନୋରମାଙ୍କ ମାତୃତ୍ୱ ଏ ଆଦେଶରେ ବିଳମ୍ବି ଉଠିଛି । ସେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଏଥିପାଇଁ ବାରଣ କରିଛନ୍ତି । ମନୋରମାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ମାଧ୍ୟମରେ ଚିରନ୍ତନ ନାରୀଜାତିର ମାତୃତ୍ୱ ଓ ମମତାବୋଧ କିଭଳି ପ୍ରକଟିତ; ତାହାକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ମନୋରମା : “ନାଥ ହେ ଦିଅ କ୍ଷମା ଏଥର
ଦୁହିତା ମୋହରି ଅତି ସୁକୁମାରୀ
ତା’ ପ୍ରତି ନ ହୁଅ ଏତେ ନିଷ୍ଠୁର ।
x x x x
ଦଣ୍ଡିବାର ଶକ୍ତିଥାଏ ଯାର ତାର
କ୍ଷମା ଦେବାଟି ଉଚିତ ବେଢ଼ାର ।” (୧)

ଏଭଳି ଭାବନା; ରାବଣ ପଢ଼ା ମହୋଦରୀ ଏବଂ ବାଳୀପଢ଼ା ତାରା; ମହିଷାର ପଢ଼ା ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀଙ୍କ ଠାରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଯେଉଁମାନେ ନିଜ ପତିଙ୍କର ତୁଟି ସଂପର୍କରେ ସଚେତନ; ସେମାନଙ୍କର ଉପଦେଶ ହୁଏତ ତାଙ୍କର ପତିମାନେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏ ଧରଣର ସଂଗୀତ ଓ ସଂଳାପ ଦର୍ଶକର ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ଆହୋଳିତ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୁଏ ଏବଂ ନିଜ ଅଜ୍ଞାଣତାରେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟାୟ ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାର ଶକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି ।

x x x x ଗଙ୍ଗାପୁତ୍ର ଭୀଷ୍ମଙ୍କର ଅଟଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଉପରେ ଆଧାରିତ ନାଟକ ‘ଭୀଷ୍ମପ୍ରତିଜ୍ଞା’ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୫.୪.୮୮ ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆମ ସମାଜରେ ଲୋକକଥାର ପ୍ରଚାର ବହୁ ପୁରାତନ କାଳରୁ । କାରଣ; ଏହାରି ମାଧ୍ୟମରେ ସେମାନେ ମନ କଥାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି ।

“ଗଙ୍ଗା ବୋଇଲେ ଥିବି - ଗଙ୍ଗା ବୋଇଲେ ଯିବି ।” - ଏହି ଲୋକକଥାଟିର ଉତ୍ତର; ମହାଭାରତରୁ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ଗ୍ରାମୀଣ ଜନତାର ମୁଖେ ମୁଖେ ଏହା ପ୍ରଚଳିତ । ସ୍ବାମୀ - ସ୍ବାଳ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ଉପୁଜିଛି । ସ୍ବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ନ ହେଲାରୁ ସେ ବାପଘର ଯିବାକୁ ଧମକ ଦେଉଛି । କିଛି ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି ଯାଉଥିବା ଲୋକଟି ପାଟିରୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାହାରି ପଡ଼ୁଛି; “ବାବା-ଗଙ୍ଗା ବୋଇଲେ ଥିବି - ଗଙ୍ଗାବୋଇଲେ ଯିବି ।” (୨)

ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ଆମ ସମାଜରେ ଲୋକକଥାର କିଭଳି ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ଘଟିଛି; ତାହାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ ମିଳିଥାଏ ।

ପୁରୁରାଜ ଶାନ୍ତନୁ; ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଗୃପରେ ମୁଗ୍ଧହୋଇ ତାକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେ । ଗଙ୍ଗା ଏଥିରେ ରାଜି ହୋଇଥିଲେ ସତ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଏକ ସର୍ତ୍ତଥିଲା । ତାଙ୍କ ସର୍ତ୍ତରୁ ନାରୀ ସ୍ବାଧୀନତାର ଭାବନା ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ;

ଗଙ୍ଗା : “ବିବାହପରେ ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ବାଧୀନତା ରହିବ । ମୋର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ତୁମେ ବାଧା ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।” (୩)

(୧) ତତ୍ତ୍ୱେବ - (Page - 24).

(୨) ‘ଭୀଷ୍ମପ୍ରତିଜ୍ଞା’ - (SC. No- 2).

(୩) ତତ୍ତ୍ୱେବ - (SC. No- 5).

ବିନା ଦ୍ଵିଧାରେ ଶାନ୍ତନୁ; ଗଙ୍ଗାଙ୍କର ସର୍ଗମାନିନେବାକୁ ରାଜି ହୋଇଛନ୍ତି । ସର୍ଗରକ୍ଷାକରି ଶାନ୍ତନୁ ଆଖି ଆଗରେ ନିଜର ସାତୋଟି ପୁତ୍ର ସତ୍ତାଜନକୁ ବିସର୍ଜନ ଦେବାର ଦେଖି ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧ ରହିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅଷ୍ଟମପୁତ୍ରକୁ ଗଙ୍ଗା ବିସର୍ଜନ ପାଇଁ ନେବାବେଳେ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ପିତୃହୃଦୟ ଚିହ୍ନାର କରି ଉଠିଛି । ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ବାକ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ପିତୃହୃଦୟର ଯଥାର୍ଥ ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

ଶାନ୍ତନୁ : x x x x “ମୁଁ ନୀରବ ରହି ହୁଏତ ଜଣେ ଅନୁରକ୍ତ ସ୍ବାମୀ; ଜଣେ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ପୁରୁଷର ପରିଚୟ ଦେଇଛି କିନ୍ତୁ ଜଣେ ପିତାର ମୂଳପ୍ରାଣ ଆଜି ମୁଣ୍ଡର ହୋଇଉଠିଛି ଏବଂ ଚିହ୍ନାରକରି ମତେ ଚେତାଇ ଦଉଛି - ମୁଁ ଦୋଷୀ, ମୁଁ ପାପୀ, ମୁଁ ନିଷ୍ଠର-ହତ୍ୟାକାରୀ ।” (୧)

ଶାତନ; ପୁତ୍ରକୁ ଯେଗିପାଇଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ଗଞ୍ଜାକୁ ନୁହେଁ । x x x x ବର୍ଷପରେ ବର୍ଷ ୨୦ ବର୍ଷ ବିତିଯାଇଛି । ଦିନେ ଶାତନୁ ଦେଖନ୍ତୁମଣରେ ବାହାରିଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ଧୀରର କନ୍ୟା ସତ୍ୟବତୀର ଆକର୍ଷଣ; ତାଙ୍କୁ ପାଗଳ କରିଛି । ସେ ସତ୍ୟବତୀକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଧୀରର ରାଜର ନିଷ୍ଠୁର ସର୍ଗପାଖରେ ସେ ହାରିଯାଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଗଞ୍ଜାପୁତ୍ର ଦେବବ୍ରତ; ପିତାର ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂରଣ କରିଛନ୍ତି । ନିଜର ସୁଖକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ । ନିଜର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ଆଦର୍ଶପତ୍ନର ଏବଂ ପିତାପୁତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ହିଁ ପାଳନ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତେଣୁ;

ଦେବବ୍ରତ : “ପିତାର ଦୟା ଯଦି ପତ୍ର ବଞ୍ଚାଇ ନ ପାରେ-ତାହାଲେ ପତ୍ର;

ଏକ ଶବ୍ଦ ଏ ସମାଜରୁ ଉଠିଯିବା ଉଚିତ୍ x x x x x ମୁଁ ଏକ ପୁଣ୍ୟତୋୟା ସୁରଧୁନି ଜାହାଁ କୂଳରେ ଠିଆହୋଇ ଜାହାଁବାର ଜଳସ୍ପର୍ଶକରି ପୁଣିଥରେ ଶପଥ କରୁଛି ଯେ; ମୁଁ ଆଜାବନ ବହୁଚାରୀ ରହିବି । ଏ ମୋର ଭାଷ୍ପ ପତିଷ୍ଠା ।” (୨)

x x x x

ପିତାଙ୍କ ପାଇଁ ଦେବକୃତର ଏ ତ୍ୟାଗ ଏବଂ ଭୀଷଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଇଁ ଚିରଦିନ ସେ ଭୀଷ୍ମାନାମରେ ହିଁ ପରିଚିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କରି ଅଟଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞାକୁ ନେଇ ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଭୀଷ୍ମପ୍ରତିଜ୍ଞା’ ନାଟକ ରଚିତ ହୋଇଛି । ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ଚରିତ୍ର ସଂପର୍କରେ ଦର୍ଶାଇବାକୁ ଯାଇ ସ୍ବାମୀ ନିଃଶ୍ରେୟାନନ୍ଦ କହିଛନ୍ତି; "Bhisma is tradition, the time bound element in human life and society." ।^(୩)

(୧) 'ଭୀଷ୍ମ ପ୍ରତିଜ୍ଞା' - (SC. No- 13).

(9) ଚଢ଼େଇ - (SC. No- 22-24).

(१) "The cultural Heritage of India (vol - 2)- Topic the Maha Bharat & its Character' By Swami Nihseyasonanda : P - 69.

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଥିଲେ ଆଜନ୍ମ ଅନ୍ଧ । ତେଣୁ ଗାନ୍ଧାରୀ ବିବାହ ପରେ କିଛି ନ ଦେଖିବାପାଇଁ ନିଜ ଆଖିରେ ନିଜେ ପଟି ବାନ୍ଧିଦେଇଥିଲେ । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ବିଜୟୀ ପାଣ୍ଡୁପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବାପାଇଁ ସେଦିନ ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କର ମାତୃହୃଦୟ ବିଲପି ଉଠିଛି । ତେଣୁ ସେ ନିଜ ଆଖିରୁ ପଟିଖୋଲି ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଆଖିରୁ ପଟି ଖୋଲିବା ମାତ୍ରେ ନିଜର ଶତପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିଥିବା ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟ; ଉଦ୍‌ବୋଧଯୋଗୁଁ । ସତ୍ୟ, ଧର୍ମ ଓ ନ୍ୟାୟର ଆବରଣ ତଳେ ସର୍ବଦା ବାଟଚାଲୁଥିବା । ଶତପୁତ୍ରର ଜନନୀ ଗାନ୍ଧାରୀ ହେଲେ ପୁତ୍ରହତ୍ୟା; ଏହା ହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ବିଷୟବସ୍ତୁ । ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କ ବାକ୍ୟମାଧ୍ୟମରେ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ; ଚିରନ୍ତନ ମାତୃହୃଦୟର ବ୍ୟାକୁଳତା ପ୍ରକଟିତ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

“ଖୋଲିଦେବି ଏ ପୁତୁଳି । ଆଉ ମୁଁ ଅନ୍ଧଣୀ ହୋଇ ରହିପାରିବି ନାହିଁ । ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ମୁଁ ଆଜି ଦେଖିବି ଧର୍ମରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ସୌମ୍ୟ-ସରଳ-ମୂର୍ତ୍ତି । ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅର୍ଜୁନର ଶ୍ୟାମଅଙ୍ଗର ଆଭା ଆଉ ପବନସୁତ ଭୀମର ଲୌହ କଠିଣ ମୂର୍ତ୍ତି ।” (୧)

x x x x x ଆମ ସମାଜରେ ‘ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ’ର ଆବେଦନ ଚିରନ୍ତନ । ଲୀଳାମୟ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନେଇ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ କାବ୍ୟ, ନାଟକାଦି ରଚିତ । ଲୀଳାମୟ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜନ୍ମକାଳୀନ ଚିତ୍ର ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ଶୁଣହୋ ଗୋବିନ୍ଦର ଜନ୍ମ । ଯେଣେ ଛାଡ଼ିବ ମତିଭ୍ରମ ।

x x x x x

ଭାଦ୍ରମ ମାସ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ । ସକଳ ଗ୍ରହେ ଛନ୍ତି ଉଜ,

ଏହି ସମୟେ ସୁରରାଏ, ଆକାଶେ ଉତ୍ସବ କରାଏ ।

ଦୁହଳି ବାଦ୍ୟନାଦ ଡୁରା । ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ଅପ୍ସରା ।

x x x x x

ପାଡ଼ଇ ଦେବକୀ ଉଦର । ସ୍ତ୍ରୀମାନି କହଇ ଉରର ।

x x x x x

ଆକାଶେ ଉଦେ ନିଶାକର । ଗୋବିନ୍ଦ ଉଦରୁ ବାହାର ।” (୨)

x x x x x

ଏହି ନିତ୍ୟନୂତନ କଥାବସ୍ତୁକୁ ନେଇ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ରଚିଛନ୍ତି ‘ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ’ର କାହାଣୀ ଭାଗ । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଏହାର ଆବେଦନ କ୍ଷୁଦ୍ରହୋଇନାହିଁ । ଟେଲିଭିଜନ୍‌ର ଲୋକପ୍ରିୟତା ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ ଦିନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟସମୟରେ ପରିବାରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଦସ୍ୟ ରେଡ଼ିଓରୁ ‘ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ’ ନାଟକ ଶୁଣିବାପାଇଁ କାନଢ଼େଇ ବସିରହନ୍ତି । ଏହା ହିଁ ‘ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ’ ନାଟକର ସାର୍ଥକତା । x x x x x

(୧) ‘ଗାନ୍ଧାରୀ’ - (SC. No- 10).

(୨) ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତ - ଦଶମସ୍କନ୍ଧ (୪ର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ) - ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଗରାବତ୍ । P - 20-21.

x କଂସ; ନାରଦଙ୍କଠାରୁ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଛି ଯେ; ତା'ର ମୃତ୍ୟୁ ଆସନ୍ନ । ଏକଥା ଜାଣିବାପରେ କଂସ ଉଗ୍ରରୂପ ଧାରଣ କରିଛି । ପିତାଙ୍କୁ ହତାଇ ନିଜେ ରାଜା ହୋଇଛି । ଭଉଣୀ-ଭିଣୋଇ; ବସୁଦେବ ଓ ଦେବକୀଙ୍କୁ ନେଇ ବନ୍ଦୀପରେ କଠୋର ଶୃଙ୍ଗଳା ମଧ୍ୟରେ ରଖିଛି । ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଛଅଗୋଟି ଶିଶୁପୁତ୍ରଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରିବା ପରେ ୭ମ ସନ୍ତାନ; ତା' ହାତରୁ ଖସି ପଳାଇଛି । ଅଷ୍ଟମ ଗର୍ଭରୁ ପ୍ରଭୁ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଚିତ୍ରସେନ ଗନ୍ଧର୍ବ ତାମ୍ରପାତ୍ର ନେଇ ବସୁଦେବଙ୍କ ବନ୍ଦୀପରେ ଥୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଶିଶୁପୁତ୍ରଙ୍କୁ ନେଇ ନନ୍ଦରାଜାଙ୍କ ଘରେ ଥୋଇଦେଇ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମିତ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ନେଇ ଆସିବା ପାଇଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଛନ୍ତି । ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ; ବସୁଦେବ ଶିଶୁପୁତ୍ର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗୋପପୁରରେ ସୁରୁଖୁରୁରେ ପହଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ‘ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ’ ନାଟକର କାହାଣୀଭାଗ । କିନ୍ତୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ଭାଷାରେ ଏହା ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠିଛି । x x x ନିଜର ଛଅଗୋଟି ଶିଶୁପୁତ୍ରଙ୍କୁ ହରାଇ ଦେବକୀଙ୍କ ମାତୃହୃଦୟ ବିକପି ଉଠିଛି ଦେବକୀଙ୍କ ବାକ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଚିରନ୍ତନ ମାତୃ ଜାତିର ଅସହାୟତା ବୋଧ ପ୍ରକଟିତ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

ଦେବକୀ : “ସତ୍ୟକରି ଯେବେ ସକଳ ହାରିଲି
ଧରି ଭଗବାନ ତୁମରି ନାମ ।
ମାଆପଣ ଯେବେ ସଂସାରୁ ବୁଢ଼ିଲା
କାହିଁଥିବ ତୁମ ଗୋଲୋକ ଧାମ ।” (୧)

x x x

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ କୃଷ୍ଣଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତକୁ ଏଠାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ବିଷ୍ଣୁ : “ଘେନ ପ୍ରଣିପାତ ଦେବୀଗୋ;
ତୁମେ ଦୁଃଖିନୀ ଅତି
ଗୋ ଦୁଃଖିନୀ ଅତି
ଦୁଃଖ ନିଶି ଯୁଷ୍ଟ ଏଥର ତୁଅ ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ।
ସହି ନ ପାରିଲି ମାତାଗୋ; ଆଉ ତୁମ୍ଭ କଷଣ ଗୋ ତୁମ୍ଭ କଷଣ ।

x x x x

ମାନବରୂପରେ ମରତେ ହେବି ତୁମଠୁ ଜାତ ।” (୨) ଏକଥା ପ୍ରଭୁ ଦେବକୀଙ୍କୁ ସ୍ବପ୍ନରେ କହିଛନ୍ତି ।

‘ଗଣନାଥ’ ସର୍ବ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରେ ପୂଜିତ । ବିପ୍ଳରାଜ ଗଣେଶଙ୍କର ଜନ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ ଉପରେ ଆଧାରିତ ହୋଇଛି ନାଟକ, “ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଗଣେଶ” । ପାର୍ବତୀଙ୍କ ସାମାନ୍ୟକଥାରେ

(୧) ‘ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ’ - P - 36.

(୨) ତତ୍ତ୍ୱେବ - P - (41 - 42)

ରାଗିଯାଇ ଶିବ ତାଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି । ଶିବ ପରିତ୍ୟକ୍ତା ପାର୍ବତୀ; କୈଳାସ କନ୍ଦରୁ ଚାଲିଆସି ନାରଦଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ କଠୋର ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଦିନେ ନଦୀକୂଳରେ ଅଜ୍ଞାତରେ ନିଜ ଅଙ୍ଗଛଡ଼ା ମଲ୍ଲଖରେ ପିତୁଳାଟିଏ ଗଡ଼ୁ ଗଡ଼ୁ ତାହାକୁ ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେବାପାଇଁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କଦ୍ୱାରା ପିତୁଳାଟି ଶିଶୁପୁତ୍ରରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ବିଷ୍ଣୁ ତାର ନାମ ରଖିଛନ୍ତି ଗଣନାୟକ । ପାର୍ବତୀ ମହାଖୁସିରେ ପୁତ୍ରକୁ ସମସ୍ତକଥା କହି ଗୁମ୍ଫାଦ୍ୱାର ଜରିରହିବାକୁ କହିଛନ୍ତି । ଯେପରି ତାଙ୍କର ତପରଙ୍ଗ ନ ହୁଏ । ଅନେକ ଦିନପରେ ଶିବ, ପାର୍ବତୀଙ୍କର ସନ୍ଧାନପାଇଁ ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମାତାଙ୍କ ଆଦେଶଯୋଗୁ; ଗଣପତି ଶିବଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିନାହାନ୍ତି । ଫଳରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଭୀଷଣ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି । ପ୍ରଥମେ ଶିବ ହାରିଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଯୁଦ୍ଧଜୟ କରି ଗୁମ୍ଫାମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛନ୍ତି । ପତିଙ୍କ ଆଗମନରେ ଖୁସି ହୋଇଥିବା ପାର୍ବତୀ; ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପୁତ୍ରର ମୃତ୍ୟୁସମ୍ବାଦ ପାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ; ପୁତ୍ରର ଜୀବନ୍ୟାସ ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି । ଶିବ, ଗଣନାଥଙ୍କୁ ହସ୍ତାଶିର ଯୋଡ଼ି; ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେଇଛନ୍ତି । ଗଣପତିଙ୍କ ଜୀବନ୍ୟାସରେ ସମସ୍ତ ଦେବଦେବୀ ଆନନ୍ଦିତ । ଏହା ହିଁ ହେଲା; ‘ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଗଣେଶ’ର କଥାବସ୍ତୁ । ଏହି କଥାବସ୍ତୁକୁ ଆଖିଆଗରେ ରଖି ନିତ୍ୟନୂତନ ଢଙ୍ଗରେ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି; ‘ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଗଣେଶ’ । ଏ କାହାଣୀ ସବୁରି ଘରେ ଘରେ ପରିଚିତ । ତଥାପି ଗଣେଶ ପୂଜାଦିନ ରେଡ଼ିଓରୁ ନାଟକଟିକୁ ଶୁଣିବାପାଇଁ ପରିବାରରେ ସମସ୍ତେ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି । x x x x x ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଉକ୍ତି ମାଧ୍ୟମରେ ଚିରନ୍ତନ ନାରୀ ଜାତିର ଅଭିମାନ ଏବଂ ମାତୃହୃଦୟର ପରିଚୟ ସ୍ପଷ୍ଟ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

ପାର୍ବତୀ : “ଦ୍ଵେହ କଥା କୁହ ଯେ ସାଙ୍ଗ
ମନ ମଧ୍ୟେ ଚିକିଏ ନାହିଁ ।
ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ମତେ କରିଥାଅ ହତ
ସେ କଥା ଚିକିଏ ହୃଦୟେ ଭାବ ।” (୧)

ସେହିପରି ଗଣନାଥଙ୍କ ଉକ୍ତି ମାଧ୍ୟମରେ; ଆଦର୍ଶ ପୁତ୍ରର ଦାୟିତ୍ୱ ତଥା କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣତା ସ୍ପଷ୍ଟ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

ଗଣେଶ : ‘ଜାଣେନା ମୁଁ କିଏ ଶିବ, କେଉଁଠି ତା’ଘର
ମାତାଙ୍କ ଆଦେଶେ ମୁଁହିଁ ଜଗିଅଛି ଦ୍ୱାର
ମାତା ଧ୍ୟାନ ମଗ୍ନ ହେ;
ଘଟାଇ ନ ଦେବି ତହିଁ ବିଘ୍ନ ହେ ।” (୨)

(୧) ‘ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଗଣେଶ’ - P - 5.

(୨) ‘ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଗଣେଶ’ - P - 15-16.

‘ସତା’ ନାଟକର ସମସ୍ୟା ହେଉଛି; ସତାହର ସମସ୍ୟା । ପତିବ୍ରତା-ଅନୁସୂୟାଙ୍କର ସତାହ ଉପରେ ଆଧାରିତ ନାଟକ ‘ସତା’ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୭.୯.୬୦ ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ । ମହାସତା ଅନୁସୂୟାଙ୍କର ବାକ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ; ସମାଜର ଚିରନ୍ତନ ନାରୀଜାତିର ପତିବ୍ରତା ଓ ସତାହ ହିଁ ସ୍ପଷ୍ଟ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି ।

ଅନୁସୂୟା : “ମୁଁ ଯଦି କାୟ ମନବାକ୍ୟରେ ସତା ହୋଇଥାଏ ମୁଁ ଯଦି ମୋ ମନପ୍ରାଣ ଦେଇ ପତିବ୍ରତା ଧର୍ମ ପାଳନ କରିଥାଏ ତା’ହେଲେ ତା’ ହେଲେ ଆଜିର ଏ ରାତି ପାହିବ ନାହିଁ ।” (୧)

ଅନୁସୂୟାଙ୍କର ବାଣୀ; “ନ ପାହୁ ରାତି ନ ମରୁ ପତି - ଏକ ରାତି ହେଉ ସପତ ରାତି” ବାସ୍ତବିକ ତାଙ୍କର ସତାହର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇ ଥାଏ । x x x x ନାରୀ ସର୍ବଦା ସହାନୁଭୂତିଶୀଳା ଓ ସହଯୋଗୀ ମଧ୍ୟ । ଅନୁସୂୟା; ଯେତେବେଳେ ସ୍ବାମୀଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ନେଇ ବାରନାରୀ ଲକ୍ଷହାରୀଙ୍କ ଦ୍ବାରସ୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି; ସେତେବେଳେ ଲକ୍ଷହାରୀ, ବିଷୁଦ୍ଧାସକ୍ତ ଏକ ଶିକ୍ଷାଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରି ଗୋଟିଏ ରାତି ପାଇଁ ନିଜର ଅତିଥି ରୂପେ ସ୍ବାମୀଙ୍କର କରିଛନ୍ତି । ଲକ୍ଷହାରୀ; ଉପଦେଶ ମାଧ୍ୟମରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଛନ୍ତି; ସେଥିରୁ ଆମ ସମାଜର ନିରନ୍ତର ନାରୀଜାତିର ଉଦାହରଣ, ନ୍ୟାୟ ଏବଂ ସହଯୋଗିତା ସ୍ପଷ୍ଟ । ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଲକ୍ଷହାରୀ : “ମୁଁ ଆଉ ଅନୁସୂୟା । ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଦେଖନ୍ତୁ । ଧନ-ସମ୍ପତ୍ତି ସାଜି ପୋଷାକର ଆବରଣ ଭିତରେ ମୁଁ ହଉଛି ଠିକ୍ ଏଇ ସୁନାପାତ୍ରରେ ଥିବା ସୁବାସିତ ଜଳପରି ଯୋଉଥିରେ ଶୋଷ ମେଷେନା ବରଂ ବଢ଼େ । ଆଉ ଏ ସାଧା ବେହରଣ ପିନ୍ଧି ଏଠି ଠିଆ ହେଇଛି; ଏ ମାତିପାତ୍ରର ପବିତ୍ର ନଦୀଜଳ ପରି ଆପଣଙ୍କ ସତାପତିବ୍ରତା ସ୍ତ୍ରୀ ଅନୁସୂୟା । ଯାହାକୁ ପାଇ ଆପଣ ପାଇବେ ଅସୀମ ତୃପ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁବାସିତ ଜଳ ନ ପିଇ ଆପଣ ପିଇଲେ ନଦୀଜଳ । ଏଥର କୁହନ୍ତୁ କାହାର ଜୟ ହେଉଛି ଆପଣଙ୍କର ନା ଅନୁସୂୟାର ? ଆପଣଙ୍କର କିଏ କାମ୍ୟ ... ମୁଁ ନା ଅନୁସୂୟା ।” (୨)

ବଳାଙ୍ଗୀରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରଭୁ ନୃସିଂହନାଥଙ୍କ ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ନେଇ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ନାଟକ “ନୃସିଂହ ନାଥ” । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୪.୧୧.୬୩ । ପୁରାଣର କଥାବସ୍ତୁକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ନାଟ୍ୟକାର ଏହାର ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ମୂଷିକଦୈତ୍ୟର କବଳରୁ ଧରଣୀକୁ ପାପମୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀରାମ; ନୃସିଂହରୂପ ଧାରଣ କରି; ମୂଷିକର ବିଚ୍ଛୁର୍ଣ୍ଣରେ ଦିନ ଦିନ ଧରି ଜଗିବସିଛନ୍ତି । ଶେଷରେ ଶବର-ଶବରୁଣୀଙ୍କ ହାତରେ କିପରି ଉଦ୍ଧାର ପାଇଛନ୍ତି; ତାହା ହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

ଶବର-ଶବରୁଣୀଙ୍କ କଥାବାର୍ତ୍ତାରୁ ପ୍ରଭୁ ନୃସିଂହନାଥଙ୍କ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ବିଧି ଏବଂ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ସହିତ; ଆମ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ; ଦେବ-ଦେବୀଙ୍କର ପାରମ୍ପରିକ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ସଂପର୍କରେ ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

(୧) ‘ସତା’ - SC. No. - 24.

(୨) ସତା - SC. No. - 24.

“କେତେ ଯାତ୍ରୀ-କେତେ ଭକ୍ତ ନୃସିଂହନାଥ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଆସିବେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପାପ କ୍ଷୟ ହେବ । ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ ହେବ । ଠାକୁରଙ୍କ ସେବା, ପୂଜା, ଘଣ୍ଟ-ଘଣ୍ଟା, ବାଜା-ବାଜଣାରେ ଚାରିଦିନ ଉତ୍ସବ ଉଠିବ ।” (୩)

x x x x ପୁରାଣର କଥାବସ୍ତୁକୁ ଆଖିଆଗରେ ରଖି; ନାଟ୍ୟକାର ‘ତାରା’ ନାଟକର ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୩.୪.୬୦ ସଂ. ୬୮ ୪୫ ମିନିଟ୍ । ପ୍ରଭୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମିତ୍ରକୁ ସହାୟତା ଏବଂ ତାରାଙ୍କର ଅଧିକାର ସଂପର୍କରେ; ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ଜାନକୀଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦରେ ପ୍ରଭୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିୟମାଣ ହୋଇ ବନ ମଧ୍ୟରେ ବୁଲୁଥିଲାବେଳେ ସୁଗ୍ରୀବ; ରାମକୁ ଜାନକୀଙ୍କର ସନ୍ଧାନ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସୁଗ୍ରୀବ ହେଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପରମମିତ୍ର । ମିତ୍ରର ଦୁଃଖ ଲାଘବ କରି ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଓ ସିଂହାସନ ତାଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦେବାପାଇଁ; ରାମ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ । ସେହି ପ୍ରତିଜ୍ଞାନୁସାରେ ଯୁଦ୍ଧସମୟରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର; ତାରମାରି ବାଳାକୁ ନିହତ କରିଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ବାଳାପତ୍ନୀ ତାରାର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ସେ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାରାଙ୍କ ଉକ୍ତି ମାଧ୍ୟମରେ ନାରୀର ଅଧିକାର ଓ ସତାତ୍ତ୍ୱ ସ୍ପଷ୍ଟ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

ତାରା : “କ’ଣ ଲୋକ ଭେଦରେ - ରାଜ୍ୟଭେଦରେ-ପାତ୍ର ଭେଦରେ-ସ୍ୱାମୀ ନିକଟରେ ସ୍ଥାନ ସ୍ଥାନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ? x x x x ତମର ପ୍ରିୟତମା ପତ୍ନୀକୁ ପାଇବ ବୋଲି ମତେ ଏଦଣ୍ଡ ଦେଇ କାହିଁକି ? ଜଣେ ପତ୍ନୀର ଅଧିକାରରୁ କାହିଁକି ମତେ ବଞ୍ଚିତ କଲ ?

x x x x ମୁଁ ଯଦି ସତୀ ନାରୀ ହୋଇଥାଏ-ତା’ହେଲେ ସାତା ପାଇଁ ତମେ ବିନା ଦୋଷରେ ଏଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ଦେଇଛ ? - ସେ ସାତାକୁ ତମେ ଏ ଜନ୍ମରେ ପାଇପାରିବ ନାହିଁ ।” (୧)

x x x x x ‘ଶୈଳସୂତା’ ନାଟକର ସମସ୍ୟା ହେଉଛି; ଅହଂକାର ଓ ପ୍ରତିଶୋଧ ପ୍ରବଣତାର ସମସ୍ୟା । ଯେଉଁଠି ନିଜର କନ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଆହୂତି ହୋଇଯାଉଛି । ସତୀ ପାର୍ବତୀ ନିଜର ସ୍ୱାମୀ ମଙ୍ଗଳମୟ ଶିବଙ୍କର ଅପମାନ ବରଦାୟ ନକରିପାରି ଆତ୍ମାହୁତି ଦେଇଛନ୍ତି । x x x x ମହାରାଜା, ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତିର ମହାଯଜ୍ଞରେ ଅପମାନିତା ସତୀ ପାର୍ବତୀଙ୍କର ଆତ୍ମାହୁତିକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଶୈଳସୂତା’ ନାଟକ ଗଢ଼ି ଉଠିଛି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି ୨୭.୭.୬୮ ସଂ. ୬୮ ୩୦ ମିନିଟ୍ । ଭୃଗୁ ଯଜ୍ଞରେ ଅପମାନିତ ହୋଇ ମହାରାଜା ଦକ୍ଷ; ଶିବବିହାନ ଯଜ୍ଞ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଯାଇଛି ସତ ମାତ୍ର ଶିବଙ୍କୁ ନୁହେଁ । ଶିବ ଯଜ୍ଞକୁ ଯାଇନାହାନ୍ତି ସତ ହେଲେ ବିନା ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ପାର୍ବତୀ ପିତ୍ରାଳୟକୁ ଯଜ୍ଞଦେଖିବାକୁ ଯାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଠାରେ ଦକ୍ଷଦ୍ୱାରା ଅପମାନିତ ହୋଇ ସ୍ୱେଚ୍ଛା ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଛନ୍ତି । ଏହାଶୁଣି ପ୍ରତିଶୋଧପରାୟଣ ହୋଇ ଜଟାଧାରୀ ରୁଦ୍ର; ନିଜ ଜଟାରୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ମହାକାଳୀ; ଯିଏକି ଦକ୍ଷର ଯଜ୍ଞ ନଷ୍ଟ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା’ର ଶିର ଘେଦ କରିଛି । କିନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତାବିନା ଯଜ୍ଞ ସମାପ୍ତି ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ଯଜ୍ଞର

(୩) ‘ନୃସିଂହନାଥ’ - SC. No. - 24.

(୧) ‘ତାରା’ - SC. No. - 24.

ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି ପାଇଁ ସମସ୍ତ ଦେବଗଣଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଶିବ; ଦକ୍ଷକୁ ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ । ଏହାକୁ ନିତ୍ୟନୂତନ ସଂଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ନାଟ୍ୟକାର ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । x x x x ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ମାଧ୍ୟମରେ ଆମ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ କନ୍ୟାର ବାପପରକୁ ଯିବା ପ୍ରସଙ୍ଗ କିଭଳି ସୂଚିତ ହୋଇଛି । ତାହାକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ନା-ନା - କନ୍ୟାମୁଁ..... ପିତା ଘରକୁ ଯିବି । ମା-ଅପମାନର ବିଚାର କିଏ କରିବ କାହିଁକି ? ମୋ ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନରେ କେହି ମତେ ଅପମାନ କରିବେ ନାହିଁ । ତା’ଛଡ଼ା ମୋ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ପିତା ତାଙ୍କର ସବୁଗାନ୍ଧ ଗୋଷ୍ଠ ଭୁଲିଯିବେ ।” (୧)

x x x x ‘ଉର୍ବଶୀ’ ନାଟକର ସମସ୍ୟା ହେଉଛି; ଉର୍ବଶୀର ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ଫଳରେ ଶାପଗ୍ରସ୍ତ ଏବଂ ପୁନଶ୍ଚ ଶାପମୁକ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି । ଉର୍ବଶୀ; ସ୍ୱର୍ଗର ଅପ୍ସରା ହେଲେ ହେଁ; ମର୍ତ୍ତ୍ୟପ୍ରତି ରହିଛି ତା’ର ଅହେତୁକ ମମତା । କାରଣ; ସ୍ୱର୍ଗରେ କୌଣସି ସ୍ୱାଧୀନତା ନାହିଁ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟପ୍ରତି ଅଧିକ ଆଗ୍ରହ; ଉର୍ବଶୀକୁ ବନ୍ଧ୍ୟଦେଶର ରାଜା ପୁରୁରବାଙ୍କ ନିକଟତର କରାଇଛି । ଫଳରେ ଅଭିଶାପ ପାଇ ଉର୍ବଶୀ; ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଫେରିଆସିଛି ଏବଂ ପୁରୁରବାଙ୍କ ସହିତ ଦାମ୍ପତ୍ୟଜୀବନ ବିତାଇଛି । ଧୀରେ ଧୀରେ ୧୨ ବର୍ଷ କଟିଯାଇଛି । ଉର୍ବଶୀର ସ୍ୱର୍ଗରେ ଭଗ୍ନହୃଦୟ ପୁରୁରବାର ସଂସାର ଜାଲ ଉଠିଛି । କିନ୍ତୁ ଉର୍ବଶୀ ତ ସବୁଦିନେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ରହିପାରିବେନି । ସେ ଅଭିଶାପ ପାଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସର୍ବ ଅଛି; ଯୋଉଦିନ ସେ ପୁତ୍ରମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବେ; ସେହିଦିନ ସେ ପୁଣି ସ୍ୱର୍ଗ ଫେରିଯିବେ । ସେହି ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛି । ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ମଧ୍ୟ; ଉର୍ବଶୀ; ସ୍ୱାମୀ-ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଏକାକୀ କରି ସ୍ୱର୍ଗ ଫେରିଯାଇଛନ୍ତି । ଏହା ହିଁ ‘ଉର୍ବଶୀ’ ନାଟକର ବିଷୟବସ୍ତୁ ।

ଉର୍ବଶୀଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତରେ ଲେଖାଅଛି

“ତତ୍ସନ୍ଧ୍ୟେ ଅଧୋମୁଖ ହୋଇ । ମିଳିଲା ନର ଲୋକେ ଯାଇ ।

x x x x

ଏମତେ ଭ୍ରମନ୍ତେ ତରୁଣୀ ପୁରୁରବାର ରୂପଶୁଣି ।

x x x x

ସେ ରାଜା ତାର ମୁଖ ଚାହିଁ । ତକ୍ଷଣେ କାମବନ୍ଧ ହୋଇ ।

ଗଢ଼ାର ବାନ୍ଧ୍ୟ ତାକୁ କହି । ରୋମ ହରଷେ ସର୍ବ ଦେହି ।

x x x x

ଉର୍ବଶୀ ବୋଲେ ହେ ରାଜନ । ଅନଙ୍ଗେ ପାଡ଼ିତ ମୋମନ

ତୁ ମୋର ସଙ୍ଗେ ସତ୍ୟକର । ନିଶ୍ଚେ ବଢ଼ିବି ତୋତେ ବର ।

x x x x

ଏମତ ତା'ର ମୁଖୁ ଶୁଣି । ସତ୍ୟ ଯେ କଲା ନୃପମଣି ।

x x x x
ରବିଶୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗକଲା । ଗାତିଦିବସ ନ ଜାଣିଲା ।” (୧)

x x x x

ଦୈବୀ ଉପାଖ୍ୟାନ ସଂଗୃହୀତ ପୌରାଣିକ ନାଟକ :

‘ଦୈବୀ ଉପାଖ୍ୟାନ’ ସଂଗୃହୀତ ନାଟକ ‘ହଂସଦୂତ’ରେ ନଳଦମୟତାଙ୍କର ବିବାହ-ସମସ୍ୟା ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୫.୮.୬୨ ସଂଥା ୬୮ ୪୫ ମିନିଟ୍ । ସମଗ୍ର ନାଟକରେ ନଳ-ଦମୟତାଙ୍କ ସ୍ବୟଂସ୍ବର ସଭା; ସ୍ଥାନ ପାଞ୍ଚଥିଲେ ହେଁ; ସେମାନଙ୍କ ମିଳନର ସଂଯୋଗ ସେତୁ ଭାବରେ ଅଭିଶପ୍ତ ଦେବଦୂତ - ‘ହଂସଦୂତ’ ହିଁ ମୁଖ୍ୟସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ଦମୟତାଙ୍କ ବିବାହ ପାଇଁ ସ୍ବୟମ୍ବର ସଭାର ଆୟୋଜନ କରାହୋଇଛି । ସ୍ବୟମ୍ବର ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ରାଜା-ମହାରାଜାଙ୍କ ସମେତ ଦେବଗଣ ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଦମୟତାଙ୍କ ପାଇଁ ଏ ସ୍ବୟମ୍ବର ସଭା ଏକ ନିମିତ୍ତ ମାତ୍ର । କାରଣ ସେ ନୈଷଧରାଜ-ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ; ରାଜାନଳକୁ ହିଁ ନିଜର ହୃଦୟଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଏକଥା ଜାଣିପାରି ଦେବତାମାନେ ଦୈବୀକୃତ କରିଛନ୍ତି । ଯାହାଫଳରେ କି ଦମୟତା; ସ୍ବୟମ୍ବର ସଭାରେ ଜଣେ ନୁହେଁ; ପାଞ୍ଚଜଣ ନଳକୁ ହିଁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଛନ୍ତି । ଏହିଭଳି ଏକ ବିବଦମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବାବେଳେ ‘ହଂସଦୂତ’ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି; ଦମୟତାଙ୍କ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିଛି । ଦମୟତା; ହଂସଦୂତର ସହାୟତାରେ ନିର୍ଦ୍ଦୟରେ ନଳକୁ ବିବାହ କରିଛନ୍ତି । ଦମୟତାଙ୍କ ପତିବ୍ରତାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଦେବତାମାନେ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ନିଜନିଜ ବରପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ନଳଙ୍କ ସମ୍ଭାବ ପ୍ରଥମେ ହଂସଦୂତ; ଦମୟତାଙ୍କୁ ଦେଇଛି ଏବଂ ଶେଷରେ ଉଭୟଙ୍କୁ ମିଳନ ମଧ୍ୟ କରିଛି । ଏହି ‘ହଂସଦୂତର’ ଉପାଖ୍ୟାନରୁ ଆମର ସାମାଜିକ ପରମ୍ପରାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଦୂତର-ପରମ୍ପରା ଏବଂ ମଧ୍ୟସ୍ଥିର ପରମ୍ପରା ସ୍ପଷ୍ଟ । “ମୁଁ ହଂସଦୂତ । ଦେବତାମାନେ କପଟକରି ସମସ୍ତେ ନଳରୂପ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି x x x ତୁମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିର୍ଭୟରେ ଯାଇ ନଳରାଜାଙ୍କୁ ବରଣମାଳା ଦିଅ ।” (୧)

ଦୂତ ପରମ୍ପରା ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ । ମହାଭାରତର ଏହି କାହାଣୀ; ଏହାର ଚିରନ୍ତନ କାରୁଣ୍ୟକୁ ନେଇ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଲୋକପ୍ରିୟ । ଅନେକ କାବ୍ୟନାଟକ; ଲୋକନାଟକ (ପାଲା, ଦାସକାଠିଆ) ପ୍ରଭୃତି ମାଧ୍ୟମରେ ଏହା ବହୁଳଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଓ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଛି ।

କାଳ୍ପନିକ ଓ ଲୋକକଥା ମୂଳକ ଗାତିନାଟ୍ୟ :

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ରଚିତ ‘ଅମର ବିଳାସ’ ନାଟକ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କାଳ୍ପନିକ ଏବଂ ଲୋକକଥା ସଦୃଶ । ରାଜାଙ୍କର ବୃଦ୍ଧ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ; ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାସ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଚାହଁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ତିନିପୁଅଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସାନପୁଅ ଅମରକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ମନେକରି ରାଜା; ତା’ ହାତରେ ରାଜ୍ୟଭାର

(୨) ‘ଶ୍ରୀମତ୍ ଭାଗବତ’ - ନବମ ସ୍କନ୍ଧ - ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ । (P - 72-73).

(୧) ‘ହଂସଦୂତ’ - (SC. No. - 29).

ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅମରର ବଡ଼ ଦୁଇଭାଇ ଏକଥା ସମ୍ଭବ କରି ନ ପାରି ଅମରକୁ ଫଳ ପାଇଁ ବଣକୁ ଡାକିନେଇ ହତ୍ୟା କରିଛନ୍ତି । ମନଦୁଃଖରେ ରାଜା ଅନ୍ୟ ଦୁଇପୁଅକୁ ପାଖକୁ ଡାକି ତାଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ପରୀକ୍ଷାରେ ଯିଏ ଜିତିବ ସେ ରାଜା ହେବ । ବାହାନ ଓ ଡୋଫାନ; ଉଭୟେ ନିଜନିଜ ଦାୟିତ୍ବରେ ଯାଇଛନ୍ତି । ଅମର ମୃତାବସ୍ଥାରେ ବଣରେ ପଡ଼ିଥିବା ସମୟରେ ରାଜକୁମାରୀ ବିଳାସ, ଅମରକୁ ଦେଖି ପଡ଼ିଗୁପେ ବରଣ କରିଛି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ରାଜ୍ୟ ତଥା ଘରୁ ବାହାର ହୋଇଛି । ତଥାପି ଅମରକୁ ଛାଡ଼ିପାରିନାହିଁ । ମୃତ ପତି ସହିତ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମହତ ଦେବାକୁ ଚାହୁଁଛି । ମାତା ଗଙ୍ଗା; ବିଳାସର ସତୀତ୍ବରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ; ଅମରକୁ ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେଇଛନ୍ତି । ଅମରଜୀବ ନ୍ୟାସ ପାଇ ବିଳାସଠାରୁ ସବୁ ଶୁଣିଛି । ଅମର ବଣକୁ ଫଳ ପାଇଁ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ବାହାନ ସେଠି ପହଞ୍ଚି ବିଳାସକୁ ଜବରଦସ୍ତି ଉଆସକୁ ନେଇଆସିଛି । ପତ୍ନୀ ବିରହରେ ଅମର ଯୋଗୀ ସାଜିଛି । ବିଳାସର ପିତାମଧ୍ୟ; ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟାର ବିରହରେ ଯୋଗୀ ସାଜିଛନ୍ତି । ଉଭୟ ବିଳାସ ଓ ରାଜା ଅମର ଯୋଗୀସାଜି ଗୀତ ଗାଇ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ବିଳାସ; ଦୁରାଚାରୀମାନଙ୍କ କବଳରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ଉଆସରେ ରାକ୍ଷସୀ ଆଚରଣ କରିଛି । ଦିନେ ଅମର ଓ ରାଜା ଗୀତଗାଇ ଉଆସ ଭିତରେ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ଅମର ଓ ରାଜା ବିଳାସକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଛନ୍ତି । ବିଳାସ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଛି । ଦୁହେଁ, ଦୁହେଁକୁ ପାଇଛନ୍ତି । ଅମର ଗୋଟି ଗୋଟି କଥା ପିତାକୁ ଜଣାଇଛି । ଏକଥାଶୁଣି ରାଜା ବାହାନକୁ ଶାନ୍ତି ଦେବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଅମରର ଅନୁରୋଧରେ ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାକୁ କ୍ଷମା ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହା ହିଁ ହେଉଛି; ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ । ‘ଅମର ବିଳାସ’ ହେଉଛି; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାବିକ୍ରମ ରଚନା । ତାହାକୁ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ତଥା ଗଣୋପଯୋଗୀ କରି ଶ୍ରୋତାମହଲରେ ଆଦୃତ କରିବା ପାଇଁ ନାଟ୍ୟକାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଅମରର ବାକ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ପତ୍ନୀ ବିରହଜନିତ ଶୋକ ସ୍ପଷ୍ଟ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ;

“ବନଜା-ନୟନା ବନେ ଲୁଚିଛୁ ତୁ କାହିଁରେ ?

x x x x

କହ କି କରିବି ! ତୋ’ ବିରହେ ଆତ୍ମଘାତା ହେବି ।” (୧)

x x x x

କାଳ୍ପନିକତା, ଦୈବୀପ୍ରଭାବ, ସତୀତ୍ବ, କାବ୍ୟିକ ନ୍ୟାୟ, ଛଦ୍ମବେଶରେ କାର୍ଯ୍ୟସାଧନ, ମିଳନାତ୍ମକ, କ୍ଷମାଗୁଣ ଇତ୍ୟାଦି ଗୁଣଦ୍ବାରା ଛୋଟରାୟଙ୍କ ‘ଅମର ବିଳାସ’ ନାଟକ ବେଶ୍ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଛି ।

କିମ୍ବଦନ୍ତୀମୂଳକ ଗୀତିକାବ୍ୟ :

ଉଡ଼ିହାସ ଯେବେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ଯାଇଛି; କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ସେତେବେଳେ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇଯାଉଛି । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମୂଳକ ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ନେଇ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ରଚିତ “ବୋଲେ ହୁଁଟି” ଶ୍ରୋତାର ଅତିପ୍ରିୟ ।

‘ବୋଲେ ଝୁଟି’ ନାଟକରେ ନାଟ୍ୟକାର ସାଧବଯୁଗର କଥା ହିଁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଦେଶର ସାଧବ ପୁଅମାନେ କୁଣ୍ଡଳୀ ବିରଣୀକୀ ବଣିକରୂପେ ସୁଖ୍ୟାତିର ଚରମସୀମା ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରିଥିଲେ । ସାଧବକନ୍ୟା ଓ ସାଧବବୋହୂମାନଙ୍କର ଖ୍ୟାତିର ଆଧାର ଥିଲା; ସେମାନଙ୍କର ଅତୁଳନୀୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସତୀତ୍ୱ ଏବଂ ଗୃହାଙ୍ଗନରେ ସୁଗୃହିଣୀର ଗରିମା ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର ସମସ୍ୟା ହେଉଛି; ସତୀତ୍ୱର ସମସ୍ୟା ।

x x x x x ସାଧବାଣୀ ‘ଲାଳାବତୀ’ ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦରୀ । ଦିନେ ନଶୀଦ ଭାଙ୍ଗି ଦୁହେଁ ନଦୀଘାଟରେ ସ୍ନାନ କରୁଥିବା ସମୟରେ; ଲାଳାବତୀର ମଥାରୁ ଏକ ଲଘୁ କେଶ ଖସି ପଡ଼ିଛି । ଲାଳାବତୀ ଏଥିରେ ସାମାନ୍ୟ ବିକ୍ରନ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ; ଗଉରୀ ତାହାକୁ ଫରୁଆରେ ପୂରାଇ ଭସାଇଦେବା ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଛି । ଫରୁଆଟି ଭାସିଭାସି ଯାଇ ତରୁଣୀ ରାଜାର ହାକୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିଛି । ରାଜା ଏହାର ରହସ୍ୟ ଜାଣିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଚତୁରୀ ନାପିତୁଣୀର ସହାୟତାରେ ରାଜା ଏହାର ରହସ୍ୟ ଜାଣିପାରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଘାଟରେ ଜଗିରହିଛନ୍ତି । ସାଧବ ବଣିକ ପାଇଁ ବିଦେଶ ଚାଲିଯିବାପରେ; ରାଜା ନାପିତୁଣୀକୁ ହାତକରି ଲାଳାବତୀର ଦର୍ଶନ ପାଇଛି । ଲାଳାବତୀର ସମସ୍ତ ଅନୁନୟ-ବିନୟକୁ ପଛରେ ପକାଇ ତାକୁ ଉଆସକୁ ନେଇଆସିଛି ଏବଂ ରାଣୀକରି ରଖିଛି । କାଳିର ସାଧବାଣୀ ହୋଇଛି ଆଜିର ରାଜରାଣୀ । ବରଷ ପୁରିଯାଇଛି । ସାଧବ ବିଦେଶରୁ ଫେରି ଲାଳାବତୀ କଥାଶୁଣି; ମନଦୁଃଖରେ ସମସ୍ତ ଧନ-ସମ୍ପତ୍ତି ତ୍ୟାଗ କରି ଯୋଗୀ ସାଜିଛି । ବହୁ ଦେଶ ବୁଲି ବୁଲି ଶେଷରେ ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚିଛି । ସେଠାରେ ଗୀତମାଧ୍ୟମରେ ଲାଳାକୁ ନିଜର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରି ଛୁରାଭୁଷି ହୋଇ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଛି । ଲାଳା ସାଧବକୁ ଚିହ୍ନିପାରି ତା’ର ଚିତାରେ ଝାସ ଦେଇଛି । ରାଜା ମଧ୍ୟ ଲାଳା ପଛେ ପଛେ ଝାସ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ନାଟକଟିର କଥାବସ୍ତୁ ।

x x x x x ନାପିତୁଣୀ ଚରିତ୍ରର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଆମ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ମଧ୍ୟସ୍ଥିର ପରମ୍ପରା ସ୍ପଷ୍ଟ । ରାଜା, ଲାଳାବତୀକୁ ଜଗି ଜଗି ହତାଶ ହେବାପରେ ନାପିତୁଣୀର ସହାୟତା ଲୋଡ଼ିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଗାନ୍ଧୀରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

(ରାଜା) “ଆଗୋ ନାପିତୁଣୀ ଚତୁରୀନାରୀ

କାହିଁ ଲାଳାବତୀ ମୋ ଗଳାମାଳି

x x x x

ଛଟକେ ଯାଇତୁ କପଟ ଆଚରି

ଆଣଲୋ ତାକୁ ମନାଇ ।” (୧)

x x x x

ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ନାପିତୁଣୀ ଚରିତ୍ରର ମଧ୍ୟରେ ‘ଲାବଣ୍ୟ ବତୀ’ର ମାଲ୍ୟାଣୀ ଚରିତ୍ର ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ଶିକ୍ଷାଦିନ ଗୀତିନାଟ୍ୟ :

ଇତିହାସର କିଛିଭୂମିକୁ ନେଇ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ; ଏକମାତ୍ର ଗୀତିନାଟ୍ୟ ‘ମାରାବାଣ’ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟିରେ ଇତିହାସ ସହିତ ସାମାନ୍ୟ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମଧ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇଛି । ‘ମାରାବାଣ’ ରେ ରାଜକୁମାରୀ ମାରାଙ୍କର ଅସୀମ ଗିରିଧର ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ପିଲାଦିନେ ମା’ଙ୍କର ସେଇ କଥାପତକ; “ତୋର ବର ଗିରିଧର ଗୋପାଳ” ମାରାଙ୍କ ଜୀବନରେ ସତ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଛି । ଦିନରାତି ସେଇ ଗୋପାଳଙ୍କର ସେବାପୂଜା । ଏଥିପାଇଁ ସେ ନିଜର ପତି, ରାଜ୍ୟ, ବଂଶ ସବୁକିଛିକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଦୁଃଖଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ପାର୍ବକରି ଶେଷରେ ତାଙ୍କରି ପଦତଳେ ଲାଗି ହୋଇଯାଇଛି ମାରାବାଣ । ଏହାହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ । ଏକଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା; କିନ୍ତୁ ନାଟ୍ୟକାର ନିଜର ରଚନା ମାଧ୍ୟମରେ ଏହାକୁ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ମାରାଙ୍କର ନିତ୍ୟନୂତନ ଭଜନ ଗୁଡ଼ିକ ଏଥିରେ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଛି । ହୁଏତ ଏହି ଭଜନ ଗୁଡ଼ିକର ଲୋକ ପ୍ରିୟତା ହିଁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କୁ ଏଭଳି ନାଟକ ଲେଖିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଛି । ମାରାବାଣଙ୍କ ଗିରିଧର ସେବା, ପୂଜା ଓ ଭଜନ ମାଧ୍ୟମରେ ଆମ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅସୀମ ଈଶ୍ଵର-ବିଶ୍ଵାସୀ ପରମ୍ପରା ଓ ଈଶ୍ଵର ଭକ୍ତି କିଭଳି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠିଛି; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ତାହାଙ୍କ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ମେରେ ଦୋ ଗିରିଧର ଗୋପାଳ

ଦୟାଳୁ ନ କୋଇ ।

ସଦରା ନ କୋଇ ସାଧୋ, ସକଳ ନୋକ ଜୋଇ ।” (୧)

X **X** **X** **X**

ନାହାର ଦେବା ନା ହାର ମେବା

ଗାବେ ମାରି ଦାସୀ-'' (୨)

X **X** **X** **X**

ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗୀତିନାଟ୍ୟ :

ଯଦି ଗୀତିନାଟ୍ୟ ପୌରାଣିକ (ବା) ଐତିହାସିକ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଉପରେ ଆଧାରିତ ନ ହୁଏ: ତେବେ ତାହା ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଏ ହାସ୍ୟରସ Laughat ନୁହେଁ ବରଂ laugh with. x x x x ନିଶ୍ଚୟତା ନ ମଥୁରାବାସ; ନିଜର ଏକମାତ୍ର ଗଣଜା ମକୁର ବିବାହ ପାଇଁ ତାଲିକା କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତକଥା ଛିଡ଼ିଛି । ମାତ୍ର କନ୍ୟାପକ୍ଷ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘର-ବର ଦେଖିବାକୁ ଆସିନାହାନ୍ତି ବୋଲି କଥା ସେତିକିରେ ଅଟକିଛି । କନ୍ୟାପିତା ଗୋପସନ୍ଦର ଦାସ, କାହାକୁ କିଛି ନ

(୧) 'ମାରି ବାରି' - P - 18.

(୨) ଡକ୍ଟର - P - 42.

କହି ଘର-ବର ଦେଖିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ‘ଦାମୁଡ଼ିଟିଏ କିଣିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ବୋଲି’ ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ସେହି ଅନୁସାରେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରାଯାଇଛି । ଅଥଚ ମନ୍ଦର ବାବୁ ଯିଏକି ପ୍ରକୃତରେ ଦାମୁଡ଼ି କିଣିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି; ସିଏ ସମୁଦିର ସମ୍ମାନ ପାଇଛନ୍ତି । ଶେଷରେ ତାଲିକା ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ଗୋପସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କର ଗୋପନ ପରିଚୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠିଛି । ଶେଷରେ ବିନାଯୌତୁକରେ-୧୨ ପୃଷ୍ଠାର ଲମ୍ବା ତାଲିକାମୁତାବେ ମକ୍କର ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ; ହସ-ଖୁସି ମଧ୍ୟରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ବାର ପୃଷ୍ଠାର ତାଲିକା ମାଧ୍ୟମରେ ଆମ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ବିବାହର ନୀତି ନିୟମ, ଶାଶ-ନଶ୍ଟାଦିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ପଷ୍ଟ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ରାଷ୍ଟ୍ରାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି;

ମଥୁରା : “ବରବେଶ କର ଏଇ ବରଧରା ଆସିଲା

ଧନାଧନ ଧନାଧନ ବୀରବାଦ୍ୟ ବାଜିଲା ।

X

ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ି ପଣି ହାତଗଣ୍ଠି ପିଟିଲା ।

X X X X

ବୋହୂର ସବାଚୀ ଆସି ଶାଶୁଘରେ ଲାଗିଲା ।

X X X X

ମାଳା : “ନଶାଦ ଘଟେଇ ଦିଅ ମାଳା ବାଟ ଜଗିଲା ।

ଆଲୋ ଆଲୋ ବୋହୂପାଦ ବଙ୍କା କିଆଁ ପଡ଼ିଲା ।” (୧୧)

ବ୍ୟାସକବି ପକାରମୋହନଙ୍କ ମହାନୁଗତ ‘ପେଟେଷ ମେଡ଼ିସିନ୍’ର ଅବଲମ୍ବନରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଶ୍ରୀମତୀ ସମାର୍ଜନୀ’ ଗୀତିନାଟ୍ୟଟି ରଚିତ । ଶ୍ରୀମତୀ ସମାର୍ଜନୀ ବସୁଦ୍ଧ ଗୀତି ପ୍ରଧାନ । ଯେଉଁ ସାମାନ୍ୟ ସଂଳାପ ସଂଯୋଜନା ଏଥିରେ କରାଯାଇଛି; ତାହା ମଧ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ଗୀତଛନ୍ଦରେ ରଚିତ । ଏକଥା ନାଟ୍ୟକାର ନିଜେ ‘ଶ୍ରୀମତୀ ସମାର୍ଜନୀ’ ନାଟକର ମଞ୍ଚବସ୍ତ୍ରରେ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । (୨)

ଚନ୍ଦ୍ରମଣିବାବୁ ତତ୍କାଳୀନ ଧନୀ ଜମିଦାର ବଂଶଜ ସୁଦର୍ଶନ ପୁରୁଷ । ସୁରା ଓ ଶାକାର ପରମଭକ୍ତ ହେତୁ ବହୁ ପରିମାଣର ଅର୍ଥ ଅପବ୍ୟୟ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ କିପରି ସେ ଭଲବାଟକୁ ଆସିବେ; ଏଥିପାଇଁ ପଦ୍ମା ସୁଲୋଚନା ଦେବୀ ତାଙ୍କୁ ଆକଟ କରିଛନ୍ତି । ସାରାଶୀଘ୍ର ତାଙ୍କର ଭାରିଭୟ” ମୁହଁ ଉପରେ କିଛି ନ କହି ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ମନେ ମନେ ସେ ନିଜକୁ ଧିକ୍କାର କରୁଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ବାବୁ ହୋଇ ଯେବେ କାବୁ କଲା ମତେ

ମୋ ଘରେ ମୋହୁରି ଭାରିଜା

(୧) 'ଘର-ବର ଦେଖା' - P - 32/33.

(୨) ଶ୍ରୀମତୀ ସମାର୍ଜନୀ - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ସ୍ମୃତି । (ଗୁରୁ ମନ୍ଦିର)

ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ତୁ ମରି ଯା' ।

ମରି ଏ ସଂସାରୁ ଚରିଯା, ଚରିଯା ଚରିଯା ।” (୩)

ସାଗାଣୀକ କଥାମାନି ଚନ୍ଦ୍ରମଣିବାବୁ ପାଦରେ କଦମ୍ବ ମାପି ମାପି ରାସ୍ତାରେ ଚଢ଼ଳ କରୁଛନ୍ତି ଓ ସେଇ ଅବସରରେ ସୁବିଧା ପାଇଲେ ସେଠୁ ଖସିଚାଲିଯିବାର ସୁଯୋଗ ଅପେକ୍ଷାରେ ଥାନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ବାଲ ଉତ୍ସମାନୁତାରା ଠାରୁ ଖବର ପାଇ ସେ ସେଠାକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଆଳ କାଢ଼ିଛନ୍ତି । ବାଲ ଉତ୍ସମାନୁତାରା ପାଖରୁ ରାତି ଅଧରେ ନିଶାରେ ଚଳିଚଳି ଫେରିବା ପରେ ବାବୁଙ୍କ ମନ ଖୁସିରେ କୁଣ୍ଢେମୋଟ । ତାଙ୍କ କଥା ମାଧ୍ୟମରେ ପୁରୁଷ ପଣିଆର ଝଲକ ଶୁଣି ।

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି
କାହିଁଗଲା ସାଗାଣୀ ତୋର ଗୁଣ୍ଡଣୀ ହାତୀ
ତାକୁ ତାକୁ ଜବାବ ଦେବି ମୁଁ ପୁଲାଇ ଛାତି ।

x x x x
ହେଇଯାଇ ହାତୀହାତି ପାହିଯାଉ ରାତି
ମୋ ସାଥୀ ଉତ୍ସମାନୁତାରା ।
ହଉ କଥା କଟାକଟି ମୁଣ୍ଡପଛେ ପଟାପଟି

ମୋ ସାଥୀ ଉତ୍ସମାନୁ ତାରା ।

ସେ ମୋ ପ୍ରୀତି ପାରାଭାଡ଼ି ପାରା

ଏକା ସେହି ମୋ ଦୁଃଖ ପାସୋରା ।” (୧)

ସାଗାଣୀ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ପେଟେଷ ମେଡ଼ିସିନ୍‌ର ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପେଟେଷ ମେଡ଼ିସିନ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଛାଣ୍ଡୁଣୀମୁଠା ପ୍ରହାର ଖାଇ; ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାବୁଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଗୁଣ ଆପେ ଆପେ ଲୋପ ପାଇଯାଇଛି ଏବଂ ସେ ଗର୍ବରେ ସମସ୍ତ ନାରୀ ଜାତିକୁ ଏହି ପେଟେଷମେଡ଼ିସିନ୍‌ର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ;

“ଆମ ଭଲେ ଖାଲି ସଂସାର ଚଳେ କି
ଯଦି ଆଉ କେହି ସ୍ବାମୀ
କପାଳ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଭୋଗନ୍ତି ଏ ରୋଗ
ହୁଅନ୍ତି ବିପଥ ଗାମୀ ।

ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ନିବେଦନ ମୋ’ ହେଉଘେନା ।

ତୁମପରି ହୋଇ ସମାର୍ଜନୀ ଗୋ ସୁଲୋଚନା

(୩) ଶ୍ରୀମତୀ ସମାର୍ଜନୀ - P - 3.

(୧) ‘ଶ୍ରୀମତୀ ସମାର୍ଜନୀ’ - P - 31 - 33.

ଚକ୍ରାନ୍ତ ପେଟେ ମେଡ଼ିସିନ୍ ସେ ବାରାଜନା

ତେବେ ସିନା ସବୁ ସ୍ଥାନୀ ହୋଇବେଟି ଖାଣ୍ଡି ସୁନା ।” (୨)

x x x ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଶ୍ରୀମତୀ ସମାଜନୀ’ ନାଟକଟିକୁ ମଧ୍ୟ; ନାଟ୍ୟକାର ଅନ୍ୟତ୍ର ‘ପେଟେ ମେଡ଼ିସିନ୍’ ନାଟକ ନାମରେ ରଚନା କରି ପ୍ରଚାର କରିଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷାମୂଳକ, ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ହାସ୍ୟରସ ହେଲା ‘ପେଟେ ମେଡ଼ିସିନ୍’ ଗଛର ପ୍ରଧାନ ସମ୍ବଳ । ଗୀତି ନାଟିକା ‘ଶ୍ରୀମତୀ ସମାଜନୀ’କୁ ଠିକ୍ ସେହିଭଳି ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗରସାତ୍ମକ କରିବାର ଯତ୍ନପରୋନାସ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ କରାଯାଇଛି ।

x x x ଏହିଭଳି ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାର ରଚନାକୁ ନେଇ; ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଗୀତିନାଟକ ଲୋକମୁଖରେ ଘରେ ଘରେ ଜନପ୍ରିୟତା ହାସଲ କରିପାରିଛି-ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ । ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଅନେକ ଗୀତିନାଟ୍ୟର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଲା; ଗଦ୍ୟର ଭାଷାକୁ କବିତାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା । ଯୋଗୁଥିବାରୁ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ରୋତାର ଅତି ନିଜର; ଅତି ପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଛି । Words: Worth କ’ ମତରେ; “ଗଦ୍ୟର ଭାଷାକୁ କବିତାରେ ସହଜରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲଳ କବିତାର ଭାଷାର ଅନେକ ଅଂଶ ଗଦ୍ୟର ଭାଷାଠାରୁ ଆଦୌ ଭିନ୍ନ ନୁହେଁ । ଗଦ୍ୟର ଭାଷା ଓ କବିତାର ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ଗୁଣଗତ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ ବା ହୋଇପାରେନା ।” (୧) ବାସ୍ତବିକ ଏହିଥାକୁ ଛୋଟରାୟ ନିଜର ଗୀତିନାଟକ ଗୁଡ଼ିକରେ ଅନେକାଂଶରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଥିବାରୁ ତାହା ବେଶ୍ ସଫଳ ହୋଇପାରିଛି ।

ଐତିହାସିକ ନାଟକ

ଐତିହାସିକ ନାଟକ; ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟାଦର୍ଶ ଓ ଜୀବନାଦର୍ଶର ଫଳଶ୍ରୁତି । ଜାତୀୟ ଚେତନାର ପରିମଣ୍ଡଳରେ ଏହାର ଉତ୍ତର ଓ ବିକାଶ । କ୍ରମୋପଲବ୍ଧ ଜାତୀୟ ଚେତନା ସହିତ ଇତିହାସବୋଧ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ କଢ଼ିତ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଜାତୀୟଚେତନାର କ୍ରମବିକାଶ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଐତିହାସିକ ନାଟକର ଅଧ୍ୟୟନ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । (୧)

x

x

x

x

ଐତିହାସିକ ନାଟକ ପ୍ରଥମେ ସାହିତ୍ୟ । ଦ୍ଵିତୀୟତଃ ଇତିହାସ । ଇତିହାସ ଅତୀତକାଳର ନରନାରୀଙ୍କ ଜୀବନର ବହୁମୁଖୀ ଘଟଣାର ବିବରଣୀଦେଇ ଯେଉଁଠାରେ ନୀରବ ହୋଇଯାଏ; ସେହିଠାରେ ହିଁ ନାଟକର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

x x x x x ଐତିହାସିକ ନାଟକ ହେଉଛି; ଇତିହାସ ଓ କଳାର ସମ୍ମିଳିତ ରୂପ । ଇତିହାସ ନାଟକର ବହିଃ ପ୍ରବାହକୁ ଓ କଳା ଅନ୍ତଃପ୍ରବାହକୁ ଗତିମାନ କରେ । ଇତିହାସ ଉପରେ ଆଧାରିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଥିରେ ଇତିହାସ ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ରହିଥାଏ । ପୁଣି ସାହିତ୍ୟିକ ରୂପ ହୋଇଥିବାରୁ

(୨) ‘ଡକ୍ଟ୍ରେକ’ - P - 42.

(୧) ‘କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ଵ’ : ଓଡ଼ିଆଭାଷା, କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଶୈଳୀ - ଅଧ୍ୟାପକ ଯତୀନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ମହାନ୍ତି । P. - 9

(୧) ‘ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ଇତିହାସର ପ୍ରତିଧ୍ଵନି’ - ପ୍ରସାବନା - ତଃ ନୀଳାଦ୍ରିଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ

ଏଥିରେ ଶାଶ୍ୱତ ଜୀବନ ସତ୍ୟ ସହିତ ବିଶିଷ୍ଟ ନାଟକୀୟ ସତ୍ୟର ସମନ୍ୱୟ ଘଟିଥାଏ । ଏହି ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ଦେବାଲାଗି ଐତିହାସିକ ନାଟକ ନିଜକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ । (୨)

x x x x x x x x x x x x

ଦେଶବାସୀଙ୍କ ମନରେ ଜାତୀୟ ଭାବର ଉନ୍ନେଷକାଳ ହିଁ; ଐତିହାସିକ ନାଟକର ଜନ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତ । ଜାତୀୟ ସଂକଟକାଳରେ ଅତୀତର ଗୌରବକୁ ସ୍ମରଣ କରି ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଚାଲିତ କରିବାର ପ୍ରେରଣାରୁ ହିଁ ଐତିହାସିକ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି । x x x ଐତିହାସିକ ନାଟକର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ; ଅତୀତଯୁଗର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ଧାନ । ସାମାଜିକ ନାଟକରେ ଚରିତ୍ରର ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ, କିନ୍ତୁ ଐତିହାସିକ ନାଟକରେ ଚରିତ୍ରର ବିଶେଷ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯିବା ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ତଥାପି ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ଏହାକୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାମାଜିକ ନାଟକର ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି ଅପେକ୍ଷା ଐତିହାସିକ ନାଟକର ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି ଜଟିଳତାରେ । (୧)

x x x x x

x x x ଇତିହାସରୁ କଥାବସ୍ତୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବାଲାଗି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ନାଟ୍ୟକାରମାନଙ୍କର ଭାରତ ଇତିହାସ ଉପରେ ଯେତେବେଳେ ଦୃଷ୍ଟି ନିବନ୍ଧ; ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ସେତେବେଳେ ନିଜ ପ୍ରଦେଶର ଗୌରବମୟ ଐତିହାସିକ କାହାଣୀ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ସମ୍ରାଟ ଖାରବେଳଙ୍କ ଠାରୁ ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ମୃତକାଳର ଇତିହାସ, ଐତିହାସିକ ନାଟକ ଲାଗି ଉପାଦାନ ଯୋଗାଇବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ । ଏହି ଦୀର୍ଘକାଳ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସରେ ବହୁ ଉତ୍ଥାନ ପତନ ଘଟି ଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ରାଟମାନେ ଦିଗ୍‌ବିଜୟକରି ଓଡ଼ିଶାର ସୀମାରେଖାକୁ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ କରାଇଦେଇଥିଲେ । ଉତ୍କଳୀୟ ନରପତିମାନଙ୍କର ବହୁ ସଂଘର୍ଷମୟ କର୍ମଜୀବନ ଐତିହାସିକ ନାଟକରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ଜାତୀୟ ଅନୁପ୍ରେରଣାରେ ଯେ ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିବ; ଏ ସଂପର୍କରେ ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବହେତୁ ।

x x x ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନତା ରବି ଅସ୍ତମିତ ହୋଇଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ ଗଭୀର ଅନ୍ଧାରାନ୍ଧାର ହୋଇପଡ଼ିଛି । ପୁନର୍ବାର ସୁସ୍ଥ ଓଡ଼ିଶାର ନିଦ୍ରାରଙ୍ଗ ଘଟିଛି; ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ବନ୍ଦୀ ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ହୋଇଥିବା ୧୮୧୭ ମସିହାର ପାଇକବିଦ୍ରୋହରେ । ଏହି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଜାଗରଣର ଅଗ୍ନି ଶୁଲିଙ୍ଗ ୧୮୫୭ ସିପାହି ବିଦ୍ରୋହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛି । ୧୮୫୭ରେ ପୁଣି ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ

(୨) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ଇତିହାସର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି - ଡଃ ନୀଳାଦ୍ରି ଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ - ପ୍ରସ୍ତାବନା

(୧) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ଇତିହାସର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି - ଡଃ ନୀଳାଦ୍ରିଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ - P - 3-5.

ବିଦ୍ରୋହର ବହିଁ ଜଳିଉଠିଛି । ଏହାପରେ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର ଆଉ କୌଣସି ଗାଞ୍ଜଲ୍ୟ-ସୂଜନଯନ୍ତ୍ରଣା ଘଟିନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ଦୁଃସାହସିକ ଘଟଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ଇତିହାସ ଏଇଠାରେ ହିଁ ନାଟବ ହୋଇଯାଇଛି । x x x ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ ବହୁ ଦୁଃସ୍, ସଂଘର୍ଷ, ରାଜ୍ୟଜୟ ଓ ପ୍ରତିରୋଧର କାହାଣୀରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକ ଏପରି ରୋମାଞ୍ଚକର ଯେ; ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠକମନରେ ଗଭୀର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୃଷ୍ଟିକରିପାରେ । ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣା ନାଟକର ଉପକାବ୍ୟ ହେବାଲାଗି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଯୋଗୀ । ଏହି କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକ ଏପରି ରୋମାଞ୍ଚକର ଯେ; ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠକମନରେ ଗଭୀର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୃଷ୍ଟିକରିପାରେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସର୍ବଭାରତୀୟ ଐତିହାସିକ କଥାବସ୍ତୁ ତୁଳନାରେ ଏହା କମ୍ ସଂଘର୍ଷମୂଳକ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଐତିହାସିକ ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ସଂଘର୍ଷପୂର୍ଣ୍ଣଗୌରବାବହ ଇତିହାସକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । (୨) ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ଅନ୍ୟତମ । ତାଙ୍କରଚିତ ଐତିହାସିକ ନାଟକ ଗୁଡ଼ିକ ଭାରତ ଇତିହାସରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାର ସ୍ୱାକ୍ଷର ବହନ କରିଥାଏ । ନିମ୍ନରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା । ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ନାଟକ ମଧ୍ୟରୁ ‘ଅଠର ଶହ ସତାବନ’ ଏବଂ ‘ନନ୍ଦିକା’ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ରଚିତ । ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଯଥା: ‘ନନ୍ଦକୁମାର ପାଣି’, ‘ମନିବେଗମ୍’, ‘ରାଜରାଣୀ ମାରା’, ‘ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ’, ‘ତାମ୍ବୁଳ ସେବା’, ‘ଲାଳାବତୀ’, ‘ସମ୍ରାଟ ନନ୍ଦିନୀ ଜାହାନାରା’ ଇତ୍ୟାଦି ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ରଚିତ ।

ଅଠରଶହ ସତାବନ :

ଜଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ଆୟୋଜିତ ସିପାହି ବିଦ୍ରୋହ ଉପରେ ନାଟକଟି ପର୍ଯ୍ୟବସିତ-ଏକ ଚରିତ୍ରପ୍ରଧାନ ନାଟକ; ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୦.୫.୨୮ ରାତି ୯ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ । ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟିରେ M. R. ଟେଲାର୍ ଏବଂ ରାଜା କନ୍ଢୁରସିଂହଙ୍କ ଚରିତ୍ରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା । ଦୁଇଟି ଚରିତ୍ର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଲଟା । ସିପାହି ବିଦ୍ରୋହକୁ ଦମନକରିବା ପାଇଁ M. R. ଟେଲାର୍ ନିର୍ମମ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ସ୍ୱାଧୀବାମାନଙ୍କୁ ମିଟିଂକୁ ଡକାଇ ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟନେତାମାନଙ୍କୁ ବିନାକାରଣରେ ଅଟକବନ୍ଦୀ ରଖିଛି । ତା’ଛଡ଼ା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଶୋଭାଯାତ୍ରାକୁ ଭଙ୍ଗ କରିବା ପାଇଁ ୫୦ ଜଣଙ୍କର ଗାଁରେ ହତ୍ୟା, ଲୁଟତରାଜ ଓ ନାରୀଧର୍ଷଣ ଇତ୍ୟାଦି ମିଛ ଅଭିଯୋଗରେ ମକଦ୍ଦମା କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛି । ଟେଲାର୍‌ର ଏହି ନୃଶଂସତା ଆଗରେ ଓଡ଼ିଆ ସିପାହିମାନେ ମୁଣ୍ଡନଇଁବା ଲୋକ ନୁହଁନ୍ତି । ସେମାନେ ବିଦ୍ରୋହ କରିଉଠିଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେମାନେ ପୁରୁଷସିଂହ ରାଜା କନ୍ଢୁର ସିଂହଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ଲୋଡ଼ିଛନ୍ତି । କନ୍ଢୁର ସିଂହ ରାଜା ହୋଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ନୁହେଁ; କେବଳ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ । ନିଜର ଜମିଦାରକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ କନ୍ଢୁର ସିଂହ ରାଜା ହୋଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପରମବନ୍ଧୁ କିଷାନୁ ସିଂହ ଝିଅ; ପଦ୍ମାର କେଇପଦ କଥା ତାଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାଦେଇ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନରୁ ଫେରାଇଆଣିଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ :-

(୨) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ଇତିହାସର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି - ଡଃ ନୀଳାଦ୍ରିଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ - P 217/218

“ଏ ବିଦ୍ରୋହ ଯଦି ଜୟଯୁକ୍ତ ହବ-ଏ ଦେଶ ଯଦି ବିଦେଶୀ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ହବ; ତେବେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ହଉ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ଆଉ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ନିବେଦିତ ହଉ; ସମସ୍ତଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନରେ । ସତୁରିବର୍ଷ ବୟସ ପୁରୁଷସିଂହ ବାବୁ କନ୍ଦୁରସିଂହଙ୍କ ମନରେ ଦେଖାମୁବୋଧର ଏକାନ୍ତକ ଚେତନା ଯଦି ନ ଥାଏ, ତେବେ ଦାନାପୁର ଛାଉଣୀର ସିଂହାସିନୀମାନଙ୍କର ସେ ନେତୃତ୍ୱ ନ ନବାର୍ହି ଭଲ ।” (୧)

ଧନ, ମାନ, ଯଶ, ଗୌରବ, ବୟସ, ବଂଶମର୍ଯ୍ୟାଦା, ସବୁଥିରେ ହିମାଳୟପରି ମହାନ; ସତୁରିବର୍ଷ ବୟସ ବାବୁ କନ୍ଦୁର ସିଂ-ଗୋଟିଏ ଛୋଟେଇଅର ଅସାଧାରଣ ପ୍ରୀତିରେ ତରଳି ଯାଇ; ନିଜର ଅସାମଗ୍ରୀ ଖଟାଇ ଗୋରା ରେଜିମେଣ୍ଟକୁ ଏ ଦେଶରୁ ହଟାଇଦେଇଛନ୍ତି । ପାଖରେ ଅସ୍ତ୍ର ନାହିଁ । ତଥାପି ସେଇ ସାମାନ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ରଧରି ନିଜ ପାପୁଲିରୁ ଖଣ୍ଡେକାଟି; ଗଙ୍ଗାମା’କୁ ଶେଷଅର୍ଯ୍ୟ ଦେଇ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ଶକ୍ତି ଓ ମନରବଳ ଆଗରେ ଗୋରା ରେଜିମେଣ୍ଟ ଏକାବେଳେ ଧ୍ୱଂସ ପାଇଯାଇଛି । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଶେଷଥର ପାଇଁ ନିଜର ଶକ୍ତିପରୀକ୍ଷାଦେଇ; ଓଠଧାରରେ ବିଜୟ ସୂଚକ ହସ ଓ ମୁହଁରେ ଗଭୀର ତୃପ୍ତିନେଇ; ଶାନ୍ତ, ସରଳ ଶିଶୁଟିଏ ପରି ମହାନିଦ୍ରାରେ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଶୋଇଯାଇଛନ୍ତି; ଜଗଦୀଶ ପୁରର ପୁରୁଷସିଂହ - ବିଜୟବୀର କନ୍ଦୁରସିଂ । ଭାରୁ, କାପୁରୁଷ କିମ୍ବା ପକାତକର ମରଣ ମରିନାହିଁ କନ୍ଦୁର ସିଂ । ସେ ବିଜୟାବୀର । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ; “ଏ ବୀରତ୍ୱର ପଟାତର ନାହିଁ । ଏହାର ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ - ସେ ଅମର ଚିରଦିନ ପାଇଁ ।” (୨) ଦେଶପ୍ରୀତିର ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟରେ ଏହି ବୃକ୍ଷ ଚରିତ୍ର ମହିମାମୟ ।

ନନ୍ଦିକା :

ନନ୍ଦିକା ଉପାଖ୍ୟାନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ରାଧାନାଥ ମହାନନ୍ଦୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ ପଢ଼ାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଇତିହାସ ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତାର ମିଶ୍ରଣରେ ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । (୩) ନାଟ୍ୟକାର ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଘୋଷଙ୍କର କେଶରୀଗଙ୍ଗ ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟ; ଏହି ଚିରନ୍ତନ ଅଥଚ ବିଯୋଗାତ୍ମକ ପ୍ରେମକାହାଣୀ । ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ‘ନନ୍ଦିକା’ ଅନୁରୂପ କାହାଣୀକୁ ନେଇ ସୃଷ୍ଟି । ୧୯୮୫ ରେ ରଚିତ ମନୋରଞ୍ଜନ ଦାସଙ୍କର ନନ୍ଦିକାକେଶରୀ ନାଟକରେ; ନନ୍ଦିକା ଚରିତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରେମ-ପ୍ରଣୟରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠି ଜାତି ପାଇଁ ନିବେଦିତ ହୋଇଯାଇଛି । ତେବେ ସମୟଦୃଷ୍ଟିରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକଲେ; ଏହା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକର ପରବର୍ତ୍ତୀ । ତେଣୁ ରାଧାନାଥଙ୍କର ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ କାବ୍ୟକୁ; ଛୋଟରାୟ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରେରଣାର ଉପଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ କାବ୍ୟରେ ବୀର ଗୋରାଗଙ୍ଗ ଦେବ ଉପଯାଚିକା ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ନନ୍ଦିକାକୁ କୁହନ୍ତି;

(୧) ଅଠର ଶହ ସତାବନ - SC. No. - 28/29.

(୨) ଅଠର ଶହ ସତାବନ - SC. No. - 45.

(୩) ରାଧାନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ - ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ ।

“ପବିତ୍ର କେଶରୀ ବଂଶେ ଜାତହୋଇ
 ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ପିତୃଦ୍ରୋହୀ ରାଜଦ୍ରୋହୀ
 ତିନି ମହାପାପ ଏକ କରଣୀରେ
 ଅୟୁତ ସାଧନା ତୋର ଧରଣୀରେ ।
 କି ସାହସେ ତୋର ଚିରବୃତ୍ତି ଗଲା
 ଏ ଦାରୁଣ କାର୍ଯ୍ୟେ ତୁ ପୁଣି ଅବଳା ।” (୧)

ଏହାର ଅନୁରୂପ ଭାବନା ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ରାଜା, ରାଜ୍ୟ, ବଂଶମୁଖରେ କଳଙ୍କର କାଳିବୋଲି; ଦେହର କ୍ଷୁଧା ଆଉ ଯୌବନର ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନତାକୁ ଏଡ଼ାଇ ପାରିନଥିବାରୁ ଚୋରଗଞ୍ଜଣଙ୍କୁ ଚରିତ୍ରହୀନା - କଳଙ୍କିତା କହି ପ୍ରତୀତିତା କରିଛନ୍ତି । ନନ୍ଦିକା; ପ୍ରେମରେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହୋଇ ଏତାଦୃଶ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ିଛି ଓ ଜୈତ୍ରମଣି ତୁମ୍ଭନକରି ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଛି । ରାଧାନାଥଙ୍କର ‘ନନ୍ଦିକେଶ୍ବରୀ’ କାବ୍ୟର ନାୟିକା ନନ୍ଦିକା ପଥମଥରେ ଶିବିକାରେ ନିଜ ହସ୍ତର ହାରକ ଅଙ୍ଗୁରାୟ ତୁମ୍ଭନକରି ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ଯୋଉ ମଣି ନନ୍ଦିକାଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା; ଆଜି ସେହି ମଣି ସମସ୍ତ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିଦେଇଛି । ନନ୍ଦିକାର ଚିତା ଜଳୁଛି । ଆଉ ସେଇ ଚିତାଗ୍ନିରେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଡାଳି - ଚୋରଗଞ୍ଜ ନିଜର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରୁଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ । “ଏଇଠି ତମର ବିଜୟ ହୋଇଛି ରାଜକୁମାରୀ । ମୋର ହୋଇଛି ପରାଜୟ । ତମ ପବିତ୍ର ଅଙ୍ଗର ଶେଷ ସର୍ଗ ପାଇ ଯେଉଁ ମାଟି ଆଜି ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି; ମୋର ପୁଣ୍ୟପୀଠରୁ ଚୋରଗଞ୍ଜର ନମ୍ରପ୍ରଣତି ନିଅ ରାଜଜେମା-ବିଦାୟ ।” (୨) ଜୀବନରେ ଯାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ମୃତ୍ୟୁରେ ଆଜି ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଛି । ଜୀବନରେ ଯିଏ ବ୍ୟର୍ଥତା ଭରିଦେଇଛି; ମୃତ୍ୟୁରେ ସେଇପୁଣି ଆଣିଦେଇଛି ପୂର୍ଣ୍ଣତା । ନନ୍ଦିକା; ମୃତ୍ୟୁର ସାର୍ଥକତା ତ ଏଇଠି ??? ଏକ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରେମର ପରାକାଷ୍ଠା ମଧ୍ୟରେ ନାଟକଟି କରୁଣ ରସରେ ସିନ୍ଧୁ ହୋଇଉଠିଛି । ପ୍ରେମପାଇଁ ନନ୍ଦିକାର ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗ ସମସ୍ତ ନାରୀଜାତିକୁ ଯେ ଏକ ଶିକ୍ଷା ଦେବ - ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ ।

ତାମ୍ବୁଳ ସେବା : “କର୍ମ ମୋହର ନିଜଗୁରୁ
 ଉଦ୍ଧବ କେତେ ତୁ ପଚାରୁ ” (୩)

ଭାଗବତର ଏଇ ପଦଟିକୁ ନାଟ୍ୟକାର ଅତିସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ତାମ୍ବୁଳସେବା ନାଟକରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି ୭.୩.୧୪ ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ । ଆନୋତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଜଣେ ଶିଳ୍ପୀର ନିଷ୍ଠା ଏବଂ କର୍ମ ଆଗରେ ରାଜାର ସେବାକୁ ହିଁ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । x x x ଶିଳ୍ପୀ ଅନନ୍ତ ନିଜର ସାଧନାରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମମଗ୍ନ । ତାଙ୍କର କନ୍ୟା ତାଙ୍କ ମନକାଣି ଆବଶ୍ୟକ ସମୟରେ

(୧) ରାଧାନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ - ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଆକୂଳି ମିଶ୍ର । P - 75.

(୨) ନନ୍ଦିକା - (SC. No. - 23).

(୩) ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତ - (ଦ୍ଵାଦଶ ସ୍କନ୍ଧ)

ପାନଖଣ୍ଡିଏ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏ ସୁଯୋଗ ଥରେ ଗଜପତି ନରସିଂହ ଦେବ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଶିଳ୍ପୀ ପକ୍ଷକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ପାନ ମାଗିବା ସମୟରେ; ରାଜା ନିଜର ସୁବାସିତ ପାନଖିଲେ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଶିଳ୍ପୀ ନିଜର ଧର୍ମରକ୍ଷାକରିଛନ୍ତି ଆଉ ରାଜା ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଉଦାରତା କିମ୍ବା ମହନୀୟତାର ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ ବରଂ ଅଛି ଧର୍ମ ଆଉ କର୍ମ । ରାଜା ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ହାତରୁ ସୁବାସିତ ରାଜଯୋଗ୍ୟ ପାନଖଣ୍ଡେ ପାଇ; ଶିଳ୍ପୀ ଯେତିକି ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରିନଥିବେ; ତା’ଠାରୁ ବେଶୀ ଆନନ୍ଦ ପାଇଛନ୍ତି ରାଜା ନିଜେ । ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ତମେ ବୁଝିପାରିବ ନାହିଁ ଅନନ୍ତ ଆଜି ମୋର କି ଆନନ୍ଦ-କି ତୃପ୍ତି । ମୋ’ଠାରୁ ସୁବାସିତ ରାଜଯୋଗ୍ୟ ପାନଖଣ୍ଡେ ପାଇ ତମେ ଯେତେ ଆନନ୍ଦ ଲାଭକରିବ; ତମକୁ ତମର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପାନଖଣ୍ଡେ ଯୋଗାଇଦେଇ ପାରିଥିବାରୁ; ମୁଁ ତା’ଠାରୁ ବେଶୀ ଆନନ୍ଦ ବେଶୀ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଲାଭକରୁଛି ।” (୧) ଶିଳ୍ପୀକୁଳର ଗୌରବ ‘ଅନନ୍ତ’ ପାଇଁ । ରାଜାଙ୍କର ଏତାଦୃଶ ଆଗ୍ରହ ତାଙ୍କର ସମ୍ମାନ ବୁଝି କରିଛି ଏବଂ ଉନ୍ନତକଳାର ଦେଶ ଉତ୍କଳରେ କଳାକାରର ବିଜୟ ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ ହୋଇଛି ।

ଲାଳାବତୀ :

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ନାଟକ ‘ଲାଳାବତୀ’ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୨.୧୧.୫୯ ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଗଣିତଜ୍ଞ- ଜ୍ୟୋତିଷ ପଣ୍ଡିତଭାଷ୍ପରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଝିଅ ‘ଲାଳାବତୀ’ । ରୂପ, ଗୁଣ, ବୁଦ୍ଧି କୋଉଥିରେ କମ୍ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ସବୁଥିରେ ଆଗେଇ ଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ଲାଳାବତୀ ନିଜ ଭାଗ୍ୟକୁ ଆଗେଇ ଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । କାରଣ, ତା’ର ଭାଗ୍ୟରେ ଅଛି; ସେ ହେବ ବିଧବା, ଭାଷ୍ପରାଚାର୍ଯ୍ୟ କେତେ କେତେ ଲୋକଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ ଗଣନା କରିଛନ୍ତି ହେଲେ ନିଜ ଝିଅର ଭାଗ୍ୟଆଗରେ ସେ ହାରମାନିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେ ଝିଅର କୁମାରୀ ବେଶ ଦେଖିପାରିବେ ମାତ୍ର ବୈଧବ୍ୟବେଶ ଦେଖିପାରିବେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରର ଝିଅ ଯେତିକି ବିଦ୍ୟାଲାଭ କରିବା କଥା; ତା’ଠାରୁ ଲାଳାବତୀକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକା ଶିକ୍ଷା ଦେଇଛନ୍ତି । x x x ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷାଣ ଆଲୋକର ସନ୍ଧାନ ପାଇବାପରି ଦୀର୍ଘଦିନର ଅତି ଦୁଃସାଧ୍ୟ ଗଣନାଫଳରେ ଭାଷ୍ପରାଚାର୍ଯ୍ୟ ନିଜ ଝିଅର ଭାଗ୍ୟ ବଦଳାଇବାର ସନ୍ଧାନଟିଏ ପାଇଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । ମାଠିଆର ତଳ ଅଂଶରେ ଏକ ଛିତ୍ର ରହିଛି । ଗଣନା ଅନୁସାରେ ମାଠିଆଟିକୁ ଗୋଟିଏ ପାଣିଭରା କୁଣ୍ଡରେ ଭସାଇଦେବି । ଏଇ ଛିତ୍ରଭିତରଦେଇ ମାଠିଆ ଭିତରକୁ ପାଣି ଆସିବ । ଯୋଉ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମାଠିଆଟି ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଯିବ; ଠିକ୍ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବିବାହର ପ୍ରଥମ କର୍ମ ଆରମ୍ଭ ହେବ ।” (୨) ଏହାଦ୍ୱାରା ଲାଳାବତୀର ବୈଧବ୍ୟଦୋଷ କଟିଯିବ । ଘଟ ବଢ଼ିଛି । ଥରକୁ ଥର ଯାଇ ଭାଷ୍ପର ଏବଂ ତାଙ୍କ ପଦ୍ମାଘଟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ଘଟପୁରି ପ୍ରାୟ ଅଧାହୋଇ ଆସିଲାଣି । କିନ୍ତୁ ହଠାତ୍

(୧) ‘ତାମ୍ବୁଲ ସେବା’ - (SC. No. - 11).

(୨) ‘ଲାଳାବତୀ’ - (SC. No. - 11).

ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ; ଘଟରେ ଆଉ ପାଣି ବହୁନି । ଯେତିକି-ସେତିକି । ଏହାକୁ ଭାଷ୍ପରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଭାଗ୍ୟର ବିତ୍ତମନା ନ କହି ଆଉ କ’ଣ କୁହାଯାଇପାରେ ? ହାତ ମାରିଲେ ସବୁ ବିଭ୍ରାଟ ହୋଇଯିବ । ତେଣୁ ଅପେକ୍ଷା ହିଁ ଏକମାତ୍ର ପଥ । କିନ୍ତୁ ଲୀଳାବତୀର ମଥାମଣିରୁ ଗୋଟିଏ ସୁନାଝରି ଖସିପଡ଼ିବା ପଳରେ ଘଟର ଛିଦ୍ର ରୁଷ୍ ହୋଇଯାଇଛି । ଏଥିସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲୀଳାବତୀର ଭାଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ରୁଷ୍ ହୋଇଯାଇଛି । ତେଣୁ ଲୀଳାବତୀ ବିବାହ କଦାପି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । କାରଣ ସାରାଜୀବନ ପଣ୍ଡିତେ ଝିଅର ଦୁଃଖ ଦେଖିପାରିବେ ସତ ମାତ୍ର ବୈଧବ୍ୟ ଦେଖିପାରିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଲୀଳାବତୀ ପିତାର ଅପମାନ ଓ ନିନ୍ଦାକୁ ସହ୍ୟକରି ପାରି ନାହିଁ । ଯୋଉ ଝିଅ ଦିନେ ପିତାର ଅବାଧ ହୋଇ ନାହିଁ । ଆଜି କିନ୍ତୁ ସେ ପିତାର ଅବାଧ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି; ଆଜି କିନ୍ତୁ ମୋ ପାଇଁ ତମ ମୁହଁରେ କାଳି ବୋଳାହେବ ଯା ମୁଁ କରେଇ ଦେବିନି ବାପା । ତମ ପାଦଧରି ମୁଁ ଆଜି ଏତିକି ମାରୁଛି ତମେ ଏ ବିବାହ ବନ୍ଦ କରାଅ ନାହିଁ - ଭାଗ୍ୟ ଯଦି ଆମର ବିପରୀତ ସେଇ ଭାଗ୍ୟର ସୁଅରେ ମତେ ଭାସିଯିବାକୁ ଦିଅ ସେଇ ମୋର ସୁଖ ।” (୧) ଝିଅର ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଓ ବୁଦ୍ଧି-ବିବେକ ଆଗରେ ଭାଷ୍ପରାଚାର୍ଯ୍ୟ ନିଜ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରୁ ଓହରିଯିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ପୁତ୍ର ହୁଏତ ପିତାକୁ ପର କରିଦେଇପାରେ । ପିତାର ନିନ୍ଦା ସହ୍ୟକରିପାରେ କିନ୍ତୁ କନ୍ୟା; କଦାପି ପିତାର ନିନ୍ଦାକୁ ସହ୍ୟ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପିତାର ମାନ ରଖିବାକୁ ଯାଇ ଲୀଳା; ନିଜକୁ ନିଜର ଭାଗ୍ୟ ନିକଟରେ ସମର୍ପଣ କରିଦେଇଛି ।

ରାଜାରାଣୀ ମୀରା :

ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ଭକ୍ତ ଶିରୋମଣି ମୀରାବାଇଙ୍କର; ପ୍ରଭୁ ଗୋପାଳ ଭକ୍ତିର ଅପୂର୍ବ ପରୀକ୍ଷା ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୧.୬.୫୭ ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ । ପିଲାଦିନେ ମାତାଙ୍କର କେଇପଦ କଥା; “ତୋର ବର ହଉଛନ୍ତି - ପ୍ରଭୁ ଗିରିଧର ଗୋପାଳ” - କୁ ମୀରାବାଇ ହୃଦୟରେ ସାଇତି ରଖିଛନ୍ତି । ଦିନରାତି ସେଇ ଗୋପାଳଙ୍କର ସେବା-ପୂଜା । ଯେଉଁ ବୟସରେ ଝିଅମାନେ କଣ୍ଢେଇ ଖେଳନ୍ତାନ୍ତି ନଥାନ୍ତି । ସେହି ବୟସରେ ରାଜକନ୍ୟା ମୀରା ସାଜିଛନ୍ତି ଯୋଗିନୀ । ପ୍ରଭୁ ଗିରିଧର ଗୋପାଳ ହିଁ; ତାଙ୍କ ଜୀବନର ସର୍ବସ୍ୱ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ତାଙ୍କର ପତି ଭୋଜରାଜାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛନ୍ତି । ରାଜା ବିକ୍ରମଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ନ ମାନି ମନ୍ଦିର ଯାଇଛନ୍ତି । ଯୋଗୀ, ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମିଶି ଭଜନ ଗାଇଛନ୍ତି । ଯୋଉଥିପାଇଁ ସେ ହୋଇଛନ୍ତି କଳକିନୀ, ବ୍ୟତିରାଗିଣୀ ତଥାପି କାହାକୁ ତାଙ୍କର ଭ୍ରାତୃପଥ ନାହିଁ । ଏକମାତ୍ର ଗୋପାଳ ହିଁ ତାଙ୍କର ସବୁକିଛି । ତାଙ୍କରି ନାମନେଇ ସେ ରାଜା ବିକ୍ରମଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବିଷକୁ ଆକର୍ଷ ପାନ କରିଛନ୍ତି । ମୀରାଙ୍କ ଗିରିଧର ଭକ୍ତିକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ମେରେ ତୋ ଗିରିଧର ଗୋପାଳ

ଦୁସୁରାଁ ନ କୋଇ ।” (୨)

(୧) ‘ଲୀଳାବତୀ’ - (SC. No. - 20).

(୨) ‘ରାଜାରାଣୀ ମୀରା’ - (SC. No. - 20).

ପ୍ରଭୁ ଗିରିଧର ହେଉଛନ୍ତି; ତାଙ୍କର ସ୍ବାମୀ । ଆଉ ମୀରା ହେଉଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଚରଣ ସେବିକା । ତେଣୁ ତାଙ୍କରି ସେବାପୂଜା ପାଇଁ; ମୀରା; ରାଜ୍ୟ; ବଂଶ, କୁଳ, ଲଜ୍ଜା ସବୁକିଛିକୁ ପରିତ୍ୟାଗକରି ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି ବୃନ୍ଦାବନ, ଅଯୋଧ୍ୟା, କାଶୀ ଏବଂ ଦ୍ଵାରିକା । ଦ୍ଵାରିକାରେ ତାଙ୍କର ଶେଷଜୀବନ କଟିଛି । ସମଗ୍ର ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନରେ ମୀରା ଆଜି ଭକ୍ତଶିରୋମଣି । ସମ୍ରାଟ ଆକବର ମଧ୍ୟ ମୀରାଙ୍କର ଗୁଣମୁଗ୍ଧ । ଶେଷରେ ମେବାରର ଛତିଶପାଟକ ଆସିଛି ମୀରାଙ୍କୁ ସସମ୍ମାନେ ଫେରାଇନେବା ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ମୀରା ଯାଇନାହାନ୍ତି । ଗିରିଧରଙ୍କ ଆରତି କରୁକରୁ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀ ଅଙ୍ଗରେ ଲୀନ ହୋଇଯାଇଛି; ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରିୟତମା ଦେବୀ-ଭକ୍ତଶିରୋମଣି ମୀରାବାଇଙ୍କ ଦେହ । ଶୂନ୍ୟରୁ କେବଳ ତାଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ଵର ଭାସିଆସି ଶୂନ୍ୟରେ ମିଳେଇଯାଇଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ମୌ ଗିରିଧର ରଙ୍ଗରାତି

ସୈୟା ମୌ

ନା ଘର ତେରା ନା ଘର ମେରା

ଗାବେ ମୀରା ଦାସୀ ।” (୧)

ପ୍ରଭୁର ଧନ-ସମ୍ପଦ, ଦାସ-ଦାସୀ ମଧ୍ୟରେ ବୁଝିରହିଥିଲେ ହେଁ; ମୀରାଙ୍କୁ ସେସବୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ପାରିନାହିଁ । ଏକମାତ୍ର ପ୍ରଭୁ ଗିରିଧର ଗୋପାଳ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରିଛନ୍ତି । ଯୋଉଥିପାଇଁ ମେଉଡ଼ତାର ରାଜକନ୍ୟା - ମେବାରର ରାଣୀ କୁଳବଧୂ ଆଜି ସମଗ୍ର ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନରେ ଭକ୍ତ ଶିରୋମଣି ମୀରାବାଇ । ଏହା ଏକ ଐତିହାସିକ ନାଟକ ହେଲେ ହେଁ; ଭକ୍ତିଭାବନା ଏହାର ମୂଳକଥା । ମୀରା ଭଜନର ସର୍ବକାଳୀନ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ହୁଏତ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କୁ ଏଭଳି ନାଟକ ରଚନା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଛି ।

ସମ୍ରାଟ ନହିନୀ ଜାହାନ୍ନାରା :

ସମ୍ରାଟ ନହିନୀ ଜାହାନ୍ନାରା; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ‘ପ୍ରଥମ ଦେବତାର ନାଟକ’ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୬.୬.୧୯୪୯ । ବିଳାସୀ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ସାହାଜାହାନଙ୍କର କନ୍ୟା ଜାହାନ୍ନାରା; ଭାରତ ଇତିହାସରେ ଏକ ଅବହେଳିତ; ଏକ ଉପେକ୍ଷିତ ଚରିତ୍ର । ଯାହାର ଅତୀତ ନାହିଁ କି ବର୍ତ୍ତମାନ ନାହିଁ କିନ୍ତା ଭବିଷ୍ୟତ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଇତିହାସର ଏହି ଉପେକ୍ଷିତ ଚରିତ୍ର; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ସହାନୁଭୂତିରେ ସିଦ୍ଧହୋଇ ଧନ୍ୟହୋଇଛି । ତାର ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ସାଧନା ସଫଳ ହୋଇନାହିଁ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ତାର ତ୍ୟାଗ ଓ ଆତ୍ମବଳିଦାନ; ତାଙ୍କୁ ନାହିଁକା ଆସନରେ ସସମ୍ମାନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରିଛି । ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କର ନାହିଁ । ଯୌବନର ମାଦକତା କ’ଣ ସେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ବରଂ ଲାଞ୍ଜନା ଏବଂ ଅତ୍ୟାଚାରର ଶିକାର ହୋଇ ଜାହାନ୍ନାରା କୌଣସି ମତେ ଜୀବନର ଭାର

ବୋହି ଚାଲିଛନ୍ତି । ଶାହାଜାହାନ୍‌ଙ୍କର ରୋଷାଗ୍ନି ତାଙ୍କର ମନର ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ପୋଡ଼ିକାଳି ଛାରଖାର କରିଦେଇଛି । ତଥାପି ସେ ନୀରବ ରହିଛନ୍ତି । ବରଂ ସମସ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ କାଞ୍ଚନା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ପିତାଙ୍କର ସେବା କରିଆସିଛନ୍ତି । ପିତାଙ୍କ ବନ୍ଦୀରେ ସେ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦିନୀଜୀବନ କଟାଇଛନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ସେ ସଂକଳ୍ପବନ୍ଧ । ରାଜା ଛତ୍ରଶାଳଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାରି ଶକ୍ତି ନାହିଁ; ହିନ୍ଦୁ ସ୍ଥାନକୁ ଆଉରଙ୍ଗ ଜେବର ମୁହଁରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ଜାହାନ୍ନାରା ତାଙ୍କୁ ହିଁ ନିଜର ଜୀବନଦାନ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଆଶା ରଖିଛନ୍ତି । ଛତ୍ରଶାଳ ନିଶ୍ଚୟ ଜିତିବେ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ଘରେ ଘରେ ପୁଟିଉଠିବ ଶାନ୍ତି; ମୈତ୍ରୀ ଓ ସଦ୍‌ଭାବ । ମୋଗଲ ସିଂହାସନରେ ବସିବେ ସମ୍ରାଟ ଦାରା । । ସାହାଜାହାନ୍ ମୁକ୍ତ ହେବେ । କିନ୍ତୁ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣା ଚେଷ୍ଟା କରିସୁଖ ଛତ୍ରଶାଳ ଜିତିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଜାହାନ୍ନାରାଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନର ମୀନାର ଭାଙ୍ଗି ରୁଗ୍‌ମାର ହୋଇଯାଇଛି । ଛତ୍ରଶାଳ ନିହତ । ଦାରା-ବନ୍ଦୀ, ଶହଶହ ବର୍ଷଧରି ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନକୁ ଦୁଃଖ ଭୋଗିବାକୁ ହେବ । ଜାହାନ୍ନାରାଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହୀ ମନ ଉତ୍ତର ଚାହିଁଛି । କିନ୍ତୁ କିଏ ଦେବ ଏହାର ଉତ୍ତର । କେବଳ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ଭବିଷ୍ୟତ ଇତିହାସ ଦେବ ଏହାର ଉତ୍ତର । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ଦୁଃଖରେ ଅଧୀରା-ସମ୍ରାଟ ନନ୍ଦିନୀ ଜାହାନ୍ନାରା ।

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ : -

“ହାୟ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ତୋତେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟିବା ପାଇଁ ତୁ ଆଉ କେତେ ଦିନ ଯାଏଁ ଔରଙ୍ଗଜେବ ପରି ଦୁରାତ୍ମାକୁ ତୋ’ କୋଳରେ ଜନ୍ମ ଦେଇଥିବୁ ।” (୧) ଏକ ପଟେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ଦୁଃଖ, ଅନ୍ୟପଟେ ପିତାର ଦୁଃଖ; ଏହି ଦୁହିଁଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ସମଭାଗୀ ଜାହାନ୍ନାରା ନିଜ ଦୁଃଖ ସଂପର୍କରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ସମୟ ପାଇନାହାନ୍ତି ।

ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ :

ସମ୍ରାଟ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କର ବୀରତ୍ୱ-ମହତ୍‌ତ୍ୱଦାନ ଏବଂ ମାନବିକତାର କୀର୍ତ୍ତିଗାନ କରିଛି- ନାଟକ ‘ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ’; ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ୨୩.୭.୬୦ ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ । ସମ୍ରାଟ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କର ବୀରତ୍ୱ ଆଗରେ ସମଗ୍ରରାଜ୍ୟ ମଥାନତ କରିଛି । ଏକପଟେ ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ-ପ୍ରିୟତମା ଭଗ୍ନୀ ରାଜଶ୍ରୀର ବୈଧବ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ବିକ୍ରନ୍ତ କରିଥିଲା । ଅନ୍ୟପଟେ ଶତ୍ରୁକୁ ସଂହାର କରିବାକୁ ଯାଇ, ବଡ଼ଭାଇ ରାଜ୍ୟବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ଭାବ ସେ ପାଇଥିଲେ । ଏହି ସମ୍ଭାବ ମିଥ୍ୟା ଓ ଛଳନାପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାଣି ସେ ପ୍ରତିଶୋଧ ପରାୟଣ ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି । ରାଜ୍ୟପରେ ରାଜ୍ୟ ଜୟକରି ସେ ହୋଇଛନ୍ତି ଏକଛତ୍ରାଧିପତି ସମ୍ରାଟ । ଏତେ ବଡ଼ ସମ୍ରାଟ, ଏତେ ବଡ଼ ବୀର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା; ମାନବିକତାକୁ ସେ ପାଶୋରି ଦେଇନାହାନ୍ତି । ନିଜେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ହେଲେ ହେଁ; ସବୁ ଧର୍ମପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସମାନ ଅଧିକାର ରହିଛି । ରାଜ୍ୟଜୟ ଅଭିଳାଷ ପୂରଣ ହେବାପରେ ସେ ମାନବିକତାର ବାଣୀ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଏକଦା ରାଜ୍ୟପରେ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରି; ନିଜର ପ୍ରତିଶୋଧ ପ୍ରବଣତାର ପରିଚୟ ଦେଇଥିବା ରାଜା; ଏକ ସମୟରେ ବୁଝିପାରିଛନ୍ତି ଯେ;

(୧) ‘ସମ୍ରାଟ ନନ୍ଦିନୀ ଜାହାନ୍ନାରା’ - (SC. No. - 20).

ସାଂସାରିକ ଧନସଂପତ୍ତି ଚିରତନ ନୁହେଁ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ରାଜା; ନିଜର ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନକରି ଭଗିନୀ ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀକୁ ବସ୍ତ୍ର ଖଣ୍ଡିଏ ମାଗିଛନ୍ତି । ଶାସକ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କର ଏହି ପରିଣତି ତାଙ୍କର ଚରିତ୍ରକୁ ତ୍ୟାଗର ମହିମାରେ ମହିମାନ୍ବିତ କରିଛି । ଭଗିନୀ ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ବୁଝିପାରିଛନ୍ତି ନିଜ ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଆଜି ବୁଝୁଛି ଭାଇ । ସମ୍ରାଟ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ଦିନେ ମୋର ଜୀବନରକ୍ଷା କରିଥିଲେ; ଆଜି ତାଙ୍କର ଏହି ମହାନ ଦାନ ଉପବେଶେ ମୁଁ ଯଦି ଜଣିକାଏ ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରେ-ତେବେ ସେଇହେବ ମୋର ଚିରତନ ତୃପ୍ତି । ଏଇ ନିଅ ଭାଇ-ଦାନର ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ମୋର ଏ ଅକିଞ୍ଚନ ଦାନ ।” (୧)

ନନ୍ଦକୁମାର ପାଣି : ସତରଶହ ପଚାଶଟି ମସିହା ଅଗଷ୍ଟମାସ ଚାରି ତାରିଖର ଘଟଣା ଉପରେ ଆଧାରିତ ନାଟକ - ‘ନନ୍ଦକୁମାର ପାଣି’ ଏକ ମିଥ୍ୟା ଜାଲ୍‌ଦଳିଲ ଦସ୍ତଖତ ଅଭିଯୋଗରେ ଇଂରେଜ ସରକାର; ବଙ୍ଗଳାର ଜଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ବ୍ୟକ୍ତି; ମହାରାଜା ନନ୍ଦକୁମାରଙ୍କୁ ପାଣିଦଣ୍ଡର ଆଦେଶ ଘୋଷଣା କରିଥିଲା । କାରଣ Hastings କର ମନିବେଗମ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ନେଇଥିବା ସାଡ଼େ ଡିନିଲକ୍ଷଟଙ୍କାର ଲାଞ୍ଜ ଘଟଣାକୁ ମହାରାଜା ନନ୍ଦକୁମାର Councilରେ ଅଭିଯୋଗ କରିଥିଲେ । ସେହି ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗ୍‌ସ୍‌ର ଏପ୍ରକାର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର । ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି; କେବଳ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ Hastings ନିଜେ ଏଇ ମିଥ୍ୟା ମକଦ୍ଦମାର ସୃଷ୍ଟି କରାଇଛନ୍ତି । ତାହାପୁଣି ଭାରତର ରୁଜ୍ଜି ଉପରେ ଜଣେ ଭାରତୀୟର ବିଚାର; ବ୍ରିଟିଶ ପାର୍ଲ୍ୟାମେଣ୍ଟ ସ୍ୱୀକୃତ ଆଇନ୍ ବଳରେ କରାଯାଇଛି । ଯେଉଁ ଆଇନ୍ ଜଣେ ଇଂଲଣ୍ଡବାସୀ ଇଂରେଜ ଜାତିପ୍ରତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହେବାକଥା । ଇଂରେଜ ଅଦାଲତ ଧର୍ମର ଅଦାଲତ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । କାରଣ; ସେଠି ଉପଯୁକ୍ତ ନ୍ୟାୟ ମିଳିଥାଏ । ତେଣୁ ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟର ସେହି ଇଂରେଜ ବିଚାରକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ନନ୍ଦକୁମାର ନିଜର ଶେଷ ଦାବି ଜଣାଇଛି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ; “ଯଦି ମୋ ଅପରାଧର ବିଚାର; ସେମାନେ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ତେବେ ମୋ’ପ୍ରତି ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥିବା ଇଂଲଣ୍ଡଦେଶର ଆଇନ୍‌କୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେଇ ଭାରତୀୟ ଆଇନ୍‌ବଳରେ ମୋର ବିଚାର କରନ୍ତୁ । ନଚେତ୍ ବିଶ୍ୱ ଇତିହାସରେ ଏପରି ଏକ ଅଭିସନ୍ଧିମୂଳକ ଘୃଣ୍ୟ ବିଚାରର ପଟାନ୍ତର ରହିବ ନାହିଁ ।” (୨) ଭାରତୀୟ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଜାଲ୍‌ଅପରାଧ ପାଇଁ ପାଣିଦଣ୍ଡ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ Hastings ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୋଗ କରି; ନନ୍ଦକୁମାରଙ୍କୁ ପାଣିଦଣ୍ଡର ଆଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସନର କୁଚକ୍ରାନ୍ତର ଆଗରେ; ବଙ୍ଗଳାର ଜଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ବ୍ୟକ୍ତି; ମହାରାଜା ନନ୍ଦକୁମାରଙ୍କର ପରାଜୟ ଘଟିଲା । ସେ ପାଣି ପାଇଲେ । କେବଳ ନନ୍ଦକୁମାର କାହିଁକି - ଏ ଜାତିର କେତେକେତେ ନିରାହ ଲୋକ ବିନାଦୋଷରେ ଇଂରେଜଶାସନ ଆଗରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇଛନ୍ତି । ପାଣି ଖୁଣ୍ଟରେ ଝୁଲିଛନ୍ତି । ଏ ଅଭିସନ୍ଧି - ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର; ବିଶ୍ୱ ଇତିହାସରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛି । ଭାରତ ଇତିହାସର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ରଚିତ ଏହି ନାଟକରେ ବିଦେଶୀ ଶାସନର

(୧) ‘ହର୍ଷ ବର୍ଦ୍ଧନ’ - (SC. No. - 21).

(୨) ‘ନନ୍ଦକୁମାର ପାଣି’ - (SC. No. - 30).

ଛଳନାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଯୋଗ କିପରି; ଦେଶପ୍ରେମ-ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର ଜନତାକୁ ପାଣିଖୁଣ୍ଟରେ ଝୁଲାଇଛି ତାହାର କାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

ମନିବେଗମ୍ :

ଭାରତ ଇତିହାସର 'ମନିବେଗମ୍' ଜଣେ ଅନନ୍ୟା ନାରୀ - *is an extraordinary lady* - ଯାହାର ବୁଦ୍ଧିଅଛି, ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ଅଛି ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ଅଛି ସର୍ବଗ୍ରାସୀ କ୍ଷମତାର ମୋହ ଆଉ ଲୋଭ । ଏହି ସର୍ବଗ୍ରାସୀ କ୍ଷମତାର ମୋହ ହିଁ ଆଜି ତାକୁ ନର୍କକୀ ସ୍ଥାନରୁ ନେଇ ବସାଇଛି ବଙ୍ଗଳାର ବେଗମ୍ ଆସନରେ । ଜଣେ ସାଧାରଣ ନାରୀପାଖରେ ଯାହାସବୁ ସ୍ୱପ୍ନ; ସେସବୁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ହାତମୁଠାରେ । ଅର୍ଥ, କ୍ଷମତା ଏବଂ ମାତୃତ୍ୱ ସବୁର ସେ ଅଧିକାରୀ । ତଥାପି ସବୁଥାଇ ମଧ୍ୟ; ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ଏବଂ କ୍ଷମତା ବଜାୟ ରଖିବାପାଇଁ ସେ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ନବାବଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ବନ୍ଧୁ ଥାଇ ଥାଉ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ରକୁ ନବାବ କରାଇଛନ୍ତି । କ୍ଷମତାର ମୋହ ତାକୁ ଅନ୍ଧ କରିଛି । ନିଜର କ୍ଷମତା ବଞ୍ଚାଇରଖିବାପାଇଁ ସେ *warren Hastings* କୁ ଲାଞ୍ଜ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ନିଜେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ; ସେ ସ୍ୱାର୍ଥପର । ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ସେ ଯାହା କରୁଛନ୍ତି; ସେଥିରେ ଅନ୍ୟ କେହି ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିନାହିଁ । କାହାରି ଏଥିରେ ଲାଭନାହିଁ । ଉଦାରତା ନାମରେ ନିଜର କାପୁରୁଷତା ପାଇଁ ସେ ନିଜେ ଅନୁତପ୍ତ । ତଥାପି ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ ନିଜର କ୍ଷମତାପାଇଁ ତାକୁ ଆଜି ସ୍ୱାର୍ଥପର ହେବାକୁ ହେବ । ମନିବେଗମ୍ କ୍ଷମତାରେ ଲିପ୍ତ ଥାଇ ସୁଖା; କ୍ଷଣିକପାଇଁ ହେଲେ ଦେଶକୁ ଭୁଲିନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅପକର୍ମ ପାଇଁ *Counciller* ତାକୁ ରିଜେକ୍ଟ ଆସନରୁ ତଡ଼ି ଦେଇଛି । ଦେଶରୁ ନବାବଶାସନ ଲୋପପାଇଛି ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତା ନାହିଁ କି ଦୁଃଖ ନାହିଁ । ବରଂ ଦୁଃଖ ତାଙ୍କର ଦେଶପାଇଁ । ଚିନ୍ତା ତାଙ୍କର ଦେଶର ଭବିଷ୍ୟତପାଇଁ । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇ ପାରେ । "ଆଜି ବଙ୍ଗଳାର ସିଂହାସନରେ ଯଦି କେହି ଲୋକପ୍ରିୟ ଉପଯୁକ୍ତ ନବାବଥାନ୍ତେ; ତେବେ ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏଇ ଅବସ୍ଥା ହୋଇଥାନ୍ତା । x x x x x ହେ ଭଗବାନ୍ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଏ ଦେଶରୁ ପିଣ୍ଡାଚମାନଙ୍କର ଆତ୍ମା ନିର୍ମୁକ୍ତ ହୋଇଯାଉ । ପିଣ୍ଡାଚମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଏ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷାକର-ରକ୍ଷାକର ଭଗବାନ୍ ।" (୧) କ୍ଷମତା ମୋହଗ୍ରସ୍ତା ହୋଇ ମଧ୍ୟ; ମନିବେଗମ୍ ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ବିପନ୍ନ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦିଗରେ ସେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ କର୍ମପ୍ରବଣତା ବିନିଯୋଗ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ବରଂ ନିଜକୁ ସର୍ବଶକ୍ତିମୟା ମନେକରୁଥିବା ମନିବେଗମ୍ ଅସହାୟ ଭାବରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା କ୍ଷମତା ଲିପ୍ତ ଏବଂ ସ୍ୱାର୍ଥପର ହେଲେ ହେଁ; "ମନିବେଗମ୍ ଭାରତ ଇତିହାସରେ ଜଣେ; "Extra ordinary lady to whom the counsellor's have failed to do any justice". (୨) ବାସ୍ତବିକ *Hastings* କର ଏହି ଉକ୍ତି ବେଶ୍ ଯଥାର୍ଥ ।

(୧) 'ମନିବେଗମ୍' - (SC. No. - 27-30).

(୨) 'ଡକ୍ଟ୍ରିବ' - (SC. No. - 31).

x x x x x ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଲେଖନୀମୁନରେ ଐତିହାସିକ ନାଟକର ଚରିତ୍ରମାନେ ବେଶ୍ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଓ ଆଦର୍ଶବାଦୀ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଐତିହାସିକ ନାଟକ; ଇତିହାସର ଭିତ୍ତିଭୂମିକୁ ନେଇ ରଚିତ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜ ନିଜ ମହିମାରେ ମହିମାନ୍ବିତ ।

ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ :

“ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ କରିବାକୁ ହେଲେ; ନାଟ୍ୟକାରକୁ ସ୍ମରଣ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ; କେବଳ ମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସର ଘଟଣାକୁ ଅବଲମ୍ବନକରି ପାତ୍ର-ପାତ୍ରୀଙ୍କ ମୁଖରେ ସଂଳାପ ବସାଇ ଦେଲେ ହେବନାହିଁ; ତାକୁ ନାଟକ ଲେଖିବାପାଇଁ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଘାତ-ପ୍ରତିଘାତ ମୟ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ନିର୍ବାଚନ କରି ନାଟ୍ୟଶିଳ୍ପର ଦାବୀ ଅନୁଯାୟୀ, ଘଟଣାର ଜଟିଳତା ସୃଷ୍ଟି କରି ପରେ ସେହି ଜଟିଳତାର ଗୁଚ୍ଛିମୋଚନ କରିବାକୁ ହେବ x x x ନାଟ୍ୟକାରକୁ ମନେରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଉପନ୍ୟାସର ଗଠନରୀତି ଗୁପ୍ତାଚ୍ଛରିତ କରିବାର ଦାୟିତ୍ବ ତାହାର କିନ୍ତୁ ଉପନ୍ୟାସର ବସ୍ତବ୍ୟ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ଓ ରସସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଦାୟିତ୍ବ (ବା) ଅଧିକାର ତାହାର ନାହିଁ ।” (୧)

ସବୁ ଉପନ୍ୟାସକୁ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁ କେତେକ ମୁଣ୍ଡମେଇ ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକ;

- (୧) ଲୁପିକ୍ ଶ୍ରେଣୀୟ ଉପନ୍ୟାସ; ଯାହାର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ତିରତନ ।
- (୨) ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା ଓ ନାଟକ ପରିକଳ୍ପନା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁରୂପ କଥାବସ୍ତୁକୁ ନେଇ ନାଟକ ରଚିତ ହୋଇପାରି ନ ଥାଏ ।
- (୩) ଦୀର୍ଘଦିନର ବ୍ୟବଧାନରେ ଏହାର ଆବେଦନ କମିଯାଏ ନାହିଁ; ବରଂ ଅଧିକ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ହୁଏ । x x x ଉପନ୍ୟାସକୁ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେବାକୁ ହେଲେ ନାଟ୍ୟକାରକୁ କେତେକ ବିଷୟପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ବ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ।
- (କ) ଦୀର୍ଘକାୟ ଉପନ୍ୟାସକୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କ୍ଷୀଣକାୟ ନାଟକରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ହୁଏ ।
- (ଖ) ଅନାବଶ୍ୟକ ଚରିତ୍ର ଓ ଘଟଣାକୁ ବାଦ୍ ଦେବାକୁ ହୁଏ ।
- (ଗ) କେତେକ ଦୃଶ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ବ ବୃଦ୍ଧିପାଏ ଓ କେତେକ ଦୃଶ୍ୟର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହାନିଯାଏ ।
- (ଘ) ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟିକରିବାକୁ ପଡ଼େନାହିଁ ବରଂ ମାଠିମୁଠି ଯୁଗୋପଯୋଗୀ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ।
- (ଙ) ଚାରିତ୍ରିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବାକୁ ପଡ଼େ ।
- (ଚ) ସ୍ଥାନକାଳ, ପାତ୍ର ପ୍ରତି ଯଥେଷ୍ଟ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହୁଏ ।
- (ଛ) ନାଟକକୁ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ କରିବା ପାଇଁ ସଂଳାପ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟର ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଦେବାକୁ ହୁଏ ।

- (କ) ବର୍ଣ୍ଣନା ଧର୍ମିତାକୁ ଦୃଶ୍ୟମାନତାରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ହୁଏ ।
 (ଝ) ଆବେଦନକୁ ନାବୁତର କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତିନାଧର୍ମୀ ସଂଳାପ ସୃଷ୍ଟି ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ।
 (ଞ) ପରିଣତି ପ୍ରତି ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ।

ରେଡ଼ିଓ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଉଥିବାରୁ ଏହି ନାଟ୍ୟରୂପର ଅନ୍ୟ ଏକ ସୁବିଧା ହୁଏ । ଅନେକ ପାଠକ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିବାକୁ ଉପଭୋଗ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଅଶିକ୍ଷା ଓ ସମୟ ଅଭାବ ଫଳରେ ଦୀର୍ଘ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିବା ଅନେକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼େ । ସେମାନେ ରେଡ଼ିଓ ମାଧ୍ୟମରେ ଏହି କ୍ଲାସିକ୍ ସାହିତ୍ୟର ରସଗ୍ରହଣ କରିପାରନ୍ତି । କ୍ଷଣପ୍ରଭା, ତୁଷାରକାନ୍ତ, ପ୍ରତିଭା, ନବୀନ, ନାଥନନା, ସତୀ ବା ମାୟା, ମୋହନଙ୍କୁ, 'ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠର' ସାରିଆଭଗିଆ, ମଙ୍ଗରାଜ, ଚମ୍ପା, 'ମାମୁଁ ର ନାଜର ନଟବର ଓ ଚିତ୍ରକଳାକୁ; ଦର୍ଶକ ବା ଶ୍ରୋତାମାନେ ଯେଭଳି ମନେରଖିଛନ୍ତି; ଏଥିପାଇଁ ଔପନ୍ୟାସିକଙ୍କଠାରୁ ନାଟ୍ୟକାର ଛୋଟରାୟ ଅଧିକ ପ୍ରଶଂସ୍ୟ ମନେ ହୁଅନ୍ତି । x x x ୧୯୫୭ରୁ ୧୯୬୦ ମସିହା ଭିତରେ ନାଟ୍ୟକାର ଛୋଟରାୟ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଜନପ୍ରିୟ ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ବିପୁଳକାୟ ଏହିସବୁ ଉପନ୍ୟାସକୁ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କୁ ବହୁଚରିତ୍ର ଏବଂ ଘଟଣା ବାଦ୍‌ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ଆମଦାନୀ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି କିଛି ନୂତନ ଚରିତ୍ରର । ଉପନ୍ୟାସର କେତେକ ଗୌଣ ଚରିତ୍ର ନାଟକରେ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି । ନାଟକର କୌଣସି ଘଟଣା କିମ୍ବା ଚରିତ୍ରକୁ କିମ୍ବା ପରିବେଶକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ସମୟରେ ନୂତନ ବିଷୟ ଓ ଦୃଶ୍ୟର ପରିକଳ୍ପନା କରାଯାଇଥାଏ ।

x x x ଓଡ଼ିଶାରେ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥି ପ୍ରଥମେ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶୂରଦେଓ । ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ' କୁ ସେ ନାଟ୍ୟରୂପଦେଇ ୧୯୧୨ ମସିହାରେ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରାନ୍ତି । ଏହାପରେ 'ପେଟେଷ ମେଡ଼ିସିନ୍' ଗଳ୍ପକୁ ମଧ୍ୟ ନାଟ୍ୟାୟିତ କରନ୍ତି । ତା'ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିତ୍ର, ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି, ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ କର, ନବକୁମାର ଦାସ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଏତିଗରେ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ଛୋଟରାୟ ଅତି ଦକ୍ଷତାର ସହିତ ତୁଳାଇଛନ୍ତି । ଅନେକ ସମୟରେ ନାଟ୍ୟରୂପ ଏକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ସୃଷ୍ଟି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଛି । ସଂଯୋଜନ, ବର୍ଜନରେ ତାଙ୍କର ଆନୁପାତିକତା ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟିରେ ତାଙ୍କର ସ୍ବକୀୟତା ସଂଳାପ ଯୋଜନାରେ ତାଙ୍କର ଦକ୍ଷତା, ନାଟକଗୁଡ଼ିକୁ ସୁରଣୀୟ ରୂପଦେଇଛି । ଅତି ସାଧାରଣ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକୁ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ କରି ତୋଳିବାର ଯେଉଁ କୌଶଳ ତାଙ୍କର ମୌଳିକ ନାଟକଗୁଡ଼ିକରେ ଦେଖାଯାଏ, ଏସବୁ ନାଟ୍ୟରୂପରେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି । ତାଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଯେଉଁ ଉପନ୍ୟାସ ସବୁର ନାଟ୍ୟରୂପ କରାଯାଇଛି ତାହାକୁ ନିମ୍ନରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଝଙ୍କା :

ଔପନ୍ୟାସିକ କାହ୍ନୁଚରଣଙ୍କ ବିପୁଳକାୟ ଉପନ୍ୟାସ 'ଝଙ୍କା' ର ସଫଳ ବେତାରରୂପ, ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ କୃତିତ୍ବ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୯.୯.୬୯ । କ୍ଷଣପ୍ରଭାର ଦୃଶ୍ୟ ଓ ସଂଘର୍ଷମୟ ଜୀବନର ଚିତ୍ର ସୀମିତ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ବେଶ୍ ଭଲଭାବରେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି ।

ନାରୀଜାତିର ଆଦର୍ଶ, ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବ ‘କ୍ଷଣପ୍ରଭା’ । ନିଜକୁ ସକ୍ରିୟତାସମ୍ପନ୍ନ ଜାଣିପୋଡ଼ି ଅନ୍ୟକୁ କେବଳ ଆଲୋକ ଦେଇଆସିଛି ସେ । ପ୍ରତିବଦଳରେ ପାଇଛି; ଖାଲି ନିନ୍ଦା, ଅପବାଦ ଏବଂ ଲାଜନା । ମାତ୍ର କେତେଦିନ ସେ ଏସବୁକୁ ସହ୍ୟା ??? ଯେତେହେଲେ ବି ସେ ନାରୀ । ରକ୍ତମାଂସର ମଣିଷଟିଏ । ସେ ଚାହିଁଥିଲା ସ୍ବାମୀ ଓ ସନ୍ତାନ ସହିତ ସୁଖୀ ସଂସାର । ମାତ୍ର ବିବାହର ତିନିବର୍ଷପରେ ବସନ୍ତରୋଗରେ କ୍ଷଣପ୍ରଭାର ପତି ତୁଷାରର ଚେହେରା ହେଲା କଦାକାର । ସେ ହେଲା ଅନ୍ଧ-ଅକ୍ଷମ । ଚାକିରିଗଲା । ଏତେ ଝଡ଼ଝଟା ଭିତରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ କ୍ଷଣପ୍ରଭା କେବେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ି ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ କାହା ଆଗରେ ହାତପାତି ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଯୋଉଦିନ ଦୁଷ୍ଟରବାବୁ ଅରକ୍ଷିତବାସର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ବ; କ୍ଷଣପ୍ରଭା ଏବଂ ତୁଷାର ହାତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କଲେ; ସେହିଦିନଠାରୁ କ୍ଷଣପ୍ରଭାର ହେଲା ପୁନର୍ଜନ୍ମ; ଅନ୍ୟ ଏକ କ୍ଷଣପ୍ରଭା । କାଲିଯୋଗ ସ୍ବାମୀ; ଉଚ୍ଚକୁଳର ବଧୂବୋଲି ନିଜ ପେଟପାଣି ବାହାରେ ଚାକିରି କରିବାକୁ ସହିପାରୁନଥିଲା; ଆଜି ସେହି ସ୍ବାମୀ କହୁଛି; ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗରେ ହାତପାତି ଭିକ୍ଷାମାଗିବା ପାଇଁ । ତେଣୁ ସେ ପ୍ରତିବାଦ କରିଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ମୋ ଅନ୍ଧ ସ୍ବାମୀର ସଂସାର ଚଳେଇବାକୁ ମୁଁ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରି ଭିକ୍ଷାକଲେ ମତେ ନିଜାହେବ ନାହିଁ । ଅପମାନ ହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏ ବନ୍ଦୀଶାଳରୁ ମତେ ମୁକ୍ତକର - ଏକଜାଲରୁ ମତେ ବଞ୍ଚାଅ । ମୁଁ ଏ ରାଜପ୍ରସାଦ ଚାହିଁ ନଥିଲି । ମୁଁ ଚାହିଁଥିଲି ତୁମକୁ । ତୁମର ଏ ପାଦତଳେ ଆଶ୍ରୟ । ଏଇ ମୋର ସ୍ବର୍ଗ । ଏଇଠି ମୋର ମୁକ୍ତି । ମୁଁ ତୁମକୁ ଅନୁନୟନ କରୁଛି- ତୁମେ ଚାଲ । ଆମେ ଏଠୁ ଚାଲିଯିବା । ଏ ସହର ଛାଡ଼ି କେଉଁ ଦୂରପଲ୍ଲୀକୁ । ସେଇଠି ପଡ଼ୁକୁଡ଼ିଆ ବାନ୍ଧି ରହିବା ।” (୧) କିନ୍ତୁ ତୁଷାର ନିଜ ଆଦର୍ଶରେ ଅଟକ । ସେ ଚାହେଁ ଧନ; ଅରକ୍ଷି ନିବାସ ପାଇଁ ତେଣୁ ତା’ର ଯୁକ୍ତି :

“ତମେ ଅଭିନୟ କରି-ନିଆଁ ସହିତ ଖେଳ ଖେଳି ଆଣି ପ୍ରଚୁର ଧନଦିଅ । ହତଭାଗ୍ୟ, ରୋଗୀ ଦୁଃଖୀମାନେ ଭୋକ ଉପାସରେ ରହିବେ । ଆଶ୍ରୟ ପାଇବାକୁ ଆଶାମୁଖରେ ଧାଇଁଆସି ଏଠୁ ନିରାଶହୋଇ ସେମାନେ ଫେରିଯିବେ । ଏ ଦୁଃଖ ମୁଁ ସହିପାରିବିନି ପ୍ରଭା । ମୁଁ ସେଇମାନଙ୍କ ପରି ଜଣେ ଅନ୍ଧ, ଅକ୍ଷମ ଓ ନିରାଶ୍ରୟ ।” (୨) କ୍ଷଣପ୍ରଭା ଆଉ ତୁଷାରର ଧର୍ମପତ୍ନୀ ନୁହେଁ; ସେ ପତ୍ନୀର ଆସନରୁ ବହୁ ଉତ୍ତରେ । ସ୍ବାମୀହୋଇ ଯିଏ ପତ୍ନୀକୁ ପତ୍ନୀର ଆସନରୁ ଠେଲିଦେଇ ଦେଇଛି ବନ୍ଧୁର ଆସନ । ନିଜ ଆତ୍ମାପାଖରୁ ଦୂରେଇଯାଇ ସେ ଆଉ ଏଠି ରହନ୍ତା ବା କାହିଁକି ??? କ୍ଷଣପ୍ରଭା ଚାଲିଯାଇଛି । ସହରର ବିଷାକ୍ତ ପରିବେଶ ଭିତରେ ସ୍ବାମୀର ଆଦର୍ଶକୁ ବରଦାସ୍ତ କରି ନ ପାରି ପ୍ରଭା ଫେରିଆସିଛି ନିଜ ଜନ୍ମସ୍ଥାନକୁ । କ୍ଷଣପ୍ରଭା ନାହିଁକି ଦୁଷ୍ଟର ନାହିଁ । ଦୁହେଁ ଆଜି ଘରଛଡ଼ା । ଦୁହେଁ ନିଷ୍ଠାଳ । ସ୍ବର୍ଗରେ ହେଉ କି ନର୍କରେ ହେଉ ଦୁଇଟି ମୁଣ୍ଡକୁ ଯୁଗଯୁଗଧରି ଏକାଠି ରଖିଲେ ବି ସେମାନେ ସେଇ ଦୁଷ୍ଟର ଆଉ ଶକୁଳନା ।

(୧) ‘ଝଟା’ - (SC. No. - 92).

(୨) ‘ତଡ଼େବ’ - (SC. No. - 94).

x x x x x କାହ୍ନୁଚରଣଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ‘ଝଞ୍ଜା’ ପରି ବିରାଟ ଓ ବହୁଚରିତ୍ର ଯୁକ୍ତ ଉପନ୍ୟାସକୁ ସୀମିତ ଚିତ୍ର ଓ ଚରିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ସୀମିତ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ନାଟ୍ୟକାର ଅତି ସଫଳ ଭାବରେ ବେତାର ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେଇ ନିଜ ପ୍ରତିଭାର ଯେଉଁ ପରିଚୟ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି; ତାହା ବାସ୍ତବିକ ଯଥାର୍ଥ । ପାରମ୍ପରିକତା ପ୍ରତି ଛୋଟରାୟ ଅଧିକ ବିଶ୍ୱସ୍ତ । ପରୀକ୍ଷା ତାଙ୍କର ସମାଜ ଓ ଜୀବନକୁ ନେଇ । ଚରିତ୍ର ଉପସ୍ଥାପନରୀତି; ଏସବୁ ନାଟକରେ ବେଶ୍ କଳାତ୍ମକ । ବେତାର ନାଟକ ପାଇଁ ସୀମିତ ଚରିତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବିଭବ । ଗୋଟିଏ କିମ୍ବା ଦୁଇଟି କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଚରିତ୍ର ଏବଂ କିଛି ସହାୟକ ଚରିତ୍ର ତାଙ୍କ ନାଟକରେ ଥାନ୍ତି । ‘ଝଞ୍ଜା’ ଭଳି ଏକ ବିପୁଳକାୟ ଉପନ୍ୟାସକୁ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ; ସେ ଏହି ନିୟମକୁ ଲଙ୍ଘନ କରିନାହାନ୍ତି । ନାଟକର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ସଂଗ୍ରାମରୁ ଏବଂ ଶେଷ ହୋଇଛି ସଂଗ୍ରାମର ପରିଣତି ବର୍ଣ୍ଣନାରେ । ଦୁଃଖ, ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମରତ ଦୁଇଟି ଚରିତ୍ର ଶେଷରେ କେଉଁଠି ପହଞ୍ଚିଯାଇଛନ୍ତି ନାଟ୍ୟକାର ତାହାକୁ ଦେଖାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଔପନ୍ୟାସିକଙ୍କର ମୂଳ ବ୍ୟବ୍ୟକ୍ତ ନାଟ୍ୟକାର ଅତି ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି ।

ବଧୂନିରୂପମା :

ବୟସ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତି ଝିଅ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖନ୍ତି; ବାହାହେବେ ବଧୂସାଜିବେ । ବର, ଶାଶୁ-ଶ୍ୱଶୁର, ନଣନ୍ଦ-ଦିଅର, ସାରପଡ଼ିଶା, ବନ୍ଧୁପରିଜନ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହେବେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆପଣାର କରିବେ । ସୁନ୍ଦର ଘରଟିଏ ଗଢ଼ିବେ ଇତ୍ୟାଦି । ଠିକ୍ ସେହିପରି ନିରୂପମା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନଦେଖନ୍ତି । ମନଲାଖି ସୁନ୍ଦର ତଥା ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ବର ପାଇଛି । ଶାଶୁ, ନଣନ୍ଦ, ସାରପଡ଼ିଶା, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପାଇଛି । ହେଲେ ସେ କ’ଣ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୋଇପାରିଛି ??? ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆପଣାର କରିପାରିଛି ??? ଗୋପାଳ-ଛୋଟରାୟଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ “ବଧୂ ନିରୂପମା ନାଟକ” ଔପନ୍ୟାସିକ ବିଭୂତି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ବହୁ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଉପନ୍ୟାସ ‘ବଧୂ ନିରୂପମା’ରେ ଏହାର ଉପସ୍ଥାପନା କରାଯାଇଛି । ଯାହା କି ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ହୋଇପାରିଛି । ତ୍ୟାଗ, ସ୍ନେହ, ଭଲପାଇବା, କଷ୍ଟ, ଚକ୍ରାନ୍ତ, ସାମାଜିକ ବାସନ୍ଦ, ତଳ-ଉପର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ - ଏ ସବୁକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକଟି ଗଢ଼ିଓଇଛି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୯୭୦ ମସିହା । ଏହାର ଲୋକପ୍ରିୟତା ବୃଦ୍ଧିପାଇଁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟ୍ୟ ପ୍ରତିଭାର ଅବଦାନ ଯଥେଷ୍ଟ । ନିକଟ ଅତୀତରେ ଏହି କାହାଣୀକୁ ନେଇ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ନିର୍ମିତ ହୋଇଛି । x x x ବଧୂନିର୍ବାଚନ ପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ପରିବାରରେ ଆଗ୍ରହ ଓ ଉଦ୍‌ଯାପନା ଲାଗିରହିଥାଏ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ନିର୍ମଳ; ନିଜପାଇଁ ପସନ୍ଦକରି କନ୍ୟା ନିର୍ବାଚନ କରିଛି । ଉଭୟଙ୍କର କୁଳଶାଳରେ ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ତେବେ ନିର୍ମଳ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବଂଶର କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ନିରୂପମା; ତଳିଆ ଦାସଘର ଝିଅ । ରେକ୍ଟିଫିକାରି ବିବାହ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ନିରୂପମା ପାରମ୍ପରିକ ବୋହୂ ହେବ । ଶାଶୁ-ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ମନନେବ । ସାରପଡ଼ିଶାଙ୍କୁ ଆପଣାର କରିବ । ବର-ବଧୂଙ୍କର ବଦାପନା ନଥାଇ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଗୃହପ୍ରବେଶ କରିଛନ୍ତି । ଶାଶୁ ଠାକୁରଘର ବା ରୋଷେଇ ଘରକୁ ତା’କୁ ବାରଣ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଘରୁ ଆସିଥିବା ବୋଝ- ଭାରକୁ ଅପସନ୍ଦ କରିଛନ୍ତି । ସାରପଡ଼ିଶାଙ୍କ ଆଗରେ ଅପମାନିତ କରିଛନ୍ତି ।

ତଥାପି ନିରୁପମା ନିଜର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହରାଇନାହିଁ । ଅଧିକରୁ ନିର୍ମଳ ଚାକିରି ପାଇବା ପରେ-ତାକୁ ବିଦେଶ ଯିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ସେ ନିଜ ଜିଦ୍ରେ ଅଟକ ରହିଛି । ଶାଶୁଘରେ ରହି ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ କଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରିଛି । ମାମୁଁ ଶୁଣୁରଙ୍କ ଝିଅ ‘ଓଷି’; ତାଙ୍କ ପରିବାରକୁ ଆସିବାପରେ ନାଟକ ଅଧିକ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନର ହୋଇଉଠିଛି । ସେ ପିତୃସୀଳ ଆଗରେ ମିଳ-ସତ ଯୋଡ଼ି ଭାଇଭଉଣୀ ନାମରେ କହିଛି ଓ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ପାଇଦା ନେଇଛି । ଶେଷରେ ଟଙ୍କା ଚୋରିକରି ଭାଇଭଉଣୀ ଅପବାଦ ଦେଇଛି । ନିରୁ ଏ ଅପବାଦ ଶୁଣି ମଧ୍ୟ; ଅବିଚଳିତ ରହିଛି ଏବଂ ସବୁ ଅପମାନକୁ ପଛରେ ପକାଇ; ରାତି-ଦିନ ଅନିଦ୍ରାରହି ଶାଶୁକୁ ମରଣ ମୁହଁରୁ ବଞ୍ଚାଇଛି । ଏଥର ଶାଶୁ ନିଜର ଭୁଲ୍ ବୁଝି ପାରିଛନ୍ତି । ସ୍ନେହରେ ସେ ବୋହୂକୁ ବୋକ ଦେଲେ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ “ସତରେ ତୁଳସୀପରି ବୋହୂକୁ ସେ କେତେ ହତାଦର କରୁନଥିଲେ ?” (୧)

ଭୂଜମାମୁଁ ସତ୍ୟଘଟଣା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ଚାଲିଆସୁଥିବା ଶାଶୁ-ବୋହୂଙ୍କର ସଂପର୍କ; ଅତିସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ପୂର୍ତ୍ତି ଉଠିଛି । ନିରୁପମାର ଏ ଆଦର୍ଶ- ଚିରଦିନ ଏ ସମାଜର ପ୍ରତିଟି ନାରୀକୁ ଏକ ଆଦର୍ଶ; ବଧୂକରି ଗଢ଼ିତୋଳିବ - ଏଥିରେ ତିଳେ ହେଲେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଅମଡ଼ାବାଟ :

ଔପନ୍ୟାସିକ ବସନ୍ତ କୁମାରୀଙ୍କର ଅତିଲୋକପ୍ରିୟ ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ ‘ଅମଡ଼ାବାଟ’ ମଧ୍ୟବିର ଏକ ଓଡ଼ିଆ ପରିବାର ହସକାନ୍ଦକୁ ନେଇ ଏହାର କଥାବସ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଛି । ଉପନ୍ୟାସର ବସ୍ତବ୍ୟକୁ ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କରି କିମ୍ବା ନାଟକ ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ନୂତନ ଚରିତ୍ରର ଆମଦାନୀ ନ କରି ନାଟ୍ୟକାର ଏହାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି । ପୀତାମ୍ବର ବାବୁଙ୍କ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ, ମହାବୋଉଙ୍କର ସତ୍ତାବାସ୍ତବ୍ୟ, ମାୟାର ସ୍ୱସ୍ୱବାଦିତା, କାବେରୀର ଛଳନା ପ୍ରଭୃତି ନାଟକରେ ମୋଟାମୋଟି ଭାବେ ସ୍ଥାନପାଇଛି ।

ନାଟକର ପରିବେଶ ଅତି ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ଆରମ୍ଭରୁ ଗଢ଼ିଚାଲିଛି । ବେଶ୍ ଘରୁଆଘର । ବଡ଼ଭାଇ ମୋହନ ତାନ୍ତର । ଏକମାତ୍ର ଭଉଣୀ ମାୟା ବେଶ୍ ଗେଲବସର ଏବଂ ଛୋଟ ଛୋଟ ଦୁଇ ଭାଇ ଓ ବାପା-ମା ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଚଳୁଛନ୍ତି । ପରିସ୍ଥିତିରେ ମୋଡ଼ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ଭାଇ ବାହାଘର ପରେ । କାବେରୀ ବୋହୂ ହୋଇ ଆସିବାପରେ ସବୁ ଓଲଟ ପାଲଟ ହୋଇଯାଇଛି । ଶାଶୁ-ଶୁଣୁରଙ୍କର ସରଜତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ସେ ପାଇଦା ଉଠାଇବାରେ ଲାଗିଛି । ମୋହନକୁ ଶିଖାଇ ଦୁହେଁ ଅଲଗା ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ସେମାନେ ଆରାମରେ ରହିଛନ୍ତି ମାତ୍ର ଘରର ଅବସ୍ଥା କହିଲେ ନ ସରେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରୁ ହସ ଚିରିଯାଇଛି । ଏ ସବୁର ମୂଳରେ ଥିଲା କାବେରୀ । ଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଘରରୁ ସମସ୍ତ ଗୃହଣୀ - ଗାଣି ମଧ୍ୟ ନେଇଯାଇଛି । ଅଭାବ ଭିତରେ ପୀତାମ୍ବର ବାବୁ ଯାହା ଯେମିତି କରି ଝିଅ ମାୟାକୁ ଏକ ଗରିବଘରେ ବିବାହ ଦେଇଛନ୍ତି । କାଳିର ଅଳିଅଳ ଝିଅ ଆଜିର ବୋହୂ । ମାୟା ଅଳିଅଳ ହେଲେ ବି ଅବିବେକୀ ନୁହେଁ । ଶାଶୁଘରର ସମସ୍ତ

ଦୁଃଖକଷ୍ଟକୁ ସେ ହସି ହସି ସହି ନେଇଛି । x x x ଉପନ୍ୟାସର ଶେଷଦୃଶ୍ୟ ଓ ନାଟକର ଶେଷଦୃଶ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ପୀତାମ୍ବରବାବୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଶାଶୁ ଉଭୟ ଗୋଟାକୁତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ପିତା ଏବଂ ଶାଶୁ ଏ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଏ ପ୍ରିୟ ? ମାୟା ନିକଟରେ ଏହିଭଳି ଏକ ପ୍ରଶ୍ନବାଚୀ ରଖି ଔପନ୍ୟାସିକା ଉପନ୍ୟାସଟିକୁ ଶେଷ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାର କିନ୍ତୁ ସମାଧାନର ଦାୟିତ୍ବ ନିଜ ହାତକୁ ଉଠାଇ ନେଇଛନ୍ତି । ସ୍ବେଦପ୍ରବଣ ପିତାଙ୍କୁ ଭଗବାନଙ୍କ ହାତରେ ଅର୍ପଣ କରି; ମାୟା ରୁଗ୍‌ଶା ଶାଶୁଙ୍କ ସେବାକରିବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିଛି । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମାୟା ଯାହା କରିଛି; ତାହା ଅନ୍ୟାୟ ନୁହେଁ । ଏଠାରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ବୋହୂର ଶାଶୁ ପ୍ରତିଧ୍ବବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଏହାକୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ କୃତିତ୍ବବୋଲି ସ୍ବାକାର କରିବାକୁ ହେବ । ନାଟ୍ୟକାର ଘଟଣା, ଚରିତ୍ର ଏବଂ ପରିବେଶ ସହିତ ପ୍ରଥମେ ଏକାନ୍ତ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ତା'ପରେ ସେସବୁକୁ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପରିବେଷିତ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ନାଟକର ଆତ୍ମକ, ମଧ୍ୟବିର ମାନସିକତାର ଏକ ଜୀବନଧର୍ମା ଚିତ୍ର ରୂପାୟିତ ହୋଇପାରିଛି । ନାଟକର ଜୀବନ ଓ ବାସ୍ତବ ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବଜାୟ ରହିପାରି ନାହିଁ ।

ମଲାଜହ୍ନ :

ଉପେନ୍ଦ୍ର କିଶୋର ଦାସଙ୍କର ଏକ କରୁଣ ମଧୁର ଉପନ୍ୟାସ 'ମଲାଜହ୍ନ' (୧୯୬୦) । ଯେଉଁଥିରେ କି ପ୍ରାକ୍ ସ୍ବାଧୀନତା କାଳରେ ଜାତିପ୍ରଥାର ଉଦ୍‌ଯାବହତା ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯୁବକ ନାଥ ଏବଂ ଯୁବତୀ ସତୀ ମଧ୍ୟରେ ବାନ୍ଧ୍ୟ ପ୍ରଣୟ, ସତୀ ଅନ୍ୟ ପାତ୍ରରେ ବିବାହ ତଥା ପତି ଦ୍ବାରା ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହେବା; ନାଥସହିତ ତାହାର ଯୋଗାଯୋଗ, ଗ୍ରାମ୍ୟସମାଜର ବିଦ୍ରୋହ ଏବଂ ଅବଶେଷରେ ନାଥକୁ ଏହି ପରିସ୍ଥିତିରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ସତୀର ଆତ୍ମହତ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ଉପନ୍ୟାସରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

x x x x କେଉଁ ଏକ ସରଳା ଗାଁର ସରଳା ଯୁବତୀ ସତୀ ଏବଂ ସେଇ ଗାଁର ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ନାଥ; ଦୁହଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଣୟ ଗଢ଼ିଉଠିଛି । କିନ୍ତୁ ସତୀର ଅନ୍ୟତ୍ର ବିବାହ ହୋଇଛି । ସତୀର ମନ ପଡ଼ିରହିଛି ନାଥନା ନିକଟରେ । ଟାଉଟର ପ୍ରଭାକର; ନାଥ ଏବଂ ସତୀ ନାମରେ କଳଙ୍କ ରଚନା କରିଛି । ଏକ ଲମ୍ବଟ ନରହରି ମିଶ୍ର ସହିତ ସତୀର ବିବାହ ହୋଇଛି ସତ ମାତ୍ର ନରହରି ନିଜର ଦାସୀ ସୌରଭୀ ସହିତ ଗୋପନ ପ୍ରଣୟରେ ଲିପ୍ତ । ସ୍ବେଚ୍ଛାଚାରୀ ନରହରି ଏବଂ ଦାସୀ ଉଭୟେ ପଦେ ପଦେ ସତୀକୁ ଅପଦସ୍ଥ କରିବାକୁ ଲାଗିଛନ୍ତି । ତଥାପି ସତୀ ଘରଛାଡ଼ି ବାହାରି ଆସିନାହିଁ । କୌଣସି ପଦେ ମୁହଁମାଡ଼ି ସେଇଠି ପଡ଼ିରହିଛି । ଜତିମଧ୍ୟରେ; ନରହରି ସତୀ, ସୌରଭୀ ଏବଂ ନଟକୁ ନେଇ କପିଳେଶ୍ବର ମହାଦେବଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ଝଡ଼ ତୋପାନରେ ସତୀ ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଯାଇଛି । ଏହିଠାରେ ତା'ର ନାଥ ସହିତ ଦେଖାହୋଇଛି ଏବଂ ନାଥ ତାକୁ ଶ୍ବଶୁରଘରକୁ ନେଇଯାଇଛି । ହେଲେ ନରହରି ତାକୁ ଆଉ ନିଜଘରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇନାହିଁ । ବାଧ୍ୟହୋଇ ନାଥ ତାକୁ ଗାଁକୁ ନେଇଆସିଛି । ଗାଁର ଅତ୍ୟୁଚିମାଷ୍ଟରର ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟି; ସତୀର ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ପଡ଼ିଛି । ତେଣୁ ସେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ତା' ନାମରେ ବେନାମୀ କରିବାକୁ

ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଛି । ସତୀ ଏଥିରେ ରାଜି ନ ହେବାରୁ ପ୍ରଥମେ ସେ ଧମକ ଦେଇଛି ଏବଂ ସାରାଗାଁରେ ସତୀ ଆଉ ନାଥ ନାମରେ ଦୁର୍ନାମ ପ୍ରଚାର କରାଇଛି । ସତୀ ଏହାର ଏକ ସମାଧାନ ଚାହିଁଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଭଲଭାବରେ ବୁଝି ପାରିଛି ଯେ; ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଗାଁରେ ରହିଥିବ; ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ କଲଙ୍କର ଅପବାଦ ଘୁଞ୍ଚିବ ନାହିଁ । ନିଜର ଉଭୟ କୁଳତ ନଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ବିନା ଅପରାଧରେ ତା'ର ପ୍ରେମାସଦ ଏଭଳି ଦଣ୍ଡଭୋଗିବ କାହିଁକି ? ତେଣୁ ନିଜ ପାଇଁ ଏକ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଛି ସେ । ନିଜର ପରିସ୍ଥିତି ବୁଝାଇ ନାଥ ପାଖକୁ ଖଣ୍ଡିତ ଚିଠିଲେଖି ବାହାରକୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ିଛି ସତୀ । ତା'ଭଳି ଜଣେ ଅସହାୟ ନାରୀ; ଯାହାର ବିଷ୍ଣୁଦରବାରରେ ଆଶ୍ରୟ ବୋଲି କେଉଁଠି କିଛି ନାହିଁ; ନଦୀର ଶୀତଳ ଜଳରେ ଆଶ୍ରୟର ସନ୍ଧାନ କରିବା ବ୍ୟତୀତ ସେ ଆଉ କ'ଣ କରିପାରନ୍ତା ???? ସତୀ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଛି । ସମସ୍ତ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ହୋଇଯାଇଛି । 'ନଷ୍ଟଭବଣୀ' ଭଳି ଏହି ନାଟକ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣମୀର ଆନନ୍ଦୋଲ୍ଲାସ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରୁ ଏବଂ ଏହାର ଶେଷ ହୋଇଛି; ଅମାବାସ୍ୟାର ଘନ-ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ । ନାଟକରେ ନିମ୍ନ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଓଡ଼ିଆ ଜୀବନର ଚିତ୍ର ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ।

ପ୍ରତିଭା :

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ୍‌ଙ୍କର ଏକ ବହୁ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ 'ପ୍ରତିଭା' । ଏହାର ରଚନାକାଳ ୧୯୬୦ ମସିହା । ସ୍ବାଧୀନତାପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ, କୁସଂସ୍କାରର ପାରୁର୍ଯ୍ୟ, ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନକୁ କିଭଳି ଅନଗ୍ରସର କରି ରଖିଥିଲା; ଔପନ୍ୟାସିକ ତାହାର ଏକ ଅନୁଭୂତିତ୍ୱ ଚିତ୍ର ଉପନ୍ୟାସରେ ଅଙ୍କନକରି ଏହାର ପ୍ରତିକାର କାମନା କରିଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉପନ୍ୟାସଟି ସଂସ୍କାର ଧର୍ମୀ । ନାରୀ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ତଥା ସର୍ବୋପରି ନାରୀ ସ୍ବାଧୀନତା ନିମନ୍ତେ ଏଥିରେ ଆହ୍ୱାନ ଦିଆଯାଇଛି । ଔପନ୍ୟାସିକଙ୍କର ଏହି ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ନାଟ୍ୟକାର ଛୋଟରାୟ ତିନିଅଙ୍କର ନାଟକରେ ରୂପାୟିତ କରିଛନ୍ତି ।

x x x ପାଠଶାଳା ଦୃଶ୍ୟରୁ ନାଟକର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଏଠାରେ ମହେନ୍ଦ୍ର ସହିତ ପ୍ରତିଭାର ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତକାର ହୋଇଛି । ଯାହାର ପରିଣାମ ମହେନ୍ଦ୍ର ଭୋଗକରିଛି ସାରାଜୀବନ ଧରି । ସହସା ଜମିଦାର ପୁତ୍ର ନବୀନ ସହିତ ପ୍ରତିଭାର ବିବାହ ଠିକ୍ ହୋଇଛି । ଏକଥା ମହେନ୍ଦ୍ର ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଛି । ନୈରାଶ୍ୟ ଓ ଦୁଃଖରେ ମନ ତାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିକ୍ଷୟ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ନବୀନ କିନ୍ତୁ ଏ ବିବାହରେ ରାଜି ନ ହୋଇ ଦେଶମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇଛି । 'ବୀରସମାଜ' ନାମଧେୟ ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଂସ୍ଥାଦ୍ୱାରା ଯୁବକମାନେ ଦେଶର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବନ୍ଧପରିକର ହୋଇଛନ୍ତି । ନବୀନ, ପ୍ରକାଶ, ବିରୂପାକ୍ଷ, ମହେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଏହାର ସଭ୍ୟ । ନବୀନର ପିତା ନରହରି କଟକରେ ପହଞ୍ଚି ନବୀନକୁ ଘରକୁ ଫେରାଇ ଆଣିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଠାରେ ପ୍ରତିଭା ସହିତ ତା'ର ବିବାହ ହୋଇଛି । ମହେନ୍ଦ୍ର ଏକଥା ଶୁଣିଛି । ନିଷ୍ଠଳ କ୍ରୋଧରେ ମନ ତାର ବିଦ୍ରୋହ କରିଉଠିଛି । ସେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଛିରକରିଛି । ନବୀନ, ପ୍ରତିଭାକୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ନିଜ ଆଦର୍ଶ ବିଷୟରେ ତାକୁ ଚେତାଇ ଦେଇ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପୁନର୍ବାର ଯୋଗଦେଇଛି । ଘର ଛାଡ଼ିଛି । ଜେଲ୍ ଯାଇଛି । ମାତା-ପିତା ଉଭୟେ ଦୁଃଖରେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଛନ୍ତି । ନବୀନର ଦୁଇବନ୍ଧୁ ପ୍ରକାଶ ଓ ବିରୂପାକ୍ଷକ ସଂଘର୍ଷରେ

ଆସି; ପ୍ରତିଭା ନିଜକୁ ଜନନୀର ସେବାରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଦେଇଛି । ରାମହରିକ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଜଣେ ପ୍ରଜାର ମୃତ୍ୟୁ ହେବା ଫଳରେ; ରାମହରିକ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜନମତ ଗଢ଼ିଉଠିଛି । ପ୍ରତିଭା ସେମାନଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଛି । ପ୍ରତିବାଦ ସଭାରେ ସଭାପତିତ୍ବ କରିବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିଛି ପ୍ରତିଭା । ନବୀନ ଜେକରୁ ମୁକ୍ତିପାଇ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଛି । ଉଭୟଙ୍କର ମିଳନ ହୋଇଛି । ମହେନ୍ଦ୍ର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ହିସାବରେ ସଭା ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଯାଇଛି ସତ, ହେଲେ ସେଠାରେ ପ୍ରତିଭାର ସହସା ଆଗମନ ତାର ମନୋଭାବକୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରିଦେଇଛି ଏବଂ ସେ ରୂପଟାପ୍ସ ଫେରିଯାଇଛି । ମୋଟାମୋଟି ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ । ଏଥିରେ ନାରୀଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଆହ୍ୱାନ ଦିଆଯାଇଛି । ଚାଟଶାଳୀ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର କରାଯାଇ ଦେଶର ସାକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇବା ନିମନ୍ତେ ଚିନ୍ତା ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଛି । ଆଦର୍ଶ ନିମନ୍ତେ ଦେଶ ପ୍ରେମ ରହିଛି । ମନୋରଞ୍ଜନ ନିମନ୍ତେ ରୂପକ ପ୍ରେମ ରହିଛି । ପ୍ରେମରେ ଅସଫଳଜନିତ ପ୍ରତିଶୋଧ କାମନା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । x x x

ଫେରିଆ :

ତିନି ଅଙ୍କର ନାଟକ ‘ଫେରିଆ’ । ମଞ୍ଚର ବହୁ ସଫଳତାପରେ ଏହା ବେତାର ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । ‘ଫେରିଆ’ ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ ଏକ ତ୍ରିକୋଣ ପ୍ରେମକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଗଢ଼ିଉଠିଛି । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଆଦର୍ଶକୁ ରୂପଦେବା ପାଇଁ ଆଗେଇ ଆସିଛନ୍ତି ବ୍ରଜ, ସୁରେଶ ଏବଂ ଶାନ୍ତି । ଶିକ୍ଷାକାଳ ପାଇଁ ସୁରେଶ ଗ୍ରାମଠାରୁ ଦୂରେଇଯାଇ ସହରରେ ରହିଛି । ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆହେବାପାଇଁ ସୁରେଶ; ଶାନ୍ତିରପିତାଙ୍କ ସମସ୍ତ ସାହାଯ୍ୟକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ବ୍ୟସନ କରି ପାଠ ପଢ଼ିଛି । ସହରରେ ଶିକ୍ଷିତା ରେଖାର ସଂସର୍ଗରେ ଆସି; ସୁରେଶ, ଶାନ୍ତିକୁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଛି । କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତି ଗ୍ରାମଛାଡ଼ି ସହରକୁ ଯିବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛାକରିନି । ସେ ଗ୍ରାମୋନ୍ନତି ସଂଘର ସଂପାଦିକା । ତେଣୁ ଗ୍ରାମକୁ ଛାଡ଼ି ସହରକୁ ଯିବାକୁ ସେ ନାରାଜ୍ । ଦୁଃଖ ଏବଂ କ୍ଷୋଭରେ ସୁରେଶ; ସହରକୁ ଫେରିଯାଇଛି । ପ୍ରପେସର ଦାସ; ସୁରେଶ ସହିତ ରେଖାର ସଂପର୍କକୁ ସହ୍ୟ କରିନପାରି; ସୁରେଶକୁ ବଦନାମ୍ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଯାହାଫଳରେ ସୁରେଶ କଲେଜରୁ ବଦନାମ୍ ଓ ବିତାଡ଼ିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସବୁଦିନପାଇଁ ରାୟବାହାଦୁର ପି. ଏନ୍ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଦରଜା ତା’ପାଇଁ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଛି । ମାତ୍ର ଫଳ ଓଳଟା ହୋଇଛି । ଗଙ୍ଗାଧର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରପେସର ଦାସଙ୍କର ଚକ୍ରାନ୍ତ ପଦାରେ ପଡ଼ିଯିବା ପରେ, ସୁରେଶର ଉପସ୍ଥିତି ପାଇଁ ସମସ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସୁରେଶ; ଗାଁକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛି । ଯେଉଁଠି ଶାନ୍ତି ତାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଛି । ହଜାର ହଜାର ଅଶିକ୍ଷିତ ଜନତା ତାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି । ଦୀର୍ଘଦିନର ଆପୋଷିତ ଆଶା ପୂରଣ ହୋଇଛି; ଉଭୟ ଶାନ୍ତି ଓ ସୁରେଶର ମିଳନରେ ।

x x x x x ନାଟକର ସ୍ୱର ମିଳନାତକ ଏବଂ ଆବେଗଧର୍ମୀ । ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ, ସର୍ବୋପରି ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କର ସଙ୍ଗଠନାତ୍ମକ ପଦକ୍ଷେପ ଏବଂ ତାଙ୍କରି ଚିନ୍ତାଧାରା; ତତ୍କାଳୀନ ସମସ୍ତ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଛି । ଛୋଟରାୟ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ‘ଫେରିଆ’ ନାଟକ ସଂପର୍କରେ ନାଟ୍ୟକାର ନିଜେ କହନ୍ତି - ‘ଫେରିଆର ନାଟ୍ୟକାଳ 1946 ମସିହା । ଦେଶ ଖୁବ୍ ନିକଟରେ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବବୋଲି ଜଣାପଡ଼ିଲାଣି । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି ‘Young India’

ବହିରେ ଲେଖିଥିଲେ "Educated youngmen of India go back to villages." କାରଣ ଦେଶକୁ ଗଢ଼ିବାକୁ ହେଲେ ଗାଁ ଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଥମେ ସୁନ୍ଦରକରି ଗଢ଼ିବା ଦରକାର ।" (୧) ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଏହି go back to villages ସ୍ୱେଚ୍ଛାନ୍ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ନାଟକ 'ଫେରିଆ' । ଗାଁ ମାଟିର ଆକର୍ଷଣରେ, କର୍ମର ଆକର୍ଷଣରେ, ସଂଗଠନର ଆକର୍ଷଣରେ ସୁରେଶ ଫେରିଛି; ସହରରୁ ଗାଁକୁ । ଯେଉଁଠି ରହିଛି ତାର ସ୍ୱପ୍ନ । ତାର କର୍ମ ସବୁ ଜିଣି ।

x x x x x ନାଟକଟି ସବୁଦିଗରୁ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ପରମ୍ପରା ଆନୁଗତ୍ୟର ଏକ ସୁନ୍ଦର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏବଂ ଏଥିରେ ପୂର୍ବକ ନାଟ୍ୟକାରମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ଗଣା ନୁହେଁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କର 'ମୂଲିଆ' ନାଟକ ଏବଂ ଛୋଟରାୟଙ୍କର 'ଫେରିଆ' ନାଟକର କଥାଭାଗ ପ୍ରାୟ ଏକାଭଳି ହୋଇଛି ଏବଂ ଏ ଉଭୟର ନାଟକ ଗୋଟିଏ ସମୟରେ ହିଁ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି । ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭର ଅବ୍ୟବହୃତ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ନାଟକର ରଚନା କରାଯାଇଛି । ଏଥିରେ ଜାତୀୟତା ପ୍ରସଙ୍ଗ ତେଣୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଆସିଛି । କାରଣ; ସେହି ସମୟରେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ପଲ୍ଲୀ ଭନୟନ ନିମନ୍ତେ ସମଗ୍ର ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ଏକ ସାମୁହିକ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥିଲା ।" (୧) ଛୋଟରାୟ ଏହି ଭାବଧାରାକୁ ନାଟକରେ ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ରୂପାୟିତ କରିଥିଲେ ।

ଭରସା :

ଶିଳ୍ପୀ ଜୀବନର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଏବଂ ତାର ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଉପରେ ଗଢ଼ିଉଠିଛି ନାଟକ 'ଭରସା' । 'ଭରସା'ର କଥାବସ୍ତୁ ଏକ ବୃନ୍ଦ ଭିତରେ ଗଠିକରିଛି । ଶିଳ୍ପୀମୋହ ବମ୍ବେରେ ଛ' ବର୍ଷଧରି ରହି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇବାପରେ କଟକ ଫେରିଆସିଛି । ନିଜ ଶିଳ୍ପୀଜୀବନର ସାଧନାରେ ନିଜକୁ ନିମଜ୍ଜିତ କରିଥିବାରୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବରଣ କରିଛି ସତ; କିନ୍ତୁ ନିଜର ସୁଖ-ସୁବିଧାକୁ ଆଖିରେ ଧରି ସେ କୌଣସି ଚାକିରିର ଅନୁଧ୍ୟାବନ କରିନାହିଁ । ନିଜର ଆଦର୍ଶକୁ ନେଇ ସେ ପାଗଳ । କଳାଚର୍ଚ୍ଚା ତା' ପାଇଁ ଏକ ସାଧନା । ତଥାପି ଜଣେ ସାଧାରଣ ରକ୍ତମାଂସଧାରୀ ପୁରୁଷ ହିସାବରେ ତା' ମନରେ ଚିତ୍ରକର ଝିଅ ନୀଳା ପାଇଁ ଦୁର୍ବଳତା ଜାଗିଛି ସତ; ମାତ୍ର ନିଜର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ହେତୁ ସେ ନିଜକୁ ନୀଳାଠାରୁ ଦୂରେଇନେବାକୁ ଚାହିଁଛି । ନୀଳା ତା'ର ବାଲ୍ୟସାଥୀ । ତା'ର ମନର ମଣିଷ । ତେଣୁ ସେ ନୀଳାକୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିବାହ ଦେବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । କିନ୍ତୁ ନୀଳାର ତା' ପ୍ରତି ଥିବା ଅକୃତ୍ରିମ ସ୍ନେହ-ମମତା ଅନୁଭବ କରି ଶେଷରେ ବିବାହଲାଗି ମୋହନ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ବନ୍ଧ ହୋଇଛି ଏବଂ ମଧୁ ମହାରଣାର ଆଶୀର୍ବାଦ ଚାହିଁଛି । ନୀଳାର ପିତା ଏଥିରେ ଆନୟିତ ହେଲେ ହେଁ; ମୋହନର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଗଞ୍ଜିତ ହିଁ; ଶିଳ୍ପୀଜୀବନର ଗତିକୁ ବଦଳାଇ ଦେଇଛି । ଆର୍ଥିକ ସ୍ଥିତି ସୁଧାରିବା ମାତ୍ରେ ସେମାନଙ୍କର ବିବାହ ହେବବୋଲି ମଧୁ ମହାରଣା ଘୋଷଣା କରିଛି ।

(୧) ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାକ୍ଷାତକାର - ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ।

(୧) "ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକର ବିକାଶଧାରା" - ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ
(P - 102 - 103) (ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ; ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟପର୍ବ) ।

x x x x x ଏକ ନର୍ସର ମଡେଲରେ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବଙ୍କୁ ବିକିଥିବା ସୁନ୍ଦରୀ ସୁବତୀଟିର ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୁଖ୍ୟ ହୋଇ କୁମାର ସାହେବ ଅନୁରୂପ ଏକ ଛବିପାଇଁ ମୋହନକୁ ବରାଦ କରନ୍ତି । ମଡେଲ ପାଇଁ ବିବ୍ରତ ହୋଇପଡ଼ିଥିବା ବେଳେ; ନୀଳା ହିଁ ମୋହନକୁ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇଛି ଏବଂ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବାପାଇଁ କହିଛି । ବିବ୍ରତ ମୋହନ ଶେଷରେ ବାସ୍ତବବାଦୀ ନୀଳାର ଯୁକ୍ତିରେ ତାକୁ ହିଁ ମଡେଲ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ଘଟଣାଚକ୍ରରେ କୁମାର ସାହେବ ଛବିଟିସହ ନୀଳାକୁ ଦେଖିବାମାତ୍ରେ ତା' ପ୍ରତି ମୁଖ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ି ଛବିଟିପାଇଁ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ନୀଳାଉପରେ କୁମାର ସାହେବଙ୍କର ଲୋଭପଦୃଷ୍ଟି; ମୋହନକୁ ଅଛପା ରହିନାହିଁ । ଅର୍ଥପାଇଁ ଆତ୍ମବିକ୍ରମ ଆଘାତରେ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ତାର ବିଦ୍ରୋହ କରିଉଠିଛି । ତେଣୁ ସେ ପ୍ରତିବାଦ କରିଛି । ନୀଳାର ଛବିକୁ ବିକ୍ରିକରି ସେ ନିଜର ପ୍ରେମକୁ ପଣ୍ୟ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ନୀଳାକୁ ଭରସା ଦେଇଛି; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ; ତୁ କହିବାକୁ ଚାହୁଁ ମୋର ସବୁ ପ୍ରେମ, ସବୁ ମମତା ଆବଦ୍ଧ ରହିଛି; ତୋ'ର ଏଇ ରକ୍ତମାଂସରେ ଗଢ଼ା ଦେହଟା ଭିତରେ ।'' (୧) ଫଳତଃ ଛବିଟି ବିକ୍ରିକରି ନ ପାରି ଲଜା ଓ ଆତ୍ମଗ୍ଳାନିରେ ସେଠାରୁ ପଳାଇଯାଇ କଲିକତାରେ ପହଞ୍ଚିଛି ଏବଂ ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ଦଙ୍ଗାରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷାକରିବାକୁ ଯାଇ ମାର୍ଶାଙ୍କ ଘରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛି ।

x x x କୁମାର ସାହେବ ନୀଳାକୁ ପାଇବାପାଇଁ ଚକ୍ରାନ୍ତ ଚଳାଇଛନ୍ତି । ବିଧବାବେଶ ସାଜିଥିବା ଶ୍ରୀମତୀ ଦାସଙ୍କର ଶିଶୁକନ୍ୟାକୁ ପଢ଼ାଇବାକୁ କଟକରୁ କଲିକତା ଯାଇ; ନୀଳା କୁମାର ସାହେବଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିଲ୍ଲାରେ ବନ୍ଦିନୀ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଶ୍ରୀମତୀ ଦାସ; ଛଦ୍ମ ଆବରଣରେ ଢାଳିବୁଲୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜର କୃତଚକ୍ରାନ୍ତରେ କେତେ ନିରାହା ଅବଳାଙ୍କୁ, କୁମାର ସାହେବଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାସଜ୍ଜିନୀ କରାଇ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥହାସଲ କରିଛି; ତାର ଇୟରା ନାହିଁ । କୁମାର ସାହେବଙ୍କର ସମସ୍ତପ୍ରକାର ପ୍ରଲୋଭନକୁ ନୀଳା ଅସ୍ୱୀକାର କଲାପରେ କୁମାର ସାହେବ ନିଜର ଶେଷ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି; ମୋହନ ବିରୁଦ୍ଧରେ । ମୋହନର କଳାପ୍ରଦର୍ଶନାରୁ ନୀଳାର ଛବିକୁ ଚୋରାଇ ଆଣି, ନୀଳା ଆଗରେ ମୋହନର ସ୍ୱାର୍ଥପରତାକୁ ପ୍ରମାଣ କରିଛି । ଫଳରେ ଉତ୍ତୁଷ୍ଟିପ୍ର ହୋଇ ନୀଳା; ମୋହନକୁ ଚିରସ୍ୱାର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କୁମାରସାହେବଙ୍କୁ ବିବାହ ପାଇଁ ସମ୍ମତି ଦେଇଛି । କିନ୍ତୁ ସୀତାଙ୍କର ସତୀତ୍ୱରେ ରାବଣର କୁପ୍ରବୃତ୍ତି ଯେମିତି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇପାରି ନଥିଲା; ନୀଳାର ମହନୀୟ ଗୁଣାବଳୀରେ କୁମାର ସାହେବ ମଧ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ତେଣୁ ବନ୍ଧୁ ଆନନ୍ଦର ପ୍ରେରଣାରେ କୁମାର ସାହେବଙ୍କର ମାନବିକତାର ସ୍ମରଣ ଘଟିଛି । ମାର୍ଶାଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଯୈର୍ଯ୍ୟହୀନ ପଳାୟନପଲ୍ଲୀ ମୋହନର ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ବନ୍ଧୁ ଆନନ୍ଦର ଆଶଙ୍କାକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କୁମାର ସାହାବ ଯେତେବେଳେ ନକଲି ହୀରାମୁଦି ନୀଳାକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଦେଇଛନ୍ତି ସେତେବେଳେ ନୀଳା ଚିଠିଲେଖି, ହୀରାମୁଦି ପାଟିରେ-ଦେଇ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରିଛି । କୁମାର ସାହାବ ନୀଳାଚରିତ୍ରର ପ୍ରେମ ଲାଗି ଏହି ଦୃଢ଼ତା ଏବଂ ମହନୀୟତା ଦେଖି ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦରେ ଉଲ୍ଲାସି ଉଠିଛନ୍ତି । ଶେଷରେ ସେହି ଆନନ୍ଦର ଉଦ୍ୟମରେ ତ କୁମାର ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ମାର୍ଶାର ଏବଂ ମୋହନ ସହିତ ନୀଳାର ଏକ ସୁଖାତ୍ମକ ମିଳନ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଛି । x x x ଓଡ଼ିଆ

ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟରେ ଶିଳ୍ପୀ ଜୀବନୀ - କୈସ୍ତ୍ରୀକ ନାଟକର ଅଭୀନ ନାହିଁ । ତଥାପି ‘ଭାରସା’ ହେଉଛି ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ପ୍ରଥମ ମୌଳିକ ସୃଷ୍ଟି । ସାମିତ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଶିଳ୍ପୀ ଜୀବନର ବୃହତ୍ତର ସତ୍ୟକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବା ହିଁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶିଳ୍ପୀ ଜୀବନକୈସ୍ତ୍ରୀକ ନାଟକ ‘ଭାରସା’କୁ ବିବେଚନା କରାଯାଇପାରେ । “ଦୀପତଳ ସର୍ବଦା ଅନ୍ଧାର” ନ୍ୟାୟରେ ସମାଜକୁ ହସାଉ ଥିବା, ବଞ୍ଚିବାର ନୂତନ ପ୍ରେରଣା ଦେଉଥିବା ଶିଳ୍ପୀ ସାଧକଗଣ ଯେ କେତେ ଅବହେଳିତ ଭାବେ ଜୀବନଯାପନ କରନ୍ତି; ତା’ର ନିଜ ଇତିହାସ ହେଉଛି ଭାରସା । ଶିଳ୍ପୀଜୀବନର ସେହି ଅନ୍ଧକାରମୟ ଜୀବନକୁ ଆଲୋକର ସ୍ପର୍ଶ ଦେବାକୁ ଯାଇ, ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଏହା ଏକ ସଫଳ ଉଦ୍ୟମ ।

ମାମୁଁ :

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନଙ୍କର କାଳଜୟୀ ଉପନ୍ୟାସ ‘ମାମୁଁ’ ର ନାଟ୍ୟରୂପ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଅମଳା ଚାକିରିକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଗଢ଼ିଉଠୁଥିବା ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାଭିମାନୀ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଗୋଷ୍ଠୀର ସ୍ୱାର୍ଥଲାଲସା ଓ ପ୍ରତାରଣା ଚିତ୍ରର ଗୋଟିଏ ଅତି ମନୋହର ପ୍ରତିଛବି; ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ଉପନ୍ୟାସ ‘ମାମୁଁ’ ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣାବୟବ ଉପନ୍ୟାସ । ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ ସାହିତ୍ୟରେ ‘ମାମୁଁ’ ଏକ ସାର୍ଥକ ଓ ସୁନ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି । ଯାହାର ରୂପାନ୍ତର; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ଭୂଲିକା ସ୍ପର୍ଶରେ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠିଛି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୮.୨.୨୬ ରାତି ୯ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ । x x x ନାଟର ନଟବର ଦାସ - ଲୋଭୀ, କୃପଣ, କୁଟକ୍ରୀ-ବିଧାତାର ଏକ ଛାପ ମୁଣ୍ଡରେ ମାରି ସେ ଯେପରି ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ବୁଝିଥିଲେ ଧନ ଅର୍ଜନ, ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ, ଅର୍ଥ ସଂରକ୍ଷଣ ମାନବଜୀବନର ସାରଭିଦ୍ୟେ । ଧନଥିଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଧ୍ୟାନ, ଧାରଣା, ସ୍ୱପ୍ନ, କଳ୍ପନା ସବୁକିଛି । ହାନିଚାତୁରୀ ଏବଂ ନୀଚ ଶଠତାଦ୍ୱାରା ସ୍ନେହଶୀଳା ଧାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତାରଣାକରି; ଆପଣା ବିଧବା ଭଉଣୀ ଚାନ୍ଦମଣିର ସର୍ବସ୍ୱ ଅପହରଣ କରିବାକୁ ସେ ତିଳେମାତ୍ର କୁଣ୍ଡାବୋଧ କରି ନାହାନ୍ତି । ତାହାର କୁକର୍ମଯୋଗେ ଶତ ଶତ ଦରିଦ୍ରପ୍ରଜା ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଛନ୍ତି । କେତେ ନିରାଶ୍ରୟା ବିଧବା; ଦାରୁଣ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ଭୋଗିଛନ୍ତି । ନିଜର ନାବାଳକ ଭଣଜାଦୁଇକୁ ସେମାନଙ୍କ ନ୍ୟାୟସଦାବାରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ନରିପୁର ଜିଲ୍ଲାର ମାଲିକ ହେବା ପାଇଁ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ ମଧ୍ୟ କରିସାରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଧର୍ମ ସହିଲା ନାହିଁ । ଯେତିକି ଦୁର୍ତ୍ତଗତିରେ ଉପରକୁ ଉଠିଥିଲେ; ସେତିକି ବେଗରେ ଗସାତଳଗାମୀ ହେଲେ ସେ ।

x x x x x ପ୍ରତିପୁରୁଷର ଉନ୍ନତି ପଛରେ ଥାନ୍ତି ଜଣେ ନାରୀ । ନାଟର ନଟବର ଦାସଙ୍କ ପଛରେ ମଧ୍ୟ ଥିଲା ଜଣେ ନାରୀ-ଚିତ୍ରକଳା । ଚିତ୍ରକଳା ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ବୁଝିମତୀ, ଚତୁରୀ ନାରୀ । ତତ୍କାଳୀନ ବହୁ ଖାନ୍ଦାନ୍ ପରିବାରରେ ଏହିପରି ବହୁ ମନ୍ତ୍ରାଳଙ୍କ ଏକାଧିପତ୍ୟ ଥିଲା । ସେହିମାନଙ୍କ କୁମନ୍ତଶା ଓ କୁ ପ୍ରଭାବରେ କେତେ ସଂସାର ଭାଙ୍ଗି ଚୂନା ହୋଇଛି - ତା’ର ଇୟରା ନାହିଁ । ନିଜର ବ୍ୟର୍ଥ, ଲାଞ୍ଜିତ ନାରୀ ଜୀବନର ଏମାନେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନିଅନ୍ତି; ଅନ୍ୟର ସୁନାର ସଂସାର ଉପରେ ଦାଉସାଧୁ । ଚିତ୍ରକଳାର ପରାମର୍ଶରେ ନାଟର ଶଳା ରାଘବର ସହାୟତାରେ ପ୍ରଭୁଦୟାଲୁ ନାମକ ଜଣେ ଦୁର୍ଘରିଦ୍ର ଶୁଣି; ନଟବରଙ୍କ ଘରେ ପଶି; ସିନ୍ଦୂକରେ ଜମାଥିବା ସରକାରୀ ତହବିଲରୁ

ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା ଚୋରାଇ ନେଇଛି । x x x x ଏହିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି; ନଟବରଙ୍କ ବହୁ ଦୁଃଖର୍ମର ଚରମଶାସ୍ତି । ସରକାରୀ ତହବିଲ ତୋଷରପ୍ ଅଭିଯୋଗରେ ନଟବରଙ୍କୁ ହେଲା ଜେଲଦଣ୍ଡ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା; ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତର ନବପର୍ଯ୍ୟାୟ । ଅତୀତର ବହୁ ଅନ୍ୟାୟ ପାଇଁ ଅନୁଶୋଚନା । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି; “ମୁଁ ମହାପ୍ରତାପୀ ନାଜରୁ ନଟବର ଦାସ । ହାତରେ ହାତକଡ଼ି ପିନ୍ଧି, କଟକ ରାସ୍ତାରେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ହାଜତକୁ ଆସିଲି; ଛୋକେ ମତେଦେଖି କ’ଣ କହିଥିବେ ? ଘୁଣାରେ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଦେଇଥିବେ - ନା; ଲାଜରେ ମୁହଁତଳକୁ କରିଥିବେ ?” (୧) ସତ କହିଥିବାରୁ ଆସାମୀ ନଟବର ଦାସଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଖଲାସ କରିଦିଆଗଲା ସତ; କିନ୍ତୁ ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ଅସାବଧାନତା କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ସଂପତ୍ତିରୁ ସେ ଟଙ୍କା ଅସୁଲ କରାଯିବ ବୋଲି ରାୟ ଶୁଣାଗଲା ପରେ ଅର୍ଥନିୟମ ନଟବର ପ୍ରଜାପ କରିଉଠିଛନ୍ତି । ଏହା ହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ମାମୁଁ’ ନାଟକର କଥାବସ୍ତୁ

ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ :

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ବେତାର ରୂପାତରଣ - ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ଉପନ୍ୟାସ; ଅବିକଳ ‘ମାମୁଁ’ ର ଅନୁରୂପ । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୩୦. ୫. ୬୬ ରାତି ୯ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଲେଖନୀ ମୁନରେ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଚରିତ୍ର ଅମର ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି । ଏହାର ନାୟକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ; ନାଜର ନଟବର ଦାସଙ୍କର ଦ୍ଵିତୀୟ ରୂପ । ସଂପତ୍ତି ବଢ଼ାଇବା ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ସେ ବୁଝିଥିଲେ ଧନଉପାର୍ଜନ - ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ । କଲେବଳେ କୌଣସି ଅନ୍ୟର ସଂପତ୍ତି ନିଜହାତକୁ ଆଣିବାହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଚମ୍ପାର ବୁଦ୍ଧିରେ ଦୁଇଟି ସରଳ, ନିଷ୍ପତ୍ତ ଲୋକ ସାରିଆ - ଭଗିଆକୁ ଉଚ୍ଛନ୍ନ କରି ତାଙ୍କର ଜମି ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ଓ ଗାଈ ‘ନେତକୁ’ ଆତ୍ମସାତ କରିଛନ୍ତି । ବାଘସିଂହ ଘର ପୋଡ଼ିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଧର୍ମ ସହିଲା ନାହିଁ । ଦୁଇଟି ସରଳପ୍ରାଣକୁ ଉଚ୍ଛନ୍ନ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କରି ଅଭିଶାପରେ ମଙ୍ଗରାଜ ହେଲେ ସର୍ବସ୍ଵାତ । ସାରିଆ-ଭଗିଆଙ୍କର ଜମି ଏବଂ ନେତକୁ ଆତ୍ମସାତ କରିଥିବା ଅଭିଯୋଗରେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ହେଲା କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ସହିତ ଛ’ମାସ କାରାଦଣ୍ଡ ଏବଂ ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା ଜୋରିମାନା । କେବଳ ଭିତରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଜ୍ଞାନୋଦୟ । ଅତୀତର ବହୁ କର୍ମପାଇଁ ଅନୁଶୋଚନା ।

x x x x ନାଜର ନଟବର ଓ ମଙ୍ଗରାଜ ସତେ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଚରିତ୍ରର ବିବିଧ ବିକାଶ । ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହିଭଳି ଅନେକ ପରସ୍ପାଦହାରୀ ଜମିଦାର ଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସୁଖ-ସ୍ଵାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ପାଇଁ ସାଧାରଣ ଜନତାର ତତ୍ଵଟିପିବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରୁନଥିଲେ । ଏମାନେ ଥିଲେ କୁତୁଜ୍ଞ । ଏମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନୋଦୟର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି; ଫକୀରମୋହନ ଆମ ସମାଜରେ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ନ୍ୟାୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି ମାତ୍ର । ଗୋପାଳ

ଏଇଟା ଅବଶ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର କଥାନୁହେଁ । ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ମରଣୀୟ ବ୍ୟାସକବି ଫକୀର ମୋହନଙ୍କ କଥା । ଯାହାକୁ ନାଟ୍ୟରୂପାନ୍ତର କରିଛନ୍ତି; ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ । ବାସ୍ତବିକ୍ ସମଗ୍ର ପୁରୁଷଜାତି ଅର୍ଥାତ୍ ଯୋଡ଼ମାନେ କି ସାଧାରଣତଃ ମଦ ଏବଂ ବାରନାରୀର ଭକ୍ତ; ସେଇମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ପେଟେଷ୍ଟ ମେଡ଼ିସିନ୍’ ଏକ ଶିକ୍ଷା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ଧାତବ ସତୋଷ ଯାତ୍ରା :

ଆଜିର ବିଜ୍ଞାନ ଯୁଗରେ; ମଣିଷ ସବୁକିଛି ମେସିନ୍‌ଦ୍ୱାରା କରୁଛି । ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସବୁକାର୍ଯ୍ୟ କରି ରଖିଦଉଛି । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ନୂଆ ମେସିନ୍ ବାହାରୁଛି; ବରପକ୍ଷଙ୍କ ପାଇଁ ଯୌତୁକ ଦାବା କରିବାକୁ ବାଟ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଯାଉଛି ଏବଂ ଯୋଡ଼ ଝିଅ ଯେତେ ଜିନିଷ ଆଣିପାରୁଛି; ଶାଶୁଘରେ ତା’ର ସେତେ ବାହାଦୁରୀ । ମଣିଷ ଆଉ ତା’ ନିଜ ଭିତରେ ସତୋଷ ଖୋଜିପାଉନି । ସେଥିପାଇଁ “ସେ ମୋଟର କାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମସଲାବଟା ମେସିନ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଧାତବ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଏଇ ସତୋଷ ଖୋଜି ବୁଲୁଛି ଯଦିଓ ସେ ଜାଣେ ଯେ; ଏଇସବୁ ଜଡ଼ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଲୁହା, ତମ୍ବା, ପିତଳ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଣହୀନ ଧାତୁଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ।” (୧) ତଥାପି ମଣିଷ ଏସବୁକୁ ଛାଡ଼ି ରହିପାରୁନି । କାଲି ଯୋଡ଼ ଅଧ୍ୟାପକ ବେହେରା; ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଧାତବସତୋଷ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଷ ଉଦ୍‌ଗାର କରୁଥିଲେ; ଆଜି ସିଏ ନିଜେ, ନିଜର ସତୋଷ ପାଇଁ ଗାଡ଼ିଟିଏ କିଣିଛନ୍ତି ଏବଂ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଗାଡ଼ିରେ ବସିବା ପାଇଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଗାଡ଼ି ଭଲ ଚଲାକ ନ ଆସୁଥିବାରୁ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କରେ ଶେଷରେ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ହୋଇଛନ୍ତି । x x x ଧାତବ ସତୋଷ ହେଉଛି; ସତ୍ୟତାର ଅଗ୍ରଗତିଜନିତ ସତୋଷ । ଯାହା ମିଳିବ ବୋଲି ମନେହୁଏ କିନ୍ତୁ କେବେହେଲେ ମିଳେନାହିଁ । ଏହି ନାଟକରେ ଅଧ୍ୟାପକ ବେହେରାଙ୍କର ଗାଡ଼ିକିଣିବା ନିଶାନ୍ତରେ ସାମାଜିକ ସଂଗତି (Status) ବଢ଼ିବାର ନିଶା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ନିଜର ଗାଡ଼ିରେ ବୁଲାଇନେବାର ନିଶାନ୍ତରେ ନିଜର ଦେଖାଇବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ପରିସ୍ପୃତ । ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁମାନେ ସେଥିରେ ଠେଲାଠେଲି ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଗପଛ ବିଚାର କରିନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଚଞ୍ଚଳ ଏବଂ ବିନାଶକ୍ତରେ ଆରାମରେଘରେ ପହଞ୍ଚିବାର ଆତ୍ମହ; ସେମାନଙ୍କୁ ଏଭଳି ଦୟନୀୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପକାଇଛି । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥପରତାକୁ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରାଯାଇଛି । ଏହାର ପରିବେଷଣ କୌଶଳ ଅନନ୍ୟ ଯାହା ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରୋତାକୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସରେ ରଖିପାରେ ।

ଉକ୍ତିଟି ଚୌଧୁରୀ ହେମକାନ୍ତ ମିଶ୍ରଙ୍କ କଥାବସ୍ତୁର ବେତାରରୂପାନ୍ତର କରି; ନାଟ୍ୟକାର ନାଟିକା ମାଧ୍ୟମରେ ଏକ ଲଘୁହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ; ଧାତବପଦାର୍ଥ ଲୋଭୀ ମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାର କଟାକ୍ଷ ଇଚ୍ଛିତ ପୋଷଣ କରିଛନ୍ତି ।

ରୂପକ :

ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ମଧ୍ୟ; ନାଟକଠାରୁ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଅନେକ ରୂପରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟଦିନ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟପାଇଁ ରଚିତ ହୋଇଛି । ଯାତ୍ରା ସଂସ୍କାର ଆନ୍ଦୋଳନର ମୁଖ୍ୟ ପୁରୋଧାଭାବରେ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ବିଭିନ୍ନ ପାରମ୍ପରିକ ଯାତ୍ରାରୁ ଉଦ୍ଧୃତିଦେଇ ‘ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା’ ନାମରେ ଏକାଧିକ ରୂପକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ସମୟର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ସେ ଅନେକ ରୂପକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ି ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

ଦରିଦ୍ର ନାରାୟଣ :

ବେତାର ରୂପକ ରଚନାରେ ଛୋଟରାୟ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇନଥିବା ଭଳି ମନେହୁଏ । ତଥାପି ଯେଉଁ କେତୋଟି ରୂପକ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି; ସେଥିରେ ନାଟକ ହିଁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପାଇଛି । ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ ହିଁ ସେ ରୂପକକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଗାନ୍ଧିଜିଯତୀ ଉପଲକ୍ଷେ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ରଚିତ ରୂପକ - ‘ଦରିଦ୍ର ନାରାୟଣ’ ୧୯୬୨ ମସିହାରେ ବେତାର ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚାହିଁଥିଲେ ସ୍ଵରାଜ । ସେ ଥିଲେ ଭାରତ ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମର ସେନାପତି । ସେ ସଂକଳ୍ପ କରିଥିଲେ ଭାରତକୁ ମୁକ୍ତ କରିବେ । ଭାରତର ସ୍ଵାଧୀନତା ପାଇଁ ସେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ଵପ୍ନ ଥିଲା - ଭାରତର ମୁକ୍ତି । ଏଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଆଉ ଏକ ଚିନ୍ତା ଥିଲା; ପୁରପଲ୍ଲୀର ଦାନଦରିଦ୍ରଙ୍କ କଥା । କାରଣ ସାତଲକ୍ଷ ଗାଁକୁ ନେଇ ଗଡ଼ା - ଏଇ ଭାରତବର୍ଷର ଯେଉଁମାନେ ଅସଲ ପ୍ରତିନିଧି; ସେମାନେ ମଣିଷର ନିମ୍ନତମ ସୁଖସ୍ଵାଦ୍ଧ୍ୟ ସୁଖ ପାଇପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଦେଶର ତାଙ୍କ ଏମାନଙ୍କ ମନପ୍ରାଣକୁ ହଲେଇ ଦେଇଛି । ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଏମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଆଗୁଆ ସୈନିକ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିଛନ୍ତି; ମୁକ୍ତିର ସ୍ଵପ୍ନ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । x x x “ଆମେ ଆଉ ତାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଚାହୁଁନା - ଦୟା ଚାହୁଁନା । ଆମେ ଚାହୁଁ-ଆମ ଦେଶର ମୁକ୍ତି । ଭାରତର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଵାଧୀନତା ।

“ଭାରତ ମାତାଙ୍କି ଜୟ

ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କି ଜୟ ।” (୧)

x

x

x

x

x

ଜନତାର ଏ ଜାଗରଣ ଆଉ ନିଭିବାର ନୁହେଁ । ଏହାର ପରିଣାମ ଆବଶ୍ୟକୀୟ । ଏଇ ଜାଗରଣ ଦେଖିବାପାଇଁ ଆଣିଦେବ ସ୍ଵାଧୀନତା । ଦେଶ ସ୍ଵାଧୀନ ହେବ । କିନ୍ତୁ ତା’ପରେ ? ସାବରମତୀର ମହାମାନବଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ଏଇ ଚିନ୍ତା ଯେପରି ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା । ପଳରେ ସୃଷ୍ଟିହେଲା ତାଙ୍କର ବହୁମୁଖୀ କଳ୍ପନା । ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବିଭିନ୍ନ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ପ୍ରସାରଲାଭକଲା । ନିରାଶାର ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଆଶାର ଆଲୋକ ଜଳିଉଠିଲା । ମଣିଷମାନରେ ଆତ୍ମବିଶ୍ଵାସ ଫେରିଆସିଲା । ନୂଆୟୁଗର ସେହି ନୂଆ ମଣିଷଟି ହେଲା - କେଉଁ ଏକ ଅଖ୍ୟାତ ପଲ୍ଲିବାସୀ - ଶୁକ । ତନ୍ତବୁଣି, ସୂତାକାଟି, ନିଜେ

ଦୁଇପଇସା ରୋଜଗାର କରି ଗୁରୁଗଣ ମେଣ୍ଟାଇବାରେ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ରଖିଛି ଏବଂ କର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଇପାରିଛି ଯେ; ବାସ୍ତବିକ ସେ ନିଜ ଦେହପାଇଁ ଖଣ୍ଡେକନା ଯୋଗାଡ଼ କରିପାରିଛି ।

x x x ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ବାଣୀ - ‘ନିଜକାମ ନିଜେ କର’ କୁ ଦର୍ଶାଇବାକୁ ଯାଇ ଗାନ୍ଧିଜୀୟତା ଉପଲକ୍ଷେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଏହା ଦେଖିବାସୀଳ ପ୍ରତି ଏକ ବିରାଟ ଉପହାର । ଆଲୋଚ୍ୟ ରୂପକଟି ମଧ୍ୟ ଗାନ୍ଧିଜୀୟତା ଉପଲକ୍ଷେ କଟକ ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରରୁ ପ୍ରଚାର କରାଯାଇଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା (୧) :

ଯାତ୍ରା ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଗଣମାଧ୍ୟମ । ଲୋକନାଟକର ଏହି ବିଭାବ; ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣଙ୍କର କଳାପ୍ରାଣତାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛି । ଏହି ଯାତ୍ରାର ସାର୍ବକାଳୀନ ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ଓ ଯାତ୍ରା ସଂସ୍କାରପାଇଁ ଏକକ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ‘ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା ରୂପକ’ (୧) ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଏହି ପରଂପରା ଆନୁଗତ୍ୟର ପରିଚାୟକ । ଏଥିରେ ବୈଷ୍ଣବପାଣିଙ୍କର ‘ରଙ୍ଗସଭା’, ‘ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଚରିତ’ର ଅଂଶବିଶେଷ ଉଦ୍ଧୃତି ହୋଇଛି । ଶେଷରେ ଯାତ୍ରାର ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ହିଁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି । ଯେକୌଣସି କାରଣରୁ ହେଉ ଯାତ୍ରାର ଗୁଣଗ୍ରାହୀତା ଏବଂ ଲୋକପ୍ରିୟତାର କ୍ଷେତ୍ର ଯେତେବେଳେ ଥିଲା ସଂକ୍ରାନ୍ତି - ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ଗୋପାଳଦାସ, ଜଗନ୍ନାଥ ପାଣି, ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି, କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ବସୁ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱାଇଁ, ଦୟାନିଧି ସ୍ୱାଇଁ ପ୍ରଭୃତି କେତେକଜଣ ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଲେଖକ ଓ ପ୍ରଯୋଜକ; ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା ପରିବେଷଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ନିଜ ନିଜ ପ୍ରତିଭା ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ଶକ୍ତିର ପ୍ରୟୋଗରେ ସେମାନେ ଉଭୟ ରଚନା ଓ ପରିବେଷଣ ଶୈଳୀରେ ଯୋଗ ସଂସ୍କାର ଆଣିଲେ - ତାହାହିଁ ଆଜିର ସର୍ବଜନ ସମାଦୃତ “ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା” । ସେତେବେଳେ ଯାତ୍ରାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଥିଲା ମୁଖ୍ୟତଃ ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଏହା ଅପାର ଆନନ୍ଦ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସତ୍ତ୍ୱଶିକ୍ଷା ଓ ନୀତିଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ତେବେ; ଯାତ୍ରାରେ ସେତେବେଳେ ସାମାଜିକ ଚେତନା ଯେ; ମୋଟେ ନଥିଲା ତାହାନ୍ତୁହେଁ । ବରଂ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜର ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ତଥା ନିଶ୍ୱାସଚିତ୍ର; ଯାତ୍ରାନାଟକରେ ପ୍ରଦାନ କରିବାପାଇଁ ସେତେବେଳେ ଲେଖକମାନେ ସୃଷ୍ଟି କରିଯାଇଥିଲେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଚରିତ୍ର-ଯାତ୍ରାର ଦ୍ୱାରୀ ବାଡ଼ଗର । ଯିଏକି ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ସଭାଜନଙ୍କୁ ତାର ସାମାଜିକ ବାର୍ତ୍ତାତକ ଶୁଣାଇ ସାରିଲାପରେ ପୁଣି ପେରିଯାଏ; ନାଟକର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ କ୍ରୋଡ଼କୁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ; ‘ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଚରିତ’ ନାଟକରେ ଦୂତର ଗୀତ ହେଲା ।

“କ୍ଷିତିକି ଭାତି ହେଲା ପ୍ରବଳ

ପଇସାରେ ପାନ ପାଞ୍ଚଟା ଛ’ଟା ।

କଙ୍କାରେ ଛ’ସେର ଅଧେ ଚାଉଳ ।” (୧)

x

x

x

x

ସଂଗୀତ ବିନା ଯାତ୍ରାର କଳ୍ପନା ଅସମ୍ଭବ । ଏଥିରେ ବଚନିକା ବା ସଂଳାପ ରହିଛି ସର । ମାତ୍ର ବଚନିକା ଆଉ ବା ନ ଆଉ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରିତ୍ରପାଇଁ ଗୀତ ନିଶ୍ଚୟ ଥିବ । ପାଣିକବିଙ୍କ ଗୀତାଭିନୟ ‘ରଜସଭା’ ନାଟକଟିରେ ଆଦୌ ବଚନିକା ନାହିଁ - କେବଳ ଗୀତ । କଂସର ଦୂତ ଅଜୁର; ଗୋପପୁରକୁ ଗଲା; କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆଣିବାପାଇଁ । ଦର୍ଶକମନରେ ସୃଷ୍ଟି କରାଗଲା ଦ୍ରୁହ ଏବଂ ସଂଶୟ । ମାମୁଁଘର ବୃନ୍ଦାବତ ଜାଣିବାପାଇଁ ଦୁଇଭାଇଙ୍କ ମନରେ ଆଗ୍ରହର ସୀମା ନାହିଁ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“କହରେ ଅଜୁର ବେଗେ ମଥୁରା ଖବର ହେ ।” (୧)

x x x x

ଠିକ୍ ସେହିପରି ଶେଷରେ ନାଟକର ଚରମ ପରିଣତି ଭାଇମାଙ୍କର ବେଳଆସିଛି ଏବଂ ସଭାମଞ୍ଚରେ କଂସର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଛି ।

“ଛାଡ଼ରେ ତରର ଆଡ଼ହୁଅ ମତେ ।” (୨)

x x x x

କୌଣସି ଅଦରକାରୀ ଚରିତ୍ର ବା Sub-Plot ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ନାଟକର ପରିଣତି ଜାଣନ୍ତି । ତଥାପି ଉତ୍କଣ୍ଠାର ସହିତ ଚାହିଁ ବସିଥାନ୍ତି । ଏଇଠିତ ଯାତ୍ରା ନାଟକର ସାର୍ଥକତା ।

ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା (୨) :

ବହୁ ଶ୍ରମ, ସାଧନା ଓ ତ୍ୟାଗର ପଛଭୂମିରେ ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ ଗଣବିପ୍ଳବର ଅମୃତମୟ ସ୍ବାସର ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା । ଏହା ଏକ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ବା ଯାତ୍ରା ନାଟକର ଅଂଶ । ନାଟକର ଯେ କୌଣସି ଚରିତ୍ରକୁ ସରଳ, ସୁନ୍ଦର, ଗ୍ରାମ୍ୟଭାଷାର ରୂପଦେଇ - ରଜଦେଇ ନାଟ୍ୟକାର ତାକୁ ସତେଯେପରି ନିଜ ସମାଜ ଏପରିକି ନିଜ ପରିବାର ଭୁକ୍ତ କରିନେଇଥାନ୍ତି । ଫଳରେ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ ନିକଟରେ ଯାତ୍ରାର ଆକର୍ଷଣ ହୋଇଉଠେ ଅତି ନିବିଡ଼ ଅତି ଆପଣାର । x x x x x ତେବେ ଯାତ୍ରାରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଲକ୍ଷ୍ୟକରିବାର ଅଛି ଯେ; ପ୍ରତି ଯାତ୍ରାର ଆରମ୍ଭରେ ଜଣେ ରାଜା ସହିତ ମନ୍ତ୍ରୀର ନିବିଡ଼ ରାଜକୀୟ ସଂପର୍କ ରହିଛି । ‘ନରମେଧ ଯଜ୍ଞ’ ଗୀତି ନାଟ୍ୟରେ ରାଜା ଏକ ଅଶୁଭ ସ୍ବପ୍ନଦେଖି ଯେତେବେଳେ କ୍ଷେପ ପ୍ରକାଶ କରି କହୁଛନ୍ତି;

“ମନ୍ତ୍ରୀବର; ଲାଗୁନାହିଁ ମନ କିମ୍ବା ପୂର୍ବପରି ମୋର ।”

x x x x

ଉତ୍ତରରେ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସାବ୍ଦାନା “ମହାରାଜା, ସ୍ବପ୍ନଅଟେ କପୋଳ କଳ୍ପିତ ।” (୩)

x x x x

(୧) ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା । (୧) - (SC. No. - 10)

(୨) ତନ୍ତ୍ରିବ - (SC. No. - 11)

(୩) ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା (୨) - SC. No. - 2.

ଠିକ୍ ସେହିପରି ଦୂତ - ରାଜାର ଦୂତ । ଯାତ୍ରାର ଦୁଆରୀ । ରାଜାଙ୍କ ଦୂତ ରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାପୂର୍ବରୁ ସେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛି ଜଣେ ଦୂରର ରୂପରେ ସମାଜର ଜଣେ ବାର୍ତ୍ତାବହ ରୂପରେ । ଦୂରର ରୂପରେ ସେ କି ସାମାଜିକ ବାର୍ତ୍ତା ପରିବେଷଣ କରିବ । ସମସ୍ତଦର୍ଶକ ଆନନ୍ଦ ଓ ଉତ୍ତୁଷ୍ଟାର ସହିତ ତାହା ରହିଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ଚାକିରି-ଜୀବୀମାନଙ୍କର ଏକତିତ୍ର ଦେବାକୁ ଯାଇ ସେ ଗାଉଛି :

“ରାଜାଘରେ ଚାକିରି ଖଟି
ବରଷକେ ଜମା ଦି ଦିନ ଛୁଟି ।

ନ ଦେଖିଲି ପିଲାଙ୍କ ସୁଖ, ବାପା - ବାପା ମଧୁର ଡାକ -

କାକର ଗାଧୁଆ, ଗଧପରି ଖିଆ, ଧାଇଁ ଧାଇଁ ନିତି ଶୁଣୁଛି ତଣ୍ଡି ।” (୧)

x x x x x ସେହିପରି ଯାତ୍ରାର ଅନ୍ୟ ଏକ ଚିତ୍ରକର୍ତ୍ତା ଚରିତ୍ର ହେଉଛି; ମାଲ୍ୟାଣୀ । ପୁଲର ସାଥୀ ସେ । ପୁଲ ହିଁ ତା’ର ବ୍ୟବସାୟ । ତା’ରି ସ୍ୱାର୍ଥହୀନ ଉଦାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ବହୁ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ହେଉଛି - ବହୁ ରାଜପୁତ୍ର ଓ ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କର ମିଳନ ମଧ୍ୟ ଘଟିଛି । ଉ: ସୁ: ମାଲ୍ୟାଣୀ ଯେତେବେଳେ ପୁଲମାଳରେ ଚିଟାଇ ସଙ୍କେତ ଘେନି ରାଜଜେମା ଛାମୁରେ ଭେଟିଲା; ସେତେବେଳେ ଜେମାଙ୍କ ଆଖିରେ ନୀରବ ପ୍ରଶ୍ନବାଣୀ । ଉତ୍ତରରେ ବୁଦ୍ଧିମତୀ ମାଲ୍ୟାଣୀ କହୁଛି

“ଜେମା ଗୋ କ୍ଷମା କରିବ ଯେବେ
ସବୁ ନୂଆ କଥା କହିବ ତେବେ ।
ନୂଆ ଦିନ ଆଜି ସଂକେତ ନୂଆ
ଏଥୁ ଅଧିକ କି ମୋ କଥା କୁହା ।” (୨)

x x x x x

ଆଉ ଅଧିକା କିଛି କହିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ଯେତିକି କଥା କହିଛି; ସେତିକିରେ ଜେମାଙ୍କ ଅଙ୍ଗେ ଜାତହୋଇଛି ରୋମାଞ୍ଚ ଏବଂ ଦର୍ଶକ ମଣ୍ଡଳୀ ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦଧିମ୍ବର ।

ନଟ - ନଟୀଠୁ ଆରମ୍ଭକରି ମାଲ୍ୟାଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ବହୁ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ଚରିତ୍ରର ସମ୍ଭାରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆମର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଯାତ୍ରା ନାଟକ । ଗଣ ସାହିତ୍ୟର ସେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଗଣିତ ଦର୍ଶକର ମନୋରଞ୍ଜନ ହିଁ ହେଲା - ଯାତ୍ରାର ସର୍ବଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏଥୁପାଇଁ ଆମର ଗୁଣୀ ରସଗ୍ରାହୀ ଯାତ୍ରାକାର; ନାଟ୍ୟକାରମାନଙ୍କ ମନରେ କୋଉଠି ହେଲେ ଅହଂକାରର ଛାପ ନାହିଁ - ଅଛି ବରଂ କ୍ଷମାଯାଚନାର ଉଦାରତା । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ନାଟ୍ୟକାର; ଯାତ୍ରାର ସଂଜ୍ଞା - ସ୍ୱରୂପ ସହିତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ହିଁ ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରିଛନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୯.୩.୧୯୭୧ ମସିହା ରାତି ଦଶଟା ସମୟ ।

(୧) ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା (୨) - (SC. No. - 5)

(୨) ‘ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା’ (୨) - (SC. No. - 13)

ଛବିଶ ଜାନୁଆରୀ :

ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୬.୧.୧୯୫୬ ମସିହା ରାତି ୯ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ ସମୟ । ଆଜିକୁ ଠିକ୍ ସାତବର୍ଷତଳେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତ ଇତିହାସର ସେଇ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ଦିନ ୧୯୫୦ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ୨୬ ତାରିଖରେ ଭାରତର ଜନସାଧାରଣ - ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରଭଳି ପବିତ୍ର ସଂବିଧାନକୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେହିଦିନୁ ଜନ୍ମହେଲା - ବହୁ ଆକାଂକ୍ଷିତ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର - 'The Indian Republic'. କିନ୍ତୁ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ହୋଇ ସାତବର୍ଷ ହେଲା; ଜନସାଧାରଣ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ଦିବସ ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି । ହେଲେ ପାଇଛନ୍ତି କ'ଣ ??? ତେଣୁ ଭାରତର କୋଟି କୋଟି ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଙ୍ଗଳପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ବହୁମୁଖୀ ଯୋଜନାର ଶୁଭାରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଯଥା : “ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଯୋଜନା ! ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟ, କୃଷି, ସବୁକିଛିର ହୃଦୟିକ ଏହି ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଯୋଜନା । କୌନ୍ସିଲ୍ ଅଫ୍ ନେସନ୍ସର ମେମ୍ବର ପାଇଁ Hindustan Steel Corporation Ltd. Rourkela ନୌବାଣିଜ୍ୟର ବୃଦ୍ଧିପାଇଁ Hindustan Shipyard - Vishakapatnam ଯନ୍ତ୍ରପାତି ତାହିଦା ମେମ୍ବର ପାଇଁ Hindustan Machine Tools Ltd. Gauhati..... ସାରଭସ୍ୱାଦନ ପାଇଁ Sindri Fertilizers Chemicals । ରେଳଇଞ୍ଜିନ୍ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ Chittaranjan Locomotive Ltd. ଜଳପଥର ବିକାଶ ପାଇଁ ପାରାଦ୍ୱୀପ ବନ୍ଦର ବିଦେଶର ବହୁରାଜ୍ୟ ସହିତ Radio ଓ Telephone ଦ୍ୱାରା ଯୋଗାଯୋଗ ସ୍ଥାପନା ଭଦ୍ରାପାତି ବହୁମୁଖୀ ଯୋଜନା ହୋଇଛି । (୧) କିନ୍ତୁ ଶହ ଶହ ବର୍ଷ ପରାଧୀନତା ଭୋଗି ଏ ଜାତି ଯେଉଁ ନୈରାଶ୍ୟବାଦ ଯେଉଁ Frustration ରେ ବୁଡ଼ିରହିଥିଲା; ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାପାଇଁ ଗ୍ରାମଗୋଷ୍ଠୀ ଯୋଜନା ଯେପରି ଏକ ଆଶାବାଦ । ଭାରତୀୟ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମନରେ ଏହି ଯୋଜନାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାପାଇଁ ଯଦି ଏତେକିଏକି ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ - ତେବେ ତାହା ହିଁ ହେବ; ଭାରତର ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଆଶାର ଆଲୋକ । x x x ଏହା ହିଁ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ଦିବସ ଅର୍ଥାତ୍ ଛବିଶ ଜାନୁଆରୀ ପାଳନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ନାଟ୍ୟକାର ଏହାକୁ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ରଚନା କରି ଜାନୁଆରୀ ଛବିଶର ଯେଉଁ ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକଟିତ କରିପାରିଛନ୍ତି । ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ।

ଜାଗିଉଠେ ଭାରତ : (ଆମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ)

ଭାରତ - ତା'ର ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା ଉପରେ ଆଧାରିତ ନାଟ୍ୟକାରକର ଆଲୋଚ୍ୟ ରୂପକ “ଜାଗି ଉଠେ ଭାରତ” (ଆମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ) । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୧୨.୧୧.୧୯୬୨ ମସିହା ସକାଳ ୮ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ । ଭାରତର ଶାନ୍ତି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଉପେକ୍ଷାକରି; ପେକିଙ୍ଗ୍ ସରକାର ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧର ଧମକ ଦେଇଥିଲା - ତା'ର ସେହି ଧମକକୁ ବ୍ୟାହତ, ପ୍ରତିହତ ଓ ପଦଦଳିତ କରିବାପାଇଁ ଭାରତ ଆଜି ପ୍ରସ୍ତୁତ । କାରଣ; ସେଇମାନେ ହିଁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ।

(୧) ‘ଛବିଶ ଜାନୁଆରୀ’ - SC. No. - 15/16/17.

ଅସ୍ତବିରତି ଓ ଅପସାରଣ ସେମାନଙ୍କ କଥା । ସବୁ ଏକତରଫା ନାତି । ସେଥିପାଇଁ ଭାରତବାସୀ ଆଜି ସତ୍ୟର ଧୂଳି ଉଡ଼ାଇ ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟ ଦିବାଲୋକରେ ଚାଇନାକୁ ଜଣାଇଦେଇଛି - “ତୁମେ ହାନ ବିଶ୍ୱାସପାତକତାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ଆମେ ଜାଗ୍ରତ - ଆମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।” (୧) x x x ନର ବର୍ବରତାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ଆଜି ପୁଣିଥରେ ଏ ମହାଭାରତ ଦେଖିବ ଆଉ ଏକ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରର ଯୁଦ୍ଧ । ପୁଣିଥରେ ବାଜିବ ମହାବିଜୟର ପଞ୍ଚକନ୍ୟା । (୨) ଆଜି ଏ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜଞ୍ଜାଳର ଏକମାତ୍ର ପଣ - ଶତ୍ରୁ କବଳରୁ ତା’ ପବିତ୍ର ମାତୃଭୂମିକୁ ସେ ଉଦ୍ଧାର କରିବ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ବଜ୍ରପରି କଠିଣ - ଦୃଢ଼େୟ - ଦୁର୍ମଦ ପୁଣି ଶିଶୁପରି ଭାବବିହ୍ୱଳ ମଧ୍ୟ । x x x ବାସ୍ତବିକ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପକୁହିଁ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଯାଇ ନାଟ୍ୟକାର ଆଲୋଚ୍ୟ ରୂପକର ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଭାରତର ଭୂତପୂର୍ବ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଲାଲବାହାଦୁର ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଭକ୍ତି; “ଅସ୍ତର ଜବାବ୍ - ଅସ୍ତର ଦିଅ” କୁ ଭାରତୀୟମାନେ ଆଜି କର୍ମରେ ସାକାର କରିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଜାତିର ଆହ୍ୱାନ : (ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ)

ଭାରତ - ପାକିସ୍ତାନ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଶତ୍ରୁ କବଳରୁ ନିଜ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷାକରିବାପାଇଁ ଭାରତୀୟମାନେ କିପରି ଏକତ୍ରହୋଇ ନିଜ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମାପନ କରିଥିଲେ; ତାହାରି ଉପରେ ଗଢ଼ିଉଠିଛି ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ରୂପକ “ଜାତିର ଆହ୍ୱାନ” (ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ) । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି; ୨୪.୧୦.୧୯୬୫ ମସିହା ରାତି ୧୦ଟା ବାଜି ୧୫ ମିନିଟ୍ ସମୟ ।

ଜାତିର ଆହ୍ୱାନ - ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଶର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ - ଜାତିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶତ୍ରୁକବଳରୁ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷାକରିବାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଭାରତ ବିରୁଦ୍ଧରେ ତିନିଗୋଟି ଶକ୍ତି, ଚାଇନା, ପାକିସ୍ତାନ ଓ ଇନ୍ଦୋନେସିଆ ମିଳିତ ହୋଇଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ହାନିଚକ୍ରାନ୍ତର ଅତି ଶୋଚନୀୟ ପରିଣତି ଘଟିଛି । କ୍ଷେତ୍ରର ତାଷୀ, କାରଖାନାର ଶ୍ରମିକ, ଅଫିସର କର୍ମଚାରୀ, ଶିକ୍ଷାଳୟର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଆଉ ଗୃହସ୍ଥଳୀର ଗୃହିଣୀ ସମସ୍ତେ ଆଜି ଏ ଅବସ୍ଥା ସଂପର୍କରେ ସଚେତନ । ଭାରତୀୟ ସିପାହିମାନେ ଆଜି ସବୁକିଛିକୁ ଭୁଲିଛନ୍ତି । ଜୀବନ ଓ ମୃତ୍ୟୁର ସନ୍ଧିସ୍ଥଳରେ ଠିଆହୋଇ ସେମାନେ ଭୁଲିଛନ୍ତି ନିଜକୁ ଭୁଲିଛନ୍ତି ସମସ୍ତ ନିଜର ଆତ୍ମୀୟ - ସ୍ୱଜନ ଓ ପରିବାରକୁ । ଆଗରେ ସେମାନଙ୍କର ପରମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ଚରମ ଓ ପରମଲକ୍ଷ୍ୟ - ମାତୃଭୂମିର ସୁରକ୍ଷା ଆଉ ଶତ୍ରୁର ବିନାଶସାଧନ । ପାକିସ୍ତାନ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ପଞ୍ଜାବର ସାଧାରଣ ନାଗରିକମାନେ ଯୋଦ୍ଧା ଦୃଢ଼ ମନୋବଳର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି; ତାହା ସମସ୍ତ ଭାରତୀୟଙ୍କର ଚିରଦିନ ଏକ ଆଦର୍ଶ ହୋଇ ରହିବି ଆଉ ରହିବ ମଧ୍ୟ । ଘନ ଘନ ସାଇରନ୍ ବାଜୁଛି - ଡୋପ ବନ୍ଧୁକର ଅବିରତ ଗର୍ଜନ ଶୁଭୁଛି । କିନ୍ତୁ ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ସ୍କୁଲସିବା ବନ୍ଦକରି ନାହାନ୍ତି । କୋର୍ଟ, କଚେରୀ, ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଓ କଲକାରଖାନାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅପ୍ରତିହତ ରହିଛି । ସ୍କୁଲ ଆଉଟ୍ ପକରେ ଚାରିଆଡ଼େ ଘନ ଅନ୍ଧକାର । କିନ୍ତୁ ଦୋକାନ ବଜାର କାର୍ଯ୍ୟ ଯଥାରୀତି ଚାଲିଛି । ନିଜ ରକ୍ଷନଶାଳାରେ କୃଷକ ଗୃହିଣୀ ଜଞ୍ଜାଳମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ

(୧) ଜାଗିଉଠେ ଭାରତ (ଆମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ) - SC. No. - 8.

(୨) ତଢ଼େବ - SC. No. - 9.

ସୁସ୍ୱାଦୁଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛି । ତା'ର ସ୍ୱାମୀ, ସତୀନ ସେସବୁକୁ ନେଇ ସମ୍ବୁଖ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । କେତେଜଣ ଶତ୍ରୁଗୁଳିରେ ପ୍ରାଣମଧ୍ୟ ହରାଇଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ କେହିକେବେ ଅନୁଶୋଚନା କରିନାହିଁ । କାରଣ; “ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତାଠାରୁ ଆଉ ମୂଲ୍ୟବାନ-ମହାର୍ଘ ପଦାର୍ଥ ଆଉ କ’ଣ ଥାଇପାରେ ।” (୧)

ଟ୍ୟକ୍ସିଟାଳକ; ବିନାଭଡ଼ାରେ ଜଞ୍ଜାଳମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିଜର ଟ୍ୟାକ୍ସି ଛାଡ଼ିଦେଇଛି । ବହୁବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ନିଜର ଚକ୍ଷୁ ଓ ଗନ୍ଧଦାନ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଲୋକପ୍ରିୟ ଅଭିନେତା, ଅଭିନେତ୍ରୀମାନେ ସାମାନ୍ୟରେ ଥିବା ଜଞ୍ଜାଳମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ପାଇଁ ବିଚିତ୍ରା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପରିବେଷଣ କରିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଏହାକୁ ନିଜର ପରମକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଧରିନେଇଛନ୍ତି । x x x ବାସ୍ତବିକ ଦେଶ ପାଇଁ ଜାତିପାଇଁ ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହିଁ; ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏହାଠାରୁ ବଳି ଆଭିମୁଖ୍ୟ କାମ ଆଉ କ’ଣ ହୋଇପାରେ ??? ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ କଳାମମୁନରେ ଏହା ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠିଛି ।

ସେମାନେ ଓ ଆମେ (ଜାଗିଉଠେ ଭାରତ) :

ଏକପଟେ ରାକ୍ଷସୀ ଚାଲନାର ବୁଲୁଛୁ ସୈନ୍ୟଦଳ । ଅନ୍ୟପଟେ ଶାନ୍ତିକାମୀ ଭାରତୀୟ ସୈନ୍ୟ-ଏକପଟେ ଚାଲନା ଦାନବର କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଶକ୍ତି । ଅନ୍ୟପଟେ ଭାରତୀୟ ମହାମାନବର ଚିରନ୍ତନ ଶକ୍ତି, ଦୃଢ଼ତା ଓ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଏହି ଦୁଇ ଶକ୍ତି ଉପରେ ଗଢ଼ିଉଠିଛି - ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଭୂପକ; “ସେମାନେ ଓ ଆମେ” (ଜାଗିଉଠେ ଭାରତ) । ଏହାର ପ୍ରଚାର ସମୟ ହେଉଛି ୭.୧୨.୧୯୬୭ ସମୟ ସକାଳ ୮ଟା ବାଜି ୪୫ ମିନିଟ୍ ।

x x x x ଚିରଦିନ ଇତିହାସର ମୌନ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ - ତୁଷାର ମଉଳି ଗିରିସମ୍ରାଟ ହିମାଳୟ । ଶାନ୍ତ-ଉଦାର ଏଇ ଗିରିକନ୍ଦର କେବେହେଲେ ଶୁଣିନଥିଲା; ସମରବିଳାସୀ ସୈନିକର ଅସ୍ତର ଝଙ୍କାର । ଦେଖି ନଥିଲା ରଣୋନ୍ମତ ସୈନିକର ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ । କିନ୍ତୁ..... ସବୁ ଜନଶ୍ରୁତି-ସବୁ ଇତିହାସକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଆଜିକୁ ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷପରେ; ପୃଥିବୀର ସର୍ବବୃହତ୍ ଲୋକଶ୍ରୁତିବିଶିଷ୍ଟ ଦେଶ; ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଚାଲନାର ଏକଛତ୍ରପତି ସମ୍ରାଟର ବନ୍ଧୁକଧାରୀ ସୈନିକମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଚାଲନା ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ଯାହା ଆଉନା କାହିଁକି; ସେମାନେ ଥିଲେ ମାନସିକ ଅସୁସ୍ଥ । କେବଳ ଯୁଦ୍ଧର ନିଶା ପିଆଇ ତାଙ୍କୁ ମାତାଜି କରିଦିଆଯାଇଥିଲା । ସେମାନେ ଭାରତୀୟଙ୍କ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ।

“ରକ୍ତପାୟ ଶାର୍ଦୂଳ ରକ୍ତର ସ୍ୱାଦବିନା ବଞ୍ଚିରହିବ କିପରି” ? (୨) ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ସୁଖର ସ୍ୱପ୍ନରେ ସେମାନେ ବ୍ୟାଘାତ ସୃଷ୍ଟିକଲେ । ଫଳରେ ଭାରତୀୟମାନେ ହେଲେ ଜାଗ୍ରତ ଏକମାନ, ଏକପ୍ରାଣ ହୋଇ ସେମାନେ ପ୍ରତିରୋଧକଲେ । ଏଇଠି ରହିଲା; ସେମାନେ ଓ ଆମେ ଭିତରେ ମୌଳିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ । ସେମାନେ ଓ ଆମେ - ଦୁଇଟି ବିପରୀତମୁଖୀ ଶକ୍ତି । ଆମର ସ୍ନେହାନ୍ ହେଲା - ସବୁରି ଉପରେ ମାନବ ସତ୍ୟ । ତାହାର ଉପରେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ସ୍ନେହାନ୍ ହେଲା -

(୧) ଜାତିର ଆହ୍ୱାନ (ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ) - SC. No. - 2.

(୨) ସେମାନେ ଓ ଆମେ (ଜାଗି ଉଠେ ଭାରତ) - SC. No. - 5.

ସବୁରି ଉପରେ ଦାନବ ସତ୍ୟ; ତାହାର ଉପରେ ନାହିଁ । (୧) ଚାଇନା ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ବର୍ବରତାର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବା ପାଇଁ - ସେମାନଙ୍କୁ ଉଚିତ୍ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ଭାରତୀୟ ସୈନ୍ୟମାନେ ଆଜି ଜାଗ୍ରତ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି; ବାସ୍ତବିକ୍ ଚାଇନା ଏବଂ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟକୁ ଦର୍ଶାଇବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚତପଣୀଆର ଚରମଶିକ୍ଷା ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଦେବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି ।

ଶତରଞ୍ଜି :

ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ବିଭବ ହେଉଛି; ଏକାଙ୍କିକା । ଏହି ଶବ୍ଦଟିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଜଣାଯାଏ; ଏକ ଅଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ରଚନା ହେଉଛି; 'ଏକାଙ୍କିକା' । ମାତ୍ର ଏହାକୁ ଆପେ ଏକାଙ୍କିକାର ସଂଜ୍ଞାବୋଲି କହିପାରିବା ନାହିଁ । ଆଲୋଚକ J. M. Synge କ ମତରେ; "A Play which takes less than half an hour in performance." ଯେଉଁ ନାଟ୍ୟକୃତି ଅଧଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୁଏ ତାହା ହିଁ ଏକାଙ୍କିକା । ଜର୍ ହମ୍ପଡେନଙ୍କ ମତରେ ଏକାଙ୍କିକା ହେଉଛି; "The universality of great art and is a minor master piece of our dramatic literature" । ଏଥିରେ ଏକାଙ୍କିକାର ସାର୍ବଜନୀନ ମହତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରକାଶିତ ଏବଂ ଏହା ଆମର ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ରାବୟବ ପ୍ରଧାନକୃତି । ଏହାର ପରିସର ସୀମିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଥିରେ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନର ଖଣ୍ଡିତ ରୂପାୟିତ ହୋଇଥାଏ । ପୁନଶ୍ଚ ନାଟକପରି ଏହା ମଧ୍ୟ; ଐତିହାସିକ, ସାମାଜିକ, ଅଥବା ପୌରାଣିକ କଥାବସ୍ତୁକୁ ଭିତ୍ତିକରି ରଚିତ ହୋଇପାରେ । (୨)

x x x x ନାଟକ, ବେତାରନାଟିକା, ଗୀତିନାଟ୍ୟ, ରୂପକ ଓ ରୂପାନ୍ତର ରଚୟିତାରେ ବିପୁଳ ସମ୍ମାନର ଅଧିକାରୀ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ, ଏକାଙ୍କିକାକୁ ନିଜ ପରିଧିରୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ବରଂ ମୌଳିକ ଚିନ୍ତା, ଚରିତ୍ରୋପଯୋଗୀ ସଂଳାପ, ନୂତନତା, ଅଭିନୟ ତଥା ଚରିତ୍ର ଓ ବିଷୟ ଉପସ୍ଥାପନାରେ ଚମତ୍କାରିତା, ନାଟ୍ୟଜଗତର ତାତ୍ତ୍ଵତା ଦ୍ଵାରା ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଏକାଙ୍କିକାଗୁଡ଼ିକ ଅନନ୍ୟ ପ୍ରତିଭାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । 'ଶତରଞ୍ଜି' ପୁସ୍ତକରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଏକାଙ୍କିକା ଏହାର କୁଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ । ଘରସଂସାରର ପରିବେଷ୍ଟନା ମଧ୍ୟରେ ନାରୀଜାତିର ଏକ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କ୍ରୀଡ଼ାଭୂମି ରହିଛି - ଏଇ ଅନୁତିକାରୁ ହିଁ - ଏ ପୁସ୍ତକରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ଏକାଙ୍କିକାଗୁଡ଼ିକର ସୃଷ୍ଟି । ମୋଟଉପରେ ନାରୀଜୀବନର ବହୁ ବିଭବ ଓ ବିଭାବପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟରଖି ନାଟ୍ୟକାର 'ଶତରଞ୍ଜି'ର ନାଟକଗୁଡ଼ିକୁ ସଂକଳିତ କରିଛନ୍ତି । ପୁରାତନ ନାରୀ ଆଜି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଧୁନିକା । ବସନ ଭୂଷଣରେ ବିମଣ୍ଡିତା ହୋଇ ନିଜର ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଲିଙ୍ଗାକରିବାରେ ସେ ଆଜି ଆଗ୍ରହୀ । ନାରୀ ଆଜି ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ପୁରୁଷସହ ସମାନ । ପୁରୁଷସହ ତାଙ୍କଦେଇ ସେ ଆଜି ପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵିନୀ ଓ ସହକର୍ମିଣୀ ହୋଇ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ ଅଗ୍ରସର । ନାରୀଜୀବନର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ,

(୩) 'ସେମାନେ ଓ ଆମେ' (ଜାଗିଉଠେ ଭାରତ) - SC. No. - 8.

(୧) ସାହିତ୍ୟତତ୍ତ୍ଵ; ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ - ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ମନ୍ଦୀ ପ୍ରଧାନ - (P - 146-147).

ବୈଶିଷ୍ୟ ଓ ସୁରଭିକୁ ନେଇ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ତାଙ୍କ ନାଟ୍ୟମାନସର କ୍ରାନ୍ତିକାରୀତ୍ବର 'ଶତରଞ୍ଜି'ରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । (୧)

x x x x x

ଲକ୍ଷ୍ମୀ :

'ଲକ୍ଷ୍ମୀ', ଶତରଞ୍ଜି ଏକାକିକା ସଂକଳନର ପ୍ରଥମ ଶୁଭାରମ୍ଭ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାୟ ଷଷ୍ଠ ଦଶକର କଥା । ଗ୍ରାମ୍ୟ ପରିବେଶର ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ନାରୀ ଗରିବକୁ ନେଇ ଏକାକିକାଟି ଗଢ଼ିଉଠିଛି । ଏକାକିକାର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ନିହାତି ହୁଣ୍ଡିଟାଏ । ଲେଖକଙ୍କ ଭାଷାରେ ଏକ ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ । ହେଲେ ହେଁ; କଅଁଳା ବାଛୁରୀଟାର ଦାନାରେ ଧୂଳିଦେବା ଦେଖି ତା'ର ଦରଦା ହୃଦୟ ସଂଗ୍ରାମ କରିଉଠିଛି । ଉର; ଲକ୍ଷ୍ମୀର ପଡ଼ିଶାଘରର ନାନୀ । ଲାଭ ଆଶାରେ ଗାଈଠାରୁ ସମସ୍ତ କ୍ଷୀର ଦୁହିଁ; ଘିଅକରି ବିକିଛି । ନୂଆ ନୂଆ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧି କିନ୍ତୁ କଅଁଳା ବାଛୁରୀଟା ପାଇଁ ଟୋପେ ହେଲେ କ୍ଷୀର ରଖି ନାହିଁ । ଫଳରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଅବଚେତନ ମନରେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଦେଖାଦେଇଛି । ତେଣୁ ସେ ବାଛୁରୀକୁ ପଘାରୁ ପିଟାଇଦେଇ ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରିଛି । ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଏହି ସମ୍ବେଦନା ମୂଳରେ ପ୍ରୟୋଦାୟ ଚେତନା ନିହିତ । ନାଟ୍ୟକାର ଲକ୍ଷ୍ମୀର ବାସଲ୍ୟ ମମତାକୁ ବାଛୁରୀଠାରେ ଠୁଳୀଭୂତ କରି ସାଙ୍କେତିକ ଭାବେ ପ୍ରୟୋଦାୟ ଚେତନାର ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି ।

x x x x ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଏତାଦୃଶ ବ୍ୟବହାରରେ କ୍ଷିପ୍ର ହୋଇ ତା'ର ଭଉଣୀ ତାକୁ କୁପାତ୍ରରେ ଟେକି ଦେଇଛି । ସେ ମା' ହୋଇଛି । ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀର ସକଳ ଅଭିଳାଷ ଓ ଆଶାକୁ ଅପୂର୍ଣ୍ଣରଖି ନବଜାତ ଶିଶୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ଛାଡ଼ି ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଚାଲିଯାଇଛି । ତେଣୁ ପଡ଼ିଶାଘର ନବଜାତ ଶିଶୁପୁତ୍ରର କୁଆଁ କୁଆଁ ଡାକ ଶୁଣି ତା'ର ମାତୃତ୍ବ କରୁଣ ଚିହ୍ନର କରି ଉଠିଛି । ଯେତେବେଳେ କାଣିବାକୁ ପାଇଛି ଯେ, ଶିଶୁପୁତ୍ରଟି ମାତୃହରା; ସେତେବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାତୃହରା ଶିଶୁକୁ ମଣିଷ କରିବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିଛି । ଲକ୍ଷ୍ମୀର କଥାର ଚିରତନ ନାରୀଜାତିର ମାତୃତ୍ବ ପ୍ରକଟିତ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ : “ଏ ପୁଅକୁ ମୁଁ ପାଲିବି - ନ ହେଲେ ଇଏ ବଞ୍ଚିବ କେମିତି ? ଭଗବାନ୍ ମୋ ପୁଅକୁ ମୋ'ଠୁ ଛଡ଼େଇନେଇଛନ୍ତି - ହେଲେ ମୋ' କ୍ଷୀର ଉନ୍ମାତ ଶୁଖେଇଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।” (୨) ଉଦ୍‌ଘୋଷା ହେଲେ ହେଁ; ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଦରଦା ହୃଦୟ କେତେ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ??? ଠାକୁର ତାକୁ ଯେଉଁ ସନ୍ତାନହରା ଦୁଃଖ ଦେଇଛନ୍ତି; ତାକୁ ସେ ଭୁଲିଯିବ । ପରପିଲା ଉପରେ ଅଜାଡ଼ିଦେବ ନିଜ ମାତୃତ୍ବର ସମସ୍ତ ସ୍ନେହ ସମସ୍ତ ମମତା ।

ଭାନୁମତୀ :

ଶତରଞ୍ଜି ଏକାକିକା ସଂକଳନର ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତବକ “ଭାନୁମତୀ”, ନାରୀର ପ୍ରସାଧନ, ଶୁଖିଲା, ସମୟାନୁ ବର୍ଗିତା, ସ୍ୱାବଲମ୍ବନଶୀଳତା, ଦାୟିତ୍ବ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ, ମିଷ୍ଟାଳାପଜନିତ

(୧) 'ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟ୍ୟମାନସ' - ସଂ: ଡଃ ନାରାୟଣ ସାହୁ । (P- 95-96)

(୨) 'ଶତରଞ୍ଜି' - 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ' - (P- 15)

କ୍ରିୟା-ପ୍ରତିକ୍ରିୟାକୁ ନେଇ ‘ଭାନୁମତୀ’ର ପରିକଳ୍ପନା । ସର୍ବୋପରି ବିବାହିତା ନାରୀର ଓ ଅବିବାହିତା ନାରୀର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ରୁଚି-ଅଭିରୁଚିର ପାଥେୟକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଏକାଙ୍କିକାର ଘଟଣା ଗତିକରି ଚରମ ଉତ୍କର୍ଷ ଲାଭ କରିଛି । ଚାରିଗୋଟି ଆଧୁନିକା ନାରୀ ଚରିତ୍ରକୁ ନେଇ ଏକାଙ୍କିକାଟି ଗଢ଼ିଉଠିଛି । x x x x ହାତେ ଓଢ଼ଣାତଳେ ନିଜକୁ ଲୁଚାଇ ରଖି-ଘର ଭିତରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବାଭଳି ନାରୀ ଆଜି ନାହିଁ । ଯୁଗ ବଦଳିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ବି ବଦଳିଛି । ଆଧୁନିକା ନାରୀ ଆଜି ବସନ-ରୂପଣରେ ମଣ୍ଡିତା ହୋଇ ନିଜର ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବଜାୟ ରଖିବାରେ ଆଗ୍ରହୀ ।

x x x x ଶୃଙ୍ଖଳା କଲେକ୍ଟରୀ ମିତ୍ରା ପ୍ରସାଧନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମଗ୍ନ । ନିଜକୁ ଅଭୂତ ତଥା ଅପୂର୍ବ ଦୃଢ଼ରେ ସଜାଇଛି । ମିତ୍ରାର ସାଜସଜ୍ଜା ସଂପର୍କରେ ନାଟ୍ୟକାରକର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦାର କରାଯାଇ ପାରେ ।

“ଲାଲ ରଙ୍ଗର ବୁଉରୁ ସାଙ୍ଗକୁ ନୀଳରଙ୍ଗର ଶାଢ଼ୀ । ସତେଯେପରି ନୀଳ ଆକାଶର ଲାଲ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହୋଇଛି ବା ନୀଳ ପୋଖରୀରେ ଲାଲପତ୍ର ଫୁଟିଛି । କପାଳ ଉପରୁ ତାକୁ ବାଟଦେଇ ବେକତଳଯାଏ ସିଧାସଳଖ ସୁଇଚ୍ ଭଙ୍ଗା ହେଇଛି । ଜ୍ୟାମିତିକ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ନେଇ ମାପିଲେବି ଏତେକିଏ ବାଳ କୋଉଠି ବାହାରିବ ନାହିଁ । ଦୁଇପାଖ ବେଶାରଲୟ ପୂରାସମାନ । କମ୍ପାସ ମୁନଭଲି ସମାନ ମିଳିଯାଉଛି । ପୁଣି ଉଭୟପାଖ ବେଶାର ଛନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ସମାନ ।” (୧)

x x x x କଳ୍ପନା ଦେବୀ ଆଭିକାତ୍ୟ ସଂପର୍କ ଆଧୁନିକା ବିବାହିତା ତରୁଣୀ । ସଦା-ସର୍ବଦା ଆଦେଶ ଓ ଉପଦେଶ ଦେବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦି ମାଧ୍ୟମରେ ଚିରନ୍ତନ ନାରୀଜାତିର ଦାୟିତ୍ବବୋଧ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କିଭଳି ପ୍ରକଟିତ । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

କଳ୍ପନା : x x x x ନା - ନା ‘ଓ’ ବୋଲି କହି କଥାଟାକୁ ତୁ ଏମିତି ଏଡ଼ାଇ ଦେଇପାରିବୁ ନାହିଁ । କଥାଟାକୁ ତୋର ଭଲଭାବରେ ଶିଖାଇକରି ମନେରଖିବା ଉଚିତ୍ - ବୁଝିଲୁ ।” (୨)

x x x x ବିଶାଖାଦେବୀ ଆଧୁନିକା, ଶିକ୍ଷିତା, ବିବାହିତା ନାରୀ । ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟ ତଥା ପତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଅବହେଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ସଭାରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ଆଗେଇଆସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦି ମାଧ୍ୟମରେ ଆଧୁନିକ ନାରୀଜାତିର ସ୍ବାଧୀନତା କିଭଳି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠିଛି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇ ପାରେ ।

ବିଶାଖା : “ମୁଁ କ’ଣ ଲେଖି ଦେଇଟିକି ଠାକୁର ମନ୍ଦିରର ପୂଜାରୀପରି ଭୋର୍ ପାଞ୍ଚଟାରେ ମଙ୍ଗଳ ଆଳତିଠୁ ଆରମ୍ଭ କରି; ସନ୍ଧ୍ୟା ପାଞ୍ଚଟାରେ ସଞ୍ଜ ଆଳତି ଯାଏ ସବୁ ନାତି-ନିୟମ ପାଇଁ ହାଜର୍ ହୋଇଥିବି ।” (୩)

x x x x

(୧) ‘ଶତରଞ୍ଜୀ’ - ‘ଭାନୁମତୀ’ - (P- 20)

(୨) ‘ଶତରଞ୍ଜୀ’ - ‘ଭାନୁମତୀ’ - (P- 21)

(୩) ‘ଶତରଞ୍ଜୀ’ - ‘ଭାନୁମତୀ’ - (P- 23)

କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ଏତାଦୃଶ ସ୍ବାଧୀନତାକୁ କଲେଜ ଛାତ୍ରୀ ଭାନୁମତୀ ଆଦୌ ପସନ୍ଦ କରିନାହିଁ । ତେଣୁ ନିଜର ବୁଦ୍ଧିରେ “ଭାନୁମତୀ”ର ଖେଳ ଆରମ୍ଭକରି ସେମାନଙ୍କ ସଭା ବନ୍ଦ କରିଦେଇଛି । ସମସ୍ତେ ସଭାକୁ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲାବେଳେ ଭାନୁ ଜାଣି ଜାଣି ଡେରିକରିଛି ଏବଂ ତାସଖେଳିବା ଆରମ୍ଭକରିଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ, “ଏଇ ବ୍ରିଜ୍ ଖେଳପରି ଚମତ୍କାର ଖେଳ ଆଉ ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ ।” (୨) ଫଳରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସଭାକୁ ଯିବା Programme ବନ୍ଦହୋଇଛି । ବିବାହିତା ନାରୀଠାରେ ପିଲାଳିଆ ବୁଦ୍ଧି ‘ଭାନୁମତୀ’ ଏକାକିକାକୁ ଜୀବନ୍ତ କରି ଗଢ଼ିତୋଳିଛି ।

ଶତରଞ୍ଜି :

‘ଶତରଞ୍ଜି’ ଏକାକିକା ସଂକଳନର ତୃତୀୟ ଅର୍ଥ୍ୟ ହାସ୍ୟରସପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକାକିକା - ‘ଶତରଞ୍ଜି’ ସାତଟି ନାରୀଚରିତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣାତ୍ମକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ସମନ୍ବୟରେ ‘ଶତରଞ୍ଜି’ ଏକାକିକା ଅନନ୍ୟା । ମଧ୍ୟବୟସ୍କା ନାରୀ, ମାଉସୀ, ମନୋରଞ୍ଜନ ପାଇଁ ଔପମାନକୁ ନେଇ ଭୁବନେଶ୍ବରର କେଦାରଗୌରୀ ପୀଠରେ ବଣଭୋଜିର ଆୟୋଜନ କରିଛନ୍ତି । ପିକ୍‌ନିକ୍ ପାର୍ଟିର ଗାର୍ଡ଼ିଆନ୍ ସେ । ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦକ୍ଷତ୍ବରୁ ସେ କାହାରି ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିନାହାନ୍ତି । କେବଳ କନିଷ୍ଠା କନ୍ୟା କବିତାକୁ ନିଜର ଭାବରେ assistant କରାଇତା କରିନାହାନ୍ତି । ଅଭିଜ୍ଞା ମାଉସୀଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ହେଲା; ଔପମାନକୁ ପାଖଛଡ଼ା ନ କରି ପାଖେ ନାଖେ ରଖିବା । ବିଚିତ୍ର ନାରୀ ଜଗତରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମହୋଇଥିବାରୁ ସେ ଜିନିଷ ଗୁଡ଼ିକୁ ନିଜପାଖରେ ସଜାଇ ନ ରଖିଲେ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଖରାପ୍ ହୋଇଯାଏ । x x x ମିନି, ବୁଦ୍ଧିମତୀ, ସ୍ବପ୍ନବାଦିନୀ କଲେଜଛାତ୍ରୀ । ଆଡ଼େ ସାଡ଼େ ବୁଲାଇ ତଥା ପୁରୁଷାକାମି କରିବାକୁ ଯାଇ ସେ ମାଉସୀଙ୍କୁ ମିଶ୍ରି କହିଛି । କାରଣ; ମାଉସୀଙ୍କ କବଳରୁ ମୁକ୍ତିପାଇବା ବଡ଼ କଷ୍ଟକର ବ୍ୟାପାର । ତେଣୁ “କେଉଁଠି କ’ଣ ଆମେ ଛାଡ଼ିଆସିବୁ କହି; ମାଉସୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଜିନିଷ ହଜିବାର ଭୂତ ପୂରାଇ ଦେଇଛି ।” (୧) ଫଳରେ ମାଉସୀ ସେଇ ଜିନିଷ ହଜିବା କଥା ଭାବି ଭାବି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ଜିନିଷପତ୍ର ବାରମ୍ବାର ତଦାରଖ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ଏବଂ ମିନି ତା’ର ସାଙ୍ଗ ରେଖା ସହିତ ମନଜଛା ବୁଲିଛି । ସବୁସରି ଫେରିଲାବେଳକୁ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ; ସ୍କୁଲଛାତ୍ରୀ କବିତାକୁ; ମାଧବୀ ‘ଶତରଞ୍ଜିତା’ ଆଣି ଫେରାଇଦେଇଛି । ସାମାନ୍ୟ ‘ଶତରଞ୍ଜିତା ପାଇଁ’ ସବୁ ଗୋକମାଳ ହୋଇଗଲା । ସେଇତା ନ ଆସିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚଳିଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ସାମାନ୍ୟ ‘ଶତରଞ୍ଜିତା ପାଇଁ’ ମିନି ଯୋଉ ସପ୍ତରଞ୍ଜର ସୁଅ ଛୁଟେଇଦେଲା; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ମିନି : “ଶତରଞ୍ଜିତା ଆସି ନ ଥିଲେ ଆମେ ସାତଜଣ ଆଜି ଏଠିଯୋଉ ସାତରଞ୍ଜର ସୁଅ ଛୁଟେଇଦେଲୁ ତା’ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାନ୍ତା କେମିତି ?” (୨)

x

x

x

x

ବଣଭୋଜିର ଆନନ୍ଦରୁ ଆଲୋଚ୍ୟ ଏକାକିକାଟି ମନୋଜ୍ଞ ହୋଇପାରିଛି ।

ବଉଳ :

ଶତରଞ୍ଜି ଏକାଙ୍କିକା ସଂକଳନର ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ - ଏକାଙ୍କିକା ‘ବଉଳ’; ଦୁଇ ବାନ୍ଧବୀର ଆଦର୍ଶପ୍ରେମ ଓ ବନ୍ଧୁତ୍ବକୁ ନେଇ ରଚିତ । ରମା ଏବଂ କନ୍ୟାଶୀ ଦୁହେଁ ବଉଳ । ସୁବିଧା ନ ଥିବାରୁ ରମା ପାଠ ପଢ଼ି ନ ପାରି ଗାଁରେ ରହିଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ କନ୍ୟାଶୀ ବଡ଼ ଲୋକର ଝିଅ । କଟକ ସହର ଯାଇ ଅଧିକା ପାଠପଢ଼ିଛି । ହେଲେଟି ପ୍ରତିଛୁଟିରେ କନ୍ୟାଶୀ ଗାଁକୁ ଆସେ ଏବଂ ରମା ସହିତ ଦେଖାକରେ । ଏଥରକ ଛୁଟିରେ ମଧ୍ୟ କନ୍ୟାଶୀ ଗାଁକୁ ଆସିଛି ଏବଂ ଅକସ୍ମାତ୍ ଦୁଇ ବାନ୍ଧବୀଙ୍କର ଗାଁ ଆମ୍ଭ ତୋଟାରେ ଦେଖାହୋଇଛି । ଦୁହେଁ କେତେ କଥା ଗପସପ ହୋଇଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭଗଛର ମହାତ୍ମ୍ୟଗାନ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଅଦିନ ବଉଳ ଖାଇ ଦୁହେଁ ବଉଳ ବସିଛନ୍ତି । ରମା; କନ୍ୟାଶୀକୁ ନିଜଘରକୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରିଛି । କିନ୍ତୁ ରମାର ମା’ଏ କଥାରେ ରାଜି ହୋଇନାହାନ୍ତି । କାରଣ କନ୍ୟାଶୀର କେଜେ ବାପାଙ୍କ କୃତଚକ୍ରାନ୍ତରେ ତାଙ୍କର ଆଜି ଏ ଅବସ୍ଥା । ତା’ଛଡ଼ା ରମା ପାଖରେ ଠିଆହୋଇ ପାଠୋଢ଼ିଅ କନ୍ୟାଶୀର ବଡ଼ଲୋକ ଢଙ୍ଗ ଦେଖିଲେ ସେ ସହିପାରିବେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ କନ୍ୟାଶୀକୁ ଫେରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । କନ୍ୟାଶୀ ଫେରିଯାଇଛି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଇଚ୍ଛାବିରୁଦ୍ଧରେ କନ୍ୟାଶୀ ନିଜର ବିବାହଭାଙ୍ଗି; ପୁନର୍ବାର କଟକ ଫେରିଯାଇଛି ଅଧିକା ପଢ଼ିବାପାଇଁ ଏବଂ ରମାକୁ ଚିଠିଲେଖି ସମସ୍ତକଥା ଜଣାଇ ଦେଇଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ବଉଳ । ଦଶରଥପୁରରେ ମୋ ବିଭାଘର ନୁହେଁ - ତୋ’ ବିଭାଘର ହିଁ ହଉଛି । ବାପା-ବୋଉ ସମସ୍ତଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୁଁ ପୁଣି ଯାଉଛି ପଢ଼ିବାକୁ । ଭାବିବୁ ନାହିଁ ବଉଳ ଯେ; ଏଇଟା ତୋ’ପ୍ରତି ମୋର ଦୟା ବା ଅନୁଗ୍ରହ । ଏଇଟା ମୋର ପରମକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମୁଁ ଧରିନେଇଛି ।” (୧) ଏଇଠି ଏକାଙ୍କିକାର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି । ସ୍ନେହ, ପ୍ରେମ ଓ ବନ୍ଧୁତ୍ବ ନିକଟରେ; ଧନ, ମାନ, ଆଭିଜାତ୍ୟ ସବୁ ତୁଚ୍ଛ ଏହା ହିଁ ବଉଳ ଏକାଙ୍କିକାର ମୋଟା ମୋଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଆଲୋଚ୍ୟ ଏକାଙ୍କିକାଟି ସଂପ୍ରତି କଟକ ଦୂରଦର୍ଶନ ମାଧ୍ୟମରେ ୨୨.୮.୧୯୮୯ ସଂଧ୍ୟା ୬ଟା ବାଜି ୩୦ ମିନିଟ୍ରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଉପାମେୟ :

ଶତରଞ୍ଜି ଏକାଙ୍କିକାର ପଞ୍ଚମ ସ୍ତବକ ‘ଉପାମେୟ’ । ଛଅଗୋଟି ନାରୀଚରିତ୍ରର ସଞ୍ଜ୍ଞିକିତ ରୂପକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଆଲୋଚ୍ୟ ଏକାଙ୍କିକାଟି ଗଢ଼ିଉଠିଛି । ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ହିଁ ଏଥିରେ ମୁଖ୍ୟସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ‘ଶାନ୍ତି’ ବିବାହିତା - ଶିକ୍ଷିତା - ଆଧୁନିକା ତରୁଣୀ । ତା’ର ବିବାହ ନିମନ୍ତେ ବରପାତ୍ର; କନ୍ୟା ଦେଖିବାକୁ ଆସୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଘର କିପରି ସଜାହେବ ଏବଂ କନ୍ୟା କିପରି ନିଜକୁ ସଜାଇବ ତାହା ହିଁ ଏକାଙ୍କିକାରେ ଦୃଶ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକରିଛି । ଗ୍ରାମବାସିନୀ-ସୁନ୍ଦରୀଶିକ୍ଷିତା, ଉଚ୍ଚ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରର ବଧୂ, ‘ରାଧା’; ପ୍ରାଚ୍ୟ ପରଂପରାର ପୃଷ୍ଠପୋଷିକା । ଆଧୁନିକ ସାଜସଜ୍ଜା, ବସନଭୂଷଣ, ଆଚାର-ବିଚାର ଓ ରୁଚି; ରାଧାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ । ପରମ୍ପରାନୁଯାୟୀ ବସନ ଭୂଷଣରେ ମଣ୍ଡିତା ହୋଇ କନ୍ୟାପାତ୍ରୀ, ଲଜ୍ଜାସଂକ୍ରମ ସହ ବରପାତ୍ର ସମ୍ମୁଖକୁ ଯିବା ବିଧେୟବୋଲି ରାଧାଙ୍କର ମତ । କିନ୍ତୁ ରାଧାଙ୍କ ସାନ ଯାଆ ବାସନ୍ତୀ; ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଧୁନିକା ।

ବଡ଼ଯାଆକୁ ମୁହଁ ଖୋଲି କିଛି କହିବାକୁ ସାହସ କରିପାରିନି । ମାତ୍ର ବାସନ୍ତୀର ବନ୍ଧୁ ‘ମଞ୍ଜୁ’ ର ରୁଚିରେ ତାକୁ ଆଧୁନିକତା ବିଦ୍ୟମାନ । ତାଙ୍କ ମତରେ; ସୋପା, ଟିପସ, ଟେବୁଲ୍‌ଲୁଥ, ପୁଲ୍‌ତାମା, କପି ଓ ସିଗାରେଟ୍‌ରେ ବୈଠକଖାନା ସୁସଜ୍ଜିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । କନ୍ୟାର ପରିପାଟୀ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ଆଧୁନିକ ଧରଣର ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ କନ୍ୟା; ଅର୍ଦ୍ଧ ମୁକୁଳିତ ବୁଢ଼ଇ ପିନ୍ଧି, ଓଠରେ ଲିପ୍‌ଷ୍ଟିକ୍ ବୋଲି, ଆମେରିକାନ୍ ଜର୍ଜେଟ୍ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧି, ହାତରେ ଚୁଡ଼ି ନ ପିନ୍ଧି ସୋପା ଉପରେ ବସିବ ଏବଂ ସିନେମା ଦେଖିଯିବାକୁ ଭାଉଜକୁ ଅତି କରିବ । ସିନେମାଦେଖାତ ହେବନି, ଖାଲି ଗୋଟେ ଚର୍ଚ୍ଚା ଚାଲିବ । ସିନେମାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଫଟୋଗ୍ରାଫି, ଘୋଡ଼ାଫୋଡ଼, ରାଜନୀତି, ବିବାହ ବଜାର, ଦେଶ, ସମାଜ ଏବଂ ଶେଷରେ କନ୍ୟାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚନା ଚାଲିବ । ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ ରୁଚି ମଧ୍ୟରେ ଦୃଢ଼ ଦେଖାଦେଇଥିବାବେଳେ ଅବିବାହିତା କନ୍ୟା ‘ଶାନ୍ତି’ ହିଁ ଏହାର ସମାଧାନ କରିଛି । ତା’ର କୌଣସିଥିରେ ଆଗ୍ରହ ନାହିଁ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । “ତିନିବର୍ଷ ହେଲା କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଚି; କିନ୍ତୁ କେବେ ତ ମୁହଁରେ ଇନ୍ଦ୍ରେବନ୍ଧୁଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୋ କିମ୍ବା ଓଠରେ ଲିପ୍‌ଷ୍ଟିକ୍ ଦେଇ ନ ଥିଲି । ମତେ କ୍ଷମାକର । ମୁଁ ଏସବୁ ପାରିବିନି । ମୁଁ ପାନଖାଲବିନି କି ଲିପ୍‌ଷ୍ଟିକ୍ ଦେବିନାହିଁ ପୋଛିଦେବି ।” (୧) ଶାଢ଼ୀପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ନେଇ ପରିସ୍ଥିତି ଜଟିଳ ହୋଇଉଠୁଥିବାବେଳେ ‘ବିଦୁ ଅପା’ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ସମାଧାନ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ; ଅଗେନ୍‌ଜା ବା ଜର୍ଜେଟ୍ ଶାଢ଼ୀ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରତୀକ ନୁହେଁ ବରଂ ଶିକ୍ଷିତା ଝିଅର ରୁଚି ହିଁ ତାର ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାର ଚିହ୍ନ । ଆଧୁନିକ ସାଜସଜ୍ଜା ‘ଉସାମେଘ’ ତୁଲ୍ୟ ଅସାର । ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ ଏହି ଚାକଚକ୍ୟର କିଛି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ - ଏହା ହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ଏକାଙ୍କିକାର ଅନ୍ତଃସ୍ୱର ।

ଜର୍ମାନୀ ଛୁଅଁ :

ମଣିଷ ମନର ଫମ୍ପା ଅହମିକାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଆଲୋଚ୍ୟ ଏକାଙ୍କିକାଟି ରଚିତ । ସ୍ୱଳ୍ପକ ପରିବାରର ଶିକ୍ଷିତା, ବିବାହିତା, ଆଧୁନିକା ତରୁଣୀ-ସୁଷମା । ନିଜର ରୂପ, ଗୁଣ, ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା, ରୁଚି ଓ ଆଭିଜାତ୍ୟ ପାଇଁ ସୁଷମା ଅତିମାତ୍ରାରେ ଆତ୍ମାନିମାନ୍ୟ । ସୁଷମାର ସ୍ୱାମୀ ଜର୍ମାନୀ ଫେରନ୍ତା । ଜର୍ମାନୀରୁ ଗୋଲାପ ପୁଲରେ ଛୁଅଁଟିଏ ମାରି ଆଣିଥିବାରୁ ସୁଷମା; ଛୁଅଁଟିର ନାମଦେଇଛି ‘ଜର୍ମାନୀ ଛୁଅଁ’ । ନିଜକୁ ଜର୍ମାନୀ ଛୁଅଁସହ ସମକକ୍ଷ କରି ଜର୍ମାନୀ ଯିବାପାଇଁ ଜର୍ମାନୀ ଭାଷା ଶିକ୍ଷାକରିଛି । କଲୋନୀର ଚତୁରୀ, ବୁଦ୍ଧିମତୀ ଗୃହିଣୀ ଯଶୋଦାଦେବୀ, ଅତି ଚତୁରତାର ସହିତ ସୁଷମାଠାରୁ ଜର୍ମାନୀ ଛୁଅଁର ଜନ୍ମଭୂମିହାସ ଶୁଣିଛନ୍ତି । ଜର୍ମାନୀ ଛୁଅଁକଥା ଶୁଣି ପଡ଼ିଶାଘର ସାମା; ଆଣିଅଛି ସେଇଟିକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ମଗାର ପଠାଇଛନ୍ତି କୋର୍ଟ ସିଲେଇ ନାମରେ । ସୁଷମା, ଛୁଅଁଟିକୁ ଦେବାପାଇଁ ଅତି ଆଗ୍ରହର ସହିତ ବାବୁ ଖୋଜିବାବେଳେ ସେହି ଛୁଅଁଟି ମିଳି ନାହିଁ । ପରେ ପରିଚାରିକାଠାରୁ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଛି ଯେ; ଶିଶୁପୁତ୍ର ରାଜାବାବୁ ଛୁଅଁଟିକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଛି । ସୁଷମା ଦୁଃଖରେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଛି । ତା’ର ଜର୍ମାନୀ ଛୁଅଁକୁ ନେଇ କରୁଥିବା ଗର୍ବ ଲୋପପାଇଯାଇଛି । ହାସ୍ୟରସ ମାଧ୍ୟମରେ ନାରୀ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଶୂନ୍ୟ ଅହମିକାବୋଧର ପରିଚୟ ସ୍ପଷ୍ଟ । x x x ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ଶତରଞ୍ଜି’ ଏକାଙ୍କିକା ସଂକଳନର ପ୍ରତିଟି ଏକାଙ୍କିକା; ବିଭିନ୍ନ ସ୍କନ୍ଦ, କଲେଜ, ଅନୁଷ୍ଠାନ, ମହିଳା ସମିତି ଇତ୍ୟାଦି ଦ୍ୱାରା ଅଭିନୀତ ହୋଇ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସା ଲାଭ କରିଛି ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ବେତାର ନାଟକର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ
(ସଂଳାପ, ଚରିତ୍ର, କାହାଣୀ, ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ)

ସଂଳାପ :

ସଂଳାପ ନାଟକର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ଯଥାର୍ଥରେ ଏହା ନାଟକର ପ୍ରାଣ ସ୍ୱରୂପ । ନାଟକରେ ଚତୁର୍ବିଧ ଅଭିନୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲେ ହେଁ; ବାଟିକ ଅଭିନୟ ବା ସଂଳାପ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ନାଟକୀୟ କଥାବସ୍ତୁର ଗତିଶୀଳତା, ଚରିତ୍ର ସମୂହର ବିକାଶ ଏବଂ ନାଟ୍ୟରସର ସମ୍ୟକ୍ ପରିଚ୍ଛେଦନ; ସଂଳାପ ଉପରେ ଏକାନ୍ତ ନିର୍ଭରଶୀଳ । ନାଟକର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଯେତେ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଘଟଣାବଳୀ ସେତେ ରୋମାଞ୍ଚକର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ଓ ସାର୍ଥକ ସଂଳାପ ଯୋଜନାଦ୍ୱାରା ନାଟକୀୟ କଥାବସ୍ତୁ ଗତିଶୀଳ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦର୍ଶକର ପ୍ରାଣରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ଉଦ୍‌ବେଗର ସଞ୍ଚାର ହୋଇଥାଏ । ବିଖ୍ୟାତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାଟ୍ୟ ସମାଲୋଚକ Allardyce Nicoll ସେଥିପାଇଁ କହିଛନ୍ତି ଯେ; "Action is to drama what is body to men, in its language resides the drama's soul. A Playwright essentially is or should be an artist in words"-ଅର୍ଥାତ୍ ନାଟକୀୟ କଥାବସ୍ତୁ (Action)କୁ ଯଦି ମନୁଷ୍ୟର ଦେହ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଏ; ତାହାଲେ ନାଟକର ଭାଷା (ସଂଳାପ) ହେଉଛି ତା'ର ଆତ୍ମା । ତେଣୁ ନାଟ୍ୟକାର ବସ୍ତୁତଃ ଜଣେ ଭାଷାଶିଳ୍ପୀ ହେବା ଏକାନ୍ତ ବାଞ୍ଛନୀୟ । (୧) ସଂଳାପର ଭାଷା; ନାଟକୀୟ ପରିବେଶ ଓ ଚରିତ୍ରର ଅନୁରୂପ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ତା'ନହେଲେ ନାଟକ ପ୍ରାଣବନ୍ତ ଓ ରସମୟ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ସ୍ୱଳତଃ ସଂଳାପ, ନାଟକୀୟ ଚରିତ୍ର ସମୂହର ଭାଷାମାତ୍ର ନ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ସମଗ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ମୂର୍ତ୍ତିମତ ପ୍ରକାଶ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାରକଲେ ନାଟକବର୍ଣ୍ଣିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରିତ୍ରର ଭାଷାରେ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଓ ମୌଳିକତା ରହିବ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଭାଷାରୁ ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଜାଣିହେବ । x x ଆଲୋଚକ J.L.Styan କ ମତରେ; "The change in the location and in the mood is reflected in the manner of speech ।" (୨) ସେହିପରି Aristotle's poetics ବହିରେ ଲେଖାଅଛି; "To learn without trouble is naturally pleasant to all men and as words have a certain significance, those which impart instruction to us are the most pleasant ।" (୩)

ନାଟକରେରସ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ସଂଳାପ ହିଁ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ । ପରିବେଶ ଓ ଚରିତ୍ର ସହିତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂହତି ସ୍ଥାପନ କରିପାରିଲେ; ଏହା ସାର୍ଥକ ହୋଇଥାଏ । ବାଟିକ ଅଭିନୟ ତଥା ଚାତୁର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବଚନଶୈଳୀ ହିଁ ହେଉଛି ନାଟକର ସଂଳାପ । ଆଲୋଚକ ମର୍କଜୋରି ବୋଲଟ୍‌ନକ୍ ମତରେ; "Literature that walks and talks before eyes" ଅର୍ଥାତ୍ ନାଟକ

(୧) 'ନଟକ ବିଚାର' - ସର୍ବେଶ୍ୱର ଦାସ - P - 123.

(୨) The elements of Drama - J. L. Styan - P - 153.

(୩) Aristotle's Poetics - Butcher (ed) - P - 192.

କଥାକୁ ସାହିତ୍ୟ । (୧) ପୁନଶ୍ଚ ମରଜୋରି ବୋଲଟନ୍ "The Anatomy of drama" ପୁସ୍ତକରେ ଲେଖିଛନ୍ତି; "A Play is its dialogue" (୨) ଅର୍ଥାତ୍ ନାଟକ ପ୍ରକୃତରେ ସଂଳାପ ନିହିତ । ସଂଳାପ ହିଁ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଗତିଶୀଳ କରାଏ । ଦର୍ଶକର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିରେ ଉତ୍କଣ୍ଠା ସୃଷ୍ଟିକରେ । ନାଟକର ସକଳ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଓ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଥାଇ ସଂଳାପ ରହିବ ନାହିଁ; ତେବେ ତାହା ନାଟକ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । "A Play with many other merits cannot survive, if the dialogue is hopelessly non-speakable". (୩) ବାସ୍ତବିକ୍ ଯେଉଁଠି ସଂଳାପ କୁହାଯାଇପାରେ ନାହିଁ ସେଠି ନାଟକର ସକଳ ସଦ୍‌ଗୁଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ତାହା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଯାଏ । ସଂଳାପ ଜୀବନ୍ତ ମଣିଷମାନଙ୍କର କଥୋପକଥନର ବାସ୍ତବ ପରିପ୍ରକାଶ । କାରଣ; ବାସ୍ତବ ନ ହେଲେ ଦର୍ଶକ ତାହାକୁ ଉପଭୋଗ କରିପାରି ନାହିଁ । ତେଣୁ ସଂଳାପ ଏପରି ହେବା ଉଚିତ୍, ଯାହାକୁ ଅଭିନେତା - ଅଭିନେତ୍ରୀମାନେ ସହଜରେ କହିପାରିବେ ଓ ଦର୍ଶକ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଶୁଣି ଉପଭୋଗ କରିପାରିବେ ।

ନାଟକରେ ନାଟ୍ୟକାର ନୀରବ । ମୁଖର କିନ୍ତୁ ପାତ୍ରପାତ୍ରୀ । ପାତ୍ର-ପାତ୍ରୀଙ୍କ ସଂଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କୁ ସବୁକିଛି କହିବାକୁ ହୁଏ । ଘଟଣାର ଅଗ୍ରଗତି ଓ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ବିକାଶ; ସଂଳାପ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ସଂଳାପର ଧର୍ମ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦୃଶ୍ୟର ପରିସ୍ଥିତିକୁ ପରିଣତି ଅଭିମୁଖେ ଆଗେଇ ନେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଘଟଣା ସହିତ ଦର୍ଶକ ଓ ପାଠକଙ୍କୁ ପରିଚିତ କରାଇଦିଏ । ନାଟକର ସଂଳାପ; ବାସ୍ତବଜୀବନର ଏକାନ୍ତ ଅନୁକରଣ ନୁହେଁ ବରଂ ବାସ୍ତବତା ସହିତ କଳାତ୍ମକତା ମିଶି ଏହା ବାସ୍ତବତାର ଅନୁରୂପ ହୋଇଯାଏ । ଅବାନ୍ତର କଥୋପକଥନକୁ ଏଥିରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ନାଟ୍ୟକାର ସଂଳାପ ସଚେତନ ଏବଂ ପାତ୍ରମୁଖୀ ଜୀବନ୍ତ ସଂଳାପ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ଦକ୍ଷ, ତାର ନାଟକ ହୁଏ ଜୀବନ୍ତ ଏବଂ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ।

‘x x x ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟରେ ସଂଳାପ, ବାରମ୍ବାର ରୂପ ବଦଳାଇ ଆସିଛି । ଜଗନ୍ନେହନ ଲାଲା ଓ ରାମଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ ନାଟକର ସଂଳାପ, ପରବର୍ତ୍ତୀ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ନାଟକରେ କ୍ରମେ ବଦଳିଯାଇଛି । ଆଦିପର୍ବରେ ନାଟକର ସଂଳାପ ଥିଲା; ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଦୀର୍ଘ ଓ ଉଦ୍‌ସମ୍ବ ବହୁଳ । ଅନେକ ସମୟରେ ସଂଳାପ; ବାସ୍ତବଜୀବନଠାରୁ ଦୂରେଇ ଯାଇଥିବା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ସଂଳାପରେ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ନୂତନତା । ତଥାପି ତାଙ୍କର ନାଟକର ସଂଳାପରେ ବାସ୍ତବତା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ କଳାତ୍ମକ ଭାବାବେଶ ପରିଲକ୍ଷିତ । ପଞ୍ଚମ ଦଶନ୍ଧିରେ କାଳୀଚରଣ, ନାଟକୀୟ ସଂଳାପରେ ଯେଉଁ ଚମକ ଦେଲେ ତାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ନାଟ୍ୟକାରମାନଙ୍କ ନାଟକରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ନୂତନ ରୂପରେଖ ନେଲା । ସଂଳାପ ରାଜପ୍ରାସାଦରୁ ଓହ୍ଲାଇଆସିଲା ସାଧାରଣ କୁଟୀରକୁ । ରୋମାଞ୍ଚିକ୍ ଭାବାବେଶରୁ ଦୂରେଇ ଆସିଲା ।

(୧) The Anatomy of Drama - M. Boulton - P - 95.

(୨) The Anatomy of Drama - M. Boulton - P- 97.

(୩) The Anatomy of Drama - M. Boulton - P - 97.

ଜୀବନକ୍ଷିପ୍ରାସାର ବାସ୍ତବ ସ୍ୱର ମୂର୍ଚ୍ଛନାକୁ । (୧) ନାଟ୍ୟକାର ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । ନାଟ୍ୟକାର ଛୋଟରାୟ; ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ସଂଳାପରେ ଦେଲେ ନୂତନ ଶକ୍ତି । ସଂଳାପ ଓ ନାଟକ ହୋଇଗଲା ଯେପରି ଗୋଟିଏ ମୁଦ୍ରାର ଦୁଇଟି ପାର୍ଶ୍ୱ । କାହାଣୀ, କୌତୂହଳ ଏବଂ ସଂଳାପ ଟେକିଦ୍ୱୟରେ ନାଟକ ହେଲା ରବିମଠ, ଜୀବନ୍ତ ଏବଂ ଗତିଶୀଳ । ବାସ୍ତବ ଜୀବନର ପ୍ରତିଟି ସ୍ତରକୁ ସେହି ସଂଳାପ ସ୍ପର୍ଶକଲା । ପ୍ରତିଟି ଶ୍ରୋତା, ତାହାକୁ ଆଗ୍ରହରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମନେହେଲା; ସତେଯେପରି ଶ୍ରୋତା ନିଜେ ହିଁ ସେ ସଂଳାପ କହୁଛି । ନିଜ ମୁଖର ଭାଷାକୁ ସତେଯେପରି ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ କୁହାଯାଇଛି । ସଂଳାପ ପୁଣି ସେହି ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ମୁହଁର ଭାଷାରୁ କହିତ । ତେଣୁ ଶୁଣିବାବେଳେ ମନେହୁଏ; କେହି ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ନାଟକକୁ ଅନୁଭବ କରୁନାହିଁ । ସତେଯେପରି ଶ୍ରୋତା ନିଜେ ହିଁ ନାଟକର ପ୍ରତିଟି ସଂଳାପକୁ ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ଶୁଣୁଛି ନିଜ ମୁହଁର ଭାଷାକୁ ଆଉ ଦେଖୁଛି ନିଜକୁ ପ୍ରତିଟିନାଟକରେ । “ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ପ୍ରୀତ କରିବାକୁ ହେଲେ; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଭାଷାଭାଷରେ ଅଶଷ୍ଟ ପ୍ରଭୃତ ରହିଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଗୋପାଳଙ୍କ ଉପରେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ନ ଥିଲେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ହୋଇଯିବ” - (୨) ନାଟ୍ୟକାର ଛୋଟରାୟ ସତେଯେପରି ଏହି କଥାକୁ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ଏକ ସାକ୍ଷାତକାରରେ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ନିଜେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଯେ; “ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛଅଶହରୁ ସାତଶହଯାଏ ମୋ ରଚିତ ବେତାର ନାଟକ, ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଓ ରୂପକ ପ୍ରଭୃତି ବେତାର ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଛି । ଶ୍ରୁତି ମାଧ୍ୟମରେ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମପ୍ରତି ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରି ରଖିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ନାଟକୀୟ ଗତିଶୀଳତା, ବିଷୟବସ୍ତୁ, ସହଜ ବୋଧଗମ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ଭଙ୍ଗୀ ଓ ସରଳ କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୁତିମଧୁର ନାଟକୀୟ ଭାଷାରେ ସଂଳାପ ପ୍ରୟୋଜନ; ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ମୁଁ ସର୍ବଦା ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଆସିଛି ।” (୩) ବାସ୍ତବିକ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ସଫଳତା ହେଲା ସଂଳାପ । ଯାହାକି ବେତାର ପାଇଁ ପ୍ରଧାନ ଆବଶ୍ୟକତା । ବେତାରନାଟକରେ ସଂଳାପର ପ୍ରଭାବ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚକ ଷ୍ଟାଏଲ୍‌ଜ ମତରେ - “ସଂଳାପର ଶବ୍ଦରେ ଶ୍ରୋତାର କଳ୍ପନାବେଗକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବାର ଏକ ଅତ୍ୟୁତ ଶକ୍ତି ରହିଛି । ଯାହା ତାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ । ନାଟକର ଏଇ ଘଟଣା ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ମାନସ ପଟରେ ସଂଘଟିତ ହୋଇଯାଏ; କେବଳ ସଂଳାପ ଓ ଧ୍ୱନି ଯୋଗୁଁ ।” (୪) ଗୋପାଳବାବୁଙ୍କ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗରେ ଲାଳିତ୍ୟ, ଭାଷାର ସାବଲୀଳତା ଏବଂ କଥାରେ ସାଙ୍ଗାତିକତା; ତାଙ୍କୁ ମଧୁସଂଳାପୀରେ ପରିଣତ କରିପାରିଛି । ପାଣ୍ଡୋପଯୋଗୀ ସଂଳାପ ସର୍ଜନାରେ ଦକ୍ଷତା ସହିତ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରୟୋଗର ପରିମିତତା, ତାଙ୍କ ନାଟକରେ ସଫଳତାକୁ ଆହୁରି ସୁଦୃଢ଼ କରିଛି । ପ୍ରଚାରଧର୍ମୀ ପ୍ଲୋଡ଼ାନ୍ ଦେଇ ମଣିଷମନକୁ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ନକରି

(୧) ‘ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟ୍ୟମାନସ’ - ଛୋଟରାୟ ନାଟ୍ୟ ସଂଳାପ । ଏକ ଦୃଷ୍ଟିପାତ - ୭୫ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ସାମଲ । P - 60.

(୨) ‘ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟ୍ୟମାନସ’ - ୭୫ ନାରାୟଣ ସାହୁ । P - 3.

(୩) ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକ - ୭୫ ଜୟନ୍ତୀ କୁମାର ଦାସ । P - 170.

(୪) ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟ୍ୟମାନସ - P - 38.

ବରଂ ସାଂଜପିକ ଯାଦୁରେ ତାକୁ ଆପିଦେବାର କୌଶଳକୁ ସେ ବହୁ ନାଟକରେ ଆପଣାର କରିନେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏ ସଫଳତାମୂଳରେ ରହିଛି ନିଜକୁଶ୍ଳୋତାଙ୍କ ଉପରେ ଚାପିନଦେଇ ବରଂ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ନିଜେ ଆକର୍ଷିତ ହୋଇଯିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା । ପାରମ୍ପରିକତା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅସୀମ ଦୂର୍ବଳତା । ସାଧାରଣ ପରିବାରର ହସକାନ୍ଦ, ସନ୍ଦେହ, ଈର୍ଷା, ଦୁଃଖ - ସୁଖ ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ୟାକୁ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ କରିବାରେ ସେ ଅପୂର୍ବ ଦକ୍ଷତାର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ନିଜର ଦର୍ଶନକୁ ଶ୍ଳୋତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସେ ବାଧ୍ୟ କରିନଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ଶ୍ଳୋତାମାନେ ସେଥିରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଏବଂ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ ମଧ୍ୟ କରିନେଇଛନ୍ତି । ନିଜେ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସି, ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାର ସହିତ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଅନୁଭୂତିକୁ ହିଁ ସେ ନିଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଟକରେ ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । ଆଦର୍ଶବାଦର ଫାଙ୍କା ଆଞ୍ଝାଳ, ଆଭିଜାତ୍ୟର ମିଥ୍ୟାପ୍ରହେଳିକା, ଭାବପ୍ରବଣତାର ଅନ୍ୟଥା ପ୍ରକେପରୁ ସେ ନିଜର ନାଟକକୁ ସର୍ବଦା ଦୂରେଇ ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ସଂଳାପ; ସବୁ ସ୍ତରର ଶ୍ଳୋତାଙ୍କ ପାଖରେ ଏତେ ସଫଳ, ଏତେ ଆଦୃତ ଓ ଆପଣାର । ଆମୋଦାନ, ଆନନ୍ଦଦାନକୁ ସେ ନାଟକ ରଚନାର ମୂଳଲକ୍ଷ୍ୟ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ତଥାପି ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ହସ, କାନ୍ଦ ଏବଂ ଆନନ୍ଦ ପଛରେ ଯେପରି ମଣିଷର ଅସହାୟତା, କରୁଣତା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଲୁଚି ରହିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ କିନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦର ସ୍ୱରୂପକୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଉଦ୍‌ଭାସିତ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । କାରଣ, ନାଟ୍ୟକାରର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ମନୋରଞ୍ଜନ । ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ କିଛିସମୟ ପ୍ରେକ୍ଷାଗୃହରେ ଜର୍ଜରୀତରେ ବସାଇ ରଖିବା, ନାଟ୍ୟକାରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ତେଣୁ ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରର ସଂଳାପ ନାଟ୍ୟକାର ପ୍ରୟୋଗ କରିପାରେ । ଅନେକଥର ଲଘୁ ଆଳାପ-ଆଲୋଚନା ସମୟରେ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ମଧ୍ୟ; ଏହି କଥାକୁ ବାରମ୍ବାର କହିଛନ୍ତି । “ମୋ ନାଟକର ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗହେଲା ସଂଳାପ, ଅବଶ୍ୟ ସ୍ଥାନ, କାଳ, ପାତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ମୁଁ ସଂଳାପକୁ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ନାଟକରେ ଉପସ୍ଥାପନା କରିଛି । କାରଣ; ଏହା ଶ୍ଳୋତାକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନାଟକର ମାନ ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରିଥାଏ ।” (୧) ଛୋଟରାୟଙ୍କ ସଂଳାପ ଶୈଳୀକୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲେ ଏକଥାର ସତ୍ୟତା ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରିହେବ ।

‘ଫେରିଆ’ ନାଟକର ମଞ୍ଚସଫଳତାର ବେଶ୍ କିଛିଦିନପରେ; ଏହା ବେତାର ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । ନାଟକଟିର ସଫଳତା ହେବା ପଛରେ ଥିଲା - ନାଟକର ଅପୂର୍ବ ସଂଳାପଶୈଳୀ । ଏହାର ସାମାନ୍ୟକଥନରେ ନାଟ୍ୟକାର ନିଜେ କହନ୍ତି; - “ଏ ନାଟକର ସଂଳାପ ରଚନାରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଶୈଳୀ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲି; ତାହା ତତ୍‌କାଳୀନ ଲିଖିତ ଅନ୍ୟ ନାଟକ ସବୁର ରଚନାଠାରୁ ଥିଲା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ।” (୨) ‘ଫେରିଆ’ ନାଟକ, ବାସ୍ତବିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଥିଲା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ନୂତନ ପରୀକ୍ଷା । ଏ ନାଟକର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ବାଣୀ; ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଓ ସତ୍ୟତାକୁ ବରଣ ନ କରି ଏ ଦେଶର ଐତିହ୍ୟ, ପରମ୍ପରା ଏବଂ ସଂସ୍କୃତିକୁ ବରଣ କରିଛି । ବ୍ୟାବସାୟିକ ଆଭିଜାତ୍ୟ

(୧) ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାକ୍ଷାତକାର ।

(୨) ‘ଫେରିଆ’ - (ସାମାନ୍ୟ କଥନ) - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ।

ନୁହେଁ ବରଂ ସ୍ୱାଭାବିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ହିଁ ଜୀବନ ଓ ସମାଜର କାମ୍ୟ । ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାଲାଭକରି ସହରାଜୀବନରେ ଦାସତ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା; ଗ୍ରାମ୍ୟପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ମାଟି ମାଆର ସେବା କରିବା ହିଁ ଜୀବନର ପରମ ଆଦର୍ଶ । ଭାରତବର୍ଷର ଆସନପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଏଥିରେ ସୂଚିତ । ‘ଫେରିଆ’ ନାଟକକୁ ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର କରି ଗଢ଼ିତୋଳିଛି ତା’ର ଭାଷା, ଶୈଳୀ ଏବଂ ସଂଳାପ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ସମକାଳୀନ କୌଣସି ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରାୟତଃ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ଏ ସବୁଥିରେ ତାଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ ମୌଳିକତା ହିଁ ସଂରକ୍ଷିତ । ସମାଲୋଚକ ପର୍ଶୁରାମ ପଟ୍ଟନାୟକ ସଂଳାପ ଶୈଳୀଦୃଷ୍ଟିରୁ, ଛୋଟରାୟଙ୍କୁ ବର୍ଣ୍ଣାତ୍ମକ ସହିତ ତୁଳନା କରିଛନ୍ତି; - “x x x ଫେରିଆ’ର ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ସଂଳାପ; ଦର୍ଶକକୁ ବର୍ଣ୍ଣାତ୍ମକ ନାଟକ ସବୁର ସଂଳାପ ଶୁଣିବାଭଳି ଆନନ୍ଦ ଦେଇଥାଏ ।” (୧) ବାସ୍ତବରେ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକର ସଂଳାପରେ ଥିଲା ଏକପ୍ରକାର ଆକର୍ଷଣୀ ଶକ୍ତି; ଯାହା ଅଦ୍ୟାବଧି ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ବି ମୁଗ୍ଧ କରିଥାଏ । ଛୋଟରାୟଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସଂଳାପକୁ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ସାମାଜିକ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଭିତ୍ତିକ ସଂଳାପ :

ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ମଞ୍ଚସଫଳ ନାଟକ ‘ଫେରିଆ’ (୧୯୪୬)ର ସଂଳାପରେ ନାଟ୍ୟକାର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତାଧାରାର ସମର୍ଥକ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ମୁଖରେ କହିଛନ୍ତି; “ଏଇ ବାରଜଣ ମେମ୍ବର ବିଶିଷ୍ଟ କ୍ଷୁଦ୍ର ବଲ୍ଲସେରିକ୍ ମେସ୍ ଯେଉଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ସୃଷ୍ଟିକରିବ; ତାରି ଫଳରେ ଦେଖିବ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତୀୟର ମୂଲ୍ୟହେବ ତିରିଶ ଟଙ୍କା - only thirty rupees । କୋଟିପତି ଶେଠର ମୂଲ୍ୟ ହେବ ତିରିଶଟଙ୍କା । ଦୁଇହଜାର ଟଙ୍କା ଦରମାପାଉଥିବା I.C.S. Officer ର ମୂଲ୍ୟହେବ ତିରିଶ ଟଙ୍କା । ଆଉ ଦୈନିକ ଛଅପଇସା ରୋଜଗାର କରୁଥିବା ଜଣେ ମଜଦୁରର ମୂଲ୍ୟହେବ ସେଇ ତିରିଶ ଟଙ୍କା ।” (୨)

‘ଫେରିଆ’ର ସମଗ୍ରନାଟକଟିରେ ସଂଳାପ ହୋଇଯାଇଛି ପାତ୍ରମୁଖୀ । ବାସ୍ତବତା - ସହିତ କଳାତ୍ମକତା ମିଶିଯାଇ ଏକ ଅପୂର୍ବ ରସବୋଧ ପ୍ରକାଶ କରିଛି । ସଂଳାପରେ ଅଛି ହାସ୍ୟ, ବ୍ୟଙ୍ଗ, କାରୁଣ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ । ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଏହାର ସଂଳାପ ହିଁ ଆଗେଇ ନିଏ । କୌଣସି ସଂଳାପ ଏକକ ପରି ମନେହୁଏ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଅପର ସହିତ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ । ପୁନଶ୍ଚ କୌଣସି ବାସ୍ତବକାବନରେ ପ୍ରେମିକ-ପ୍ରେମିକା, ପ୍ରେମ ସଂପର୍କିତ ଯେଉଁ କଥୋପକଥନ କରନ୍ତି; ତାହା ନାଟକୀୟ ସଂଳାପରେ ରୂପ ନେଲାବେଳେ ଭିନ୍ନ ହୋଇଯାଏ । ହୁଏତ ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ଏତାଦୃଶ କଥୋପକଥନ, ଲଜ୍ଜା ଓ ସଙ୍କୋଚକୁ ଅପେକ୍ଷାରଖେ । ଅନେକ ସମୟରେ ସଂହତି ମଧ୍ୟ ରହେନାହିଁ । ନାଟକରେ ତାହା ସଂଳାପ ହୋଇଗଲେ ଲଜ୍ଜା ଓ ସଙ୍କୋଚ ଦୂରେଇଯାଏ । କଳାତ୍ମକ ରସବୋଧରେ ତାହା ହୁଏ ରସାଶିତ । ଏଭଳି ସଂଳାପ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକରେ ଅଭାବ ନାହିଁ ।

(୧) ‘ଫେରିଆ’ - ସାମାନ୍ୟ କଥନ - ଗୋପଳ ଛୋଟରାୟ ।

(୨) ‘ଫେରିଆ’ - SC. No. - 35.

ପ୍ରେମମୂଳକ ସଂଳାପ :

(Romantic)

ଛୋଟୋୟକ ନାଟକର ବହୁସ୍ଥାନରେ ପ୍ରେମମୂଳକ ସଂଳାପର ଉଷ୍ମ ଝଲକ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ନିମ୍ନରେ ତାହାମଧ୍ୟର କେତୋଟି ଉଦାହରଣ କରାଗଲା । ଫେରିଆ ନାଟକରେ -

ସ୍ତର: x x x x “ମୁଁ ଭାବେ ଶାନ୍ତି, ଏଇ କାଳବାଦୀମାନେ ନିର୍ଜନତା ବାହାରେ ଯେଉଁଠି ଶତ ଶତ
ରକ୍ଷ, କର୍ଣ୍ଣ, ଆମ ଅପେକ୍ଷାରେ ସଜାଗ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି; ଏ ଆମ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ନହେଁ ।

ଶାନ୍ତି : ହଁ, ଆମେ ତେବେ କ'ଣ କରିବା ?

ସୁର : ଆମେ ଚାଲିଯିବା ସୁଦୂର କେଉଁ ଜନହୀନ ପ୍ରାନ୍ତରକୁ । ହୁଏତ ଆରବ କିମ୍ବା ସାହାରାର
..... ସେଇ ମରୁଭୂମି - ଚାରିଆଡ଼େ କେବଳ ବାଲି - ଧୂ..... ଧୂ ବାଲି - ସେଠି
ଓଷାଦିଏ ବନ୍ଧରେ ଝରଣାପରି ଅକିରଳ ତୋ'କଣ୍ଠରୁ ଝରୁଥିବ ସଙ୍ଗୀତର ଝରଣା ଆଉ ମୁଁ ପଥହରା
ତୁମ୍ଭାର ପଥକ ସମ ।”

ଶ୍ରୀତି: ମା' ଲୋ ! ଏକାବେଳେକେ ସାହାଯ୍ୟ, ସେଠାକୁ କିନ୍ତୁ ଯିବା କିପରି ? ଓଟପୋଟ କିଛି ସଜିଲା କରାନ୍ତି ?" (୧)

x x x x x

ପ୍ରଫେସର ଦାସ ଏବଂ ମାନାଜ୍ କଥୋପକଥନରେ ମଧ୍ୟ; ଏହି ରୋମାଣିକ୍ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀର ଭାବୋଦ୍ଭାବ ରହିଛି । ପ୍ରଫେସରଙ୍କ ଭାଷାରେ;

-“ତମେ ମତେ ଆଜି ଧନ୍ୟ କରିଛ ମାରା । ଶିରାଜାର ନିଶା-ଗୋଲାପର ଗନ୍ଧ - ଆଉ ବୁଲୁବୁଲୁର ଗାନ.....ପ୍ରାଣର ପୂର୍ଣ୍ଣତା ନେଇ ମୁଁ ଏଠୁ ଯେଉଁଛି ।” (୨) ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରଫେସରଦାସ ଓ ରେଖାର କଥୋପକଥନରେ ମଧ୍ୟ ରୋମାଞ୍ଚିକ ସଂଳାପ ସନ୍ଧ୍ୟା ।

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାର ଯାହୁକରା ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରପେର୍ସର୍ ଦାସଙ୍କ ସଂଳାପ ରୂପନେଇଛି; “ତୁମର ଏଇ ଅଧର କୋଣର ଶୁଭ୍ରହାସ୍ୟର ପ୍ରତିଦାନରେ ପୌରୁଷର ଅଞ୍ଜଳି ଦେବାପାଇଁ ମୋ ପ୍ରାଣ ଅଧାର ହୋଇଉଠେ । ମୋ ଦୁଃଖ ତୁମେ ଜାଣନାଲଁ ରେଖା - ମୋର ଏଇ କର୍ମବହୁଳ ଜୀବନର ଅନ୍ତରାଳରେ ଲୁଚିରହିଛି ନିର୍ମାମ ନିଃସଙ୍ଗତା । ଯେଉଁଦିନ ତୁମେ ସଞ୍ଚାରିଣୀ ବଲ୍ଲବିନା ଲତାଟି ପରି ମୋ କୁଟୀର ଦୁଆରେ ହସି ଉଠିବ; ସେହିଦିନ ମୋର ଏ ଦୁଃଖର ଅବସାନ ହେବ ।” (୩)

x x x x x'ପେରିଆ'ର ଚରମ ଏପକଡାର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ; ତା'ର ରୋମାଞ୍ଚିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ । କେବଳ ସଂଳାପରେ ନୁହେଁ, ଆବେଦନରେ ମଧ୍ୟ । ନାଟକଟିକୁ ରୋମାଞ୍ଚିକ ନାଟକ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି ରୋମାଞ୍ଚିକ ଚେତନା କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ ନୁହେଁ ବରଂ ବେଶ୍ ସଂଯତ ଓ ମାର୍ଜିତ ।

(୧) ଫେରିଆ - SC. No. - (11-12).

(୨) ଟେବିଆ - SC. No. - 39.

(୩) 'ଫେରିଆ' - SC. No. - 45.

ଏତାଦୃଶ ପ୍ରେମମୂଳକ ସଂଳାପ; ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାଟକ ମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ‘ଭରସା’ ନାଟକ ଜଣେ ଶିଳ୍ପୀର କଳାପ୍ରେମ ଓ ଆଦର୍ଶବାଦ ଉପରେ ଆଧାରିତ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ସୁତାକ୍ଷଣୀ ବୌଦ୍ଧିକତା ବଳରେ

“ଓଠରେ ମୋନାଲିସାର ହସ, ଆଖିରେ ମିସେସ୍ ସ୍ବର୍କ୍ସ ଚାହଁଣୀ । ସମ୍ରାଟ୍ ସାରିୟାରଙ୍କ ଗନ୍ଧ, ରୋମିଓ ଓ ଜୁଲିଏଟ୍ । ଆଲୀବାବା ଚାଲିଶୁନୋର । ରୂପକଥାର ରାଜକୁମାର କାହାଣୀ ।” (୧)

ଶିଳ୍ପୀ ମୋହନ ଦରିଦ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ; ତା’ର ଅଛି ସ୍ବାକ୍ଷିମାନ । ତେଣୁ ନାଳାର ଛବି ଆଜି ପଇସା ରୋଜଗାର କରିବାକୁ ସେ ଚାହିଁନି । ନାଳା; ମୋହନକୁ ଚାହେଁ । ସେଇଥିପାଇଁତ ବର୍ଷଣ ମୁଖର ରାତିରେ ମୋହନ ନିଜର କୁଟୀର ମଧ୍ୟରେ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ଚାଲିଥିଲାବେଳେ ବିବାହବେଦିରୁ ଉଠିଯାଇ ନାଳା; ଅତର୍କିତ ଭାବରେ ମୋହନ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଛି ଏବଂ କହିଛି; - “ଅନେକ ଭାବିଚିନ୍ତି ମନର ସମସ୍ତ ବଳକୁ ଏକାଠି କରି ମୁଁ ଆଜି ଏତେବେଳେ ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ତୁମନିକଟକୁ ପଳାଇ ଆସିଛି ମୋହନ କେବଳ ତୁମରି ଭରସାରେ ମୁଁ ଦୁଃସାହସ କରିଛି ।” (୨) ନିଜପ୍ରତି ନାଳାର ଆସକ୍ତିକୁ ଜାଣିସାରିବାପରେ ମୋହନ; ନାଳାର ପିତାକୁ କହିଛି - “ଯେଉଁ ଭରସା ଗଣି ନାଳା ଆସି ରାତି ୧୨ଟାରେ ମୋ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇଛି । ଆଉ ଯେଉଁ ଭରସାରଖୁ ତମେ ମୋ ହାତରେ ନାଳାକୁ ଦେବାକୁ ଯାଉଛ; ତୁମର ସେ ଭରସାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ମୁଁ ରଖିବି ।” (୩)

x x x x x କାହ୍ନୁଚରଣଙ୍କ ବିରାଟ ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ ‘ଝଞ୍ଜା’ରେ ତୁଷାର ଏବଂ କ୍ଷଣପ୍ରଭାର ଉଦ୍ଧି-ପ୍ରତ୍ୟୁଦ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଏଭଳି ପ୍ରେମମୂଳକ ସଂଳାପ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ । ନାରୀଜାତିର ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବ କ୍ଷଣପ୍ରଭା । ସ୍ବାମୀର କଥାରେ ସେ ଦ୍ବାର ଦ୍ବାର ବୁଲି ଭିକ୍ଷାମାଗିଛି । କାରଣ ମେ ଚାହେଁ କେବଳ ସ୍ବାମୀର ପ୍ରେମ । । ସେଥିପାଇଁ ସେ କହିଛି; “ମୋ ଅନ୍ଧସ୍ବାମୀର ସଂସାର ଚଳାଇବାକୁ ମୁଁ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରି ଭିକ୍ଷାକଲେ ମତେ ଲୁଚା ହେବନାହିଁ । ଅପମାନ ହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏ ବନ୍ଦୀଶାଳାରୁ ମତେ ମୁକ୍ତକର - ଏ ଝଞ୍ଜାଳରୁ ମତେ ବଞ୍ଚାଅ । ମୁଁ ଏ ରାଜପ୍ରାସାଦ ଚାହିଁ ନ ଥିଲି । ମୁଁ ଚାହିଁଥିଲି ତୁମକୁ । ତୁମର ଏ ପାଦତଳେ ଆଶ୍ରୟ । ଏଇ ମୋର ସ୍ବର୍ଗ । ଏଇଠି ମୋର ମୁକ୍ତି । ମୁଁ ତୁମକୁ ଅନୁନୟ କରୁଛି; ତମେ ଚାଲ । ଆମେ ଏଠୁ ଚାଲିଯିବା - ଏ ସହର ଛାଡ଼ି କେଉଁ ଦୂର ପଲ୍ଲୀକୁ- ସେଇଠି ପତ୍ରକୁଡ଼ିଆ ବାନ୍ଧି ରହିବା ।” (୪)

x x x x x ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଭୂତି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ ‘ବଧୂନିରୂପମା’ର ନାଟ୍ୟରୂପରେ ଭବୟ ତ୍ୟାଗ ଓ ପ୍ରେମ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଛୋଟ ଜାତିର ଝିଅ ବୋଲି; ଶାଶୁ; ଘରର ବୋହୂ ମାନିବାକୁ

(୧) ‘ଭରସା’ - SC. No. - 30.

(୨) ‘ଭରସା’ - SC. No. - 14.

(୩) ‘ଭରସା’ - SC. No. - 15.

(୪) ‘ଝଞ୍ଜା’ - SC. No. - 92.

ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହଁନ୍ତି । ତଥାପି ବୋହୂ ସେ । ସେ ଚାହେଁ ନିଜକୁ କାଳିପୋଡ଼ି ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ କିଣିବ । ବୋହୂର ଆଦର୍ଶ ରଖିବ । ତେଣୁ ସେ ସ୍ବାମୀର ସୁଖକୁ ପରିତ୍ୟାଗକରି ଶାଶୁଘରର ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ବରଣ କରିନେଇଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ;

ନିର୍ମଳ : “ଏଇ ଆମର ବାସର ଘର । ଅଗୁର ଚନ୍ଦନ ତ ଦୂରର କଥା । ପାଖୁଡ଼ାଏ ଫୁଲ ବି ନାହିଁ । ତମର ତମର ସବୁ ସ୍ବପ୍ନ ଭାଙ୍ଗି ଚୁମ୍ବନାର ହୋଇଯାଇଛି ନିରୁ । ଏ ଫୁଲଶଯ୍ୟା ରାତିରେ ଫୁଲ ବଦଳରେ ଯେମିତି କିଏ କଷ୍ଟା ବିଛେଇ ଦେଇଛି । ।

ନିରୁ : ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଘରର ବୋହୂ - ହବାର ଯୋଗ୍ୟତା ଯଦି ମୋର ନ ଥିବ; ତେବେ ଏ ବାସର ଘରର ସାଜସଜ୍ଜା, ସେ ଯୋଗ୍ୟତା ମତେ ଆଣିଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ମତେ ସେଇ ପରୀକ୍ଷା ଆଜି ଏଠି ଦେବାକୁ ହେବ ।” (୧)

ଉପରୋକ୍ତ ସଂଳାପରେ ‘ପ୍ରେମ’; ତ୍ୟାଗର ମହିମାରେ ମହିମାନ୍ବିତ । କ୍ଷଣପ୍ରଭାର ପ୍ରେମ; ସତେ ଯେପରି ଦୁଃଖ, ଅପବାଦ ମଧ୍ୟରେ ଶୁଦ୍ଧସୁବର୍ଣ୍ଣ ଭଳି ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ହୋଇଉଠିଛି । ନାଟକ ‘ପାହାର’ ଏବଂ ‘ଦୃଷ୍ଟିପାତ’ (ପାହାର)ର ସଂଳାପ; ଆଦର୍ଶ ପ୍ରେମର ଏକ କ୍ବଳତ ଉଦାହରଣ । ସେଦିନର ଲଟେରୀ ଉଠାଣକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ସଂଧ୍ୟାର; ଅଶୋକ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରେମ ଜାଗିଉଠିଛି । କିନ୍ତୁ କେହି କାହା ଆଗରେ ଏକଥା ପ୍ରକାଶ କରି ନାହାନ୍ତି । ଯେଉଁଦିନ ସଂଧ୍ୟାର ବିବାହ ଅନ୍ୟତ୍ର ଠିକ୍ ହୋଇଯାଇଛି; ସେହିଦିନ ନିରୁପାୟ ହୋଇ ସଂଧ୍ୟା; ଅଶୋକ ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଚିଠି ଲେଖିଛି । ନିଜକୁ ଦୋଷୀ ମନେକରି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ଚାହିଁଛି ସଂଧ୍ୟା । କିନ୍ତୁ ଅଶୋକବାବୁ ସଂଧ୍ୟାକୁ ଦୋଷୀମନେକରି ନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଇନାହାନ୍ତି । ବରଂ ଉପଦେଶ ମାଧ୍ୟମରେ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । “ମୁଁ ଯଦି ସେଦିନ ମୋ ଭାଗ୍ୟର କ୍ରୀଡ଼ନକ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ଆଜି ତମେ ଥରେ ତମ ଭାଗ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରିନିଅ ? ମନେକର ତମେ ସେମିତି ଏକ ଛକଜାଗାରେ ଠିଆ ହୋଇଛ । ହାତରେ ଦୁଇଟି କାଗଜ ପୁଡ଼ିଆ । “x x x x ମୁଁ ଲଟେରୀ ଉଠାଇଲି । ତମେ ପଢ଼ିଲ । ତମ ହାତରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା - ସୁକାନ୍ତ । ଏଇଠିର ସବୁର ସମାପ୍ତି । ଶୁଣ ସଂଧ୍ୟା; ଅତି ସାଧାରଣ କଥାରେ ମଧ୍ୟ ସବୁକଥା ତୁମ ପାଖରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠିବ x x x x x ।” (୨) ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରେ ସଂପର୍କ କେତେ ନିବିଡ଼ - କେତେ ପବିତ୍ର । ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି ମାତ୍ର କେହି କାହା ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରକାଶ କଲାବେଳକୁ ପରିସ୍ଥିତି ଭିନ୍ନ ମୋଡ଼ ନେଇଛି । ସେମାନଙ୍କୁ ଅଲଗା କରିଦେଇଛି । ଏଠାରେ ମନେରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ; ଚିଠିର ସାହିତ୍ୟିକ ସଂଳାପ କେବଳ ରେଡ଼ିଓ ନାଟକରେ ହିଁ ସଫଳ ଭାବରେ ପରିବେଷିତ ହୋଇପାରେ । ଅନ୍ୟଥା ଏହି ଦୀର୍ଘ ସଂଳାପ; ମଞ୍ଚ ସଫଳ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

‘ଫେରିଆ’ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଟକରେ ଅଛି ପ୍ରେମର ଅନ୍ତରାଶ ପଲ୍ଲବ । ଏହି ପ୍ରେମ ସଂଯତ । ଯୌନତାର ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନତାରେ ଏହି ପ୍ରେମ ଉଦ୍ବ୍ରାନ୍ତ ନୁହେଁ । ଭାରତୀୟ ଏତିହ୍ୟ

(୧) ‘ବଧୂନିରୁପମା’ - SC. No. - 10.

(୨) ‘ପାହାର’ ଓ ‘ଦୃଷ୍ଟିପାତ ପାହାର’ - SC. No. - 31.

ଚୈତନ୍ୟ, ଯିଶୁ, ମହମ୍ମଦ, ଗାନ୍ଧିରୂପରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଏ ମାନବ ସମାଜର ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ -
ସାଧନ କରିପାରିଛି ।’ (୧)

‘ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାଟକରେ ନାଟ୍ୟକାର ଏଭଳି ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ।’ x x x x x ଦ୍ଵିତୀୟ
ବିବାହ ବାର୍ଷିକୀ ଉତ୍ସବରେ ଆଧୁନିକ ଢାଞ୍ଚାର ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଦେଖି ମାନସର ବାପା ଯେଉଁ ଚିଠି
ଲେଖିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଶୋଭା ମିଶ୍ରିତ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତିର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । “ଗତବର୍ଷ ତମ ଦ୍ଵିତୀୟ
ବାର୍ଷିକୀ ଉତ୍ସବକୁ ମୁଁ ଯାଇ ସବୁ ଦେଖିଛି । କେତେଜଣ ପୁଅ - ଝିଅ ଏକାଠି ହୋଇ ଜଙ୍ଗୋ, ବଙ୍ଗୋ
ନାମକ ଅଳ୍ପତ ବାଜାବଜାଇ - ଲାରେ ଲାରେ ଟାରେ ଟାରେ ଭାଷାରେ ଅବୋଧ ଗୀତଗାଇ
ନାଚକୂଦ କରିବେ । ତିଷ୍ଠେ ତିଷ୍ଠେ ନାଚିବେ । ଏହାକୁ କୌଣସିମତେ ଉତ୍ସବ କୁହାଯାଇ ପାରିବ
ନାହିଁ । ଅତଏବ ଏ ଉତ୍ସବକୁ ମୁଁ ଯିବି ନାହିଁ ।” (୨)

x x x x x

‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ ଧାରାବାହିକ ଓଭରସିଅର ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ଚିତ୍ରରେ ଦିବାକର
ବାବୁଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଅଭିମାନ କରି ଶୋଭାବାବୁ ବାଧାହୋଇ ଦିବାକରବାବୁ ଅତିଥି ଅନ୍ୟାଗତଙ୍କ ପାଇଁ
ନିଜେ ପିଠାପୋଡ଼ି, ମାଂସ ତରକାରି ରାନ୍ଧିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପିଠା ପୋଡ଼ା ସରିଲାବେଳକୁ ପଥର ପରି
ପୂରାଟାଣ । ନା ପୋଡ଼ି ହେଉଛି ନା କାଟି ହେଉଛି । ନା ଖାଇହେଉଛି । ପଡିଦେବଙ୍କ ବାହାଦୁରୀ ନ
ରହିଲାରୁ ପତ୍ନୀଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ଶୁଣିବାକୁ ପଡ଼ିଛି ।

- “ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି କୋଠା ତିଆରି କରେଇଛନ୍ତି । ଭାଟି ଭାଟି ଭଟା ପୋଡ଼େଇଛନ୍ତି ଅଥଚ
ପିଠାଟିଏ ପୋଡ଼ି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।” (୩)

x x x x x

ଏ ଧରଣର ସଂଳାପ ବାସ୍ତବଧର୍ମୀ । ଏହା ବେଶ୍‌ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦାପକ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ମଧ୍ୟ ।
ସ୍ଵାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଜନୀତିର ସ୍ଵରୂପ ଉଲ୍ଲେଚନ କରିବାରେ ଏହା ସମର୍ଥ ।
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାଟକରେ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ସଂଳାପ ବ୍ୟବହୃତ । ନାଟକୀୟ ବିଷୟ ବସ୍ତୁକୁ ଆଗେଇ
ଦେବାରେ ହାସ୍ୟରସ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ଛୋଟରାୟଙ୍କ ହାସ୍ୟରସ ବିଷୟ ନିରପେକ୍ଷ ନୁହେଁ; ବିଷୟ
ସାପେକ୍ଷ । ବିମଳ ହାସ୍ୟରସ ମଧ୍ୟଦେଇ ବେଦନାବୋଧକୁ ମଧ୍ୟ ଏହା ପ୍ରକାଶ କରେ । କେଉଁଠି
ଶାଣିତ ବ୍ୟଙ୍ଗରେ ଏ ଧରଣର ସଂଳାପ ଶକ୍ତିମନ୍ତ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧାର
କରାଯାଇପାରେ ।

ଆନନ୍ଦ : ହଜରେ ତୁ ଗୋଲି ମାରିଥିଲୁ ?

ରଘୁ : ହଁ ବାବୁ, ମାରିଥିଲି ତ କ’ଣ ହେଲା ?

(୧) ‘ଭରସା’ - SC. No. - 51.

(୨) ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ - P - 32.

(୩) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ (ଓଭରସିଅର ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର) - P - 249.

ଆନନ୍ଦ : ବେଶ୍ କରୁଥିଲୁ । ହଜରେ ତୋର ସେଟା ହାତ ନା ବନ୍ଧୁକ ? ଏଇ ହାତରେ ଛରୁରା ପିଙ୍ଗି ମଣିଷକୁ ମାରିଦେବୁ ତ ? ଲାଇସେନ୍ସ କର । ତୁ ଚଞ୍ଚଳ ଲାଇସେନ୍ସ କର - ବନ୍ଧୁକ ଲାଇସେନ୍ସ ପରି ତୋ' ହାତ ଦି'ଟାକୁ ଲାଇସେନ୍ସ କର ।

ରଘୁ : ମୁଁ କ'ଣ ଜାଣିଥିଲି ବାବୁ; ଗୋଲିଟା ତୁମ ଗୋଡ଼ରେ ବାଜିବ ବୋଲି । ମୁଁ ତ ଖେଳୁଥିଲି । (୧)

x x x x x

ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ସଂଳାପ :

ଛୋଟରାୟଙ୍କର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ନାଟକରେ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ସଂଳାପ ରହିଛି । ଏଥିରୁ ଯେପରି ବିମଳ ହାସ୍ୟରସର ପରିଚୟ ମିଳେ ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଭାବରେ ସଙ୍କେତ ମିଳେ । ଏହି ବ୍ୟଙ୍ଗ ନୀତିହୀନ ରାଜନୀତି ପ୍ରତି; ତଥାକଥିତ ସାମ୍ୟବାଦ ପ୍ରତି, ଅହଂପ୍ରମୋହ ମଣିଷଙ୍କ ପ୍ରତି, ଅନ୍ଧ ଆଦର୍ଶବାଦ ପ୍ରତି ଏବଂ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ - ସଭ୍ୟତା - ମୋହଗ୍ରସ୍ତ ମଣିଷମାନଙ୍କ ପ୍ରତି । ନାଟକ ଭିତରେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ସଂଳାପ ବ୍ୟବହାର କରି ନାଟକୀୟ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇଦେବାରେ ନାଟ୍ୟକାର ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଜୀବନର ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ଭାବକୁ ମୃଦୁମଧୁର ଲଘୁହାସ୍ୟରସରେ ଏପରି ପ୍ରୟୋଗ କରିଅଛନ୍ତି ଯାହାକି ଉଭୟ ଦର୍ଶକ ଓ ପାଠକଙ୍କୁ ଅଭିଭୂତ କରିଦିଏ । 'ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ' ବହିରେ ସଂକଳିତ ପ୍ରତିଟି ଏକାଙ୍କିକାରେ ହାସ୍ୟରସର ଅପୂରବ ଉଷ୍ମ ବିଦ୍ୟମାନ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ନିମ୍ନରେ ତହିଁରୁ କେତୋଟି ଉଦାହରଣକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

‘ମକନ୍ଦମା’ ନାଟକରେ ଗାଁ କଲିର ସମାଧାନ ଏହିଭଳି ହାସ୍ୟମୁଖର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । -

x x x x x ତାହାର ଚିକିତ୍ସାଲକ୍ଷ୍ୟ ଭିତରେ ଦୁଇପକ୍ଷର ବାପପୁଅ ପଣି ମାଡ଼ଗୋଳ ଲାଗିଛନ୍ତି ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ କେହି କାହାରିକୁ ଚିହ୍ନି ନ ପାରିବା ଫଳରେ ବାପ - ପୁଅଙ୍କ ଭିତରେ ମାଡ଼ଗୋଳ ଲାଗି; ଗୋଟେ ପୁଅ, ବାପର ଦାତ ଉପାଡ଼ିଲା ବେଳକୁ ଅପରପକ୍ଷର ପୁଅଟି ବାପର କେଶ ଉପାଡ଼ିଛି । ଏହି କଥାକୁ ନାଟ୍ୟକାର ଯେପରି ରୂପାୟନ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ସଂଳାପର ସଂଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି ତାହା ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ।

ଉକ୍ତ : ହେଲେ, ଆମେ ରୁପୁହାରିବୁ ନାହିଁ ।

ରଜା : ତୁମ୍ଭ ରୁପୁହାରିବୁ ନାହିଁ । କ'ଣ କରିବୁ ? କ'ଣଟା କରିବୁ ଶୁଣେ ?

ଉକ୍ତ : ଭଲରେ କହୁଛି ରଜା, ଏଠୁ ଚାଲିଯା ।

ରଜା : ନ ଗଲେ ?

ଉକ୍ତ : ନ ଗଲେ ?

x x x x

ରଜା : ଆରେ କହିଲିତ ନ ଗଲେ ?

ଭକ୍ତ : ବାପା, କୁଆଡ଼େ ଗଲ ବାପା ?

ସାଧୁ : ଅଛି ପୁଅ ଠିକ୍ ଜାଗାରେଅଛି ।

ରଜା : ତମେ ଠିକ୍ ଜାଗାରେ ଅଛ ତ ବାପା ?

ଗଦା : ହଁ ପୁଅ ଅଛି ।

x x x x

ରଜା : ମୋ ହାତରେ ଏ ଭଜାଦାତ, ବାପାଙ୍କ ଦାତପରି ଜଣାପଡ଼ୁଛି ।

ଭକ୍ତ : ଆଉ ମୋ ହାତରେ ଏଇ ଉପୁଡ଼ାକେଶ - ଏ କେଶ

ତାହାର : ଓଝାଳ କେଶ ସାଙ୍ଗରେ ମିଶି ଯାଇଛି ।

ଭକ୍ତ : ଆଜ୍ଞା (୧)

x x x x

ନାଟକର ‘ବନବାସିକା’ ନାମକରଣରୁ ହିଁ ହାସ୍ୟରସର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ । ଏହି ନାଟକରେ ଅଭିନେତ୍ରୀ ବନବାଳାଙ୍କ ତାକ୍ଷଣିଧାର ପରି ନାକ ଯେଉଁ ଝିଅର ହୋଇଥିବ ଅର୍ଥାତ୍ ‘ବନବାସିକା’ ହୋଇଥିବ, ସେହିଭଳି ଝିଅକୁ ବିବାହ କରିବା ପାଇଁ ମନସ୍ଥିର କରିଥିବା ବରପାତ୍ର ସୁକାନ୍ତ; ‘ବନବାସିକା’ ସଂପର୍କରେ ଖବର କାଗଜରେ ବିଜ୍ଞାପନ ବାହାର କରିଛି । “ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଦଗୁଣ ସହିତ ପାତ୍ରାତି ‘ବନବାସିକା’ ହୋଇଥିବ । ପଟୋ ସହିତ ଶୀଘ୍ର ଆବେଦନ କରନ୍ତୁ ।” (୨) ବିଜ୍ଞାପନଟିକୁ ପଢ଼ି; ତରୁଣୀମାନେ ଯେଉଁସବୁ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ବାଢ଼ିଛନ୍ତି ତାହା ବାସ୍ତବିକ ଲକ୍ଷ୍ୟକରିବାର କଥା । ଉ: ସ୍ତ୍ର: ଗୋଟିକୁ ନିଆଯାଇପାରେ ।

“ମୁଁ ଜଣେ ପ୍ରାଥୀ ହେବାକୁ ଚାହେଁ ଏବଂ ମୁଁ ବନବାସିକା ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । କିନ୍ତୁ ବନବାଳାଙ୍କ ନାକର ମାପଟା ମୁଁ ଜାଣେନାହିଁ ବୋଲି ଦରଖାସ୍ତ କରିପାରୁନି । ଦୟାକରି ତାଙ୍କଠୁ ମାପଟା ଆଣି ପଠାଇବେ ।” (୩) ଇତ୍ୟାଦି । ତରୁଣୀମାନଙ୍କର ଏ ପ୍ରକାର ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ଭରସା ପାଠକ ଓ ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ଯେ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଥିବ; ଏହା ନିଶ୍ଚୟହେବ । ଏଥିରେ ତଥାକଥିତ ଯୁବକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ବ୍ୟଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କରି ହୁଏ ।

x x x x x ସାମାନ୍ୟ ପିକ୍‌ନିକ୍ ପାଇଁ ଘରର ବାରଣାଜିନିଷ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି ସରିଥିବାର ଦେଖି ମୁରାରିବାବୁ ବାକି ଚାରଣା ଜିନିଷ ମଧ୍ୟ ବାନ୍ଧିବାର ଆଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ବରହମ୍‌ପୁର ଯିବାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉଦ୍‌ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ; “ଯେତେବେଳେ ଆସି ଦେଖିଲି ଯେ; ତମମାନଙ୍କର ଉର୍ବର ମଣ୍ଡିଷ ଖର୍ଚ୍ଚକରି ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପିକ୍‌ନିକ୍ ଯିବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ

(୧) ମକଦ୍ଦମା - P - 16-19.

(୨) ବନବାସିକା - P - 89.

(୩) ବନବାସିକା - P - 13.

ଘରକରଣାର ବାରଣା ଜିନିଷ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି କରିଛ; ମୁଁ ଆସି ବାକି ଚାଉଣାଟା ପୁରଣ କରିଦେଲି ।” (୧) ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ଉକ୍ତି ମାଧ୍ୟମରେ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ସହିତ ହାସ୍ୟରସର ସୂଚନା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

ଏମିତି ହୁଏ ନାହିଁ ନାଟକରେ ଏଭଳି ସଂଳାପ ଯଥେଷ୍ଟ ।

ଏହି ନାଟକରେ ହାସ୍ୟରସର ଅନ୍ୟତମ ସୂଚନା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠିଛି ଚୈତନ୍ୟର ଉତ୍ତରରେ । ଇନ୍ଦ୍ରଭ୍ୟୁ ପାଇଁ ଆସିଥିବା ଅନେକ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଚୈତନ୍ୟ ଥିଲା ଅନ୍ୟତମ । ତାକୁ ତିନୋଟି ପ୍ରଶ୍ନ ପରୀକ୍ଷକ ପଚାରିଥିଲେ ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା;

(୧) ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବଦିଗରେ କାହିଁକି ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି ?

(୨) ପିଲା ମା’ ପେଟରୁ ଜନ୍ମହୋଇ - ଆଉ କିଛି ନ କହି କାହିଁକି ପ୍ରଥମେ କୁଆଁ କୁଆଁ ଡାକେ ?

(୩) ଏବେ କାହିଁକି ଏତେ ସଂଖ୍ୟାରେ ହୁହୁ ହୋଇ ଏତେ ଚଞ୍ଚଳ ପିଲା ଜନ୍ମ ହଉଛନ୍ତି ? (୨)

ଚୈତନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନର ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଉତ୍ତର ଦେଇଛି । ମାତ୍ର ଚୈତନ୍ୟର ଶେଷ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଥିଲା ବେଶ୍ ବୁଦ୍ଧିଦୀପ୍ତ ଏବଂ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

ଚୈତନ୍ୟ : “ଆମେ ଏମିତି ବାହାଘର କରେଇବା ଯେ; ବାହାଘର ପରେ ବରକନ୍ୟା ଏକାଠି ନରହି ଅଲଗା ଅଲଗା ରହିବେ ।” (୩)

x x x x x
ଉପରୋକ୍ତ ସଂଳାପରେ ହାସ୍ୟରସର ପ୍ରବାହ ସହିତ ସାମାଜିକ ବ୍ୟଙ୍ଗର ଭାବନା ମିଶିଯାଇଛି । ସାକ୍ଷାତ କାରରେ ନିଜକୁ ଅଧିକ ବିଜ୍ଞବୋଲି ବିଚାରୁଥିବା ପରୀକ୍ଷକ ମଣ୍ଡଳୀ; ଏଭଳି ଅର୍ଥହୀନ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ପରୀକ୍ଷକ ମାନଙ୍କୁ କିଭଳି ଉପହାସ କରନ୍ତି ଓ ନିଜ ଉପରେ ଥିବା ସେମାନଙ୍କର ଭରସାକୁ ତୁଟାଇ ଦିଅନ୍ତି; ଏହି ସଂଳାପ ତା’ର ଏକ ମନୋଞ୍ଜ ଆଲେଖ୍ୟ ।

x x x x x
x x x x କୌଣସି ଏକ ଅଫିସ୍‌ରେ ହେଉ ଟାଇପିଷ୍ଟ ଟାକିରି କରୁଥିବା ଗୋଲକ; ନିଜର ଅଫିସ୍‌ରେ ଟାଇପିଷ୍ଟ ଟାକିରି କରୁଥିବା ଅବିବାହିତା ତରୁଣୀ ସଂଧ୍ୟାକୁ ଦେଖି; ମନେମନେ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀ କନକକୁ ଟାଇପିଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ମନସ୍ତ କରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଟାଇପ୍ ମେସିନ୍‌ଟିଏ ଘରକୁ ଆଣିଛି । କିନ୍ତୁ କନକ ଗୃହିଣୀ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଅଫିସ୍‌ରେ ଟାଇପିଷ୍ଟ ହେବାକୁ ପସନ୍ଦ କରିନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଟାଇପ୍ ମେସିନ୍‌ରେ ଲାଗିଥିବା ଅଧାନାଳ - ଅଧାନାଲି ଫିଡାକୁ କାଟି ନିଜ ବେଣୀ ବାନ୍ଧିଛି । ତା’ ମତରେ;

(୧) ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ ।

(ମୁରାରି ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର) - ଶେଷଟିପ୍ପ । SC. No. - 28.

(୨) ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - ‘ଏମିତି ହୁଏ ନାହିଁ’ - SC. No. - 13-14.

(୩) ତନ୍ତ୍ରେବ - ‘ଏମିତି ହୁଏ ନାହିଁ’ - SC. No. - 15.

“ତମକୁ କହିକହି ତମେତ ଖଣ୍ଡେ ଆଣିଦେଲ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଅଧାନାଲ-
ଅଧାନାଲି ଚିକଚିକ କରୁଥିବା ଗିବନ ଉପରେ ମୋର ଭାରି ଲୋଭ ହେଲା ।” (୧)

x x x x

ତାହାରକ ଔଷଧକୁ ନ ଖାଇ ଯେଉଁ ଇଂରେଜୀ ମଧ୍ୟବୟସ୍କା ମହିଳା; ଦୀର୍ଘ ୩୫ ବର୍ଷ ଧରି
ବଞ୍ଚିରହିଲେ; ସେହି ମହିଳାଜଣକ ମୃତ୍ୟୁପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ୩୫ ବର୍ଷର ସମସ୍ତ ଅବ୍ୟବହୃତ
ଔଷଧକୁ; ତାହାରବାବୁକୁ ପ୍ରୀତି ଉପହାର ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । “ଯୋଗ ତାହାର ବନ୍ଧୁକ
ତୟାରୁ ମୁଁ ଏଡେକାଳ ବଞ୍ଚିରହିଛି । ତାଙ୍କୁ ଏତକ ମୋର ପ୍ରୀତି ଉପହାର ।” (୨) ‘ମହିଳା
ମଧ୍ୟବୟସ୍କା’ ରେ ରୋଗ ସଂପର୍କରେ ଅଧିକ ସଚେତନ ବ୍ୟକ୍ତି ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହି ସଂଳାପରେ
ବିଶ୍ୱସ୍ତର ସ୍ୱରନା ମିଳେ ।

‘ଦେଖାଦେଖି’ ନାଟକରେ ବରଘର ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିବା କନ୍ୟାପିତାଙ୍କୁ; ଦାମୁଡ଼ିମୂଲ କରିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି-ଭାବି, ଦାଣ୍ଡରେ ବସାଯାଇଛି ଏବଂ ଯିଏ ଦାମୁଡ଼ିମୂଲ କରିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି; ତାଙ୍କୁ କନ୍ୟାପିତା ଭାବି ସୁନ୍ଦର ଆଦର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରାଯାଇଛି । କଥା ସେତେବେଳେ ଜଣାପଡ଼ିଛି ଯେତେବେଳେ ବିବାହ ତାଲିକା ପସଙ୍ଗ ଉଠିଛି ।

“ମୁଁ ତ ଶୁଣିଲି ଆପଣଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦାମୁଡ଼ି ଅଛି । ଆପଣ କ’ଣ ତାଲିକା ବାହାର କଲେଣି ? ଆପଣଙ୍କର କେତୋଟି କ’ଣ ଶ୍ୟ-ପରାଶ ।” (୩)

X X X X

‘ନାମମାହାତ୍ମ୍ୟ’ ନାଟକରେ ବ୍ୟକ୍ତି ନୁହେଁ ତାର ନାମକରଣ ହୋଇଛି ମୁଖ୍ୟଗାୟକ କଣ୍ଠରୁ ଓଡ଼ିଶୀ ଛାନ୍ଦର ଗୋଟିଏ ସ୍ତବକ - “କାମକଳାବଳା ଶବଦେ ଚମକି ଉଠିଲା ବାଲାର ଛଟକ” ଶୁଣି ସ୍ଵଚ୍ଛକ୍ଷିତ ସୁଧାକରର ମନରେ କାମକଳା ପ୍ରତି ଏକ ଦୁର୍ବଳତା ଆସିଯାଇଛି । କାମକଳାର ରୂପ କ୍ରମଶଃ ଗ୍ରାସ କରିଛି ତାର ସମଗ୍ର ସରୀର । ଉଦ୍‌ଘୃଷ୍ଟ ଭାବରେ ସେ ଉଞ୍ଜା ନଗରରୁ ଆସୁଥିବା ଗୃହବାସୀ ‘କାମକଳାକୁ’ ଉଞ୍ଜାୟ ନାୟିକା କାମକଳା ଭାବରେ ପରିକଳ୍ପନା କରି ଚାହିଁରହିଛି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଯେତେବେଳେ ଆସି କାମକଳା ପହଞ୍ଚିଛି । ସେତେବେଳେ ତା’ର ସବୁ ସ୍ଵପ୍ନ ଭାଙ୍ଗି ଦୁଇମାତ୍ର ହୋଇଯାଇଛି । ତା’ର ସ୍ଵପ୍ନର ନାୟିକା କାମକଳା ଥିଲେ - “ଞ୍ଚ ବର୍ଷର ବଢ଼ି । ବୟସରେ ସୁଧାକର ତାଙ୍କର ନାତି ସମାନ । କଥାକହିଲେ କ’ଣାପିଟା ପରି ଶବଦ ହେଉଛି । (୪)

- (୧) ବେଶାବନ୍ଧନୀ - P - 155.
(୨) ମହିଳା ମଧ୍ୟବରଣ୍ୟ - P - 163.
(୩) 'ଦେଖାଦେଖି' - P - 215.
(୪) ନାମ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।

‘ଭୁଲ୍ଲମନ’ ନାଟକରେ ଭୋଳାନାଥ ନିହାତି ଭୋଳା ଲୋକଟିଏ । ସବୁକଥା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭୁଲିଯାଏ । ଭୋଳାନାଥର କାଳିଗାଈ ଖୋଜିବାକୁ ଯାଇ ଛତା ଛାଡ଼ିଦେବା କଥା ପାଠକ ମନରେ ବେଶ୍ ହାସ୍ୟରୋଳ ସୃଷ୍ଟିକରିଥାଏ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ଯେତେବେଳେ ଗାଈକୁ ଗାମୁଛାରେ ବାନ୍ଧିଲି; ଛତାଟାକୁ ଗୋଟାଏ ଗଛ ତଳରେ ଟାଙ୍ଗି ଦେଇଥିଲି । ଗାଈକି ଆଣି ଛତାଟାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିଲି ।” (୧)

x x x x x

‘ପ୍ରଜାପତି ନିର୍ବନ୍ଧ ଅଫିସ’ରେ ଏହିଭଳି ହାସ୍ୟରସ ଉପଭୋଗ୍ୟ ହୋଇପାରିଛି -

M. A. ପାଣ୍ଡୁ ଶିକ୍ଷିତ ବେକାର ସୁକାତ । ଚାକିରି ପାଇଁ ସମସ୍ତ ଉଦ୍ୟମ କରି ବିଫଳ ହେବାପରେ ଶେଷକୁ; ବିବାହ ପରି ଗୋଟିଏ ସାର୍ବଜନୀନ ପ୍ରଥାକୁ ସହଜ-ସରଳ କରିବାକୁ ଯାଇ ପ୍ରଜାପତି ନିର୍ବନ୍ଧ ଅଫିସ୍‌ଟିଏ ଖୋଲିଛି । ବହୁ ପାତ୍ର-ପାତ୍ରୀ ଆସି ଫିସ୍ ଦାଖଲ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର କାହାର କାହାସହିତ ଯୋଡ଼ି ମିଳୁନି । ଯୋଡ଼ି ଯାହା ସଙ୍ଗେ ମିଳୁଛି; ସେମାନେ କହୁଛନ୍ତି; “ଏମିତି ହସିଖେଳି ଜୀବନ କଟାଇ ଦେଇପାରୁ ହେଲେ ବିବାହ ପାଇଁ କେହି କାହାର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି ।” (୨)

x x x x x

‘ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ’ ନାଟକରେ ନିଜ୍ଜଳ ପାରିବାରିକ ପରିବେଶ ହାସ୍ୟଭଦ୍ରେକ କରିଛି । କଟକରେ ଚାରିଆଡ଼େ କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳର ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିବା ବେଳେ; ଘରେ ବିକ୍ରୁ ଓ ଇତି ଉଭୟ ଭାଇ-ଭଉଣୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳର ଆନନ୍ଦରୁ ଘରେ ରମ୍ଭା ନୂଆ ଚାମଚକୁ ବ୍ୟାଟ୍ ଏବଂ କଞ୍ଚା ଅମୃତଭଣ୍ଡାକୁ ବଲ୍‌କରି ଖେଳ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ବଲ୍ ଛିଟିକି ରୋଷେଇ ଘରେ ଭାତହାଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗିଲା ବେଳକୁ; ବ୍ୟାଟ୍ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ନୂଆଚାମଚର ବେଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ପଚାରିଲାବେଳକୁ ଉଭୟେ ବିକ୍ରୁ ଓ ଇତି; କିଛି ନ ଜାଣିଲାପରି action କରିଛନ୍ତି । ଇଏ ତା’ ନାଁ କହୁଛିତ ସିଏ ତା’ ନାଁ କହୁଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ : “ଚାମଚ କିଏ ଭାଙ୍ଗିଲା ?

ବିକ୍ରୁ : ଚାମଚ ? କୋଉ ଚାମଚ ? ତା ଚାମଚ ? ଏଇପରା ବାପା - ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି, ପାଞ୍ଚ - ତା ଚାମଚ ପାଞ୍ଚଟାଯାକ ଏ ଥାକ ଉପରେ ଥୁଆହୋଇଛି ।

କୁତ୍ତ : ଦେଖୁତ ତା’ ଆଗରଲା ଢଙ୍ଗକୁ । ଭଙ୍ଗା ଚାମଚଟା ମୋ’ ହାତରେ ଦେଖିକି ନ ଦେଖିଲାଭଳି କେମିତି ଫିସାଦି ବାହାର କରୁଛି ?

(୧) ଭୁଲ୍ଲମନ - SC. No. - 7.

(୨) ପ୍ରଜାପତି ନିର୍ବନ୍ଧ ଅଫିସ୍ - SC. No. - 51.

ବିଜୁ : ଏ ବଡ଼ ଚାମଚଟା ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି ।। ହେଉଛି ବାପା; ଯୋଉଦିନ ତମେ ଏ ଚାମଚଟା
କିଣିକରି ଆଣିଲ ନାହିଁ; ମୁଁ ମାପିକରି ଦେଖିଛି ପରା- ମୋ ହାତଠାରୁ ଚାମଚ ଆହୁରି ଲମ୍ବା । ଏଇ
ଦେଖୁନ - ।” (୧)

x x x x x

ନିତିଦିନିଆଁ ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ସମସ୍ୟା ସହିତ ହାସ୍ୟରସ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ।

x x x x x ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ରହିଥିବା ସାଧୁ ଓ ରାଧା; ରାତିରେ ଯାତ୍ରାଦେଖି, କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ
ବଟିକା ଖାଇ ଦିନ ଅଧ୍ୟାୟ ଏପରି ଶୋଇ ରହିଛନ୍ତି ଯେ; ଘରେ ମାଂସ ରାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ଏଣେ
ପାଲାଇଗିଛି । ଯେତେ ଡାକିଲେ କି ପାଣିଢାଳିଲେ ବି, ଡି କି ଟୁଁ କରୁନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଗରମ ପାଣି
ଢଳାହେବା କଥା ଶୁଣି ସେମାନେ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ଉଠିପଡ଼ିଛନ୍ତି ଏବଂ ନିଜର ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର
କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ; “ମୂଳରୁ ନିଦହେଲା ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା । ଔଷଧଟା ଖାଇଥିଲୁ ବୋଲି
ମନଖାଲି ଛକପକ ହେଉଥାଏ । ଟଙ୍କାଏ କରି ଯେତେବେଳେ ଖରଚ କରିବୁ - ସେମିତି
ପେଖନାକରି ଘାଲେଇ ପଡ଼ିଥାଉ ।” (୨) ସାଧୁରାଧୁଙ୍କର ଏ ପେଖନା ବାସ୍ତବିକ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦାପକ ।

x x x x x

ଓକିଲମାନେ ଯୁଆଡ଼େ ଗଲେବି ସାଥରେ ତାଙ୍କ ପୋଷାକ ଏବଂ ପେଶାକୁ ନେଇ ଯାଇଥାନ୍ତି ।
ସତେଯେପରି କଚେରୀ ପୋଷାକ ବିନା ସେମାନେ କ୍ଷଣକେ ବି ବଞ୍ଚିପାରିବେନି । ଗଣେଶ୍ୱର ବାବୁ
ପଢ଼ାଙ୍କ କଥାରେ ଧର୍ମକରିବାକୁ କଟକଛାଡ଼ି ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ପୁରୀକୁ ଆସିଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର କଚେରୀ
ପୋଷାକକୁ ଆଦୌ ଛାଡ଼ିପାରି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ;

“ରଘୁପତି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବନବାସକୁ ଗଲାବେଳେ ଧନ, ସମ୍ପତ୍ତି, ଦାସଦାସୀ, ଏମିତିକି
ନିଜର ପିନ୍ଧାଲୁଗା ଖଣ୍ଡକ ସୁଦ୍ଧା ସାଥରେ ଆଣି ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ନିଜର ଧନୁଶରକୁ ତ୍ୟାଗ
କରିପାରିଲେ କି ?” (୩)

x x x x x

ଏହି ସଂଳାପରେ ହାସ୍ୟରସ ସହିତ ବ୍ୟଙ୍ଗର ମଧୁର ସମନ୍ୱୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।

ଦଶହରା ପର୍ବରେ ସମସ୍ତେ ଭଲଲୁଗାପଟା ପିନ୍ଧନ୍ତି । ମାଳ ଓ କୁଣିଆ ମଧ୍ୟ ଦଶହରା ପର୍ବକୁ
ପାରାଗାଓଁ ଶାଢ଼ୀ ଓ ବେଲଟ୍ ଦିଆ ପେଷ ପିନ୍ଧିବାକୁ କହିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର କାନ୍ତି ସଦେଇସାହୁ ମହାଜନେ
ପଇସାକୁ ଡରି ସିଧା ମନାକରି ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ କହିଛନ୍ତି; “କାହିଁକି ? ଏ ରାଜ୍ୟରୁ କି ଶ କନାଧଡ଼ି

(୧) ‘ପୁରୀପୁରି ପାରିବାରିକ’ - P. No. - 7.
(ଧାରାବାହିକ ନାଟକ)

(୨) ‘ପୁରୀପୁରି ପାରିବାରିକ’ (ଧାରାବାହିକ ନାଟକ) - P. No. - 178.

(୩) ‘ପୁରୀପୁରି ପାରିବାରିକ’ (ଓକିଲ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର) - P. No. - 31.

ଉଠିଗଲାକି ? ପେଟ ଉପରେ ଭିଡ଼ିବା ପାଇଁ ପଇସା ଦିଆହେଲ ବେଲୁ କିଣାହେବ ???” (୧)
ଆଲୋଚ୍ୟ ସଂଳାପରେ ହାସ୍ୟରସର ପରିଚୟ ସହିତ ଆଧୁନିକ ବେଶ ପୋଷାକକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଦେଖ ।

x x x x x
ମାନସବାବୁ ଜଣେ କବି । ବାପା ଆସୁଛନ୍ତି ବୋଲି ପଢ଼ାଚାଲା ଯେତେବେଳେ ମାଂସ ପାଇଁ ବରାଦ
କରିଛନ୍ତି; ସେତେବେଳେ କବିତାଲେଖା ଅଧାରଖି ଯିବା ପାଇଁ ମାନସ ସିଧା ମନାକରିଦେଇଥିବାରୁ
ରାଧାଦେବୀ କାନ୍ଦିପକାଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ମାନସବାବୁ କ୍ଷୋଭମଣି ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତିରେ କହିଛନ୍ତି
“ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ତମ ଆଖିରୁ ଏମିତି ଲୁହ ବୋହିଥିଲେ ଏଠି କାଗଜ କଲମଧରି ବସିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ
ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଧହୋଇ ହାତରେ ଥଳି ଧରି ବଜାରକୁ ଯାଉଛି ।” (୨)

x x x x “ହେଲୁଥ ଅଫିସରଜ ପରିବାରରେ”; ଭୋଳିବାବୁଙ୍କ ଛାରପୋକ ମରା ଅଭିଯାନକୁ
କେନ୍ଦ୍ରକରି ଉଭୟ ସାତା ଓ ଭୋଳିକ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଛି; ତାହା ବେଶ୍
ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ସୀତା : x x x x x “ସମସ୍ତେ ତ ଡାକ୍ତରୀ ପାଶ୍ଚକରି ଏଠି ସେଠି ଡାକ୍ତର ହେଲେ । ଦରମାକୁ
ଦରମା ପାଇଲେ । ପୁଣି ରୋଗୀଦେଖି ବାହାରୁ ଶ’ ଶ’ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କଲେ । ତମେ ଡାକ୍ତରୀ
ପାଶ୍ଚକରି କାଉଁଟି ଏ ହେଲୁଥ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ ପଶୁଥିଲ ? ଜୀବନଟା ଯାକତ ମଶାମାଛି
ଛାରପୋକଙ୍କ କଥା ବୁଝି ବୁଝି ଦିନଗଲା । ତା’ ଉପରକୁ ପୁଣି ଦରମାଗଣ୍ଡାକ ଛଡ଼ା ବାହାର -
ପଇସା ପାହୁଲାଟାଏ ନାହିଁ ।”

ଭୋଳା : “ବୁଝିଲ, ସେମାନେ ଡାକ୍ତର ହେଇଛନ୍ତି; ରୋଗୀର ରୋଗ ଦେଖିବା ପାଇଁ । ଆମେ
ହେଲୁଥ ସର୍ଭିସ୍‌ବାଲା ଯାହା କରୁଛୁ; ସେଥିରେ କାହାର ଆତ୍ମୀ ରୋଗ ହବଲ ନାହିଁ । ଯଦି ଆମେ
ସଫଳ ହେବୁ ନା, ତେବେ ସେମାନେ ଏକାବେଳକେ ବେକାର ହୋଇବସିବେ ।” (୩)

x x x x x
ରୁଗଣ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱଭିତ୍ତିକ ସଂଳାପ :

ଆଧୁନିକ ଜୀବନ ସମସ୍ୟସକୂଳ । ତେଣୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବେଳେବେଳେ ସାଲିସ୍ କରିବାକୁ
ପଡ଼ିଥାଏ । ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବିଚିତ୍ରତାକୁ ହିଁ ନିଜ ନାଟକରେ
ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି । ତଥାପି ଆଧୁନିକ ଜୀବନରେ ବଂଚୁଥିବା ନାଟ୍ୟକାର, ଶିକ୍ଷିତ
ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ରୁଗଣ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ସଂପର୍କରେ ମଧ୍ୟ; ତାଙ୍କ ନାଟକରେ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି ।
ଯେତେବେଳେ ମଣିଷ ନିଜ ମନଲାଖି ପରିବେଶ ପାଏ ନାହିଁ ବା କେବେ ପାଇବ; ଏଭଳି ସମ୍ଭାବନା
ମଧ୍ୟ କରିପାରେ ନାହିଁ । ସେ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ରୁଗଣ ହୋଇଯାଏ । ବଞ୍ଚିବା ତା’ ପାଇଁ ଅର୍ଥହୀନ
ମନେ ହୁଏ । ସୁନ୍ଦର ପୁଅବା ତା’ ପାଇଁ କୁସିତ ପାଲଟିଯାଏ । x x x ମାଳ; ତିନିବର୍ଷ ହେଲା ବିବାହ

(୧) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ (ଗାଁ ମହାଜନଙ୍କ ପରିବାର) - P. No. - 88.

(୨) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ (କବି ପରିବାର) - P. No. - 120.

(୩) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ (ହେଲୁଥ ଅଫିସରଙ୍କ ପରିବାର) - P. No. - 261.

କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; କୋଳ ତା'ର ଶୂନ୍ୟ । ସମସ୍ତେ ତାକୁ ଦୋଷ ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମନକଥା ବୁଝି କିଏ ??? ବିବାହ ତା' ପାଇଁ ଏକ ପିଲାଖେଳ । ବିବାହ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; ଆଜି ବି ସେ ତିନିବର୍ଷ ତଳର ସେଇ କୁଆଁରୀ ଝିଅ ମାଳ । ସ୍ବାମୀର ଅପାରଗତା ହେତୁ କୋଳ ତା'ର ଶୂନ୍ୟ । ସେ ଆଜି ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖିରେ ଦୋଷୀ । ଏହିପରି ଏକ ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ତେଣୁ ତା'ର ମନେପଡ଼ୁଛି ପ୍ରେମିକ ସୁରଭାଉଙ୍କ କଥା ।

“ତୁମକୁ ମୁଁ ଦୁଃଖ ଦେଇଛି ବୋଲି କ’ଣ ତମେ ମତେ ଅଭିଶାପ ଦେଇ ମୋ ଜୀବନକୁ ଜାଳିପୋଡ଼ି ଦଉଡ଼ ସୁରଭାଉ ? x x x ଥରେ ଆସି ଦେଖିଯାଅ ସୁରଭାଉ । ମୁଁ ତମର ତିନିବର୍ଷ ତଳର ସେଇ ମାଳ ତମେ ନ ଆସିଲେ ମୁଁ ପାଗଳ ହୋଇଯିବି ମୁଁ ପାଗଳ ହୋଇଯିବି ସୁରଭାଉ ।” (୧)

x x x x x

ନାରୀ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱଭିତ୍ତିକ ସଂଳାପ :

ନାରୀ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱର ଜୀବନ୍ତ ଆଲୋଚନା; ଛୋଟରାୟଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ସଂକଳନ ‘ଶତରଞ୍ଜି’ ନାଟକର ଏକାଙ୍କିକା ସମୂହ । ବାହୁରୀକୁ କମ୍ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭପାନ କରାଇବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଅବଚେତନ ମନରେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଦେଖାଦେଇଛି । ତେଣୁ ସେ ବାହୁରୀକୁ ପଛରୁ ଫିଟାଇଦେଇଛି । ତାର ମତରେ ‘ସେ ମଣିଷ ହେଉ କି ପଶୁ ହେଉ, ଛୁଆକୁ ଏମିତି ଦଣ୍ଡଦେବା ମୁଁ ଆଦୌ ସହିପାରେ ନାହିଁ ।’ (୨)

ଏକପଟେ ପ୍ରତିବାଦ ଅନ୍ୟପଟେ ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା । ଯୋଉ ଶତ୍ରୁ ଘରର ମାତୃହରା ଶିଶୁକୁ ମଣିଷ କରିବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସକଳ ଉଦ୍ୟୋଗେ ଲାଗି ଆଗେଇଆସିଛି; ସେହି ଶତ୍ରୁ ଘର ଦିନେ ତାକୁ ଯମପୁରକୁ ଠେଲିଦେଇଥିଲା । ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଡିଲେହେଲେ ସେଥିପାଇଁ ଅନୁଶୋଚନା ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ କହିଛି; “ଏ ପୁଅକୁ ମୁଁ ପାଲିବି । ନ ହେଲେ ଭଏ ବଞ୍ଚିବ କେମିତି ? ଭଗବାନ୍ ମୋ ପୁଅକୁ ମୋ’ରୁ ଛଡ଼େଇ ନେଇଛନ୍ତି ହେଲେ ମୋ କ୍ଷୀର ଉଦ୍ଧାର ତ ଶୁଖେଇଦେଇନାହାନ୍ତି ।” (୩) ବାସ୍ତବିକ କେତେ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଏଇ ସତ୍ତା ବାସ୍ତବ୍ୟଟିକକ ।

‘ଭାନୁମତୀ’ ଏକାଙ୍କିକାରେ ଆଧୁନିକ ନାରୀ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଉପଭୋଗ୍ୟ ହୋଇଛି ।-

x x x ଆଧୁନିକ ନାରୀପକ୍ଷରେ ପ୍ରସାଧନ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । କୁଆଡ଼େ ବାହାରକୁ ଯିବାପୂର୍ବରୁ ଯଦି ନିଜର ପ୍ରସାଧନରେ ସାମାନ୍ୟ କିଛି ତ୍ରୁଟି ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଖିରେ; ତେବେ ସେତକ ନ ଜାଣିବା ଯାଏଁ ଆଉ ଗତିମୁକ୍ତି ନାହିଁ । ମିତ୍ରାଦେବୀଙ୍କ ଭୁଲକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଛି ବାସ୍ତବୀ ଭାନୁ ଏବଂ ସୁନ୍ଦର ତଥା ନାଟକୀୟ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ସଂଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ତାହାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛି ।

(୧) ନାଟକ - ‘ତଥାପି’ - SC. No. - 28.

(୨) ଏକାଙ୍କିକା - ଶତରଞ୍ଜି - (ଲକ୍ଷ୍ମୀ) - P - 11.

(୩) ଏକାଙ୍କିକା - ଶତରଞ୍ଜି - (ଲକ୍ଷ୍ମୀ) - P - 15.

ଭାନୁ : ହୁଁ ଏତେବେଳେ ତା' ହେଲେ ଡିପେକ୍ଟରଟା ଠିକ୍ ଧରାପଡ଼ିଲା । x x x କିନ୍ତୁ ସେ ଦୋଷ ମିତ୍ରାର ନୁହେଁ କି ତା' ହାତଡିଆରି ବୁଝାଇ ନୁହେଁ । x x x ତୋ' ମେରୁଦଣ୍ଡ କଷ୍ଟାତା ଯେବେ ତୋ' ଦେହ ସାଙ୍ଗରେ ମିଶି ନରହି କେତକୀ ପତ୍ରର ମଝିଧାରପରି ସଉଆ- ଗୁଞ୍ଜ ଉପରକୁ ବାହାରିପଡ଼ିଥାଏ; ତେବେ କାହାର ସାଧ ଅଛି ଯେ ସେ ଜାମାର ଧାରକୁ ତୋ' ପିଠି ସାଙ୍ଗରେ ମିଶାଇଦେବ ?” (୧)

x x x x x
ନାରୀ ମନ୍ତ୍ରସ୍ତବ୍ଧର ଅନ୍ୟ ଏକ ଉଦାହରଣ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠିଛି ‘ବଉଳା’ ନାଟକରେ ନିଜ ଝିଅର ବାହାଘର ଭାଙ୍ଗି; ଜମିଦାର କନ୍ୟା କଲ୍ୟାଣୀର ବାହାଘର ହେଉଥିବାରୁ ରମା ମା'ର ମାତୃତ୍ୱ ବିଳମ୍ବ ଉଠିଛି । ତାଙ୍କ ମତରେ; “ସେଦିନ ମୁଁ ତତେ କହିଥିଲି ନା- ନାଗଛୁଆ ସେ, ବେଳପଡ଼ିଲେ ଚୋଟ ମାରିବ ଏଇ ଦେଖ ।” (୨)

x x x x x
ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାରୀ କିଛି ନା କିଛି ଆତ୍ମାଭିମାନିନୀ । ନିଜର କଥାବାର୍ତ୍ତା, ଚାଲିଚଳନ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଚତୁରତାର ସହିତ ଆତ୍ମବଢ଼ିମାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସେମାନେ ଭୁଲନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହାର କ୍ଳଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ସୁଷମା । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ; “ତୁମେ ନିଜେ କୁହ ନାନୀ ! ଶାଢ଼ୀର ସେଟିକିଏ ଦେଖି ଯୋଉ ଶାଢ଼ୀ ମୁଁ କିଣିଲି; ତାକୁ ଦେଖି ଯଦି ସମସ୍ତେ ଝୁରି ହୁଅନ୍ତି; ସେଥିରେ ଯେ କେହି ଲୋକ ଗର୍ବକରିବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ତମେତ ମତେ ଜାଣିତ- ଏ ଶାଢ଼ୀକଥା ମତେ ଯିଏ ପଚାରେ, ମୁଁ ଖାଲି ଟିକିଏ ହସିଦେଇ ରୁପରହିଯାଏ । x x x ଜାଣିତ ତ ନାନୀ; ନିଜ ମୁହଁରେ ଏଗୁରା ଖୋଲି କହିବାର ବଢ଼ିମାପଣ ମୋର ନାହିଁ । ଖାଲି ତମ ଆଗରେ କହୁଛି । ମୋ ଖୁଞ୍ଚିରୋବରେ ମୋର ଦି'ଶହରୁ ବେଶୀ ଶାଢ଼ୀ ହବପଛେ କମ୍ ନାହିଁ ।” (୩)

x x x x x
ସେଥିରେ ହିଁ ପ୍ରେମର ମହତ୍ତ୍ୱ; ଯେଉଁଠି ଜଣେ ଅପରଜଣକ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିପାରେ । ସାରାଜୀବନ ଧରି ତାର ବାଟକୁ ଅନାଲ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ କଟାଇଦେଇପାରେ । ସାଂସାରିକ ଦୁଃଖାଧିକ୍ୟକୁ ହସି ହସି ସହିଯାଏ । ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ସେଇ ବିଶ୍ୱାସର ଭିତ୍ତି ଦୋହଲିଯାଏ; ସେତେବେଳେ ତା'ର ନିଜର ସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟ ଦୋଳାୟମାନ ହୋଇଉଠେ । ସେ ନିଜକୁ ମନେକରେ ସର୍ବହରା । ବଞ୍ଚିରହିବା ତା' ପକ୍ଷରେ ଦୁର୍ବହ ହୋଇଉଠେ । ତେଣୁ ନାଳା କହେ; “ସବୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଆଉ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଭିତରେ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଗର୍ବ ଥିଲା; ମୋହନ ମୋର ଛବିଟା ବିକ୍ରି କରିପାରିବ ନାହିଁ । କାରଣ x x x ସେ ମୋତେ ଦୁନିଆଁ ଯେତେ ଭୁଲ୍ କହିଲେ ସୁଖ; ତା'ର ପୌରୁଷର ଜଙ୍ଗିତରେ ମୋହନ ଯେଉଁବାର ବାଞ୍ଛିନେଇଥିଲା ସେ ବାଟକୁ ଆଜି ଭୁଲିଛି - ଏ ଛବିକୁ ବିକିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ନାଳାକୁ ମଧ୍ୟ ବିକି ଦେଇଛି ।” (୧)

- (୧) ଏକାଙ୍କିକା - ଶତରଞ୍ଜି (ଭାନୁମତୀ) P - 21.
(୨) ଏକାଙ୍କିକା - ଶତରଞ୍ଜି (ବଉଳା) - P - 69.
(୩) ଶତରଞ୍ଜି (ଏକାଙ୍କିକା) - ଜର୍ମାନୀ ଛୁଞ୍ଚି - P - 91-94.
(୧) ନାଟକ - ‘ଗରସା’ - P - 135.

‘ଛାୟା’ ଏକ କାଳ୍ପନିକ ଚରିତ୍ର ଅଟନ୍ତୁକୁ ସର୍ବସ୍ୱତେଜ, ଅକଥନୀୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହି ତା’ର ଫେରିବାବାଟକୁ ଦୀର୍ଘ ଦଶ ବର୍ଷ ଧରି ଅପେକ୍ଷା କରିବାପରେ ହଠାତ୍ ସେ ତାକୁ ନିଜର ବିବାହିତ ପଡ଼ୋଶୀରୂପେ ଆବିଷ୍କାର କରିଛି ଏବଂ ଶୁଣିଛି ସେହି ଡିରଘାର ବାଣୀ । ମନରୁ ସମସ୍ତ ଆଶା ତା’ର ତୁଟି ଯାଇଛି । ରାତିରାତି ଘରଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବାପାଇଁ ସେ ସ୍ଥିର କରିଛି । “ଏଇ ରାତି ଆମେ ଏଠୁ ଚାଲିଯିବା । କାଲି ସକାଳୁ ଏ ପଡ଼ା ଯେପରି ନିଷ୍ଠୁରକ ହୋଇଯାଇଥିବ । କାହାରି ମାନଇଜଡ଼ରେ ଯେପରି ଆସ୍ଥ ଆସିବ ନାହିଁ । ଆମେ ଆଜି ଚାଲିଯିବ - ଏହିକ୍ଷଣି ।” (୨)

X X X X X

ଓଡ଼ିଆ ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ସ୍ୱଭାବ - ସୁନ୍ଦର ସଂଳାପ :

ପଡ଼ି - ପଢ଼ାଇ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସୁସଂପର୍କର ସ୍ୱୟଂ ଉଦାହରଣ ମିଳିଛି; ଶ୍ରୀହରିକ ପ୍ରତିଟି
ଉଦ୍ଧୃତ ।

ଶ୍ରୀହରି : “କିନ୍ତୁ ମୁଁ ବାହା ହୋଇଛି-ଆଉ ବାହାହୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭଦ୍ର; ସୁନ୍ଦର ଓ ଶାନ୍ତିମୟ ଜୀବନଯାପନ କରୁଛି ।” (୩)

ଶିଶୁ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ ସଂଳାପ :

ପିଲାମାନଙ୍କର ସର୍ବପୁରଣ ନ ହେଲେ ସେମାନେ ରାଗନ୍ତି, ରୁଷ୍ଟି, ମିଟିଂ କରନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରତିବାଦ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । କିଛି ସର୍ବ ରଖନ୍ତି । ଛବି, ବିକି ଓ ପୁନଃପୁନଃ ସର୍ବପୁରଣ ନ ହେଲେ ସେମାନେ କେହି ବାଲିଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ଯିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି । “ଦଶହରାକୁ ତମେ ଆମକୁ ଠକିଛ ଏଇନେ ଅପାକୁ ସାତଟଙ୍କା । ମତେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା । ଆଉ ପୁନଃପୁନଃ ତିନିଟଙ୍କା ନଦେଲେ ଆମେ କେହି ବାଲିଯାତ୍ରା ଯିବନାହିଁ ।” (୪)

ତ୍ୟାଗଦୀପ୍ତ ସଂଳାପ :

ହିନ୍ଦୁନାରୀର ଆଦର୍ଶ; ତାର ସତୀତ୍ବରେ ତାର ପତିବ୍ରତାରେ । ସେହି ଆଦର୍ଶକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ରାଜଜେମା ନନ୍ଦିକା; ରାଜା, ରାଜ୍ୟ ଓ ବଂଶକୁ ପଛରେ ପକାଇ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷର ଦିଗ୍‌ବିଜୟାବାର ଚୋରଗଢ଼କ ପାଖରେ ନିଜକୁ ଅର୍ପଣ କରିଛି । କିନ୍ତୁ ଚୋରଗଢ଼; ନନ୍ଦିକାକୁ ଚରିତ୍ରହୀନା ଏବଂ କଳକିତ କହି ତା'ର ପ୍ରେମକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛନ୍ତି । ଫଳରେ ନନ୍ଦିକାର ନାରୀମନ ବିହୋଇ କରିଠିଛି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଜାଷୀରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

(୨) ନାମ - 'ଛାୟା' - P - 232.

(୩) ପାରାବାହିକ ନାଟକ - ଶ୍ରୀହରିଜ ସଂସାର । P - 28.

(୪) ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ (ମୁରାଗି ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର) ଦ୍ଵିତୀୟ ଭିଡ଼ା - SC. No. - 23.

“ନାରୀର ପ୍ରେମରେ ଯଦି ତା’ର ଅଧିକାର ନଥାଏ; ତା’ର ସ୍ୱଚ୍ଛସୁନ୍ଦର ପ୍ରେମନିବେଦନ ଯଦି ଚରିତ୍ରହୀନତାର କାରଣ ହୁଏ; ତେବେ ଦେଶରେ ସତୀତ୍ୱର ଆଦର୍ଶ କାହିଁ ? x x x x x

ନୟିକାର ଯେଉଁ ପ୍ରେମକୁ ଆପଣ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲେ ସେଥିରେ ତା’ର ଯୌବନର ଶୁଧା ନଥିବା ବରଂ ଥିବା ପ୍ରାଣର ଆବେଗ । ଅତର ଭରା ସ୍ନେହ, ମାୟା ଆଉ ମମତା । ନାରୀର ଜନ୍ମ କେବଳ ଦେବାକୁ । ନେବାକୁ ନୁହେଁ । ଦୃଢ଼ ନିଃଶେଷକରି ଯାହା ମୁଁ ଦାନ କରି - ଦେଇଛି - ତା’ର ପ୍ରତିଦାନରେ ଯାହା ମୁଁ ପାଇଛି; ସେଥିରେ ମୁଁ ଦୁଃଖ କରିବି ନାହିଁ । କାରଣ; ମୋର ଦାନ ହିଁ ମୋର ଆନନ୍ଦ - ମୋର ସମ୍ବଳ ।” (୧)

x x x x x ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଶାଧରି ରହିଥିବା ସମ୍ରାଟ ନୟିନୀ ଜାହାନ୍ନାରା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ଦୁଃଖରେ ଅଧାରା ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୁଃଖଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“ହାୟ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ - ତୋତେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟିବାପାଇଁ ତୁ ଆଉ କେତେଦିନ ଯାଏଁ ଔରଙ୍ଗଜେବ୍‌ପରି ଦୁରାତ୍ମାକୁ ତୋ’ କୋଳରେ ଜନ୍ମଦେଉଥିବୁ ।” (୨)

x x x x x

ବାସ୍ତବିକ ଜାହାନ୍ନାରାଙ୍କ ଦେଶପ୍ରେମର ସୂଚନା ସହିତ ଦେଶର ଦୁଃଖରେ ମୁଗ୍ଧମାଣ ବେଶ୍ ଘଟି ।

x x x x x ଭାରତ ଇତିହାସରେ ଜଣେ ଅନନ୍ୟାମାରୀ - ‘ମନିବେଗମ୍’; ଯିଏକି ସର୍ବଦା କ୍ଷମତାର କୋଭରେ ଅଛି । ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥରେ ସ୍ୱାର୍ଥପର । ତଥାପି ସେହି ସ୍ୱାର୍ଥପର ନାରୀ ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ବିଦେଶୀ କବଳରୁ ଦେଶକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବାପାଇଁ ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛି; “ମୋ ପ୍ରତି ଭଗବାନଙ୍କର ଯଦି ତିଳେହେଲେ ଶୁଭ ଦୃଷ୍ଟିଥାଏ; ତେବେ ସେ ଦୃଷ୍ଟିପତ୍ତ - ଏ ଦେଶର ମାଟି ଉପରେ । ଏ ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ବଦଳିଯାଉ । ବିଦେଶୀ କବଳରୁ ଏ ଦେଶ ପୁଣି ଫେରିଆସୁ । ହେ ଭଗବାନ୍ ତିରଦିନପାଇଁ ଏ ଦେଶରୁ ପିଣ୍ଡାଚମାନଙ୍କର ଆତ୍ମା ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇଯାଉ । ପିଣ୍ଡାଚମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଏ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷାକର ରକ୍ଷାକର ଭଗବାନ୍ ।” (୩)

x x x x x ବାସ୍ତବ ଓ ଆଦର୍ଶର ଦୃଷ୍ଟରେ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟ୍ୟକୃତିରେ ସର୍ବଦା ଆଦର୍ଶର ହିଁ ବିଜୟ ହୋଇଛି । ଏଥିପାଇଁ ବ୍ୟତି; ଅନେକ କଷ୍ଟ କରିଛି ସତ୍ୟ ଜିନ୍ଦୁ ସମାଜ, ଦେଶ ଏପରିକି ବିଶ୍ୱପ୍ରେମରେ ଭବ୍‌ବେଶିତ ହୋଇ ସେ ଦୁଃଖକୁ ନୀରବରେ ଆତ୍ମସ୍ଥ କରିଛି । ଏହିଭଳି ତ୍ୟାଗଦାସ୍ତ୍ର ପ୍ରେମର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଅନେକ ନାରୀଚରିତ୍ର ନିଜ ମହିମାରେ ମହିମାନ୍ବିତ ।

ଗୀତିନାଟ୍ୟର ସଂଳାପ :

(୧) ଏତିହାସିକ ନାଟକ - ନୟିକା - SC. No. - 21.

(୨) ଏତିହାସିକ ନାଟକ - ସମ୍ରାଟ ନୟିନୀ ଜାହାନ୍ନାରା - SC. No. - 20.

(୩) ଏତିହାସିକ ନାଟକ - ମନିବେଗମ୍ - SC. No. 27- 30

x x x x x ଓଡ଼ିଶାରୁ ଗୀତିନାଟ୍ୟର ପରମ୍ପରା ଲୁପ୍ତହୋଇଯିବାର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀପରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ନିଜେ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରଚନାକଲେ । ତମକୁର ସଂଳାପ ଏବଂ ଶବ୍ଦଗୁମ୍ଫନ କୌଶଳରେ; ଛୋଟରାୟଙ୍କ କୃତିତ୍ବ କିପରି ଗୀତିନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରାକୁ ମୂର୍ତ୍ତିମତ କରିପାରିଛି; ତାହାର କ୍ଳଳତ ଉଦାହରଣର ସୂଚନାମିଳେ ତାଙ୍କ ରଚିତ ନାଟକରୁ । ଛୋଟରାୟଙ୍କ ରଚିତ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ‘ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ’ ର ପ୍ରଥମ ଗୀତଟିର ସଂଳାପ ଶୈଳୀକୁ ନିମ୍ନରେ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

“କାଲେ କାଲେ ଶିବ ହେ ତୁମ ନିଶ୍ଚୁର ଭାବ ।

ବୁଝି ନ ପାରିଲି ହେଜି ନ ପାରିଲି

ନାରାହନ୍ତା କାହିଁ ନ ପାଏ ଠାବ ।” (୧)

x x x x

ଏହି ରଚନାରେ ‘କାଲେ କାଲେ’ ସ୍ଥାନରେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରିଥାନ୍ତା । ଭାବରେ ତ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସନ୍ତାନାହିଁ; ମାତ୍ର ‘କାଲେ କାଲେ’ ଶବ୍ଦାବଳୀର ପ୍ରୟୋଗ; ଗୀତଟିକୁ ଯେଉଁ ସାଂଗିତିକ ମହିମାରେ ଭୂଷିତ କରିଛି; ତାହା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗରେ ସମ୍ଭବପର ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା କି ? (୨)

x x x x x ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଗୀତିନାଟ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସଂଳାପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଉ: ସ୍ବ: ବ୍ବେତ ସଂଗୀତର ସଂଳାପ, ମାଲୁଣୀ ବା ନାପିତୁଣୀ ଭିତ୍ତିକ ସଂଳାପ, ନାରୀର ଆକୃନ୍ ଅନୁରୋଧ ଭିତ୍ତିକ ସଂଳାପ ଇତ୍ୟାଦି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଦ୍ବୈତ ସଂଗୀତର ସଂଳାପ :

ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଦ୍ବାରା ରଚିତ “ବୋଲେ ହୁଁଟି”; ଏକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀମୂଳକ ଗୀତିନାଟ୍ୟ । ଯୋଉଁଥିରେ କି ଦ୍ବୈତ ସଂଗୀତର ବହୁ ସଂଳାପ ଦେଖାଯାଏ । ଉ: ସ୍ବ: ଲୀଳାବତୀ ଏବଂ ଗଉରୀଙ୍କ କଥୋପକଥନ କିମ୍ବା ସାଧବ ଓ ଗୌରୀଙ୍କ କଥୋପକଥନକୁ ନିଆଯାଇପାରେ ।

ଲୀଳାବତୀ : “ନଈଗଣ୍ଡେ ଜଳ ଉଠିବୀ

ନଈ କିଆଁ ମିଶେ ସାଗର କୋଳରେ

କହିବ କି ମତେ ଗଉରୀ;

x x x x

ଗୌରୀ : ରଜାପୁଅ ପାଲେ ରାଇଜ

(୧) ଗୀତିନାଟ୍ୟ - ଗଣେଶ ଜନ୍ମ - P - 4.

(୨) ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟ୍ୟମାନସ - “ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟକୁ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଅବଦାନ” - ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ । - P - 3.

ଧୂଳର ଭାଗ୍ୟ କି ପାଇବି ?
 ବାରହାତ କେଶ ମଥାରୁ ଛିଡ଼ିଲା
 କହଲେ କି ବୁଝି କରିବି ?
 ଧୂଳରୁ ପାଖୁଡ଼ା ଖସଇ
 ଫରୁଆ ଭରି ବାରହାତ କେଶ
 ନଈରେ ଦିଅ ଗୋ ଭସାଇ ।” (୧)

ସାଧବ : ତୋତେ ମୁଁ ବୋଲାଇ ଗଉରୀ
 ଗୌରୀ : ବୋଲେ ହୁଁଟି
 ସା : ଆଣିଦେବି କୁଞ୍ଜ ଚଉଁରୀ
 ଗୌ : ବୋଲେ ହୁଁଟି

	x	x	x	x
ସା :		ଲାଳାବତୀ ତୋତେ ଲାଗିଲା		
ଗୌ :		ବୋଲେ ହୁଁଟି		
ସା :		ଆଣିଦେବି ସୁନାଚଢ଼ରୀ		
ଗୌ :		ମୋ ଭାଉଜ ମତେ ଲାଗିଲା ।” (୨)		

ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ନାପିତୁଣୀ; ସାଧବାଣୀକୁ ମନାଇବା ପାଇଁ; ଉଆସକୁ ହାତରେ ଅଳତା ସଜ ଧରି ଯାଇଛି । ନାଟ୍ୟକାର ନାପିତୁଣୀ ମୁଖରେ ଯେଉଁ ସଂଳାପର ପ୍ରୟୋଜନ କରିଛନ୍ତି ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟଶୀଳ ।

ନାପିତୁଣୀ : “କାଟିଦିଅ ଜିନ ପଛକେ
ଆଖି ପୁଟାଇ ଦିଅ ।
କହୁଥିଲି ଖାଲି ମୋ ବୋହୂ
ରାଣୀ ସମ୍ଭାର ଦିହ ।

(୧) ଗୀତିନାଟ୍ୟ - 'ବୋଲେ ହୁଁ ତି' - P - 1 - 2.

(୨) ଗୀତିନାଟ୍ୟ - 'ବୋଲେ ହୁଁ ତି' - P - 14-15.

ମଉଳଣ ପଡ଼ିଗଲାଣି
ମଳି ପଡ଼ୁଛି ଖସି
ସ୍ବାହାନ କି ଉଣା ପଡ଼ିଛି
କିବା ଦଉନ ଘଷି ।” (୩)

x x x x x

ନାରୀର ଆକୁଳ ନିବେଦନ ଭିତ୍ତିକ ସଂଳାପ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ନିଜର ସ୍ବାମୀକୁ ଅନ୍ୟାୟରୁ ନିର୍ବର୍ତ୍ତାଇବାପାଇଁ ତାଙ୍କ ପଦତଳେ ଆକୁଳ ନିବେଦନ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାରକ ଭାଷାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ :

“କରୁଛି ମିନତି ହେ ଦଳୁଜପତି
ଦାସୀମନା ବାରେ ମାନହେ ।
କୁଳହୀନା ନାରୀ ନୁହେଁ ତ କାହାରି
ନ ବଳା ତା’ ଠାରେ ମନ ହେ ।” (୧)

x x x x

ମୌଳିକ ଦର୍ଶନର ଉପସ୍ଥାପନା ଭିତ୍ତିକ ସଂଳାପ :

ନାଟକର ଗଳ୍ପ ପ୍ରବାହକୁ ରଖି; ନାଟ୍ୟକାର ନିଜର ମୌଳିକ ଦର୍ଶନବୋଧର ଉପସ୍ଥାପନା କରିଛନ୍ତି । ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ; ତାଙ୍କର ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସର ରୂପାନ୍ତରମାନଙ୍କରେ ସ୍ପଷ୍ଟ । ‘ଝଞ୍ଜା’ ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପରେ କ୍ଷଣପ୍ରଭା ଚରିତ୍ରର ଆତ୍ମବିଶ୍ବାସ ଓ ଜୀବନଯୁକ୍ତର ସଂଘର୍ଷର ଚିତ୍ର ଅତି ଚମତ୍କାରଭାବେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି । ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ନିଜର ଚମତ୍କାର ସଂଳାପଦ୍ୱାରା ଏହାକୁ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ‘ଝଞ୍ଜା’ରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । “x x x x ଆମେ ଅମୃତର ସନ୍ତାନ । ଆମର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଖଟାଇ ପରିଶ୍ରମ କରିବା ! ସୁଫଳ ନିଶ୍ଚୟ ଫଳିବ । ଯେ କୌଣସି ସାଜକ୍ଷିପିକ୍ ଥିଉରିପରି ଏହା ସତ; ନିର୍ଭୁଲ ।” (୨)

ଦୁନଶ୍ଚ ଅନ୍ୟତ୍ର “x x x x x ଆମେ ଗରିବ ! ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର କେବଳ ହାରିଯିବା ହିଁ ସାର ହୋଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ କହୁଛି; ଆମ ନିଜବାଟରେ ଚାଲିବାକୁ ଆମକୁ ଛାଡ଼ିଦିଅରୁ । ଆମରୁଛି ଖଟେଇ ଆମେ ଆଗେ ଦେଖୁ; ଏ ଦୁନିଆଁରେ ବଞ୍ଚିରହିବାର ଦାବି ଆମର ଅଛି କି ନାହିଁ ? ତା’ପରେ ଆମେ ବଳେ ବଳେ ଅରକ୍ଷ-ନିବାସର ଭାର ନେବୁ ।” (୩)

ଭୁଲ୍ ବୁଝାମଣା ଭିତ୍ତିକ ସଂଳାପ :

(୩) ଗୀତିନାଟ୍ୟ - ‘ବୋଲେ ହୁଁ ତ’ - P - 23.

(୧) ଗୀତିନାଟ୍ୟ - ‘ମହିଷ ମର୍ଦ୍ଦିନୀ’ - ପୃ : ୧୫

(୨) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - ‘ଝଞ୍ଜା’ - ପୃ - ୫୧ ।

(୩) ତତ୍ତ୍ୱେବ - (ପୃ : ୫୫)

ଦୁଇଟି ଉକୁଟି ଉଠିଛି । ପ୍ରଥାସିଦ୍ଧ ନାଟକର ସେ ସଫଳ ପ୍ରଣା ଜାଣିଶୁଣି ସେ ଉଦ୍ଭଟ - ନାଟକର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିନାହାନ୍ତି । ଅସଂହତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଥବା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂଳାପକୁ ସେ ପସନ୍ଦ କରିନାହାନ୍ତି । କାରଣ; ତାଙ୍କ ମତରେ ସଂଳାପ ହୃଦୟର ଗାଥା; ଆବେଗର ଦୀପ୍ତି । ଏହାକୁ ମନ ବୁଦ୍ଧି ପାଖରେ ସମର୍ପଣ କରିଦେଲେ ରସବୋଧ ରହେନାହିଁ । ଏହାଛଡ଼ା ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ସଂଳାପର ଧାରା ମଧ୍ୟ; ନାଟକକୁ ରସଗ୍ରାହୀ କରେନାହିଁ । ତେଣୁ ହାସ୍ୟ, ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ କାରୁଣ୍ୟ ମଧ୍ୟଦେଇ ସଂଳାପ ଗତିକଲେ ତାହା ପାଠକ ଏବଂ ଶ୍ରୋତା ଉଭୟଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଥାଏ । ଜୀବନବୃତ୍ତର ବହୁମୁଖୀ ଦିଗକୁ ନାଟ୍ୟକାର ସଂଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ରୂପାୟନ କରିଛନ୍ତି । ସେହି ସଂଳାପଗୁଡ଼ିକରେ ଅଛି ଯେପରି ବିଦ୍ୟୁତ୍ତର ସ୍ପର୍ଶ ଏହା ଶ୍ରୋତା ଓ ପାଠକର ମନକୁ ଛୁଏଁ । ହୃଦୟକୁ ଅଭିଭୂତ କରେ ଏବଂ ସମାଜ ଓ ଜୀବନ ସଂପର୍କରେ ସଚେତନ କରାଇଦିଏ । ପାରିବାରିକ, ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୀତିକ ଜୀବନର ଟ୍ରାଜେଡ଼ି ବା କାରୁଣ୍ୟବୋଧ; ସଂଳାପ ମଧ୍ୟଦେଇ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠେ । ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକରେ ଟ୍ରାଜେଡ଼ି ଅଛି ମାତ୍ର ଏହି ଟ୍ରାଜେଡ଼ିର ସୃଷ୍ଟି; ପ୍ରେମର ସାଧାରଣୀକରଣରୁ, ପରିମିତ ଶକ୍ତି ଓ ଅପରିମିତ ଆକାଂକ୍ଷାର ସଂଘର୍ଷରୁ, କ୍ଷମତାଦୃଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତାର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଅସହ୍ୟାୟତାବୋଧରୁ, ଆଦର୍ଶର ଅଧଃପତନରୁ, ପ୍ରେମ ପାଇଁ ନାରୀ ଦୁଃଖଭୋଗ ଓ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଅସହ୍ୟାୟତାବୋଧରୁ, ଆଦର୍ଶର ଅଧଃପତନରୁ, ପ୍ରେମ ପାଇଁ ନାରୀର ଦୁଃଖଭୋଗ ବିପର୍ଯ୍ୟୟରୁ । ଛୋଟରାୟ ଯେପରି ଭାବରେ ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀ ଚରିତ୍ରରେ ବିଶେଷତଃ ନାରୀଚରିତ୍ରର ପ୍ରେମକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଯେଉଁ ଟ୍ରାଜେଡ଼ି ସୃଷ୍ଟିକରି ଅଛନ୍ତି; ତାହା ବାସ୍ତବିକ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ । କେଉଁଠି ନାୟିକାର ପ୍ରେମପ୍ରତି ନାୟକର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି; ସନ୍ଦେହ ଓ ଭୁଲ୍ ବୁଝାମଣା । ଫଳରେ ସେଠି ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ଟ୍ରାଜେଡ଼ି କେଉଁଠି କ୍ଷମତା, ମୋହ ଓ ବ୍ୟବସାୟିକ ଆଭିଜାତ୍ୟ ହୋଇଛି ଟ୍ରାଜେଡ଼ିର କାରଣ । କେଉଁଠି ବାସ୍ତବ୍ୟମୋହ; ଅଶୁ କାରୁଣ୍ୟରେ ହୋଇଛି ସୁତାତ୍ତ । ଏହି ଟ୍ରାଜେଡ଼ି ଭାରତୀୟ ଐତିହ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ; ଆବେଗଦୀପ୍ତ ଟ୍ରାଜେଡ଼ି । ଏହାରିମଧ୍ୟରୁ ପୂର୍ତ୍ତଉଠିଛି ମାନବିକ-ମୂଲ୍ୟବୋଧ । ନାଟ୍ୟକାର ଯେପରିଭାବରେ ନାଟକରେ ଟ୍ରାଜିକ୍ ଭାବକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି, ତାହା କେବଳ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ସଂଳାପଦ୍ୱାରା ହିଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିଛି ।

ନାଟ୍ୟକାର ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ନାଟ୍ୟକଳାତର ପ୍ରଧାନ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଉଛି ସଂଳାପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ । ନାଟକୀୟ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଏହା ପ୍ରକାଶ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ସତ୍ତାକୁ ଉନ୍ମୋଚନ କରେ । ନାଟକୀୟ ଦୃଶ୍ୟ, ଉଚ୍ଚ୍ଛ୍ୱା ନାଟ୍ୟଶ୍ଳେଷକୁ ଶାଣିତ କରିଦିଏ । ନାଟକର ବାର୍ତ୍ତାକୁ ଶ୍ରୋତା ଓ ପାଠକ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇଦିଏ । ଆନନ୍ଦହାସ୍ୟକ ଭାଷାର ସଂଯୋଜନାରେ ସଂଳାପ ହୋଇଯାଏ ମହିମାମୟ । ବାସ୍ତବ ଜୀବନର କଥୋପକଥନରୁ ଗାଥା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ନାଟକର ସଂଳାପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି । ମାତ୍ର ନାଟକୀୟ ପରିବେଶରେ ତାହା ନୂତନ କଳାତ୍ମକ ରୂପନେଇ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ହୋଇଉଠିଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟ୍ୟସଂଳାପ; ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟର କ୍ରମଗତିପଥରେ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ - ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ । (୧)

(୧) ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ନାଟ୍ୟମାନସ - “ଛୋଟରାୟ ନାଟ୍ୟ ସଂଳାପ : ଏକ ଦୃଷ୍ଟିପାତ - ଡଃ ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ସାମଲ - P - 70.

ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ

ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ନାଟକର ପ୍ରଧାନ ବିଷୟ । କାହାଣୀ, ଘଟଣା ବିଭିନ୍ନ ନାଟକୀୟ ସ୍ଥିତି ଓ ଛଟା, ଗାନ ଓ ନୃତ୍ୟ - ଏ ସମସ୍ତ ନାଟକର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀକୁ କ୍ଷଣକାଳପାଇଁ ସ୍ବବ୍ୟବଚ୍ଛିନ୍ନ କରିଦେବାକୁ ହେଲେ ଚରିତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ଘଟଣା ସମୂହର ଘାତ-ପ୍ରତିଘାତ, କ୍ରିୟା - ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଏବଂ ନାନା ପ୍ରକାର ଦୃଶ୍ୟ ଭିତରଦେଇ ଚମତ୍କାର ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଟକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମାନବଜୀବନର ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ହାସ୍ୟ-ଲୋଚକ, ପ୍ରେମ, ପ୍ରତିହିଂସା, ଐକ୍ୟ-ଅନୈକ୍ୟ, ସଂଘତି ଓ ସଂଘର୍ଷକୁ ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ନାଟ୍ୟକାର ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରେ । (୧) ଚରିତ୍ରଚିତ୍ରଣର ସଫଳତା ଉପରେ ନାଟକର ଉତ୍କର୍ଷଅପକର୍ଷ ବହୁ ପରିମାଣରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ । ନାଟକର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଆଦର୍ଶ ଓ ସନ୍ଦେଶ, ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ହିଁ ରୂପାୟିତ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଟକୀୟ ଚରିତ୍ରର ଏକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ (Personality) ବିଦ୍ୟମାନ । ନାଟକୀୟ ଚରିତ୍ର ସମୂହର ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବକୁ ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣାବଳୀର ଦକ୍ଷତାଉପରେ ନାଟକୀୟ ସଫଳତା ନିର୍ଭରଶୀଳ । (୨) ଆଲୋଚକ Archer କ ମତରେ; ସଫଳ ନାଟକର ଚରିତ୍ର ହିଁ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରେ ଏବଂ ଅସଫଳ ନାଟକରେ ସେ ନିଜେ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦ୍ବାରା ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । (୩)

ଘଟଣା ଏବଂ ଚରିତ୍ର; ଗୋଟିଏ ମୁଦ୍ରାର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ବ ସଦୃଶ । ଘଟଣା ଯଦି ହୁଏ ନାଟକର ଶରୀର, ତେବେ ଚରିତ୍ର ହେବ ତାର ପ୍ରାଣ । ଉଭୟକୁ ଏକ ଭାବରେ ବଳୟ ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡିତଦେଇ ପାରିଲେ ନାଟକ ସଫଳ ହୁଏ । ବେତାରନାଟକରେ ଚରିତ୍ରର ଗୁରୁତ୍ବକୁ ଅସ୍ବାକାର କରିହେବ ନାହିଁ । ଚରିତ୍ର ହିଁ ନାଟ୍ୟକାହାଣୀ, ଘଟଣା ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାପାରରେ ଅଗ୍ରଗତିକୁ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇଥାଏ । ମଞ୍ଚରେ ଦୃଶ୍ୟମାନ ଚରିତ୍ରର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା; ଦର୍ଶକପକ୍ଷରେ ସେତେ କଷ୍ଟକର ହୁଏ ନାହିଁ । ବେତାରନାଟକର ଶ୍ରୋତା କିନ୍ତୁ ଯଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରିତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କରି ନ ପାରିବ; ତେବେ ନାଟକରୁ ତାହାର ଆଗ୍ରହ କମିଯିବ । ସେଥିପାଇଁ ଏହାର ପାତ୍ର କଳ୍ପ ଧ୍ବନି ଆଧାରିତ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ପ୍ରଧାନ ଚରିତ୍ର ହିଁ ଏଥିପାଇଁ ସର୍ବୋତ୍ତମ ଯିଏ ଧ୍ବନିଦ୍ବାରା ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିପାରୁଥିବ । ଘଟଣା ଏବଂ ପରିବେଶ ନିମନ୍ତେ ଯେତିକି ଚରିତ୍ର ପ୍ରୟୋଜନ ଏବଂ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ବିକଶିତ କରିବାର ସୁଯୋଗ ରହିଛି; କେବଳ ସେତିକି ଚରିତ୍ର ହିଁ ବେତାର ନାଟକରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯିବା ଉଚିତ୍ ।

ବେତାର ନାଟକରେ ଚରିତ୍ରର ଭିନ୍ନତା ସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ବାରିହୋଇଯାଏ । ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ସ୍ବର ହିଁ ଏଥିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଚରିତ୍ରର କେତେକ ବିଶେଷଗୁଣ କିମ୍ବା ପ୍ରକୃତି ଶ୍ରୋତାନିକଟରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ବାରିହୋଇଗଲେ ଶ୍ରୋତା ତାକୁ ସହଜରେ ଚିହ୍ନିଯିବ । ସ୍ବର ତଥା କଥନ ରଙ୍ଗରେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଆଣି

(୧) ନାଟକ ବିଚାର - ସର୍ବେଶ୍ବର ଦାସ - P - 105.

(୨) ନାଟକ ବିଚାର - ସର୍ବେଶ୍ବର ଦାସ - ପୃ - ୧୯୧.

(୩) Play making - W. Archer - ପୃ - ୧୭.

ଏହି ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ପୂରଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଚରିତ୍ରର ବସ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ କଥାକହିବା ଶୈଳୀ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲେ, ଚାରିତ୍ରିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଇବା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସହଜ ହୋଇପଡ଼େ ।

ନାଟକରେ ଚରିତ୍ର ଯଦି କୃତ୍ରିମ ହୁଏ; ତେବେ ନାଟକର ସମସ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାହତ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ଚରିତ୍ରକୁ ସ୍ୱାଭାବିକ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅତିରଂଜନ କିମ୍ବା ଅବାସ୍ତବତାକୁ ତାକୁ ଦୂରରେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଜଣେ ରକ୍ତ ମାଂସଧାରୀ ସାଧାରଣ ମଣିଷ ହିଁ ବେତାରପାଇଁ ଅଧିକ ଉପଯୁକ୍ତ । କାରଣ ସାଧାରଣ ମଣିଷଟି ସହିତ ହିଁ ଶ୍ରୋତା ଅଧିକ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇପାରେ । ତେବେ ଚରିତ୍ରକୁ କେବଳ ସାଧାରଣ ତଥା ସରଳ ପାତ୍ରରୂପରେ ଶ୍ରୋତା ନିକଟରେ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ତାହାକୁ ସଂଘର୍ଷମୁଖୀ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ ବୃତ୍ତିକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ସହସ୍ର ପ୍ରବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱଳ୍ପସଚ୍ଚିତ୍ରଣ କରିବାକୁ ହେବ; ନଚେତ୍ ଜୀବନ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ଆଲୋଚକ ଏସ୍. ପି. କ୍ଷତ୍ରୀଙ୍କ ମତରେ ତେଣୁ; “ଲେଖକର ନିରୀକ୍ଷଣ ଯେତିକି ଜୀବନ୍ତ ହେବ; ତା’ର ଚକ୍ଷୁ ସେତିକି ତୀକ୍ଷଣ ହେବ, ଅନୁଭବ ଯେତିକି ବ୍ୟାପକ ହେବ, ଚରିତ୍ର - ଚିତ୍ରଣ ସେତିକି ପ୍ରଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ସନ୍ତୋଷଜନକ ହେବ ।” (୧)

L. D. Peach ତାଙ୍କ "Theatre & Stage" ବହିରେ ଲେଖିଛନ୍ତି; “ତୁମେ ତୁମ ଚରିତ୍ରକୁ ଦେଖ ଏବଂ ଭଲଭାବରେ ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକର । ନିଜ ମନଭିତରେ ସେମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା କରିନିଅ; ତା’ପରେ ସଂଳାପ ରଚନା କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କର । ପାତ୍ରର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରକାଶପାଇଁ ସେଥିରେ ବିଶ୍ୱାସ, ଯୋଗ୍ୟତା ଏବଂ ବାସ୍ତବତାର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଏ । ଚରିତ୍ରକୁ ଗତିଶୀଳ କରିବାପାଇଁ ଏଥିରେ ସଂଳାପ ଏବଂ ଧ୍ୱନି ସଂଯୋଜନାର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏଥିପାଇଁ ବେତାର ନାଟକରେ ଚରିତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ସୀମିତ ହେବ । କାରଣ ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରିତ୍ରର ଉପଯୁକ୍ତ ବିକାଶ ହୋଇପାରିବ ।” (୨) ବାସ୍ତବିକ ବେତାରନାଟକ ପାଇଁ ଏହାହିଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ସଂପର୍କରେ How to analyze Drama' ପୁସ୍ତକରେ ଲେଖାଅଛି; "A Character has no depth before he walks on the stage; the dramatist must invest him with certain distinguishable attributes in a convincing way, we are prepared to accept the reality of these characters for the duration of the play. x x x x x All characterization must be presented through dialogue. Characters speaks about themselves - particularly, of course about their central emotions such as love and hate. The combinations of speeches and actions throughout a play, the small asided and jokes, the short angry speeches, the lengthy

(୧) 'ନାଟକକୀ ପରଖ' - ଏସ୍. ପି. କ୍ଷତ୍ରୀ - P - 284.

(୨) L. D. Peach - 'Theatre & Stage' - P - 877.

diatribes all add upto produce in our minds and understanding of the characters in a drama as people who weight really exist". (୧) ତେଣୁ ନାଟକ ଶୁଣିଲାବେଳେ ଶ୍ରୋତା ନିଜ ମନରେ ଘଟଣା ଏବଂ ଦୃଶ୍ୟକୁ ସଜାଜରଖେ । ଚରିତ୍ରକୁ ନିଜର ରୂପେ, ଅନୁଭବ ଏବଂ ଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିର୍ମାଣ କରେ । କଥାବସ୍ତୁ ନିମନ୍ତେ ଏକ ପରିବେଶ ତିଆରିକରେ । ନାଟକକୁ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ସେ କେତେବେଳେ ମାନସଚକ୍ଷୁରେ ସେହି ଚରିତ୍ରକୁ ଦେଖି ରସାସ୍ବାଦନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭକରେ; ତାହା ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । ସେ ଅନୁଭବ କରେ; ସତେଯେପରି ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହେଁ ସେ ନିଜେ ହିଁ ସେହି ଚରିତ୍ର । x x x ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାରକଲେ, ନାଟ୍ୟସୂତ୍ରା ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକର ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ କୌଣସିଗୁଣରେ କମ୍ ନୁହେଁ । ନାଟକର ପ୍ରତିଟି ଚରିତ୍ର ସହିତ ସେ ନିଜକୁ ମିଶାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେହିମାନଙ୍କର ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ହସ-କାନ୍ଦର ପ୍ରତିଟି ସମସ୍ୟାକୁ ନାଟ୍ୟକାର ନିଜେ ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହାକୁ ଅତି ସତର୍କତାର ସହିତ ନିଜ ନାଟକରେ ଚିତ୍ରିତ କରିଛନ୍ତି । ନିତିଦିନିଆଁ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ଏବଂ ଚଳନ୍ତି ସମାଜରୁ ଚରିତ୍ର ସଂଗ୍ରହକରି ସେମାନଙ୍କୁ ଯଥାଯଥ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଇ, ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବାହିଁ ଗୋପାଳଛୋଟରାୟଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ନିଜେ ମଧ୍ୟବିର ପରିବାରରେ ବଢ଼ିଥିବାରୁ, ସେହି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଅନୁଭୂତି ଏବଂ ସଂପୃକ୍ତିକୁ ହିଁ ସେ ନିଜର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ନାଟକର ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । ଯୋଗଥପାଇଁ କି ତାଙ୍କ ନାଟକର ପ୍ରତିଟି ଚରିତ୍ରକୁ ଶ୍ରୋତାମାନେ ଆକର୍ଷିତ ଏବେ ଝୁରିହୁଅନ୍ତି ।

ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଭେଦରେ, ଛୋଟରାୟ ନାଟକରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ରର ଅବତାରଣା କରିଛନ୍ତି । ଉ: ସ୍ୱ: ବୟସ୍କଚରିତ୍ର, ଶିଶୁ ଚରିତ୍ର, କିଶୋର ଚରିତ୍ର, ନାରୀ ଚରିତ୍ର, କରୁଣ ଚରିତ୍ର ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଚରିତ୍ର, ସୁବିଧାବାଦୀ ଚରିତ୍ର, ଆଶ୍ୱାବାଦୀ ଚରିତ୍ର, ସୋପିଷ୍ଟିକେଟେଡ୍ ଚରିତ୍ର, ପ୍ରତିଶୋଧ ବା ପ୍ରତିହିଂସା -ପରାୟଣା ଚରିତ୍ର, ଆତ୍ମଭିମାନୀ ଚରିତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି । ଏସବୁ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ ଛୋଟରାୟ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ସମାଜରୁ ବାଛି ବାଛି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଚରିତ୍ରକୁ ସଂଗ୍ରହକରି ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କରେ ପହଞ୍ଚାଇଦେବାରେ ତାଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ଅନ୍ୟତମ । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଚରିତ୍ର :

ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ ଛୋଟରାୟ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ତାଙ୍କର ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ନାଟକର ନାୟକ-ନାୟିକା କିଛି କିଛି ଆଦର୍ଶକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଗଢ଼ିଉଠିଛି । ନିଜର ଆଦର୍ଶରେ ଅଟଳ ରହି ସେମାନେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରିଛନ୍ତି । ସମାଜରେ ଏକ ଆଦର୍ଶ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି ସେମାନେ ।

‘ଫେରିଆ’ ନାଟକର ନାୟକ ସୁରେଶ; ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ସଂଗଠନାତ୍ମକ ପଦକ୍ଷେପ ଏବଂ ତାଙ୍କରି ଆଦର୍ଶର ଚିନ୍ତା ଧାରାକୁ ରୂପଦେବା ପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଗ୍ରାମକୁ ଫେରି ଆସିଛି । ଯେଉଁଠି ଶାନ୍ତି ତାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଛି । ହଜାର-ହଜାର ଅଶିଷ୍ଟ ଜନତା ତାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି ।

‘ଭରସା’ ନାଟକର ନାୟକ ମୋହନ; ନିଜ ଶିକ୍ଷାଜୀବନର ସାଧନାରେ ନିଜକୁ ନିମଜ୍ଜିତ କରିଥିବାରୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବରଣ କରିଛି ସତ; କିନ୍ତୁ ନିଜର ସୁବିଧା ଲାଗି ସେ କୌଣସି ଚାକିରିର ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିନାହିଁ । ନିଜର ଆଦର୍ଶକୁ ନେଇ ସେ ପାଗଳ । କଳାଚର୍ଚ୍ଚା ତା’ ପାଇଁ ଏକ ସାଧନା । ତଥାପି ଜଣେ ଗନ୍ତ ମାଂସଧାରୀ ପୁରୁଷସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ତା’ ମନରେ ଚିତ୍ରକର ଝିଅ ନୀଳାପାଇଁ ଦୁର୍ବଳତା ଜାଗିଛି । କିନ୍ତୁ କେବଳ ଦାରିଦ୍ର୍ୟତା ହେତୁ ସେ ନିଜକୁ ନୀଳାପାରୁ ଦୂରେଇ ରଖିଛି । ନୀଳା ତା’ର ବାଲ୍ୟସାଥୀ । ତା’ର ମନର ମଣିଷ । ତା’ର ଦେହଟା ପାଇଁ ସେ ନିଜର ଉଦ୍‌ଗ୍ରାନ୍ତ ଜୀବନ ସହିତ ନୀଳାର ଜୀବନକୁ ଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଚାହୁଁ ନାହିଁ । ତା’ର ପ୍ରେମର ପ୍ରକାଶ କେବଳ ମନରେ । ଶରତ୍ କାଳୀନ ନଦୀଭଳି ଧାର ଏବଂ ପ୍ରଶାନ୍ତ । ତା’ର ପ୍ରବାହରେ ଛଦ ଅଛି ମାତ୍ର ଉଚ୍ଛ୍ଵେଳତା ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ନୀଳାର ଛବି କୁମାର ସାହେବଙ୍କୁ ବିକ୍ରି କରିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଛି; ସେତେବେଳେ ସେ ପ୍ରତିବାଦ କରିଛି । ନୀଳାର ଛବିକୁ ବିକ୍ରିକରି ସେ ନିଜର ପ୍ରେମକୁ ପଣ୍ୟକରି ପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ନୀଳାକୁ କହିଛି “ତୁ କହିବାକୁ ଚାହୁଁ, ମୋର ସବୁ ପ୍ରେମ, ସବୁ ମମତା ଆବଦ୍ଧ ରହିଛି ତୋର ଏଇ ଗନ୍ତ ମାଂସରେ ଗଡ଼ା ଦେହଟା ଭିତରେ ।” (୧) ଫଳତଃ ଛବିଟି ବିକ୍ରିକରି ନ ପାରି ଲଜ୍ଜା ଓ ଆତ୍ମଲୀନିରେ ସେଠାରୁ ସେ ପଳାୟନ କରିଛି । ବାସ୍ତବିକ ଶିକ୍ଷା ମୋହନର ଏହି ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣକୁ ନାଟ୍ୟକାର ଯେପରିତାବେ ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି; ତାହା ବାସ୍ତବିକ ଏକ ଅଭିନବ ପଦକ୍ଷେପ ।

x x x x x ନାଟକ ‘ପାହାର’ ଏବଂ ‘ଦୃଷ୍ଟିପାତ (ପାହାଚ)’ ଉଭୟନାଟକର ନାୟକ ‘ଅଶୋକ’ । ତା’ର ଆଦର୍ଶ ଯୁତିଉଠିଛି ତ୍ୟାଗରେ । ସେଦିନର ସେହି ଲଟେରୀ ଉଠାଣକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ସଂଧ୍ୟାର; ଅଶୋକ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରେମ ଜାଗିଉଠିଛି । ମାତ୍ର ଉଦ୍‌ଭେଦ ଏକଥାକୁ କେହି କାହା ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିପାରିନାହାନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ସଂଧ୍ୟାର ବିବାହ ଅନ୍ୟତ୍ର ଠିକ୍ ହୋଇଛି; ସେତେବେଳେ ନିଜକୁ ଦୋଷୀ ମନେକରି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଅଶୋକ ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠି ଲେଖିଛି ସଂଧ୍ୟା । ମାତ୍ର ଅଶୋକ; ସଂଧ୍ୟାକୁ ଦୋଷୀ ମାନି ନାହିଁ କିମ୍ବା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଇନାହିଁ । ବରଂ ଅଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିପରି ସୁନ୍ଦର ଉପଦେଶ ମାଧ୍ୟମରେ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଦେଖାଯାଇପାରେ । - “x x x x x ମୁଁ ଯଦି ସେଦିନ ମୋ ଭାଗ୍ୟର କ୍ରୀଡ଼ନକ ହୋଇଥାଏ; ତେବେ ଆଜି ତମେ ଥରେ ତମର ଭାଗ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରିନିଅ ? ମନେକର ତୁମେ ସେମିତି ଏକ ଛକ ଜାଗାରେ ଠିଆ ହୋଇଛ । ହାତରେ ଦୁଇଟି ଯୁଡ଼ିଆ । ମୁଁ ଲଟେରୀ ଉଠାଇଲି । ତମେ ପଢ଼ିଲ । ତମ ହାତରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା ସୁକାନ୍ତ । ଏଇଠି ସବୁର ସମାପ୍ତି । ଅତି ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମଧ୍ୟ; ସବୁକଥା ତମ ପାଖରେ ଶ୍ଵଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ।” (୨)

(୧) ‘ଭରସା’ - (SC. No. - 35).

(୨) ‘ଦୃଷ୍ଟିପାତ (ପାହାଚ)’ ଓ ‘ପାହାର’ - (SC. No. - 31).

x x x x x x x x ମଦନ; ସୁନାପଦକ ପାଇ ତାହାର ପାଶ୍ କରିଛି । ଭାଇ-ଭାଇଜଙ୍କ ମନରେ କେତେ ଆଶା-କେତେ ସ୍ୱପ୍ନ । ସହରରେ ରହି ମଦନ ମୁଠାମୁଠା ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରିବ । ଘର ତାଙ୍କର ପୁଣି ଧନ-ଧାନରେ ପୁରିଉଠିବ । ମାତ୍ର ମଦନ ସେସବୁକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଛି । ଗାଁରେ ରହି ଗାଁ ଲୋକଙ୍କର ସେବା କରିବାକୁ ସେ ଜୀବନର ବ୍ରତବୋଲି ଧରିନେଇଛି । ବିଶ୍ୱମନ୍ତ୍ରୀ; ଯିଏକି ମଦନର ଶତ୍ରୁ । ମଦନ ନାଁରେ ମିଛସତ କହି ଭାଇ-ଭାଇ ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ ଛିନ କରିବାକୁ ଚାହଁଥିଲେ ବିଶ୍ୱମନ୍ତ୍ରୀ । ହେଲେ ବିନା ସ୍ୱାର୍ଥରେ ମଦନ ତାଙ୍କର ଦେହଖରାପ ବେଳେ ସେବା କରିଛି । ତାହାର ଆଦର୍ଶ ଓ ଧର୍ମକୁ ବଜାୟ ରଖିଛି । ଦେଶରେ ତାହାରକର ଅଭାବ ନାହିଁ ସତ; କିନ୍ତୁ ଏପରି ତାହାର କେତେଜଣ ଅଛନ୍ତି; ଯିଏ ବିନା ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଅନ୍ୟର ସେବା କରେ । ମଦନର ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ନାଟ୍ୟକାର ଏହି କଥାଟିକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି; ‘ସେବା’ ନାଟକରେ ।

x x x ନାଟକ “ଚୋରାଚଉତି”ର ନରହରି ବାବୁ ଆଦର୍ଶରେ ଅଟେ । ନରହରି କାନ୍ଦଗୋଇ ବେଶ୍ ଥିବାବେଳା ଘରର ଲୋକ । କିନ୍ତୁ ସମାଜର ଯୌତୁକ ପ୍ରଥା କଥା ଚିନ୍ତାକରି ସେ ପାଗଳ ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଆଶାଥିଲା; ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିଲେ - ଏ କଳଙ୍କ ଆପେ ଆପେ ଲୋପ ପାଇଯିବ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଆଶା; ଆଶାରେ ହିଁ ରହିଗଲା । ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଗଲା; ବର ପକ୍ଷକ ଅପେକ୍ଷା ବରପାତ୍ରଙ୍କ ଯୌତୁକଦାବା ବଳିପଡ଼ିଲା । ଯାହାର ଅଛି ସେ ଦେଉଛି । ମାତ୍ର ଯାହାର ନାହିଁ ତା’ ଅବସ୍ଥା କ’ଣ ହେବ ତା’ର ଦେବାର ଶକ୍ତିନାହିଁ ବୋଲି କକ୍ଷଣ ଦୟାକରି ଉପଯୁକ୍ତ ବରପାତ୍ର ତା’ ପାଖକୁ ବଳେବଳେ ଆସିବେ ? ନା- ଲକ୍ଷେକରେ ଗୋଟିଏ ବି ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ନରହରିବାବୁଙ୍କର ଆଇସୁଷା ସେ ଦେଇନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରା ଭିନ୍ନ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଭାଷାରେ;

“ତମେ ଆଜୁଠି ଦେଖେଇଲେ ବାହାରିଲିବା ପାଇଁ ଲୋକେ ଆଗେଇ ଆସିବେ । ଯଦି ଆଜୁଠି ଏକାବେଳେକେ ବନ୍ଦ କରିଦିଆଯାଏ - ତେବେ ??? ମୁଁ ଜାଣେ ମୋ ଯୋଗୁ ମୋ ଝିଅ ହୁଏତ ଦୁଃଖପାଇବ । କିନ୍ତୁ ଏଥିରୁ ଯଦି ଆମ ଲୋକେ କାଣିତାଏ ଶିକ୍ଷା ପା’ନ୍ତି - ତେବେ ମୋର ଆଦୌ ଦୁଃଖ ରହିବ ନାହିଁ ।” (୧)

ନରହରିବାବୁ ସମାଜରେ ଏକ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପୁଅ ନାହିଁ । ପୁଅ ଥିଲେ ହୁଏତ ସେ ଯୌତୁକ ନ ନେଇ ସମାଜରେ ଏକ ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାପନା କରିଥାନ୍ତେ । ସେଥିପାଇଁ ନିଜର ରାଧାପରି ଝିଅକୁ ସେ ବିନା ଯୌତୁକରେ ବିବାହ ଦେଇଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ୍ ନରହରି ବାବୁଙ୍କର ଏ ଆଦର୍ଶ ସମାଜକୁ ଯେ ଏକ ଶିକ୍ଷା ଦେବ - ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ ।

x x x x x “ଦୁଷ୍ଟାର” ଅନ୍ଧ, ଅକ୍ଷମ ଓ ନିରାଶ୍ରୟ । ଲକ୍ଷ୍ୟ ତା’ର ଅରକ୍ଷମାନଙ୍କର ସେବା । ଆଦର୍ଶ ତା’ର ତ୍ୟାଗ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ନିଜର ଧର୍ମପତ୍ନୀକୁ ଦ୍ୱାରାଦ୍ୱାର ବୁଲି ଅରକ୍ଷନିବାସ ପାଇଁ ଭିକ୍ଷାମାଗିବାକୁ ପଠାଇଛି । ସେ ଆଉ ପତ୍ନୀର ପତି ନୁହେଁ । ସେ ବନ୍ଧୁ । ସ୍ୱାମୀଠାରୁ ବହୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ । କ୍ଷଣ ପ୍ରଭାକୁ ସେ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ହିସାବରେ ଦେଖୁନାହିଁ ବରଂ ଦେଖୁଛି ଜଣେ ଦେବୀ ଭାବରେ । ତେଣୁ

ଯେତେବେଳେ କ୍ଷଣପ୍ରଭା; ଝଞ୍ଜାର ବେଗ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ଚାଲିଯାଇଛି । ସେତେବେଳେ ତୁଷାର କହିଛି, “ମୁଁ ଖାଲି ଏତିକି ଜାଣେ, ସ୍ୱର୍ଗରେ ହେଉ କି ନର୍କରେ ହେଉ, ଦୁଇଟି ମୁକ୍ତାକୁ ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ଏକାଠି ରଖିଲେ ବି; ସେମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଏତେ ଚିକିଏ ବି କନକ ଲାଗିବନାହିଁ, ସେମାନେ ନିଷ୍କଳଙ୍କ । ମୋ ଆଖିରେ ସେମାନେ ସେଇ ଦୁଷ୍ପୁତ ଆଉ କ୍ଷଣପ୍ରଭା ।” (୧)

‘ଦୁଷ୍ପୁତ’ ମଧ୍ୟ; ‘ତୁଷାର’ ପରି ଅନ୍ୟ ଏକ ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଚରିତ୍ର । ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଆଦର୍ଶ ତା’ର ଅରକ୍ଷମାନଙ୍କର ସେବା । ଯୋଉଥିପାଇଁ ସେ ସବୁ କିଛିକୁ ହସି ହସି ପରିତ୍ୟାଗ କରିଛି ।

x x x x ‘ପ୍ରତିଭା’ ନାଟକର ନାୟକ ନବୀନ; ଦେଶମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ନିଜକୁ ଝାସ ଦେଇଛି । ନିଜ ଆଦର୍ଶରେ ଅଳେଇଚି ନବୀନ; ନିଜର ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଛି । ଘରଛାଡ଼ିଛି, କେନ୍ଦ୍ର ଯାଇଛି । ତଥାପି ନିଜ ଆଦର୍ଶରୁ ଓହରି ଯାଇନାହିଁ ।

“ତାହାର ବାବୁ” ଅନ୍ୟ ଏକ ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଚରିତ୍ର । ଯିଏ ‘ସେବାକୁ’ ନିଜ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ଆଦର୍ଶ ବୋଲି ଧରିନେଇଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ଘର - ସଂସାରର ମୋହ ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି । ଚାକିରି ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି । ବିନାସ୍ୱାର୍ଥରେ ଏବଂ ବିନା ପାରିଶ୍ରମିକତାରେ ସେବାକରିବାକୁ ସେ ସଂକଳ୍ପବଦ୍ଧ । (୨)

ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଚରିତ୍ରର ଅନ୍ୟତମ ଉଦାହରଣ ଖାଁ - ସାହେବ । ଯିଏକି ଦିନେ ଧର୍ମ, ବଂଶ ଏବଂ ଖାନ୍ଦାନିକୁ ଯାବୁଡ଼ି ଧରିଥିଲେ । ବଂଶ ଏବଂ ଖାନ୍ଦାନି ଇଚ୍ଛତକୁ ବଜାୟ ରଖିବାପାଇଁ ସେ ଉତ୍ତରାକୁ ଧର୍ମାନ୍ତର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଥିଲେ - ସେହି ଖାଁ ସାହେବ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତ ଘଟଣା ଜାଣିବାକୁ ପାଇଛନ୍ତି ସେତେବେଳେ ସେ ବିନା ଧର୍ମ ତ୍ୟାଗରେ ଉତ୍ତରାକୁ ବୋହୁ କରିବାକୁ ରାଜି ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ; ଉତ୍ତରା ବଙ୍ଗାଳୀ ଘରର ଝିଅ - ଓଡ଼ିଆ ଘରେ ବଢ଼ିଛି । ଧର୍ମ ତା’ର ହିସୁ । ମସଜିଦ୍ରେ ଅଲ୍ଲି ପବିତ୍ର କୋରାନ୍ଦ୍ରାଠ କରୁଥିଲାବେଳେ ଉତ୍ତରା, ମସିରରେ ଗୀତାପାଠ କରିବ । ଗର୍ବରେ ଖାଁ ସାହେବ ଛାତିପୁଲେଇ କହୁଥିବେ ଆମେ ଭାରତୀୟ ହୋଇ ଜନ୍ମ ହୋଇଛୁ ଏବଂ ଭାରତୀୟ ହୋଇ ବିଦାୟ ନେବୁ ।” (୩)

x x x x ତ୍ୟାଗ ଓ ଆଦର୍ଶର କ୍ଳାନ୍ତ ଉଦାହରଣ, ନିରୁପମା, କ୍ଷଣପ୍ରଭା, କଲ୍ୟାଣୀ, ମାୟା ଏବଂ ଜାହାନାରା । ଏ ସମସ୍ତ ନାରୀ ଜାତିର ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବ । ‘ନିରୁପମା’ ତଳିଆ ଦାସଘରର ଝିଅ ହୋଇଥିବାରୁ ଶାଶୁ ହେମା, ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନାହାନ୍ତି । ତଥାପି ନିରୁପମା ସେଥିରେ ଦୁଃଖ କରି ନାହିଁ । ବରଂ ନିଜକୁ ସକ୍ରିୟାସମ୍ପନ୍ନ କାଳିପୋଡ଼ି ସେ ପରକୁ ଆପଣାର କରିଛି । ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ନିଜ ଆଦର୍ଶରେ ସେ ଅନ୍ୟର ମନ ଜିଣିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଛି । ଦିନ-ରାତି ଶାଶୁଘରେ ଖଟିଛି । ସମସ୍ତଙ୍କର ସେବା - ଯତ୍ନ କରିଛି । ଶାଶୁଙ୍କର ମନନେବାପାଇଁ ଅହରହ ତାଙ୍କର ସେବା ଶୁଶ୍ରୁଷା କରିଛି । ସବୁ ନିଯା - ଅପବାଦକୁ ମଥାପାତି ସହିନେଇ ସେ କେବଳ ନିଜର ଆଦର୍ଶ ବଜାୟ ରଖିଛି ଏବଂ ଶେଷରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି । (୪)

(୧) ‘ଝଞ୍ଜା’ - (SC. No. - 30)

(୨) ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - ‘ତାହାର ବାବୁ’

(୩) ‘ଭାଙ୍ଗିଯାଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିବେଶ’ - (SC. No. - 20)

(୪) ନାଟକ - ‘ବଧୂନିରୁପମା’ ।

x x x x x 'କ୍ଷଣପ୍ରଭା' ନିଜକୁ ସଜ୍ଜିତାସମ ଜାଳିଯୋଡ଼ି ଅନ୍ୟକୁ ଆଲୋକ ଦେଇ ଆସିଛି । ହେଲେ ନିଜେ ପାଇଛି କ'ଣ ? କେବଳ ନିନ୍ଦା, ଅପବାଦ ଏବଂ ଲାଞ୍ଜନା । ମାତ୍ର କେତେଦିନ ସେ ଏସବୁକୁ ସହ୍ୟ ? ସେ ଚାହିଁଥିଲା ସ୍ବାମୀ ଏବଂ ସନ୍ତାନ ସହିତ ସୁଖୀ ସଂସାରଟିଏ । ଲକ୍ଷପତି ଦୁଷ୍ଟତବାବୁକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ସେ ହସି ହସି ଦୁଷ୍ଟାରକାନ୍ତି ପଟ୍ଟନାୟକର ହାତ ଧରିଥିଲା । ତା'ରି ପ୍ରେମରେ ସାରାଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଦେବ ବୋଲି ଭାବିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତା'ର ସୁଖର ସଂସାରକୁ ବିଧାତା ସହିଲାନି । ଲକ୍ଷପତିର ଦୁଲାଳୀ 'କ୍ଷଣପ୍ରଭା' ଚାହିଁଥିଲେ ଲକ୍ଷପତିର ପରଶୀ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ସେ ତାହା ଚାହିଁନି । ଦୁଷ୍ଟାରର ହାତଧରି ସାରାଜୀବନ କଟାଇଦେବାକୁ ଚାହିଁଛି । ବିବାହର ମାତ୍ର ତିନିବର୍ଷପରେ ସ୍ବାମୀ ହେଲା ଅକ୍ଷ, ଅକ୍ଷମ ଏବଂ ଅପାରଗ । ସବୁ ସ୍ବପ୍ନ ତା'ର ସ୍ବପ୍ନରେ ରହିଯାଇଛି । ତଥାପି ଏତେ ଝଡ଼ଝଞ୍ଜା ଭିତରେ କ୍ଷଣପ୍ରଭା ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିନି । ଦୁଷ୍ଟାରର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ସ ବୁ ଭୁଲିଯାଇଛି ସେ । ପତିର ଆଦର୍ଶ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ସାକାର କରିବାପାଇଁ ସେ ପଦାକୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ିଛି । ଅଗଷ୍ଟ ନିବାସପାଇଁ ଘର ଘର ବୁଲି ଚାନ୍ଦା ଆଦାୟକରିଛି । ତା'ର ଆଦର୍ଶକୁ ସେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇଛି । ମାତ୍ର ଯେଉଁଦିନ ପତି ଆଖିରେ, ସେ ପଦ୍ମାଠାରୁ ବହୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବକୁ ଚାଲିଗଲା, ସେଦିନ ସେ ଆଉ ସହିପାରିଲା ନାହିଁ । ନାରୀଜାତିର ଆଦର୍ଶକୁ ବଜାୟ ରଖିବାପାଇଁ ସେ ସବୁକିଛିକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଯାଇଛି ବହୁ ଦୂରକୁ । (୧)

'ମାୟା' - ବୋହୂର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ଆଦର୍ଶକୁ ବଜାୟରଖିବାପାଇଁ; ବାପଘରର ସମସ୍ତ ମାୟା-ମମତାକୁ ପଛରେ ପକାଇଦେଇଛି । ପିତାଙ୍କ ଅସୁସ୍ଥ ଖବର ପାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା; କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଆଦର୍ଶ ମଧ୍ୟ । (୨)

x x x x 'କଲ୍ୟାଣୀ'; ରମାର ବାନ୍ଧବୀ ଓ ବଉଳ ମଧ୍ୟ । ଯେତେବେଳେ ଜାଣିବାକୁ ଯାଇଛି ଯେ; ତା' ପାଇଁ ବଉଳର ବାହାଘର ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି ସେତେବେଳେ ସେ ବିବାହପାଇଁ ମନାକରି ଦେଇଛି ଏବଂ ପଡ଼ିବାକୁ କଟକ ଚାଲିଆସିଛି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଇଚ୍ଛାବିରୁଦ୍ଧରେ ସେ ଏକାମ କରିଛି । କଲ୍ୟାଣୀ ଏହାକୁ ଦୟା କିମ୍ବା ଅନୁଗ୍ରହ ଭାବୁନାହିଁ ବରଂ ପରମକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଧରି ନେଇଛି । ଏଥିରେ ତା'ର ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ତୃପ୍ତି । (୩)

x x x x ଇତିହାସର ଅବହେଳିତ ଚରିତ୍ର - ସମ୍ରାଟ ନନ୍ଦିନୀ ଜାହାନାରା । ଯିଏକି ଯୌବନର ମାଦକତା କ'ଣ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ? ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କର ନାହିଁ । ବରଂ ବହୁ ଲାଞ୍ଜନା ଓ ଅତ୍ୟାଚାରର ଶିକାରହୋଇ ଜାହାନାରା କୌଣସିମତେ ଜୀବନର ଭାର ବୋହିଚାଲିଥିଲେ । ଶାହାଜାହାନ୍ନଙ୍କର ରୋଷାଗ୍ନି ତାଙ୍କର ମନର ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ପୋଡ଼ିଜାଳି ଛାରଖାର କରିଦେଇଥିଲା । ତଥାପି ସେ ନିରବ ଥିଲେ । ବରଂ ସମସ୍ତ ଲାଞ୍ଜନା ଏବଂ ଅତ୍ୟାଚାର ସତ୍ତ୍ବେ ସେ ପିତାଙ୍କର ସେବା କରିଆସିଛନ୍ତି । ପିତାଙ୍କ ବନ୍ଦୀରେ ସେ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦିନୀ ଜୀବନ

(୧) ନାଟକ - 'ଝଞ୍ଜା' (ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ) ।

(୨) ନାଟକ - 'ଅମଡ଼ା ବାଟ' ।

(୩) ଶତରଞ୍ଜି - 'ବଉଳ' - ଏକାଙ୍କିକା ।

କଟାଇଛନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ଉଦ୍ଧାରପାଇଁ ସେ ସଂକଳ୍ପବଦ୍ଧ । ରାଜା ଛତ୍ରପାଳଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟକାହାର ଶକ୍ତିନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନକୁ ଆଉରଙ୍ଗଜେବର ମୁହଁରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାପାଇଁ । ଜାହାନ୍ନାରା ତାଙ୍କୁ ହିଁ ଜୀବନଦାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଆଶ୍ୱାତ୍ତଳା; ଛତ୍ରପାଳ ନିଶ୍ଚୟ ଜିତିବେ । କିନ୍ତୁ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପ୍ରାଣ ତେଷାକରି ସୁଖା; ଛତ୍ରପାଳ ଜିତିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଛତ୍ରପାଳ ନିହତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଜାହାନ୍ନାରାଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନର ମୀନାରୁ ଭାଙ୍ଗି ତୁରମାରୁ ହୋଇଯାଇଛି । ଏକପଟେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ଦୁଃଖ - ଅନ୍ୟପଟେ ପିତାର ଦୁଃଖ; ଏ ଦୁଇଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ସମଭାଗୀ ଜାହାନ୍ନାରା; ନିଜକୁ ହଜାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଭାରତ ଇତିହାସରେ ଜାହାନ୍ନାରା ଏକ ଉପେକ୍ଷିତ ଚରିତ୍ର ହେଲେ ହେଁ; ଲେଖକଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ଜାହାନ୍ନାରା ଏକ ଆଦର୍ଶ ଚରିତ୍ର; ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ । (୧)

ଖଳ ଚରିତ୍ର :

ସବୁ ଭଲ ମଧ୍ୟରେ ମନ୍ଦ ଥିଲାପରି; ପ୍ରତି ଭଲ ଚରିତ୍ର ପାଖରେ ଥାନ୍ତି ଜଣେ ଜଣେ ଖଳଚରିତ୍ର । ସେମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲା; ନିଜର ଖଳବୁଦ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟର ସୁନାମ ସଂସାରକୁ ନଷ୍ଟକରିବା । ଛୋଟରାୟଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ଏପରି ଚରିତ୍ରଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ ନୁହେଁ ।

‘ମଲାଜହ୍ନ’ର ଅତ୍ୟୁତି । ବାପ- ମା’ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ସତୀର ଅସହାୟତାର ସୁଯୋଗନେଇ ଅତ୍ୟୁତି ଚାହିଁଛି ତା’ର ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାପାଇଁ । ତେଣୁ ସେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ତା’ ନାମରେ ବେନାମୀ କରିବାପାଇଁ ସତୀକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଛି । କିନ୍ତୁ ସତୀ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ନ ହେବାରୁ ଅତ୍ୟୁତି ତାକୁ ଧମକାଇଛି ଏବଂ ସାରାଗ୍ରାମରେ ସତୀ ଆଉ ନାଥର ଦୁର୍ନାମ ପ୍ରଚାର କରିଛି । (୨)

x x x x ‘ଭୁଜ ମାମୁ’ ଘରେ ଖାଇପିଇ, ଉପରେ ଅପା ଓ ବୋହୂକୁ ଚିକଣିଆ କଥାକହି ଭିତରେ ଭିତରେ ଝିଅ ଦ୍ୱାରା ଟଙ୍କା ଚୋରିକରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦୋଷୀ ହୋଇଛି ବୋହୂ - ନିରୁପମା । (୩)

x x x x ଗୋଟିଏ ସୁଖର ସଂସାରକୁ ଭାଙ୍ଗି ତୁରମାରୁ କରିଦେଇଛି; କାବେରୀର ଦୁଷ୍ଟବୁଦ୍ଧି । ନିଜେ ସୁଖରେ ରହିବାପାଇଁ - ସୁଖର ସଂସାର ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ଶାଶୁ - ଶ୍ୱଶୁର, ନଣନ୍ଦ-ଦିଅର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରକରି ଦେଇଛି । ନିଜେ ଅଲଗା ରହିଛି । ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ସୁଖର ସଂସାରକୁ ନଷ୍ଟକରି କେହି କ’ଣ କେବେ ସୁଖୀ ହୋଇପାରେ ??? ଗୋଟିଏ ପଟେ ଶାଶୁ - ଶ୍ୱଶୁର, ନଣନ୍ଦ - ଦିଅର ଏବଂ ଅନ୍ୟପଟେ ସ୍ୱାମୀ; ସମସ୍ତଙ୍କର ସେ ଅପ୍ରିୟ ହୋଇଉଠିଛି । (୪)

x x x x ବିଧବାବେଶ ସାଜିଥିବା ଶ୍ରୀମତୀ ଦାସ । ଛଦ୍ମ ଆବରଣରେ ନିଜକୁ ଢାଙ୍କି ବୁଲୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ନିଜର କୃତଚକ୍ରାନ୍ତରେ କେତେ ନିରାହା ଅବଳାଙ୍କୁ ଯେ; କୁମାର ସାହେବଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମସଙ୍ଗିନୀକରାଇ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ହାସଲ କରିଛି । ତା’ର ଲୟରା ନାହିଁ । ରାବଣ ସ୍ୱ ପ୍ରବୃତ୍ତିର

(୧) ଐତିହାସିକ ନାଟକ - ‘ସମ୍ରାଟ ନସିମ୍ ଜାହାନ୍ନାରା’ ।

(୨) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - ମଲାଜହ୍ନ ।

(୩) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - ବଧୂନିରୁପମା ।

(୪) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - ଅମଡ଼ାବାଟ ।

ଅଧୀନ ହୋଇ ନାରୀଗୋର ଜନିତ କାମନାରେ ନିଜକୁ ହଜାଇ ଦେଇଥିବା ବେଳେ, କୁମାର ସାହେବଙ୍କର କାମପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ପ୍ରକୃଳିତ କରିଥିଲା ଜଣେ ନାରୀ - ଶ୍ରୀମତୀ ଦାସ । (୧)

x x x x x ପ୍ରଫେସର ଦାସ, ରେଖାସହିତ ସୁରେଶର ସଂପର୍କକୁ ସହ୍ୟ କରି ନପାରି ସୁରେଶକୁ ବଦନାମ୍ କରିଛି । କଲେଜରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ରାୟବାହାଦୁର ପି. ଏନ୍. ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଦରଜା ତା'ପାଇଁ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଛି । ନିଜର ପ୍ରେମିକା ମୀରାକୁ ବିବାହର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ତାକୁ ସୁରେଶ ବିରୋଧରେ ନିଯୋଗ କରନ୍ତି । Prof. ଦାସଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ମୀରା ସନ୍ତାନପ୍ରସବା ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଭୋଗବିକାସ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଚୁର ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରିବାକୁ Prof. ମୀରାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବା ନିମନ୍ତେ ଏକ ଯୋଜନା କରିଛି ସତ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟପଟେ ରେଖାକୁ ବିବାହ କରିବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଛି । ନିଜର ସୁଖପାଇଁ ସେ ସୁରେଶ, ମୀରା ଉଭୟଙ୍କ ଜୀବନ ନଷ୍ଟକରିଛି । ଏଥିପାଇଁ ତା' ମନରେ ତିଳେହେଲେ ଅନୁଶୋଚନା ନାହିଁ । (୨)

x x x x x ଲୋଭୀ, କୃପଣ ଆଉ କୁଟକ୍ରୀ - ନାଜର ନଟବର ଦାସ । ନିଜର ହୀନ ଚାତୁରୀ ଏବଂ ନୀଚ ଶୂଠାଦବାରୀ ସ୍ନେହଶୀଳା ଧାଇଁମାକୁ ପ୍ରତାରଣା କରିଛନ୍ତି । ଆପଣା ବିଧବା ଭଉଣୀ, ଚାନ୍ଦମଣିର ସର୍ବସ୍ୱ ଅପହରଣ କରବାକୁ ସେ ତିଳେହେଲେ ପଛାଇ ନାହାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ କୁକର୍ମରେ ଶତ ଶତ ଦରିଦ୍ରପ୍ରଜା ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏପରିକି ନିଜର ନାବାଳକ ଭଣଜାଦୁଇକୁ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ନ୍ୟାୟବାହାରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ନିଜେ ନରିପୁର ଜିଲ୍ଲାର ମାଲିକ ହେବାପାଇଁ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କରିଛନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ଗୋଟିପାରି ନାହାନ୍ତି । (୩)

x x x x ଠିକ୍ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଭୟଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିବତୀ, ଚତୁରୀ, ଦୁଷ୍ପରିତ୍ରା ବଜାରୀନାରୀ ଚିତ୍ରକଳା - । ନିଜର ବ୍ୟର୍ଥ, ଲାଞ୍ଜିତ ନାରୀ ଜୀବନର ଏମାନେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନିଅନ୍ତି; ଅନ୍ୟର ସୁନାର ସଂସାର ଉପରେ ଦାଉସାଧୁ । ପ୍ରଭୁଭକ୍ତ ଚିତ୍ରକଳା, ଉପରେ ଯେତେ ବାବୁ ବାବୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ; ଭିତରେ ଭିତରେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାର ଉପାୟ ଖୋଜୁଥାଏ । ନାଜର ନଟବରଙ୍କର ବିଶ୍ୱସ୍ତହୋଇ ଶେଷରେ ଚିତ୍ରକଳା ତାଙ୍କରି ଶଳାର ସହାୟତାରେ ତାଙ୍କ ଘରୁ ଟଙ୍କା, ସୁନା ସବୁ ଚୋରାଇ ନେଇଛି । (୪)

x x x x ନାଜର ନଟବରଙ୍କର ଅବିକଳ ଦ୍ୱିତୀୟ ରୂପ - ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ । ଯାହାର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା - ଧନ ଉପାର୍ଜନ, ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ । କଲେବଳେ କୌଣସି ଅନ୍ୟର ସଂପର୍କକୁ ନିଜହାତକୁ ଆଣିବାହିଁ ଥିଲା; ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏଥିପାଇଁ ତାକୁ ସହାୟତା କରିଛି; ଦୁଷ୍ପରିତ୍ରା ତଥା ଚତୁରୀ ନାରୀ ଚମ୍ପା । ତା'ରି ସହାୟତାରେ; ମଙ୍ଗରାଜେ ଦୁଇଟି ସରଳନିଷ୍ପତ୍ତ ଲୋକ; ସାରିଆ ଓ ଭଗିଆଙ୍କୁ ଉଚ୍ଛନ୍ନକରି ତାଙ୍କ 'ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ' ଜମି ଏବଂ ଗାଈ 'ନେତକୁ'

(୧) ନାଟକ - ଭରସା ।

(୨) ନାଟକ - ପେରିଆ ।

(୩) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - ମାମୁଁ ।

(୪) ଚଢ଼େଇ ।

ନେଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଦାଣ୍ଡର ଭିଖାରୀ କରି ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି । ବାଘସିଂହ ଘରପୋଡ଼ିଛନ୍ତି । ତା'ଛଡ଼ା ଆହୁରି ଅନେକ କୃତକର୍ମ କରିଛନ୍ତି ଯାହାର କି ପଟାତର ନାହିଁ । (୧)

ପ୍ରତିଶୋଧ ପରାୟଣା ବା ପ୍ରତିହିଂସା ପରାୟଣା ଚରିତ୍ର :

ବଙ୍ଗଳା ଦେଶର ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ସେ ଦେଶର ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କୁ ପାକିସ୍ତାନରେ ନିର୍ମମତାବେ ହତ୍ୟାକରାଯାଉଥିବାବେଳେ; ଇମାମ୍‌କନ୍ୟା 'ମୋତି' ବିଚଳିତ ହୋଇଉଠିଛି । ତା' ଭିତରେ ପ୍ରତିଶୋଧର ବହ୍ନି ଜଳିଉଠିଛି । ନିଜ ଆଖିରେ ସେ ଦେଖିଛି ଡାକ୍ତା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ଶହ ଶହ ନିରାହ Scholar କୁ; ବିନାଦୋଷରେ ଲାଇନ୍ ଲାଇନ୍ ଛିଡ଼ାକରାଇ କିତାବିତାବେ ପାକିସ୍ତାନ ଆମି ଗୁଳି କରିଥିଲା । ନିଜ ପିତା; ଧର୍ମପ୍ରାଣୀ ମୌଲଭୀ ଏବଂ ଅର୍ଥାନେତ୍ରର ପାଦର ଏଝେରିଓକ ମୃତଦେହ ମଧ୍ୟ ସେ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖିଛି । ମୋତି ନିଜେ ଜଣେ ଡାକ୍ତା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରୀ । ତେଣୁ ସେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ଚାହିଁଛି । ନିଜଜୀବନକୁ ରକ୍ଷାକରିବାପାଇଁ; ମୋତି ବା'ଲାଦେଶରୁ ପଳାଇଆସି ସୁବେଦାର ଖାନର ବାହୁବନ୍ଧନରେ ବନ୍ଦିନୀ ହୋଇଯାଇଛି ବେଗମ୍ ମୋତିହୋଇ । ସବୁ ସୁଖ ପାଇ ମଧ୍ୟ ସେ ସୁଖୀ ହୋଇପାରିନି । ହୃଦୟରେ ତା'ର ପ୍ରତିଶୋଧର ବହ୍ନି ଜାଳିଉଠିଛି । ମନେ ମନେ ମୋତି ଉପାୟ ଖୋଜୁଛି । ଯୋଉଦିନ war ରେ ବା'ଲାଦେଶ; ଜିତି ଯାଇଛି; ସେଦିନ ମୋତିର ଖୁସିର ସାମା ନାହିଁ । ପାକ୍‌ଆମିଙ୍କର surrender କରିଯିବା କଥା । ମାତ୍ର ଖାନ surrender କରିନାହିଁ । କଞ୍ଚେନ୍‌ମେଣ୍ଟର ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖିରେ ଧୂଳିଦେଇ ଖାନ ଚାହିଁଛି escape କରିଯିବ । ତା'ର ରକ୍ତ ତାତି ଉଠିଛି । ମୋତିର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାର ସମୟ ଆସିଛି । ଏଇଠି ସେ ନେବ ପ୍ରତିଶୋଧ । ତେଣୁ କାଳବିଳମ୍ବ ନ କରି ମୋତି ପିଷ୍ତଲ ଉଠାଇଛି ଖାନକୁ ମାରି ଅତୀତର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ । ତେଣୁ ଖାନର ଆକୂଳ ପ୍ରାର୍ଥନା; ମୋତିର କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହୋଇନାହିଁ । ସେ ଖାନକୁ ମାରିବ ସେମିତି; ଯେମିତି ଦିନେ ସେମାନେ ବିନାକାରଣରେ ମାରିଥିଲେ ଡାକ୍ତା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ଶହ ଶହ ନିରାହ Scholar କୁ । ପିତା ଧର୍ମପ୍ରାଣୀ ମୌଲଭୀଙ୍କୁ ଏବଂ ପାଦର ଏଝେରିଓଙ୍କୁ । (୨)

x x x x x ପ୍ରତିଭାକୁ ଚାହିଁଥିବା ମହେନ୍ଦ୍ର; ଯେତେବେଳେ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଛି ଯେ; ନବୀନ ସହିତ ତା'ର ବିବାହ ହେଉଛି; ସେତେବେଳେ ସେ ଠିକ୍ କରିଛି ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ । ଡେପୁଟି ଚାକିରି ନିମନ୍ତେ ମହେନ୍ଦ୍ର ଇଣ୍ଡରଭ୍ୟୁ ଦେବାକୁ କଟକ ଆସିଛି । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ଅନୁରୋଧସତ୍ତ୍ୱେ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚଢ଼ି ସାହେବଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିଛି ଏବଂ ଚାକିରି ପାଇଯାଇଛି । ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ହିସାବରେ ମହେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିବାଦ ସଭା ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଯାଇଛି । ମାତ୍ର ସେଠାରେ ପ୍ରତିଭାକୁ ଦେଖି ଫେରିଆସିଛି । (୩)

(୧) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - 'ଛମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ' ।

(୨) ନାଟକ - 'ମୋତି ମହଲ' ।

(୩) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - 'ପ୍ରତିଭା' ।

ସୁବିଧା ବାଦୀ ଚରିତ୍ର :

ହାତ ପାହାଚାରେ ମିଳୁଥିବା ଜିନିଷକୁ କରଛଡ଼ା କିରବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ ବୋଲି ନରିତାଭଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ସେଥିପାଇଁ ଘରେ ପାଦଦେଉଦେଉ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ କାମ ବରାଦ କରି ନିଜର ସୁବିଧା ହାସଲ କରିବାରେ ଥାନ୍ତି । ଉ: ସ୍ୱ: ଘରେ ପହଞ୍ଚି ରିକ୍ଷାଭଡ଼ା, ଗ୍ଲାସେ ପୁରା lemon square ସହିତ ମନଇଚ୍ଛା ଚିନିର ସର୍ବତ, ଚା ବଦଳରେ କଫିର ବରାଦ, ଗୋପାବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଛତାସିଲାଇ, ରବିବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଓକିଲଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠି ଲେଖା ଇତ୍ୟାଦି । ‘ନଇଁ ପଡ଼ିଲେ ବିଧାଏ ପରି’ ନରିତାଭ ଗୋଟି ଗୋଟି କାମ ଆହାୟ କରୁଥାନ୍ତି । (୧)

x x x x x ଦିଗମ୍ବର ବାବୁ, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କର କୋଉ ଦୂରସଂପର୍କୀୟ ଲେଖାଯୋଖା ପି’ସା । ମାତ୍ର ଘରର ଜଣେ ଅତି ନିଜର ବନ୍ଧୁ ଭଳିଆ ସେ; ଗୋବର୍ଦ୍ଧନବାବୁଙ୍କଘରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଛନ୍ତି । ଉ: ସ୍ୱ: ଆସୁ ଆସୁ ଗରମପାଣି, ଚା, ତରଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜଳଖିଆ, ରାତସାଙ୍ଗକୁ ଆମିଷ ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ । (୨)

x x x x x କ୍ଷେତ୍ର ବିଶେଷରେ ସିଧାସଳଖ ରାସ୍ତାରେ କିଛିକାମ ହୁଏନାହିଁ । ତେଣୁ ଅମିକା ନିଜର ସୁବିଧାପାଇଁ ଏବଂ ଗ୍ରାମର ଉନ୍ନତିପାଇଁ ପାର୍ସ କରି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ହୁକୁମ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଚାରିଆଡ଼େ ଖବର ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟହ ଶହ ଶହ ଲୋକ ଗ୍ରାମକୁ ଛୁଟିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରାସ୍ତା ତିଆରି ହୋଇଛି । ହେଲ୍ଡ୍ ସେଣ୍ଟର ବସିଛି । ଥାନା ସ୍ଥାପନ ହୋଇଛି । ସବୁଯେପରି କ୍ରମାବଳରେ ଆସିଯାଇଛି । ଏସବୁ ସହିତ ନିଜର ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯିବାପାଇଁ ବାଟମଧ୍ୟ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଯାଇଛି । (୩)

ଲୋଭୀ ଓ କୃପଣ ଚରିତ୍ର :

ଲୋଭୀ ନୀଳମଣିବାବୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି ମୋଟା ଯୌତୁକ । ବିନା ଯୌତୁକରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଯୌତୁକ ପାଇଁ ଦାବା ହୋଇଥିବା ଜିନିଷ ନ ମିଳିଲେ ସେ ବୋହୂକୁ ନ ନେଇ ଚାଲିଯିବାକୁ କହିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବରାଦ୍ ହେଲା; ୫୫ ଭରି ସୁନା, ଗୌପ୍ୟଅଳଙ୍କାର ଓ ବାସନ, ଝୁଣିଆ, ଚକିବାକି ଆଠଥାନ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ; ଏଥିପାଇଁ ଧାର୍ଯ୍ୟହୋଇଥିବା ସମସ୍ତରୂପାର ଆନୁମାନିକ ବଜାର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୫୦୦ର ଗଣପତ୍ର ମଧ୍ୟ ସେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଏସବୁ ସହିତ ପୁଣି ଘଷା, ଚେନ୍, ସାଇକେଲ୍ ଓ କଲମ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଦାବାକରିବାକୁ ଭୁଲିନାହାନ୍ତି । (୪)

(୧) ନାଟକ - ଦୃଷ୍ଟିପାର (ନରିତାଭ) ।

(୨) ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - ‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ ।

(୩) ନାଟକ - ପାର୍ସ ।

(୪) ନାଟକ - ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

x x x x x ଦଶହରାପର୍ବକୁ ମାଳ ଓ କୁଣ୍ଡିଆ; ପାରାଗାଠି ଶାଢ଼ୀ ଓ ବେଲ୍‌ଟ୍ ଲଗା ପେଣ୍ଠ ପିନ୍ଧିବେବୋଲି ମନ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର କାମ୍ପି ସଦେଇ ମହାଜନେ ପଇସାକୁ ଡରି ବେଲ୍‌ଟ୍ ଦଳରେ କନାଧଡ଼ି ବାନ୍ଧିବାକୁ କରିଛନ୍ତି । (୧)

x x x x x ଲୋଭୀ ଓ କୃପଣର ଅନ୍ୟତମ କୁଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ହେଲେ ନାଜର ନଟବର ଦାସ ଏବଂ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ ଉଭୟେ । ବିଧାତାର ଏହି ଛାପ ମୁଣ୍ଡରେ ମାରି ସେମାନେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟଥିଲା; କଲେବଲେ କଉଣିଲେ ଅନ୍ୟର ସଂପତ୍ତିକୁ ହାତମୁଠାକରି ନିଜର ସଂପତ୍ତିକୁ ଦ୍ଵିଗୁଣିତ କରିବା । ଏଥିପାଇଁ ସେମାନେ କାହାରିକୁ ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । (୨)

ଗଣ୍ଡଗୋଳିଆ ଚରିତ୍ର :

ଭୋଳି ମାମୁଁ ଯୁଆଡ଼େ ଗଲେ କିଛି ନା କିଛି ବିଭ୍ରାଟ ସେଠି ସୃଷ୍ଟିକଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାମ ବିଭ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଚଟକସହରରେ ଥିଏଟର ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଯେ; ଖୋଦ୍‌ଯାଇ ମଞ୍ଚଉପରେ ହାଜର । ଥିଏଟରରେ ନାୟକ ହାତରୁ ଗିରଲ୍‌ଲର ନ ପୁରୁଣୁ ଭୋଳିମାମୁଁଙ୍କ ହାତରୁ ଗୁଲି ପୁଟିଉଠିଛି । x x x x x ମାଉଁଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷାପାଇଁ କଟକ Hospital କୁ ନେଇ ନିଜେ ସେଠାରେ ରୋଗୀ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । x x x x x ବିନା ଉଡ଼ାରେ କଟକ ପାରହୋଇଯିବାକୁ ମାମୁଁ ଚାହିଁଥିଲେ ମାତ୍ର ଉଡ଼ା ଦେଇ ପାରି ନଥିବାରୁ ଭୋଳିମାମୁଁଙ୍କୁ ଉଡ଼ାସହିତ ଜୋରିମାନା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଛି ଏବଂ ଗାଡ଼ିରୁ ବିଦାୟ ମଧ୍ୟ ନେଇଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଅନେକ ବିଭ୍ରାଟିଆ ପରିସ୍ଥିତିର ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ଭୋଳିମାମୁଁ । (୩)

ଅନ୍ଧବିଶ୍ଵାସୀ ଚରିତ୍ର :

ବିବାହର ତିନିବର୍ଷପରେ ସୁଖା; ବୋହୂର ପିଲାମାନ ହେବାରୁ ଶାଶୁ ତାକୁ ଦୋଷ ଦେଇଛନ୍ତି । ଅଥଚ ସ୍ଵାମୀର ଅପାରଗତାକୁ ବୁଝିବାକୁ କେହି ରାଜି ହୋଇନାହାନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ବୋହୂକୁ ଭୂତପ୍ରେତ ଗ୍ରାସିଥିବାର ଆଶଙ୍କାକରି ଚିରାଚରିତ ପ୍ରଥାର ଆୟୋଜନ କରିଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ଵରୂପ; ଝାଡ଼, ପୁଙ୍କ, ଝୁଣାଲଙ୍କା ଉଷ୍ଣ ଧୂଆଁ, ତେନ୍ତୁଳି ଛାଟ ପ୍ରହାର, ଦାନ୍ତରେ କାମୁଡ଼ି ପାଣିଗରା ଉଠାଇବା ଇତ୍ୟାଦି ନାନା କଦର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ଧବିଶ୍ଵାସର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । (୪)

ମାନବିକତାବାଦୀ ଚରିତ୍ର :

କୁଣ୍ଡିଆର ଅତି ଆଦରର ଗାଈ ‘ବଉଳା’ କୁ ଚକ୍ରାନ୍ତ କରି ଜମିଦାର ନେଇଯିବାପରେ କୁଣ୍ଡିଆ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଛି । ସେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛି; ‘ବଉଳାକୁ ତମେ ଦେଇଦେଲ ବାପା ତା’ ସାଙ୍ଗରେ ମତେ ଦେଇଦେଲ ନାହିଁ ? କୁଣ୍ଡିଆର ମାନବିକତା ପାଖରେ ତା’ର ପିତା ହାରିଯାଇଛି । (୫)

-
- (୧) ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ (ଗାଁ ମହାଜଳଙ୍କ ପରିବାର) ।
 (୨) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - ମାମୁଁ ଓ ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।
 (୩) ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - ‘ବିଭ୍ରାଟ’ ।
 (୪) ନାଟକ - ‘ତଥାପି’ ।
 (୫) ନାଟକ - ‘ଅଭିଳାଷ’ ।

x x x x x ମା-ବାପ ଛେଉଣି ଝିଅ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଉଦୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ; ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖ ଦେଖିଲେ ସହି ପାରେ ନାହିଁ । ଦରଦା ହୃଦୟ ତା'ର ପ୍ରଳାପ କରିଉଠେ । କଅଁଳା ବାଛୁରୀଟାର ତାନାରେ ଧ୍ବଜିଦେବା ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହିପାରିନି । ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତରେ ପଡ଼ିଶାଘରର ବାଛୁରୀଟାକୁ ପଘାରୁ ଖୋଲିଦେଇ ଆତ୍ମସତେଷ ଲାଭ କରିଛି । x x x x x ନିଜର ନବଜାତ ଶିଶୁଟି ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲାପରେ; ଶତ୍ରୁଘରର ମା' ଛେଉଣି ନବଜାତ ଶିଶୁପୁତ୍ରକୁ ନିଜ କ୍ଷୀର ଦେଇ ବଞ୍ଚେଇବା ପାଇଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଗେଇ ଆସିଛି । (୧)

ସୋପିଷ୍ଟିକେଟେଡ୍ ଚରିତ୍ର :

ସୁରା ଓ ସାକାର ଭକ୍ତ; କୁମାର ସାହେବଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିଲ୍ଲାରେ କେତେ ଯେ ସୁନ୍ଦରୀ ଯୁବତୀ ବନ୍ଦିନୀ ହୋଇଛନ୍ତି; ତାର ଇଉରା ନାହିଁ । ଅର୍ଥ ଓ ପ୍ରାର୍ତ୍ତନାରେ ମୋହରେ ଅନ୍ଧହୋଇ କୁମାର ସାହେବ, ମିଷ୍ଟର ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମିଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ସଂପତ୍ତିର share ସହିତ ବୁଦ୍ଧିଲ୍ଲା ଦଳିଲ ଦସ୍ତଖତ କରିନେଇଛନ୍ତି । ନିଜର ଦେବୀପ୍ରତିମା ପଞ୍ଜାକୁ ହରେଇଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦରକାର ଅର୍ଥ ଏବଂ ପ୍ରତିଦିନ ନୂଆ ନୂଆ ସୁନ୍ଦରୀଯୁବତୀ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ହାବ ଭାବର କୁଳତ ଉଦାହରଣ ମିଷ୍ଟର ମହାପାତ୍ର । (୨)

x x x x x ମଞ୍ଜୁ, ଯାହାର ରୁଚିରେ ତାତ୍ର ଆଧୁନିକତା ବିଦ୍ୟମାନ । ତାଙ୍କ ମତରେ ସୋପା, ଟିପ୍ପ, ଟେବୁଲ୍ କୁର୍ଚ୍ଚ, ପୁଲ୍‌ଦାନୀ, କପି ଏବଂ ସିଗାରେଟ୍‌ରେ ବୈଠକଖାନା ସୁସଜ୍ଜିତ ଯେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । କନ୍ୟାର ବେଶଭୂଷା, ଆମେରିକାନ୍ - ଜର୍ଜେଜ୍ ଶାଢ଼ୀରେ ବିଭୂଷିତା ହୋଇଥିବ । ଉପରଅଂଶ ଖୋଲାଥିବା ଅର୍ଦ୍ଧମୁକୁଳିତ ବ୍ଲାଉଜ୍ ଦେହରେ ଥିବ । ଓଠରେ ଲିପ୍‌ଷ୍ଟିକ୍ । ହାତରେ ରୁଡ଼ି ବଦଳରେ କେବଳ ଘଣ୍ଟା । ତାହାଶହାତରେ କାନି ଧରାହୋଇ ଘୁରାହେଉଥିବା । ସିନେମାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି Photography, ଘୋଡ଼ାଘୌଡ଼, ରାଜନୀତି, ଚୋରାବଜାର, ବିବାହ-ବଜାର, ଦେଶ, ସମାଜ ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ ଆଧୁନିକ ଆଦର୍ଶାଲଦାର ଚିନ୍ତାଧାରା । (୩)

ସଂଘର୍ଷମୟ ଚରିତ୍ର :

'ଭରସା' ନାଟକର ମୋହନ; ନିଜ ଶିଳ୍ପୀଜୀବନର ସାଧନାରେ ନିଜକୁ ନିମଜ୍ଜିତ କରିଥିବାରୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବରଣକରିଛି ସତ; ମାତ୍ର ନିଜର ସୁଖ-ସୁବିଧାପାଇଁ ସେ କୌଣସି ଚାକିରିର ଅନୁଧ୍ୟାବନ କରିନାହିଁ । ଦୀପତଳ ସର୍ବଦା ଅନ୍ଧାର ନ୍ୟାୟରେ ସମାଜକୁ ହସାଉଥିବ ଏବଂ ବଞ୍ଚିବାର ନୂତନ ପ୍ରେରଣା ଦେଉଥିବା ଶିଳ୍ପୀ ସାଧକଗଣ ଯେ କେତେ ଅବହେଳିତଭାବେ ଜୀବନଯାପନ କରନ୍ତି; ତାହାର ନିଜ୍ଜଳ ପ୍ରତିଛବି ହେଉଛି; ମୋହନ । ଶିଳ୍ପୀଜୀବନର ସେହି ଅନ୍ଧକାରମୟ ଜୀବନକୁ ଆଲୋକର ସ୍ପର୍ଶ ଦେବାକୁ ଯାଇ ମୋହନ, ଶତ ଯନ୍ତ୍ରଣାସତ୍ତ୍ୱେ ମଧ୍ୟ; ସ୍ୱ ଆଦର୍ଶରେ ଆଗେଇଚାଲିବାର ଆକାଂକ୍ଷାରେ କେବଳ ସଂଘର୍ଷ କରି ଚାଲିଛି । (୧)

- (୧) ଏକାଙ୍କିକା - 'ଶତରଞ୍ଜି' (ଲକ୍ଷ୍ମୀ) ।
 (୨) ନାଟକ - ଭରସା ।
 (୩) ଏକାଙ୍କିକା - ଶତରଞ୍ଜି (ଭସାମେଘ) ।
 (୧) ନାଟକ - ଭରସା ।

x x x x x 'ଝଞ୍ଜା'ର 'କ୍ଷଣପ୍ରଭା' ଏବଂ 'ଦୁଷ୍ଟ' ପ୍ରତ୍ୟେକ ଏକ ଏକ ସଂଘର୍ଷମୟ ଚରିତ୍ର । ନିଜକୁ ଜାଲିପୋଡ଼ି ଏମାନେ କେବଳ ଅନ୍ୟକୁ ଆଲୋକ ଦେଇଆସିଛନ୍ତି । ଅନ୍ଧ, ଅପାରଗ ଏବଂ ଅକ୍ଷମ ସ୍ୱାମୀର ମନରଖିବାକୁ ଯାଇ କ୍ଷଣପ୍ରଭା; ଦ୍ୱାର ଦ୍ୱାର ବୁଲି ଭିକ୍ଷା ଆଦାୟ କରିଛି । ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରଖିଛି । ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ହସ ଫୁଟାଇଛି । ହେଲେ ତା' ମନକଥା ବୁଝୁଛି କିଏ ??? ଦୁଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ନିଜ ଜୀବନସାରା କେବଳ ଅନ୍ୟପାଇଁ ସଂଘର୍ଷ କରିଆସିଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଧନ, ମାନ, ପ୍ରେମିକା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଛି । (୨)

ପୁରୁଣାକାଳିଆ ଚରିତ୍ର :

ପାରମ୍ପରିକତାର ପ୍ରତୀକ 'ରାଧା' । ଯାହାର ମତରେ; ବନାରସୀଶାଢ଼ୀ, ବହୁମୂଲ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର ଏବଂ ଅଳତାରେ କନ୍ୟା ସୁସଜ୍ଜିତା ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଲିଫ୍ଟିକକୁ ସେ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତା' ଅପେକ୍ଷା ବରଂ ଖଇରଦିଆ ପାନକୁ ସେ ବେଶୀ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି । କୌଣସି ଶୁଭକାମରେ କଳାଜିନିଷ ଅପେକ୍ଷା; ନାଲି ଜିନିଷକୁ ସେ ବେଶୀ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏପରିକି ଘଣ୍ଟାର Bandକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ବଦଳାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । (୩)

କଥା କୁହା ଚରିତ୍ର :

କାମକମ୍ପ, କଥାବେଶୀର କୁଳତ ଉଦାହରଣ ଶୁକମାଷ୍ଟର । ସବୁବେଳେ ବିନା କାରଣରେ କଥାକହିବା ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବଦଭ୍ୟାସ । ତାଙ୍କ ମତରେ କଥାବତ୍ ଏବଂ କାମଛୋଟ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆଗେ କଥା ପରେ କାମ । (୪)

ଲମ୍ପଟ ଚରିତ୍ର :

ନରଝରି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାବୁ ଉଭୟ ଲମ୍ପଟ । ଉଭୟେ ବିବାହିତ । ଉଭୟଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଅଛନ୍ତି ମାତ୍ର ସେମାନେ ପ୍ରତିଦିନ ପରନାରୀ ସହିତ ଲିପ୍ତ । ନରଝରି ବାବୁ; ସତୀକୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଦାସୀ ସୌରଭୀ ସହିତ ଗୋପନ ପ୍ରଣୟରେ ଲିପ୍ତ । (୫) x x x x x ସେହି ପରି ଚନ୍ଦ୍ରମଣିବାବୁ ନିଜ ପତ୍ନୀକୁ ଛାଡ଼ି ଯାଆନ୍ତି ବାଲି ଉତ୍ସର୍ଗ ତାରା ପାଖକୁ । (୬)

ଆଶାବାଦୀ ଚରିତ୍ର :

ଯୋଉକାମ ଗ୍ରାମର ବଡ଼ ବଡ଼ ମୁଖିଆମାନଙ୍କ ହାତରେ ହୋଇପାରିନାହିଁ; ସେହି କାମକୁ ଏକା ଏକା ନିଜହାତରେ ପୂରା କରିବାକୁ କୁସୁମ ଆଶାବାଦୀ ହୋଇଉଠିଛି । ନିଜ ହାତରେ ମାଟିଖୋଳି ମହିଳା ସମିତି ଗଢ଼ିବାପାଇଁ ସେ ଆଗେଇଆସିଛି । (୭)

- (୨) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - ଝଞ୍ଜା ।
 (୩) ଏକାଙ୍କିକା - ଶତରଞ୍ଜି (ଭସାମେଘ) ।
 (୪) ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - ଶୁକଭବାତ ।
 (୫) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - ମଲାଜହ୍ନ ।
 (୬) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - ପେଟେଷ୍ଟ ମେଡ଼ିସିନ୍ ।
 (୭) ନାଟକ - ଗାଁ ପରିମଳ ।

ଆତ୍ମାଭିମାନୀ ଚରିତ୍ର :

ପୋଡ଼ିଗଲା ତିଅଣରେ ସୁଆଦ ନଥିଲାପରି ହେମଦେବୀଙ୍କ ମନରୁ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ସରାଗ ମଉଳିଯାଇଛି; ଯୋଉଦିନ ତାଙ୍କଘରକୁ ତଳିଆଦାସଘରର ଝିଅ; ବୋହୂହୋଇ ଆସିଛି । ଆଚାର୍ଯ୍ୟଘରକୁ ତଳିଆ ଦାସ ଘରର ଝିଅ ଆସିଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଅଭିମାନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । କ'ଣ କରିବେ; ନିଜ ପୁଅତ ବିବାହ କରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ମନରେ ଯେତେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଥିଲେ ବି; ଅଭିମାନରେ ସେ କିଛି କହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ରାଗ, ଅଭିମାନ ବୋହୂଘରରେ ନୁହେଁ ବରଂ ବୋହୂର ବଂଶ ଏବଂ ଆଭିଜାତ୍ୟ ଉପରେ । (୨)

x x x x x ନିଜର ରୂପ, ଗୁଣ, ଶିକ୍ଷାଗତ- ଯୋଗ୍ୟତା, ରୁଚି ଓ ଆଭିଜାତ୍ୟ ପାଇଁ ‘ସୁଷମା’ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଆତ୍ମାଭିମାନୀ । ଚତୁରୀ ସୁଷମା; ସଚେତନରେ ସଂଯତ ଆଚରଣ କରି ନିଜର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଓ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଆତ୍ମବଡ଼ିମାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ସର୍ବଦା ବ୍ୟସ୍ତ । ସୁଷମାର ସ୍ବାମୀ; କର୍ମାନାରୁ ଛୁଣ୍ଟିବିଏ ଗୋଲାପ ପୁଲଟିରେ ଆଣି ଥିବାରୁ ସୁଷମା; ଛୁଣ୍ଟିର ନାମ କର୍ମାନାଛୁଣ୍ଟି ରଖିଛି ଏବଂ ନିଜକୁ କର୍ମାନୀ ଛୁଣ୍ଟି ସହ ସମକକ୍ଷ କରି କର୍ମାନାଧିବାକୁ କର୍ମାନୀ ଭାଷା ଶିକ୍ଷାକରିଛି । (୩)

x x x x x କମିଦାର ଘରର ଝିଅ; କୁସୁମ । ବଡ଼ି ସମୟରେ ଓପାସ ରହିଛି ମାତ୍ର ଅଖ୍ୟାୟ ଖାଇନାହିଁ କିମ୍ବା ଗିଳିପୁ ଗ୍ରହଣ କରିନାହିଁ । କମିଦାରାର ଅଭିମାନରେ ସେ ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାଇଛି । ବଡ଼ିପରେ ତେଣୁ ଗ୍ରାମକୁ ନ ଫେରି ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ମଣିଷ ହେବାପାଇଁ କୁସୁମ ସହରକୁ ଚାଲିଆସିଛି । କୁସୁମ ଚାଲିଯିବାରୁ; ପିତା ରାଜକିଶୋର କାନ୍ଦୁଗୋଇଙ୍କର ପିତୃତ୍ବ ଅଭିମାନରେ ବିଳମ୍ବ ଉଠିଛି । ମା’ ଛେଉଣ୍ଡ ପିଲାକୁ ସେ କେତେ ଆଦର କରି ବଢ଼େଇଥିଲେ । ଅଥଚ ଆଜି ସେ ତାଙ୍କୁ ଏକାକରି ଚାଲିଯାଇଛି ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆହେବ ବୋଲି । ସେ ଦୁଃଖ କରି ନାହାନ୍ତି ବରଂ ଅଭିମାନ କରିଛନ୍ତି । (୪)

ସାଧାରଣ ଚରିତ୍ର :

ସାରିଆ, ଭଗିଆ, ଚାନ୍ଦମରି, ସରସ୍ବତୀଦେବୀ, ମୁରାରି ବାବୁ ଓ ମାଳିନୀ ଦେବୀ ଏମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜଣେ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଚରିତ୍ର । ଏମାନଙ୍କର ସରଳତାର ସୁଯୋଗନେଇ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ଠକିଛନ୍ତି । ଏମାନେ କାହାର ଅନ୍ୟାୟ କରନ୍ତିନାହିଁ କିମ୍ବା ଅତ୍ୟୁଆ ଭିତରେ ପଶିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସାରିଆ-ଭଗିଆ ଦୁହେଁ ନିହାତି ସରଳ । ନିଜ ଦୁଃଖରେ ସେମାନେ ଥାନ୍ତି । ଚମ୍ପାର ଚତୁରୀ ବୁଦ୍ଧିରେ ପଶିନପାରି ଦୁହେଁ କମିଦାରଙ୍କର ଶିକାର ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସର୍ବସ୍ବାତ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । (୧) ଠିକ୍

- (୨) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - ‘ବଧୂ ନିରୂପମା’ ।
 (୩) ଏକାଙ୍କିକା - ଶତରଞ୍ଜି (କର୍ମାନୀ ଛୁଣ୍ଟି) ।
 (୪) ନାଟକ - ଭୁଲ୍‌କାହାର ।
 (୧) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ।

ସେହିପରି; ଚାନ୍ଦମଣୀ ଏବଂ ସରସ୍ବତୀଦେବୀ ଉଭୟେ ନାଟର ନଟବରର କୃତକ୍ରାନ୍ତରେ ପଶିନପାରି ସର୍ବସ୍ବ ହରାଇଛନ୍ତି । (୨)

ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ ଚରିତ୍ର :

ନାରୀ ସର୍ବଦା ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ । ଜଣର ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ସମସ୍ୟା ଦେଖାଦେଲେ ସେ ଆପୋଷ ବୁଝାମଣାପାଇଁ ଆଗେଇଆସେ । ଅନ୍ୟ ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀ ଅଭିମାନ କରି ବାପଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ; ସେ ପିଲାକୁ ବୁଝାଏ । ଖୁଆଇ ପକାଏ । ଗପ କହି ଶୁଆଇପକାଏ । ସଖିଦିଏ । ଅପିସ୍ବର ଫେରିଥିବା ପଡ଼ୋଶୀଙ୍କ ପାଇଁ ଚା'ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରେ । ତରକାରୀ ଆଣିଦିଏ । ମନଜାଣି ରୋଷେଇ କରିଦିଏ ଏବଂ ମନଯୋଡ଼ିବାପାଇଁ ପଡ଼ୋଶୀଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ବାର୍ତ୍ତାଳାପ ମଧ୍ୟ କରିଥାଏ । କୁତଳାଦେବାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତାଙ୍କର ଅସଜଡ଼ା ପରିବାରକୁ ସଜାଡ଼ିବା ପାଇଁ, ସୀତା ଦେବୀ ଆଗେଇ ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ଘରର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ବ ହସି ହସି ତୁଲାଇଦେଇଛନ୍ତି । (୩)

ଅସହାୟତା ବୋଧର ଚରିତ୍ର :

କବି ମାନସର ଅସହାୟତାର କ୍ଳାନ୍ତ ଉଦାହରଣ ହେଉଛନ୍ତି କବି-ମାନସବାବୁ । ସଂସ୍କାର ପତ୍ରିକାର ସଂପାଦକଙ୍କ ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ ମାନସବାବୁ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ବସିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସଂସ୍କାର ଜଞ୍ଜାଳରେ ବାନ୍ଧିହୋଇ ସେ କବିତା ଲେଖିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଦୁଇଧାଡ଼ି କବିତା ଲେଖିଲାବେଳକୁ ପଢ଼ା ରାଧାଦେବୀ କବିତା ଲେଖାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଛେଦ ଟାଣିଛନ୍ତି । ପରେ ପରେ ଶୁଶୁର, ଶଳା, ଶାଳୀ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ପାଇଁ ଏକ ଏକ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ବାଧ୍ୟକରି ତାଙ୍କ କବିତା ଲେଖାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଛେଦ ଟାଣିଛନ୍ତି । ବାଧ୍ୟହୋଇ ମାନସବାବୁ ନିଜ କବିତା ଲେଖାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି । (୪)

x x x x x ବେକାର ସ୍ବାମୀ ମାଧବବାବୁଙ୍କ ଅସହାୟତା କହିଲେ ନସରେ । ପଢ଼ା ଶୋଭାଦେବୀ ନର୍ସ । ତେଣୁ Hospital ଯିବାପରେ ମାଧବବାବୁ; ଘରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଚାହୁଁ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଖିଆପିଆ କରାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭଲମନ୍ଦ ବୁଝନ୍ତି । ଘରର ସବୁ କାମଦାମ କରନ୍ତି । ବିଚରା ମାଧବବାବୁ । (୫)

କରୁଣ ଚରିତ୍ର :

ଛୋଟରାୟ ନାଟକର ଅଧିକାଂଶ ନାୟିକା ଚରିତ୍ର କରୁଣ । 'ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା' ରେ ସଂକଳିତ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ନାଟକର ନାୟିକା - ନାୟକ ଚରିତ୍ର କରୁଣ ରସରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । 'ଶୋଭା' ନିଜ ଜୀବନର ସୁଖ କ'ଣ ସେ ଜାଣିନି । ଯାହାକୁ ନେଇ ସୁଖର ସଂସାର ଗଢ଼ିବବୋଲି ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲା; ଅନ୍ୟର କୃତକ୍ରାନ୍ତରେ ସେ ଗଲା ଜେଲ୍ । ପରେ ପରେ ଯୋଉ 'ମଦନ' ବାବୁ ପାଖରେ ଆଶା

(୨) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - 'ମାମୁଁ' ।

(୩) ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - 'ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ' ।

(୪) ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - 'ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ' (କବି ପରିବାର) ।

(୫) ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - 'ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ' (ଶୋଭାଦେବୀଙ୍କ ପରିବାର) ।

ରଖିଥିଲା; ଯାହାକୁ ନିଜର ବୋଲି ଭାବୁଥିଲା; ଶେଷରେ ସେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥର ପ୍ରାର୍ତ୍ତନରେ ଅନ୍ଧହୋଇ ଶୋଭାକୁ ଭୁଲିଗଲା । ଶୋଭା ଯୋଡ଼ ନିଃସହାୟକୁ ସେହି ନିଃସହାୟ ହୋଇ ରହିଗଲା । (୧)

‘ବସୁନ୍ଧରା’ ନିଜର ଅସୀମ ପ୍ରେମ୍ୟ - ସେବା, ଏକାଗ୍ରତା ଏବଂ ତ୍ୟାଗ ଦେଇ ପିତାକୁ ବଞ୍ଚାଇଛି କଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀଙ୍କୁ । ବସୁନ୍ଧରାର ପ୍ରେମ, ତ୍ୟାଗ ଏବଂ ସର୍ବସ୍ୱଦାନରେ ଖ୍ୟାତିର ତୁଙ୍ଗ ଶିଖରକୁ ଚଢ଼ିଯାଇଛି ତାଙ୍କର ପ୍ରଶାନ୍ତ । ହେଲେ ସେ ପାଇଛି କ’ଣ ? ନିଜକୁ ଡିକ ଡିକକରି ଉତ୍ସର୍ଗକରି ସେ କେବଳ ପାଇଛି ହତାଶା - ବ୍ୟର୍ଥତା; ପିତାଠାରୁ ପ୍ରେମିକଠାରୁ ଏବଂ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀଠାରୁ । (୨)

ଏକ ସରଳା, ନାରିହା ବେଶ୍ୟାପରିବାର ଝିଅ; ‘ଛାୟା’ । ଜନ୍ମନାରେ ଭାସିଆସିଥିବା ଏକ ଯୁବକ ‘ଅତନୁ’ କୁ ସର୍ବସ୍ୱଦାନ କରି ଭବିଷ୍ୟତର ରଜ୍ୟାନ୍ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ବେଶ୍ୟାକୁ ଭିକ୍ଷା ଦିଏ । ମା’କୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛି । ସାଗରବାବୁକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛି । ଅକଥନୀୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗକରିଛି । ମାତ୍ର ପାଇଛି କ’ଣ ? ସେଇ ନିନ୍ଦା, ସେଇ ଅପବାଦ - ‘ବେଶ୍ୟା’ । (୩)

ସଂଧ୍ୟା ଯାହାକୁ ସେ ଜୀବନର ସର୍ବସ୍ୱ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା; ଶେଷରେ ସେଇ ହେଲା ଦେଶର ଘାତକ । ଦେଶର ଶତ୍ରୁ - ଦେଶ ଦ୍ରୋହୀ । କିଏ ଜାଣିଥିଲା; ପୋଇ ସାପକୁ ସେ କ୍ଷୀରଦେଇ ପୋଷା ମନେଇଥିଲା; ସେଇସାପ ଯେ ଦିନେ ତାକୁହିଁ ଚୋଟ ମାରିବ ? ନିଜ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷାକରିବାକୁ ଯାଇ ସଂଧ୍ୟା; ନିଜ ପ୍ରଣୟର ମୃତ୍ୟୁକୁ ତେଣୁ ହସି ହସି ସ୍ୱୀକାର କରିଛି । (୪)

ଅଜଣାଭୟ; ସନ୍ଦେହ; ସର୍ବଦା ମଣିଷକୁ ଅସ୍ଥିର କରେ । ଅଥୟ କରେ । ଅନ୍ୟପାଖରେ ଧରାପଡ଼ିଯିବାର ଭୟ, ସର୍ବଦା ତାକୁ ଅଶାନ୍ତି ଦିଏ ଏବଂ ଶେଷରେ ଚରମ ପରିଣତି ଆଡ଼କୁ ଟାଣିନିଏ । ସ୍ଥିତାର ଅପଥା ସନ୍ଦେହ ହିଁ ତାକୁ ଶେଷରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିଛି । (୫)

‘ପଶୁପତି ବଞ୍ଚିବା ଅପେକ୍ଷା, ମଣିଷପତି ମରିବାକୁ’; ବିକାଶ ମଦ ପିଇଛି । କୁଆ ଖେଳିଛି । ଅସ୍ଥାନ-କୁସ୍ଥାନରେ ରାତ୍ରି କଟେଇଛି । ନାରୀର ଶରୀରକୁ ନେଇ ଖେଳିଛି ଏବଂ ଶେଷରେ କ୍ଳାନ୍ତହୋଇ ଘୋଷଣା କରିଛି; [There is not a joy that world can give like that it takes away] ———] ତେଣୁ ପରିଣତି ହୋଇଛି ଆତ୍ମହତ୍ୟା । ବିକାଶ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଛି । (୬)

‘ସତୀ’ ଯାହାକୁ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରିଥିଲା; ତାକୁ ଜୀବନରେ ପାଇଲାନାହିଁ । ମାତ୍ର ଯାହାକୁ ଜୀବନ ସଜ୍ଜିନୀରୂପେ ପାଇଲା, ସେ ଛାଡ଼ପତ୍ର ଦେଲା । ‘ସତୀ’ କୁ ଛାଡ଼ି ସେ ନିଜର ଦାସୀ ସହିତ ଘରକଲା । ଅନନ୍ୟାପାୟ ହୋଇ ସତୀଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲା । (୭)

- (୧) ଶାଖାପ୍ରଶାଖା - ଶୋଭା ।
 (୨) ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା - ବସୁନ୍ଧରା ।
 (୩) ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା - ଛାୟା ।
 (୪) ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା - ଭୟାଞ୍ଚକିତ ବଢ଼ି ।
 (୫) ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା - ଅନାଗତ ।
 (୬) ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା - ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ ।
 (୭) ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ - ମଲାଜହ୍ନ ।

x x x x x ଇତିହାସର ଚରିତ୍ର ରାଜଜେମା ନନ୍ଦିକା; ଯିଏକି ଶତ୍ରୁ ଚୋରଗଙ୍ଗଙ୍କ ଠାରେ ନିଜମାନକୁ ଅର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ପିତାଙ୍କ ଛୈତ୍ର ମଣିକୁ ଲୁଚାଇନେଇ ଚୋରଗଙ୍ଗଙ୍କୁ ଦେଇ ପ୍ରେମଭିକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଯାହାଙ୍କ ପାଇଁ ସେ ପିତା, ବଂଶ, ରାଜ - ପ୍ରାସାଦ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି; ସେ ତାକୁ ଫେରାଇଦେଇଛନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁନାରୀ ଜଣକୁ ତା'ର ପ୍ରେମଦାନ କରେ ମାତ୍ର ଦଶଜଣକୁ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ନନ୍ଦିକା ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଛନ୍ତି । ଯେଉଁମଣିଷ ଦିନେ ନନ୍ଦିକାଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା; ସେହି ମଣି ସମସ୍ତ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିଦେଇଛି । ନନ୍ଦିକାର ଚିତାଗ୍ନିରେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଢାଳି; ଚୋରଗଙ୍ଗ ନିଜର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଜୀବନରେ ଯାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିନଥିଲା; ମୃତ୍ୟୁରେ ଆଜି ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଛି । (୨)

x x x x x କୁସୁମ ନିଜଗୋଡ଼ରେ ଠିଆହେବାକୁ ଘର, ପିତା, ପ୍ରେମିକଠାରୁ ଦୂରେଇଯାଇ ସହର ଆସିଛି । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦୂରେଇଦେଇ ପ୍ରତାରିତ ହେଲାପରେ ନିଜ ଭୁଲ୍‌ବୁଝିପାରି ସେ ପୁଣି ଘରକୁ ଫେରିଆସିଛି । (୩)

ଏହିପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଚରିତ୍ରର ଚିତ୍ରଶାଳା ହେଉଛି; ଛୋଟରାୟଙ୍କର ନାଟକ । ନିତିଦିନିଆ ଜୀବନରୁ ଖୁଣ୍ଟିନାହିଁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଚରିତ୍ରକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଛୋଟରାୟ ତାଙ୍କର ନାଟକଗୁଡ଼ିକୁ ସଜାଇଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଏବଂ ଶୁଣିଲାବେଳେ ମନେ ହୁଏ; ଯେପରି ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହେଁ; ସେ ନିଜେ ହିଁ ସେହି ଚରିତ୍ର ।

‘କାହାଣୀ’ ନ ଥାଇ ନାଟକ ହୋଇନପାରେ । ଏକ ଚିତ୍ରପାଇଁ ରେଖା ଯେପରି ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ; ନାଟକ ପାଇଁ କାହାଣୀ ସେହିପରି ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । (୪) ଆରିଷ୍ଟଟଲ୍‌ଙ୍କ ମତରେ; ‘କାହାଣୀ’ ହିଁ; ହେଉଛି ନାଟକର ଜୀବନ ଏବଂ ଆତ୍ମା । ଯେଉଁଥିରେ ଆରମ୍ଭ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଏବଂ ପରିଣତିର ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ନାଟ୍ୟକାହାଣୀର ବିକାଶରେ ସାହାଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଆରିଷ୍ଟଟଲ୍‌ ନାଟ୍ୟକାହାଣୀକୁ ସରଳ ଓ ଜଟିଳ ଭେଦରେ ମାତ୍ର ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । (୫)

ବେତାରନାଟକ ମୁଖ୍ୟତଃ ଶ୍ରବ୍ୟଧ୍ୟାନ ହୋଇଥିବାରୁ; ଏହାର କାହାଣୀ ଦୃଢ଼ଯୁକ୍ତ, କୌତୂହଲୋଦ୍ଦୀପକ, ଚରିତ୍ର ପ୍ରଧାନ କିମ୍ବା ଘଟଣାପ୍ରଧାନ ହୋଇପାରେ । ତେବେ ଯେଉଁରୂପରେ ଆସୁନା କାହିଁକି, ଏହାର କାହାଣୀଦୃଢ଼ ତାହାର ଏକମାତ୍ର ପରିଚୟ । ଆଲୋଚକ ପିର୍‌ଙ୍କ ମତରେ ତେଣୁ; “ଯେକୌଣସି ସାଧାରଣ ନାଟକ ଭଳି ବେତାରନାଟକରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ କାହାଣୀ ରହିବ; ଯାହା ଶ୍ରୋତାର ମନକୁ ସହଜରେ ବାନ୍ଧିରଖିହେବ ।” (୧) ଆଲୋଚକ ଚିରଞ୍ଜିତ୍ ଏହାକୁ

(୨) ଐତିହାସିକ ନାଟକ - ‘ରାଜରାଣୀ ନନ୍ଦିକା’ ।

(୩) ନାଟକ - ‘ଭୁଲ୍ କାହାର’ ।

(୪) ‘ନାଟକ ବିଚାର’ - ସର୍ବେଶ୍ୱର ଦାସ । P - 189.

(୫) 'Aristotle's theory of Poetry & Fine Arts' S. H. Butcher. P - 150.

(୧) Theatre and stage - L. D. Peach. P - 875.

କ୍ଷୁଦ୍ରଗଚ୍ଛ ଓ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର କାହାଣୀ ସହିତ ତୁଳନାକରି କହିଛନ୍ତି ଯେ; ବେତାର ନାଟକର କାହାଣୀ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଚ୍ଛର ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ସେଥିପାଇଁ ଭାରତରେ ସଫଳ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା; ସଫଳ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଚ୍ଛକାରମାନେ ହିଁ ସଫଳ ବେତାରନାଟକ ଲେଖିଛନ୍ତି ।’ (୨) ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୁତିମାଧ୍ୟମରେ ବେତାରନାଟକକୁ ଜନପ୍ରିୟ କରାଇବା ପାଇଁ ବେତାରନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଅନେକ ସ୍ବାଧୀନତା ରହିଥାଏ । ଯଥା: ସ୍ଥାନ, କାଳ ତଥା ପାତ୍ରର ବନ୍ଧନରୁ ନାଟ୍ୟକାର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁକ୍ତ । ନିଜର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ସେ ସ୍ଥାନର, କାଳର କିମ୍ବା ଚରିତ୍ରର ପାରିବେଶିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇପାରେ । ସେହିଭଳି ନାଟ୍ୟକାରକୁ ଏଠାରେ ଅଙ୍କା ବା ଦୃଶ୍ୟର ନିଗଡ଼ ବନ୍ଧନ ମଧ୍ୟରେ ବାନ୍ଧିହୋଇ ରହିବାକୁ ପଡ଼େନାହିଁ । ଦୃଶ୍ୟ, ଏଠାରେ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ହୋଇପାରେ । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ମଧ୍ୟ; ନାଟ୍ୟକାରକୁ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଉ: ସ୍ବ: ସୀମିତ ସମୟ । ଅର୍ଥାତ୍ ସୀମିତ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ନାଟକ ସମାପ୍ତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ବେତାର ନାଟ୍ୟକାହାଣୀରେ ସାଧାରଣତଃ ତିନୋଟି ଭାଗ ରହିଥାଏ । ଯଥା : ପ୍ରାରମ୍ଭ, ପ୍ରକାଶ ଏବଂ ପରିଣତି । ବେତାର ନାଟ୍ୟକାହାଣୀର ପ୍ରାରମ୍ଭ ଆକର୍ଷଣୀୟ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । କାରଣ; ଏହାଦ୍ୱାରା ହିଁ ଦର୍ଶକର ମନରେ ଆରମ୍ଭରୁ ପରିଣତି ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳତା ସୃଷ୍ଟି ହେବ । ଆଲୋଚକ ପିଟ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ତେଣୁ; ‘ବେତାର ନାଟକର ଆରମ୍ଭ ଖୁବ୍ ଭଲହେବା ଉଚିତ୍ । କାରଣ; ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମରୁ ବିସ୍ମୃତ ଏବଂ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଭାବରେ ଦର୍ଶକର ଧ୍ୟାନ ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟି ହଠାତ୍ ହେବା ଉଚିତ୍ ।’ (୩) ସେଥିପାଇଁ ବିନାପ୍ରସ୍ତାବନାରେ କାହାଣୀକୁ ସିଧାସଳଖ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇବାକୁ ହେବ । କୌଣସି ଏକ ଆକର୍ଷକ ଘଟଣାରୁ କିମ୍ବା ଚରିତ୍ରର ପରିବେଶରୁ ହିଁ ଏହାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମଞ୍ଚର ଦର୍ଶକ ଏଥିପାଇଁ କିଛିସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିପାରନ୍ତି ମାତ୍ର ବେତାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଥମ ଦଶମିନିଟ୍ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୋତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ବୃଦ୍ଧି ନପାଇଲେ; ସେମାନେ ବେତାର ସେଟ୍‌ପାଖରୁ ଉଠିଯାଇପାରନ୍ତି । ଶ୍ରୋତାର ନିତିଦିନିଆଁ ଜୀବନ ସହିତ ଏଠାରେ ବେତାର ନାଟକକୁ ପ୍ରତି ଯୋଗିତା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ରୋମାଞ୍ଚ, ଉତ୍କଣ୍ଠା, ହାସ୍ୟରସ ସହଜରେ ଶ୍ରୋତାକୁ ନାଟ୍ୟକାହାଣୀ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରାଇ ପାରିବ । ତେଣୁ ଆରମ୍ଭରୁ ହିଁ ଏଥିପାଇଁ ଦୃଷ୍ଟିଦେବାକୁ ହେବ ।

କାହାଣୀର ପ୍ରକାଶରେ ସୀମାନ୍ୟ ଅବହେଳ ବା ଦୁର୍ବଳ ଦେଖାଦେଲେ ସମଗ୍ର ନାଟକର ପ୍ରଭାବ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ତେଣୁ କାହାଣୀକୁ ପ୍ରଥମରୁ ହିଁ ଗତିଶୀଳ କରିଦେଲେ; ଶ୍ରୋତା ତାହାର ପରିଣତି ଜାଣିବାନିମନ୍ତେ ଉତ୍ସୁକ ବା ଆଗ୍ରହୀହୋଇ ଅପେକ୍ଷାକରି ବସେ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନୂତନ ଦୃଶ୍ୟରେ ଏଭଳି ଉପାଦାନ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ, ଯାହା ତାହାର ଉତ୍କଣ୍ଠା ବୃଦ୍ଧିର ସହାୟକ ହୋଇପାରିବ ।

ଗତି ହେଉଛି; ନାଟ୍ୟ କାହାଣୀର ପ୍ରାଣ । କାରଣ; ଏହାଦ୍ୱାରା ହିଁ ନାଟକ ଗତିଶୀଳ ହୋଇଥାଏ । ନିତିଦିନିଆଁ ଜୀବନର ବାସ୍ତବଦୃଶ୍ୟ ହିଁ ନାଟକରେ ଗତିଆଣେ ଏବଂ ଏହି ଗତିର ରୂପ

(୨) ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକ - ଡଃ ଜୟନ୍ତ ଦାସ । P - 89.

(୩) Theatre & stage - L. D. Peach. P - 875.

ଯେଉଁଠି ଯେତେ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ, ସ୍ୱଳ୍ପ ଏବଂ ବାସ୍ତବ, ସେଠାରେ ନାଟକ ସେତେ ସଫଳ । ଦୃଢ଼ ହେଉଛି; ଗତିର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ନାଟ୍ୟକାହାଣୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଏଭଳି ଏକ ସମସ୍ୟା ଦେଖାଦେବ; ଯାହା ଶ୍ରୋତାର ମନରେ ଦୃଢ଼ ସୃଷ୍ଟିକରିବ । ସଂଘର୍ଷମୟ ଜୀବନର ବାସ୍ତବରୂପ ହିଁ ନାଟ୍ୟକାହାଣୀରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଥିବାରୁ; ନାଟକରେ ସଂଘର୍ଷର ଆନ୍ଦୋଳନ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ ହେବନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ ଘଟଣାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିବରଣୀ ନ ଦେଇ ବରଂ ଦୃଢ଼ ଓ ସଂଘର୍ଷ ମାଧ୍ୟମରେ; ଶ୍ରୋତାର ଆଗ୍ରହକୁ ବଢ଼ାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଆରମ୍ଭରୁ ବେତାରନାଟକର ପରିଣତି ବା ଶେଷଭାଗ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । କାରଣ; ପରିଣତି ଯଦି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ନ ହୁଏ କିମ୍ବା ଶ୍ରୋତାର ମନକୁ ଛୁଇଁ ନ ପାରେ; ତେବେ ବେତାରନାଟକ ସଫଳ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତତା, ସ୍ପଷ୍ଟତା, ନମନୀୟତା ଏବଂ ସ୍ୱଳ୍ପତା; ଯେ କୌଣସି ବେତାରନାଟକର ସଫଳତାପାଇଁ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ।

ବେତାରନାଟକର କାହାଣୀ; ଯେ କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରୂପରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିପାରେ । ଇତିହାସ, ପୁରାଣ, କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, ସମସାମୟିକ ଜୀବନ, କଳ୍ପନା, ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ପଶୁ - ପକ୍ଷୀ ଯେକୌଣସି ଠାରୁ ବେତାରନାଟକ ପାଇଁ କାହାଣୀ ଆହରଣ କରାଯାଇପାରେ । ତେବେ ବେତାର ନାଟକର କାହାଣୀ ଯାହାହେଉନା କାହିଁକି; ତାହା ଶ୍ରୋତାର ବାସ୍ତବଜୀବନ ସହିତ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ; ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକର କାହାଣୀ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ସମସ୍ତ ନାଟକର କାହାଣୀ; ଚଳମାନ ଜୀବନର ନିଖୁଣ ତଥା ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ର । ପଶୁ-ପକ୍ଷୀରୁ ଆରମ୍ଭକରି ମାନବ- ଶିଶୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ପ୍ରତ୍ୟେକ ତାଙ୍କ ନାଟ୍ୟକାହାଣୀରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବତାକୁ ସେ ନିଜ ନାଟକର ମୁଖ୍ୟ ଆଙ୍ଗବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଯୋଗୁଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ନାଟକର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାହାଣୀ; ଶ୍ରୋତାର ଅତି ଆଦରର ହୋଇପାରିଛି ଏବଂ ଶ୍ରୋତାମାନେ ଆଜି ବି ତାଙ୍କୁ ମନେ ପକାଉଛନ୍ତି । କାହାଣୀ ମାଧ୍ୟମରେ ବେତାରନାଟକର ମାନବୃତ୍ତିରେ ତାଙ୍କର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସାଧନା; ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଲ୍ଲେଖର ଦାବୀରଖେ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ନାଟକର କାହାଣୀ ଗୁଡ଼ିକୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲେ-ଏକଥାର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରିହେବ ।

ସାମାଜିକ କାହାଣୀ :

ସମସାମୟିକ ଜୀବନର ନିଖୁଣ ତଥା ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ର; ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଟି ସାମାଜିକ ନାଟକର କାହାଣୀସବୁ । ଚଳମାନ ଜୀବନର ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟାକୁ ରୂପଦେବାରେ ଛୋଟରାୟଙ୍କ କୃତିତ୍ୱ ଅନବଦ୍ୟ । କାହାଣୀ ପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ ସମସ୍ୟା ହିଁ ହୋଇଛି ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ । ଜୀବନ ବୃତ୍ତର ଅତି ସାଧାରଣ ଚରିତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ; ତାଙ୍କର ନାଟକରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛନ୍ତି । ସେହିମାନଙ୍କ ମୁଖର ଗାଥାହିଁ ହୋଇଛି; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ସଂଳାପ । କେଳବ ଏଇଥିପାଇଁ ତ ତାଙ୍କର ପ୍ରତି ନାଟକାହାଣୀରେ ଶ୍ରୋତା; ନିଜକୁ ଆବିଷ୍କାର କରେ ଏବଂ ଘଟଣା ଓ ଚରିତ୍ର ସହିତ ଏକାତ୍ମ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ନାଟ୍ୟକାର ହୋଇଯା'ନ୍ତି ଶ୍ରୋତାର ଅତି ନିଜର । ଅତି ଆପଣାର । ତାଙ୍କର ନାଟ୍ୟକାହାଣୀରେବିଶେଷକରି ସାଧାରଣ ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟା; ଯଥା: ପତି - ପତ୍ନୀକଳହ,

ନାରୀ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା, ଜାତିଭେଦ, କଳିତକରାଳ, ସହରମୁଖୀ ଜୀବନ, ସାଙ୍ଗ-ସାଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ସାଂପ୍ରଦାୟିକତା, ଦେଶ-ପ୍ରୀତି, ପ୍ରେମ - ବିରହ । ମାନବ - ପଶୁ ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମୀୟତା ଇତ୍ୟାଦିର ବହୁ ବିଷୟ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

ବେତାର ମାଧ୍ୟମରେ ଗୋପାଳବାବୁ ନାଟକ ରଚନା କଲାବେଳେ, କାହାଣୀରେ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟାର ଚିତ୍ରଣ ବେଶ୍ ସଫଳ ଭାବରେ କରିଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରର ଚଳଣି; ବିଶେଷକରି ଗ୍ରାମ୍ୟ ପରିବେଶକୁ ଉପଜୀବ୍ୟକରି ତାଙ୍କର ବହୁନାଟକ ରଚିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ସେସବୁ ଆଦୃତ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି । ଲୋକଚରିତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନରେ ତାଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ; ଯାହା ସେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ - କାଳରେ ପାଇଥିଲେ; ଏଠି ତାକୁ ବ୍ୟବହାର କଲେ । କାହାଣୀ ଖୋଜିବାରେ ସେ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରି ନାହାନ୍ତି । ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯାହା ଅବହେଳିତ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର, ସେହିସେହି ଘଟଣାମାନଙ୍କୁ ସେ ନିଜ ନାଟକରେ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ପାଇଁ ଡୋଲିଧରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନାଟକରେ ସାଧାରଣ ଜୀବନ, ଘଟଣା ସମସ୍ୟା ସବୁ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠିଛି । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରରେ ଲାଗିରହିଥିବା ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟା; ଯଥା: ଭାଇ ଭାଇ କଳି, ସ୍ୱାମୀ - ସ୍ତ୍ରୀ କଳି, ମନୋମାଜିନ୍ୟ, ଜାତିଭେଦ, ଯୌତୁକ, ନାରୀନିର୍ଯ୍ୟାତନା, ଜମିଦାର - ପ୍ରଜା ପ୍ରଭୃତି; ନିତିପ୍ରତି ଘଟୁଥିବା କଥାସବୁ ପରିବେଷଣ କରାଯାଇଛି । ସହର ଅପେକ୍ଷା ପଲ୍ଲୀ, ବିଶେଷକରି ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନରେ ଗୋପାଳ ବାବୁ ବେଶ୍ ଦକ୍ଷ । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସେ ବେଶୀ ଆପଣାର ମନେହୁଅନ୍ତି ।

ନାରୀନିର୍ଯ୍ୟାତନା ସଂପର୍କିତ କାହାଣୀ :

ଲଳିତା, ବସୁନ୍ଧରା, ଶୋଭା, ଛାୟା ପରି ଅବହେଳିତା ଓ ପରିତ୍ୟକ୍ତା ନାରୀମାନଙ୍କର କାହାଣୀକୁ; ଗୋପାଳ ବାବୁ ଯେଉଁଭଳି ଭାବରେ ବେତାରରେ ରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟଶୀୟ । ଗୋପର ସ୍ୱାର୍ଥସର୍ବସ୍ୱ ହିସାବୀପ୍ରେମ; ଲଳିତାର ଜୀବନୀଶକ୍ତିକୁଟିକଟିକ କରି କ୍ଷୟ କରିଦେଉଥିଲାବେଳେ, ମହେଶ୍ୱର ସହାନୁଭୂତିର ସାମାନ୍ୟ ଇଚ୍ଛା; ତା' ମନରେ ବଞ୍ଚିବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି - 'ବାନ୍ଧବୀ' ନାଟକରେ ତାହାହିଁ ଦେଖାଇଦିଆଯାଇଛି । ଗୋପର ଖାପୁଛଡ଼ା ବ୍ୟବହାର, ଲଳିତାର ସୁକୁମାର ପ୍ରବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ଯେତିକି ନଷ୍ଟ କରିଦେଇଥିଲା, ମହେଶ୍ୱର ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା; ନୂଆଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତା' ମନରେ ସେତିକି ଭରସା ଯୋଗାଇଦେଲା ଏହି ଭରସା ହିଁ ଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁପଥଯାତ୍ରଣୀ 'ଲଳିତା'କୁ ନୂତନ ଜୀବନର ସନ୍ଧାନ ଦେଉଥିଲା ଏବଂ ସେ ହୋଇଥିଲା ମହେଶ୍ୱର ପ୍ରକୃତ ବାନ୍ଧବୀ । ନାଟ୍ୟକାର ନିଜର 'ବାନ୍ଧବୀ' ନାଟକରେ ପ୍ରେମର ଏକ ଅଭିନବ ସ୍ୱରୂପକୁ ଆବିଷ୍କୃତ କରିଛନ୍ତି ।

x x x x x ନାଟକ 'ବାନ୍ଧବୀ' ପରି 'ବସୁନ୍ଧରା' ମଧ୍ୟ ନାରୀନିର୍ଯ୍ୟାତନାର କାହାଣୀ କହିଥାଏ । ପ୍ରଚାରିତା ବସୁନ୍ଧରାର ସେବା, ଏକାଗ୍ରତା ଏବଂ ସ୍ନେହରେ ପିତା; ନିଜୁଞ୍ଜ କିଶୋର ଆରୋଗ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ବସୁନ୍ଧରାର ପ୍ରେମ, ତ୍ୟାଗ ଓ ସର୍ବସ୍ୱଦାନରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଶାନ୍ତ ଖ୍ୟାତିର ପାହାଡ଼କୁ ଚଢ଼ିଯାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ବସୁନ୍ଧରା ପାଇଛି ଖାଲି ଲାଞ୍ଜନା ଆଉ ହତାଶା; ପିତାଠାରୁ, ପ୍ରେମିକଠାରୁ ଏବଂ ସମଗ୍ରପୃଥିବୀଠାରୁ ।

x x x x x ସେହିଭଳି ବାରବଧୂ ‘ଛାୟା’ ଅନ୍ୟ ଏକ ସରଳାନାରୀର ପ୍ରତୀତି ହେବାର କରୁଣ କାହାଣୀ । ନିଜର ଜନ୍ମନାରେ ଭାସିଆସିଥିବା ଅଜଣା ଯୁବକ ଅତନୁକୁ ସର୍ବସ୍ୱଦେଇ; ତା’ର ଫେରିବା ବାଟକୁ ଦୀର୍ଘ ଦଶବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ପରେ ହଠାତ୍ ସେ ତାକୁ ନିଜର ବିବାହିତ ପତ୍ନୀଶ୍ରୀ ରୂପରେ ଆବିଷ୍କାର କରୁଛି । ଏହା ପରେ ବେଶ୍ୟା ହେବାଛଡ଼ା ତା’ ପାଇଁ କେଉଁ ପଥ ବା ଥିଲା ?

x x x x x ‘ଶୋଭା’ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରତୀତିତାନାରୀର କାହାଣୀ । ଫୁଟପାଥରୁ ‘ଶୋଭାକୁ’ ଗୋଟାର ଆଣି; ତାରି ଜୀବନାଲେଖ୍ୟ ବର୍ଷନା କରି ଦରିଦ୍ର ଲେଖକ ମଦନ ପାଇଲା ଅର୍ଥ, ପ୍ରତିପତ୍ନି, ମାନ-ସମ୍ମାନ ସବୁକିଛି । ଏସବୁ ପାଇଲା ପରେ ଶୋଭାକୁ ପୁଣି ଫୁଟପାଥକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ଧନୀକନ୍ୟା ମାଧବୀ ସହିତ ସଂସାର ପାଡ଼ିଛି ।

x x x x x “ପାହାଚ”ରେ ସେହିପରି ଏକ କଳାକାରକୁ ମନ ଦେଇଥିବା ନାରୀ; ସଂଧ୍ୟାର ବିବାହ ଅନ୍ୟ ପାତ୍ରରେ ଛିରି ହୋଇଛି । ନିରୁପାୟ ହୋଇ ସଂଧ୍ୟା; ଅଶୋକ ନିକଟକୁ ନିଜର ଅସହାୟତା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଚିଠି ଲେଖିଛି । ଏହା ଦ୍ୱାରା ହିଁ ସେ ସର୍ବନାଶକୁ ଏଡ଼ାଇଦେଇ ପାରିଛି ।

x x x x x ନାଟକ ‘ଦ୍ୱିଧାରା’ରେ କିଶୋର ପ୍ରେମର କରୁଣ କାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ନାୟକ-ନାୟିକାର ପ୍ରେମଜନିତ ପାରିବାରିକ ଅଶାନ୍ତି ଫଳରେ ନାୟକର ଗୃହତ୍ୟାଗ ଏବଂ ଯୁବାବସ୍ଥାରେ ପୁନଃ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରଭୃତି ଏଥିରେ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।

ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରତିଟି ନାଟକରେ ପ୍ରତୀତିତ ନାରୀର ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ବିଶ୍ଳେଷଣରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର କୃତିତ୍ୱ ଲକ୍ଷ୍ୟଣୀୟ ।

ପତି-ପତ୍ନୀର ସଂପର୍କ ସଂପର୍କିତ କାହାଣୀ :

ସ୍ୱାମୀ - ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସଂପର୍କକୁ ନେଇ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରରେ ସେମିତି ଦେଖାଦେଇଥାଏ ଅନେକ ଭୁଲ୍‌ବୁଝାମଣା । ପୁତ୍ର ବିଜୟକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ମାୟା ଏବଂ ସୁରେଶ ଜୀବନସାରା କେବଳ କଳହ କରି କଟାଇଛନ୍ତି । କେହି କାହାରି ଅଧିକାରରୁ ତିଳେମାତ୍ର ନ ଯୁଷ୍ଟ ପରସ୍ପର ସହିତ କେବଳ ‘ସଂଗ୍ରାମ’ କରିଆସିଛନ୍ତି । ବିଚରା ବିଜୟ; ଏଥିରେ ନିରୀହ ଶିକାର । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଦିନ ସେ ପିତାମାନଙ୍କର ଏ ସଂଗ୍ରାମଭୂମି ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲା; ସେଇଦିନ ସେମାନେ ହଠାତ୍ ତା’ର ଅଭାବ ବୁଝିଲେ । ନିଜର ତୁଟିକୁ ବୁଝିପାରି ସେମାନେ ସନ୍ଧିକଲେ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧପରେ ଶାନ୍ତି ହିଁ ଥିଲା ଏକମାତ୍ର ପଥ । ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ଛୋଟଛୋଟ ଘଟଣାରୁ କିଭଳି ମହାଭାରତ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ; ଏହା ହେଉଛି ତାହାର ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

x x x x x ଦୀକ୍ଷିତ ଜୀବନରେ ଅହରହ ଦେଖାଦେଉଥିବା ଏହିଭଳି ଅଜସ୍ର ସମସ୍ୟା ଏବଂ ତାର ସମାଧାନର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇଛି ‘ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ’ ନାଟକରେ । ଏଥିରେ ପତି-ପତ୍ନୀର କଳହଜନିତ ପରସ୍ପରଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇଯିବାର ଏବଂ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରକୁ ନେଇ ମତ ପାର୍ଥକ୍ୟ । ଶେଷରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ସନ୍ତାନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକତ୍ର ରହିବାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ; ଦୀକ୍ଷିତ କଳହକୁ ଲଘୁକ୍ରିୟାରେ ପରିଣତ କରିଛି ।

x x x x x ସାମାନ୍ୟ ଏକ ଗୁଲୁଗୁଝାମଣାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ପରିଣତି କରୁଣ ହୋଇପଡ଼ିଛି; 'ଅନାଗତ' ନାଟକରେ । ବିବାହ ପୂର୍ବର ପ୍ରେମକୁ ସ୍ବାମୀପାରୁ ଛୁଟେଇରଖି ତାହାର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ପ୍ରକାଶନ ଆଶଙ୍କାରେ ସ୍ଥିତାର ଦୋହଲ୍ୟମାନ ଅବସ୍ଥା ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଶେଷରେ ତା'ର ଆତ୍ମହତ୍ୟା ହିଁ ସାରହୋଇଛି । ଅନାଗତ ଆଶଙ୍କା ସବୁବେଳେ ମଣିଷକୁ ଅସ୍ଥିର କରେ । ସବୁବେଳେ ଅନ୍ୟ ନିକଟରେ ଧରାପଡ଼ିଯିବାର ଭୟ ତାକୁ ଅଶାନ୍ତ କରି ରଖେ ଏବଂ ଶେଷରେ ଚରମ ପରିଣତି ଆଡ଼କୁ ଠେଲିଦିଏ । ତାହାହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ଦୈଖାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।

x x x x x "ସମୁଦ୍ର ମଇଳ" ନାଟକରେ ସେହିପରି କବି ବିକାଶର ପରିଣତି କରୁଣ ହୋଇଛି । ପଶୁପରି ବଞ୍ଚିବା ଅପେକ୍ଷା ବରଂ ମଣିଷପରି ମରିବାକୁ; ବିକାଶ ମଦପିଇଛି । କୁଆ ଖେଳିଛି । ଅସ୍ଥାନ-କୁସ୍ଥାନରେ ରାତ୍ରି କଟେଇଛି ଏବଂ ଶେଷରେ ଛାଡ଼ି ହୋଇ ଘୋଷଣା କରିଛି; "There is not a joy that world can give, like that it takes away." (୧) ଶେଷ ପରିଣତି କରୁଣ ହୋଇଛି ଅର୍ଥାତ୍ ବିକାଶ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଛି ।

ଆଶାତୀତ କାହାଣୀ :

କେବଳ ପରାଜିତ, ହତାଶାଜର୍ଜରିତ ମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକ ସୃଷ୍ଟିନୁହେଁ ବରଂ ସେଠି ଆଶାର ସଙ୍କେତ ଅନେକ ବେଶୀ । 'ପାହାଚ' ନାଟକରେ ନାୟିକା ନିଜ ନିର୍ବାଚିତ ନାୟକକୁ ପାଇବା ପାଇଁ ମାମୁଁଙ୍କ ନିର୍ବାଚିତ ନାୟକ ଇଂଜିନିୟରଙ୍କୁ ସବୁକଥା ବୁଝେଇଦେବାର ସାହସ କରିଛି ଏବଂ ସଫଳ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି । ସେହିପରି 'ଗାଁ ପରିମଳ' ନାଟକରେ ନାୟିକା ସଞ୍ଜଳା; ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ନ ପାଇ ବି ଗାଁରେ ମହିଳା ସମିତିଟିଏ କରିବାକୁ ଆଶାକରି ଅଞ୍ଚାରିଡ଼ିଛି । ତା'ର ଆଶା ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଏହି କାମରେ ସଫଳ ହେବ । x x x x x ନାଟ୍ୟକାର ସ୍ବୟଂ ପଛୁଆ ଅଞ୍ଚଳର ହୋଇଥିବାରୁ; ଗ୍ରାମ୍ୟଦୃଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ସେ ଅଧିକ ବାସ୍ତବମୁଖୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ ନାଟକରେ ଯେପରି ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ସେହିପରି ତା'ର ସମାଧାନ ପାଇଁ ସେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ପଥ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଦେଇଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମ୍ୟ ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କିତ କାହାଣୀ; ତାଙ୍କ ନାଟକରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନପାଇଛି ।

ଗ୍ରାମ ସମସ୍ୟା ସଂପର୍କିତ କାହାଣୀ :

ଗ୍ରାମ୍ୟ ସମସ୍ୟା ସଂପର୍କିତ କାହାଣୀ ଯଥା; ଭାଇ - ଭାଗ କଳି, କାତିପ୍ରଥା, ଗ୍ରାମର ବିକାଶ ଭତ୍ୟାଦି ତାଙ୍କ ନାଟକରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

ଭାଇଭାଗର କାହାଣୀ :

'ଯେତେ ଭାଇ ସେତେ ଘର' । 'ଯେତେ କନିଆଁ ସେତେ ବର' । ସେଥିପାଇଁ ଭାଇ-ଭାଇ ମଧ୍ୟରେ କଳିଟା କିଛି ନୁଆକଥା ନୁହେଁ । ନାଟ୍ୟକାର କିନ୍ତୁ ଅତି ସାମାନ୍ୟକଥାରେ ସମାଧାନଟିଏ ଖୋଜି ପାଇଛନ୍ତି । ଦୁଇଭାଇଙ୍କର କଳହ ଏବଂ ପୃଥକ୍ ହେବାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ଉଭୟ ପକ୍ଷର

(୧) 'ସମୁଦ୍ର ମଇଳ' (ଶାଖାପ୍ରଶାଖା) - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ - P - 24.

ଶାଳକମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି ପୁଣି ଭୋଜନ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷର ଭୋଜ୍ୟ ଅପରପକ୍ଷକୁ ଚାଲିଯିବାଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ହାସ୍ୟଜନକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ସମସ୍ତ କଳହର ସମାଧାନ ହୋଇଯାଇଛି । ଉପଯୁକ୍ତ ବୁଝାମଣାଦ୍ୱାରା ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଯେ ଦୂର ହୋଇଯାଏ; ନାଟକ “ପଞ୍ଚାୟତ” ଏହାର ଏକ କ୍ଳାନ୍ତ ଉଦାହରଣ ।

ଗ୍ରାମ୍ୟ ପରିବାରର ପାରସ୍ପରିକ ପ୍ରତିଯୋଗିତାର କାହାଣୀ :

ନାଟକ ‘ବାଜି’ରେ ଦୁଇଟି ନୂତନ ଭାବରେ ଗଢ଼ିଉଠୁଥିବା; ଗ୍ରାମ୍ୟ ପରିବାରର ପାରସ୍ପରିକ ପ୍ରତିଯୋଗିତାର କାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଜଣେ ଏକ ମହଲା ଘରଟିଏ କଲେ ଆରଜଣକ ଦୁଇମହଲା । ଜଣେ ଘରକୁ ଲାଇଟ୍ ଆଣିଲେ ଆରଜଣକ ପାଇଲୁ । ଏ ପ୍ରତି ଯୋଗିତାର ଶୋଚନୀୟ ପରିଣତି ହିଁ ତାଙ୍କର ସମାଧାନ । ଏଥିରେ ବର୍ଷଷ୍ଟ ଦୁଇପରିବାର ଅର୍ଥର ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ କେଉଁଭଳି ପରସ୍ପରକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି; ତାହା ହିଁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ସମସ୍ୟାଟି କେବଳ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ନୁହେଁ । ଏହା ସାର୍ବଜନୀନ । ପାରସ୍ପରିକ ଈର୍ଷା; ଅନ୍ୟର ଭଲ ଦେଖି ନ ପାରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଆଜି ନଗରଜୀବନରକୁ ସୁଦ୍ଧା କଳକିତ କରିଛି । ନାଟ୍ୟକାର ଏଠାରେ ଏହି ସମସ୍ୟାକୁ ହିଁ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

ଗ୍ରାମର ବିକାଶ ସଂପର୍କିତ କାହାଣୀ :

ଗ୍ରାମର ବିକାଶ ପାଇଁ ସିଧାସଳଖ କାମ ନ ହେବାରୁ ‘ଫାର୍ସ’ କରି ସେ ତା’ର ସମାଧାନ କରିଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମୋନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ସାହାଯ୍ୟଗ୍ରହଣରେ ସିଦ୍ଧର ମାରି ହୁକୁମଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଚାରିଆଡ଼େ ଖବର ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଲୋକେ ଛୁଟିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରାସ୍ତା ତିଆରି ହୋଇଛି । ହେଲୁଥୁ ସେଣ୍ଟର ବସିଛି । ଥାନା ବସିଛି । ପାଣିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି ଇତ୍ୟାଦି ସବୁ ଯେପରି କ୍ରମାବଳରେ ଆସିଯାଇଛି । କ୍ଷେତ୍ର ବିଶେଷରେ ସିଧାସଳଖ ରାସ୍ତାରେ ଯେ କିଛି ହୁଏ ନାହିଁ; ତାହା ହିଁ ଏଠାରେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ସବୁ ସରିବାପରେ ନାୟକ-ନାୟିକା ଉଭୟ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ପଳାୟନ କରିଛନ୍ତି । (୧) x x x x x ସେହିଭଳି ପଲ୍ଲୀଜୀବନର ଅନ୍ୟ ଏକ ସମସ୍ୟାକୁ ନେଇ ରଚିତ ହୋଇଛି ନାଟକ ‘ଗାଁ ପରିମଳ’ । ମହିଳା ସମିତି ନିମନ୍ତେ ଦୁଇଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ତାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବା ଫଳରେ ଅପରଗ୍ରାମର ଝିଅ ସରଳା; ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉଦ୍ୟମରେ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ନ ପାଇବି; ଗାଁରେ ମହିଳା-ସମିତିଟିଏ ଗଢ଼ିବାକୁ ଆଶାକରି ନିଜେ ଅଣ୍ଟାଭିଡ଼ି ବାହରିଛି । ତା’ର ଆଶା; ସେ ଏଥିରେ ନିଶ୍ଚୟ ସଫଳ ହେବ ।

କାତିଭେଦ ସଂପର୍କିତ କାହାଣୀ :

କାତିଭେଦକୁ ନେଇ ଅନେକ ଆଲୋଚନା - ସମାଲୋଚନା । ନାଟ୍ୟକାର କିନ୍ତୁ ଏସବୁର ସମାଧାନ କରିଛନ୍ତି ‘ସାମଲଝିଅ’ ନାଟକରେ । ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ସାମଲଝିଅ ସହିତ ଉଚ୍ଚବଂଶଜ ମଦନର ପ୍ରେମ ଏବଂ ବିବାହ ହେଉଛି; ଏହାର କଥାବସ୍ତୁ । କେବଳ ମାତ୍ର ସ୍ନେହାନ୍ତ ଦେଇ କିମ୍ବା ଆଇନ୍

(୧) ନାଟକ - ‘ଫାର୍ସ’ - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ।

ତିଆରି କରି ଏ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରଯୋଜନ ମାନସିକତାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏବଂ ହୃଦୟର ସଂସ୍କାର । କାହାଣୀ ମାଧ୍ୟମରେ ନାଟକରେ ଏହା ହିଁ ଦର୍ଶାଯାଇଛି ।

ତତ୍କାଳୀନ ସମସ୍ୟା ସଂପର୍କିତ କାହାଣୀ :

ତତ୍କାଳୀନ ସମସ୍ୟା ସଂପର୍କିତ ଅନେକ କାହାଣୀକୁ; ଛୋଟରାୟ ନିଜ ନାଟକରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଚାନ୍ଦର ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ ସମଗ୍ର ଦେଶକୁ ଯେଉଁଭାବେ ଏକତାର ଦୃଢ଼ ରଜୁରେ ବନ୍ଧନ କରିପାରିଥିଲା; ଅନୈକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସୃଷ୍ଟିକରାଇ ଜାତୀୟ ଜୀବନକୁ ସଂହତ କରିଥିଲା; “ଭୟାନ୍ତ୍ରାଦିତ ବହି” ଏହାର ଏକ କୃଳତ ଉଦାହରଣ । ଗୁପ୍ତର ମହେଶ୍ୱ; ଛଦ୍ମବେଶ ରେଆସି; ଏକ ଭାରତୀୟ ପରିବାରରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ସେହି ପରିବାରର ସଂଧ୍ୟାସହିତ ତାହାର ପ୍ରଣୟ ଗଢ଼ିଉଠିଛି । ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ମହେଶ୍ୱର ଛଦ୍ମବେଶ ଧରାପଡ଼ିଯାଇଛି; ସେତେବେଳେ ସେ (ସଂଧ୍ୟା) ତା’କୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛି । ତା’ ମତରେ ଦୋଷଦ୍ରୋହକୁ କ୍ଷମା ନାହିଁ । “ମୁଁ ତୁମକୁ କ୍ଷମାକଲେ ମୋଦେଶ, ମୋଜାତି ମତେ କେବେହେଲେ କ୍ଷମା କରିପାରିବ ନାହିଁ । ତମ ମୃତ୍ୟୁରେ ଏ ଦେଶ ଯେଉଁ ବିପର୍ଯ୍ୟୟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲା; ତମ ପ୍ରତି ମୋର ସ୍ନେହ - ମମତା ଓ ପ୍ରୀତିର ବିନିମୟରେ ତାହା ହିଁ ଭଗବାନଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଆଶୀର୍ବାଦ ଆଉ ସେତିକିରେ ମୋର ସାବୁନା ।” (୧) ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇଛି ।

x x x x x ୧୯୭୧ ମସିହାର ଯୁଦ୍ଧପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟର କାହାଣୀ ‘ମୋତିମହଲ’ । ବଙ୍ଗଳାଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ସେ ଦେଶର ଶହଶହ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନ୍ୟୁଶଂସରାବରେ ହତ୍ୟା କରାଯାଇଥିଲା ।

ଏହି ଘଟଣା; ମୋତିର ମନରେ ଗଭୀର ରେଖାପାତ କରିଥିଲା । ନିଜ ଜୀବନକୁ ତୁଚ୍ଛକରି ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ଆଶାରେ ଇମାମ୍‌କନ୍ୟା ମୋତି; ବିପଦର ଝୁଙ୍କିନେଇ ପାକିସ୍ତାନି କମାଣ୍ଡରକୁ ଜିଭାଳି ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ବସିଥିଲା; ତାହା ଏହି କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

x x x x x ସେତେବେଳେ ବନ୍ୟାରେ ଦଳେଇଯାଇ ଭାଙ୍ଗିବା କଥାକୁ ନେଇ ରଚିତ ନାଟକ “ଭୁଲ୍‌କାହାର” । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରର ମାନ-ଅଭିମାନ, ସାହାଯ୍ୟକୁ ଭିକ୍ଷାଭାବେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଇତ୍ୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଦଳେଇଯାଇ ଭାଙ୍ଗିବା ପରେ ଦୁଇକନ୍ୟାସହ ଜଣେ ଗୃହସ୍ଥର ବୃକ୍ଷରେ ଆଶ୍ରୟଗ୍ରହଣ, ରିଲିଫ୍ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଏବଂ ଶେଷରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକରାଇଦେବାର ଛଳନାରେ ଅପହରଣ ପ୍ରଭୃତି ଏହାର କଥାଭାଗରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଦଙ୍ଗା, ଦେଶ ବିତର୍କ ଏବଂ ପାରସ୍ପରିକ ସାହାଯ୍ୟ - ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନପାଇଛି; ପାରିବାରିକ ନାଟକରେ

ହାସ୍ୟରସଧର୍ମୀ କାହାଣୀ :

ବିମଳ ହାସ୍ୟରସର ଅନାବିଳ ଧାରା ସୃଷ୍ଟିରେ ଛୋଟରାୟ ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ । ପରିବେଶରୁ ନାୟୁଘଟଣା ସଂଗ୍ରହ କରି ତାକୁ ଉପସ୍ଥାପନା କରିବାରେ ଛୋଟରାୟ ଅପୂର୍ବ ସଫଳତା

ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ‘କରୁଣାନିଧି’ ନାଟକରେ ବରକନ୍ୟା ଦେଖାଦେଖି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ସୃଷ୍ଟିହୋଇଥିବା ହାସ୍ୟକର ପରିସ୍ଥିତି ବେଶ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟଶୀଳ । ନିଧୁରାମଙ୍କ ଭଣଜା ଗଦାଧର ଏବଂ କରୁଣାକରଙ୍କ ଶାଳୀ ଉମାର ବିବାହ ପାଇଁ ଉଭୟକର୍ତ୍ତା ଦେଖାଦେଖି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରି କାମଚଳାଇ ନେଉଥିବାବେଳେ ଉଭୟକର ପ୍ରକୃତ ସ୍ବରୂପ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଯାଇ; ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟିକରିଛି ।

x x x x x ନାଟକ ‘ବଦଳି’ରେ ଚାକିରି ପାଇଁ ଆସିଥିବା ଦୁଇଟି ଅବିବାହିତ ଯୁବକ - ଯୁବତୀଙ୍କର ଇଞ୍ଚରଭ୍ୟୁରୁ ପରିଚୟ ଏବଂ ଉଭୟଙ୍କର ଚାକିରି ଉପଲକ୍ଷେ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଅଦୂରରେ ଅବସ୍ଥାନ ଏବଂ ପରେ ବିବାହ । ଦୁହେଁ ଏକାଠି ରହିବାର ଇଚ୍ଛାଲେ ବଦଳି ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଅନୁରୋଧ ଗୃହୀତ ହୋଇଛି ଏବଂ ଉଭୟଙ୍କର ଏକା ସାଙ୍ଗରେ କଟକ ବଦଳି ହୋଇଛି । ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ଉଭୟଙ୍କର କଟକ ଷ୍ଟେସନରେ ଦେଖାହୋଇଛି । ଦୁହେଁ କଟକରେ ଏକାଠି ରହିଛନ୍ତି । ଏହି ଆକସ୍ମିକତାରୁ ହିଁ, ‘ବଦଳି’ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟିହୋଇଛି ।

x x x x x ‘ବେଣୀ ବନ୍ଧନୀ’ରେ ନଗର ଜୀବନର ବାସ୍ତବରୂପ; ହାସ୍ୟରସ ମାଧ୍ୟମରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ପ୍ରତିମାସରେ ଅବିବାହିତ ଯୁବତୀ ଟାଇପିଷ୍ଟ ସଂସ୍ଥାକୁ ଟଙ୍କାଗଣିନେଇଥିବାର ଦେଖି; ହେଡ଼ଟାଇପିଷ୍ଟ ଗୋଲକ ମନରେ ଲୋଭ ଆସିଛି । ପଛାରୁ ସତ୍ୟପ୍ରତ୍ୟାଗତ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀ କନକକୁ ଟାଇପିଷ୍ଟ କରି ସେ ଆଉ ବଡ଼ାଜବାକୁ ଚାହିଁଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଘରକୁ ମେସିନ୍‌ଟିଏ ଆଣି ସଂସ୍ଥାକୁ ଟାଇପ୍ ଶିଖାଇଛି । ମାତ୍ର ସଂସ୍ଥାର ଏଥିରେ ମନନାହିଁ । ଘର ଏବଂ ପିତା ତାର ସ୍ବର୍ଗ । ନିଜର ସରଳ ବୁଦ୍ଧିରେ ତେଣୁ; କନକ ମେସିନ୍‌ରୁ ପିତାଙ୍କାଟି ବେଣୀ ବାନ୍ଧିଛି । ଲୋଭୀ ଗୋଲକଙ୍କୁ; କନକର ଏ ଶିକ୍ଷା ବେଶ୍ ହାସ୍ୟୋଦ୍‌ଘାପକ ହୋଇପାରିଛି ।

ବସନ୍ତ ନାମଧାରୀ ଏକ ଋତୁକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ହାସ୍ୟରସରୁ “ନାଟକ ଋତୁରାଜ ବସନ୍ତ” ର ସୃଷ୍ଟି ।

ପରିବାରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିଜନିଜ କାମରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାବେଳେ; ହଠାତ୍ ଗୋଟିଏ ଚାକର ଆସିବାପକ୍ଷରେ ସମସ୍ତେ ତା’ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ସେଠୁ କିଭଳି ସମସ୍ୟା ଦେଖାଦେଇଛି; ପ୍ରତିକ୍ଷେତ୍ରରେ; ତାହାହିଁ କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

x x x x x କଲେଜ ଛାତ୍ର ଆନନ୍ଦ; ଅଭିନେତ୍ରୀ ବନବାଳାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ନାୟିକା ଧାରିଣୀ କନ୍ୟାଟିଏ ବିବାହ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଖୋଜୁଥିବାବେଳେ, ସ୍ବୟଂ ବନବାଳାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ନମରେ ଲକ୍ଷଟଙ୍କାର ମାନହାନି କେବ୍ ଦାୟରର କାହାଣୀ ବେଶ୍ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟିକରିଛି; ଆଲୋଚ୍ୟ “ବନନାୟିକା” ନାଟିକାରେ ।

x x x x x ସେହିପରି ନାମମାହାତ୍ମ୍ୟ ନାଟକରେ ‘କାମକଳା’ ନାମପ୍ରତି; ଯୁବକ ସୁଧାକରର ଭାବପ୍ରବଣ ଆସକ୍ତିଜନିତ ସୃଷ୍ଟି ସ ମସ୍ୟା; ବେଶ୍ ହାସ୍ୟୋଦ୍‌ଘାପକ ଗାୟକଠାରୁ ଭଞ୍ଜକ ପଦ୍ୟରେ କିଛି ଅଂଶ ଶୁଣି; ସୁଧାକର; ନାୟିକା; କାମକଳା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟହୋଇପଡ଼ିଛି । ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ସ୍ବୟଂ କାମକଳା ତା’ ସାମ୍ନାରେ ବୃଦ୍ଧାବେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛନ୍ତି; ସେତେବେଳେ ତା’ର ସବୁ ସ୍ବପ୍ନ; ସ୍ବପ୍ନରେ ହିଁ ରହିଯାଇଛି ।

x x x x x ପାତ୍ରପାତ୍ରୀ ନିର୍ବାଚନପାଇଁ ହୋଇଥିବା ‘ପ୍ରଜାପତି ନିର୍ବାହ ଅଧିକରେ’; ଯୁବତୀ ମିତା ସହକର୍ମୀ ହିସାବରେ ଯୋଗଦେଇଛି ପ୍ରତିଷ୍ଠାତାଙ୍କ ସହିତ । ମାତ୍ର ସହକର୍ମୀ ହେଉ ହେଉ କ୍ଷେଷରେ ସହଧର୍ମିଣୀ ହୋଇଯାଇଛି ମିତା । ପରିବେଶଟି ବେଶ୍ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ।

କେବଳ ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟରସକୁ ଅବଲମ୍ବନକରି ଛୋଟରାୟ; ନାଟକ ଲେଖିଥିବାରୁ; ବେତାରରେ ଛୋଟରାୟ ଏକ ନୂତନ ଧାରାର ସୃଷ୍ଟିକରି ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି ।

ପଶୁ - ପକ୍ଷୀ ସଂପର୍କିତ କାହାଣୀ :

ସ୍ୱେଦ ପାଖରେ ମଣିଷ - ପଶୁ କିପରି ବନ୍ଧାପଡ଼ିଯାନ୍ତି ତାହା ନାଟ୍ୟକାର ‘ଅଭିଳାଷ’ ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି; ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ ‘ବଉଳା’ ସହିତ କୁଣିଆର ସଂପର୍କ ମାଧ୍ୟମରେ । ବଡ଼ ପୁଅର ବିବାହ ନିମନ୍ତେ ହୋଇଥିବା ଗଣ ଏବଂ ପୁଅବୋହୂ ଅଲଗା ହୋଇଗଲେ; ପରେ କରଜ ସୂତ୍ରବା ନିମନ୍ତେ ଜମିଦାରଙ୍କର ବଉଳାକୁ ଆତ୍ମସାଦ୍ କରିବା ଇଚ୍ଛାସି ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସମୟରେ ପୁଅ-ବୋହୂ ଆଉ ବୁଢ଼ା ବାପା ମା’ଙ୍କର ହେବାକୁ ରାଜି ନୁହନ୍ତି । ପୁଅକୁ ମଣିଷ କରିବାପାଇଁ ହୋଇଥିବା କରଜ ସୂତ୍ରବାକୁ; ତେଣୁ ଜମିଦାର ବଉଳାକୁ ନେଇଯିବାରେ ବିଚିତ୍ରତା କିଛି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସାନପୁଅ କୁଣିଆ କ’ଣ ସେ କଥା ବୁଝୁଛି ? ତା’ର ଅତି ଆଦରର ଗାଈ ‘ବଉଳା’ ଦରକାର । ତେଣୁ ମାନବିକତାର ଦ୍ୱାରରେ ତା’ର ପ୍ରଶ୍ନ “ବଉଳାକୁ ତମେ ଦେଇଦେଲ ବାପା ତା’ ସାଙ୍ଗରେ ମତେ ଦେଇଦେଲ ନାହିଁ” (୧) ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ହୋଇଛି ।

ରହସ୍ୟଧର୍ମୀ କାହାଣୀ :

ଗୋଟିଏ ମେସରେ ରହୁଥିବା କେତେକ ଯୁବକଙ୍କର ଡ଼କାୟତି ଏବଂ ଭୁଲ୍‌ବୁଝାମଣାକୁ ନେଇ ଗଢ଼ିଉଠିଛି “ଶଙ୍କର ଏଣୁ କୋ” ନାଟକର କାହାଣୀ । ତକାୟତିସ୍ତର ଗୃହସ୍ଥକୁ ହତ୍ୟାକରି ସାରିବାପରେ କନ୍ୟାକୁ ନେଇ ସୃଷ୍ଟିହୁଏ ସମସ୍ୟା । x x x x x ସେହିପରି ‘ଜାଲ’ ନାଟକରେ; ବିବାହଯୋଗ୍ୟା କନ୍ୟାନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର ଛଦ୍ମବେଶରେ ଆସିଥିବା ଇଷ୍ଟେଲିଜେନ୍‌ସିର ଲୋକମାନେ କିଭଳି ଏକ ବିପୁଳ ସମ୍ପର୍କିଣୀ ତୋରାକାରବାରାକୁ ଗିରଫ କରିଛନ୍ତି; - ନାଟକରେ ତାହାହିଁ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।

ପୌରାଣିକ କାହାଣୀ :

ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ଦୈବାଉପାଖ୍ୟାନ ଏବଂ ଭାଗବତ ପ୍ରଭୃତିରୁ କାହାଣୀ ସଂଗ୍ରହକରି ସେସବୁକୁ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଗୃହ ଦେଇଛନ୍ତି ନିଜର ପୌରାଣିକ ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ । ସାଧାରଣ ଶ୍ରୋତାଙ୍କର ପ୍ରଚଳିତ ବିଶ୍ୱାସକୁ ଆଖିଆଗରେ ରଖି; ସେହିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ତୋଳିଧରିଛନ୍ତି ଏସବୁ ନାଟକର କାହାଣୀକୁ । ରାମାୟଣ ମହାଭାରତର ସେଇ ରାମ, ରାବଣ, ସୀତା, ତାରା, ଭୀଷ୍ମ, ଗାନ୍ଧାରୀ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଓ ଏକଲବ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ସାଞ୍ଜିଆଣି ନିଜର କାହାଣୀ ଭିତରକୁ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରସୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ରାବଣର ଚର୍ଚ୍ଚିତ୍ର ପୁରାଣବାଦକୁ

(୧) ‘ଅଭିଳାଷ’ - (SC. No. - 28).

ଯାଇ ‘ରାମ-ରାବଣ’ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି । ସେତୁବନ୍ଧ ନିର୍ମାଣ ଏବଂ ତହିଁରେ ରାବଣର ପୌରୋହିତ୍ୟରୁ ‘ସେତୁବନ୍ଧ’ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି । ଲୋକାପବାଦ ଭୟରେ ସୀତାଙ୍କର ନିର୍ବାସନ ବ୍ୟାପାରକୁ ନେଇ ରଚିତ ‘ପ୍ରଜାନୁରଂଜନ’ ନାଟକ । ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞକାଳରେ ସୀତାଙ୍କର ଅଯୋଧ୍ୟା ଆଗମନ ଏବଂ ପୁନର୍ବାର ଅଗ୍ନିପରୀକ୍ଷା ଦେବାଦିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସୀତାଙ୍କର ଭୂମିରେ ଲୀନ ଘଟଣାକୁନେଇ ‘ଅଗ୍ନିମଦର୍ଶନ’ ଇତ୍ୟାଦି ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି ।

x x x x x ରାମାୟଣ ପରି ମହାଭାରତରୁ କାହାଣୀ ସଂଗ୍ରହକରି ରଚିତହୋଇଛି ‘ଭୀଷ୍ମ’ ଏବଂ ‘ରାକ୍ଷାସୀ’ ନାଟକ । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞରେ ଦୂର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଅପମାନକୁ ନେଇ ‘ହସ୍ତିନାପୁର’ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି । ଦୂର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଉରୁଭଞ୍ଜ ବ୍ୟାପାରକୁ ନେଇ ‘ଉରୁଭଞ୍ଜ’ ଏବଂ ଏକଲବ୍ୟର ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟାପାରକୁ ନେଇ ‘ଅସ୍ତ୍ରପରୀକ୍ଷା’ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ; ଦେବାଦୂର୍ଗାକୁ ନେଇ ମଧ୍ୟ; ନାଟ୍ୟକାର ଅନେକ ନାଟକର ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଦକ୍ଷରାଜାଙ୍କ ଯଜ୍ଞରେ ଅପମାନୀତା ସତୀଙ୍କୁ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମାହୁତିକୁ ନେଇ ‘ଶୈଳସୂତା’ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି । ମହିଷାସୁରନର ବ୍ୟାପାରକୁ ନେଇ ‘ଦେବୀ ଓ ଦାନବ’ । ଦୂର୍ଗାଙ୍କର ଶକ୍ତିସ୍ୱରୂପକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ‘ଦଶଭୂଜା’ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି । ବଳାଙ୍ଗୀରର ନୃସିଂହନାଥଙ୍କୁ ନେଇ ‘ନୃସିଂହନାଥ’ର ସୃଷ୍ଟି । ପ୍ରତ୍ୟେକ କାହାଣୀର ଚରିତ୍ରରେ ସେମାନଙ୍କର କ୍ଷମାସୁନ୍ଦର ପ୍ରଚଳିତ ରୂପସବୁ ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଫୁଟିଉଠିଛି । ପୁରାଣ; ଭାରତୀୟ ଶ୍ରୋତାର ଅତି ଆଦରର । ତେଣୁ ସେହି ପୁରାଣ-ଭାଗବତରୁ କାହାଣୀମାନ ସଂଗ୍ରହକରି ନାଟ୍ୟକାର ନାଟକୀୟ ଶୈଳୀରେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇଛନ୍ତି କେବଳ ।

ଐତିହାସିକ କାହାଣୀ :

ପୁରାଣ ପରି ଇତିହାସରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ତଥା ସଫଳ କାହାଣୀମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କପାଇଁ ତୋଳିଧରିଛନ୍ତି; ନିଜର ଐତିହାସିକ ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ । ଇତିହାସରେ ଅବହେଳିତ କାହାନ୍ନାରୀ, ରୂପମତୀ, ମନିବେଗମ୍, ମାରାବାଇ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସରେ ନନ୍ଦିକା, ଦଳବେହେରା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ସେ ସାଉଁଟି ଆଣିଛନ୍ତି ଶ୍ରୋତାଙ୍କନିକଟକୁ । ‘ମନିବେଗମ୍’ ନାଟକରେ ଭାରତ ଇତିହାସର ଏକ କଳଙ୍କମୟ ଅଧ୍ୟାୟର ଚିହ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ସିରାଜଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରାଇ ମାରକାକ୍ଷିମ୍ ତାଙ୍କର କବର ଉପରେ ନର୍ତ୍ତକୀ ମଣିକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ବିଳାସର ସୌଧ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ; ସେହି କାହାଣୀ ହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ନାଟକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

x x x x x ସିପାହି ବିଦ୍ରୋହରୁ କାହାଣୀ ସଂଗ୍ରହ କରି ରଚିତ ହୋଇଛି ‘ଅଠରଶ ସତାବନ’ । ଭକ୍ତିମୟୀ ମାରାଙ୍କ କାହାଣୀକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଛୋଟରାୟ ଲେଖିଛନ୍ତି ‘ମାରାବାଇ’ ଏବଂ ‘ରାଜରାଣୀ ମାରା’ । ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସରେ ଘଟିଥିବା ପାଗଳବିଦ୍ରୋହରୁ ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହକରି ଲେଖିଲେ ‘ପାଗଳ ବିଦ୍ରୋହ’ । x x x x x ସେହିଭଳି କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ଆଧାରରେ ରଚିତ ‘ନନ୍ଦିକା’ ଓ ‘ଦଳ ବେହେରା’ । ରାଧାନାଥଙ୍କର ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ କାବ୍ୟର ଆଧାରରେ ନନ୍ଦିକାର ସ୍ୱାର୍ଥସର୍ବସ୍ୱ ରୂପଟି ଫୁଟିଉଠିଛି; ନନ୍ଦିକା ନାଟକରେ । ‘ଦଳବେହେରା’ରେ ଅଛି ଇଂରେଜ ଶକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦଳବେହେରା ମାଧବଙ୍କର ଏକକ ସଂଗ୍ରାମ ଏବଂ ଶେଷରେ ଜଣେ ଅଭାବୀ ପ୍ରଜାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ

ଶତ୍ରୁନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ; ବେଶ୍ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ । ବୀରତ୍ବ, ପ୍ରଚାରଣା, ଉଦାରତା, ପ୍ରତିହିଂସା ପ୍ରଭୃତିର କାହାଣୀ ଏଥିରେ ସଫଳଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । x x x x x ‘ରାଣୀ ରୂପମତୀ’ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର କୌଣସି ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟର ରାଣୀଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତାର ଏବଂ ପତନର କାହାଣୀ । ସ୍ବାମୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁରେ ରାଣୀଙ୍କର ସେନାପତିଙ୍କୁ ସ୍ବାମୀରୂପରେ ବରଣ ଓ ଶେଷରେ ସମାକୋଚନାର ଚାଡ଼ନାରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ହିଁ ହେଉଛି; ଏହାର କଥାବସ୍ତୁ । ଇତିହାସ ପ୍ରତି ଛୋଟରାୟ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହୀ ନୁହନ୍ତି । ଯେଉଁକେତୋଟି ଇତିହାସର କାହାଣୀକୁ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ପାଇଁ ସେ ଚୋଳିଧରିଛନ୍ତି; ସେ ସମସ୍ତ ନାଟକର କାହାଣୀରେ କରୁଣ ପରିଣତି ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ପାଖରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରୂପେ ଦେଖାଦେଇଛି ।

ପାରିବାରିକ କାହାଣୀ :

ସାଧାରଣ ମଧ୍ୟବିର ପରିବାରରେ ଦେଖାଦେଇଥିବା ହସ, କାନ୍ଦ, ଦୁଃଖ ଏବଂ ସମସାମୟିକ ଘଟଣାବଳୀରୁ ଉପାଦାନ ଖୋଜି ଆଣି; ତାହାକୁ ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇବାରେ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଭୂମିକା ଅନବଦ୍ୟ । ‘ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ’, ଶ୍ରୀ ହରିକ ସଂସାର’, ‘ବିଭ୍ରାଟ’, ‘ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ’, ‘ଶୁକଉବାଟ’ ଇତ୍ୟାଦି ଏହାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଉଦାହରଣ ।

x x x x x “ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ” ନାଟକର କାହାଣୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗରେ ମୁରାରିବାବୁ ଏବଂ ଶେଷଭାଗରେ ସହରର ଅନ୍ୟଦଶଟି ପରିବାରର ଚିତ୍ର ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ମଧ୍ୟବିର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାରରେ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଶକୁନ୍ତଳା, ପିଲାଦୁଇ ବିଜୁ ଓ ଇତି ଏବଂ ପୂଜାରୀ- ଚାକର ସାଧୁ ଓ ରାଧୁ । କଟକ ସହରର ଚାରିଆଡ଼େ କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳର ଆନନ୍ଦରୁ ଘରେ ଚତୁକୁ ବ୍ୟାଟ୍ ଏବଂ ଅମୃତ ଭଣ୍ଡାକୁ ବଲ୍‌କରି ଖେଳିବାର ମଜା, ଦଶହରା ପର୍ବକଳିତ ଆନନ୍ଦ ଏବଂ କୁକୁଡ଼ା ପାଳନର ଦୁରବସ୍ଥାପରି ଘଟଣାକୁ ନେଇ, ନାଟକ ଗତିକରୁଥିଲା ମାସ ମାସ ଧରି । ଶ୍ରୋତାମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ମନୋରଂଜନ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ; ଏହାର ସାଂପ୍ରତିକତା ହେତୁ ନିଜକୁ, ନିଜ ପରିବାରକୁ ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ପରିବେଶକୁ ଏଥିରେ ଆବିଷ୍କାର କଲେ । x x x x x ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରେ ଦେଖାଦେଲେ କମ୍ପାନୀରେ ଚାକିରି କରୁଥିବା ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାର । ସେଠି କିନ୍ତୁ ସହରରେ ରହିବାର ସମସ୍ୟା, ଚଡ଼ାଘର, ବିଜୁଲିବିଭ୍ରାଟ, ପାଣିକଲରୁ ପାଣି ନ ମିଳିବା ଇତ୍ୟାଦି ଘଟଣା କାହାଣୀରେ ରୂପ ପାଇଲା । ଏହାପରେ ନାଟକରେ ସ୍ଥାନପାଇଲା ସହରର ଦଶଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପରିବାରର କାହାଣୀ । ଓକିଲ, ଡାକ୍ତର, କବି, ପଶୁଡାକ୍ତର, ଶୋଭାଦେବୀ, ପ୍ରିୟବାବୁ ଅଡ଼ିଟର, ଗାଁ ମହାଜନ - ସବେଇସାହୁ, ହେଲ୍‌ଥ ଅଫିସର ପ୍ରଭୃତି ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରର ମଣିଷ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ପରିବାରରେ ଉପୁଜୁଥିବା ସମସ୍ୟା ଏବଂ ତା’ର ସମାଧାନର ଚିତ୍ର ହିଁ ଏହି ସବୁ ନାଟକର କାହାଣୀ । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରରେ ଘଟୁଥିବା ଛୋଟ, ଛୋଟ, ଖୁଝି-ନାଝି ଘଟଣା, ବିକ୍ଷିପ୍ତକଥା । କେହି ଯେପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇନାହିଁ । କାହାରି ସହିତ କାହାରି ସଂପର୍କ ନାହିଁ । ସବୁ କିନ୍ତୁ ଯେପରି ସଂଘଟିତ ହୋଇଯାଉଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାର ଭଳି ନାଟ୍ୟ କାହାଣୀର ସମସ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଥିଲା ଛୋଟ । କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଅବହେଳିତ ଘଟଣାରୁ ନାଟ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଘଟଣା ପରମ୍ପରାରେ ଶ୍ରୋତା ବାରମ୍ବାର ନିଜକୁ ଦେଖୁଛି । ନିଜକୁ

ଶୁଣିଛି । ନିରୋଜ ଆନନ୍ଦ ରସ ପରିବେଷଣ ହିଁ ହୋଇଛି ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ । x x x x x ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାରର ଅନୁରୂପ ଆଉ ଏକ ଅତି ସଫଳ ତଥା ଲୋକପ୍ରିୟ ନାଟ୍ୟକାହାଣୀ ହେଲା ‘ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସଂସାର’ । ପରିବାରର କର୍ତ୍ତା ଶ୍ରୀହରି, ଗୃହିଣୀ ସୀତା ଏବଂ କନ୍ୟା ବେଙ୍ଗୁଲାକୁ ନେଇ ନାଟକଟି ଗଢ଼ିଉଠିଛି । ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ପରିବାର କଟକ ଆସିବାଠାରୁ ପୁଣି ବଦଳି ହୋଇଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଇଡ଼ାଘର ସମସ୍ୟା, ପିଲାଚୋରି, ଆଖିଧରା, ପକେଟ୍ ମାର୍, ଭୃତ୍ୟ ସମସ୍ୟା, ଠକାମି ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛନ୍ତି । ନାଟକରେ ସେହି ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି । x x x x x ବିଭିନ୍ନ ପରିବାରର ଚିତ୍ର ଦେଖାଇସାରିବାପରେ ନାଟ୍ୟକାର; ମାମୁଁ ଭୋକାନାଥଙ୍କ ପରିବାରର ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାକୁ ନେଇ ରଚନା କଲେ ‘ବିଭ୍ରାଟ’ । ପ୍ରତ୍ୟେକକ୍ଷେତ୍ରରେ ମାମୁଁ ଭାବନ୍ତି; ସେ ଭଲ କରୁଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ତାହା କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ବିଭ୍ରାଟରେ ପରିଣତ ହେଉଛି । ଭୋଳି ମାମୁଁ ଥିଲେ ଜଣେ ସରଳ ଗ୍ରାମ୍ୟ-ଗୃହସ୍ଥ । ମାମୁଁ-ଭଣ୍ଡା ମିଶି କଟକ ଗଲେ ଯେ; ସେଠି ବସ୍ତରେ ବିଭ୍ରାଟ । ଥିଏଟର୍ ଦେଖିଗଲେ, ସେଠି ମଞ୍ଚରେ ବିଭ୍ରାଟ, ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ଗଲେ, ପାଞ୍ଜିଆନୀ ଗୁପ୍ତଚର ଭାବି ସନ୍ଦେହରେ ଗିରଫ୍ ହେଲେ । ଶେଷରେ ଏପରିକି ଭଣ୍ଡାଜାର ଡିବାହରେ ମଧ୍ୟ ସେଇ ଭୁଲ୍ ବୁଝାମଣା । ଭଣ୍ଡାଜାର ଭାବୀଶୁଣୁର ଗୋପସୁନ୍ଦର ବାବୁ ଘର-ବର ଦେଖିବାକୁ ଆସି ମହାବିଭ୍ରାଟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛନ୍ତି । ଯାହାଫଳରେ କି ଭୋଳିମାମୁଁ ନିଜେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି “ଏହା ମହାଭାରତ ନୁହେଁ ସମୁଦି - ମହାବିଭ୍ରାଟ ।” ସେହିଭଳି ‘ଶୁକଭବାଟ’ରେ ଶୁକ ମାଷ୍ଟରଙ୍କର କାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ବିଭିନ୍ନ ପରିବାରର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଚିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ଦୁଃଖ-ଶୋକକୁ ପରିହାରକରି ନିର୍ମଳ ଆନନ୍ଦରସ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଥିଲା; ଉପରୋକ୍ତ ନାଟକଗୁଡ଼ିକର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଲୋକଶିକ୍ଷା ହେଲେ ମଧ୍ୟ; ସମସାମୟିକ ଘଟଣାବଳୀ ସହିତ ତାକୁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ପ୍ରଚାର କରିବା ଥିଲା; ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଜୀବନରେ ଦୁଃଖ ଅନେକ ଅଛି । ସେହିଭଳି ପରିବାରରେ ସମସ୍ୟା ମଧ୍ୟ କିଛି କମ୍ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସମୟକୁ ସରସ ସୁନ୍ଦର କରି, ପରିବାରକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରି ଗଢ଼ିତୋଳିବାକୁ ହେଲେ ତା’ର ଏଇ ତରଳଦିଗଟିର ପ୍ରକାଶ ହିଁ ଆବଶ୍ୟକ, ଯାହା ଛୋଟରାୟ ନିଜ ନାଟକରେ କରିପାରିଛନ୍ତି । ଯୋଗଥପାଇଁ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଟ୍ୟକାହାଣୀର କାହାଣୀ ବେଶ୍ ହୃଦ୍ୟ ହୋଇପାରିଛି ।

ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ :

ସାହିତ୍ୟରେ ସମାଜ ଓ ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାରସ୍ପରିକ ସଂପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ହିଁ କରାଯାଇଥାଏ । କେତେବେଳେ ସମାଜ କେତେବେଳେ ବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଏଥିରେ ଉଚ୍ଚତର ସ୍ଥାନର ଅଧିକାରୀ ହୁଅନ୍ତି । ସମାଜର ପ୍ରତିଫଳନ ତ ସାହିତ୍ୟରେ ଅବଶ୍ୟ ଘଟିବ । ତେବେ ନାଟକରେ ଏହି ପ୍ରତିଫଳନ ହିଁ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ । କାରଣ ନାଟକରେ ଘଟଣା ଘଟୁଥିବାର ହିଁ ଦେଖାଯାଏ ବା ଶୁଣାଯାଏ । ଏହି ପ୍ରତିଫଳନ ଫଳରେ ନାଟକ ଗୋଟାଏ ସମୟର ଦଳିଲ୍ ପାଲଟିଯାଏ । ଗୋଟାଏ ସମାଜର ପ୍ରତିନିଧି ପାଲଟିଯାଏ ଓ ଗୋଟାଏ ଜାତିର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଧରିଉଠିବାରେ ସମର୍ଥ ହୁଏ । ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକରେ ଏହି ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ସ୍ଥାନ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ଜଣେ ସାମାଜିକ ନାଟ୍ୟକାର । ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ; ସେ ଇତିହାସ, ପୁରାଣ ବା କିମ୍ବଦନ୍ତୀକୁ ନେଇ କୌଣସି ନାଟକ ରଚନା କରିନାହାନ୍ତି । ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି; ଏହି ଇତିହାସ, ପୁରାଣ ବା କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ; ସମାଜ ତତ୍ତ୍ୱବ୍ୟାଖ୍ୟା ଦେଖାଯାଏ । ସେ ବାରମ୍ବାର ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି ଯେ; ସାମାଜିକତା ହିଁ ତାଙ୍କ ନାଟକର ପ୍ରାଣ । (୧)

x x x x x
ପରିବାର ହେଉଛି ସମାଜର କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ଏକକ । ଯେଉଁଠି ଗୋଟାଏ ଛାତ ତଳେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୂରବୀତ୍ୱ ଭିତରେ ବିଭିନ୍ନ ବୟସର, ବିଭିନ୍ନ ରୁଚିର ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ ରକ୍ତର ମଣିଷ ବାସ କରନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଅ-ଝିଅକୁ ନେଇ ଏହି ବୃନ୍ଦ ଗତିଶୀଳ । ଯଦିତ ଏଥିରେ ଗୁଡ଼୍ୟ ବା ଚାକର ମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଷ୍ଟାଠିଏ-ସତୁରି ଦଶକରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସାଧାରଣ ସଂପନ୍ନ ପରିବାର ମାନଙ୍କରେ ଏକାଧିକ ଭୃତ୍ୟଗଣିବାର ପରମ୍ପରା ଥିଲା । ବିଶେଷକରି ଯେଉଁମାନେ ଉପାର୍ଜନ କରିବାକୁ ବିଦେଶ ଆସୁଥିଲେ; ସେମାନଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଓ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଏକାଧିକ ଚାକର ରହୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଗୃହସ୍ୱାମୀ ଓ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ମତିଗତିରୁ ହିଁ ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ସଙ୍ଗତିର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥିଲା । ଉ: ସ୍ୱ: 'ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ' ନାଟକର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ଏବଂ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାରରେ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଚାକର ରହିଛନ୍ତି ।

(ସେହିପରି ନାଟକ 'ଧୀର ଏବଂ ଧୀରା' ରେ ମଧ୍ୟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଚାପରେ ରହିଛନ୍ତି । x x x x x ପରିବାରରେ ସ୍ୱାମୀ - ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଛୋଟଛୋଟ କାରଣରୁ ମତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଦେଇଥାଏ । ଉ: ସ୍ୱ: କେଉଁଠି ସ୍ତ୍ରୀର କଥା ନ ରହିଲେ କିମ୍ବା କାର୍ଯ୍ୟସାଧକ ନ ହେଲେ ସେ ଅଭିମାନ କରିବସତି । ପତ୍ନୀ ବହୁଦିନପରେ ବାପଘରକୁ ଯିବାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ହଠାତ୍ ଜଣେ ଅଯାଚିତ ତଥା ଅନିମନ୍ତ ଅତିଥି ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ପକ୍ଷରେ ତାଙ୍କର ବାପଘରକୁ ଯିବାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଘୁରିତ ରହିଛି । ସାହାବୁରାକି ପତ୍ନୀ ଅଭିମାନକରି ଯାଇ ଠାକୁରଘରେ ଶୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ପତି ବାଧ୍ୟହୋଇ ଅତିଥି ଚର୍ଚ୍ଚାର ଆୟୋଜନ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । (୨)

x x x x x ନିଜର ପିଲାଟିକୁ ମଣିଷ କରବାକୁ ଯାଇ ଉଦ୍ଭୟ ସ୍ୱାମୀ - ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତପାର୍ଥକ୍ୟ ଘଟିଛି । କେହି କାହାକୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ରାଜିନୁହନ୍ତି । ବିଚରା ପିଲାଟି ଏଥିରେ ଆହତ ଶିକାର । ମାତ୍ର ଯୋଉଦିନ ପିଲାଟି ମଣିଷ ହୋଇଛି; ସଂସାର ପାତିଛି ଏବଂ ସୋମନଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେଇରହିଛି । ସେହିଦିନଠାରୁ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜର ଭୁଲ୍ ବୁଝିପାରି ସନ୍ଧି କରିଛନ୍ତି । (୩) ଏହିପରି ଅନେକଉଦାହରଣ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ନାଟକରୁ ଦିଆଯାଇପାରେ । ପତି ପତ୍ନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାନ-ଅଭିମାନ ରହିଛି ସତ; ମାତ୍ର ତାହା କିନ୍ତୁ ଆପେ ଆପେ ସମାଧାନ ହୋଇଯାଇଛି ।

x x x x x ପ୍ରତିବେଶୀ ଉଲରହିଲେ ବିଦେଶରେ ଚଳିବା ସହଜ ହୁଏ । କେବେ ପରିବାରର ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁର ଭଲହେଲେ ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ସହଜ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ନଗର କୈନ୍ଦ୍ରିକ

(୧) ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ - ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାକ୍ଷାତକାର ।

(୨) 'ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ' - 'ଓଇରସିଅଲ୍ ବାବୁଙ୍କ ପରିବାର' ।

(୩) 'ଶାଶୁ ପ୍ରଶାଖା' - ସଂଗ୍ରାମ ।

ପରିବାରରେ ପଡ଼ୋଶୀ ଯଦି ମେଳାପା, ବିପଦର ବ୍ୟଧି ଓ ଯଥାର୍ଥ ମିତ୍ର ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ବିଦେଶରେ ଚଳିବା ସହଜ ହୋଇପଡ଼େ । ବିଦେଶୀ ଜୀବନର ସ୍ବାଦ ଆହୁରି ବଢ଼ିଯାଏ । ଏମାନେ ସ୍ତ୍ରୀ ଘରେ ନଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ସ୍ବାମୀଙ୍କୁ ରୋଷେଇକରି ଦିଅନ୍ତି । ରାନ୍ଧିବାଢ଼ି ଖୁଆନ୍ତି । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବୁଝେଇଦିଅନ୍ତି । ଗୃହସ୍ଥକପାଳ ପାନଭାଙ୍ଗି ଦିଅନ୍ତି । ମନଯୋଡ଼ିବାପାଇଁ ପଡ଼ୋଶୀଙ୍କ ସହିତ ମିଶି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି । କୁତଳାଦେବୀଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନବାବୁଙ୍କ ଅସଜଡ଼ା ପରିବାରକୁ ସଜାଡ଼ିବାକୁ ସୀତାଦେବୀ ଆଗେଇ ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ବ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ତୁଲାଇ ନେଇଛନ୍ତି । (୨)

x x x x x ଏସବୁ ସବୁ ଏଭଳି ପଡ଼ୋଶୀ ଅଛନ୍ତି; ଯେଉଁମାନେ ଅସହିଷ୍ଣୁ ଓ ଇର୍ଷାକୁ । ସେମାନେ ଗୃହସ୍ଥର ସଂପଦ; ଅବସ୍ଥାଦେଖି; ଇର୍ଷାକରନ୍ତି । ଜଣେ ଏକମହଲା ଘରଟିଏ କଲେ ଆଉ ଜଣକ ଦି'ମହଲା । ଜଣେ ଘରକୁ ଲାଲ୍‌ର ଆଣିଲେ ଆଉ ଜଣକ ପାଉଁଶ । ଏ ପ୍ରତିଯୋଗିତାର ଶୋଚନୀୟ ପରିଣତି ହିଁ ତାଙ୍କର ସମାଧାନ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି 'ବାଜି' ନାଟକରେ ଦୁଇଟି ନୂତନ ଭାବରେ ଗଢ଼ିଉଠୁଥିବା ଗ୍ରାମ୍ୟପରିବାରର ପାରସ୍ପରିକ ପ୍ରତିଯୋଗିତାର କାହାଣୀ । (୩) କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ; ଏପରି ଅନେକ ଅଛନ୍ତି ନିଜେ ଗର୍ବରେ ପାଟିପତୁଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟଆଗରେ ପଡ଼ୋଶୀ ଲୋକ ବିଷୟରେ ଅଯଥା ଚର୍ଚ୍ଚାକରନ୍ତି । ଏଭଳି ଲୋକମାନଙ୍କର ନିଜକୁ ଦେଖେଇହେବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅଧିକ । ଉ: ସ୍ବ: 'ସୁଷମା'ର ଚରିତ୍ରକୁ ନିଆଯାଇପାରେ । ନିଜର ଗୁପ୍ତଗୁଣ, ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା, ରୁଚି ଓ ଆଭିଜାତ୍ୟ ପାଇଁ ସୁଷମା ଅତିମାତ୍ରାରେ ଆତ୍ମାଭିମାନିନୀ । ଚତୁରୀ ସୁଷମା ସଚେତନତାରେ ସଂଯତ ଆଚରଣକରି; ନିଜର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଓ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଆତ୍ମବଢ଼ିମାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । "ଶାଢ଼ୀର ସେଡ଼ିଟିକିଏ ଦେଖି; ଯୋଉ ଶାଢ଼ୀ ମୁଁ କିଣିଛି - ତାକୁ ଦେଖି ଯଦି ସମସ୍ତେ ଝୁରି ହୁଅନ୍ତି, ସେଥିରେ ଯେ କେହି ଲୋକ ଗର୍ବକରିବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ତମେ ତ ଜାଣିତ ମୋତେ - ଏ ଶାଢ଼ୀକଥା ମତେ ଯିଏ ପଚାରେ; ମୁଁ ଖାଲି ଟିକିଏ ହସିଦେଇ ତୁପରହିଯାଏ ।" (୪) କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ; ସୁଷମାର ସ୍ବାମୀ; ଜର୍ମାନରୁ ଗୋଲାପ ଫୁଲରେ ଛୁଞ୍ଚିଟିଏ ମାରି ଆଣିଥିବାରୁ ସୁଷମା ତାହାର ନାମ ଜର୍ମାନୀ ଛୁଞ୍ଚିରଖିଛି ଏବଂ ନିଜକୁ ଜର୍ମାନୀ ଛୁଞ୍ଚିସହ ସମକରି ଜର୍ମାନୀ ଯିବାପାଇଁ ଜର୍ମାନୀ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରିଛି । (୫)

x x x x x ପରିବେଶର ଗୁରୁତ୍ବ; ରେଡ଼ିଓ ନାଟକରେ ସର୍ବଥା ସ୍ବାକୃତ । ଏଥିରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଓ ସହରର ଚିତ୍ର ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ପରିବେଶରେ 'ମକଦ୍ଦମା' ଭଳି ନାଟକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଛି । ଦୁଇ ବାପ - ପୁଅଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାମାନ୍ୟ କଥାରୁ ପାଟିତୁଣ୍ଡ ଶେଷରେ ଜଟିଳ ଆକାର ଧାରଣ କରିଛି । ଅଜାଣତରେ ପୁଅ; ବାପର କେଶ ଉପାଡ଼ିଲାବେଳକୁ ଅପରପକ୍ଷରେ ପୁଅ; ବାପର ଦାନ୍ତ ଉପାଡ଼ିଦେଇଛି । ସହର ପରିବେଶ କହିଲେ ମୁଖ୍ୟତଃ କଟକୀ

(୨) 'ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ' - ପ୍ରଥମ ଭାଗ - ୫ମ ଚିତ୍ର - P - 180. ।

(୩) 'ବାଜି' ନାଟକ - ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ।

(୪) ଏକାଙ୍କିକା - 'ଶତରଞ୍ଜି' - (ଜର୍ମାନୀ ଛୁଞ୍ଚି) P - 95.

(୫) ଚନ୍ଦ୍ରିକା - P - 95.

ସହରର ପରିବେଶ ହିଁ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଯେଉଁଠି ଚାରିଆଡ଼ ସନ୍ତସନ୍ତୀ, ମଶା-ମାଛି ବଣ, ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ୋଶୀ ପିଲାଙ୍କ ମଳତ୍ୟାଗ, ବର୍ଷାଦିନେ ନଳାପାଣି ଘରେ ପଶିବା ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । (୨)
 x x x x x ଅର୍ଥନୀତି; ସାମାଜିକ ପରିବେଶକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିଥାଏ । ଧନାବ୍ୟକ୍ତି - ମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଅନେକ ଲୋକ ନିଜର ଆବଶ୍ୟକତା ପୂର୍ଣ୍ଣିପାଇଁ ଆସିଥାଆନ୍ତି । ଗୃହସ୍ଥଙ୍କର ଅର୍ଥନୀତିକ ଅବସ୍ଥା; ସେମାନେ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ବରଂ ଅଧିକ ଦାୟିତ୍ବ ଲଦିଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ଧନୀମାନେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଅର୍ଥନୀତି ସଂପର୍କରେ ବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ମଣିଷ ଯଥା କୁଳି, ମଜୁରିଆ, ଚିକିତ୍ସାବାଲା ପ୍ରଭୃତି ନିଜର ଉଦର ପୂର୍ଣ୍ଣିପାଇଁ ସାରାଦିନ ଖଟଣା ଖଟନ୍ତି । ତେଣୁ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରରେ ଅର୍ଥନୀତିର ସ୍ଥାନ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର । ସେମାନଙ୍କର ନିଜର ଆୟ ଅନୁସାରେ ସେମାନେ ବ୍ୟୟ କରିଥାନ୍ତି । ଛୋଟରାୟଙ୍କର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଟି ନାଟକ; ମଧ୍ୟବିତ୍ତପରିବାରର ଚଳଣୀକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ରଚିତ । ଏଭଳି କେତେକ ପରିବାର ହେଲେ; ଗୋବର୍ଦ୍ଧନବାବୁଙ୍କ ପରିବାର, ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସଂସାର ଏବଂ ମୁରାରିବାବୁଙ୍କ ପରିବାର ଇତ୍ୟାଦି । ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଏକଥାର ସତ୍ୟତା ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରିହେବ । ଉ: ସ୍ବ: “ଏ କଟକ ସହରରେ ଆଉ ଚଳିହେବନି ଦେଖୁଛି । ଗୁଆସେର ନ’ଟଙ୍କା, କଢ଼ିସେର ଆଠଶା; । କୋଉ କଳିଯୁଗରେ ଏକଥା ଦେଖା ନ ଥିଲା ।” (୩)

x x x x x ସ୍ବାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମାଜରେ ଶିକ୍ଷାର ଦ୍ରୁତପ୍ରସାର ସଂପର୍କିତ ହୋଇଛି । ରକ୍ଷଣଶୀଳ ପରିବାରରେ ପରିବେଶ ଓ ବାପା- ମା’ଙ୍କର ଆଗ୍ରହଶୂନ୍ୟତା; ଶିଶୁର ଜୀବନକୁ ପ୍ରଭାବିତକରେ । ଯାହାଫଳରେ କି ସେ ଅଧ୍ୟାପାଠୁଆ ହୁଏ । ଆଗ୍ରହାବ୍ୟକ୍ତି ବିଦେଶ ଯିବାପାଇଁ ନାନା ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଅନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ‘ଅଳ୍ପବିଦ୍ୟା ଉତ୍ତରୀ’ ଭଳି ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଓ ତା’ରି ଅର୍ଥବୁଝି ସେମାନେ ଲଜିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ସାମାଜିକ ଓ ପାରିବାରିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ କହିଲେ ଆମେ ବୁଝୁ; ନାନାବିଧ ସଂପର୍କରେ ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠରେ ଘରର ସଂପର୍କ ଓ ଅଫିସ୍ ବା ପ୍ରତିବେଶୀର ସଂପର୍କ କଥାହିଁ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଘରର ସଂପର୍କ କହିଲେ ବାପଘର ଓ ଶାଶୁଘର ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ସଂପର୍କ । ସ୍ବାମୀ ନିଜ ବାପାମା’ଙ୍କୁ ଅଧିକ ସମ୍ମାନ ଦିଏ କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀର ବାପା-ଭାଇଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁଥପାଇଁ ପାଠୁଆ ବୋହୂ ମନଃଶାନ୍ତରେ । ଉ: ସ୍ବ: ବାପାଙ୍କ ଚିଠିକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଉଭୟ ରାତା ଓ ମାନସଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଦେଇଛି । ମାନସ ଭାବିଛି ଚିଠିକା ରାତାବାପା ଅର୍ଥାତ୍ ତା’ ଶ୍ବଶୁରଙ୍କର ଚିଠି । ତେଣୁ ସେ ଚିଠିପଢ଼ି ତାଙ୍କୁ ‘ଜିଉଖୋର ଓ ବଢ଼ରାଗୀ’ ସମୋଧନ କରିଛି । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଛି, ଯେ; ଚିଠିଟା ରାତା ବାପାଙ୍କର ନୁହେଁ ବରଂ ତା’ ନିଜବାପାଙ୍କ ଚିଠି । ସେତେବେଳେ ମାନସର ଗଳ୍ପର ମୋଡ଼ ଭିନ୍ନରୂପ ଧାରଣ କରିଛି । (୧)

x x x x x କଥାରେ ଅଛି; ଅଭାବରେ ସ୍ବଭାବ ନଷ୍ଟ । ଏହା ଖୁବ୍ ସ୍ବାଭାବିକ । ବେଳେବେଳେ ଧନାବ୍ୟକ୍ତି ମାନେ ମଧ୍ୟ; ସ୍ବଭାବର ବଶବର୍ତ୍ତୀହୋଇ ଅଧିକ ଧନସଂଚୟ କରିବା ପାଇଁ କାମନା କରନ୍ତି । ଫଳରେ ସେମାନେ ଉପହସିତ ହୁଅନ୍ତି ଓ ନାଟକରେ ହାସ୍ୟରସର ଲଘୁପ୍ରବାହ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

(୧) ଧାରାବାହିକ ନାଟକ - ‘ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ’ ।

(୩) ‘ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ’ - P - 217.

(୧) ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ - ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ମଦନବାବୁ ନିଜର M.A. ପଢୁଆ ବେକାର ପୁତ୍ରପାଇଁ ଯେଉଁ ମୋଟା ଯୌତୁକର ଦାବୀ କରିଛନ୍ତି ତାହା ବେଶ୍ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଅଟେ । ଉ: ସ୍ୱ: “ମୋଟ ପଥାନକୁ ପାଞ୍ଚଭରି । ବିଶେଷ ଦ୍ରବ୍ୟ
x x x x x କନ୍ୟାର ଅଳଙ୍କାର ପାଇଁ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିବା ପାଞ୍ଚଭରି ସୁନା ମଧ୍ୟରୁ x x x x x
ଗୌପ୍ୟଅଳଙ୍କାର ଓ ବାସନ ଝୁଣ୍ଟିଆ, ଚକିବାକି ଆଠଥାନ ବିଶେଷଦ୍ରବ୍ୟ । ଏଥିପାଇଁ
ଧାର୍ଯ୍ୟହୋଇଥିବା ସମସ୍ତ ରୂପାର ଆନୁମାନିକ ବଜାର ମୂଲ୍ୟ ଟଙ୍କା ୧୦୦ରେ ଗଣପଡ଼ୁ ଏଥିସହିତ
ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ଘଣ୍ଟା, ଚେନ୍, ସାଇକେଲ ଓ କଲମ ପ୍ରଭୃତି ଶୂନ୍ୟ । ବିଶେଷ ଦ୍ରବ୍ୟ ।” (୨)
ତାଙ୍କର ଏହି ଯୌତୁକ ଲାଭସାପାଇଁ ପୁଅ ବାହାହୋଇନପାରି ବେଦିରୁ ଫେରଯାଇଛି ସତ ମାତ୍ର
ତାଙ୍କୁ ଯୌତୁକ ମିଳିନାହିଁ ।

x x x x x ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରରେ ଆର୍ଥିକ ସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ଥାଇ ମଧ୍ୟ; ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରୁ
କରୁ ସେମାନଙ୍କର ଦିନ ସରିଯାଏ । କାହାର ବାହାଘର, ପୁଆଣିଘର, ଓଷାବ୍ରତ, ଭାର ବେତାର
ମଧ୍ୟରେ ସେମାନେ ନିଜ ପିଲାଙ୍କୁ ବେଳେ ବେଳେ ଅବହେଳା ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏଭଳି ଚରିତ୍ରମାନେ
ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକରେ ପ୍ରାୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ।

x x x x x ବୁଝାମଣା; ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକ ଜଗତର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ବିଭାଗ । ଏହି ବୁଝାମଣାକୁ
ନେଇ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରରେ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତି ଦେଖାଯାଏ । ଉପାଳନକ୍ଷମାନାରୀ, ନିଜର ବେକାର
ସ୍ୱାମୀକୁ ନେଇ ସଂସାର କରେ । ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ପରିହାସକୁ ଭ୍ରାନ୍ତେ କରେ ନାହିଁ ।
ଅନୁରୂପଭାବରେ ସ୍ୱାମୀ ମଧ୍ୟ; ଆତ୍ମହାନ-ମନ୍ୟତାରେ ଘାରି ନହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ସାହାଯ୍ୟ
କରେ । ‘ଶୋଭାଦୋଳ ପରିବାର’ ଏହାର କୁଳତ୍ତ ଉଦାହରଣ । ଶୋଭାଦେବୀ Hospital କୁ
ଯିବାପରେ, ତାଙ୍କସ୍ୱାମୀ ଘରର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଉଛନ୍ତି । (୩)

x x x x x ସଂପର୍କ; ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଭାଗ । ସମାଜରେ ରହିଲେ; ମନୁଷ୍ୟ
ଅନ୍ୟସହିତ ସଂପର୍କିତ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଶିକ୍ଷିତମଣିଷ; ଅର୍ଥନୀତିକ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟସହିତ ସାମାଜିକ
ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟ କାମନା କରେ । ତେଣୁ ସେ ପରିବାର ପ୍ରତି ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ତୁଟି ନକଲେ ମଧ୍ୟ;
ଏକାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରରେ ଚଳିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରେନାହିଁ । ସହରର ଛୋଟ ପରିବାର ଧରି ଚଳିବାକୁ
ଭଲପାନ୍ତି । ସେମାନେ ଦଶହରାରେ ସବୁରିପାଇଁ ଲୁଗାପଟା ଶିଖନ୍ତି । ବଂଧୁବନ୍ଧବଙ୍କ ଘରେପର୍ବ ବା
ଭୋଜିଜାତରେ ଯାଇ ଠିଆହୁଅନ୍ତି । ରୁଗଣ ବୟସ୍କମାନଙ୍କର ସେବା କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନିଜ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ନଷ୍ଟ
କରନ୍ତି ନାହିଁ ବା କରିବାକୁ ଚାହାଁନ୍ତି ନାହିଁ ମଧ୍ୟ । ଅର୍ପିତରେ ହାକିମ, ସହକର୍ମୀ ବଂଧୁ, ଅଧସ୍ତନ
କର୍ମଚାରୀ, ଅସହିଷ୍ଟ ପଡ଼ୋଶୀ, ବଡ଼ତା ପୁଅଝିଅ ଏସବୁ ଭିତରେ ଗୃହସ୍ଥର ଜୀବନ ବିନ୍ୟସ୍ତ
ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଏଭଳି ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ନିଜ ନିଜ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଦେଖାଇ; ସଫଳ ଜୀବନ
ବଞ୍ଚନ୍ତି । ଅସୁବିଧା ହୁଏ ଶ୍ୱଶୁରଘର ନେଇ । ସ୍ତ୍ରୀ ତା’ ଶାଶୁଘର ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ୱାମୀର ବାପା-ମା’କୁ
ଯଥୋଚିତ ଆଦର ସଜ୍ଜାର କରିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ଅନୁରୂପଭାବରେ ସ୍ୱାମୀ ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀର ବାପଘର
ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ବିରକ୍ତ ହୁଏ । ଏଭଳି ମତାମୈତ୍ର୍ୟ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରରେ
ଦେଖାଯାଇଥାଏ ।

x x x x x ପଶୁପକ୍ଷୀ ସହିତ ମନୁଷ୍ୟର ସଂପର୍କ କେଉଁ ଆବହମାନକାଳରୁ ସ୍ୱୀକୃତ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ
ଛୋଟରାୟଙ୍କର ‘ଅଭିଜାତ’ ନାଟକ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକ ଅନନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି । ଲୋକକଥାର ‘ବରଲା ଗାଈକୁ

(୨) ନାଟକ ବିଶେଷ ଦ୍ରବ୍ୟ - (SC. No. - 11/12).

(୩) ‘ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ’ - ଶୋଭାଦେବୀଙ୍କ ପରିବାର ।

ନେଇ; ନାଟ୍ୟକାର ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେଇ ନିଜ ଲେଖନୀର ସଜ୍ଜତାର ପ୍ରମାଣ ଦେଇଛନ୍ତି । ଜମିଦାରର ‘ବଉଳା’କୁ ନେଇଯିବାରେ କୁଣ୍ଠିଆ ଗାଈପଡ଼ିଛି । ତା’ର ଅତି ଆଦରର ‘ବଉଳା’ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛି; “ବଉଳାକୁ ତମେ ଦେଇଦେଲ ବାପା; ତା’ ସହିତ ମତେ ଦେଇଦେଲ ନାହିଁ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇଅଛି । (୧)

x x x x x ସହରୀ ଜୀବନ; ମୁଖ୍ୟତଃ କଟକ ସହରରେ ଦଶହରା ପର୍ବ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରେ । ଦଶହରା ପାଇଁ ପିଲାଙ୍କର ନୂଆ ଜାମା - ପଟା, ଗୁଡ଼୍ୟମାନଙ୍କର ଦଶହରା ଖର୍ଚ୍ଚ, ଚାନ୍ଦା, ଦଶହରାପାଇଁ ଦରମା ଓ ରେସନ୍ କାଲନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ଏସବୁକୁ ଛୋଟରାୟ ଅତି ଦକ୍ଷତାର ସହିତ ନିଜର ନାଟକମାନଙ୍କରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ।

x x x x x ସହରୀ ଜୀବନରେ ଇଡ଼ାଘର, ପଡ଼ୋଶୀ, ଆବଶ୍ୟକତାଭିତ୍ତିକ - ବଂଧୁ, ଜଳନିଷ୍ଠାସନ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦୃଷ୍ଟିରୋଚର ହୁଏ । ଇଡ଼ାଘରେ ଥିବା ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କର କୌଣସି ପାରିବାରିକ ଗୋପନୀୟତା ରହିପାରେ ନାହିଁ । କାରଣ କଟକ ସହରରେ ଘରମାଲିକ ଅଗଣାମଝିରେ ଗୋଟିଏ ପାର୍ଟିସନ୍ ପକେଇ ଅନ୍ୟ ଇଡ଼ାଟିଆ ରଖିଥାଏ । ଯାହାଦ୍ୱାରାକି ଜଣକର ପରିବାରକୁ ଅପରଜଣକର କଥାବାହା; ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଶୁଣାଯାଏ । ଫଳରେ ଗୋଟିଏ ପରିବାରର ଗୃହସ୍ଥ କିଛି କହିଲେ ଅପର ପରିବାରର ପତ୍ନୀ ତାହାର ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ପରିବାରର ପିଲା; ତା’ ବାପାକୁ ଡାକିଲେ ଅପରପରିବାରର ବାପା ତାହାର ଜବାବ୍ ଦିଅନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି । (୨)

x x x x x ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ତାନ୍ତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ସଂପର୍କରେ ବାରମ୍ବାର ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକରେ ଉପସ୍ଥାପନା କରାଯାଇଛି । କାରଣ ଟିକିଏ ଅଣ୍ଟା-ଜର ହେଲେ, ମଣା-ମାଛି, ପିମ୍ପୁଡ଼ିପରି ଯାଇ ଲୋକମାନେ ତାନ୍ତ୍ରରକ ପାଖରେ ହାଜର ହୁଅନ୍ତି । (୩)

x x x x x ଅନେକ ବଂଧୁ ନିଜର ଆବଶ୍ୟକତା ମେଣାଇବା ଲାଗି ସହରକୁ ଆସି ଗୃହସ୍ଥଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର ସଂସାରରେ ନିଜର ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରନ୍ତି । ପିଲାମାନଙ୍କର ପଢ଼ାରେ କ୍ଷତିହୁଏ । ଗୃହିଣୀ ବିଶ୍ରାମ ପା’ନ୍ତି ନାହିଁ । ପରିବାରର ଅର୍ଥନୀତି ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ହୁଏ । ଏସବୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଏଡ଼ାଇପାରି ନାହିଁ ଉ: ସ୍ୱ: ଦିଗ ପି’ସା । ଗୋଟିଏ ଦିନ ରାତିରେ ରୋଷେଇ ବନ୍ଦକରି କୁନ୍ତଳାଦେବୀ ରାମାୟଣ ପଢ଼ିବାକୁ ମନ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏହି ସମୟରେ ଦିଗପି’ସାଙ୍କ ଆଗମନକୁ କେହି ସହଜରେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ସେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁଙ୍କର ଦୂରସଂପର୍କୀୟ -ହେଲେ ମଧ୍ୟ; ଅତି ନିଜର ବହୁ ହିସାବରେ ଘରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଛନ୍ତି । ଆସୁ ଆସୁ ତା - ଜଜଖିଆ, ଗରମପାଣି, ଗାତ ସହିତ ଆମିଷର ବରାଦ୍ କରିଛନ୍ତି । (୪)

ଏଭଳି ବିଚାର କଲେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଟକଗୁଡ଼ିକର ସମାଜ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଗଭୀର ତଥା ସୁଦୂର ପ୍ରସାରୀ ।

(୧) ନାଟକ - ‘ଅଭିଳାଷ’ - (SC. No.- 28).

(୨) ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସଂସାର । - P - 31.

(୩) ‘ଧାରାବାହିକ ନାଟକ’ - ‘ତାନ୍ତ୍ରରବାବୁ’ ।

(୪) ‘ଧାରାବାହିକ ନାଟକ’ - ‘ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ’ - P - 76.

ଉପସଂହାର

ଉପସଂହାର :

ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ପ୍ରାୟ ଚାରିଦଶକଧରି କଟକ ଆକାଶବାଣୀ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ । ନାଟ୍ୟକାରର ଜୀବନ ବଂଚୁଥିବା ସାଧକ ଯଦି ଜାତିକା ଭାବରେ ଆକାଶବାଣୀର ପରିବାର ଭୁକ୍ତ ହୁଏ; ତାହା ତାର ନାଟ୍ୟମାନସକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସତେଯେପରି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜୀବନ ଓ ଜାତିକାର ମଣିକାଂଚନ ସଂଯୋଗ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ନାଟ୍ୟକାର ଜୀବନ ଦୀର୍ଘ ଓ ସଫଳ ହୋଇପାରିଛି । ଅକଳଚି ସମ୍ମାନ, ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଓ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିବା ଏହି ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର କୃତିତ୍ୱର ପ୍ରକୃତ ଆକଳନ ହେଉଛି ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କର ଅକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଶଂସା, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନ ।

ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ଏକ ନାମ ନୁହେଁ ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ସେ ନାଟ୍ୟକାର ଭାବରେ ସର୍ବଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ସ୍ୱୀକୃତ । ନାଟ୍ୟକାର ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟରସର ନାଟକପାଇଁ ‘କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ପୁରସ୍କାର’ ତିନୋଟି ଅପେକ୍ଷା ଏକତ୍ର ପାଇଁ ‘ଓଡ଼ିଶା ସଂଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡ଼େମୀ’ ପୁରସ୍କାର ଜଣେ ନାଟ୍ୟକାର ଭାବେ ଓଡ଼ିଶା ସଂଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡ଼େମୀ ପୁରସ୍କାର ଏବଂ ଜଣେ ବରିଷ୍ଠ ନାଟ୍ୟକାର ଭାବେ ‘ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ’ ଦ୍ୱାରା ପୁରସ୍କୃତ ଓ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ପାଇଛନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ବହୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ତରଫରୁ ମଧ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦିଆଯାଇଛି ।

ପ୍ରାଚୀନ ଗୀତିନାଟକ ଗୁଡ଼ିକ ବିସ୍ମୃତି ଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହୋଇଯାଉଥିବା ସମୟରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ସେଗୁଡ଼ିକୁ କିଛିତ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଆକାଶବାଣୀରେ ପ୍ରଚାର କରାଇ ଏକ ଐତିହାସିକ ଦାୟିତ୍ୱ ସଂପାଦନ କରିଛନ୍ତି । ଆମର ଗୌରବମୟ ନାଟ୍ୟପରଂପରା ସହିତ ଏକ ମାନସିକ ଯୋଗସୂତ୍ର ସ୍ଥାପନ କରିବାପାଇଁ ସେ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ଅନେକ ଆଧୁନିକ ନାଟ୍ୟକାର ଗୀତିନାଟକ ରଚନା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ତୃତୀୟ ନାଟ୍ୟଧାରା (Third Theatre) ନାମରେ ଅଭିହିତ ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ନାଟକରେ ଏହି ଗୀତିନାଟ୍ୟର ସଂଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଏବେ ଖୁବ୍ ଦୟତା ତଥା ଚତୁରତାର ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତହୋଇ ନାଟକର ଅବବୋଧକୁ ଶାଣିତ କରୁଛି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲେ ବୋଲି କୁହାଯିବା ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କର ଗୀତିନାଟକ ରଚନାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ଶାରଦାପ୍ରସନ୍ନ ନାୟକ ‘ଶ୍ରୀ ଗୁଣିତା’, ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣ ସାହୁ ‘ଏକଲବ୍ୟ’, ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ମୂଳିଆ ‘ଚଣ୍ଡାଲୁଣୀ’, ‘ଖୁଲଣା ସୁନ୍ଦରୀ’, କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର ‘ଦୁର୍ନୀତି ପରାଜୟ’, ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ‘ଦାନବ ନନ୍ଦିନୀ’ ପ୍ରଭୃତି ନାଟକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ରୂପକ ରଚନାରେ ତାଙ୍କପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ମଧ୍ୟ ହାତ ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ରୂପକ ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା ଜାଗିଉଠେ ଭାରତ, ଛବିଶ ଜାନୁୟାରୀ ପ୍ରଭୃତି ସମୟର ଆବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏଗୁଡ଼ିକ ତଥାନୁସାରେ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟମୂଳକ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଗୋଟିଏ ସମୟରେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ରାଜନୀତି, ସମାଜ ନୀତି ତଥା ନାଗରିକର ଦାୟିତ୍ୱ ସଂପର୍କରେ ସୂଚନା ଦେଇଥାଏ ।

ଦୀର୍ଘ ଧାରାବାହିକ ନାଟକ ରଚନାରେ ତାଙ୍କର କୃତିତ୍ବ ଅବିସମ୍ବାଦିତ । ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ଆଗ୍ରହକୁ ଘଷା, ଅଧଘଷାଏ ନୁହେଁ; ବର୍ଷବର୍ଷ ଧରି - ରଖିବାରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସାମାଜିକ ଦାୟିତ୍ବ ତୁଲାଇଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ମଣିଷର ବିଭିନ୍ନ ଦୈନିଦିନ ସମସ୍ୟା ଏଥିରେ ପରସ୍ପର । ଏଗୁଡ଼ିକ ନଗର କୈନ୍ଦ୍ରିକ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଗ୍ରାମ୍ୟଜୀବନ ପ୍ରତି ବୀତସ୍ବହ ନୁହଁନ୍ତି ବରଂ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଓ ନଗର ଜୀବନର ସୁଷମ ସମନ୍ବୟ ଏଥିରେ ଦେଖାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ନଗର ସଭ୍ୟତା ପିଣ୍ଡିତ ଜନଜୀବନର ପ୍ରଥମ ପିଢ଼ିର ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ସେ ଯେଉଁଭଳି ଦେଖିଛନ୍ତି; ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଚୋପହୀନ ଭାବରେ ସେହିଭଳି ପରିବେଷଣ କରିଛନ୍ତି ।

ଐତିହାସିକ ବେତାର ନାଟକ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଚାରିତ ବେତାରନାଟକ ହେଉଛି; ସମ୍ରାଟ ନନ୍ଦିନୀ ଜାହାନାରା । (ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଐତିହାସିକ ନାଟକ ଯଥା : ଅଠରଶହ ସତାବନ, ମନିବେଗମ୍, ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ, ନନ୍ଦକୁମାର ଫାଶି ଇତ୍ୟାଦିରେ ସେ ଇତିହାସର କଥାବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ରହିଛନ୍ତି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁମାନବୀୟ ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା; ଐତିହାସିକ ଚରିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକୁ ସାର୍ବକାଳୀନ କରିପାରିଛି ।

ଏ ସମସ୍ତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ବିଚାରକୁନେଲେ ଆମେ ଦେଖିବା ଯେ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ସାମାଜିକ ନାଟକର ସ୍ରଷ୍ଟା । ତାଙ୍କର ଅଗଣିତ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ଆମ ସମାଜ ଜୀବନ ବହୁଭାବରେ ବିନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଛି । କେଉଁଠି ସେ ଭାଇଭାଗ କଥା କହିଛନ୍ତି ତ କେଉଁଠି ସ୍ବାମୀ-ସ୍ବାର ଭୁଲ୍‌ବୁଝାମଣା କଥା କହିଛନ୍ତି । କେଉଁଠି ନାରୀର ଅସହାୟତା ତାଙ୍କୁ ବିବ୍ରତ କରିଛି ତ କେଉଁଠି ନାରୀର ଦ୍ବୈତରୂପ ତାଙ୍କୁ ଚକିତ କରିଛି । ପରିବାରରେ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ପାରସ୍ପରିକ ସଂପର୍କ, ବିଦେଶରେ ପଡ଼ୋଶୀସହିତ ଭରମ ବୁଝାମଣା, ଋତ୍ୟୁ ସହିତ ପରିବାରର ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କର ଆଚରଣ, ଅନିମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ୟଧି ଅତିଥିମାନଙ୍କର ଆଧିପତ୍ୟ ତଥା ଚାକିରୀ, ବଦଳି ଓ ଉଡ଼ାଘର ସମସ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କ କଲମ ମୁନରେ ଗୋଟିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଛବି ଉପସ୍ଥାପିତ କରିପାରିଛି । ସେଠାରେ ତାନ୍ତ୍ର-ରୋଗୀ ସଂପର୍କ, ଅପିସର ପିଅନ ସଂପର୍କ ରହିଛି । ମାତ୍ର ଏ ସମସ୍ତ ସଂପର୍କର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବରେ ଏକ ମାନବିକ ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇପାରିଛି । ତାଙ୍କ ନାଟକରେ ସମସ୍ୟା ଅଛି । ମାତ୍ର ତା' ସହିତ ଅଛି ସମାଧାନ ପାଇଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପଥ । କୌଣସିଠାରେ ସେ ତାଙ୍କର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅବସାଦରେ ଘାରିହେବାକୁ ଦେଇନାହାନ୍ତି ବରଂ ଏକ ଆଶାଭରଣ ଭବିଷ୍ୟତର ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଏହା ତାଙ୍କର ଜୀବନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ-ବୋଲି କହିବା ଯଥାର୍ଥ ମନେହୁଏ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ଅପ୍ରତିଦ୍ବନ୍ଦୀ ସଂଳାପ ସ୍ରଷ୍ଟା ଭାବରେ ଅଜସ୍ର ଗୌରବର ଅଧିକାରୀ । ତାଙ୍କର ସଂଳାପ ଶୈଳୀ ବିଚିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣ । ଐତିହାସିକ ନାଟକର ସଂଳାପ ରଚନା କରିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଶୈଳୀ; ସାମାଜିକ ନାଟକ ରଚନାର ଶୈଳୀଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ସାମାଜିକ ନାଟକ ରଚନାରେ ସେ କଥୁତ ଗାଷ୍ଟାର ସ୍ବାଭାବିକ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ସ୍ଥାନୀୟ ଗାଷ୍ଟାର ସଂଳାପ ମଧ୍ୟ; ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ନାଟକକୁ ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଦେଇପାରିଛି । ଗୀତିନାଟକ ଶୈଳୀ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂଗୀତମୟ । ଚରିତ୍ରାନୁସାରେ ସଂଳାପ ରଚନାରେ ତାଙ୍କର କୃତିତ୍ବ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ।

ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରମାନେ ଆମ ଚାରିପାଖରେ ଚଳାବୁଲା କରୁଥିବା ଚରିତ୍ର; ଯେଉଁମାନେ ବଦଳି ହେଲେ କଷ୍ଟ ପାଆନ୍ତି । ପରିବାର ବଢ଼ିଲେ ବିବ୍ରତ ହୁଅନ୍ତି । ବେମାର ହେଲେ ତାନ୍ତ୍ରରୁ ବ୍ୟସ୍ତ କରନ୍ତି । ପିଲାଏ ଦୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଶ୍ବାସନ କରନ୍ତି । ପଡ଼ୋଶୀଙ୍କ ସହିତ ଅବୁଝାମଣା ସୃଷ୍ଟିକରି ସେଥିପାଇଁ ଅନେକ କଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ପାଆନ୍ତି । ସେହି ଚରିତ୍ରମାନେ ପ୍ରଚଳିତ ସମାଜର ପ୍ରତିନିଧିମୂଳକ ଚରିତ୍ର ।

ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଛୋଟରାୟ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି କରିନାହାନ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଜଣେ ସଚେତନ ନାଟ୍ୟକାର; ସମୟର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଖିବୁଜିଦେବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କର ସାମା, ଶୋଭା, ଛାୟା ଭଳି ନାଟକରେ ନାରୀ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରତିଫଳନ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ । ସମାଜର ନିତିଦିନିଆଁ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନରେ ସେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ବିନିଯୋଗ କରିଥିବାରୁ ଏ ଦିଗରେ ବିଶେଷ ପରୀକ୍ଷା କରିପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ପ୍ରେମ ସଂପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପାରମ୍ପରିକ । ଯଦିତ ତାଙ୍କ ରଚନା ମଧ୍ୟରେ ଜାହାନ୍ନାରା, ମନିବେଗମ୍ ଓ ନୟିକା ଅଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଉଦାହରଣ ନୁହଁନ୍ତି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ମାତ୍ର । ତାଙ୍କ ନାଟକଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରେମ; ତ୍ୟାଗର ରୂପାନ୍ତର । ତାହା ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ ନୁହେଁ ବରଂ ସଂଯତ । ବୈବାହିକ ଜୀବନରେ ପ୍ରେମ ଅର୍ଥ ଉତ୍ତମ ବୁଝାମଣା ବୋଲି ସେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ନାଟକଗୁଡ଼ିକରେ ସନ୍ତାନ ଓ ଭୃତ୍ୟ ପରିବେଷିତ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ପରିବାରର ଚିତ୍ର ହିଁ ଅଧିକ । ତାଙ୍କ ଗତିତ ନାଟକ ମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାକ୍ ବୈବାହିକ ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟ ତ୍ୟାଗର ମହିମାରେ ମହିମାନ୍ବିତ । ଶୋଭା, ଛାୟା, ବସୁନ୍ଧରା ପ୍ରଭୃତି ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟ ଜଗତକୁ ବହୁଭାଗରେ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ପାଠକକୁ ଚିନ୍ତା କରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ଉପାଦାନ ଯୋଗାଇଥାଏ । ସତେ ଯେପରି ଚିରପରିଚିତ ଜୀବନ ଭିତରୁ ପାଠକର ଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ମୁଖରେ ଏକ ନୂତନ ସମସ୍ୟାର ଦ୍ୱାର ଖୋଲିଯାଏ । ତାଙ୍କର ନାଟକ ଗୁଡ଼ିକ ବିଗତ ଛଅ-ସାତବର୍ଷ ଭିତରେ ଟେଲିଭିଜନ୍ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଛି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ସାମା, ବଉଳ, ପ୍ରଜାପତି ଘଟସୂତ୍ର ଅଧିକ ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ; କ୍ୟାସେଟ୍ ମାଧ୍ୟମରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀମତୀ ସମାଜ୍ଜନୀ, ଘରବରଦେଖା ପ୍ରଭୃତି ନାଟକ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଦୃତ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ମାତ୍ରନାଟ୍ୟକାର ଭାବରେ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ଧ୍ୱନି ନାଟ୍ୟକାର ଭାବରେ ସେ ବିଶେଷ ଗୌରବର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି ।

ଏହି ମହାନିବନ୍ଧରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ପ୍ରତିଭାର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ଦିଗକୁ ଆଲୋକିତ କରିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି । ତାହା ହେଉଛି; ରେଡ଼ିଓ ନାଟ୍ୟକାର ଭାବରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ଉତ୍ତରଣ । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ବହୁବିଧ ନାଟ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜନଜୀବନ ହିଁ ଆଲୋକିତ ହୋଇଛି । ପରମ୍ପରା ସହିତ ତାଙ୍କର ନାଟ୍ୟାନୁସୂତ୍ରର ସଂପର୍କ; ଏହି ନାଟକଗୁଡ଼ିକରୁ ସହଜଲବ୍ଧ ।

ଏହି ମହାନ ପ୍ରତିଭାଙ୍କର କୃତିର ମୂଲ୍ୟାୟନ ଆୟାସ ସାଧ୍ୟ ତଥା ସମୟ ସାପେକ୍ଷ । ସେହି ଗୁରୁତ୍ୱ ପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ମ ସଂପାଦନ କରିବା ସମୟରେ କିଛି ତ୍ରୁଟି-ବିରୂପିତ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଯେଉଁ କେତେକ ନାଟକ ମୋର ଗବେଷଣାର ପଥ ସୁଗମ କରିଛି ତାହା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ଆଗ୍ରହ, ସାହାଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରେରଣା ଫଳରେ ହିଁ ମୋ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଛି । ଏହି ନିବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ନାଟ୍ୟ ସମୂହର ଯେଉଁ ଆଲୋଚନା ହୋଇଛି ତାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗବେଷକମାନଙ୍କୁ କିଛି ପରିମାଣରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରିଲେ ମୋର ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେବ ।

ପରିଶିଷ୍ଟ - ୧

ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ସହିତ
କେତୋଟି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ମୁହୂର୍ତ୍ତ :-

ପ୍ର: ଆପଣ ରେଡ଼ିଓ ସେସନ୍‌ରେ ଚାକିରି ପାଇବାପରେ ରେଡ଼ିଓ ନାଟକ ଲେଖିବାରେ ମନ ଦେଲେ ନା; ପୂର୍ବରୁ ଆପଣଙ୍କର ରେଡ଼ିଓ ନାଟକ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା ?

ଉ: ୧୯୫୬ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୨୧ ତାରିଖରେ ସ୍ବାୟୀ ନାଟ୍ୟକାର ଭାବେ ବେତାରରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଲି ସତ ମାତ୍ର ଏହାପୂର୍ବରୁ ବେତାରପାଇଁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ନାଟକ ଲେଖିଛି ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଚାରିତ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି ।

ପ୍ର: ସଂଖ୍ୟାବୃଷ୍ଟିରୁ ଆପଣଙ୍କୋପହୃତ ଓଡ଼ିଶାରେ ସର୍ବାଧିକ ବେତାର ନାଟକ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଏହାର କାରଣ କ'ଣ ? ଏଥିପାଇଁ କିଏ ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଲା ?

ଉ: ନିଶ୍ଚୟ ।

ପ୍ରଥମେ ମଞ୍ଚପାଇଁ ନାଟକ ଲେଖୁଥିଲି । ବେତାରରୁ ନାଟକଟିଏ ଶୁଣିବାପରେ ବେତାର ପାଇଁ ନାଟକ ଲେଖିବାକୁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରି ଏବଂ ତାହା ପ୍ରଶଂସିତ ମଧ୍ୟ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ଖୁବ୍ କମ୍ ବେତାର ନାଟ୍ୟକାର ଥିଲେ । ବେତାର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ମତେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ବହିଦେଲେ (୧) B. B. C. Radio plays (୨) How to write a Radio play ଏବଂ କହିଲେ “ବେତାରପାଇଁ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ଲେଖନୀ ଚାକିରି କରନ୍ତୁ । ଆମର ନାଟକ ଦରକାର ।” ସେହି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଥମେ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରୁ ଯଥା: ହିନ୍ଦୀ, ବଙ୍ଗଳା, ଇଂଲିଶ୍ ଭାଷାରୁ ନାଟକ ଅନୁବାଦ କଲି । ପରେ ନିଜସ୍ବ ରଚନାରେ ଧାରାବାହିକ, ଗୀତିନାଟ୍ୟ, ରୂପକ ରୂପାନ୍ତର ଇତ୍ୟାଦି ଲେଖିବା ଫଳରେ ମୋର ନାଟକ ସଂଖ୍ୟାର ପରିମାଣ ବୃଦ୍ଧିପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ତା’ପରେ ଆଉ ମୁଁ ପଛକୁ ଫେରି ଚାହିଁନି ।

ପ୍ର: କୁହାଯାଏ ଯେ; ସାହିତ୍ୟିକର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ତାର ସାହିତ୍ୟସାଧନାକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରେ । ବେଳେବେଳେ ଆଜ୍ଞାନ କରେ - ଏଭଳି କିଛି ଅନୁଭୂତି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା କୁହନ୍ତୁ ।

ଉ: ବହୁ ଅନୁଭୂତି ରହିଛି । ସେଥିରୁ ଗୋଟି ଦୁଇଟି ସଂପର୍କରେ କହୁଛି ।

୧ମ : ୧୯୪୧ ମସିହାର ଏକ ସଂଧ୍ୟା । ନାଜିବାଦ ଓ ଫାସିବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକାକିକା ନାଟକ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଉପରେ ବିଜ୍ଞାପନ ପ୍ରଚାରହେଉଥାଏ । ଏହାର ପୁରସ୍କାରର ପରିମାଣ ଟ ୩୫.୦୦ ଥିଲା ଯାହାକି ତରୁଣ ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲା । ପ୍ରଚାରପତ୍ରର ନିୟମାନୁସାରେ ଗୋପାଳଙ୍କୁ ‘ସାଗରକନ୍ୟା’ ନାମକ ନାଟକ ଲେଖିଲେ ଏବଂ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କୁ ପଡ଼ି ଶୁଣାଇଲେ; ତାଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ । ନାଟକଟିକୁ ଅମଳଚୂଳ ଶୁଣିସାରିବାପରେ ଗର୍ବଗଦ କଣ୍ଠରେ ସେ କହିଥିଲେ । ‘ତୁ ଲେଖିଯା, ଲେଖିଯା ଶୁଣ ତୁ କେତେ ବି ଲେଖା ବନ୍ଦ କରିବୁ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପଦିନ ଭିତରେ ବନ୍ଦି ଛପାହେଲା । ଏହାର ଇଂରେଜୀ ଅନୁବାଦ ହୋଇ ଦିଲ୍ଲୀ ପଠାଗଲା ଏବଂ ଅନୁପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏହାକୁ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କଲେ ।

୨ୟ : ୧୯୪୬ ର ଘଟଣା । ମୋର ପ୍ରଥମ ମଞ୍ଚନାଟକ ‘ଫେରିଆ’ ଆଶାତୀତ ଭାବରେ ସଫଳତା ଲାଭ କରିଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରିମିୟମ୍ ବା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ବର୍ଗତ ଡଃ

ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଅଭିନୟ ଦେଖିସାରି ତାଙ୍କ ବାସନ୍ତବନକୁ ଡକାଇ ପଠାଇଲେ ଏବଂ ମୋ ସହିତ ନାଟକ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରାୟ ୧ ପଞ୍ଚାଧରି ଆଲୋଚନା କଲେ । ଯାହାକି ମୋ ପାଇଁ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରେରଣା ବା ଉତ୍ସାହ ବୋଲି ମୁଁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଲି । ଏହା ପରେ ପରେ ମୁଁ ମୋର ନିଷ୍ଠା ଓ Sense of dedication ନେଇ ନାଟ୍ୟରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲି । ବାସ୍ତବ ପକ୍ଷରେ ମୋଜୀବନରେ ଏହାହିଁ ପଡ଼ିଛି ।

ପ୍ର: ଧାରାବାହିକ ନାଟକ ଲେଖିଲାବେଳେ କେହି ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି କି? କିଭଳି ସମାଲୋଚନା ଏବଂ ଆପଣ ତାକୁ କିଭଳି ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ?

ଉ: ଆଦୌ ସମାଲୋଚନା ନାହିଁ । ବରଂ ପୁନଃ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ବାରମ୍ବାର ଅନୁରୋଧ ହୋଇଛି ।

ପ୍ର: ସାଧାରଣତଃ ‘ରୂପକ’ ଶ୍ରୋତାସଂଖ୍ୟା କମ୍ । ରୂପକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବେଳେ ଆପଣଙ୍କର କେବେ ମନେହୋଇଛି କି ଆଉ କିଛି ଅଧିକ ହେବାଉଚିତ୍ ଥିଲା ବା ନାହିଁ କହିବାକୁ ଚାହଁଇଛି କହିପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ଉ: ଜଣେ ବେତାର ନାଟ୍ୟକାରର ରଚନାର ପରିମାଣର ଏକ ସୀମିତ ସଂଖ୍ୟା ଅଛି । ତେବେ କେବଳ ନାଟକ, ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଆଦି ଏତେ ପରିମାଣରେ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା ଯେ; ରୂପକ ଲେଖିବାପାଇଁ ମୋର ସମୟ ପ୍ରାୟ ରହୁନଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ କେତୋଟି ଅତି ବିଶେଷ ବା ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଘଟଣାକୁ ନେଇ ରୂପକରଚନା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସାଧାରଣ ରୂପକ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଲେଖିବାକୁ ଅବସର ପାଇନାହିଁ ।

ପ୍ର: ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସଂପର୍କରେ ଆପଣଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା କୁହନ୍ତୁ । ଔପନ୍ୟାସିକମାନେ କିଭଳି ଆପଣଙ୍କର ନାଟ୍ୟରୂପକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ?

ଉ: ମୋର ସମସ୍ତ ନାଟ୍ୟରୂପ ଶ୍ରୋତା, ଦର୍ଶକ ଓ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ରଚିତ ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଛି । ଅଧିକ କିଛି କହିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଉପନ୍ୟାସ, ଗଜର ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେବାକେଳେ ଅଭିଜ୍ଞତା ସଂପର୍କରେ ଏତିକି କହିବି ଯେ; ଉପନ୍ୟାସର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଓ ତାର ନାଟ୍ୟରୂପ ପ୍ରଦାନ; ଉଭୟ ସମାପରାଳ ଗତିରେ ଥିବେ । ଔପନ୍ୟାସିକ ତାଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସରେ ଯାହା କହିବାକୁ ଚାହଁଇଛି; ଜଣେ ନାଟ୍ୟରୂପ ପ୍ରଦାନକାରୀ ସେହି ସୀମାବିତରେ ଆବଶ୍ୟକ ନାଟ୍ୟରୂପର କୃତିତ୍ଵ ପ୍ରଦାନ କରିବେ । ସେଥିରୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ପ୍ର: ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ ଓ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ରୂପ ମଧ୍ୟରେ କି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଆପଣ ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି ?

ଉ: ଉପନ୍ୟାସର ନାଟ୍ୟରୂପ ମଞ୍ଚପାଇଁ ବା ବେତାର ପାଇଁ । ପୁଣି ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ପାଇଁ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । Teaching ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ତିନୋଟି Media ପରସ୍ପରଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାର ଆର୍ଜିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ଉଭୟ ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରୁ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିବ ହିଁ ରହିବ ।

ପ୍ର : ଏତିହାସିକ ରେଡ଼ିଓ ନାଟକ ଆପଣ ଅଧିକ ଲେଖିନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? ଏହାର ଲୋକପ୍ରିୟତା ସଂପର୍କରେ ଆପଣଙ୍କର ଧାରଣା କ'ଣ ?

ଉ : ଓଡ଼ିଶାରେ ଏତିହାସିକ ଘଟଣା ଖୁବ୍‌କମ୍ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା । ପୁଣି ସାଧାରଣ ଶ୍ରୋତାମାନେ ଯେକୌଣସି ପୌରାଣିକ କଥାବସ୍ତୁ ଓ ସାଂପ୍ରତିକ ସାମାଜିକ ଘଟଣାବଳୀ ସହିତ ବିଶେଷଜ୍ଞାବରେ ପରିଚିତ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ଏତିହାସିକ ନାଟକ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ନ ଥାଏ ।

ଲୋକପ୍ରିୟତା ସଂପର୍କରେ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ; ଲୋକ ପ୍ରିୟତାର ଅର୍ଥ ଶୁଦ୍ଧା ବା ଅଭୂତିକର ନୁହେଁ । ରୁଚିଶାଳ, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଓ ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀର ଦର୍ଶକ ବା ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କଲାଭଳି ନାଟକକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ ନାଟକ କୁହାଯାଏ ।

ପ୍ର : ଗୀତିନାଟ୍ୟ ସାମାଜିକ ହେଲେ ତାର ଆବେଦନ ହ୍ରାସପାଏ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ପେଟେଷ୍ଟମେଡ଼ିସିନ୍ ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବ୍ୟତିକ୍ରମ କାହିଁକି ? ଏହାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ କ'ଣ ?

ଉ : 'ଶ୍ରୀମତୀ ସମାର୍ଜନୀ' ବାସ୍ତବରେ ଏକ ପାରଂପରିକ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ପାରଂପରିକ ଗୀତିନାଟ୍ୟର ଶୈଳୀ, ଭାଷା ଓ ସ୍ବରସଂଯୋଜନା ପ୍ରାୟ କରାଯାଇନି । ମୋ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା ଏକ musical Play ।

ପ୍ର : ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗଛକୁ ବାରମ୍ବାର ବିଭିନ୍ନ ନାମରେ କିଛି ଏପଟ-ସେପଟ କରି ପ୍ରଚାର କରିବା ଭିତରେ କେଉଁ ଦିଗଟି ସ୍ପଷ୍ଟ । ଆପଣଙ୍କର ସାମିତ ରଚନା ନା ଶ୍ରୋତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ । ନା ସେଭଳି ଅନ୍ୟ ନାଟକର ପ୍ରଭାବ ।

ଉ : ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ଆଗ୍ରହ । ତା'ଛଡ଼ା ଜଣେଲେଖକର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ଅଛି । ତାକୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରେ ପ୍ରଚାର କରାଇବା । ଏହା ଲେଖକର କୃତିତ୍ବ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।

ପ୍ର : ନାରୀଶିଳ୍ପିକ ନାଟକ ରଚନା ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରେରଣା । ଅନୁଗୁଡ଼ି ବା ଭାବନା ସଂପର୍କରେ କିଛି କୁହନ୍ତୁ ।

ଉ : 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ' ନାଟକଟି କେବଳ ମୁଁ ନିଜେ ମୋର ଆଗ୍ରହଦ୍ବାରା ଲେଖିଛି । ଅନ୍ୟସବୁ ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରଯୋଜନ ଅନୁସାରେ ଲେଖିଛି ।

ପ୍ର : ସଂଳାପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆପଣଙ୍କ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ସମସ୍ତେ ସମ୍ମାନ କରିଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ନାଟ୍ୟକାର ଜୀବନରେ କୌଣସି ସଂଳାପ ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଆପଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି କି ? ଏଭଳି ମନେ ହୋଇଛି କି ଆପଣ ଗୋଟିଏ କଥା ଏକାଧିକବାର କହିଛନ୍ତି ।

ଉ : ହଜାର ହଜାର ପୃଷ୍ଠା ଲେଖିବାପରେ ନାଟକ ଭିନ୍ନଥାଇ ଘଟଣା ବା Situation ସମାନ ଥାଇପାରେ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ମୋର ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି; ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ବା Situtation ସମାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ସଂଳାପ ଯେପରି ଭିନ୍ନରୂପକ ହୁଏ ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ସତ୍ୟାଗ ରହିଛି ।

- ପ୍ର: ଗୀତିନାଟକରେ ପାଞ୍ଚୋପଯୋଗୀ ସଂଗୀତ ରଚନା ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କର ଅସୁବିଧା ହୋଇଛି କି ? ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆପଣଙ୍କୁ କେହି ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବେ ନିଶ୍ଚୟ । ସେ ବିଷୟବସ୍ତୁ କୁହନ୍ତୁ ।
- ଉ: ପ୍ରଚଳିତ କେତେକ ଗୀତିନାଟ୍ୟର ବେତାର ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରୂପ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଫଳତାର ସହ ପ୍ରଚାର କରାଜାବାରେ ମୁଁ ସଫଳ ହୋଇଥିଲି । ବୈଷ୍ଣବପାଣି ଆମର ଯେଉଁ ମହାନ ପରଂପରା ଗୀତିନାଟ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି; ମୁଁ ସେଇ ଧାରାରେ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଲେଖିଛି । କେବଳ ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ ଏ ଗୀତିନାଟ୍ୟର ଏକ ସ୍ୱଳ୍ପ, ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କର ହୃଦୟଗ୍ରାସୀ ହେବାଭଳି ସରଳରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ ଯେତିକିଟା ଆଧୁନିକତାର ସ୍ପର୍ଶ ଦରକାର; କେବଳ ସେତିକି କରିଛି ମାତ୍ର ।
- ପ୍ର: ଆକାଶବାଣୀରେ ପରିବେଷିତ ଆପଣଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ନାଟକ ଜନପ୍ରିୟ-ଏହାର କାରଣ କ'ଣ ?
- ଉ: ବେତାରନାଟକ ହେଉଛି ଏକ ସାର୍ବଜନୀନ ନାଟକ ଯାହା କୁଟୀରଠାରୁ ପ୍ରାସାଦ ଅଧିକାରୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଏହାଛଡ଼ା ବେତାରରେ ଗଳ୍ପ, ସଂଳାପ ଓ ଚରିତ୍ର ସବୁ ଏପରି ଭାବରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ; ଯେଉଁଥିରୁ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ମନରେ କୌଣସି ଭ୍ରମ ବା ସୃଷ୍ଟି ହେବନାହିଁ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୁଁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି ।
- ପ୍ର: ଆକାଶବାଣୀରେ ପରିବେଷିତ ହେଉଥିବା ନାଟକ; ଜଣେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପ୍ରଯୋଜକ ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଅନୁଭୂତି ବା ଅଭିଜ୍ଞତା ପ୍ରୟୋଗରେ ସୁପରିବେଷିତ କରାଇପାରେ କି ? ଏ ସଂପର୍କରେ ଆପଣଙ୍କର ମତାମତ କୁହନ୍ତୁ ?
- ଉ: ନିଶ୍ଚୟ । କରାଇବା ଉଚିତ୍ । କିନ୍ତୁ ଯିଏ ପ୍ରଯୋଜକ - ସିଏ ଜଣେ ସାର୍ଥକ ପରିଚାଳକ ହୋଇପାରିଲେ ଭଲକଥା । କିନ୍ତୁ ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ସୁଯୋଗ ମିଳେନାହିଁ । ମୋ ମତରେ ଏକାନ୍ତ ଦରକାର ନ ପଡ଼ିଲେ ପ୍ରଯୋଜକ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ।
- ପ୍ର: ଆବଶ୍ୟକୀୟ ନେଇ ଅନେକ ଭଲ-ମସ୍ତ ଘଟଣା ଆପଣଙ୍କ ଜୀବନରେ ଘଟିଥିବା ଗୋଟିଏ ସ୍ମରଣୀୟ ଅନୁଭୂତି କୁହନ୍ତୁ ।
- ଉ: ଅନେକ ଘଟଣା ରହିଛି । ତେବେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା କହୁଛି । ଯେଉଁଦିନ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଆକାଶବାଣୀରେ ଯୋଗଦେଲି; ସେଦିନ ଜଣେ ପ୍ରଯୋଜକ ଆସି ପରଦିନ ପଚାର ପାଇଁ ୫ ମିନିଟ୍ଟର ଏକ ରୂପକ ଲେଖିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ବିଷୟ ଥିଲା ‘ତାଳଗୁଡ଼’ ଉପରେ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ୫ ମିନିଟ୍ଟ ପରିବର୍ତ୍ତେ ୧୫ ମିନିଟ୍ଟରେ ରୂପକ ଲେଖିଦେବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲି । ‘ତାଳଗୁଡ଼’ ରୂପକର ଅର୍ଥ ଖଜୁରୀରସରୁ ମଦପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ହୋଇ ଗୁଡ଼ ପ୍ରସ୍ତୁତି । ଏହା ଏକ ପ୍ରଚାରମୂଳକ ରୂପକ ଯାହାର ନାମ ରହିଲା ‘ବିଷରୁ - ଅମୃତ’ । ରୂପକର ଏହି ନାମଟିକୁ ସମସ୍ତେ ଅତି ସହୃଦୟତାର ସହିତ ପ୍ରଶଂସାକଲେ । ଠିକ୍ ସମୟରେ ରୂପକଟି

ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ‘ତାଳଗୁଡ଼’ ସମିତି ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରଶଂସାସୂଚକ ଆସିଲା ଓ ସମ୍ମାନିତ ଏକ ସ୍ୱରଶିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ ଲେଖାଟିକୁ ମୋ ଠାରୁ ନେଲେ । ଆକାଶବାଣୀରେ ଏହା ଏକ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମବୋଲି ମନ୍ତବ୍ୟ ରଖାଗଲା ।

ପ୍ର: ବର୍ତ୍ତମାନ ଆକାଶବାଣୀରେ ପରିବେଷିତ ନାଟକ ସଂପର୍କରେ ଆପଣଙ୍କ ମତାମତ କ’ଣ ?

ଉ: ଏ ବିଷୟରେ ମୁଁ ବଡ଼ ନୀରବ ରହିବାକୁ ଶ୍ରେୟସ୍କର ମନେକରୁଛି ।

ପ୍ର: T V ର ଲୋକପ୍ରିୟତା; ଆକାଶବାଣୀର ଲୋକପ୍ରିୟତାର ବାଧକ ବୋଲି ଆପଣମନେ କରୁଛନ୍ତି କି ?

ଉ: ନା । ବରଂ ଉଭୟେ ଉଭୟର ପରିପୂରକ । କିନ୍ତୁ ଦୁଇଟି ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଯୋଗୁ ଦର୍ଶକ ଓ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦାରଣ ପାଇଁ କେତେକ ଅସୁବିଧା ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି ।

ପ୍ର: ଓଡ଼ିଆ ବେତାରନାଟକର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ସଂପର୍କରେ ଆପଣଙ୍କର ମତାମତ କ’ଣ ?

ଉ: ଓଡ଼ିଆ ବେତାରନାଟକର ଚାଲିଶ ବର୍ଷରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକାଳ ଧରି ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଆସୁଛି । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଯାଇଛି । ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତାରେ ଯାହା-କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିବ ତାହାର ପରିଣାମ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ।

ପ୍ର: ସିନେମାର ସଂଳାପ ମଧ୍ୟ ଆପଣ ଲେଖିଛନ୍ତି ? ଆପଣ ନାଟକର ସଂଳାପରେ ସବୁଷ୍ଟ ନା ସିନେମା ସଂଳାପ ଲେଖି ସବୁଷ୍ଟ ।

ଉ: ସିନେମା ସଂଳାପଲେଖି ମୁଁ ନିଜେ ସବୁଷ୍ଟ କିନ୍ତୁ ଚିତ୍ରଟି ଯେତେବେଳେ ପ୍ରେକ୍ଷାଳୟରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୁଏ; ସେତେବେଳେ ମୋ ସଂଳାପକୁ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରୁ ଯେପରି ହତ୍ୟା କରାଯାଇଥିଲା । ସେଥିରେ ସତୋଷ - ଅସତୋଷର ପ୍ରଶ୍ନ କାହିଁ ?

ପ୍ର: ଆପଣଙ୍କର ଏତେ ସଂଖ୍ୟକ ଅପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରଣ୍ଡଲିପି ରହିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକାଶପାଇଁ କେବେ ଯୋଜନା କରୁଛନ୍ତି ?

ଉ: ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ପ୍ରଣ୍ଡଲିପିର ପ୍ରକାଶନ କାର୍ଯ୍ୟ ଯଥାଗାତି ଚାଲିଛି । ଆସନ୍ତା ଦୁଇବର୍ଷରୁ କମ୍ ସମୟ ଭିତରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବବୋଲି ମୋର ଆଶା ।

ପ୍ର: ବଙ୍ଗାଳୀ ଅନୁକୃତି କିଛି ଅଛି କି ? ସେ ବିଷୟରେ କୁହନ୍ତୁ ?

ଉ: ‘ମୋର ‘ପୁରାପୁରି ପାରିବାରିକ’ ଧାରାବାହିକ ନାଟକଟି ବଙ୍ଗଳାରେ ଅନୁଦିତ ହୋଇଛି । ଏହାର ପ୍ରଯୋଜକ ସତ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ଏବଂ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଏହାର ନାମ ରଖାଯାଇଛି ‘‘ମାୟାର ସଂସାର’’ । ଏହି ଧାରାବାହିକଟି ଦଶଟି ଚିତ୍ରରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେବ । ଏଥିରୁ ଚାରୋଟିର ଚିତ୍ରଗ୍ରହଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲାଣି । ବୋଧହୁଏ ଆସନ୍ତାବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ବେଳକୁ ଏହି ଧାରାବାହିକଟି କଲିକତା ବେତାର କେନ୍ଦ୍ରରୁ ପ୍ରଚାରିତ ହେବ । ମୋର ‘ପରମ୍ପରାମୟ’ ନାଟକ ମଧ୍ୟ; ବଙ୍ଗଳାରେ ଅନୁବାଦ ହୋଇଛି ।

ପରିଶିଷ୍ଟ - ୨

ନାଟ୍ୟକାର ପାଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବିଶିଷ୍ଟ
ସମ୍ମାନ ଓ ଅଭିନନ୍ଦନ : -

ସମ୍ମାନ ଓ ଅଭିନନ୍ଦନ :

ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟ ନିଜର ନାଟ୍ୟସୃଷ୍ଟିପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ, ରାଜ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ପ୍ରଭୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ସଂସ୍ଥାଦ୍ୱାରା ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଛନ୍ତି । ବେସରକାରୀ ସ୍ତରରେ ତାଙ୍କର ଅନେକ ଗୁଣମୁଖ୍ୟ ପାଠକ, ଦର୍ଶକ ଓ ଶ୍ରୋତାମାନେ ତାଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦିତମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା ।

ସମ୍ମାନ :

- (୧) ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ପୁରସ୍କାର ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ସଂଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡ଼େମୀ ପୁରସ୍କାର - ୧୯୭୫-୭୬ ।
- (୨) ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ପୁରସ୍କାର - ୧୯୮୬ ।
(ତିନୋଟି ଅପେରା ଏକତ୍ର ପାଇଁ) ।
- (୩) କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ପୁରସ୍କାର - ୧୯୮୬ ।
(ହାସ୍ୟରସର ନାଟକ ପାଇଁ) ।
- (୪) କେନ୍ଦ୍ର ସଂଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡ଼େମୀ ପୁରସ୍କାର - ୧୯୮୬ - ୮୭ ।
- (୫) Governor's Pleques of honour for Drama 1991 awarded by Orissa - State - Council of culture in the very year of its conception.

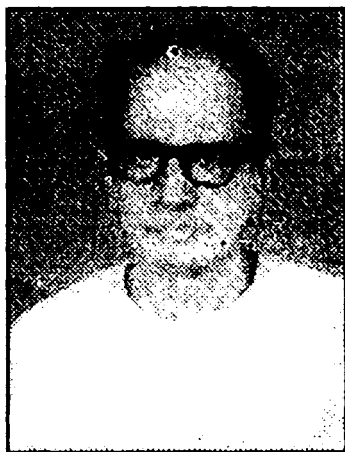
ଅଭିନନ୍ଦନ :

- (୧) ଡ଼ଗର ରଜତ ଜୟନ୍ତୀ ଉତ୍ସବ ସମିତି - ୧୯୫୮ ।
- (୨) ଖାନନଗର ବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ବୃନ୍ଦ - ୧୯୭୩ ।
- (୩) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ଶତବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ; କଳାବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର - ୧୯୭୬ ।
- (୪) କଳାବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ରଜତ ଜୟନ୍ତୀ - ୧୯୭୬ ।
- (୫) ଜଗତସିଂହପୁର ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ - ୧୯୭୬ ।
- (୬) ଟେଲିଭିଜନ୍ ଲେଖକ ସଂସଦ - ୧୯୭୭ ।
- (୭) ରାଜଧାନୀ ନାଲଶୈଳ, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୧୯୮୩ ।
- (୮) କବିଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ମୃତି ସମିତି - ୧୯୮୩ ।
- (୯) ରାଜଧାନୀ ଆଇନ୍ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ନାଟ୍ୟସଂସଦ - ୧୯୮୪ ।
- (୧୦) ସଂପ୍ରତି ଶାରଳା ପୁରସ୍କାର - ୨୦୦୦ ମସିହା ।
- (୧୧) ଓଡ଼ିଶା ସିନେ କ୍ରିକେଟ୍ ପୁରସ୍କାର - ୧୯୯୯ ମସିହା ।

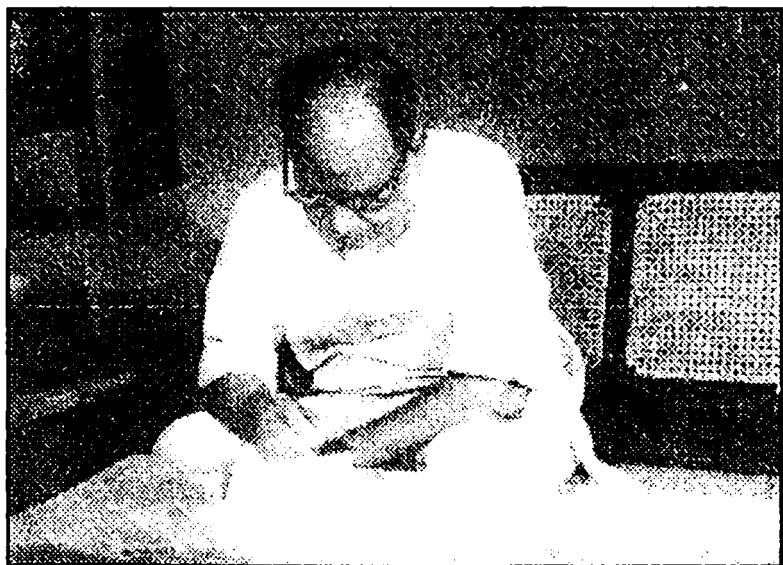
ଏହି ସମସ୍ତ ଅଭିନନ୍ଦନ ଓ ସମ୍ମାନ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ଦୀର୍ଘ ନାଟ୍ୟକାଳ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦୀପସ୍ତମ୍ଭ ସଦୃଶ । ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଏହି ସମସ୍ତ ମାନପତ୍ର, ତାଙ୍କର ଲୋକପ୍ରିୟତାର ପ୍ରମାଣ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ମନେହୁଏ ।

ପରିଶିଷ୍ଟ - ୩

ପ୍ରଗତି :-

ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ

ନାଟକ ଲେଖାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ

ଗବେଷିକାଙ୍କ ସହିତ ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପାଳ କ୍ଳୋଟରାୟ

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ

ସଂସ୍କୃତ :

- (୧) ଦଶରୂପକମ୍ - ଧନଞ୍ଜୟ - ପୁନା ।
- (୨) ଭରତମୁନି ପ୍ରଣୀତମ୍ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମ୍ (୧ମ ଭାଗ) - ଅନୁବାଦକ; ପଣ୍ଡିତ ବାନାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ - ପ୍ରକାଶକ, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ୧୪ ।
- (୩) ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ - ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜ - ଅନୁବାଦ; ପଣ୍ଡିତ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର - ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

ହିନ୍ଦୀ :

- (୧) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ଔରରଙ୍ଗମଞ୍ଚ - ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର - (୧୯୭୨) - ଏହ୍ଲାବାଦ୍ ।
- (୨) ନାଟକ ପରଶ - ଏସ୍. ପି. କ୍ଷତ୍ରୀ - ୧୯୫୧ ।
- (୩) ରେଡ଼ିଓ ଲେଖନ - ମଧୁକର ଗଙ୍ଗାଧର - ୧୯୭୪, ପାଟନା ।
- (୪) ରେଡ଼ିଓ ନାଟ୍ୟଶିଳ୍ପ - ସିଦ୍ଧନାଥ କୁମାର । - ୧୯୬୨ ।
- (୫) ରେଡ଼ିଓ ନାଟକ - ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଖାନ୍ନା - ୧୯୫୫ - ଦିଲ୍ଲୀ ।
- (୬) ହିନ୍ଦୀପଦ୍ୟ ନାଟକ - ସିଦ୍ଧନାଥ କୁମାର - ୧୯୮୧ - ଆଲୋକ ପ୍ରକାଶନୀ ରାଂଚି ।
(ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଔର କବିତାସ) ।
- (୭) ହିନ୍ଦୀ ରେଡ଼ିଓ ନାଟକ :- କୟ ଭଗବାନ୍ ଗୁପ୍ତ - ୧୯୮୨ ।
ଅଦ୍ୟତଳ ଅଧ୍ୟୟନ ।
- (୮) ହିନ୍ଦୀ ନାଟ୍ୟକଳା ତଥା - ରାଧେଶ୍ୟାମ ବାଜପେୟୀ - ୧୯୭୭ - ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ ।
ରେଡ଼ିଓ ନାଟକ ।
- (୯) ହିନ୍ଦୀ ନାଟକ, ଉତ୍ତର ଔର ବିକାଶ - ଦଶରଥ ଓଝା - ୧୯୫୪ - ଦିଲ୍ଲୀ ।
- (୧୦) ହିନ୍ଦୀ ଏକାକିଣି ଶିଳ୍ପ ବିଧିକା ବିକାଶ - ସିଦ୍ଧନାଥ କୁମାର - ୧୯୭୮
- (୧୧) ହିନ୍ଦୀ ନାଟକକୀ ଶିଳ୍ପ ବିଧିକା ବିକାଶ - ଶାନ୍ତି ମଲ୍ଲିକ - ୧୯୭୧ - ଦିଲ୍ଲୀ ।
- (୧୨) ହିନ୍ଦୀ ନାଟ୍ୟକଳା ତଥା ରେଡ଼ିଓ ନାଟକ - ରାଧେଶ୍ୟାମ ବାଜପେୟୀ - ୧୯୭୨ - ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ ।
- (୧୩) ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ଲାଲ୍ କେ ନାଟକ ଔର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ - ଡଃ ଦୟାଶଙ୍କର ଶୁକ୍ଳ :- ପୀତାମ୍ବର ପରିଶିଷ୍ଟ କମ୍ପାନୀ, ୧୮୮ ଇଷ୍ଟ ପାର୍କ ରୋଡ୍ । କରୋଲ୍ ବାର୍ । ନଇଦିଲ୍ଲୀ, ୧୧୦୦୫, ଭାରତ ।

ବଙ୍ଗଳା :

- (୧) ନାଟକରେ କଥା - ଅଜିତ କୁମାର ଘୋଷ - (୧୯୫୯) - କଲିକତା ।
- (୨) ନାଟ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ମୀମାଂସା - ଡଃ ସାଧନ କୁମାର ଉଚ୍ଚାଚାର୍ଯ୍ୟ - ୧୯୬୭ - କରୁଣ ପ୍ରକାଶନୀ, କଲିକତା - ୯ ।

- (୩) ବାଙ୍ଗଳା ନାଟକର ଇତିହାସ - ଅଜିତ କୁମାର ଘୋଷ - କେନେରାଲ ପ୍ରିଣ୍ଟର୍ ଆଫ୍, ପବ୍ଲିଶର୍ସ ପ୍ରାଇଭେଟ୍ ଲିମିଟେଡ୍, ୧୧୯, ଲେନିନ୍ ସରଣୀ, କଲିକତା - ୭୦୦୦୯୩।
- (୪) ବାଙ୍ଗଳା ନାଟ୍ୟାଭି-ନୟେର ଇତିହାସ - ଡଃ ଅଜିତ କୁମାର ଘୋଷ - ୧୯୮୫ (ଜୁଲାଇ) ପବ୍ଲିକେସନ୍ ରାଜ୍ୟ, ପୁସ୍ତକ ପରିଷଦ।

ଇଂରାଜୀ :

- (1) 'Aristotle's theory of Poetry
and fine Arts' S. H. Buthcer Kalyani Publishers
(1968) New delhi, Ludhina
- (2) 'An Introduction to the
study of Literature' W. H. Hudson 1968, London
- (3) 'An Introduction to
Drama of Criticism' Emil Hartik & 1971, Ginn & Com.
Robert Yarber Publication
- (4) 'Broad Casting in
India. P. C. Chatterji 1987, New Delhi
- (5) Cultural Heritage of
India' Vol - III Ed. Haridar Ramakrishna Mission
Bhattacharya Institute of Calcutta
Calcutta, 1975.
- (6) Cultural Heritage of
India - Vol - 2 Ed. Haridas Ramakrishna Mission
Bhattacharya Institute of Calcutta
Calcutta - 1975.
- (7) Cultural Heritage of
India - Vol - IV Ed. Haridas Ramakrishna Mission
Bhattacharya Institute of Calcutta
Calcutta, 1975.
- (8) 'Essays on the
Modern Drama' Freedom marris University of New
Mexico. D. C. Heath &
Com. Boston 1966.
- (9) 'Grierson on
Documentary F. Hardy (Ed) 1946.
- (10) 'How to Analyze
Drama' By Christo Dept. of english
pher Russell Harvard University
Reaske Monarch Press.

- (11) 'Icon of symbol;
The writer & the Jonathan Raban - 1977
medi-um, Radio
Drama
- (12) 'In to the wind' J. C. Reith 1949-London
- (13) Indian Radio Drama Chriranjeet 1977-Indian Journal
of Communication
Arts (4)
- (14) Indian Broad Casting H. R. Luthra Publication Division
Ministry of Information
& Broadcasting Govt. of
India
- (15) Mass Media in Published by Ministry of Information
India (1981-83) & broadcasting. Govt. of India.
- (16) Mass media in Compiled by Research & Reference
India (1984) Division. Ministry of Information and
Broadcasting. Govt. of India
- (17) Practical Criticism I.A.Richards Allied Publishers Pvt.
Ltd. Ahmedabad,
Bangalore, Bombay,
Culcutta, Madras, Lucknow,
Hyderabad, Delhi.
- (18) Play Making William 1913-London.
Archer
- (19) Radio & Television A.K. Chand 1966-Report of the
Committee on Broad
casting & Information
Media. New Delhi.
- (20) 'Radio Drama & How Garden Lea London.
to write it' (1926)
- (21) Radio Drama Peter Lewis Ed. London
(1980)

(22)	Radio	Evans Elwyn (1977)	A guide to Broadcasting Technique London
(23)	Radio Drama	S. P. Lawton (1938)	Bustan
(24)	'Radio comes to India	P.N. Malhan	Communication mass Media (Today- Yesterday & tommorrow)
(25)	Radio	By B.K. Arora	Mass media in India (1981-83) Published by ministry of Information & Broadcasting Govt. of India.
(26)	'The nature of Radio Drama'	Fransees Gray	1981.
(27)	'The anatomy of Drama'	Marjorie Boulton	1963 - London
(28)	'The Radio Play & its Technique	Felix Filton	(1949) New York.
(29)	'Two voices some Thoughts on the Radio Feature.	P.C. Chatterjee	(1977)
(30)	'Television in India	R. N. Acharya	(1987) - Delhi.
(31)	Theatre & stage	L. D.G. Peach	
(32)	'The Elements of Drama'	J.L. Styan	
(33)	'This is all India Radio' (A hand book of Radio Broad casting in india)	U.L. Baruan	Publication Division Monistry of Information on & Broadcasting. Govt. of India.
(34)	'Theatre of Drama	L.D. Peach	(1931)-London.
(35)	'You are on the AIR'	Lionel Gamlin	1947-London

ଓଡ଼ିଆ :

- (୧) ଅମର ବିଳାସ - ରୂପାନ୍ତର ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ଗ୍ରନ୍ଥମୟିର, କଟକ ।
ଦ୍ଵିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ କଟକ
- (୨) ଅବବାହିକାର ସ୍ଵପ୍ନ - ମନୋରଞ୍ଜନ ଦାସ - ଗ୍ରନ୍ଥ ମୟିର, କଟକ (୨)
- (୩) ଅନାଗତ - ର. ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା
ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ ୧୯୬୭ ଗ୍ରନ୍ଥ ମୟିର, କଟକ - ୨
- (୪) ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି - ୧୯୭୧ ଗ୍ରନ୍ଥ ମୟିର, କଟକ (୨)
ସାହିତ୍ୟ
- (୫) ଆଗାମୀ - ମନୋରଞ୍ଜନ ଦାସ ଦିଗନ୍ତ ପ୍ରକାଶନୀ
କେତେକ ଦିଗ ମିସନ୍‌ରୋଡ଼, କଟକ
- (୬) ଆଧୁନିକ ଏକାକି ଗୁଳ୍ମ - ଅଧ୍ୟାପକ କାର୍ତ୍ତିକ ଚନ୍ଦ୍ର ରଥ କଟକ ସ୍ଫୁଟେସ୍କସ୍ ସୋର
- (୭) ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର - ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟ ଦିଗନ୍ତ ପ୍ରକାଶନୀ
କେତେକ ଦିଗ ମିସନ୍‌ରୋଡ଼, କଟକ
- (୮) ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସର୍ବେଶ୍ଵର ଦାସ - ୧୯୮୧
- (୯) ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟକ - ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ . ଗ୍ରନ୍ଥ ମୟିର, କଟକ ।
- (୧୦) 'ଓଡ଼ିଆ ଯାତ୍ରା ଓ ସଂକଳନ ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ସାମଲ ବୁକ୍ସ ଆଣ୍ଡ ବୁକ୍ସ,
ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରିକ୍ରମା' ଓ ହୃଷୀକେଶ ମଲ୍ଲିକ କଟକ - ୨
- (୧୧) 'ଓଡ଼ିଆ ବେତାର ନାଟକ' ଡଃ ଜୟନ୍ତ ଦାସ - ବୁକ୍ସ ଆଣ୍ଡ ବୁକ୍ସ
ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପ୍ରେସ୍, କଟକ ।
- (୧୨) 'ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ଡଃ ନୀଳାଦ୍ରି ଭୂଷଣ ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ୧ମ ପ୍ରକାଶ
ଇତିହାସର ପ୍ରତିଧ୍ଵନି' ହରିଚନ୍ଦନ ୧୯୮୨
- (୧୩) ଓଡ଼ିଆ ଯାତ୍ରା ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଚରଣ ସାହିତ୍ୟମୟିର, ସିନେମା
ଲୋକନାଟକ ମହାନ୍ତି ବଜାର, ବାଲେଶ୍ଵର ।
- (୧୪) ଓଡ଼ିଶାର ନାଟ୍ୟ ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ରଥ କୋଣାର୍କ ପ୍ରିଣ୍ଟର୍ସ ଓ
ଆନ୍ଦୋଳନ ରାସ୍ତାକ୍ଷୀ ସମବାୟ ପ୍ରକାଶନ,
କଟକ ।
- (୧୫) ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଡଃ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ ଅକ୍ଟୋବର ୧୯୮୩ କଲିଙ୍ଗ,
ଇତିହାସ - ମୁଦ୍ରଣୀ, ନିମିତ୍ତୋଡ଼ି, କଟକ ।
(୨ୟ ସଂସ୍କରଣ)
- (୧୬) ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବୃନ୍ଦାବନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ମୟିର- ୫ମ ସଂସ୍କରଣ ।
ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ -

(୧୬) ଓଡ଼ିଶାରେ ରଂଗମଞ୍ଚ ଓ ମୋର ନଟକାବନ	କାର୍ତ୍ତିକ କୁମାର ଘୋଷ	ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍‌ସୋର, ୧୯୮୧ ।
(୧୮) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ଓ ନାଟ୍ୟକାର -	ନାରାୟଣ ଶତପଥୀ -	୧୯୬୫, କଟକ ।
(୧୯) ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ	ସର୍ବେଶ୍ୱର ଦାସ -	୧୯୮୧ - ଓଡ଼ିଶାବାକ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।
(୨୦) ଓଡ଼ିଆ ଏକାଙ୍କିକା ଧରା ଓ ଧାରା -	ଗିରିଶ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର	୧୯୮୧ - କଟକ ।
(୨୧) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ବିକାଶଧାରା - (ଆଦିପର୍ବ)	ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ -	୧୯୬୬ - କଟକ ।
(୨୨) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ବିକାଶ ଧାରା, ମଧ୍ୟପର୍ବ	ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ -	୧୯୮୦ - କଟକ ।
(୨୩) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ବିକାଶଧାରା, ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟପର୍ବ -	ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ -	୧୯୮୩ - କଟକ ।
(୨୪) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର ଓ ବିକାଶ	ହେମନ୍ତ କୁମାରଦାସ	୧୯୮୦-ପ୍ରେସ୍‌ସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ ।
(୨୫) ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ	ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ	୧୯୮୦ - କଟକ ।
(୨୬) ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶଧାରା	ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ	୧୯୮୧ - ଭୁବନେଶ୍ୱର ।
(୨୭) ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତ - (ନବମ ସ୍କନ୍ଧ - ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ)	ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ -	ରାଧାରମଣ ପୁସ୍ତକାଳୟ କଟକ ସଂସ୍ଥରଣ, ୧୯୫୭
(୨୮) ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟକଳା ଗିରିଜା ଶଙ୍କର ରାୟ		ବାଣୀ ରତ୍ନାର ବାଣୀହାଟ, କଟକ - ୨
(୨୯) ଗଣେଶ (ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ)	-ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ-	ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, ବାଣୀହାଟ କଟକ, (୧୯୮୩)
(୩୦) ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ -ସଂ. ତଃ ନାରାୟଣ ସାହୁ ନାଟ୍ୟମାନସ ।		ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, ୧୯୮୬ ।

(୩୧) ଘରବର ଦେଖା (୧ମ ସଂସ୍କରଣ)	ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ
(୩୨) ଜଗ୍ନାୟକୀ (ପୁନଃମୁଦ୍ରଣ)	ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ । ୧୯୮୩
(୩୩) ନାଟକ ବିତାର	ସର୍ବେଶ୍ୱର ଦାସ	ବୁକ୍ସ ଆଣ୍ଡ ବୁକ୍ସ ୧୯୭୭ ।
(୩୪) ନାଟକର ନବ ମୂଲ୍ୟାୟନ	ଡଃ ସଂପ୍ରମିତ୍ରା ମିଶ୍ର	ମହାନଦୀ ବୁକ୍ସ ୧୯୯୦ ।
(୩୫) ନାଟକ, ନାଟ୍ୟକାର ଓ ନାଟକାୟତା- (୧ମ ମୁଦ୍ରଣ)	ଡଃ ସଂପ୍ରମିତ୍ରା ମିଶ୍ର	ସମାବେଶ ପ୍ରକାଶନ ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୧୯୮୪ ।
(୩୬) ନାଟ୍ୟକଳା	ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ରଥ	ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶକ ଓ ବିକ୍ରେତା ବିନୋଦବିହାରୀ, କଟକ ।
(୩୭) ପ୍ରଭୁଦ ନାଟକ	ରାଜା ରାମକୃଷ୍ଣ ଛୋଟରାୟ	ଉତ୍କଳୀୟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା । (ଓଡ଼ିଆ) - ୭୧ ।
(୩୮) ପୂରାପୂରି ପାରିବାରିକ	ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	
(୩୯) ବାଣୀପରାଜୟ (୫ମ ମୁଦ୍ରଣ)	ରୂପାନ୍ତର ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର - କଟକ
(୪୦) ବୋଲୋ ହୁଁଟି	ରଚନା; ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର - କଟକ (୨ୟ ମୁଦ୍ରଣ ୧୯୮୩)
(୪୧) ବେତାର ସାହିତ୍ୟକଳା	ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି	ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୧୯୬୨ ।
(୪୨) ବେତାର ନାଟକ ପରିଚୟ -	ହିମାଂଶୁ ଭୂଷଣ ସାବର	କଟକ - ୧୯୮୫ ।
(୪୩) ଭାରତୀୟ କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ	ଡଃ କ୍ଷେତ୍ରବାସୀ ନାୟକ	ପୁସ୍ତକ ଉଦ୍ଧାର ବ୍ରହ୍ମପୁର ଓ ବାଲୁବଜାର, କଟକ - ୧୯୮୯ ।
(୪୩) ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ	ର: ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ ପୁନଃମୁଦ୍ରଣ - ୧୯୮୩ ।
(୪୪) ମାରାବାଜ	ର: ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ ପୁନଃ ମୁଦ୍ରଣ - ୧୯୮୩ ।
(୪୫) ମଧୁସୂଦନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ	ଷୁଷ୍ମେଶ୍ୱର ଷୋର୍	ବାଲୁବଜାର, କଟକ - ୧୯୩୫ ।
(୪୬) ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ	ବୀର କିଶୋର ଦାସ	ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ସୋର, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ - ୧୯୭୫ ।
(୪୭) ରାଧାନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥବଳୀ	ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଆକୂଳି ମିଶ୍ର କାବ୍ୟତୀର୍ଥ, ପରିବର୍ତ୍ତିତ ନବମ ସଂସ୍କରଣ	କଟକ ଟ୍ରେଡ଼ିଂ କମ୍ପାନୀ ବାଲୁବଜାର, କଟକ - ୧୯୫୧ ।

(୪୮) ଶ୍ରୀମତୀ ସମାର୍ଜନୀ	ର: ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ, ପୁନଃ ମୁଦ୍ରଣ - ୧୯୮୩।
(୪୯) ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ	ର: ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ - ୧୯ ମୁଦ୍ରଣ - ୧୯୮୩।
(୫୦) ଶ୍ରୀ ହରିକ ସଂସାର	ର: ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ
(୫୧) ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା	ର: ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ
(୫୨) ଶତରଞ୍ଜି	ର: ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ
(୫୩) ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରାମାୟଣ	ର: ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ ୧୯ ମୁଦ୍ରଣ, ୧୯୮୦।
(୫୪) ଲୋକ ନାଟକ	ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର	ନାଟ୍ୟଚକ୍ର, ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍‌ସୋର।
(୫୫) ଲୋକନାଟ୍ୟ ଏକ ଅଧ୍ୟୟନ (୧୯ ପ୍ରକାଶ - ୧୯୭୯)	ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ରଥ	ପ୍ରକାଶକ, ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା ସମବାୟ ପ୍ରକାଶନ - ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା ରୋଡ୍, କଟକ - ୧।
(୫୬) ଆଗାମୀ	ମନୋରଂଜନ ଦାସ।	
(୫୭) ଆଧୁନିକ ଏକାଙ୍କିକା	ଅଧ୍ୟାପକ କାର୍ତ୍ତିକ ଚନ୍ଦ୍ର ରଥ ଗୁରୁ	କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ସୋର।
ପତ୍ର - ପତ୍ରିକା :		
(୧) 'ଉତ୍କଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ'	ଯତୀନ୍ ଦାସ (୧୯୭୮) ୩୪ (୮-୯)	'ଓଡ଼ିଆ ବେତାରର ଜନ୍ମ ଓ ତାର ଗୃହ ପ୍ରବେଶ।
(୨) 'କୋଶାକ'	ସଂ: ବିନୋଦ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ (୭୯ ତମ ସଂଖ୍ୟା: (୧୯୯୦)	ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର
(୩) 'କୋଶାକ'	ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ - ଏକାଡେମୀ (୪୯ତମ ସଂଖ୍ୟା - ୧୯୮୭)	ଭୁବନେଶ୍ୱର
(୪) 'ନବକାଗରଗଣ'	ସଂ: ଶତ୍ରୁଘ୍ନନାଥ ଝମ ବର୍ଷ ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା - ୧୯୮୯	ଓଡ଼ିଶା ନବକାଗରଗଣ ପରିଷଦ, ଶହୀଦନଗର, ଭୁବନେଶ୍ୱର।
(୫) 'ପ୍ରକାତନ୍ତ୍ର ସାମ୍ରାଜିକା'	ସଂ: ଉର୍ଜୁହରି ମହତାବ - ୨ୟ ବର୍ଷ, ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା	ନଭେମ୍ବର ୨୯, ଡିସେମ୍ବର - ୫, ୧୯୮୭
(୬) 'SRIJAN YAINA'	Governer's Plaques of honour 1991- conferment ceremony, ORISSA - State, Council of culture. Raj Bhavan - B.B.S.R.	

ପାଣ୍ଡୁଲିପି :

(୧) ଅପେକ୍ଷା	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୨) ଅଭିଳାଷ (ବଦଳା)	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୩) ଅଠରଶହ ସତାବନ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୪) ଅତିମ ଦର୍ଶନ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୫) ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୬) ଅମଡ଼ାବାଟ	ରୂପାନ୍ତର - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୭) ଉର୍ବଶୀ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୮) ଏମିତି ହୁଏ ନାହିଁ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୯) ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା (୧)	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୧୦) ଓଡ଼ିଶାର ଯାତ୍ରା (୨)	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୧୧) ଗାଁ ପରିମଳ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୧୨) ଗାନ୍ଧାରୀ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୧୩) ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୧୪) ଚୋରା ଚକଟି	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୧୫) ଝଞ୍ଜା ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ	ରୂପାନ୍ତର - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୧୬) ଝଞ୍ଜା ଛବିଶ କାନୁୟାରୀ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୧୭) ଝଞ୍ଜା ଜାତିର ଆହ୍ୱାନ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୧୮) ଜାଗିଉଠେ ଭାରତ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୧୯) ଝଞ୍ଜା	ରୂପାନ୍ତର - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୨୦) ଡାକ୍ତରବାବୁ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୨୧) ଦୃଷ୍ଟିପାତର ନରିଭାଇ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୨୨) ତଥାପି	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୨୩) ତାମ୍ବୁଳ ସେବା	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୨୪) ଦଶଭୁଜା	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୨୫) ଦୃଷ୍ଟିପାତ (ପାହାଚ)	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୨୬) ଦରିଦ୍ର ନାରାୟଣ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୨୭) ଦୃଷ୍ଟିପାତ (ନରିଭାଇ)	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୨୮) ଦ୍ୱିଧାରା	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୨୯) ଧାର ଆଉ ଧାରା	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୩୦) ଧାତବ ସତୋଷ ଯାତ୍ରା	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୩୧) ନନ୍ଦିକା	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୩୨) ନନ୍ଦ କୁମାର ପୀଣି	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି

(୩୩) ନୃସିଂହ ନାଥ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୩୪) ପାଉଣୀ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୩୫) ପାରିବାରିକ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୩୬) ପଞ୍ଚାୟତ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୩୭) ପାଣ୍ଡ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୩୮) ପାହାଚ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୩୯) ପ୍ରଜାନୁରଞ୍ଜନ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୪୦) ପେଟେଷ୍ଟ ମେଡ଼ିସିନ୍	ରୂପାନ୍ତର - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୪୧) ପ୍ରତିଭା	ରୂପାନ୍ତର - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୪୨) ବଧୂନିରୁପମା	ରୂପାନ୍ତର - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୪୩) ବିଶେଷ ଦ୍ରବ୍ୟ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୪୪) ବହୁରୂପୀ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୪୫) ବାନ୍ଧବୀ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୪୬) ବିକ୍ରାନ୍ତ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୪୭) ବହୁରୂପୀ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୪୮) ଭୀଷ୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୪୯) ଭରସା	ରୂପାନ୍ତର - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୫୦) ଭୁଲ୍ କାହାର	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୫୧) ଭାଙ୍ଗିଯାଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିବେଶ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୫୨) ମୋତିମହଲ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୫୩) ମନିବେଗମ୍	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୫୪) ମିରାବାଇ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୫୫) ମାମୁଁ	ରୂପାନ୍ତର - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୫୬) ମଲାଜହ୍ନ	ରୂପାନ୍ତର - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୫୭) ଗାଙ୍ଗରାଣୀ ମୀରା	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୫୮) ରାମରାବଣ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୫୯) ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୬୦) ଶୈଳସୁତା	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୬୧) ଶ୍ରୀ ଗୁଣ୍ଡିଚା	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୬୨) ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୬୩) ସେବା	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୬୪) ସମ୍ରାଟ ନନ୍ଦିନୀ କାହାନ୍ନାରା	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୬୫) ସତୀ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୬୬) ସେମାନେ ଓ ଆମେ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୬୭) ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି
(୬୮) ଲୀଳାବତୀ	ରଚନା - ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ	ପାଣ୍ଡୁଲିପି

